

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

IVSTI HENNINGI BÖHMERI, D.
PROF. P. ET FAC. IVRID. ASSESSORIS
IN REGIA FRIDERICIANA,

INTRODVCTIO

IN

IVS PUBLICVM VNIVERSALE,

EX

GENVINIS IVRIS NATVRÆ PRINCIPIIS
DEDVCTVM,

ET

IN VSVM

IVRIS PVBLICI PARTICVLARIS
QVAVM CVNOVE RERVMPVBLI-
CARVM ADORNATVM,
ADIECTO INDICE DVPLICI.

HALÆ MAGDEBVRGICAE,

SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI,

M DCC X.

V I R O

ILLVSTRI *atque* *EXCELLENTISSIMO*
D O M I N O

**SAMVELI
STRYKIO,**

**ICTO CONSUMMATISSIMO,
AVGVSTISSIMI REGIS BORVSSIAE
CONSILIARIO INTIMO,
PROFESSORI PRIMARIO IVRIS
ET
ORDINARIO FACVLTATIS IVRIDICAE
IN REGIA FRIDERICIANA
MERITISSIMO**

S.

Vir illustris ac excellentissime
Patrone omni honoris cultu
prosequende,

 *Quod officium antehac Ma-
cenatibus nonnullis in tesse-
ram deuotionis meae exhibui,
id ipsum, quamuis paulo serius, Ti-
bi, Vir illustris, prestare, & ita hac
occasione documentum meae in Te sub-
missae voluntatis edere constitui. E-
quidem ab hoc incepto me pudor qui-
dam deterrere potuisset, quod in hanc
tarditatem inciderim, & huic iam
diu debito officio nondum satisfacere
rim; nihilominus tamen melius esse
dixi, tardius soluere, quam plane
officio meo deesse, praesertim cum opti-
me conscius fuerim, hoc officium, quod
nunc quidem offero, nimis leuidense
esse*

esse, & me reipsa mihi non satisfacere, quod nullam partem tuorum insignium meritorum non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia consequi possim. Declarasti enim a multis iam annis, Vir illustris, Tuam egregiam erga me voluntatem & benevolentiam, & quid dicam benevolentiam? perspexi sane Tuam ipsam in me pietatem, imo illud ipsum grauisimum & sanctissimum nomen pietatis adhuc leuius mihi meritis erga me tuis esse videtur, si cumulum illorum beneficiorum, quibus me in perpetuum deuinxisti, mihi ante oculos pono & animo contemplor. Infinitae itaque rationes fuerunt, quae me tandem quasi ex somno excitarunt, & inflammaverunt, ut praesens

*sens opusculum Tibi consecrarem, Tu-
oque illustri nomini, sub quo in pu-
blicum eo confidentius prodire posset,
dedicarem. Suscipias itaq₃, VIR IL-
LUSTRIS, in dulgentissima fronte hanc
mea erga Te observantia significatio-
nem certissimam, meq₃ in posterum
illorum numero adscribere pergas, qui
seria vota pro Tua salute quotidie
concipiunt, precesque ad Deum fun-
dunt, vt, in hac Tua ingrauescente
aetate, vires animi & corporis dupli-
care, Tibique omnia integra seruare
velit.*

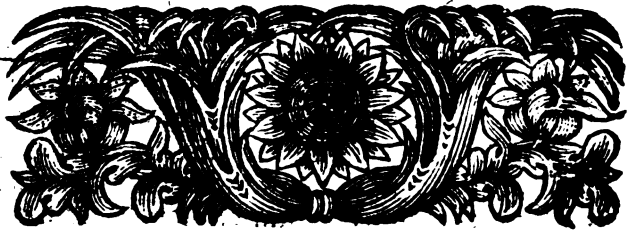
ILLVSTRIS TVI NOMINIS

**Dab. Hals d. XXIV. Aug.
MDCCIX.**

cultor deuotissimus

IVSTVS HENNINGVS BÖHMER.

PRAEFATIO.

Iura, quae *Statum publicum* quarum-
cunque Rerumpublicarum diri-
gunt, duplicis esse generis, in vul-
gus notum est, *uniuersalia*, scilicet
& *particularia*, ita ut haec quidem,
cuius Reipublicae propria, illa vero omnibus
sint communia. Cum vero particularia tan-
tum uniuersalibus superaddita sint, inde sta-
tim apparet, fundamentum omnium quaestio-
num, quae huc spectant ex uniuersali, hoc est,
iure naturae petendum esse; & ita in addiscen-
do iure publico particulari initium ab uni-
uersali esse faciendum. Quemadmodum vero
in iure priuato haec inuersa methodus ab eru-
ditoribus iam notata est, quod plerique, de-
relicto studio iuris naturae, statim scita parti-
cularia iuris Romani excolere studeant, ita
eadem fata in plerisque Academiis studium iu-
ris publici haecenus habuit, ut, qui huic se de-
derunt, illotis manibus, illud aggressi fuerint,

PRAEFATIO.

satis esse putantes, si leges publicas fundamentales, & obseruantias imperii, vt vocant, summo studio euoluerent, de quibus tamen digne iudicare haud possunt, si fundamenta omnium rerumpublicarum, nexum civilem, statum eorundem varium, & quæ huc spectant, susque deque habuerint. Et qui aliter fieri potuit, cum publici iuris Doctores, quibus disciplina huius iuris vniuersalis commendata esse debebat, illam vel contemnant, vel vt superfluum & minus necessariam iudicent, nullam quæstionem iuris publici esse asserentes, quæ non ex diplomatibus vel antiquitatibus historicis vel legibus aliis fundamentalibus decidi possit, in quo tamen se aliosque decipiunt. Dandus est vtique aliquis locus diplomatibus in iure publico particulari, adhibendæ quoque in subsidium antiquitates; sed sicuti hæc plerumque obscuræ, incertæ, & mirificis contentionibus obnoxia, illa vero variis interpretationibus subiacent, sæpe *videlicet* vitio laborant, & in dubium vocari possunt, ita, vt de hisce recte iudicari possit, adferenda sunt necessario hæc fundamenta vniuersalia, quæ animum optime præparant, simulque præcauent, ne in tot confusiones, contradictiones aliosque scopulos incidamus. Illi itaque demum meo iudicio ius publicum particulare quarumcunque rerumpublicarum recte aggrediuntur, qui præter *notitiam status publici iure*,
publi-

PRAEFATIO.

publico vniuersali satis tincti praepratiue sunt, quia ita inoffenso pede & facillimo studio ad metam peruenire possunt, quam alias vel nunquam, vel saltem non sine magno labore pertingunt. Equidem obseruauit, in plurimis compendiis iuris publici particularis plerasque doctrinas iuris vniuersalis publici immisceri & explicari, sicuti in iure priuato nostro capita iuris naturae integra euoluuntur & excutiuntur, ex hac ratione, quam ipse Imperator suppeditat, quod ius nostrum priuatum sit collectum ex iure naturae gentium & ciuili. Sed cum omnis disciplina potissimum *adequata methodo* se commendat, nec videndum sit, quid Romae factum sit, sed quid fieri debuerit, ante omnia dispiciendum est, an hoc bene & secundum leges bonae methodi fiat? Constat sane, Iuris consultos solidiores hunc nuzum in iure priuato iam perstrinxisse, quod contraria methodo iura priuata in academiis studiosae iuuentuti tradantur, illaque ita illotis manibus ad ius Romanum perducatur, ut postea recte dignoscere nequeat, quae *iuris naturae* capita sint, & quae *ex ciuili ratione* proflexerint. Omnes largiuntur, rhapsodiam nostram iuris Romani esse constructam ex conclusionibus iuris naturae & scitis ciuilibus, & haec quidem esse vel *pura*, quae sola ratione ciuili constant, vel *mixta*, quae in iure naturae quidem fundata sunt, sed quaedam *addita-*

menta ciuilia acceperunt. Inde leges ciuiles dicuntur, quæ nec in totum a iure naturæ recedunt, nec in eo unice subsistunt, sed vel aliquid addunt vel detrahunt. Cum itaque conclusiones iuris naturæ ex proprio foro, hoc est, ex principiis iuris naturæ sint demonstrandæ & deducendæ, ciuiles vero leges ex rationibus ciuilibus, in propatulo est, ita demum ad solidam eruditionem in iure, priuato perueniri posse, si *naturalia* a *ciuilibus* sedulo separantur, & quælibet ex propriis explicantur principiis. Id ipsum autem aliter commode fieri nequit, nisi antea iuris naturæ disciplina præparetur animus, & post demum ad iuris Romani compilationem euoluendam perducatur, cum hac via singula facile secer- ni, & *additamenta iuris ciuilio* a conclusionibus iuris naturæ distingui possint. Hunc in finem quoque necesse est, vt in singulis materiis primo ostendatur, quid *ius nature* hac de re disponat, & quid *ius Romanum* illi superaddiderit, vt *naturalia* & *ciuilia* semper distincto ordine tradantur. Hac enim qui non incesserit methodo, in eundem labyrinthum & scopulos eum incidere necesse est, quos euitare non potuere glossatores & commentatores antiqui, qui, seposita doctrina iuris naturæ, ius Romanum illustrare voluerunt. Hi enim tot controuersis inter se disident, vt non *rationibus*, sed *autoritatibus*, non *iudicio*, sed

credu-

PRAEFATIO.

credulitate, non *modestia*, sed *probris* inter se pugnent. Sunt homines a natura ita comparati, ut magis *credere* quam *iudicio proprio* uti velint, quod in iure imprimis praecauendum est iis, qui felices progressus in eo facere student. Eadem fata habet studium *iuris publici particularis*, in quo plerumque illa, quae ex *iure publico vniuersali* supponenda erant, traduntur, & explicantur, omisissis saepe capitibus principalioribus *iuris particularis*, vel leui digito saltim tactis. Et cum in iure Romano quoque plures conclusiones *iuris publici vniuersalis* occurrant, ubique in huiusmodi materiis ad illud prouocant, suas decisiones exinde probant, indeque usum *iuris Romani* in iure publico deducere conantur, cum tamen huiusmodi doctrinae non ideo *iuris Romani* dici possint, quod in eo repetita fuerint, multo minus inde usus *iuris huius* colligendus sit, quod aequae ad statum rei *germanicae* applicari possint, nam *iuris vniuersalis* conclusiones omnibus rebus publicis communes sunt. Unde, quod nonnulli *iuris publici Doctores* voluerunt, in *subsidium* recurrendum esse ad *ius Romanum*, oppido falsum est, cum potius ad *ius publicum* illud, quod in omnibus ciuitatibus colitur, & obseruatur, respiciendum sit. Falluntur, qui putant, eandem adhuc esse *Monarchiam*, quam *Imperatores Romani* tenuerunt, & ita easdem *leges* adhuc locum

cum habere posse. Bene Hottomannus in *Anti-Triboniano C. II.* Non omnes Monarchiae, non omnibus in rebus nec ubique vno eodemque modo exercentur. Hæ potestate & auctoritate sunt solutiore, illæ strictiore continentur: harum ampliores sunt termini, latiusque imperium, illæ contractiores sunt & angustiores: hæ plures magistratus militares habent, illæ plures, quorum in pace usus est: hæc gens militiæ addictior est, illa litibus, Et consequenter vnius Monarchiæ leges sæpe inutiles sunt alteri, haud secus quam medicamenta non quæuis quibuslibet hominibus conueniunt, vtut eiusdem sexus, ætatis & nationis sint. Constat itaque, illa, quæ in iure Romano traduntur, statum publicum respicientia, esse vel ex hac disciplina iuris publici vniuersalis desumpta, vel ad peculiarem statum Monarchiæ, quæ eo tempore obtinuit in imperio Romano, referenda. Hæc minus recte ad statum rei Germanicæ, ab antiquo rei Romanæ statu longe diuersum, applicantur, aut ad illud *in subsidium* æque inconuenienter recurritur, ac si leges fundamentales alterius cuiuscunque Monarchiæ in usus iuris publici nostri imperii trahere velim. Illa autem vsum quidem præstant in nostra republica in *subsidium*, sed non ideo, quod in iure Romano depre-

deprehendantur, verum quia ex *iure publico vniuersali* hausta sunt, & vsum in quacunque republica praestare possunt.

Quemadmodum vero ICTI in controuersis iuris publici minus recte *in subsidium* refugium suum ad ius Romanum habuerunt, ita *Decretistae*, vti vocantur, &que turpiter se dederunt, quod controuersias hasce ex canonibus conciliorum, patrum placitis, Pontificum decretis aliisque scitis canonicis decidere haud erubuerint, quae tamen, vt in ipsa introductione hac ostendi, plane iuri publico vniuersali repugnant, & vnice huc tendunt, vt imperantium sacrosancta auctoritas aulae Romanae decretis subiiciatur, & superstitionis huiusmodi dogmatibus conculcetur. E re cleri Romani itaque fuit, ius publicum vniuersale penitus proscribere, & illis notam haeresos inurere, qui ad hoc prouocare ausi fuerint. Sensit statim fulmen aulae Romanae Hugo Grotius, cum hoc ius ex tenebris in lucem protraheret, quem conatum adeo concoquere haud poterant aulae Romanae proceres, vt mox grauisima censura in librum eius *de iure belli & pacis* animaduertent. Sed extulit tandem caput suum veritas, & in plenam libertatem se vindicauit. Desino plura de *utilitate* huius disciplinae addere, quam in *parte generali c. V.* satis superque iam ostendi.

Non

PRAEFATIO.

Non itaque longe mihi sunt arcescendae rationes, quibus permotus hanc *introductionem ad ius publicum uniuersale* scripserim. Ipsa doctrina sua utilitate & necessitate se satis commendat, & ab aliis quoque exculta est. Vnicum tantum ratione *methodi* monendum esse e re duxi, videlicet me summa rerum capita breuissimis thesibus inclusisse, ampliorem autem exegesin subiecisse, & quidem ex hac ratione, vt eo magis *compendii* rationem habere, simulque his, qui demonstrationes, exempla, sententias veterum, flosculos aliaque ornamenta desiderant, inseruire possit. Methodus facilior apparet, si theses inter se una connexionione menti nostrae obiciuntur, quae vero illas exornant, separatim ponuntur. Non vnus omnium idemque gustus. Alii nihil appetunt nisi quod sententiis veterum exornatum est; alii has negligunt, & veritatem *quendam* omni testimonio destitutam, amplectuntur. Id itaque agendum esse existimaui, vt me ad singulorum captum accommodarem. Pro libertate academica scripsi, ea modestia contra dissentientes vsus, quae in scriptore ingenuo desideratur, & ita confido, meas doctrinas nemini offendiculo esse posse. Hisce fruiere

B. L. & vale. Dab. in Acad. Fredericiana d. XXIV. Aug.

M DCC IX.

INTRODUCTIONIS
AD
IVS PUBLICVM VNI-
VERSALE
PARS GENERALIS.

CAP. I.

De Iure naturæ in genere.

§. I.

Um ius publicum vniuersale fit pars illius doctrinæ, quæ ius naturæ integrum explicat, merito ante omnia de iuris naturalis generali conceptu (a) laborandum.

§. II.

- (a) Ius naturæ est *vniuersale*, & sic ad hominum actiones applicari potest, in quocunque statu vivant, siue in statu *libertatis*, in quo hodie sunt gentes, siue in statu *civili*, & cum in hoc statu rursus plures dentur particulares status, ius naturæ quoque illos regit & suis principiis instruit. Prout vero status variant, conclusiones quidem nouæ iuris nat. inde eueniunt, sed tamen omnes ita debent esse comparatæ, vt ex vno generali fundamento, ex quo omne ius nat. dependet, possint deduci.

A

(b) sic

§. II. Iuris naturæ conceptus non simplex sed compositus est, adeoque & *natura humane* (b) & *iuris* in genere considerati conceptus euoluendus.

§. III. *Naturam* in genere dicunt Philosophi mouendi principium internum, vnde res quælibet suam essentiam & operationes habet; (c) hic autem tantum sermo est de *natura hominis*.

§. IV.

(b) sic itaque in hac doctrina potissimum ad *naturam hominis* est respiciendum, cum sine huius intima cognitione neque *doctrina moralis*, neque hæc de *iure naturali* recte explicari possit. Cognita enim natura humani generis, demum recte constat qualis norma hominibus corruptis & tam peruerfis applicari necessario debeat, non quod norma ex statu corrupto deduci debeat, sed quod ille indicium præbeat, quomodo norma esse debeat comparata, si quis per illam ad felicitatem adspirare velit. Neque obstat, quod homines inter se specie differant, & sic quoque singulorum natura variare videatur, nam nihilominus plura reperiuntur, in quibus plerique homines inter se conueniunt, & si hominum naturam inter se confero, possum satis certam mihi ideam formare de statu eorundem inter se funesto & turbido, Peccant itaque qui ius nat. absque *contemplatione naturæ humane* tradunt, in qua sane Hobbes cæteris omnibus palmam præripuit, quem licet Pufend. secutus sit, non tamen in omnibus naturæ corruptæ considerationem ante oculos habuisse videtur.

(c) Omnes res a Deo creatæ sunt in certum finem, adeo vt nihil otiosum & inutile censeri debeat. Finis autem maxime operationes certas ad quas a Summo Deo destinatæ sunt, respicit, quæ

§. IV Natura hominis itidem consistit in principio aliquo agendi intrinseco, ex quo peculiare actiones, quæ propterea *humanae* vocantur, producuntur. Quamvis enim cum reliquis corporibus quoddam commune habeat (d) tamen & sua peculiari quoque potentia instructa est, per quam ab aliis corporibus facile distingui potest, quæ dicitur *anima humana*.

§. V. Sicuti omnia principia agendi in corporibus sunt propter certum finem, ita quoque idem asserendum de hominis anima. Hæc vero

---

quæ ex principio aliquo interno provenire debent. Hinc quælibet res habet suas proprias *virtutes* & *potentias*, pro ut natura varie in corpora influxum præstat. Illud autem principium operandi cum *inuisibile* sit, & tantum ex operationibus cognoscatur, difficulter determinari & definiri potest. Unde quod talis virtus operandi adsit, certum est ex effectibus, qui testantur de sua causa, sed quid & quælis illa sit, sæpe latet, ut tantum coniecturis locus sit relictus.

- d) Homo dicitur quasi *parvus mundus* seu complexus omnium potentiarum, quæ alias in reliquis quoque corporibus sunt; sic plura communia habet cum aliis corporibus, crescit, nutritur, sentit, decrescit, moritur &c. Quæ autem actiones ab *anima humana* proveniunt, eidem propriæ sunt, cum hæc potentia ei propriæ sit. Patet hinc Physicam esse coniunctam cum morali disciplina, & minus recte moralitatem actionum posse cognosci absque naturæ humanæ intima cognitione.

vero cum spiritus sit præstantior (e) quam vis agendi, quæ in ceteris creaturis deprehenditur, nobiliorem quoque finem & præstantius obiectam, quo fruatur, habere debet, & quia extra ipsum Deum, animæ creatorem, nihil præstabilius inueniri potest, merito se ad huius fruitionem conditam iudicat, & ita pro scopo primario ipsum Deum habet.

§. VI.

(e) Quando Philosophi loquuntur de *hominis præstantia*, ad *mentis præstantiam* confugiunt, hancque *scintillulam diuinitatis* vocant, imo *diuini* quid in ea esse volunt. Hinc Stoici imprimis *rationem*, in qua potissimam operationem animæ, quamuis falso, ponunt, *lumen diuinum* vocant. Quo tendit Cicero de *senectute*, inquit: *est animus cælestis ex altissimo domicilio depressus & quasi demersus in terram, locum diuinæ naturæ, æternitatisque contrarium. Sed credo Deos immortales sparsisse animos in corpora humana, ut essent, qui terras tuerentur, quique coelestium ordinem contemplantes, imitarentur cum vitæ modo atque constantia.* & paucis subsequens addit: *nos ex uniuersa mente diuina delibatos animos habere.* conf. idem l. i. *quæst. Tuscul. p. m. 179* ubi *cælestem & diuinam* eandem vocat. Cognouere itaque etiam Philosophi Ethnici, *mentem hominis esse diuinam*, vel saltem *ad diuinum usum* primario esse creatam, quamuis in eo aberrauerint, quod rationis vsui & speculationibus suis nudis hæc omnia adscripserint, ipsamque originem *diuinitatis* ex vero fonte non deduxerint. Crediderunt enim satis inepte ipsam Dei essentiam in *speculando* potissimum quærendam esse, & cum rationem suam in eo Deo assimilare vellent, potissimum hanc quoque speculationibus

§. VI. Et sic instructa esse debet illis facultatibus, quibus Deum recipere, & secundum voluntatem eius operari possit. (f) Exferit vero hæc facultas sese in duobus, *intellectu & voluntate.*

§ VII.

tionibus variis subiecerunt. Illud tamen vel etiam ex ratione cognosci posse, apparet, mentem hominum primario in Dei fruitione versari debere, quantum in quonam hæc fruitio consistat, non satis deprehendat, sed insipidos sæpe sibi de hac formet conceptus, quod & Gentiles Poetæ ad quos Paulus ipse pronocat, agnouere, dicendo: *In Deo sumus, mouemur & uiuimus*: In quo vero quis uiuit, ad illud etiam dirigi imo illo frui debet.

(f) Frustra esset homini indita talis facultas, si non posset in actum traduci. Hinc ex diuersis operationibus, quas homo sibi conscius in se sentit, simul agnoscit, se *intelligere & uelle*, nam & uelle & cognoscere bonum debet, ad quod anima fertur. Sentit quoque homo, illas duas operationes esse diuersas, sentit se intelligere & cogitare in cerebro: Sentit volendi actum primarium in corde sese exferere, quia voluntas est facultas animæ *desiderandi, concupiscendi & amandi* in corde. Omnis voluntas est intimum desiderium se vniendi cum re amata, quo impellitur intellectus, ut cogitet de medijs consequendi rem amatam, in eaque acquiescendi & re desiderata fruendi. Potissimæ itaque operationes hominis ex corde proueniunt, & sic actionum humanarum primaria sedes inde erunda, ut homini imputari h. e. homo pro *autore* eius haberi possit, quo ad diuersos effectus, prout voluntas ad actionem concurrat, *directo*, sive *per indirectum*.

§. VII. Quamuis vero homo semper aliquid bonum (g) ut ut plerumque *apparens*, appetat, & simul cognoscere possit, si modo recte rationes secum subducatur, in desiderio & fruitione summi boni, Dei scilicet veram salutem & quietem consistere, nihilominus tamen in se deprehendit voluntatem esse auersam à Deo & inordinatam, & plane in contraria niti, quo ipso nimium quantum mens a vero scopo aberrat.

§. VIII.

(g) Desiderium omne aliquid appetit, & quidem sub specie boni, quia quamuis mala homo plerumque appetat, tamen illa ipsa dum appetit, ut *grata & bona*, sibi proponit, saltem *pro presenti rerum statu*, quo illud appetit, licet alia occasione forsitan illud fugere solitus fuerit, propter *diuersitatem circumstantiarum* & sic semper suam acquiescentiam & fruitionem in re amata desiderataque querit: stolidus esset, qui *mala tanquam mala*, seu ideo, quia mala sunt, desideraret, quia potius ex cognitione mali, quod etiam tanquam malum voluntas sentit, *auerfatio & fuga* oritur. Et licet intellectus sæpe agnoscat aliquid mali in re cupita latere, tamen cum voluntas se cum illa re coniungere desiderat, decipit intellectum, ut homo credat ex voluntatis impulsu, latere aliquid boni in re cupita. Hoc supposito cum voluntas bonum desideret bonum autem non aliud sit, quam quod hominis quietem promoueat, vel saltem in quo arbitratur se quietem aliquam inuenire posse, facile constabit, desiderium cordis imprimis ad *unicum verum bonum*, quod in *fruitione Dei & unione cum eo* consistit, debere esse directum, si finem obtinere velit sed dum a

centro

§. VIII. Ex hac inordinata concupiscendi ratione quam homo potissimum in voluntate sua deprehendit, oritur summa hominis miseria (h) tum respectu sui ipsius, tum respectu aliorum.

§. IX.

centro veræ quietis aberrat, non potest non inde oriri confusio summa in voluntate, ex hac vero inquietis summæ calamitas.

(h) *Miseria* hominis dicitur, quando bono aliquo priuatus est, necessario felicitatem eius promouente. Sic sanitas homini *bonum* aliquod esse dicitur, & certe re uera est, cum sit donum Dei, hinc miserum eum dicimus, qui caret sanitate. Si auaro pecunia deficiat, se miserum clamat: quia hanc pro suo bono necessario habet; si ambitiosus contemnitur, si omnis via ei præcluditur ad honores adspirandi, se miserimum iudicat &c. Cum tamen hæc omnia sint re uera mala; sed quia sub specie *boni* appetuntur, nec haberi possunt, miser est homo hinc *anxietas, dolor, tristitia*. Quidni itaque potius dicendum de *priuatione summi boni*, veri, uniceque necessarij? Atqui, dicitis, homo illud non appetit, adeoque in *priuatione* & *absentia* eius nullos sentit dolores. Verum eo maior est miseria, quod *priuationem* illam, unde omnis est miseria, ne quidem sentiat, sicuti æger morti vicinus creditur, qui morbi gravitatem seu *priuationem* sanitatis non agnoscit. Ast ubi agnoscere *priuationem summi boni*, illudque appetere incipit, inde mox intus oritur *dolor* & *cordis anxietas*, inde *agnitio propria stultitia*, ut quod hactenus pro bono habuit, iam detestari incipiat, & inde denique *penitentia*. Deinde in his omnibus, quæ desiderat, quæ appetit, tamen deprehendit, se nunquam esse felicem aut quietum, adeoque licet illis fruatur, tamen adhuc miser manet, cum in eorum *fruitione acquiescentiam*, ultimum omnis

§. IX. Respectu sui ipsius est inquietus, inclinationibus diuersissimis & inter se pugnantibus subiectus, nunquam tranquillus; quia a centro quietis, (i) Deo est remotus.

§. X. Dum itaque in se ipso pacem veram & quietem amisit, quid mirum, quod quoque respectu

mnis veri boni finem, non deprehendat, quin in contrarium videat, hæc eius felicitatem, quam appetit non promouere.

- (i) Una quies vera in *centro*, quod est *DEUS*. Qui extra hoc centrum vagatur, extra veræ quietis terminum versatur. Iam homo *in se sentit varias concupiscentias*, quæ proinde nihil aliud sunt, quam *inordinati motus coniuncti cum aliqua inquiete* v. c. dum angitur, cum inquiete desiderat &c. atque ab iisdem rapi voluntatem videt. Et eo miserior est, quod diversas plane & sæpe *pugnantes* in se concupiscentias videat, unde vulgatum assertum: *video meliora proboque deteriora sequor*. Huc illucue trahitur. Hinc perpetua lucta, hinc conscientia inquieta, cordis summa anxietas. Videtur huc respexisse Arospos apud Xenoph. *de Cyropæd. lib. 6. p. m. 154. lit. d.* aiens, duas esse animas in homine. *Nam una si esset, inquit, anima, non & bona simul esset & mala, neque res pariter honestas & turpes amaret, neque simul eadem & vellet & nollet facere: sed est manifestum, duas esse animas, & ubi sone penes animam bonam est imperium, honestæ res suscipiuntur, ubi vero penes malam, res illa turpes aggreditur.*

(k) Homines

respectu aliorum itidem pacem amorem & concordiam turbet, rumpat, & alios odio habeat. (k)

§. XI. Quilibet sanus itaque videt, in hac intima corruptione, statuque inordinato nullam esse felicitatem, imo summam infelicitatem. (l) Et tamen quilibet in se sentit stimulos & desiderium alicuius felicitatis.

§. XII.

(k) Homines inter se in corruptione ipsa conveniunt, sed in eo differunt, quod alii felicitatem quærant in *delectatione corporis*, alii in *possessione & proprietate rerum*, alii in *imperio* in alios & *honoribus*, & cum hi tres affectus in omnibus hominibus reperiantur, sed infinitam in modum miscuantur, hinc diversissimæ oriuntur singulorum voluntates, ex diversis vero voluntatibus oritur *disiunctio animorum, carentia pacis, amoris, & concordie*, hæc enim potissimum in *voluntatum unionem* consistit; Idem velle est optimum pacis vinculum. E contrario nunquam possunt uniri, qui diversa & maxime contraria volunt. Imo dum contraria volunt, inde oriuntur odia, fuga, læsiones, suspiciones &c.

(l) Quis diceret ægrotum in morbo voluptatem concipere, & non potius, ut illis carere, & sanitate frui possit, appetere. Omnes homines *stulti & sapientes* in eo conveniunt, quod velint esse felices, quia vident infelicium statum esse miserimum, quem omnes fugiunt: *sapientes* felicitatem quærent in *fruitione summi boni, Dei*; *stulti* vero felicitatem in rebus aliis perituris & malis quærent. Felicitas vera consistit in *fruitione veri boni summi & summa* acquiescentia in *fruitione*. Eandem etiam *stulti* cupiunt, quia concupiscentiis

§. XII. Dum felicitatem quærit, tandem animaduertit, emergendum esse (m) ex hoc statu, & sic medio aliquo opus esse, quo emergere possit.

§. XIII. Medium illud debet esse norma quædam, secundum quam inordinatæ voluntatis

ducuntur, hæ autem itidem tendunt ad boni cupiti fruitionem & acquiescentiam, sed in eo aberrant, quod malum pro bono habeant, & sic captantes & sedulo quærentes felicitatem infelicitatem sibi ipsis attrahant. *Viuerē omnes ait Seneca de vit. beata. c. I. beate volunt, sed ad peruicendum, quid sit, quod beatam vitam efficiat, caligant.* Quia vero vident in euentu, se in hoc statu non esse felices, sed inquietos, minus securos læsionibus obnoxios, feliciorē, utique alium statum sibi necessarium esse concedere debent, quia quamdiu *acquiescentia* destituuntur, se infelices sciunt, at vero tamdiu se ea destitutos vident, quamdiu felicitatem quandam in inclinationum suarum operationibus quærent.

(m) Ægrotus qui grauitatem morbi sentit, qui sanitatem appetit, medicum quærit & medicamenta appetit. Miser homo, qui tot concupiscentiis trahitur, & ita se infelicem videt, facile comprehendit se medio aliquo indigere, quo feliciorē vitam possit sibi conciliare, omnis finis enim quærit media, si modo finis appetatur. Sic & homo dum suos affectus & concupiscentias carnis sequitur, & in iis felicitatem quærit, de mediis cogitat, quibus bonum illud, quod in eis quærit, consequi possit. Hic iam totus in eo est, vt secum deliberet, alios consulat, in auxilium aduocet, & ex pluribus propositis mediis unam viam eligat.

(n) Hoc

tis inclinationes in suum ordinem reducantur, (n) quia ordo supponit normam.

§. XIV. Norma est præscriptum (o) aliquid conueniens, secundum quod actiones ordinandæ sunt instituendæ.

§. XV,

(n) Hoc inde constat, quia homo, si paulo penitius internos animi motus & inde externas actiones fluentes examinat, cognoscit, se esse miserum, si suas inclinationes sequitur, imo ductu eorundem in infinitas calamitates incidere, & plane inidoneum fieri cum aliis pacificam & tranquillam vitam ducere, ex quo necessario concludit, inclinationes suæ voluntatis esse inordinatas & obtortas. *Inordinatum* enim dicitur, quod ordine eo destituitur, ad quem a Deo est creatum. Quod si vero res, quæ inter se confusæ & inordinatæ sunt, in ordinem reduci debent, ante omnia constare debet, in quo ordo ille consistat, v. c. si libri plures absque ullo ordine in museo promiscue & confuse iaceant, si milites inter se nullo ordine positi sint, tunc bibliothecarius, qui libros in certum ordinem redigere, & Dux belli, qui aciem instruere vult, de norma quadam debet esse sollicitus, quam sequatur in ordinando.

(o) In artificialibus artifices secundum normam præscriptam aliquid faciunt, & omnis denique ars adidescitur ex præscripto normæ. Homo propter concupiscentias carnis est summe imperfectus, inordinatus & omnis felicitatis expers. Quod si iam in ordinem reducendus, norma aliqua opus est, secundum quam potius agat, quam secundum inordinatas concupiscentias, & quia simul appetit felicitatem, quam in tali libertate affectuum se impetrare non posse, videt, ad illam normam recipiendam non plane ineptus esse debet.

(p) Hoc

§. XV. Cum norma sit præscriptum aliquod requirit præscribentem, & quidem talem, pro quo sit præsumtio, quod non tantum, quænam sit optima norma, sciat, sed etiam optime secundum normam, quam præscribere aliis vult, agat: (p) ex inde enim oritur fiducia, (q) quod norma sit salutaris.

§. XVI.

(p) Hæc rursus fluunt ex antecedentibus. Qui artem scribendi addiscere vult, artis scribendi peritum adhibere debet, h. e. talem, qui non tantum sciat, rectam scribendi artem, sed etiam ipse literas optimas pingere possit. Duo enim in quolibet artifice supponuntur (I) ut sit præsumtio pro eo, quod optimam normam sciat, (II) ut fiduciam alii in eum ponere possint, quod optimam normam habeat. Hæc si deficiat, semper dubii hæremus, utrum is, qui de optima norma gloriatur, eandem ipse possideat, & sic actionibus suis debet ostendere normam suam esse bonam.

(q) Qui normam alicui præscribit, nec ipse secundum normam agit, emendationem vel conformationem aliquam ad normam in aliis sperare haud potest, neque enim alter credet, hanc normam præcise esse necessariam, quod videat, eam praxi in docente destitui, maxime si norma ipsa repugnat eius inclinationibus. Doctrina non tam efficaciter alios ad imitationem trahit, quam optimum exemplum. Doctrina intellectum replet variis conceptibus, sed non semper ad cor penetrat: Ast bonum exemplum & vita alicuius incorrupta magis cor afficit, sicut mali mores alios quoque corrumpunt. Ducitur enim homo inclinatione quadam ad imitandum alios. Aiunt: atqui claudus potest viam alicui monstrare, quam ipse ire nequit. Veruntamen

§. XVI. Si ab hominibus vnice norma esset petenda, dubium maneret, a quibus illa esset expectanda, cum vere sapientes pauci, imo quinam pro

men non tantam fiduciam in claudī assertionem ponere possumus, ac quidem illius, qui se ductorem & comitem mihi promittit & offert. Recte Xenophon lib. 1. *Cyropæd.* p. m. 31. ait: *Homines ei, quem arbitrantur de commodis suis prudentius se ipsis dispicere, perquam lubenter parent. Atque hoc ita se habere cum in aliis multis, tum in agrorum tantibus animaduertere licet, qui perquam cupide arcessunt id præcepturos, quod fieri oporteat. Itidemque in mari, ubi vectores per quam cupide gubernatoribus obsequuntur. Etiam plerique ab iis, quibus existimant itinera notiora, quam sibi, ne discedant, totis viribus enituntur. Eiusdem farinae sunt, quæ Socrates apud Xenophontem memor. lib. 3. p. 764. habet, aiens: Nosti, quavis in re, parere homines maxime illis velle, quos existimant esse præstantissimos, nam in morbo potissimum illi parent, quem medicæ rei putant peritissimum, & in naui, qui nauigant, ei quem gubernandi putant peritissimum, & in agricultura, quem agri colendi peritum imprimis arbitrantur. Audiamus adhuc Senecam qui Epist. 6. ita: plus tibi viua vox & conuictus quam oratio proderit, in rem præsentem venias oportet. Primum, quia homines amplius oculis quam auribus credimus, secundum, quia longum est iter per præcepta, breue vel efficax per exempla. Zenonem Cleantes non expressisset, si eum tantummodo audisset. Vitæ eius interfuit, secreta perspexit, obseruauit illum, utrum ex formula sua viueret. Plus Plato ex moribus quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum & Hermadium & Polyænum magnos viros non schola Epicuri, sed contubernium fecit &c.*

(r) Plures

pro talibus habendi, sæpe incertum est, quia etiam stulti sapientiæ laudem affectant. Ergo ab hominibus solida secunda & idonea norma(r) sperari nequit, quæ hominem ex miseria eripere valeret.

§. XVII. Solus DEus est sapiens, fons omnis salutis, summe bonus. Ergo huius solus est, primario talem, quam quærimus, normam præscribere & hominum vias dirigere. [s]

§. XVIII.

(r) Plures dantur normæ agendi. Non assero simpliciter ab homine normam aliquam præscribi non posse, nam discipulis præscribit normam præceptor, filiis pater, sed tamen illi non sunt autores normæ & omnes normæ ab his præscriptæ sunt desumptæ ex alia norma. Dantur etiam normæ, quæ ad *consilia* spectant, circa negotia in vita communi caute peragenda, has itidem homo præscribere potest, sed de his hic non agitur. Quærimus normam, quæ hominem e miseria deducat. Iam omnes homines sunt miserrimi, & rarus quis est sui ipsius medicus. Quilibet homo ambit sapientiam etiam in corrupto suo statu, & ita normam aliquam aliis præscribit suis passionibus valde conuenientem. Ambitiosus imprimis alios in viam ducere satagit, aliis regulam præscribere studet, quia hoc ambitioni suæ valde conueniens est, & cum externe honeste viuat, alios egregie fallere potest, vt credant ipsum esse sapientem. Avarus itidem normam aliquam aliis præscribere solet, sed suis passionibus itidem conuenientem. Hinc imprimis quæ ad œconomiam, quæ ad acquirendum & boni patrisfamil. officium spectant, aliis inculcat, sed ita regulæ hæ magis stultitiam promouent, quam aduent.

(s) Id ipsum ostendunt passim hi, qui dum suas nor-

mas

§. XVIII, Imo etiam eandem præscripsit vel cordibus hominum (t) eandem implantans, vel verbo suo manifestans.

§. XIX. Quamuis vero voluntas Dei ita minibus sit manifestata, tamen ob corruptionem cordis lumen intellectus sæpe corrumpitur, vt manuactione (u) ad illam normam indi-

mas, quas aliis inculcant, esse salutare ostendere conantur, prouocant ad scripturæ sacræ consensum. Ergo primario rectitudinem normæ suæ quærunt in Dei voluntate. Et qui ius Nat. tradunt, voluntatem Dei pro principio *essendi* supponunt.

- (t) Veritatem huius asserti ostendunt (i) *effectus* in corde, dum homines male agentes, cruciantur moribus conscientie, qui indicium præbent, se male egisse. (II) *fnis*, ad quem homo creatus est, quia facultates animæ imprimis hominibus sunt datæ, vt ad Deum dirigantur. Diriguntur ad Deum, si in eius *voluntate* acquiescamus: Voluntas autem Dei debet præsupponi cognita, alioquin nemo posset facultates suas ad Deum dirigere. Dum itaque facultates ad Deum sunt dirigendæ, simul quædam *cognitio voluntatis diuinæ* debet in iis deprehendi, *voluntas autem Dei est ipsa norma*. Denique (III) idem docet *sensus communis*, dum statim homo assensum veritati propositæ præbet, de qua alias semper dubitaret, si illam in se non haberet. Quæ extra hominem sunt, de eis non aliter certus redditur, quam per receptionem sensuum, quæ si deficiat, tamen credit probabiliter, id quod refertur, hoc ita esse. Quæ autem in homine sunt, de eorum existentia certus est per *internam perceptionem*; nam certo scit se cogitare, desiderare & sic in se certus est, adesse normam aliquam in se, secundum quam agere debet.

- (u) Experientia testatur, *sine manuactione hominem ob-*
brutescere

brutescere. Infantes, quo magis crescunt, eo magis instinctum suarum passionum sequuntur, & eo magis etiam luminis in intellectu usum verum amittunt. Affectus & prauæ inclinationes totum hominem occupant, vt hæc cognitio voluntatis diuinæ sensim moriatur. Quodsi hominem nulla manu ductione educatum nobis proponamus, fere a bestiis parum differet, quia tam imbecille est lumen rationis, vt facile superari possit a naturali instinctu. Latitant *veritates naturales* intra homines, sed quasi *scintillula* quædam cineribus obruta, quæ si in flammam excitari debeat, externo adiumento opus est, quo cineres dispergantur & scintillula vires capiat. *Hinc manu ductionis necessitas adest.* Optime Plato in *criton.* p. 35. qui in *gymnasiis* se exercet, eaque in re operam collocat, *utrum cuiuslibet hominis laudi & vituperationi & opiniononi attendit, an illius tantum, qui medicus sit & gymnasii magister? Huius solius. An non timere decet vituperationem & optare laudem illius vnus potius quam multorum? Procul dubio. Hac itaque ratione ille agere seque exercere debet, atque etiam edere & bibere, qui illo vnico videatur, qui præsideat intelligatque potius quam vt videtur vulgò. Recte dicis, Nonne & de aliis, ne omnia percurramus eadem ratio est? de iustis iniustisque, de turpibus & honestis, bonisque & malis? Vtrum multorum opinionem sequi debemus, an vnus potius, qui intelligat, quem decet & vereri & timere magis quam cunctos alios? Vnius istius procul dubio. Neq; obstat quod pauci dentur sapientes, imo quod cognosci vix possit, quis sit sapiens. Nam hæc obiectio id quidem operatur, quod pauci sint idonei ad præscribendam aliis normam cuius ipsi autores sint; sed facilius alii admitti possunt ad manu ductionem quandam præbendam, præsertim si longa experientia sint conspicui, & suis externis actionibus normæ præscribentis usum & praxin ostendunt.*

(x) Cum

digeat, quæ sit vel ab aliis hominibus, sapientiam colentibus vel etiam facta est a Deo per plenior-
rem reuelationem (x). Vnde præcepta viuendi
in sacris Literis egregie nobis manifestata sunt.

§. XX.

- (x) Cum hominum manu ductio fallere possit ex ratio-
nibus sæpe dictis, hinc etiam a Deo accessit securior
& falli nescia manu ductio, scil. *Verbum Dei reuelatum*,
quod ideo a Deo datum est, vt scintillula cognitionis,
quæ in homine adhuc superest plenius reuocilletur &
lumini intellectus obtecurato succurratur. Equidem
reuelatum verbum sequestrandum esse a cognitione
illa, quæ sit per lumen naturæ, vulgo asseritur, sed ta-
men id non impedit (1.) quo minus possit eo, quo di-
ctum est, modo, eius mentio fieri, vt hic factum est.
(2.) quatenus S. Scriptura regulas & normas viuendi
quoque continet, *ex lumine rationis. prouenientes*, sine
dubio tutius ad eam provocatur, quam ad Senecam,
Plautum, vel Virgilium. Vti enim omnes in iure
Nat. voluntatem Dei agnoscimus, certe non rectius
voluntas hæc sæpe habetur, quam si plenior-
reuelationem consulamus. *Neque amittit ius
Nat. suam rationem & naturam, quod repetitum
& plenius explicatum sit in verbo diuino*, sicuti ma-
net ius nat. in suo statu, si vel maxime hæc disciplina
in artem reducatur & methodo conuenienti a Docto-
ribus exhibeatur vel vestigia eiusdem occurrant in
Cicerone, Seneca aliisque. Et deinde loquor hic in
genere de *norma quacunque*, non in specie de *iure nat.*
Interim hunc abusum omnino evitandum esse, meri-
to iudico, ne omnia dicta scripturæ s. ad regulas iuris
nat. referamus, quo ipso ingens confusio *Theologiæ
moralis & iuris Nat.* oritur, quod bene obseruauit Pu-
fendorff. in *pref. tr. de offic. hom. & civ.* quamuis non
semper limites accurate obseruauerit. Latitant enim
non unius generis præcepta in s. scriptura, quæ se-

§. XX. Ista manuductio itaque non præscribit normam, sed iam a Deo cordibus inscriptam excitat, vt homo statim ei assensum præbeat, (y) si modo in se ipse attentus sit. (z)

§. XXI. Cum norma itaque sit *voluntas Dei*, fontis omnis boni & salutis, hominique concreata, vel in sacris plenius reuelata, non potuit non in homine producere obligationem (a) vt ad illam suas conformaret actiones.

§. XXII.

dulo iudicio sunt separanda. Non euitauit hanc confusionem ipse Hobbesius, qui fere unus inter omnes iuris naturæ interpretes loca scripturæ sacræ adduxit, & dogmata sua exinde firmare voluit. Verum si vllibi Sophistam egit, certe in allegandis scripturæ s. dictis hoc præstitit, vti cuius legenti apparebit, & hinc inde etiam nos annotabimus.

(y) Hoc rursus fluit ex antecedentibus. Si homo in se non haberet talem normam, nunquam certus esse posset de eius veritate. Vnde *scit*, hoc verum esse, quod ius naturæ præcipit, non simpliciter credit.

(z) Homo attentus ad rem dicitur, tum qui & intellectus aciem & voluntatis desiderium ad rem aliquam dirigit v. c. auarus omnes neruos ingenii ad diuitias flectit. Sic itaque hic requiritur (1) *sedula inquisitio*. (2.) *sedulum desiderium cognitionis sui ipsius*, tunc oritur meditatio, hæc vero est examen eorum, quæ proponuntur. Atque inde est *cognitio naturalis*, *das naturliche Erkaentnus*, opposita reuelatæ.

(a) Frustra in homine asseretur aliqua norma; si non eadem attribuenda esset quædam *vis seu obligatio*. Quod si enim in hominis libertate foret vtrum inordinatos suos affectus, an normam præscri-

ptam

§. XXII. Qualis est norma, talis etiam est obligatio, vel interna tantum, vel etiam externa. Normæ autem ratio imprimis debet dirigi ad *statum normandi*, & diiudicari ex consideratione & cognitione eius, qui normam præscribit.

§. XXIII. *Status normandi*, seu hominis, diiudicandus ex eiusdem actionibus. Hæ autem sunt

ptam sequi vellet, homo non raro magis suos affectus sequeretur, cum a bono semper naturaliter abhorreat. Dum ergo sponte se non confirmat ad normam, quædam coactio voluntatis accedere debet, quæ reuera est *coactio*, dum vel inuitus, & reluctans cordis inclinationibus carnis desiderium suppressere debet. Consistit vero illa *voluntatis coactio in metus iniiectione* ab eo profecta, qui normam præscripsit, & quia duplici modo malum alicui proponi, & sic metus iniici possit, hinc quoque obligatio hæc est vel *interna* vel *externa*. Hæc consistit in coactione aliqua externa proficiscente ab eo, qui ius cogendi & metum externi mali iniiciendi habet, ex qua externorum malorum propositione fit, ut homines abstineant a re maxime cupita, quia illa externa mala passionibus suis valde inimica deprehendit. *Illæ* vero consistit in mere interna voluntatis coactione ubi tum ex (α) conscientia mali necessari nobis imminentis, tum etiam (β) ex recordatione, quod a vero scopo omnis felicitatis & quietis ita auersi sumus, voluntas quandam vim patitur, per quam se retrahi sentit, ab illo, quod caro appetit. Hæc sine dubio est nobilior priori, quia fundamentum habet nobilium, & meritis fundamentum esse debebat externæ obligationis. Interim observandum, posse etiam voluntatem aliunde cogi, scilicet,

sunt potissimum duplicis generis: (b) vel in *rela-
tione*

vt vna passio resistat alteri. Vnde sedulo cauendum, ne omnem voluntatis coactionem internam pro obligatione interna capiamus, sed magis ad *principium*, vnde coactio procedat, respiciamus. Plures seipfos decipiunt, dum putant se ductu conscientiæ suæ hoc vel illud facere debere, atque ita interne obligatos esse, cum tamen principium voluntatem inclinans vel cogens sit *ambitio* vel *utilitatis propriæ respectus*. Sic ambitiosus, qui simul stimulos carnis in se sentit, reprimit eosdem, dum ambitio prædominans cogit voluntatem ex recordatione mali, quod ex voluptate sibi imminere videt, quod tamen ambitioni eius aduersum est. Idem sentiet in se avarus, qui quidem simul aliquo desiderio honoris ducitur, sed si periculum fortunarum inde imminere videat, hæc cogitatio retrahit avarum, ne honores ambiat. Sic itaque affectus mirifice cogunt voluntatem & prædominans in homine alijs resistit, seu cogit voluntatem, ne illuc flectat. Proinde non ex *sola recordatione mali imminentis* obligatio interna deducenda, alioquin (I.) alia esset obligatio interna in hoc, alia in illo, imo cum homines specie inter se differant & varias affectuum mixturas habeant, quod in vno esset *obligatio* seu *interna voluntatis coactio*, id in alio non esset obligatio, qui longe diuersas in se pugnas sentit. (II.) Cum omnes in eo conueniant, quod affectus hi tres sint vitiosi & omnis mali fons & origo, iam fundamentum obligandi esset quærendum in fonte omnis mali, cum tamen obligatio interna reducere hominem debeat a malo. (III.) Passio prædominans in homine normam agendi vnice præscriberet, quia hæc cogit voluntatem, iam vero aliam normam obligantem quærimus, quæ hanc quoque cogat & hominis voluntatem interne abducat ab iis, quæ a passione prædominante eidem imperantur.

(q) Potest homo considerari vel quoad se, vel quoad alios

tione ad alios, quibuscum in societate humana viuit, vel *in relatione ad se ipsum*. Ibi norma ex fine eiusdem & indole societatis humanæ, qua homines inter se naturaliter sunt conglutinati, intenditur, vt tranquille & pacifice cum aliis hominibus viuatur; (c) *hic* vero, vt inordinata voluntas

alios, quibuscum agit: Ibi non habetur respectus ad alios homines sed tantum ad ipsum agentem quatenus suis actionibus internum malum auget vel corrigere intendit. Atque hic norma requirit, vt in se descendat & intrinsecos suos motus, unde omnis infelicitatis & inordinationis fomes ad normam præscriptam dirigere intendat. Et sic hæc norma vnice *pacem internam* promouet & operatur. *Proverb. III, 1. 2. 17.* hæc verum bonum instillat & docet, hæc veram iustitiam animis hominum insinuat *Prov. XIX, 18.* & quid vere iustum sit, diiudicat *ibid. vers. 20.* imo sapienter & tranquille imperantes imperare docet, *ibid. vers. 15. 16.* suggerit vera & sana consilia. *ib. vers. 14.* Non tamen eo ipso necessarium est, vt homo consortium aliorum hominum fugiat, nam & in consortio aliorum hominum id quilibet efficere potest. Saltem illud intendo, quod ita norma tantum & primario corrigere intendat actiones internas, quæ non sese exserunt, quoad alios vel saltim hoc respectu non considerantur; possum enim etiam illas actiones, quas cum aliis gero, considerare, vel intuitu *mei* vel *alterius*, vt nec illum lædam, nec quietem animi turbem passionibusque indulgeam & ita duplici modo quoque de illis iudicandum est.

- (c) Si *relatiue* vel *quoad alios* homo consideratur, in examen veniunt actiones, quas cum aliis exercet *in societate humana*, in qua cum aliis positus est a creatore, & quamuis hæc fluant ex internis animi motibus, a-

tas in ordinem reducatur & passiones supprimantur, atque adeo homo interne emendetur.

§. XXIV.

deoque norma illos dirigens hic imprimis applicanda, cum si interni motus in ordinem reducti, externæ actiones nulla amplius norma peculiari indigeant, tamen cum difficulter & nimis sero sæpe, aliquando plane nunquam, interni affectus in homine domentur, & tamen totius generis humani intersit, (cum id aliter conseruari non possit) vt saltem per pacem externam vinculum illud humani generis sanctum illibatumque maneat, desideratur quoque peculiaris norma quædam externis hisce actionibus conueniens, seu eos etiam dirigens, qui internos animi motus in se domare vel nolunt vel negligunt, quæ ex ipsa natura societatis humana fluit. Sicuti itaque feris bestiis, qui ad mansuetudinem non possunt deduci, vincula iniicimus, ne damnum dare possint, licet inde non fiant mansuetæ, sicut furiosos vinculis detinemus, ne nocere possint, licet inde non fiant sanæ mentis; sic quoque eodem modo comparatum est cum homine: reuera homo a fera bestia parum vel nihil differt, si in naturali suo statu consideratur, quin quod aliquando feram bestiam vincat, vti id experientia in bellis aliisque calamitatibus publicis ostendit. Proinde quidem optimum factu esset, si ad mansuetudinem reduci posset, quia sic quilibet ab altero fatis esset securus, neque amplius metuendum esset vllum malum. Sed quoniam hoc rarius fieri potest, (quia pauci sunt boni) aliud frenum vel vinculum ei iniiciendum fuit, ne maius malum inde oriatur, sed quantum fieri potest externe in ordinem reducatur, vt saltem *vinculum humani generis* conseruetur. Et inde necessitas normæ alicuius peculiaris dependet, quæ hominem quasi refrenat vt abstineat a malo alteri inferendo, & quiete cum altero viuat, si-

cu-

§. XXIV. Actionibus hominum, quæ relationem *ad agentem* habent, & quarum emendatio primario ex interna inclinationum mutatione dependet, norma talis præscripta est, quæ magis producit obligationem internam (d) quam externam.

§. XXV.

cuti frenum iniectum feræ bestię impedit, ne mordere aliisque nocere possit. Differunt itaque hæ duæ normæ in eo, quod prior hominem interne tranquillum reddat, posterior vero externam potissimum tranquillitatem intendat, quod posterior oriatur ex indole societatis humanæ, quam inter homines natura constituit: prior hominem respiciat etiam non constitutum in quadam societate: posterior primario intendat *pacem externam*, prior *internam*, adeoque posterior hominem non faciat *bonum*, sed saltem *sociabilem*, nec tam perfecta sit quam prior, quia nobilior est felicitas interna quam externa.

- (d) Hoc iam fluit ex natura harum actionum, cum enim magis internæ sint, & consistant in inordinatis animi motibus coercendis, externam aliquam coactionem non recipiunt, sed interna tantum sunt normandæ. Deinde cum finis huius normæ sit, hominem interne tranquillum facere, coactio externa huc est impertinens, quæ magis hypocritas quam pros facit. Hinc manu ductio quoque hominis ita debet esse comparata, ut is, qui alterum manu ducit, non imperio & pernarum metu, sed consulendo, suaderido, hortando, rogando, instandoq; alterum in viam salutis ducere satagat, quæ manu ductiois ratio externe non cogit, sed potissimum ad animum alterius penetrare eumq; ita flectere conatur: atque hoc officium est Doctorum, patrum & quorumlibet Christianorum, qua talium. Denique cum manu ductio externa tantum viam o-

§ XXV. Actiones, quæ in *relatione ad alios homines* considerantur, possunt ad duo genera referri: quædam necessario conservant & turbant pacem inter omnes homines, (e) quædam vero non turbant necessario, quamvis si fiant, magis pacem promoveant & amorem, vinculum omnis pacis, inter homines stabiliant (f).

§. XXVI.

stendat, non autem vires ad eundem præbeat, inde fluit, manuductionem hanc non sufficere ad hominis mentem malo auertendam, sed vires illud, quod inculcatur, faciendi aliunde esse desumendas & petendas, exemplo parentum, qui infantes quidem ducunt manu, vt pedes in ordinem reducere addiscant, vires autem seu virtutem eundi ipsis largiri nequeunt, adeoque frustra manuducitur infans, in quo vires eundi quasi penitus sunt emortuæ.

(e) Sic pacta foedera seruire, seruat necessario pacem, item ius suum nemini detrahere, soluere quod quis debet, imperanti obedire & similia. Sed contraria necessario turbant pacem. Et cum contrariorum contraria sit ratio, facile ex iis, quæ necessario turbant pacem, iudicari potest, quænam eandem conseruent. Si enim foedera frangere, alterum lædere, suum cuique denegare, alterum contemnere, occidere, adulteria committere, pacem & tranquillitatem inter homines tollunt & turbant, merito illud pacem conseruire dicendum est, quo seruiatur, fœdus alterius honor comiter conseruatur alter non læditur &c. Quod si enim ponas, hæc omnia esse licita, habebis bellum omnium contra omnes, & sic miseria hominis erit maior quam ferarum bestiarum.

(f) Hac refero officia humanitatis & quæ ex *regulis decori* veniunt. Quod si enim vel maxime alteri denego officia humanitatis, adhuc tamen tranquillitas inter homines superesse potest, v. c. si commodatum pe-

tenti

§. XXVI. Illæ magis externam coactionem & recipiunt & requirunt, cum *absolute* ad vinculum generis humani conservandum vel fieri vel omitti debeant (g) hæc vero ordinarie interna obli-

renti repulsam do, si nolit diues egenti pecuniam mutuat dare, vel mandatum suscipere, quod commode exequi potest, vel transitum per agrum suum concedere &c. nihilominus enim pacifico cum altero vivere possum, licet hæc officia humanitatis ipsi denegauerim, interim hoc certum est, cum hæc officia ex amore, omnis pacis & tranquillitatis vero fonte fluant, insigniter pacem publicam promovere, quia quod eo ipso, dum quis alteri inferuire studet, alias ad similia officia & mutua auxilia alliciat, quæ alios frustra ab aliis expectat, ubi hæc aliis denegaverit.

(g) Constat, hominem esse intime malum, & valde proclivem ad alterum lædendum, & quæcunque in alterum committenda, ut non inepte dixerit Boecalini pro dicitio: *homo homini Diabolus*, substituendum esse: *homo homini homo*, quod ita *vox hominis* magis rem exprimere videatur, quo etiam Seneca respexit *l. de benef. c. 10. aiens: Homo est omnium animalium pessimum ac teterrimum, quo nihil peius & atrocius; & Cic. II. de off. Nulla tam detestabilis pestis est, quæ non homini ab homine nascatur; & Seneca Epist. 103. Ab homine homini quotidianum periculum.* Deinde constat, paucos internam normam sequi, quia paucissimi boni, plerique omnes extreme mali & tamen eo miserior homo est, quo magis pravis suis affectibus indulget erga alios, hinc necessario per externam vim quandam abducendus est ab hoc malo, ut alter ab altero securus esse possit. Quod itaque necessarium ad tranquillitatem inter homines medium est, & tamen sine *coactione violenta* obtineri nequit, ibi ac esse debet obligatio externa; subsumtio ex ha-

obligatione reguntur, (h) si abstrahas a civili vinculo, illis superaddito.

§. XXVII. Dictum præterea, conditionem eius, qui normam præscribit, esse considerandam (i).
Prout

Et enus dictis fluit. Accedit, quod Deus homines in quadam vniuersali Societate hoc in mundo conglutinauerit, quæ societas absque obligatione mutua esse nequit, quæ si tantum esset interna, finis huius societatis obtineri non posset, sed potius maneret semper inter homines status belli, quo non possent non ruere ad interitum, quia pauciores secundum obligationem internam viuunt.

(h) Neque enim per se harum omisio pacem inter homines lædit, adeoque non necessaria hic fuit obligatio externa. Præterea cum magis sint effectus amoris, amor autem affectus animi internus, magis suadenda & præcibus obtinenda sunt, quam imperanda vique extorquenda. Concludo itaque hic non præcise necessariam esse coactionem externam, nec primario pertinere ad hanc *de lege naturali* doctrinam, sed potius ad *decori*, cuius principia *legis proprie dictæ* vim non habent, quamuis non plena earum natura obstat, vt non possint recipere coactionem externam ex lege Ciuili, in quo adhuc differunt ab internis mentis operationibus, quæ nullo modo legis coactioni subiici possunt.

(i) Dictum est hætenus, quasdam actiones plane nullo modo recipere coactionem externam, quasdam quidem recipere posse, sed tamen ex lege naturali de illa non constare, quasdam vero necessario coactione externa inculcari & constare debere. Sed vero hoc non sufficit ad producendam obligationem externam, nisi etiam præterea cognitam habeamus personam eius, qui normam præscribit, cum ex conditione

Prout enim hic vel par vel inferior vel superior, eatenus obligatio quoque variat. (k)

§. XXVIII. Deus summe superior est, ens summum, præterea tamen amor summus, hinc imperium eius in homines pios mere paternum est, non herile; adeoque cum omni bonæ normæ autor sit, potissimum interne, (l) sed & suo modo

tione eiusdem inprimis ratio obligationis quoque dependeat, & non pauci existiment, præcepta iuris naturalis mere internam habere efficaciam, nisi in statu civili ab imperio superioris externa vis eis accedat.

- (k) Sic itaque, quando par vel inferior præscribit alteri normam, magis *dogma* aut *consilium* est, & intrinsecam tantum habet vim obligandi, quia par aut inferior destituitur vi coactiva scilicet: *directo*, nam per indirectum etiam par parem cogere potest, præsertim in statu naturali, licet ei non imperet v. c. resistendo eidem, capiendo, eundem detinendo violenter, ei auferendo, quod denegat. Superior vel habet imperium *paternum* vel *civile* vel *herile*. Uterque cogere potest, sed diuerso modo, ille omnia, quæ agit, ex affectu paterno seu amore agit, ut prosit filio, & licet eundem cogat, puniatue, hoc tamen ægre facit: qui vero herile imperium exercet, metum ex imperio incutere intendit, non eius primario, quem cogit, utilitatem respiciens, sed suam; hinc oritur metus servilis in hoc casu, sicut in illo casu metus filialis. Denique qui civile imperium exercet, ut iustus iudex ad totius Reip. salutem vi coactiva utitur, non ut malis noceat, sed ut vniuersitati prosit.
- (l) Si imperium Dei ut paternum concipimus (id quod bonitati eius conuenit) metus quoque hominum debet esse filialis, hic vero ex amore descendit, & dum homo

modo externe obligat, quatenus erga malos vt iustus iudex agit. (m)

§. XXIX. Hæc itaque norma, quæ in hominum cordibus scripta est, quæque obligat ad pacem & tranquillitatem intuitu aliorum seruandam, dicitur *lex naturæ*, (n) quatenus norma hæc

homo conscius est, quod amorem diuinum lædat, si contra normam agat, hæc recordatio, vt supra dictum, magis operatur obligationem internam, facitque vt sponte sequatur voluntatem Dei, atque hic coactione externa per modum imperii non indigere credendus est.

(m) Hoc ita intelligendum vclō (I.) quod non repugnet rationi, Deum posse etiam iudicium iustum exercere erga eos, qui immorigeri sunt, & secundum normam eius viuere nequeunt. Quemadmodum enim pius est optimus & benignissimus pater, ita quoque erga impios, vt iustus iudex concipi debet, neque enim impii solo consilio, vel paternis monitis reguntur, nisi arctius vinculum accesserit. (II.) Licet Deus non semper immediate externe cogat homines, tamen dum hanc normam cordibus hominum inscripsit, hæc vero non possit obtineri sine *externa coactione*, & hanc hominibus extenus indulgisse videtur, quatenus ad pacis communis conseruationem facit. Inutilis enim & inanis esset norma, si homo hominem quadantenus cogere non posset. v. c. resistere aggressori, sibi quomodocunque consulere, ne ab altero opprimatur &c. Congruit enim societati humanæ prouidere & præcauere, ne ullius ius in illa lædatur. Et huc quoque facit natura actionum pacem necessario turbantium, quæ necessariam requirunt coactionem externam. Et licet DEUS non cogat externe per se, tamen per alios sæpe coercere potest immorigeros & foedifragos, vt experientia docet.

(n) Inde iam origo legis naturalis & differentia huius a

hæc illa præcipit & vetat, quæ non *interne* tantum obligant, sed præterea etiam *externam* obligationem necessario requirunt, & sic satis differt ab illa norma, quæ *unice* interne obligat, quæque ad aliam disciplinam spectat. (o)

§. XXX.

præceptis Theologiæ moralis, quæ si confunduntur, nullo modo iudicium verum de actionibus ferri potest. Intuitu Dei, uti antea dictum, fere eadem utriusque videtur esse ratio, quod utraque norma sit ex voluntate Dei & magis interne obliget, sed cum hic potissimum actiones hominum in relatione ad alios homines consideremus, & præterea in iis agendis vel fugiendis homo se obligatum aliis esse agnoscat, non potuit sufficere interna obligatio, nisi etiam accederet ius cogendi ut homo alterum cogere externe posset ad illud faciendum, quod norma hisce actionibus præscripta præcipit & vetat. Et hoc intuitu, cum inter homines effectum *Legis proprie dictæ* sortiatur, norma hæc a natura homini connata dicitur *lex naturalis*.

- (o) Patet hinc (I.) ius naturæ non ulterius progredi, quam ad externam felicitatem & pacem inter homines; non quod ita plene voluntati Dei satisfiat, sed quod ad minimum, si normam alteram interne principaliter obligantem, sequi nolit, hanc necessario sequi debeat, ne bellum omnium in omnia sequatur, quod lex naturæ præcauet. (II.) Legem naturæ non reddere homines intime bonos, sed tantum externe tranquillos, adeoque præter hanc aliam correctionem affectuum necessariam esse; Deinde (III.) ex hoc quoque sensu dicitur conspicuus redditur, quod iusto non sit Lex posita, sed impiis, nam iustus non indiget hac norma, cum omnia sponte absque ulla coactione agat. *Proverb. XXI, 15.* Quod apud
Lucia-

§. XXX. Utraque norma intendit, ut homo e miseria reducatur, (p) *virtutis* quidem, ut internam in se pacem stabiliat, quod fit per affectuum suppressionem; *Legis* vero, ut societatem humani generis, cuius se membrum a creatore constitutum esse novit, colat, & ita paci externæ cum aliis hominibus studeat videtque contra-

ria

Lucianum Cynicus Demonax cognovit, ubi ita: *οἱ ἀγαθοὶ νομὸν ἔδιδόνται ποιῆντες ἐκασίως διὰ τὸν λόγον, ἂν νῦν ἀκούτες διὰ τὸν νόμον.* i. e. *boni legum baud indigent facientes ultro secundum rationem, quæ nunc inuiti metu legis facimus.* Breui-
er: caret lege, sed non alia norma, qua internos animi motus in ordinem per Dei gratiam & vires reducere studet.

(p) Id iam fuit ex hætenus dictis & statu naturali hominum, qui turbidus, inquietus, & quasi status belli est. Hic status vero miserrimus imo toti humano generi noxius, ergo felicitatis status sine dubio in pace *interna* & *externa* consistere debet. Prioris normæ, internæ sc. effectus plenius describuntur *Proo. III, I. 2. 3.* Sic itaq; habes principium *essendi* sc. voluntatem Dei, habes *cognoscendi* sc. culturam pacis & tranquillitatis cum aliis hominibus, quam siue *amicitiam* siue *benivolentiam* siue *socialitatem* dixeris, siue regula *Saluatoris* illam circumscribas: *quod tibi non vis fieri alteri ne feceris*, perinde esse arbitror nam & hoc ipsum principium idem quod *lex de colenda cum aliis pace intendit*, quia tunc demum cum aliis tranquille vivis, si alteri non feceris, quod tibi non vis fieri. Habes denique rationem seu demonstrationem huius principii, quia ob hunc finem norma est introducta, quia sine hac vinculum inter homines subsistere nequit, imo quia fuit necessario ex statu humani generis. Neque muto, si dixeris, ex hoc principio officia

cia

ria (q) utrumque vero ideo intendit, quia summa hominis miseria in statu contrario consistit.

§. XXXI. Vtramque normam inculcat optime Salvator his verbis: Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, & ex omnibus viribus tuis, & proximum sicut te ipsum. (r)

§. XXXII.

cia erga Deum & semet ipsum cognosci non posse, cum tantum exhibeat officia erga alium hominem seu proximum; nam id adhuc est in questione, an ad *legem naturæ strictè dictam* hæc duo capita pertineant, quod ex hæctenus dictis negandum erit. Officia erga semetipsum & Deum ex norma virtutis regulanda.

(q) Non itaque confundendæ sunt diuersæ denominationes, quæ secundum hæctenus dicta actionibus adscribuntur. Alio respectu dicuntur *iustæ*, quatenus non violant ius alterius aut leges, societatis humanæ, alio *bonæ vel malæ*, quatenus internam emendationem vel promouent vel negligunt, & alio denique *decoræ vel indecoræ*, quatenus per officia humanitatis alteri prodesse vel non prodesse intendimus: quo ipso fit, vt sæpe actio sit non *iniusta*, quæ alio respectu possit esse *mala* vel saltem *indecora*.

(r) Interrogabat Legis peritus quidam Christum *Matth. XXII, 36.* qualis esset *lex summa & fundamentalis*, ex qua reliquæ omnes suam deducerent subsistentiam? Erat quippe inter iudæos hac de re contentio. Sed Salvator absque ullis ambagibus duas has regulas eisdem tradit. Prior tendit ad internam quietem & emendationem sui ipsius, quia tendit ad pacem cum Deo optimo salutis & boni fonte conciliandam. Alterum præceptum proximum respicit, quem quis diligere debet sicut se ipsum, quo ipso in pace & optima tranquillitate cum eodem viuit, leges naturæ strictè

sto

ste dictas & quæ ad officia humanitatis spectant, colit, quæ si coniunctim obseruantur, tunc demum homo ad scopum suum, ad quem creatus est, reuertitur & sibi ipsi constat. Illustratur hoc porro egregie Pauli dicto *Gal. V, 14. omnes leges hoc uno verbo implentur, Ama proximum sicut te ipsum* *Leuit. XIX, 18.* Plerius hoc illustratur *Rom. XIII, 9. & Iacob. II, 8.* hoc præceptum dicitur *regium* i.e. primatum & fundamentale, quid vero est, *amare se ipsum* aliud, quam quærere securitatem & quietem sui ipsius, ergo quoque aliis hæc præstanda erit. Sicut enim quilibet sibi ipsi carus, ita & alterum sibi æque carum habere debet, vid. Dn. Hertius *de sociat. sect. 2. §. 10.* quod etiam agnoscit Hugo du Roy *de eo quod iustum est tit. 3. §. 5.* frustra renitente Bœclero *in præfat. ad Grot. de iur. B. & P. p. 8.* nam si eius sententia quidquam valeret, plane non quærendum esset fundamentum aliquod generale. Sic itaque hoc fundamentum est *clarum, adequatum & proprium.* Videntur ipsi Ethnici Iæti haud alieni fuisse ab hoc fundamento fere uniuersali, cum in *L. 3. de I. & I.* illud pro fundamento subiicitur *naturam inter nos constituisse cognationem quandam, & huius consequens esse, hominem homini insidiari nefas esse.* Quid autem est ista cognatio aliud quam *vinculum illud commune inter omnes homines,* quo colligati sunt a Deo ad pacem colendam, nam vinculi & cognationis huius natura est, ut adsit inter omnes *unio quedam,* scilicet, voluntatum, & sic amor recte dicitur a Paulo *vinculum pacis.* Cæmillus apud Liuium *lib. 5. c. 27.* societatem hoc vinculum nominare non veretur, aiens; *nobis cum Faliscis quæ pacto fit humano societas non est, quam ingenerauit natura utrisque, est eritque.* Stoici imprimis, qualis etiam fuit Florentinus Iætus, hanc cognationem vrsere quæ hypothesis, licet ex falso quodam videatur ab ipsis si deducta fundamento vid. Dn. Buddei *diff. 1. de error. Stoic. §. 2. seqq.* tamen ipsa per se est verissima. M. Aurelius Anton. *L. 3. de reb.*

§ XXXII. Hæctamen adhuc inter vtramque videtur intercedere differentia, quod norma *virtutis*, vt ita loquar, magis singulos respiciat, quomodo quisque se ipsum corrigere debeat, *legis* vero totum genus humanum inter se considerata, & vinculo pacis coniunctum dirigat.

§. XXXIII. Hinc vt leges pacis communiter ab omnibus feruentur, omnium interest; vt vero quis normam virtutis intra se sequatur, potius spectat ad singulorum curam respectu sui ipsius, neque

reb. suis §. 4. id confirmat inquit: Meminit cognatum rationale esse omne & natura rationem ab vnoquoque exigere, vt hominum quorumuis curam habeat. Idem passim huc provocat. Sic lib. 3 §. XI. dicit, orbem esse instar ciuitatis in qua homines tanquam ciues inter se sunt coniuncti, ait enim: homines agere ciues ciuitatis supremæ istius, cuius reliquæ ciuitates istæ quasi familiae existant lib. 4. & §. 3. idem repetit aiens: mundum ciuitatis instar obtinere & §. 23. Ciuitas & patria niki, vt homini, mundus & lib. 12. §. 36. in hac magna ciuitate versatus es hom. &c. Cum hoc coniungendus est Seneca, qui epist. 7. nerveose ait: Omne hoc quod vides, quo diuina & humana conclusa sunt, membra sumus corporis magni; na ura nos cognatos edidit cum ex iisdem & in eadem gigneret. Hæc amorem nobis indidit mutuum & sociabiles fecit: illa æquum iustumq; composuit, ex illius constitutione miserius est nocere quam lædi; ex illius imperio paratæ sunt ad iuuandum manus Agnouisse hoc quoque Platonicos testis est Cicero Lib. 1. Academ. quæst. p. m. 9. lit. a. hominem esse censes, quasi partem quandam ciuitatis & vniuersi generis humani, eumque esse coniunctum cum hominibus humana quadam societate & lib. 1. de offic. asserit, quod latissime pateat ea ratio, qua societas hominum inter ipsos & vitæ quasi communitas continetur, quod declarat

neque alius inde interesse allegare potest (s) nisi alius concurrat respectus.

§. XXXIV. Quatenus itaque omnium interest, ut leges pacis communiter inter homines feruentur, & quatenus inde singuli alijs hominibus obligantur ad pacem seruandam, eatenus quoque singu-

clarat *Lib. 3. de offic.* dum demonstrare vult conclusiones hasce, nihil esse alteri detrahendum aut alterius incommodo suum augendum, nam *principio, ait, tollit conuictum humanum & societatem. si enim sis erimus affecti, ut propter suum quisque emolumentum spoliet aut violet alterum, disrumpi necesse est eam, quae maxime est secundam naturam humani generis societatem.* Idem ex sua sententia ita loquitur *de fin. bon. & mal. lib. 5. p. m. 157. lit. q. in omni honesto, inquit, nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quam coniunctio inter homines hominum, & quasi quaedam societas & communicatio utilitatum, & ipsa caritas generis humani, quae nata a primo satu, quo a procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio & stirpe coniungitur: serpit sensim foras, cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitis: post vicinitatibus cum ciuibus & iis qui publice socii atque amici sunt: deinde totius complexu gentis humanae. Quae animi affecto suum cuique tribuens atque hanc quam dico societatem coniunctionis humanae munifise & aequae tuens iustitia dicitur, cui adiunctae sunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quaeque sunt generis eiusdem. Atque haec ita iustitiae propriae sunt, ut sunt virtutum reliquarum communia.* Huc etiam respexit Epictetus *Diff. lib. 2, c. 10.* inquit: mundi ciuis eiusdemque pars es.

(s) Prius probatur ex fine communi humani generis, qui consistit in conseruatione pacis & tranquillitatis, si haec corrumpitur, oritur miserimus status inter homi-

singulis *ius* (t) datum censei debet, omnia illa faciendi, quæ ad pacis conseruationem, & quo securus esse possit, spectant; hinc in statu naturali oritur *ius cogendi alterum ad id præstandum, quod*
ex LL.

homines, bellum scilicet omnium in omnes. Si bellum, neuter ab altero securus esse potest, quin totum genus humanum parum a totali abest interitu. Sed vtrum quis virtutis leges in se negligat, alterius non adeo interest, modo de cetero pacifice viuat. Loquor *de interesse iuris*, quod mihi præbere possit facultatem eum ad hoc cogendi; nam id non nego, *leges amoris* quoque curam pro alterius salute inculcare. Deinde quoque potest concurrere alius respectus, aliud vinculum, quo mea interesse possit, vt alter non tam externe tranquille viuat, sed etiam ad virtutem ducatur. v. c. in patre, qui educare debet liberos ad virtutem; De principis officio suo loco dicemus.

(t) Hoc est primum & principale ius, quod homini erga alterum competit. Vti dictum est, quilibet obligatur ex lege naturali, vt cum altero pacifice viuat, tranquillitatem quærat, vel saltem non tollat. Hæc obligatio eo fortior est, quo magis ad felicitatem humanæ societatis *integræ* facit, & quo minus humanum genus *totum* sine hac subsistere potest. Quamuis itaque nemo alteri obligetur, vt *virtuose & pie* in se viuat, vt inordinatos animi motus in se domet, atque adeo nemini *ius* perfectum competat, hoc ab altero exigendi, vt hoc faciat, tamen aliud est in eis actionibus, quæ *commercium humani generis* inter se concernunt. Nam priori casu, si sui emendationem negligit, sibi tantum vnice nocet, non primario aliis, suam felicitatem in se turbat, non aliorum, sibi molestus est, non aliis, adeoque ius nullum eo nomi-

ex LL. naturæ debetur & quo pacem. conservare posse deprehendit (u).

§. XXXV, In hoc enim consistit tum utilitas & felicitas totius humani generis, tum eius conservatio, & eatenus ius naturæ etiam inter homines externam quandam vim habere debet.

§. XXXVI.

ne alteri competere potest, & sic qui se emendare recusat, non alii, sed sibi ipsi tantum facit iniuriam. Ast posteriori casu aliis utique obligatur iuxta normam cordi inscriptam, ut *pacifice cum eo vivat*, quia alias alterius quietem quoque lædit, ei molestus est &c.

- (u) Ex hoc patet, non tantum hic adesse obligationem *respectu Dei*, quasi homo *ex lege naturæ* tantum Deo obligetur, ut pacem seruet, sed etiam *hominem homini obligatum esse*. Cum vero hoc ipsum maxime contra Hobbesium facit, ita fortius probatur ex ratione naturæ humanæ, quam ipse Hobbesius in iure nat. pro fundamento agnoscit. Quia alias lex naturalis esset inanis, absque effectu inter eos, qui inter se æquales sunt, imo cum ad pacem colendam tendat, reuera hunc finem non assequeretur, cum semper alter posset in statu æquali obiicere: *Ego tibi non obligor ad pacem colendam, sum mearum actionum arbiter, pro libitu ago, quicquid sit respectu Dei, & si obiicis, hoc tamdiu verum esse, donec pactum intercesserit, alter opponere potest: atqui ne sic tibi quidem obligor, nam & mei consensus sum arbiter, & mei pacti, bellum volo loco pacis. Si alter reponit, atque hoc tibi inutile est, rursus respondet, ego sum meæ utilitatis arbiter, forsitan mihi utile erit bellum.* atqui, alter instat: *hoc tamen inutile erit toti generi humano, si ita velis turbas movere, tu tamen teneris paci studere communi.* Recte, mi philosophè, ita tandem fateri necessum habes, hominem obligari hu-

humano generi, ut illa faciat, quæ conseruant pacem. At instas, *ita non obligatur singulis*. Cur vero non? quia alias & hæc obligatio erga humanum genus esset otiosa. Iam quo te veritas nescio. Examinemus nunc paulo attentius Hobbesianæ fundamenta. Supponit (I.) hominem a natura sua esse inordinatum animal, proclive ad discordias, ad odia & bella. *tr. de Ciue p. 1. §. 2. seqq.* Hactenus bene, & id ipsum quoque supra dictum est. (II.) inde deducit §. 7. cuius competere ius, se suaque defendendi & præcauendi, ne vita eius ab alio lædatur. Id tidem concedi potest. (III.) Porro ita infert: ius ad finem dat media necessaria, sine quibus se conseruare non potest, & de his quiuus est iudex. Hoc itidem concedi potest modo iudicium hoc non liberum supponamus, sed *alligatum ad obligationem, quæ est erga alios homines seu totum genus humanum*. Sic itaque ubi iudicium hoc post se trahit tranquillitatis humanæ interitum, iam extra metam suam progreditur. Sic enim posset Rex quicumque hodie dicere, utile mihi iudico, ut has vel illas prouincias aliis eripiam, ergo illas inuadendi mihi ius competit, hic utique tranquillitatem humani generis læderet, & consequenter iudicium hoc propriarum utilitatum esset peruersum. Certe in hoc insigniter lapsus est Hobbesius, quod hominem utilitatum propriarum tantum arbitrum dixerit, sed ab illis separauerit *considerationem utilitatum humani generis*, quæ ex obligatione, qua quiuus inter homines aliis obstringitur, descendit. Si quilibet esset *merus* arbiter utilitatum suarum, *absq; consideratione ad utilitatem humani generis*, quæ in tranquillitate consistit, posset quilibet alterum occidere, sub prætextu, quod ipsi hoc sit utile, neque Cain male fecisset, occidendo Abelem, cum ei hoc utile videbatur. Quicquid facimus, facimus ex *opinione boni vel utilitatis*, & sic quæuis scelera saluo

iure naturæ possent committi. Obiicit Hobbes: atqui fateor, in tali statu quidem hominem peccasse *in Deum*, quia ei obligatur, sed *non in hominem quid iniuste fecit*, quia iniustitia erga homines præsupponit leges humanas. Eius mens clarius intelligi potest ex c. 15. *Leuiath.* dicentis: *dictamina rationis vim quidem obtinuisse legum, sed improprie dictarum, esse enim de iis rebus, quæ ad conseruationem bonorum ducunt, tantum theoremata, legem autem proprie dictam esse vocem imperantis.* Eo ipso, nisi fallor, satis aperte prodit, ius naturæ non obligare per se inter homines, esse enim nuda theoremata, seu dogmata, quæ magis *suadent*, quam *obligant*, & si quædam obligatio ex illis induci possit, eandem esse magis *internam* quam *externam*. Sed in hoc iam latitat *ἡ πῶτον ψεῦδος*. Concedit, homini in statu naturali competere ius quoddam, ergo hoc se refert ad alium, qui ei hoc ius indulgere debet, & impedire nequit, quo minus hoc iure vtatur, & sic obligatio in altero erit, vt hoc patiat, quod faciendi ius alteri competit. Dicis: atqui cuiuslibet tale ius competit; sed sic habebis ius irrationabile, dum quilibet aduersus alterum ius habet, & alter rursus ius habet illud non permittendi. Demus exemplum. Titius in statu naturali dicit, se habere ius conseruandi vitam suam, sibi autem maxime conducere, vt cum Meuia stuprum committat. Meuiæ itidem Hobbes indulget resistendi ius, cum etiam membra sua & corpus tueri possit, quoniam illi utile videtur, ne patiatur stuprum. Siccine ergo petulantia ius est? vides quantæ contradictiones commisse ab Hobbesio, quod obligationem erga genus humanum seposuerit. Si instas, Hobbesium in c. 1, §. 10. *de Civ. tatum* hoc applicare *ad bona & res*, tamen nihilominus idem exemplum mutatis mutandis contra eum retorqueri posset; Et si omnem externam obligationem iuri naturali *ante pacta vel imperia* de-

tra.

trahere volumus, omne ius quoque cogendi alterum per bellum denegandum gentibus erit, quod tamen nec Hobbes concedit. Nuda enim sensationes non præbent ius cogendi & quæ nuda sunt theorematata, nullam in se continent facultatem ab inuito extorquendi, quod mihi debetur. Proinde quod in *f. demum* addit, *mentis iuris esse utilitatem* scilicet *propriam*, oppido falsum est. Si dixisset, *communem*, tunc cum eo facerem, quia communis humani generis utilitas consistit in obligatione ad seruandam pacem communem; Hinc quoque §. II. *seqq.* omnem iuris nat. vim ad pacem colendam ex eo deducit, quod *ius tale minime utile singulis hominibus fuerit*, & sic potius quærenda pax fuerit: quod indicium certum præbet, Hobbesium plane negare, dari aliquam obligationem hominum aduersus alios homines ad pacem colendam, sed tantum ob propriam cuiusuis utilitatem homines singulos adduci, ut pacem quærant. Verum nos merito contrarium dicimus, scilicet communem omnium hominum utilitatem cogere singulos ad pacem colendam, privatæ quidem posse renunciari, non huic, quia sic quis alterius iuri renunciaret: quamdiu quis est membrum societatis humanæ, debet quoque ipsa communis utilitatis seruare, sicuti in societate civili postponendum est studium proprii commodi utilitati publicæ. Magis sobrie incedit Adrianus Houtuyn in *polit. gen. in not. ad §. II.* ubi, quamuis in plurimis cum Hobbesio faciat, tamen non diffitetur, ante imperia legem naturalem pacem iubere, actionem omnem & offensam prohibere, dum ea admissa, fieri nequeat, ut stare homines diu in primæuo illo statu possint. Magis horrida sunt, quæ Spinoza in *tr. polit. c. 2.* proponit, ius ex potentia desumens & nullam obligationem hominis erga hominem agnoscentes, adeo ut §. 15. asserat, in statu naturali ius nullum esse, sed magis opinione quam re constare, ad-

§ XXXVI. Hinc iam oritur definitio legis naturæ, (x) quod sit norma a Deo cordibus hominum inscripta, secundum quam homines sibi inuicem obligantur ad pacem & tranquillitatem tanquam unicum illud vinculum societatis humanæ, inter se conseruandam, eaque fugienda, quæ eandem tollunt ad totius humani generis felicitatem externam.

§ XXXVII. Fundamentalis itaque propositio iuris natur. stricte dicti hæc est: (y) quilibet ex
volun-

eoque §. 12. infert, nec fidem alteri datam diutius durare, quam voluntas promittentis duret, qui potentiam habet soluendi. Ex eodem monstruoso fonte hæc promanant, ex quo Hobbesiana: Si enim nullam agnoscis perfectam obligationem inter homines, nec obligatio erit ad fidem seruandam, & sic fœdera inter reges erunt inania, ludibriaque sæculi.

(x) Fluit hæc definitio ex thesibus antecedentibus (1.) est norma per §. 14. (2.) a Deo præscripta per §. 17. (3.) & quidem concreata per §. 18. (4.) habet obligationem tum respectu Dei, tum etiam externam respectu hominum per §. 21. seq. & §. 34. (5.) cognoscitur voluntas Dei ex eo, quod ad pacem homini conducit, per §. 23. seq. (6.) in eo deniq; consistit felicitas humani generis per §. 34.

(y) Hæc propositio est adæquata, est vera, est clara. Est clara & perspicua, quia homo statim agnoscit in pace & tranquillitate esse salutem. Nulla salus bello. Omnes appetunt quietem, & sic quoque naturæ humanæ maxime conformis est. Est vera, quia & stulti in eo consentiunt, quod tranquillitas bonum sit, imo sine hac subsistere nequit genus humanum & vinculum eius. Est denique adæquata, quia quælibet officia hominum erga alios inde deduci possunt, & optime hoc principium distinguit hanc doctrinam a doctrina morali stricte dicta, & decori. Neque obstat quod

voluntate Dei in societate humana alteri obligatur ad ea facienda, quæ tranquillitatem & pacem inter homines necessario conseruant, & ad contraria vitanda.

§. XXXVIII. Hac obseruata propositione simul limites libertatis naturalis, (z) quæ sæpe iuris

quod non omnia, quæ a tramite rectæ rationis abeunt, inde possint deluci, nam *non omnia dictamina rationis sunt statim inuis nat.* quod vel ex doctrina de demandis affectibus apparet. In quo plures aberrarunt, qui omne illud, quod *naturaliter* cognosci potest, in genere motum, ad hanc doctrinam reuulerunt.

(z) Hæc facultas naturalis sæpissime nomine *inuis* naturæ venit, vnde aliud est quætere, *quid iure natura præceptum*, de quo hactenus, & aliud, *quid iure natura liceat*? Vbi duo dedi fundamenta. Primum ius est ex obligatione: Hæc enim & ius sunt correlata, adeoque cum singuli obligentur ad pacem & tranquillitatem conseruandam, singulis ex hac obligatione aliorum ius nascitur, scil. se conseruandi in statu suo, propellendi contraria, seu vim vi repellendi, vnde & ius nascitur bona sua defendendi & ab aliis, iniuste eadem detrahentibus, vindicandi, & si forsitan maius malum immineat, se cum aliis sociandi, pangendi eo nomine foedera, & suæ securitati quouis modo consulendi, refractarium hostem capiendi, vt securus ab eo existere possit. Vnde vis iniusta tamdiu vi iusta repellitur, quamdiu alter securus esse nequit. Verum vbi alio modo securitas satis haberi potest, alterque leges pacis obseruare vult, vltior offensio erit interdicta, ne ex vi iusta offensio vel pacis turbatio oriatur. Obtento sine, cessant media &c. Atque hæc omnia ad statum naturalem spectant; sed in statu Ciuili mutata scena est, quia huic iuri subditæ reuera renunciarunt erga Principem, quoad se ipsos autem aliud medium cogendi introductum est. Altera species

iuris naturalis nomine quoque venit, conspicui sunt. Scilicet ius Naturæ, quando facultatem moralem aliquid agendi denotat, vel illud ius denotat, *quod ex obligatione predicta alteri nascitur, vel quod homo a natura libere agere potest*, quatenus præcepta pacis & tranquillitatis communis non læduntur, & sic hoc respectu ius agendi suppeditat, non semper intuitu Dei, sed saltem aliorum hominum. (a)

§. XXXIX.

eius iuris naturalis, quod *libertatis* dicitur, oritur ex eo, quod præceptis & legibus pacis non comprehenditur, & sic omne illud ita dicitur, *quod lege nat. non reperitur prohibitum* & stricte loquendo *libertas naturalis* dictum, arque huc spectat definitio in §. I. *J. de iur. pers.* vbi hæc libertas, non illa, quæ seruituti opponitur, definitur, quod scil. sit *facultas naturalis faciendi illud, quod cuius facere libet, nisi lege vel vi prohibeatur*. Ius naturæ quod non prohibuit, ad hoc faciendum libere ius dedisse *inter homines* videtur. Si non prohibita est captura ferarum, acquisitio domini, derelictio rei propriæ, eiusdem alienatio &c. ergo natura ad hoc ius dedisse videtur. Hinc naturali ratione res cedunt occupanti, quæ nullius sunt, & hoc sensu admitti potest Hobbesianum illud, *quod unicuique natura ius dederit in omnia tr. de Ciu. p. I. §. 10.* sed non eo, quo ipse explicat, modo.

(a) Circa hanc libertatem naturalem duo sunt notanda.

(I.) aliud est, *an ad hæc res quis ius habeat, & pro lubitu de iure nat. de iis possit disponere?* h. e. an vsus huius iuris possit libere admitti inter homines absque ruptura vinculi humani generis, quod hætenus recte asseritur; & aliud est, *an homini ob intimam eius prauitatem naturalem conducatur, hoc ius exercere, quod se-*

CUR-

§. XXXIX. Ne itaque in exercitio iuris sui quis impe-

cundum regulas virtutis æstimandum, & denique, *an semper decorum sit illud, quod licet, agere*, quod itidem debet iudicari ex propriis fundamentis. Nam quamvis ius datum homini sit, ut possit plura acquirere, tamen hoc sæpe eidem damnosum esse potest, dum videt concupiscentias suas inde incendi & augeri, potest homo rebus suis abuti, ut tamen abusus rerum in propriam eius perniciem tendat. Inde *prou. X. 16.* dicitur: *Iustus rebus suis utitur ad vitam, sed impius ad perniciem*, quin quod ita sæpe officia humanitatis plane corrumpat & negligat. Hoc ideo notandum, ut præcaueamus, ne ab eo, quod *iuste* vel iure fieri dicitur, statim quis excusationem in foro interno quaerat. Atque ex hoc diiudicandum de *indifferentismo actionum*. Hactenus recte sese habet regula; *qui iure suo utitur, alteri non facit iniuriam*: sed eo ipso non negatur, quod *sibi* iniuriam facere possit, tantum illud asseritur, quod leges pacis communis non violet inter homines, potest enim eo ipso suam in se tranquillitatem fortiter turbare, atque adeo actio talis nihilominus adhuc esse *mala & indecora*. Vnde agenti incumbit, actionem suam non solum *ad regulam iusti*, sed etiam *ad decori & virtutis* examinare, quamvis hi respectus inter se adhuc maneant diuersi. (II.) Altera observatio est, *hanc libertatem naturalem suis includendam esse limitibus*, scilicet quousque leges pacis non violantur. Et sic Hobbesianum illud, *naturam unicuique dedisse ius in omnia*, secundum hos limites est restringendum: semper enim ius ex cuiuscunque officio seu concurrente obligatione est temperandum. Si natura unicuique ius in omnia dedit, non ulterius id dedit, quam quatenus res adhuc in medio relictae fuere. Ergo si quis occupavit solus locum, insulam forte, eamque solus possideat, alteri nullum amplius

ius

impediatur, sed libere agere possit, pacis leges iubent, alias inde nascitur iniuria (b).

CAPVT II.

DE

Divisione iuris vniuersalis in priuatum & publicum.

§. I.

Ius Naturæ dirigit *actiones hominum inter se*, quocumque in statu viuant (c).

§. II.

ius in illam competere potest, quia alias, si possessorem deturbaret, leges pacis violaret. Neque in ipsam rem *actuale ius* habuit, sed tantum *ius acquirendi*, quatenus fuit nullius. Potuisset itaque eandem acquirere; sed quatenus ab altero præuentus est, ex legibus pacis iam obligatur, vt hunc quiete re sua frui patiatur.

(b) Iura libertatis singulis data sunt, qui itaque hic alteri vellet impedimenta ponere, & ius ei intertere, contra pacis obligationem ageret, & hoc est, quod dicitur, *iniuria*. Sic itaque, quod huic ex libertate naturali agere licet, alteri imponit necessitatem ex lege pacis, ne eum impediatur, vel exercitio libertatis obsit, nisi possit ostendere, ius sibi competere ad impediendam libertatem. Sic civili imperio introducto varie hæc libertas subditis adimi potest, veluti non venentur, nec hæc vel illa acquirant &c. quia ex ratione imperii imperanti hæc facultas indulta est.

(c) Directionem iuris nat. non tollunt status varii, in quibus homines postea viuere cœpere: nunquam mutatur vinculum humani generis, aut tollitur, quan-

§. II. Status hominum quamuis varius esse queat, primario tamen in duplici considerari potest differentia, dum alius est *libertatis*, seu *naturalis* (d) alius *adscititius*, seu qui factō humano superaduenit, qui vtut varius esse possit, potissimum tamen hic eminet *civilis*.

§ III.

quando homines in speciales societates abeunt, sed, potius firmatur, & arctioribus constringitur munitis, nisi quod iura libertatis hic quodammodo restringi possint. Agnouit hoc egregie Cyrus, quī postquam Cræsum deuietum ad se adduci iussisset, & ab hoc tanquam dominus compellatus fuisset, optime respondit: *Salue tu quoq; Cræse, quando quidem homines ambo sumus*, indicans, saluum vinculum humani generis adhuc manere, licet alter esset victor, alter vero victus, Xenoph. in *Cyropæd* p. 181. lit. c. Ceterum non nego, ex noui status supervenientia nouas actiones & sic quoque nouas conclusiones Iuris naturæ quoque nasci, veluti in societate domestica ius naturæ quoque seruis obedientiam iniungit, quia alias, si domino iubenti resistere possent, non posset subsistere pax inter homines, cum tamen extra hunc statum nemo alteri obligetur ad obedientiam.

- (d) Satus est *conditio quadam hominum, secundum quam certis inter se fruuntur iuribus*. Naturalissimum illud esse iam dixi, quo homines etiam *naturali vinculo* inter se connexi & communibus pacis legibus *qua homines adstricti sunt*. Ceterum *facto humano* postea multi status superinducti sunt pro nec essitate, & vicissitudine temporum, ex quibus iura quidem variare ceperunt, sed tamen communiter ad hoc profunt, vt eo securius pax communis seruari possit. Sic imperiorum *introductio apprimè facit ad leges pacis factas*

certas

§. III. Status libertatis seu naturalis (e) considerari potest, vel ante omnia imperia, vel imperiis iam introductis, quatenus variæ respUBLICÆ liberæ inter se considerantur.

§. V.

tectas conseruandas, cum sine illis *nec gens nec ciuitas, nec domus stare possit*, vt ait Cic. lib. 3. de LL. Introducto vero imperio ciuili, duplex postmodum ortus est status *naturalis* & *ciuilis*. Ille dicitur in oppositione ad imperium aliquod ciuile, quod in altero statu præualet. Nam alias negari nequit, etiam in statu libertatis aliquam ad tempus posse esse imperandi rationem, quæ in societate paterna & maritali concurrir: sed illa cum non sit perpetua, nec ita restricta, fere hic negligitur.

- (e) Status *libertatis* est inter eos, qui inter se absque ullo respectu *imperii ciuilis* æquales sunt, quales omnes homines a natura sunt. Nam seruos quosdam nasci, hoc sensu, vt aliis ius imperandi absque vi vel consensu præcedente in eos competat, sensui communi repugnat, quamuis *apti* quidam a natura nascantur, vt potius pareant, quam imperent. Quia itaque hætenus omnes æquales sunt, æqualia quoque debent esse iura, semper tamen legibus pacis & tranquillitatis subordinata. Hinc itaque corrui ius illud Hobbesianum *omnium in omnia*, cum ipse c. 2. de Ciue §. 3. asserat, contra legem naturæ eum facere, si quis de iure suo in omnia non decedat: sunt vero contradictoria, *dari aliquod ius in statu libertatis, quod sit contra leges naturales*. Ceterum fatendum est, propter *æqualitatem* hunc statum esse periculosum, & ad pacem non adeo aptum, quia ueneratione legum naturalium homines non semper ducuntur, nec constringi tam stricte possunt, quam si frenum aliud *imperii ciuilis* accesserit. *Hinc status ciuilis merito*

§. IV. Actiones liberarum rerum publicarum itidem adstrictæ sunt inter se ad leges pacis, quemadmodum *iura libertatis* iis denegari nequeunt. (f)

§. IV.

merito præfertur statui *libertatis*, ubi leges pacis maiori in veneratione sunt, & captior ad pacis & tranquillitatis culturam, accedente freno civili, redditur. Inde & Ethnici satis horride naturalem statum circumscribere solent, interprete Cicerone *lib. I. de inuent. in princ.* inquit: *fuit quoddam tempus, cum in agris homines passim bestiarum modo vagabantur, & sibi vitæ ferino vitam propagabant, nec ratione animi quicquam, sed pleraque viribus corporis administrabant. Non diuina religionis, non humani officii ratio celebratur. Nemo nuptias viderat legitimas, non certos quisquam inspexerat liberos: non ius æquabile quicquam ut litatis haberet, acceperat &c.* Sed postquam homines abierunt in varias civiles societates particulares, mansit adhuc inter eos, quatenus ut gentes considerantur, *status libertatis*, cum nulla gens habeat alteram gentem superiorem & ita iure æquali inter se fruuntur. Hinc quando quæstio de vnus gentis præ altera prærogatiua & iure prædrias formatur, apparet, nullo certum fundamentum, quo gens altera alteri præferri debeat, reperiri, multo minus vnã gentem, ut alteri dignitate præferatur, prætere posse, nisi sponte gens altera alteri cesserit. Omnis ergo ratio decidendi desumi debet ex pactis vel *expressis*, vel *tacitis*, his quidem, si longo tempore alteri genti cesserint, quia sic, eo ipso præcedentiam ratione ordinis genti alteri indulgisse videntur.

(f) Hoc ita intelligi debet, quatenus respublica, *qua talis*, cum altera, qua tali, aliquid agit. Et quia in eos, qui reipublicæ præsunt, omnis potestas & voluntas omnium

§. V. Respublicæ liberæ inter se consideratæ alias GENTES dici solent, & ita leges pacis ad eas applicatæ & iura libertatis eisdem attributa, no-
men

mnium translata est, sequitur, vt ad eos inter gentes potissimum respici debeat. Subditi enim, quamvis sint membra reipublicæ, non tamen possunt considerari, vt *constituti in statu libertatis*, licet cum subditis alterius ciuitatis aliquid agant, sed in illos vtrinque cadit respectus imperii, & si aliis denegent illud, quod eis debetur, a proprio suo Principe cogi possunt: qui autem præsumt reipublicæ, a coactione ciuili liberi sunt. Proinde iterum non consentiendum Hobbesio, *iustitiam & iniustitiam in hoc statu libertatis non dari*, asserenti. Putat enim actionem omnem in hoc statu esse *adiaphoram*, in *tr. de Ciue. c. 12. §. 1.* nec iniuriam in alterum committi posse &c. Quæ omnia ex falso illo principio fluunt, quasi nullum omnino vinculum Deus inter homines constituisset, id quod tamen *c. 1.* iam assertum est. Admitti hæc possent, si de sola *non obseruantia iustitiæ* hæc asseruisset, id quod tamen a mente eius alienum est, cum putet, omnia *iure* fieri posse, quæcunque tali modo fiunt. Atque adeo recte quidem Vlicus Huberus *de Iure Ciuit. lib. 1. §. 1. c. 3. §. 6. & 7.* concedit, statum hunc quodammodo turbidum esse, simul tamen addit in §. 8. spoliare alios in statu naturali non posse *ius* vocari, sed etiam tum fuisse veras iniurias: Obiicit Hobbesius: *Si homines tam corrupti sunt & turbidi inter se, si ad ledendum prouent, vt alter absque altero securus esse non possit, si gens gentem spoliare, subigere, & quouis modo opprimere intendit, hæc autem vires ne ualiter resistendi concessa fuerunt, sequitur, vt status naturalis in plena disiunctione animorum concipi debeat. Vbi autem animorum disiunctio, ibi status*

men IURIS GENTIUM acceperunt; (g) quo ipso

status belli; in bello cessat omnis obligatio ad pacem, & sic omnia permissa sunt, omnia iure fiunt, habent singuli ius in omnia, & tandem cessabit omne ius, quippe quod statum pacificum requirit. Equidem hominum corruptionem Hobbes concedimus, concedimus quandam disunctionem animorum, sed negamus, quod in hoc statu statim perpetuum aliquod & nunquam cessaturum sit bellum. Hoc saltem exinde fluit, statum hunc fuisse *periculosum*, & bellis facile obnoxium, & positum actuali bello, demum ius quiescere. Neque obstat, quod primi homines in societatibus inter se vixerint, nam nihilominus ipsa *singula capita familiae* in statu naturali manserunt, & tamen pacifice vixisse leguntur. Concedi ergo debet, dari *tempus pacis* in statu naturali, quod & hodierna experientia testatur, ubi non perpetuum inter gentes bellum, sed praeterea etiam status pacis, & quidem ad satis durabile tempus aliquando durat. Si datur in statu naturali quoddam tempus pacis, quod dari posse certum est, ius omnium in omnia quoque cessabit, & leges naturae vigorem suum exercebunt, singulique tunc obligantur ad pacem conservandam. Obiicit: *atqui talis pax non durabilis est, instabit bellum, ad quod plerique sunt proclives.* Verum rehero, non tamen excludi omne pacis tempus, & qui ita auctor belli est, & pacem laedit, sine dubio alteri iniuriam inferre, quod rursus contra Hobbesium est, dum contendit, quod in hoc statu nulla iniuria alicui inferri possit. Reherit quidem Hobbesius, hoc casu iam pacta adesse, & sic ex pactis gentes ad pacem obligari, alias non. Verum unde obligatio ex pactis nisi ex iure naturae? & deinde non video, quare non etiam pax inter gentes absque pactis concipi possit.

(g) Id ex variis inductionibus ostendi potest. Supra dictum

ipſo tamen non nouum & *diſtinctum iure natura-
e ius*, ſed ſpecies eius inducitur.

§. VI.

diſtum, quod ex lege naturæ in ſtatu quoque liberta-
eis alter alteri, & ſic quoque gens genti obligetur ad
pacem conſeruandam, quæ obligatio quoque ſingulis
gentibus ius tribuit, ad omnia illa facienda, ſine qui-
bus pax & ſecuritas obtineri nequit. Inde *bella* ſunt
orta, tanquam *medium cogendi* eum, qui pacem & ſe-
curitatem denegat, introducta *imperia, termini* politi,
fœdera pacta, quæ hæc optima ſunt pacis munimenta,
& tamen hæc omnia dicuntur *Iuris Gentium*, ſeu ex
iure gentium introducta Vid. l. 5. d. J. & J. Faciunt
prætere multum ad mutuam inter gentes harmoniam
conſeruandam *commercium*, quæ anſam ad varios con-
tractu dederunt, non quod a lege naturæ *præcipiantur*,
ſed quod horum uſum gentes *conducibilem* eſſe duxe-
rint ad pacem conſeruandam, & ſic horum negotio-
rum introductio ad *iura libertatis* ſuo modo referri
debet. Præterea *ius legatos mittendi*, & per eos ex-
pediendi negotia cum altera gente, itidem inſigni-
ter paci fundamenta firmat, & tamen etiam *iuris
gentium* dicitur. Cur enim gentibus integris dene-
garetur, quod ſingulis conſeſſum eſt hominibus, qui
non tantum per ſe, ſed etiam per alios poſſunt nego-
tia expedire? Quod ſi iam gentes conſideramus in-
ſtar vnius perſonæ, ſicuti quoque aliæ vniuerſitates
vnius perſonæ vicem ſuſtinent, adhuc clarior erit
horum iurium applicatio, quia ita idem ius habent,
quod ſinguli olim in ſtatu naturali. Quod vero dixi,
res publicas inter ſe conſideratas gentes dici, euident eſt,
quoniam conceptus Reipublicæ ſtrictè loquendo eſt
tantum inter *parentes & imperantes*, qui ſunt in vna
Republica; quando autem Reipublicæ plures inter ſe
conſiderantur, tunc huius reſpectus nulla habetur ra-
tio, ſed illæ inter ſe ſunt *liberæ*, non habito reſpectu a-

§. VI. *Facta* (h) vero mera vel *mores* quarundam gentium (i) abusiue iuris gentium dicuntur,

licius *formæ politicae*, vel *imperii civilis*. Estenus tamen gentem ad alterius Reipubl. constitutionem respicere debere constat, quatenus exinde iudicare debet, quocum vel quibuscum agere debeat: alioquin enim si non agat cum eo vel eis, qui summæ rerum præsumunt, & totam rempublicam repræsentant, & in sua persona sustinent, gens altera exinde plane obligari nequit: sicuti id quoque obtinet inter priuatos, ubi alter alterius conditionem cognitam habere debet.

- (h) Ab omnibus seculis inualuit, ut *facta gentium*, iuri naturæ contraria, *iuris gentium* nomen induerint, quo olim pertinuisse videtur *mos latriciniorum funestus*. Quam plurima adhuc hodie in bellis fiunt, ut stupra, adulteria, innocentium cædes aliaque plura facinora, quæ *iuris gentium* esse dicuntur. Omnes disputant contra Hobbesium, & tamen dum talia *iuris gentium* esse profitentur, fatentur Hobbesianismum fuisse ante Hobbesium, qui C. 2. de Ciue §. 3. talem statum adhuc quodammodo improbat; atque sic concedunt, dari ius Gentium, quod sit contra ius naturæ, & tamen *Ius Gentium* ex voluntate DEI deducere non verentur. Petulantia hi sunt effectus, non iuris. Si dicis, quia talia facta puniri nequeunt, ergo effectum iuris habent, tunc respondeo, sic omnia, quæ a gentibus fiunt, iuri conueniunt, quia non datur poena inter gentes, adeoque otiosa sunt, quæ de norma aliqua inter gentes proferuntur, sed potius facta gentium simpliciter erunt *Iuris Gentium*, quod absurdum.
- (i) *Mores decori* rationem habent, sed vero decorum legem non constituit perse, nisi consensu mutuo receptum sit, tunc enim ex pacto obligat, & mores sæpe mutari solent, prout status gentium variat. Præter-

tur, cum hi quidem *ad rationem decori*, pro seculari ratione variantis; illa vero *ad meram licentiam facti* spectent.

§. VII. Denique cum Gentes moralem personam repræsentent, semper eadem inter se esse videntur, licet forma regiminis mutata fuerit; (k) adeoque durante eadem gente, durant quoque obligationes gentium (l).

§. VIII.

ea dubium est, quarum gentium mores huc referri debeant: si dicis, *moratiores*, tunc erit *ius gentium particulare*, inter moratiores tantum vsitatum, quamvis distinctio ipsa inter barbaras gentes & moratiores fundamento sano destituatur.

(k) Reipublicæ forma mutata, mutatur quidem civitatis *status internus*, quatenus *in se* consideratur, veluti si ex Monarchiâ fit Dيمقraia, vbi vnio illa, quæ ante fuit, in aliam formam abit: sed gens ipsa manet eadem *in relatione ad alias gentes*, quacunque demum nova gubernetur forma, quia gentes intuitu aliorum primario non considerantur *ex forma reipublicæ interna*, sed sufficit, quod gens *libera* maneat; vnde gens Romana, eiectis regibus eadem mansit, sicuti quoque tunc, cum Augustus imperium occuparet.

(l) Aristotelem hoc negasse, patet ex 3. *polit.* 3. quem refutavit Grotius *de I. B. & P. lib. 2. c. 9. §. 8.* ex quo recte infert, non desinere populum debere pecuniam, rege sibi imposto, quam liber alteri genti debuit, & sic foedera cum altera gente pacta, non rescinduntur, mutata reipublicæ facie. Alias quidem vniversitates dissoluntur, vnione dissoluta, & ita demum obligationes expirant, sed in tali *mutatione formæ* compages & structura reipublicæ manet salua, & adhuc coheret, quod sufficit, quoad gentem alteram, licet a forma regiminis per *novum consensum* recedatur.

Exem-

§. VIII Status Ciuilis (m) considerat homines, quatenus in ciuitatem coaluere, quæ in ordine imperantium & subditorum consistit.

§. IX.

Exemplum aliud affert Bœclerus *Dissert. de eo quod egit ciuitas de Lacædemoniis*, qui petebant pecuniam mutuo datam vel promissam ab Atheniensibus post eiectos Oligarchas triginta, quibus pecunia erat credita, quod Athenienses recte iudicarunt, se adhuc debere. Quod si gens mutato statu Reipublicæ sub iugum alterius principis redigatur, iam quidem peculiaris gens libera esse desinit, sed eius vicem quodammodo subire incipit is, cuius sub iugum redacta est, & sic quoque transire debet in iura huius populi

(m) Status huius potissima ratio in eo est, quod ius libertatis ex *æquimoda æqualitate* ortum inter eos, qui in vnam coaluere ciuitatem, & sic æqualitati renunciarunt, remitti & in vnum vel aliquod concilium Imperium transferri debeat, quia discessio a statu libertatis *subiectionem*, hæc vero in alio imperium inuoluit. Inde iam in statu ciuili potissima ratio *imperantium & parentium* habenda, inter quos perpetua supponi debet relatio. Neque tamen in hoc statu leges pacis & naturæ mutantur, sed magis confirmantur, quæ autem ex *libertate naturali* singuli agere poterant, illa tantum is retinet, qui *reip.* præest, reliqui autem, scil. subditi, illa quoad *maximam partem* deponunt, quia ius illud libertatis, quod simul secum trahit *resistendi facultatem*, non potest subsistere cum *subiectione & pace ciuili*. Ceterum priuatio hæc libertatis naturalis diuersa est a *seruitute singularum personarum perpetua*: Illa enim tantum restringit libertatem naturalem, quæ magis impediabat pacem inter homines, & sic eo ipso felicitatem ciuium firmat; vt non inepte Claudianus in *Stilic.* cecinit:

§. IX. Ciuitatibus introductis, negotia & actiones ciuium alterari, & nouis respectibus distinguere cœperunt, (n) quo in primis pertinet, quod actiones sint vel *privatæ*, vel *publicæ*. *Privatæ* sunt, quæ nullum respectum habent ad publicum statum, seu administrationem reipublicæ, sed a singulis, qua talibus, in proprium commodum expediuntur.

§. X.

*Fallitur, egregio quisquis sub principe credit
Seruitium: nunquam libertas gratior extat.*

Hæc vero plane conculcat omnem liberam agendi facultatem, ut seruus sit in proprietate domini plena, & ita hic status magis eius infortunium angeat, quam minuat, licet per accidens ob durum imperium principis sæpe euenire possit, ut subditorum quoque conditio quodammodo dura sit.

- (n) Quamuis omnes ciues alicuius Reipublicæ sint membra eiusdem ciuitatis, non tamen omnia, quæ faciunt, expediunt, quatenus sunt membra Reipublicæ, sed plura adhuc & infinita sunt negotia, quæ inter se ut *singuli* peragunt, quæ etiam, si in statu naturali adhuc essent, licite inter se agere possent, quo pertinent varia commerciorum genera, aliaque. Equidem omnes ciuium actiones debent subordinatæ esse salutis Reipublicæ, hoc scilicet sensu, ne contra *pacem civilem* aliquid tentetur, sed tamen propterea omnia negotia non sunt unius eiusdemque naturæ. Quædam enim necessarium respectum habent ad Reipublicæ gubernationem seu Regimen publicum, quædam vero ab hoc respectu remotæ sunt, & ubi ciues non præcise, ut *ciues*, considerantur, sed ut alii homines; & hætenus dicuntur *privata negotia*. Immo & si vel maxime a Principe talia fiunt, nihilominus tamen cum non fiunt a Principe, *qua tali*, huc refe-

§. X. *Publicæ* (o) vero dicuntur, quæ nexum imperantium & parentium regimenque ciuile, quæq; ad conseruationem & ad ninistrationem status ciuilis spectant, respiciunt, adeoque rei-publ. qua tali, propriæ sunt, nec extra rempublicam occurrunt (p). §. XI.

referuntur, veluti si emit, si subditis aliquid locat, si priuati ab eo aliquid conducunt, quia sic consideratur vt *paterfamilias*, & ita negotia priuata peregisse dicitur. Quod de singulis dictum, idem applicari posset ad *corpora* in Republica constituta, quatenus vt *priuati* agunt. Hoc modo etiam *priuata*, & *publica personæ* distinguuntur: hæ enim ita dicuntur, quatenus ad *statum publicum administrandum concurrunt*, quæ tamen alio respectu, quatenus res suas domesticas agunt, *priuatarum* vicem tenent.

(o) Publica differunt a priuatis multis modis: (1) *priuata* negotia singulorum potissimum utilitatem *domesticam* respiciunt, sed publica totius ciuitatis securitatem & conseruationem; (2) illa ad *singulos* spectant, hæc ad *vniuersam Rempublicam*: (3.) illa magis *curam familiaris rei* tangunt, hæc vero *regimen publicum* concernunt: (4.) ibi quilibet suæ utilitati renunciare potest, nemo vero publicæ; (5.) illa etiam extra imperium ciuile possunt peragi, solum non habent necessariam connexionem cum statu ciuili, nam emere, permutare, alienare &c. etiam in statu naturali fieri possunt, sed hæc tantum statui ciuili propria, nec extra eum facile sese exerunt.

(p) Quædam negotia *essentialiter & proxime* ad statum publicum spectant, sine quibus administratio fieri & subsistere nequit, vt *legislatio, iudiciorum institutio, & cura securitatis interna* &c. quædam vero *paulo remotius* Republicæ curam tangunt, nec adeo pro-

§. XI. Satis itaque hæc negotia differunt ab actionibus gentium inter se; quæ nec priuatæ nec publicæ commode dici possunt, (q) cum inter se

ma-

xime statum attingunt, vt *cura pauperum, imbecillorum, pupillorum, scholarum, institutio optimarum artium* &c. vnde illa κατ' ἐξοχήν publica dicitur, quæ etiam imperans suæ curæ referuare solet; hæc vero licet suo modo *publica* dici possint, quatenus reipubl. interest, curam horum non deponere, & quatenus ad salutem totius reipublicæ ab imperante diriguntur & instituuntur; tamen etiam suo modo ad *priuate negotia* referri possunt, quatenus nec priuatis hæc cura interdicta. Vnde nemini interdictum est, curam pauperum exercere, orphanotrophia exstruere vel nosocomia, suo scilicet sumptu, sic & scholas quilibet paterfamilias intra priuatos parietes erigere potest, quatenus tamen a Principe hæc cura exercetur, in *classem publicorum negotiorum* referri debent, vnde *publicam* quoque inde accipiunt *autoritatem*.

- (q) Solenne quidem scriptoribus esse solet, vt de *actionibus gentium* prædicare soleant, quod sint *publicæ*, sed ita dicuntur, quatenus non sunt *clandestinæ* cum *publicum* etiam *clandestino* opponatur. Deinde etiam *publicæ* dici possunt eadem actiones, quatenus per indirectum ipsam Rempublicam respiciunt, eiusque commodum vel promouent, vel confirmant. Ceterum si gentes inter se consideratæ agunt, actiones illæ, cum nullum respectum regiminis vel imperii inuoluant, magis *liberæ* dici possunt, quam *publicæ* vel *priuatæ*, qui termini necessarium respectum inuolunt ad Rempublicam. Non nego tamen, quod eadem negotia quæ a gentibus, peraguntur, si considerantur intuitu securitatis publicæ, & sic
- intra*

maneant in statu naturali, & sic omnes respectus ciuiles inter eas cessent.

§. XII. Cauendum præterea, ne facta publica, quatenus occultis opponuntur (r) cum actionibus publicis, priuatis oppositis, confundamus, nam hoc sensu etiam priuata negotia aliquando publica dicuntur.

§. XIII.

intra ciuitatem, ad publica negotia suo modo referri debeant, sed hæc consideratio tantum est intra pœmeria Reipublicæ, cum in consideratione ad aliam gentem potius ex iure libertatis proflexerint. Imo si vel maxime gens alia concurrat ad status alterius gentis confirmationem, i. e. ad contundendos vel extirpandos rebelles, tamen ne sic quidem publicum hoc negotium dici posset, quia itidem hoc facit, non tanquam Princeps alterius Reipublicæ, cui cura regiminis esset commissa, sed vel ex fœdere præcedente, aliove pacto. Quod ideo notandum est, ne actiones gentium temere trahantur ad ius publicum vniuersale, quamuis Grotium promiscue hæc inter se miscuisse appareat.

(r) Hoc sensu etiam priuatæ actiones possunt dici publicæ, h. e. notoriæ, quæ non sunt factæ remotis arbitris. Vnde natæ sunt locutiones; inter priuatos contrahi *sponsalia publica, publicam exerceri tabernam, cauponam, publicas officinas haberi*: vulgatum est, *in publicum prodire, publici iuris librum facere, in publico vendere, publicare testamentum* &c. Alio sensu etiam res pluribus communes *publicæ* dici solent. Sic in usu publicæ aqua dicitur esse. l. 2. *de fluminibus*. Imo & quædam, quæ publicam autoritatem h. e. manifestam & indubiam habent, publica dici solent, vt instrumenta publica &c. quæ tamen omnia a publicis negotiis hætenus descriptis discernuntur.

§. XIII. Sicuti omnia negotia hominum legibus naturæ, pacem inculcantibus, diriguntur, ita æque dicendum est de negotiis in republica, tum priuatis, tum publicis, (s) atque adeo ius naturæ est vel *publicum*, vel *priuatum*. Illud dicitur, quod statum publicum, in quauis ciuitate; hoc vero quod negotia priuata hominum inter se dirigit.

§. XIV. De iure priuato res clara est. Sed quoad leges publicas quidam dubitarunt, (I.) dum imperantem legibus naturalibus quoad subditos absoluerunt, & omnimodam ei libertatem adscripserunt, (t) quo ipso reuera exlex iudicatur.

Qui-

(s) Iam anæ suppositum est, ius naturæ non amittere vim suam, quicumque status statui generalissimo humanitatis superaddatur, nam manet hic semper fundamentum idem, cum exui vel diuelli *vinculum humani generis* non possit, ne quidem per *subiectiorem*, cum & imperans maneat *homo*, & sic ex *vinculo humanitatis* etiam subditis obligatus sit. Præterea omnis ciuitas consistit in arctiori quodam vinculo imperantis & parentium, ex quo varia singulorum officia diriguntur. Iam si abstrahamus a legibus posituiis humanis, non est alia lex, quæ dirigere possit illa officia, nisi lex naturæ. Neque mutatur ius naturæ: sed quia ita *negotia* mutantur, nouæ conclusiones inde emergunt, cum duplex negotiorum respectus in ciuitatibus occurrat.

(t) Quod si huic sententiæ aduocatus dandus est, subtiliorem vix inuenire possum, quam ipsum Hobbesium, qui c. 5. de *Ciue*, huic sententiæ fauet. Subditis enim *simplicem & absolutam* inculcat *obedientiam*, quæcunque etiam præceperit imperans, hunc

vero

vero potestatem seu ius absolutum habere contendit, respectu eius nemini proprium quicquam esse, hoc cuique proprium esse, quod sibi retinere potest per leges & potentiam eius, cui summum imperium delatum c. 6. §. 15. Prævidit iam Hobbesius obiectionem, quam post §. 13. *in notis* subiicit, scil: civium conditionem ita miseram esse, *sic enim cogitant*, inquit, *rapiet, spoliabit, occidet, & tantum non spoliatum & occisum se quisque putet.* Quid vero ad hæc Hobbesius? respondet, *iure quidem id facere, sed non iuste i. e. non sine violatione legum naturalium & iniuria in DEum, deinde nec principem id facere præsumi, cum sibi id non bonum videatur.* Verum ita ius principi tribuit, quod contra leges naturæ est, cum tamen supra dictum, omne ius esse coercendum *intra limites obligationis ad pacem humani generis*, imo nemini ius competere posse contra legis dispositionem, cum ad hoc tantum quilibet ius habeat, quod leges non prohibuerunt. Vno verbo, dum principi *ius absolutissimum* indulget, tollit *vinculum humani generis*, & sic in effectu *ius naturæ publicum*, actiones principum regens, quoad maximam partem negat, vel tale substituit, quod in mera *violentia, potentia, & crudelitate* consistit. At vero ita frustra coivissent homines in societates civiles, cum tamen *pacis & tranquillitatis studium* homines ex propria eius sententia induxerit, ut in civitates coalescerent, tranquillitas autem in eo consistat, ut secure ab omni violentia externa vivere possint. Hæc minime obtinetur, si *ius publicum universale* negamus. Si dicis: *atqui principes tamen ita vivunt, nec est, qui eis dicere possit, cur ita facitis? & sic saltem respectu subditorum, qui illis resistere nequeunt, ius habebunt tale quid faciendi, quibus iniuria non infertur, licet quando princeps contra officium egerit, Deum utique offendat.* Ast non quid fiat, sed quid fieri debebat, respiciendum, & ingenui Doctores est, non ex factis

ius

Quicumque enim liberrime pro lubitu agere potest, nullis legum vinculis tenetur. Sed tales principem extra statum humanitatis constituunt, imo finem ciuitatum, qui in pace eo, securius colenda & per imperantes subditis præstanda consistere debebat, euertunt, cum potentiorem vbiq; hostem in Principe habeant, cui resistere nequeunt.

§. XV. Iam vero leges naturæ quoque officium imperantium & parentium determinant, & pacem, tranquillitatemque subditorum imperantibus inculcant, cum subditi adhuc maneat homines, & vinculum humanitatis inter eosdem saluum sit, quod per respubl. magis confirmari, quam tolli debet.

§. XVI. Neque obstat, quod subditi eo ipso renunciauerint libertati suæ naturali, nam non potuerunt propterea imperantem absolueri ab obli-

---

ius metiri, sed facta principum secundam ius ponderare. Qui docet, non debet principi sub prætextu iuris illa attribuere, quæ sunt *violentiæ*, non *iuris effectus*. Aliud est Doctorem agere, aliud describere, quomodo principes quandoque agant. Hi *facta mera* recensent, illi, an iuste omnia acta sint, ostendunt. Subinde falsa quoque est consequentia: *subditi non possunt resistere principi, ergo non potest iniuriam subditis inferre*, nam licet subditi iuri resistendi renunciauerint, non tamen potuerunt Principem absolueri a *vinculo naturali*, propter quod subditis manet obligatus. Dum itaque contra hanc obligationem agit, iniuriam subditis infert. In eundem censum quoque referri debet Adrianus Houtuyn *in politica generali*

bligacione, qua erga homines alios lege naturæ adstringitur. (u)

§.XVII.

nerali, vbi per varia capita absolutissimam adscribit potestatem imperanti, tum in *profanis*, tum *sacris*, & quidem quoad hæc fere conspirat cum Hobbesio, ne dicam, quod eum superet. Constituit eundem legum diuinarum & naturalium interpretem, & quod fidei articulos determinare queat. Quamuis enim in §. 92. potestatem principis subiiciat legibus diuinis & naturalibus, tamen cum statim addat, utrum aliquid sit iuris naturæ vel diuini, vel eidem conueniat, vel repugnet? ipsum per legis interpretationem indicare, tollit omnem eo ipso obligationem, & restrictionem potestatis soluit, cum omnia scita iuris naturæ interpretatione sua peruertere possit.

- (u) Supra iam monitum, ius nat. quatenus *libertatem naturæ* denotat, diuersum esse a lege nat. quatenus *obligationem ad pacem in utilitatem totius humani generis* introductam denotat, illud esse renunciabile, non vero hoc. Hoc si applicetur ad ciuitates, certum est, renunciasse subditos *libertati naturali* in pluribus casibus, vel saltem imperanti ius dedisse, vt possit de *libertate ciuium* disponere, in utilitatem reipubl., adeoque soli imperanti adhuc saluum & illibatum esse *plenarium ius libertatis naturalis*. Verum sicuti hoc in *statu naturali* coercendum est intra limites obligationis ad pacem, ita multo magis in *statu ciuili*. Hoc posito ius publicum vniuersale ostendere debet quousque iura imperantis se extendant, & in quantum subditis imperans adhuc sit obligatus. Si obiciant; atqui *præcepta iuris naturæ quoad subditos principem non obligant externe*, rehero, hoc accidere non ob naturam actionum, & ita non *per se* sed *per accidens*. Scilicet *obligatio externa* deficere potest, tribus excusis (I.) propter naturam actionis & sic per se. (2.)

pro-

§. XVII. Leuius dubium est, quod aliqui mouent iure naturæ non esse republ. introductas & sic easdem non posse regulari secundum ius nat., nam dominia non sunt introducta iure nat., vel saltim secundum hoc ius incognita & tamen regulantur secundum ius naturæ (x.)

§. XVIII.

propter defectum potentiæ ad ius suum persequendum. Sic in statu etiam naturali quilibet externe etiam obligatur ad rem meam ablatam mihi restituendam, licet alter ob defectum potentiæ alterum cogere non possit, ad quod tamen ius habebat. Denique (3.) propter renunciationem *iuris resistendi*, quod alias in statu naturali obtinuit, pacis communis gratia: vt tamen alterum a vinculo suo absoluerent noluerint. Hic itaque obligatio adfuit externa, sed ex *accidenti* vim amittit *propter subiectionem*, quæ *renunciationem iuris cogendi* in se continet, quæ ipso tamen præcepta iuris naturalis non tolluntur, neque a iure naturali separanda sunt, quæ vtique separari deberent, si *semper in omni casu & in omni subiecto*, imo & *quolibet statu* tantum interne obligarent. Quamuis itaque subditi ius suum erga principem non possint exequi, tamen in hoc nunquam consensisse dicendi sunt, vt princeps iuri naturali non sit subiectus.

- (x) Ius naturæ generalissima & vniuersalisissima principia tradit, i.e. neminem esse lædendum, suum cuique tribuendum; hæc vero talia sunt, vt quolibet introducto statu possint applicari, & sunt saltem nouæ conclusiones, (dum status nouus introducitur,) quæ antea erant incognitæ vel saltem applicari non potuerunt, principia autem maneant eadem, qualia a Grotio vocantur *reductiue* iuris nat. vel *ex suppositione certi facti humani*. Sic seruitus itidem iuri naturæ est incogni-

cogni-

§. XVIII. Eiusdem farinae dubium est, quod Ungepauer (y) *in exerc. Iustin. qu. 14.* affert, quasi ius publicum tantum sit collectum ex iure gentium & civili; nam supra iam ostensum, non recte opponi ius naturæ iuri gentium.

§. XIX.

cognita, sed postquam semel introducta, iam præscribit quoque lex naturæ dominis & seruis officia, quæ ante erant incognita. sic ius naturæ dicit: *bona fide cum altero agendum.* Inde quoad emtionem, venditionem, semel introductam, concludo. *Ergo in emtione debet abesse dolus in re vendenda, res propria alicui vendenda, vitiosa res alteri non tradenda, onera alteri indicanda, si quæ rei cohaereant, cauendum, ne alter in pretio lædatur. &c.*

(y) Probat Ungepauerus suam sententiam ita: (1.) Magistratus autoritas & veneratio sunt *iuris publici l. 1. §. 2. de I. & I.* sed Magistratus constitutio attribuitur iuri gentium *l. 5. de I. & I.* (2.) ius belli inferendi est *iuris publici l. 24. de capt. & possim. rer.* Ex iure autem gentium introducta sunt bella *c. l. 5.* (3.) Conventiones, quæ per pacem fiunt, dicuntur *iuris esse publici l. 5. §. 2. de pact.* sed illæ conventiones, quibus pax finitur, sunt *iuris gentium.* Denique (4.) ius legationum mittendarum *publici iuris est, & tamen iuri gentium adscribitur l. f. de legat.* Sed statim hic monendum est, Ungepauerum illa, quæ *iuris gentium & publici sunt, male probare ex iure Romano.* Deinde non sequitur: *introduc-tio horum negotiorum dependet ex iure gentium, ergo semel introductæ non regulantur secundum ius naturæ.* Nam & regna in *c. l. 5.* introducta esse a iure gentium dicuntur, ut tamen semel introducta dirigantur iure naturæ. Vtcrius hi actus *iuri naturæ, quatenus facultatem liberam & legitimam deno-*

§. XIX. Nec plus ponderis habent Wefembecii argumenta, *ad tit. de I. & I. allata*, quod scilicet (I.) ius publicum non ad æquum & bonum, sed ad statum Reipublicæ, & quid huic utile sit, respiciat

denotat, itidem adscribi possunt, eoque magis, quod sint medium conseruandi vel reducendi pacem inter homines, adeoque *ius gentium* male hic opponitur iuri naturæ. Addit vero nouum argumentum, ad quod eadem regei possunt. Dicit: *quod ius publicum ex iure naturali collectum non sit, inde uidetur constare, quia neque sacra neque sacerdotes, neque Magistratus, in quibus tribus ius illud dicitur constare, d. l. 1. §. 5. de I. & I. iuri naturæ adscribi possunt; Non sacra, pergit, quia horum nomine nihil aliud quam ceremoniæ ad religionis cultum pertinentes intelliguntur. Præterea ubi nulla sacra, ibi etiam sunt nulli sacerorum dispensatores seu ministri i. e. sacerdotes. Denique Magistratus iure gentium creatos esse constat c. l. 5.* Non mirandum, ICTum tam leuia in medium protulisse argumenta, cum ex omnibus circumstantiis constet, Vngepauerum principiis moralibus non admodum tinctum fuisse. Ius *sacrorum* quidem non est ex lege præceptiua iuris naturæ, quod concedo; sed postquam ceremoniæ & cultus externus semel introductus, ex iure naturæ quoque dependet, quid Principi circa illum liceat, nec ne? qualem habitum religio ad rempublicam habeat? sic ulterius, sacerdotibus introductis, ius naturæ quoque circa eosdem disponit, eorum officium circumscribit, quod & ad Magistratus applicari potest, vt non debuisset Vngepauerus ad leges Romanas prouocare. Non nego quidem in *alleg. 1x.* iuris publici particularis hæc tria capita *sacrorum, sacerdotum & magistratuum* dici; sed eo ipso non negatur abstrahendo a iure Romano, hæc non posse generaliter circumscribi ex iure

spiciat (-Z) (2.) quod tempore Iustiniani ius vetus publicum iam abrogatum fuerit, (a) quibus argumentis satisfecit Hahnus *in Not. ad eund.*

§. XX. Sic & facile responderi potest ad rationem Biccii *in præloquio rerum quotid. n. 32.* quod ius publicum vniuersum ad statum certæ ciuitatis spectet, eiusque proprium, adeoque nulla ex parte collectum sit ex præceptis naturalibus: (b) nam oppido falsum est, quod vniuersum

---

iure naturæ. Sacra Romanorum dirigebantur *iure publico particulari*, quia publice recepti erant Dei, & cultus, publice erant constituti sacerdotes & tota Magistratum diuisio & ratio ex particulari iure dependebat vid. *Lyclama lib. 7. membr. Eclog. 41.* Sed hæc non sunt in quæstione, illud enim quæritur, annon præterea aliquid naturale illis applicari possit?

2) Hoc argumentum falsissimum est, quo ipso ostendit auctor, se non discernere potuisse Regulas *iusti & prudentiæ ciuilib.* Vtræque hic applicari possunt, sed in quæstionibus iuris publici magis respicimus ad Regulas *iusti & æqui*, quam *utilis*.

(a) Hoc argumentum respicit positia iura, que mutantur in republica, sed non naturalia. Bene Mauritius *de princip. iur. publ. c. 3. §. 7.* inquit: *quando auenit mutatio, ea non fit circa eas leges, quæ ex naturali ratione descendunt, sed circa alias, quæ ex hominum positione, haud secus ac ius civile priuatum etiam mutantur, quamuis & illud collectum sit ex iure natura.*

(b) Recensuit hoc argumentum quoque Ericus Mauritius *de princip. iur. publ. Germ. c. 3. §. 3. & 4.* & hoc ita refellit, quod ius publicum vniuersale duo deno-

E

tet,

sum ius publicum alicui reipublicæ proprium fit, cum quæ iuri vniuersali superaddita sunt, in horum classem tantum pertineant.

§. XXI. Adhuc alii confugiunt ad Imperatorem (c) in §. vlt. *J. de J. & J.* quod ille tantum de

tet (1.) *complexum omnium legum publicarum simul in vna massa sumtarum* (2) *leges separatim & seorsim consideratas.* Si in priori sensu accipiatur *vniuersale ius publicum*, major propositio est neganda, quia non sequitur, quando leges omnes simul sumptæ in vno complexu applicari nequeunt ad alium statum, quod ideo non possint dici collectæ ex præceptis naturalibus, vel quod in illo legum publicarum complexu non possint plures leges concurrere, quæ ex iure publico vniuersali desumptæ sunt. Si autem per *ius publicum vniuersale* leges quoque singulæ intelligantur, hoc sensu, quod singulæ leges in iure publico ad statum peculiarem reipublicæ spectent, tunc minor neganda erit, nam in omni republica plures occurrunt leges, quæ ad omnem possunt applicari statum publicum. Huc quoque spectat *Vitriarii in instit. iur. publici lib. 1. tit. 2. §. 1.* responsio per instantiam, quod idem quoque asserti de iure priuato, non tamen inde concludi possit, quod non sit collectum ex iure naturæ & gentium.

(c) Quod Imperator hic non loquatur exclusivè, etiam obseruauit *Bachov Comment. in prim. part. l. 1. §. 2.* Verba eius sunt hæc: *Equidem ex hoc loco id non potest solide colligi, cum in promptu sit dicere, ideo ius priuatum ita distributum, tum quod in iure priuato hæc res esset manifestior, tum quod Vlpiano forte tantum de iure priuato tractare propositum esset, cum ius vetus publicum magna ex parte esse sublatum; Ceteroquin publico quoque iuri hæc diuisio non inepte accommoda-*

de iure priuato hoc afferat, quod sit collectum ex principiis iuris naturalis & G. & ciuilibus, non idem de iure publico. Sed hanc controuersiam autoritate Iustiniani definire non possumus, & præterea falsum, quod Imperator hic exclusiue loquatur.

§. XXII. Denique nuperrime Ictus quidam non incelebris (d) de nouo existentiam iuris publici

tur. Idem quoque confirmat Samuel Rachel introduct. in ius publ. c. 2. inquit: Quod enim Ictus ait, ius i. e. systema iuris Romani collectum esse partim ex iure gentium, partim ciuili i. e. ciuitatis alicuius proprio l. 1. §. 2. de F. & F. & S. ult. eod. Idem quoque de iuris publici disciplina in sua latitudine considerata dici potest. Necesitatem huius præstantissimæ doctrinæ idem l. 6. p. 28. seq. his circumscribit verbis: Quin in examinandis & decidendis controuersis publicis nullius iuris maior usus vel autoritas est, quam naturalis. Ideo saltem non minori assiduitate & studio illud, quam ius priuatum excolendum esset. Quo enim magis quisquam in illo profecerit, hoc ad publicas priuatasque causas recte diiudicandas iuris publici usum aptior erit, ut magna laude digni sint illi principes, qui etiam ius natura in suis Academiis doceri instituerunt. Conf. B. Schilter. de natura & Orig. iuris publ. §. 4. Præterea ponamus, Imperatorem loqui exclusiue, quid inde? an Imperatoris decisio in rebus, quæ ad rationem spectant, aliquid momenti habet? Quid si Imperator affereret, nec Ius priuatum esse collectum ex iure naturæ, an proinde ei esset credendum? In his & similibus questionibus non agit Imperator legislatorem, sed doctorem & in his autoritatem authenticam non habet.

(d) Intellego Iohannem Gröningium, qui edidit *Bibliothec.*

thecam iuris gentium Europæam ; in cuius discussu præliminari sequentia hac de re habet : Loco iuris gentium autem Cl. Hertius secutus Vlr. Huberum, ius publicum vniuersale substituere videtur : Quod sequentem in modum a Politica scientia & iure publico particulari distinguit (1.) A politica inde differre censet, quod in hac iuris publici scientia inueniantur, quæ non ad ciuitates, quæ singulas, sed quæ vniuersas, pertinent. (2.) A iure publico particulari autem, quia (a) hoc in singulis populis variat : vniuersale autem ad ciuitates omnes se extendat. (b) Hoc ex dictaminibus iuris naturalis deduci, illud voluntario, eoque scripto vel non scripto iure constare. (c.) Vniuersale semper vnum ac idem esse, particulare vero in vna ciuitate pro reipublicæ statu semper mutari. Verum quemadmodum iam in Bibl. I. Gent. Escot. cap. 1. n. 24. existentiam iuris publici vniuersalis negari, ita ne quidem nunc apparet, cur sententiam mutem, vel entia præter necessitatem multiplicando suadeam. Mihi potius videtur ius publicum, quod dicitur vniuersale, quatenus ipsum ciuitatis magnæ, seu omnium rerum publicarum respicit, citra vllam legem promulgatam, ad ius naturæ & gentium spectare. Quatenus vero utilitatem atque utilia a noxiis discernendi rationes considerat, ad Politicam vel generalem vel specialem pertinere. Nam ut scientia quadam specialis atque distincta a reliquis statui queat, necesse est, ut eiusdem demonstrantur propria & domestica principia : his autem ius publicum vniuersale subnixum non est ; nam quod ipse Dn. Hertius non diffiteretur, illud ex dictaminibus iuris naturalis deducendum esse, indeque, si orirentur controuersie circa iura belli, pacis & foederum, (circa eiusmodi enim publicos actus ius publicum vniuersale imprimis versari dicitur) non aliunde quam ex iure naturæ publicarum controuersiarum decisis petenda esset. Verum in liquidis haud opus est verbis ; res ipsa loquitur, non ius sed subiectum saltem in istis casibus mutari, neque ius nouum

bici vniuersalis negare ausus est, cuius argumentis tamen ex hactenus dictis satisfieri potest,

&

nouum induci, sed adesse modo hic applicationem iuris ad factum. Ius naturæ & gentium, tanquam ius vniuersalissimum, usum præstat in iure civili, tam publico quam privato, propriis principiis insuper subnixo. Verum exinde ius naturale non fit civile publicum vel priuatum: seu haud naturam civilis iuris induit, sed manet ius naturale & gentium, quasi per retrotractionem. Et quemadmodum ius civile priuatum Romanorum haud inde vniuersale fit, quia interpretationem quandoque ex legibus naturalibus accipit, pari quoque ratione ius publicum aliquod vniuersale inde haud constituitur, quia controuersia publicæ ex dictaminibus iuris naturalis deducendæ. Fidem datam atque pacta fœdere solenni sancita seruanda esse ius naturæ iubet: quod si de istis pactorum verbis, eorumque sensu inter summæ potestates controuertatur, quero, ex quo iure ista controuersia decidantur, an ex iure publico vniuersali, annon potius ex iure naturæ & gentium? posterius, ut puto, nemo in dubium facile vocabit. Quod si sit, parum ad naturam iuris refert, an persona naturalis vel moralis subsidio iuris indigeat; frustra quoque arguitur, quasi ius publicum particulare solum voluntario iure constet; nam regitur etiam iure naturali eiusque principiis nititur, quod ni fallor iam dudum demonstrauit Ill. Mauritius dissert. de principiis iur. publ. indeque expecto, ut quisquam iuris publici vniuersalis propria principia demonstrat, & tum mutabo sententiam, aut si ista ostendi nequeant, neque noua rerum vocabula citra necessitatem inducenda erunt, sed potius ea, quæ iuris publici vniuersalis dicuntur, sedibus suis restituenda, nempe politicæ prudentiæ & iuri gentium communi, quæ iuris gentium atque politicæ doctrinæ sunt.

& iam satis abundeque factum ab illustri Hertio
ICto:Giessensi(e).

CAP III.

DE

Differentiis iuris publici vniuersalis a iure gentium, politica, notitia singularis Reip. & iure publico particulari.

§. I.

Ius Publicum vniuersale *systematice* considera-

- (e) Disputat in *adducto loco* clariss. autor contra illustrem Hertium, illustre Iuris publici vniuersalis lumen. Quemadmodum vero ipse iam ad argumenta adducta respondit in *pecul. Epistola ad amicum iustas continente vindicias aduersus nuperum Bibliothecæ iuris gentium Europææ editorem*; ita multa refutatione iam quidem supersedere potero. Illud tamen vel binis verbis monere sufficiet (I.) clariss. autorem eo ipso, dum *ius gentium* a *iure naturæ* distinguit, illas ipsas obiectiones incurrere, quas contra ius publicum vniuersale struxit. Cum enim *ius naturæ* sit *vniuersale* & sic ad omnium hominum actiones applicari possit, non apparet, cur non pro *diuersitate obiecti* possit diuersam denominationem fortiri, & docendi causâ inter se doctrinæ quædam distingui, licet alias nihil impediât, quo minus etiam in vno complexu ab aliis tradi possint. Methodus arbitraria est. Hinc factum, vt in denominatione simplici *iuris naturæ* subsistamus, si hominum singulorum, quatenus absolute considerantur, non habito respectu ad rempubl. negotia secundum leges naturales examinemus; quod

quod si vero eadem principia ad integras gentes inter se agentes & controuertentes applicemus, *iuris gentium* denominationem accipit, uti suo loco demonstratum est. Et denique si principia iuris naturæ ad statum reipublicæ eiusque ordinem applicare intendimus, hanc partem *iuris publici vniuersalis* nomine insignire solemus. utrobique idem ius naturæ, sed quod propter diuersum obiectum recte distingui potest. Dum itaque clariss. autor ius gent. a iure naturæ separare voluit, concedat necesse est, ius publ. vniuersale ita separatim quoque tractari posse. Atque ex his (II.) nunc patet, non recte ius gentium & ius publ. vniuersale propter diuersos respectus ab eo confundi, quamvis enim ex vno principio fluant, singula tamen suum peculiarem statum supponunt, secundum quem ius naturæ quoque variat; alia enim est ratio iuris in statu naturali inter gentes, & alia ratio iuris in statu reipublicæ, ubi plane diuersissimæ conclusiones deprehenduntur, ut in speciali parte ostendendum erit. (III.) Præterea illud quoque animaduerto, clar. Autorem adhuc stare a partibus politicorum antiquorum, qui loco genuinæ Politicæ Prudentiæ, vel quæstiones iuris gentium, vel iuris publici vniuersalis tradiderunt, veram autem prudentiam politicam neglexerunt, quem defectum egregie supplevit Illustr. Her-tius in *elem. prud. politicæ*, simulque ab alienis in illa disciplina abstinuit. Denique (IV.) id potissimum vrget, deficere hic fundamentum proprium seu principia huic disciplinæ propria, quæ tamen non adeo longe petenda sunt, si tantum conditionem status ciuilibis paulo penitus intuebitur, & diuersitatem negotiorum publicorum & priuatorum examinabit, quem admodum etiam infra aliquod principium proprium substituendum erit vid. *cap. seq. §. 4.* Principium primum certe non mutatur, sicuti nec in iure gentium, ast nouus ille status hominum, scilicet ciuilibis noua & peculiaris producit necessario iura, & quidem

ratum est complexus (f) legum publicarum vni-
ver-

dem in tanta copia & abundantia, vt non inepte illi
faciant, qui hæc separatim tractant, & ostendunt,
quod diuersi respectus iurium diuersitatem etiam
postulent. Reuera itaque non videtur existentiam
huius disciplinæ negare, sed tantum illud vnice age-
re, vt ostendat, non necesse esse, separata doctrina
hanc iuris partem proponere. Utut itaque in Pu-
fendorffio non reprehendimus, quod hanc partem
simul in *tr. de iure nat. & gent.* complexus sit, ita no-
bis vitio verti non potest, quod separatim illam tra-
ctemus, & secundum propria eiusdem principia sta-
tui civili accommodata *actiones publicas* diiudicemus.

- (f) Collectionem legum publicarum vniuersalium, non
quamlibet, sed *congruam* & per modum artis exhibi-
tam, & conueniente methodo excultam requiro.
Neque enim huc referri potest collectio, in qua spar-
sim tantum leges sunt digestæ, vt in *iure publico
particulari* fasciculi harum legum extant. Nam præ-
terea & sensus legum genuinus eruendus, & applican-
di methodus tradenda: Leges enim non ex verbis so-
lum iudicandæ, sed ex mente. Obiectum huius pru-
dentia iuris sunt *ipsæ leges vniuersales*, tum recte *in-
terpretandæ* tum *applicandæ*: Legum autem ipsa-
rum publicarum obiectum est *status publicus genera-
tim consideratus*, quatenus quæritur, quid *iustum* vel
iniustum sit. Annon vero & negotia cum exteris per-
agenda hic simul obiectum legum publicarum con-
stituunt, veluti belli, pacis, fœderum? Negat hoc Dn.
Hertius *de iurispr. vniuers. sect. 2. §. 9.* quoniam hæc
ex alia iuris naturæ parte petenda. Quod concedi
potest, quatenus negotia hæc absolute spectantur, pro-
ut intercedunt inter liberas Respubl., interim quia
simul respectum *ad civitatem* involuunt, dum ad se-
curitatem ciuitatis debent esse directæ, suo modo
quo-

uersalium conueniente methodo adornatus, sensum earundem genuinum; & applicationem prudentem, & quæ huc spectant, exhibens.

§ II. Præterea vero sumitur etiam *habitualiter*, designans habitum (g) leges publicas vniuersales recte intelligendi & prudenter applicandi, tranquillitatis & pacis publicæ gratia.

S. III.

quoque huc trahi posse videntur, vt tamen iuxta monitum III. Hertii hi diuersi respectus non confundantur.

(g) Cognitio legum harum quidem omnibus hominibus inest, iisque quasi *connata* videtur, ast hoc de *principiis primis & communibus* est intelligendum, imo hæc *cognitio* est admodum *rudis* propter naturæ deprauationem. Quodsi vero hæc cognitio per manuductionem & diligentem meditationem excolitur, oritur inde in mente *habitus*, leges hasce innatas eo facilius & certius cognoscendi, remotioresque conclusiones, quæ ex primis principiis oriuntur, solide diiudicandi. Vnde omnes homines quidem aliquam scientiam & cognitionem harum legum habent, sed plerumque *rudem* & minus excultam, dum parum sibi attendunt, & veritatem non ex se, sed aliunde extra se addiscere volunt; *habitus* autem demum illi possident, qui excultam cognitionem possident cum promptitudine, in quavis materia illas applicandi. Consistit vero ille *habitus* in *sensu* accurato legum & *vsu* seu praxi. Non nudæ scientiæ gratia, sed in primis propter *vsu* iura nata sunt. Qui itaque hoc habitu instructus est, dicitur *iuris consultus*. Hodie quidem ex pessimo quodam errore obtinere videtur, vt ICYOS fere vnice ex *solida legum Romanarum cognitione* æstimemus, quia ab antiquo creditum fuit, ex hoc iure omnem legum scientiam esse hauriendam,

§. III. Sensus seu cognitio (h) harum legum vniuersalium per demonstrationem certam & indubiam habetur & sic per argumenta a ratione desumpta expeditur.

§. IV.

verum sicuti in hoc sensu nemini Icti nomen denegamus, ita quoque qui harum legum prudentia instructi sunt, Icti eo magis dici possunt, vel saltem *Iurispublici vniuersalis consulti*, cum ita aptiores reddantur, vt feliciores in iure positiuo faciant progressu.

- (h) Circa cognitionem legum naturalium hæc capita perlustranda sunt: (I) An detur aliqua demonstratio a priori in hac disciplina? (2) An utilis sit, cum iam ius naturæ per se notum sit. Prius membrum, *an detur aliqua demonstratio in hac disciplina*, negandum videtur ex argumentis, quæ Ictus Regiomontanus celeberrimus Theod. Pauli in tr. *de veris iuris & iurispr. principiis* p. 2. q. 11. adducit: Vrget (I) quod tot sint eruditorum dissensus circa primum principium, & quod Dd. dum demonstrare ius naturæ voluerunt, eius certitudinem amiserint, (II) quod plerique non *veritatis* cupidine ducti ius naturæ tradiderint, sed magis *ostentationis* gratia, & sic rationem iuris naturæ quæsiuerint, vbi ius omni ratiocinio longe est euentius, vel vbi id, quod operose probare satagunt, a nemine, qui sanæ mentis est, in dubium vocari possit. (III) Quod quæstiones iuris huius non sint disputabiles, adeoque qui easdem in dubium vocat, non ratione sed poena indigeat. (IV) Denique addit tandem esse subsistendum in aliquo Principio, ceu vltimo demonstrationis termino. Verum quod pace viri eruditissimi dixerim, subdubito, an ex his rationibus possit concludi, non dari in hac disciplina demonstrationem. Primum argumentum enim facile resolui potest, si modo attendamus, de quo-

§. IV. Quemadmodū vero in omni demonstratione principium aliquod fundamentale constituendum, ex quo omnes reliquæ conclusiones pronò alueo fluere debent, ita in iure publico vniuersali itidem tale principium quærendum, quod summam in eo consistit: *agenda esse ea, sine quibus pax & tranquillitas specialis totius*

cor-

quonam dissentiant Dd. scil. de primo aliquo & fundamentali principio. Iam vero antea supposui, re vera plerosque non dissentire, sed conceptus suos mentis tantum paulo aliter efferre, dum alii supponunt *socialitatem*, alii *amorem*, alii *amicitiam*, alii *pacem* &c. sed hi omnes in effectu consentiunt, & quilibet tantum studet aptiori modo doctrinam hanc connectere. Deinde ponamus, adesse litem de primo principio, uti inter quosdam est, inde tamen non sequitur, plane huius disciplinæ non dari demonstrationem, sed saltem, *caute* circa hanc procedendum, ne amittatur veritas. Veritas sine dubio & certitudo optima est in sacris literis, quam tamen tot controverſiæ Theologorum non evertunt. Alterum argumentum procedit quidem in primis iuris nature principiis, de quorum veritate satis constat, & hæc demonstratione non indigent, quatenus non vocantur in dubium. Verum (a) demonstratio non suscipitur propter *leuissima & notissima iuris nature præcepta*, sed propter *conclusiones remotiores*, quæ non æque cuius patent, uti notissima principia. (b) Imo & leuissima principia licet veritatem in se habeant, non carent controverſiis, quas homines male sani mouerunt, ad quos contundendos demonstratione opus est. Quis dubiis ab Hobbesio & Spinoſa motis absque demonstratione respondebit? Tertium argumentum inter eruditos meritò preferri non debebat

corporis ciuilibus conseruari & vniõ ciuilibus contineri non potest. (i)

§. V. Applicatio legum publicarum ante omnia

bebat, cum dubia non poenis sed ratione sint retundenda. Quartum facilius admitti potest, cum in demonstrationibus non fiat processus in infinitum ultra propositionem fundamentalem, sed in hac subsistendum. Cum enim intellectus noster sit finitus, non potest quis in demonstrationibus adscendere in infinitum, sed necesse est, vt aliquando subsistat; atque sic tamen nihilominus manet demonstratio. Alterum caput *de utilitate demonstrationis* quod concernit, ex hætenus dictis apparet, absque hac quidem aliqua principia iam nota esse, cum sine cordibus hominum inscripta, sed in *cap. I.* iam supposui, hominem esse corruptum quoad omnes facultates, vt sæpe sui non conscius, sed quasi ex somno excitandus sit, hinc addidi, *manuductionem sapientum requiri*, per quam norma cordibus inscripta excitetur, & homo ad sensus internos intra se reducatur. Nulla melior autem manuductio dari potest, quam talis, per quam veritas rerum alicui ob oculos ponitur, id quod fit in demonstratione.

- (i) Fluit hoc principium vniuersale ex ipsa *indole societatis ciuilibus, & sine omnium rerumpubl.*, ex quo in moralibus *ratio formalis* quæri solet. Sunt coetus ciuiles inprimis propter securitatem publicam instituendæ ex ordinatione etiam ipsius DEI. In origine primò quidem ciuitatum vitium aliquod subesse potest, at tamen postquam cœtus ciuilibus semel constitutus est, & extra illum pax, securitas & tranquillitas commode haberi nequit, rectius autem mediante imperio obtinetur, & ita actiones rerumpubl. huc inprimis tendere debent, non alia potuit substitui regula, quam quæ in ipsa thesi proposita est.

Est

Est hæc ipsa subordinata principio *iuris naturalis in genere considerati*, de quo in c. I. actum, quod ex speciali statu hominum peculiare suas consequitur proprietates, quæ extra statum civilem cessabant. Hoc principium dirigit iura imperantium & obligationem subditorum, imo & officium boni principis instruit, & cum ex natura & fine cœtum civilem fluat, non potest non esse *verum, evidens & adequatum*. Instas: *atqui hoc non est principium proprium, sed illud ipsum uniuersale, quod in omni iure naturali pro fundamento ponendum est, atque adeo tantum simpliciter applicatum ad statum civilem*. Respondeo, est utique hæc doctrina pars disciplinæ *iuris naturæ, generatim considerata*, atque adeo sub eius prima fundamentali propositione etiam contineri debet. Quatenus itaq; hoc principium generale speciatim ad statum rerum publicarum applicatur, tunc magis naturam *conclusionis* induit, quod ex generali illo, *concordiam & pacem generis humani colendam esse*, fluit, & immediate deducitur, & statui civili ita *peculiariter* applicatur, prout finis & ratio reipubl. id postulat. Nihil tamen impedit, quo minus *diuerso respectu* principium primum & fundamentale propositio *secundum quid* dici possit, scilicet respectu illius doctrinæ, de qua *separatim* agitur, cui hoc principium proprium est, postquam *speciatim* ad cœtus civiles applicatur, & negotiorum publicarum expeditionibus *vnice* accommodatur. Sic eodem sensu principium iuris naturæ in genere considerati, *pacem esse seruandam*, recte assumitur pro primo principio in *iure naturali*, licet illud ipsum aliunde demonstrari queat, & hoc intuitu *conclusionis* vicem subire videatur, respectu *doctrinæ moralis in genere*, quæ *felicitem hominis* pro fundamento habet, ex quo fluit, *pacem esse seruandam cum aliis hominibus*. Et hoc ipsum decemiri non ignorasse videntur, dum etiam in legibus XII. Tabb. fundamentalem legem publicam in hoc posuerunt: *salus populi suprema lex esto.*

omnia supponit notitiam (k) status publici & negotiorum publicorum.

§. VI. Præterea circa *applicationem* regulæ politicæ seu prudentiæ ciuilib (l) non sunt negligendæ, ne alias quis laborare videatur contra commodum ciuitatis, ad quod ius publicum tanquam ad centrum sese referre debet.

§. VII.

(k) Applicandum ius ad facta. Ergo vtriusque scientia requiritur, neque enim recte leges applicaueris, nisi facti notitiam accuratam habeas, hinc Imperator definitioni Iurisprudentiæ inseruit *notitiam rerum humanarum & diuinarum*. Variant quippe negotia ex suis circumstantiis, quibus non recte perpensis iniustitia in applicatione committitur. Adeoque ICto non deneganda inquisitio in *naturam & indolem negotiorum*, quibus ius applicandum: veluti de *sacris* disputaturo incumbit naturam sacrorum & negotiorum ecclesiasticorum antea perscrutari, cum alias definire nequeat, an & quatenus prædicatum *iusti* subiecto insit, nisi subiecti natura perpensa fuerit. In hac doctrina de iure publico vniuersali idem asserendum esse nemo negabit, adeoque naturam imperiorum & nexus ciuilib infra adhuc excutiendam existimaui, sicuti hactenus iam naturam actionum publicarum explicui. Fusius hac de re egi in *dissert. præliminari* ad Petrum de Marca *de concord. sacerdot. & imp.*

(l) Multa permiffa sunt, sed non conducunt: multa secundum leges naturæ optime fieri possunt, sed si fiunt, detrimentum Reip. afferunt, vel tollunt illam vnionem Reip. *Prudentia* itaque summa in *applicatione* opus, adeoque ICtus, hac prudentia destitutus, magis est *Rabula*, quam verus *ICtus*. Vnde apparet, quam amice *ICti & Consiliarii* munus conspiraret. Si in iure priuato regulæ prudentiæ non sunt negligendæ, multo

§. VII. Tandem quoque in applicatione ad particularia cuiuslibet reipubl. scita (m) respiciendum, quia vix vlla datur reipubl. quæ solo hoc vniuersali iure contenta sit, sed plurima etiam legibus fundamentalibus sunt circumscripta (n).

§. VIII.

multo minus ICTus illis carere potest in hac doctrina. Ex merito certe in iure priuato laudatur *iuris prudentia consularis*, cum ICTi officium quoque sit cavere h. e. consilia suppeditare, qua ratione secure & absque damno illa, quæ iuris sunt, applicari debeant. Frustra iuris prudentia nomen *prudentiæ* obtineret, si *regulas prudentiæ* in applicatione iuris ICTus sequi non deberet. Et hoc sensu recte *prudentiæ* vocatur *ars vitæ* a Cicerone *lib. 5. de finib. c. 6.* cum hæc demum vitam & actiones hominum quascunque siue publicas siue priuatas instruat. Hinc est, quod dicitur, omnia subordinata esse saluti Reip.

(m) Sunt sui cuiuslibet Reip. mores, sunt leges, secundum quas regimen Reip. administrandum. Hæ libertati imperantium, quam alias habent, certos limites ponunt, quo *ius publicum vniuersale* non mutatur, sed *naturalis* restringitur *libertas*.

(n) Sunt hæ leges duplicis generis, *quædam* tantum illud confirmant, quod *ius publ. vniuers.* præscribit imperantibus, cuius generis capita etiam in capitulationibus Imperatorum nostrorum occurrunt *vid. ars. 1. c. 37. cap. los.* *Quædam* noui quid addunt, quo ipso *ius summi Imperatoris* ex *iure publ. vniuersali* alias ei competens, restringitur, qualia sunt pleraque capita capitulationum. Quæ hic non sunt definita, manent sub regula huius iuris. Imo *iura ipsa* in quavis Republica sunt fere *eadem*, adeoque horum *matum ex iure publico vniuersali* desumenda: sed *moda*

§. VIII. Quamuis vero hæc tria, notitia status rei-
publ. singularis, politica, ius publicum particula-
re in applicatione huius disciplinæ vsum habeant
non tamen cum hac sunt confundenda, sed ad-
huc diuersa ab hac disciplina sunt (o)

§. IX. Sic notitia singularis reipublicæ ostendit
historice & eruit peculiarem nexum certæ alicu-
ius ciuitatis, occupaturque circa perspicendas &
enucleandas rationes, quibus hæc vel illa ciuitas
administratur. (p) Sed ius publicum tantum circa
leges tum intelligendas tum applicandas versa-
tur.

§. X.

*us & exercitium in legibus particularibus tantum
solet circumscribi, ne Imperans vel solus exercent,
vel omnitempore vel libere, sed sub certis modis. &c.
Ipsa ergo natura horum iurium addiscenda ex iure pu-
blico vniuersali, exercitium vero horum iurium ex
particulari. Ceterum quo simplicior populus, eo
magis regnandi ratio petitur ex hoc iure. De Tar-
tari Præcopiensibus refert Ioach. Pistorius lib. I. hi-
stor. Polon. plenioris p. 58. quod regnandi artes non nisi
a naturali iudicio & vsu magistro habeant, simplicitate
legum & fide pactorum multis aliis populis superiores.*

(o) Logica, Metaphysica & Politica aliæque disciplinæ,
in iure priuato vsum aliquem præstant, sed tamen non
sunt ipsius iuris priuati pars essentialis. Ius publicum,
particulare etiam pluribus adminiculis indiget aliunde
desumptis, v. c. iure canonico, feudali, historia, politi-
ca. Quid mirum itaque, quod hæc quoque disci-
plina alia adminicula in suos trahat vsus?

(p) Latius versatur hæc notitia, quam ius publicum. E-
quidem hæc notitia itidem potest esse vel generalis
vel

§ X. Subinde quoque præter disciplina vnice iuris naturæ præcepta agnoscit, sed notitia Reip. aliunde petenda; plurimaque eo nomine ex actis publi-

vel *specialis* seu singularis, vt *illa* nexum in genere ciuitatum abstrahendo a rebus publicis particularibus sistat, sed sic a politica seu prudentia ciuili strictè dicta non distinguitur, quoniam huius officium est, *rerum publ. faciem & constitutionem sistere*. Singularis Reipublicæ notitia circa hanc vel illam ciuitatem versatur, & particulares eius rationes, quibus administratur, refert. Vtraque disciplina versatur circa idem obiectum, *ciuitatem* scilicet, sed *diuerso modo*; ius publicum vniuersale quidem *sub ratione iusti*, seu quatenus ius naturæ statum publicum dirigit, adeoque tantum leges enucleat: sed *notitia hæc specialis* intimam ipsius ciuitatis in indiuiduo consideratæ *naturam & statum* enucleat, in vires eiusdem inquirat, defectus & morbum non dissimulat, & sic quoque ipsas leges particulares publicas examinat, vtrum statui sint conformes, nec ne, originem omnium accurate inquirat, mutationes varias & earum causas exhibet, & quo euentu omnia in Reipublica cesserint, docet. Breuiter, hæc notitia non est *mere historica*, sed *erudita*, vt loquitur Boecl. *de notitia S. Rom. Imp. lib. I. c. 1. inf. h. e.* politica, quæ non est cuiusvis hominis, sed eorum, qui Reip. constituendæ & tractandæ intellectum habent, & subæto iudicio præditi sunt, vt prætextus & colores a veris rerum causis separare possint. Conf. Boecler. *diff. de notitia Reipubl.* Præclare ad hanc ipsam notitiam viam sternit Dn. Hertius *Diss. de notit. singul. Reip.* vbi omnia adminicula & media ad talem notitiam perueniendi erudite, pro more, suppeditat. Conf. Conring. *ad Lamp. p. 3.*

publicis, antiquis monumentis, (q) propriaque experientia sunt desumenda, exactoque iudicio ponderanda.

§. XI.

(q) Notitia Rerumpubl. imprimis historiam profundamento habet. Quærendus enim est primus ortus Reipublicæ, incrementa, decrementa, mutationes, structura eiusdem intima, & quibus nitatur subsidiis, aliaque, ex quibus animus ciuili scientia subactus, solidam, aliquam notitiam colligere possit, hanc enim, vt & ciuilem præterea scientiam præsupponimus, ne alias iudicium aliquod obliquum ex antiquis monumentis feramus, cum sæpe contingat, vt rerum externarum specie incauti decipiantur. Talem plerarumque rerumpublicarum Europæ historiam, ad scopum prudentiæ ciuilis contexendam, susceperat Conringius, & priuatos intra parietes auditoribus suis proposuerat, quam deinceps insalutato autore, qui vltimam manum huic labori non addiderat, sub titulo *thesauri rerumpubl. quadripartiti* edidit Oldenburger. Suscepit proinde Illustris Hertius consilium, vt promissit in *Diss. de notitia singul. Reipubl.* §. 32. de opere hoc recomponendo, & addendis, quæ desunt. Non parum etiam hanc notitiam promouent *memoriæ*, quas *memoires* vulgo vocant, quales plures existant. v. c. *Memoires de Rochefort*, quæ concernunt ministerium Richelii & Mazerini, *Memoires de la Cour d' Angleterre par la Comtesse d' Aunois* 2. vol. 1695. *Memoires de Bellieure & de Sillery* 2. vol. 1696. *Memoires de Dupleffis*, *memoires de Schwede* par Chanut, *Memoires de Marechal de Bassompierre*, *Memoires de Bussy Rabutin* &c. Conferunt quoque huc plurimum relationes Boteri, Sansouini, Entis, Honorii, Belli &c. quæ ex instituto Venetorum natæ, quippe qui legatis suis in mandatis dare consueuerunt, vt pendente legatione omnia, quæ ad mores summorum imperan-

peran

§. XI. Quo magis vero politica cum hac disciplina confundi solet, (r) eo maior cura adhibenda, vt limites vtriusque disciplinæ exacte ponantur.

perantium spectant, item administrorum & opes reipubl. scripto comprehenderent.

- (r) Confusio harum disciplinarum diuersarum plerisque politicis solennis est, de quo etiam conqueritur Huber *de iure ciuitat. l. 1. S. l. c. 1. §. 14.* vbi vnicum Lipsium excipit, quod nihil alieni admiscuerit. Neque Boeclerus excipi potest, vti quidem putat Huber. *cit. l.* nam & plura, quæ iuris sunt, immiscuit. Iam suo tempore Grotius *de J. B. & P. in proleg. §. 57.* hanc confusionem annotauit, & præcauendam esse censuit his verbis: *Temperavi me ab his, quæ alterius sunt tractationis, vt quæ docent, quid ex usu sit facere, quia ista suam artem habent specialem politicam, quam recte ita solum tractat Aristoteles, vt alieni nihil admisceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum iuris nostri arte confunditur.* Et fatendum est, Ictorum ineptiam in culpa fuisse, quod disciplinam iuris publici vniuersalis sibi vindicauerint politici. Cum enim Icti putarent, tantum ad forum suum spectare, quæ iuris Romani sunt, adeo, vt etiam *ius publicum particulare ad politicam* quidam traherent & Ictis desuper quæstionem mouerent, politici hanc iuris partem tanquam derelictam occuparunt, quod & *scholastici Theologi* in ea parte iuris naturæ fecerunt, quæ priuata dirigit hominum negotia. Accedebat etiam hæc ratio, quod vtraque disciplina circa *ciuitatem* versaretur, & manus adiutrices sibi inuicem porrigere deberet, ex quo facile confusio sequi poterat. Euoluas Althusium, Arniseum, Besoldum aliosque, qui semper illa, quæ iuris sunt, immiscunt. Quin & ipse Hadrianus Houtuyn hanc disciplinam *de iure publico vniuersali*

nantur. In eo utique conueniunt, quod vtraque circa ciuitatem occupata sit, & optime inter se conspirare possit. (s)

§. XII. Differunt vero in eo (I) quod ius publicum vniuersale respiciat ciuitatem sub ratione *iusti*, politica vero sub ratione *utilis*. (t)

§. XIII.

edidit sub titulo *Politica generalis*, hac ex ratione, vt in *prafat.* monet, quod *ciuitatem* concernat, & iuris ad ciuitatem pertinentis regulas contineat.

(s) In *applicatione* combinari optime possunt. Videntur huc collimasse Icti Romani, dum ius per artem *boni & equi*, definivere, hoc indigitantes, ius quoque non tantum regulas *equi* sequi debere, quod quidem ipsius proprium est officium, sed etiam in subsidium adhibere debere τὸ *bonum* h. e. *utile*, quod sæpe *bonum publicum* dicitur l. 1. d. *vsucap.* l. 13. in f. *ad Sct. Vell.* l. 13. §. 1. *de vsuf.*

(t) *Negotia publica* utrobique obiectum faciunt, sed modus considerandi diuersus adest. Aliud est, inquirere, *an hoc iustum sit*, h. e. an saluis legibus naturæ à principe fieri possit? & aliud, *an utile sit*, h. e. an conducatur & expediat: hoc ex *regulis prudentiæ*, illud ex *legibus Naturæ* diiudicabitur. Hac consideratione temperantur sæpe actiones publicæ, vt licet *inste* aliquid fieri possit, tamen illud paullatim suspendatur, cum peculiaris ratio resistat. Prædicatur vero, iustum de actionibus in sensu tum *aiente*, tum *negante*. Priori acceptione complectitur quicquid legibus naturæ præcipitur: posteriori; quicquid iure naturæ non est prohibitum, & ita *facultatem moralem* agendi designat. Priori in sensu iustum semper simul utile est, quia vnice pacem & tranquillitatem humani generis intendit, in quo vera utilitas consistit, & quicquid huic refragatur, simul est inutile, cum status &

vin

vinculum humani generis eo ipso tollitur, licet utile, sed *apparenter*, videatur. Præclare Cicero *lib. 3. de offic. quod turpe est, id nunquam est utile, ne tum quidem, cum id, quod esse utile putes, adipiscare. Hoc enim ipsum utile putare, quod turpe fit, calamitosum est.* Ecquid enim *utile*, quid *inutile* aliud est, quam quod *hominem conseruat in sua duratione vel non conseruat?* Leges pacis sunt ad conseruandum vinculum humani generis, & eatenus dicuntur toti generi humano *vtiles*. Bonum enim quodlibet ex diuerso considerandi modo dicitur *honestum*, si respectu suæ causæ *utile*, si respectu suorum effectuum, quos producit, *iucundum*, si ratione fruitionis præsentis consideratur. Iam omnes fatentur, leges naturæ esse bonas, ergo quoque sunt *vtiles*, & sic quicquid ab hoc tramite recedit, est quoque *inutile* h. e. ab arte recte viuendi *alienum*. *Vt enim medicina valetudinis, nauigationis gubernatio, sic viuendi ars est prudentia.* Cic. *lib. 5. de finib. c. 6.* sed ita quidem *utile & iustum* non recte discernuntur, multo minus opponuntur. Sed circa actiones, prout *iuste* dicuntur *in sensu negante*, sæpe euenit, vt regulæ *iusti & vtiles* inter se collidant, ad eoque aliquid licite fieri possit, sed non expediat propter varias circumstantias, quæ impediunt, ne tale quid fiat. An vero hoc vel illud hoc sensu iuste fiat, expendit Ictus: an ex vsu reip. illud ipsum sit, politicus suggerit. Sic licite magistratus *perpetui* vel *temporarii* constituuntur, *indigenæ* vel *alienigenæ*, sed hic rationes politicæ aliud determinare possunt: v. c. in Romana Rep. arcanum status publ. erat, habere Magistratus *annales*, item magis *extraneos* ad habenas Reip. admittere, quam ciues, ne hi, ad gubernaculum admissi, seditiones mouerent *l. 3. ff. de offic. assess. l. 10. C. de assess. & domest. l. 1. C. vt nulli patriæ suæ administr. permitt.* Quod si autem utilitatis respectus tum iusto in sensu *aiante* repugnat, tunc merito ille seponendus, quanquam *publicæ utilitatis species præ honestate contemnatur*, vti conqueritur Cic.

§. XIII. Hinc (II) regulæ prudentiæ civilis magis consilia sunt, neque adeo necessitant: (u) sed regulæ huius iuris partim necessitant, partim legitimum ius agendi concedunt.

§. XIV. (III) Regulæ prudentiæ civilis magis probabilitate, fundantur, (x) adeoque in illis non semper demonstratio datur, secus ac in iure naturæ publico.

§. XV.

lib. 3. de offic. Sic in plurimis rebusp. expediret, vnius imperio rempubl. administrari, quam populari, sed inde nemini ius, rempubl. inuadendi, aut alio modo turbandi, nascitur.

(u) Suggestit prudentia *media*, quibus caute quis agere possit, *cautioribus vitur consiliis, in posterum prouidet, est omni ratione protectior*, vt ait Cicero *Philipp. 13. circa princ.* quæ siue quis adhibeat, siue non adhibeat, legis nat. regulas non violat, cum obligationem legis externam hæc præcepta non habeant. *Imprudens est, qui consilia sana negligit, cum pleraque in summa fortuna auspiciis & consiliis, quam telis & manibus gerantur*, Tacitus *lib. XIII. annal.* Et tandem, si aliqua *obligatio* in regulis prudentiæ occurrit, hæc *vnere interna est*, si alias consilium sit sobrium, & alterius conseruationem intendat. Sic princeps de iure ad suas leges non est adstrictus, quamuis *regulæ prudentiæ sæpe contrarium suadeant*, quia regis ad exemplum totus componitur orbis. Quando vxorem ciuicam virginem ducit, legibus naturæ nihil contrarium agit, peccat tamen sæpe contra principia politica. Optime Cicero: *Iudex statuit de præteritis, de futuris senatus.*

(x) Prudentia civilis quoad maximam partem hauritur ex *inductione rerum singularium, seu factorum & exemplorum*, quæ debent esse *certa, vera & plene intellecta*

§. XV. Prudentia Civilis (IV) statam publicum format, & formatum vel corrigi, vel conferuat, adeoque hæcenus quoque leges publicas commendat, mutat, temperat & corrigi, (y) sed sensum earundem penitioem & applicationem haud tradit, quod ad nostrum institutum spectat.

§. XVI.

*lecta. Prudentiam enim longa vita & multus rerum usus offert, ut ait Dion. Halicarn. lib. 8. c. 28. Ex euentibus rerum variis variæ propositiones hauriuntur, quæ licet non omni ex parte sint vniuersales, quoniam futura, & imprimis euentus rerum ignorantur, tamen perquam probabiles esse solent, si ponamus, vix aliam rerum faciem in posterum futuram esse, quam quæ iam antea sæpe ita contigit. Et huius generis politicæ obseruationes sunt, quæ Forstnerus, Berneggerus, Amelottus, alique ad Tacitum collegerunt. Sed tamen & hæc propositiones fallere possunt, dum vel minima & occulta circumstantia adium euentum producere potest; interim qui talem regulam prudentiæ adhibuit, prudenter versatus esse dicitur, licet ex voto negotium non successit. Optime Imperator Antoninus lib. 7. §. 49. philosophatur: *præterita, inquit, recole, totque imperiorum mutationes. Inde licet & futura prospicere, eiusdem enim generis omnino futura sunt, nec possunt eorum, quæ nunc sunt, modulum egredi. Eadem repetit lib. 10. §. 27. cogita, inquit, iugiter tecum, qualia nunc sunt omnia, talia prius actitata, cogita & talia futura esse.**

(y) Nouit politicus, leges ad formandam & conferuandam Rempubl. utramque facere paginam, adeoque quales sint ferendæ, an latæ emendandæ, an abrogandæ, an nouæ addendæ, consultat. In specie de iure publi-

§. XVI. Sic itaque (V) a prudentia Ciuili alienum est, iura imperantium & obligationem subditorum ex professo. (Z), excutere, quippe quae post constitutam demum & formatam ciuitatem expendit ICTus.

§. XVII.

publico vniuersali politicus *obiter* quoque agit, quatenus cauere debet, ne consilia eius eidem sint contraria, sed sensum eorundem intimum euolpere, ab instituto suo alienum esse nouit. Interim tam arcte saepe regulae prudentiae ciuilibus cum his iustitiae sunt coniunctae, ut diuelli non tuto possint; hinc sicut ICTus non inuidetur, si regulis iustitiae quoque addant respectum utilitatis; ita Politicis quoque non semper inuidendum, si iusti respectum aliquando admisceant, quatenus id *obiter* fit. Ostendit itaque Politica, nihil esse temere in republica tentandum, quod legibus publicis vniuersalibus repugnet, quae autem tales sint, ex hac disciplina desumit, & saepe ad forum suum applicat, uti ICTus principia politica. Suadet prudentia ciuilis iustitiam, legum culturam, sed quomodo haec obtineatur, huius disciplinae est.

(Z) Opponitur: *iura haec ad curam regiminis publici pertinere, hanc ad prudentiam ciuilem referri debere.* Sed politicus iura non euoluit, aut explicat, sed quid circa exercitium iurium conducatur, docet. Porro obiicitur: *hos duos respectus utilis & iusti non posse segregari.* Imo vero possunt, diuerso considerandi modo, si principia consideres, ex quibus singulae conclusiones hauriendae, licet in applicatione utriusque respectus ratio habenda sit. Denique contendunt quidam, *rempubl. potissimum constitui ex nexu imperantium & parentium, hunc autem nihil aliud esse, quam seruum iurium imperantis & subditorum obligationum?* Ergo cum nexus hic ad prudentiam ciuilem spectet, merito quoque consideratio horum iurium ab hac disciplina

§ XVII. Quo ipso quoque nunc satis hæc disciplina distinguitur a *ratione status*, quam vocant, quæ media suggerit, quatenus status publicus in illo statu, in quo felicitatem suam quærit, conservari possit (a).

§ XVIII.

non videtur aliena. Verum distingui potest inter *generalem* aliquam *superficiariamq;* huius nexus considerationem, quam in prudentia civili admittimus, quatenus status publicus inde efformatur, hunc scilicet in finem, ut consilia sobria & salutaria possit suggerere, & de mediis consultare, quod vix aliter, quam cognito nexu reipublicæ, fieri potest; & *interpenitior*em *solidioremque* horum iurium pertractationem. Hæc ad disciplinam iuris spectat, sufficitque adeo politico pro scopo suo, vel digito ostendere iura principis.

- (a) Reuera itaque *ratio status* ex principiis prudentiæ civilis fuit, adeoque exinde quædam deducta conclusio est. Quilibet homo conservationi suæ studet, & illius status appetit confirmationem, in quo securitatem & felicitatem quærit. *Status vero ratio*, quatenus ad Rempubl. spectat, denotat *solertem indagacionem mediorum*, quæ ad conservationem tendere possunt. Hæc vero media variorum consiliorum ansam præbent, quorum anima inprimis in *applicabilitate*, ut ita loquar, quærenda, sine qua frigent. Plura huiusmodi consilia e Doctorum museis hæctenus prodierunt, quæ tamen ut plurimum inania & ieiuna deprelensa sunt, postquam negotiis publicis expediendis raro interfuerunt, & utrum ad praxin deduci possint, haud ponderare potuere, id quod consilia passim edita in libellis de *ratione status imperii nostri* satis probant. Nam *applicabilitas* acquiritur ex notitia humani generis intima, & negotiorum publicorum, unde animus inexercitatus hic reuera est ineptus.

§. XVIII. A iure gentium stricte dicto quomodo differat hæc disciplina, iam cap. antec. dictum.

§. XIX. Denique a iure publico particulari hæc differentia superest, quod vniuersale ad omnes ciuitates se extendat, particulare vero in singulis populis variet, ac succinctius alibi, alibi diffusius sit. (b)

§. XX. Quemadmodum vero ius ciuile priuatum aliquid addit, vel detrahit iuri naturæ, (c) ita

(b) Ita rem totam complectitur Dn. Hertius *diff. de iurispr. vniuers.* S. 2. §. 5. vnde sequitur (1) particulare posse mutari vel *expresse*, vel *tacite*, mutato statu Reipubl. (2) Nec ex rationis dictamine dependere, quamuis non debeat esse contra rationem. (3) Ad hoc obligari imperantem per modum pacti specialis. (4) Alii reip. non æque applicari posse. (5) Sæpe incertum esse posse, adeoq; demonstrationem talem non admittere, quæ omnia secus sunt in vniuersali. Quo magis autem receditur a liberrima & absoluta regnandi potestate, eo magis crescit ius publicum particulare, quia eo magis restringitur libertas principi, vel imperanti competens, imo quod optime obseruat Dn. Hertius *cit. l. quo magis respubl. subiacent hierarchiæ papali, eo magis ius publicum particulare creuit*, & intricatius factum ob tot controuersias, quæ seculari potestati motæ fuere. Ceterum ex quibus singularum rerumpubl. iura particularia publica hauriri debeant, præclare ostendit Maur. *de princip. iur. publ. cap. 2.*

(c) De iure priuato ciuili hoc traditur in *l. 6. ff. de l. & l. Scilicet ius naturæ in complexu suo est admodum generale & simplex*, neque adeo magnum apparatus ad

ad sui obseruantiam requirit, sed *sufficere potest, ubi simplicius viuitur*. Quo simplicior vita in rep., eo simpliciores leges, quia mores simplices leges plures non requirunt. Germani prisca in magna simplicitate vivebant, nec multis ambagibus legum indigebant, multo minus illæ subtilitates apud eos notæ erant, quæ penes luxuriosos Romanos. Tacitus *lib. 3. annal. p. 94.* ipse fatetur, leges *primitus rudibus hominum animis simplices fuisse*, neque de patriarchis legimus, quod ullas leges alias agnouerint, quam simplicissimas iuris naturæ. Ast postquam luxus ambitiosus corrumpit Respubl., multa his præterea sunt *superaddita* ex seculi vitio, multa *detracta*. Vti mores legislatoris compositi sunt ad luxuriam & ambitionem, ita sese habent leges. Etenim iuris naturalis præceptis addunt plura solennia, quæ *additamenta iuris ciuilibus* a naturalibus præceptis semper caute separanda, ut, quid *naturale* in iis sit, quid *ciuile* recte diiudicari, & vnumquodque ex suis *propriis principiis* explicari queat: *naturalia* quidem ex hac nostra doctrina, *cetera* vero, quæ hisce superaddita sunt, ex ratione status ciuilibus. Deinde quoque quædam addit per vltiorem determinationem, quæ iure naturæ indeterminata relicta, sed eo ipso, quo sub nullitatis pœna eadem aliquid addit, simul detrahit, cum ita obligationi detrahitur aliquid, ut valere non possit, si *additamentum ciuile* deficiat, imo eo ipso detrahere videtur, dum naturali præcepto non assistit. In iure particulari publico similia deprehenduntur: si simplicius iura vniuersalia obseruarentur, publica salus esset satis tuta, sed dum plura detrahuntur, dum adduntur, male cohærens vtplurimum, & ægrota inde oritur facies reip. Imperantis potestati si aliquid detrahitur, ille ordinarie contra niti solet, proceres suam libertatem tueri, inde confusio rerum, vel internæ pacis defectus. Si plura solennia adduntur negotiis publicis, impedimenta plura oriri solent, & alia mala, ad exhauriendas totas prouincias apta. (d) Ne-

ita quoque suo modo dici potest de iure particulari publico, quod vniuersali aliquid addat vel detrahat; *hoc* quidem, dum circumscribit potestatem imperantium, *illud* vero, dum rationes exercendi summam potestatem vel alia iura describit, & quibus cum solennitatibus exerceri debeant, docet.

CAP. IV.

De necessitate & utilitate
huius doctrinæ.

§. I.

Necessitas huius disciplinæ est eadem quæ iuris naturæ in genere, hæc vero doctrina est necessaria hypothetice (d) quia status corruptus & ciuilibus legibus coactiuis dirigitur, vbi vero legibus positiuis omnia diiudicantur, naturales cognitæ esse debent, tanquam fundamentum legum ciuiliū (e).

§ II.

(d) *Necessitas hypothetica* supponit certum statum, pro cuius existentiâ aliquid necessarium est. Iam *cap. I.* dedimus descriptionem status corrupti, quod sit *legalis* h. e. frenis legum constringendus, ne malitia humana erumpat, licet homo inde non reddatur interne melior. Porro ostensum, ad hoc vtilis esse societates ciuiles, vt eo securior sit vita, & in illis negotia alia priuata, alia publica esse facta, hæc negotia denique dirigenda esse legibus siue naturalibus siue ciuilibus: si itaque in statu corrupto negotia legibus *positiuis & naturalibus* diiudicanda sunt, necessaria est cultura legum naturalium.

(e) *Naturales* sunt fundamentum legum positiuarum
vel

§. II. Et cum tota reipubl. ratio legibus contineatur, omnia vero positivis definiri nequeant, (f) utique illa, quæ non sunt determinata legibus civilibus, ex iure naturæ sunt decidenda.

§. III.

vel, ut Cicero *lib. 1. de LL.* loquitur, *stirps omnis iuris a natura* (1) quia humanum vinculum adhuc durat in civitate, ergo & leges naturales, (2) quia iuri naturæ plura adduntur a iure civili, inde vtile est, ut *additamenta civilia* internoscere queamus ab iis, quæ naturalia sunt, (3) vbi iuris civilis deficit definitio, ibi iuris naturalis dispositio defectum supplet. Denique (4) *legem bonam a mala nulla alia nisi naturali norma diuidere possumus*, ut ait Cicero *lib. 1. de Legib.*

- (f) Constat hoc ipsum Icti Romani in *l. 10. seqq. de LL.* & experientia quotidiana in praxi testatur. Neque aliunde decisio peti posset, cum, quid iustum & iniustum sit, h. e. quid alteri ab altero debeatur, in rep. ex legibus decidi debeat. Si dicis, ex *S. scriptura* posse hunc defectum suppleri, respondeo: aut scriptura præcepta iuris naturalis tradit aut præcepta virtutis. priori casu manet adhuc thesis vera, quod ex iure naturæ illud supplendum sit, cum ius nat. eo ipso non mutetur, quod in scriptura sacra contineatur. Posterioris generis præcepta huc non pertinent, quæ internam hominum emendationem respiciunt atque per modum legum applicari nequeunt, alias *Cæsaropapia* inde oriretur. Et, ni fallor, prima fundamenta Hierarchiæ papalis inde iacta sunt, quod Pontifices omnia, quæ in sacris occurrunt, præcepta, *vnus generis esse*, & ita vno eodemque modo applicari debere crediderint, quia sic factum, ut *præcepta virtutis*, omnis coactionis expertia, a clericis per metum externum & pœnas hominibus inculcari cœperint. Si dicis, iudex tamen bene facit, si non secundum leges, sed etiam secundum do-
- tri-

§. III. Plura quoque in legibus ciuilibus sunt disposita, quæ nil nisi conclusiones ex iure naturæ sunt, (g) & proinde non demum ex ciuilibus legi-

strinam Christi pronunciat, rehero, posse quidem iudicem *adhortari* partes ad concordiam, ad amicabilem compositionem iuxta monitum Pauli 1. Cor. VI, 1. *seqq.* sed eosdem *cogere* nequit, vt desistant a lite. Sic potest *dehortari* vindictæ studium, & patientiam *suadere*, sed si actor nolit, permittere debet actionem iniuriarum, potest inducere omnibus modis diuitem, vt potius pauperibus, quam alii haud indigenti donet, sed si contrarium factum, donationem rescindere nequit, & quis omnia recenseret? Cauendum itaque est, ne, dum omnia ex S. literis hic supplere volumus, illa, quæ in *mera obligatione interna* fundantur, in coactionem quandam externam & debitum perfectum conuertamus, vnde crassissimus Papismus ortus. Reuera enim Pontifex omnia sua v. c. denunciationem illam euangelicam, matrimoniales causas, vsuras, iuramenta, ecclesiasticam poenitentiam &c. ex sacris literis repetit, sed eo ipso peruertit, dum in *remedia ciuilia* conuertit, & vt dictum, etiam illa, quæ vnice ad emendationem mentis spectant, his mediis externis inculcare satagit. Sicuti enim ICTi secundum leges Romanas iudicarunt, ita patres crediderunt, se secundum scripturam S. iudicare, & idem iudicium exercere debere, vnde etiam semper in canonibus & decretis *dicta scriptura sacra* allegantur, cum tamen Christus haud fuerit legislator, nec doctrinas *per modum legum* proposuerit, & consequenter per modum legum applicari haud debeant.

(g) Ipsa iuris Romani compilatio plurimas eius argumenti leges continet, quia integræ doctrinæ ibidem apparent, quæ ex *metis principiis naturalibus* dependent,

legibus addiscenda, sed ex proprio foro petenda, ne in morem imperitorum glossatorum ineptiamus. (h)

§. IV. Quod in genere de necessitate huius disciplinae verum est, id sine dubio quoque verum erit de eius parte, h. e. iure publico vniuersali, quia etiam hæc omnia, quæ dicta sunt, ad leges publicas particulares applicari possunt. (i)

§. V.

dent, vti ex materia contractuum constat. Est enim in confesso, fuisse Ictos Romanos æqui bonique calientissimos, & cum leges positivæ admodum pauca ab initio essent, vel etiam *obscura & dura*, plura a Ictis suppleri cœperunt ex iure naturali, & hoc intuitu Imperator confitetur, ius priuatum Rom. collectum esse ex principiis etiam naturalibus. Cum itaque deprehendamus, Ictos sæpe solius iuris naturæ secutos esse præcepta, quis recte eosdem interpretabitur, nisi qui hac disciplina instructus est?

(h) Irridemus hodie glossatores ineptos, qui pro ruditate seculi nullo modo huic studio operam nauauerunt, adeoque sæpe tam turpiter se dederunt, vt nil nisi ineptias protulerint. Interpretem decet, omnia ex *rationibus adequatis* deducere, hæc vero sunt vel *ciuiles*, vel *naturales*, prout nimirum leges vel mere positivæ sunt, vel ex principiis naturalibus deductæ. Illæ petuntur ex historia ciuili & statu reip., hæc vero ex nostra disciplina, qua si satis instructus est interpret, facillime genuinum legis sensum indagare potest, & hoc est demum, *vim & potestatem* legis eruere. Præterea ratio in legibus plerumque omittitur, vel non raro *inadequata & secundaria* adstruitur. Hoc vero diiudicare & veram rationem adferre, est interpretis, solidis fundamentis iuris naturalis iuncti.

(i) Scilicet (i.) etiam hoc ius vniuersale manet fundamentum

mentum legum publicarum particularium, cum in rep. quoque maneat vinculum humanitatis inter subditos & imperantem. (2.) Plura legibus publicis non sunt definita, quæ ex hac disciplina sunt decidenda, quod imprimis in illis imperiis verum est, vbi imperantis potestas valde adstricta & alii coimperantes in consortium assumti, vti in nostro imperio, nam ibi ob potentiam omnium fere æqualem magis renitentia sese exserit, ne Imperator contra voluntatem statuum aliquid tentare possit. Plura quidem sunt definita in nostris legibus publ. sed plura non aliunde definiuntur, quam ex hac disciplina. (3.) Omnium iurium *indoles & natura*, ex hac disciplina peti debet etiam in iure publico particulari, licet *modus & exercitium* aliunde definiatur. Experta est Germania summo cum detrimento ruditatem antiquorum Ictorum. Nam quæ non erant definita legibus publicis, ex *iure Romano* sæpe ineptè explicare voluerunt, imo, quod mireris indolem iurium summorum, non aliunde quam ex *iure Romano* vel etiam *Canonico* rectius haberi posse arbitrati sunt. Vnde Pontificii tempore Ludouici Bavari contra Cæsares pugnauere, ex iure Canonico, qui a Cæsaris partibus stabant, ex iure Romano, quo nihil ineptius excogitari potuit. Quæ enim in iure Romano reperiuntur principia huius disciplinæ, non inde petenda & obtorto collo applicanda, sed ex proprio foro. Tractatus hinc inde eo tempore *de potestate sacra & seculari* conscriptos tribus voluminibus nobis conseruauit Goldastus *de Monarchia Imperii*, vbi rarius aliquid solidi apparebit; sed pleraque ex more illius seculi autoritate legum Romanarum vel Canonum sunt confirmata. Denique (4.) plura quoque in legibus publicis particularibus reperiuntur, quæ sunt conclusiones ex hac disciplina & sic itidem non rectè intelliguntur, nisi hac disciplina animus bene stabatus fuerit.

§. V. Et cum rerum publicarum origo unice statui corrupto adscribi debeat, & sic quoque per leges constituatur, dirigatur & conseruetur, maior certe erit necessitas huius disciplinæ, (k) cum positis legibus, necessitas culturæ legum ponatur, quæ est ipsa iurisprudencia, quatenus pro *arte iuris* sumitur.

§. VI. Imo hæc disciplina in Academiis eo magis tractanda est, cum hi, quibus aliquando cura Reip. simul tradenda est, in hoc loco instrui & animus eorum eis doctrinis præparari debeat, quæ civilem tranquillitatem promouent. (l)

§. VII.

(k) Rempublicam Iudaicam in exemplum trahamus, quæ pluribus fuit circumscripta legibus tam publicis quam priuatis. Enimvero quis crederet, nullum hic quoque legum publicarum vniuersalium adfuisse vsum? Eo prudentius adornata tunc fuit respubl., quo sapientior eius Præses, summum Numen, & hinc eo sanctiores quoque & simplices omnes leges, quales etiam sunt ipsa scita naturalia. Sed in nostris rebuspubl. tot corruptionum lemina occurrunt, ut Deo gratiæ essent agendæ, si ius publicum vniuersale eo, quo debebat, modo obseruaretur.

(l) Hæc est ratio ipsius Racheli in otio Nouiom. s. *incred. ad ius publ. c. 6. p. 28. seq.* quam his verbis intulcat: *Quia in examinandis vel decidendis controversiis publicis nullius iuris maior usus vel autoritas, quam naturalis, ideo saltem non minori assiduitate & studio illud, quam ius priuatum excolendum est. Quo enim magis quisquam in illo profecerit, hoc ad publicas priuatasque causas recte diiudicandas iurisque publici usum aprior erit, ut magna laude digni sint illi principes, qui etiam ius*

G

nata-

§. VII. Contra hanc necessitatem vrgetur, ius naturæ esse incertum, & medium illud cognoscendi, scilicet rationem, esse corruptam. Verum certitudinem eius supra iam adstruximus, neque ratio tam corrupta dici potest, (m) vt hæc genera-

---

natura in suis Academiis doceri instituerunt. Quo rudiores sunt principis administri, eo peiori stat respubli- ca loco. Principes non raro suis affectibus reguntur & potentia indulgent: ministrorum itaque est, principi iura sua & obligationem simul ob oculos ponere & quibus salus populi contineatur legibus, non disimulare. Theopompus Rex Spartanorum querenti, *quanam ratio seruandi regni esset?* respondit, *si iustam dicendi libertatem princeps amicis permittat.* Ferdinandus II. in scheda quadam post mortem eius reperta, ita scripserat: *canes mutos in consilio non probare, qui nempe autoritate cuiuspiam se abripi sinunt in sententiam, quam alioqui non probant* Io. a Chokier *thes. polit. lib. 4. c. 2. n. 7.* Sæpe principes controuersias, quas cum subditis, ciuitatibus, aliisque collegiis habent, suis ministris committunt, vt sua sententia dirimant tanquam arbitri, quomodo autem apte hic decidere possunt litem, nisi in Academiis eorum animus hac disciplina tinctus fuerit?

- (m) Quæ ad internam hominum emendationem spectant, sæpe diuinius lumen requirunt, sed quoad illa, quæ ad externum hoc vinculum humani generis dirigendum spectant, *ratio naturalis* lumen satis idoneum est. Prout obiectum cognoscibile est, eatenus lumen, mediante quo cognoscitur, comparatum esse debet. Crassiora in rebus naturalibus lumen aliquod acutissimum & perspicacissimum in vidente non requirunt, sed tantum subtiliora & acutiora. Diuina vtique diuiniore lumine percontanda, quis

neralia fundamenta, quæ huc spectant, assequi nequeat, maxime vbi ratio haud irritata (n) ab affectibus iudicat. (o)

§. VIII.

quia in hisce *sola ratio* non sufficit, licet non leuia assequi valeat, sed quæ hanc hominum tranquillitatem externam firmant, crassiora sunt, vt lumine naturali satis possint cognosci.

- (n) Lumen naturale inprimis corrumpitur affectibus, quando vero in *these* iudicamus de *iusto & iniusto*, ordinarie vacui sumus affectibus. Simile quid occurrit in aquis, quæ, si nullo grauiori motu concutiantur, pellucidæ & clarissimæ sunt, vt obiecta in illis representari possint; sin turbatæ & motu vehementi quasatæ, puriorem faciem suam amittunt, neque commode obiecta obuia representant.

- (o) Sunt quidem, qui vrgent, ne quidem legem per Mosen reuelatam sufficienter fuisse intellectam quoad *interiorem sanctitatem*, adeoq; optimum legis huius interpretem Christum in carnem venisse. Verum cogitandum erat, de *interiore sanctitate* legum respectu Dei in *statu ciuili* differi non posse, sed hæc esse *monita*, quæ cuiusuis hominis internam correctionem tangunt, ad fora autem ciuilia, quæ de *externis* iudicant, spectare nequeunt, quin quod ob statum corruptum leges aliter ferri & applicari nequeant, quam quatenus in *externa* acquiescunt *obligatione*. Quæ ad internam spectant, vtique *commendanda, suadenda & docenda* sunt, sed illa ad forum non spectant, sed alterius sunt disciplinæ. Dicis: atque ita inutilis est hæc doctrina, cum hominem non corrigit; concedo eo respectu, vt legibus naturalibus salus æterna non possit obtineri, sed tamen utilis est ad *salutem externam*, quam

§. VIII. Porro vrgetur, doceri quidem, ius naturæ ex voluntate Dei propendere, sed tamen multa inde deduci, quæ voluntati Dei aduersa sunt, (p) v. c. quæ verbo reuelato aliter sunt reuelata; Deum autem non posse contra-ria velle. Verum id si fiat, culpa sæpe est quorundam hominum, non ipsius iuris, qui hoc iure non raro abutuntur ad suas malitias te-ge-ndas. Deinde quoque aliud est, an ex iure natura hoc vel illud cognosci negetur, (q) & aliud, an ius naturæ aliquid præcipiat & vetet, quod directo sit contra voluntatem Dei, quod negatur.

§. IX.

interim, cum homines mali sunt, eadem ratione quærere debemus, qua frena imponimus bestiis & furiosis, ne amplius noccant. Per leges nunquam intendimus homines *pious* facere, sed *quietos, tranquillos, sociabiles*.

(p) Non potest negari, quosdam singulari Dei permis-sione in sensum reprobum fuisse actos, vt quæuis scelera ex iure naturæ defenderent, & quid mirum, cum etiam Theologi non raro opera carnis ex S. literis defendant: sed quis inde vtilitatem, neces-sitatemque sacrarum literarum vellet negare? U-bique sunt extrema vitanda, ne omnem neces-sita-tem negemus, neque eam nimis extollamus.

(q) Quæ iure naturæ *permiffa* dicuntur, hoc sensu ca-pi-enda, quod non sint contra leges naturales, vel rectius, quod ius naturæ primario ad illa negòtia non pertingat, atque ex iure naturæ decidi non de-beant, sed potius ex regulis *officiorum humanitatis*, vel in genere *pietatis internæ*. Neque enim, ut sæ-pe dictum, ius naturæ ad omnes spectat actiones, sed

§. IX. Alii dicunt, ius naturæ, licet gentiles eo vti fuerint, tamen inter Christianos excolendum non esse, quippe quibus lumen diuini datum sit. (r) Sed id ad Christianos, qui ethnice viuunt, applicari nequit, alioquin & leges ciuiles essent eiiciendæ ex Christianismo.

§. X.

sed suum habet circumscriptum forum, ultra quod non progreditur. Inepti sunt, qui de iusto vel iniusto illarum actionum, quæ ad ius naturæ non spectant, quærunt, dum potius ad aliam normam exigi debeant. Vnde tales actiones satis emphatice & conuenienter vocari solent *non iniusta*, seu quod, quia lege naturali de iis non disponitur, non possint dici *iusta*, aut *iniusta*, sed quod respectus *iusti* & *iniusti* ad eos non pertineat. Hinc nemo de iure naturæ violato conqueri potest, qui iure permisso utitur. Sic itaque, inferis, ad minimum ius naturæ eatenus, quatenus *iura*, seu *facultates morales* tradit, erit repudiandum. Sed nec hoc quidem inde fluit. Viuimus in statu corrupto, in societate humana, vbi quilibet alterius sorte debet esse contentus, si tranquillitatis & pacis ius non lædat, quæ præterea agit, hætenus pro *licitis* INTER HOMINES haberi debent, & suos effectus INTER HOMINES fortiuntur, licet possint esse contra voluntatem Dei. Quo ipso tales quidem peccant contra Deum, sed proximo suo iniuriam non inferunt. Quatenus autem hæc amoris & voluntati diuinæ alio respectu aduersari videmus, eatenus *doctrina, adhortationibus*, aliisque *suadendi mediis* alter inducendus, quæ si insuper habeat, habebunt actus hi suos effectus *iuris* INTER HOMINES, vt cogi, puniri, vel ad quid præstandum adstringi in foro nequeat.

(r) Qui talia opponunt, in ea sunt opinione, quasi ius

§. X. Ex deducta necessitate iam eius utilitas per se patet. Nam (1.) conducit hæc disciplina, vt ius publicum particulare inde solide interpretari & quid iuris singulis in Rep. competat, docere possimus.

§. XI.

naturæ ideo in Academiis tradatur, ut homo exinde ad *internam & externam felicitatem* adspirare queat. Sed si qui sunt, qui hoc tradunt, in eo limites huius doctrinæ transcendunt. Nihil ulterius operatur ius naturæ, quam leges ciuiles in Republ. Tolle has & habebis dissociatam multitudinem & bellum Hobbesianum. Vnde non negandum est, illos lumen diuinius sequi, neque solo iure naturæ viuere debere, qui volunt esse Christiani. Sed (1.) quæritur, an propterea ius naturæ, & eius cultura sit intermittenda. Viuimus cum Christianis, qui ethnico more viuunt, & qui legum freno sunt compescendi, quales qui sunt, non audiunt sæpe in Republ. leges mansueti Christi. (2) si hoc argumentum valeret, leges quoque ciuiles essent eliminandæ, quia neque ex LL. ciuilibus quis intime bonus redditur, quamdiu autem (3) legibus ciuilibus operam dare debemus, tamdiu cultura iuris naturæ non est negligenda. Neque (4) ius naturæ ad alium est excolendum finem, quam vt, quomodo suum cuique sit tribuendum inter homines, *remediis ciuilibus* in foris externis, inde discamus. Decipitur, qui putat, se ex iure naturæ velle salutem æternam consequi, sed non decipitur, qui dum videt, se legibus incumbere debere propter statum corruptum, in hunc finem ius naturæ explicat, tradit & illustrat, quo magis legum posituarum doctrinam planam facere possit. Si omnes essemus Christiani, nec regnis aut rebuspubl., nec legibus, nec aliis rebus

§. XI. Porro vtilitas (II.) sese exferit, quod in eo, vbi deficit ius positium publicum, ibi ad hoc sit recurrendum.

§. XII. Deniq; insignis vsus huius doctrinæ in eo conspicuus est, ne cum vulgo respectus diuersos (s) in negotiis occurrentes confundamus, vtilitatis quæstiones a iuris, has vero rursus ab illis, quæ ad hominum internam salutem pertineat, distinguamus.

§. XIII.

rebus opus haberemus, quia iusto non est lex posita: sed postquam viuimus cum Ethnicis, qui legibus constringendi, in Republ. iure naturæ carere non possumus.

- (s) Cuiuslibet negotii varii dantur respectus. Sic enim quæritur, an *utiles* sint in vita ciuili, an *iusta* sint actiones, an *salua conscientia* fieri possint, an ad hominis intrinsecam emendationem faciant. Qui vtilitatem iuris naturæ negant, reuera omnia confundunt, vel saltem naturam cuiuscunque respectus non penitus considerant: Scilicet quando quæritur, an hoc iustum sit, non statim disquiritur, an illud sit vtile, aut homini proficuum ad internam emendationem, sed tantum, an princeps, vel magistratus in Rep. *de iure* hoc agere possit, ita vt aliis re ipsa nulla fiat iniuria. Qui hæc confundunt, sæpe in crassissimum incidunt Papatum. Quæstiones iuris naturæ ordinariæ in *litium discussione* ventilantur, quando iam alicui decisio alicuius controuersie committitur, eamque vellet secundum regulas, quæ interiorem hominum correctionem vnice respiciunt, diiudicare, illamque sententiam ita exequi, remediis ciuilibus illa subiiceret, quæ erant suadenda, imo aliter responderet, ac quidem interrogatus erat, eodem

§. XIII. Ex his omnibus demum concludo, melius esse, si ius naturæ excolendum non esset, & homines intra se admitterent spiritum pacis Christi, quia sic leges eis non essent positæ, sed postquam viuunt in statu legis, leges quoque, imprimis naturales, sunt excolendæ. (u)

CAP. V.

dem modo, ac si grammaticus de voce quæreret, cuius esset generis, & alter ex logica responderet, esse *subiectum*, vel *predicatum*, vel esse genus *infimum* vel *subalternum* &c. Non parum tales absunt ab exemplo Pontificum Romanorum, qui ex dicto Christi *Matth. XVIII.* remedium aliquod ciuile, scilicet *denunciationis Evangelicæ* extruxerunt, sub eodem prætectu, quod Christianorum negotia sint iudicanda secundum leges Christi. Dicitis: atqui tamen vna est veritas. Ergo secundum illam vnam veritatem res est decidenda. Respondeo, id non negari, quando *uno eodemque respectu* res consideratur, sed quando diuerso respectu, diuersa quoque inde oritur veritatis ratio. Cape exemplum. Princeps tributum imponit. Quæstio prima, an hoc sit utile Republicæ? Quod aliquando ita esse potest, aliquando non. Alia quæstio, an iure hoc faciat princeps, & an subditi sint obligati ad id soluendum quoad forum exterius? & affirmatur; & denique alia est quæstio, an princeps in foro conscientiæ tutus sit, si nimium grauet subditos? quod aliquando negandum. Vides, eandem quæstionem pro diuerso respectu & affirmari & negari posse.

(u) Paulus, dicit, impiis leges esse positas, non iustis, quod itidem de LL. naturalibus iudico. *Factæ sunt leges*, inquit Isidorus in *c. 1. D. 4. ut earum metu humana coerceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia & in ipsis improbis formidatio supplicio refre-*

CAP. V.

De Autoribus, subsidiis, & cautionibus circa hanc doctrinam.

§. I.

Quemadmodum ante H. Grotii & Hobbesii tempora totum ius naturæ Scholasticorum nugis corruptum fuit, (x) ita non mirandum, si idem fatum hæc quoque disciplina habuit.

§. II.

refrenetur nocendi facultas. Cum itaque homines pessime vivant, status præsens, proh dolor! est legalis. Melius esset, si careremus medicis, quia sic ægroti deficerent, sed pro statu præsentis ad bonum extraordinarium referendi, ut malum ingens esset, si iis carere deberemus. Sic etiam ius naturæ omnino excolendum, adeo, ut pro præsentis rerum statu neglectus huius studii multa mala post se trahat, sicuti cultura eiusdem multum inferuit statui corrupto præsentis, ut omnia singulorum officia eo rectius exinde dirigi possint.

(x) In crassissimo Papatu, quo obnubilabatur Germanis, cum Christianismus reciperet, fere omnis eruditio monasteriis erat inclusa. Nam *seculares* qui vocabantur, magis armorum usum, quam studiorum sibi convenire ducebant. Legum doctrina non quidem incognita esse poterat, sed ita tamen tractabatur, ut magis incumberent legi positivæ, quam doctrinæ iuris naturalis. Introductis Academiis, studium iuris Romani etiam in Germania florere cepit, sed limites fori sui non egrediebantur Legistæ. Imo licet ante introductas Academias ius Romanum paulatim inclarescere inciperet, ceu docet Dn. Hertius *de con-*

sult. L. L. & iudic. in spec. Rom. Germ. rebu publ. S. 14. haud tamen constat, ad hoc ius vniuersale fuisse prouocatum, sed magis vbique leges Romanæ audiebantur. Philosophis res erat cum Aristotele, & iurisconsultos cura explicandarum legum Rom. distictos tenebat, hinc Theologi partem Theologiæ moralis esse putabant doctrinam iuris naturæ, turpiter officia hominis, qua talis, & qua Christiani confundentes. Atque se ad hanc doctrinam excolendam eo certius ius habere existimabant, quod in patribus, Basilio M. Gregorio, Nazianzeno, Chrysofomo aliisque plura capita iuris naturæ excolta esse viderent, quorum vt vestigia legerent, sedulam nauarunt operam, maxime cum Icti ne hiscere quidem audent contra eorum sententias, quippe quibus alioquin facile nota hæreseos inuri potuisset. Neque enim turpe sibi ducebant ex iuris naturæ quæstionibus articulos fidei formare, eosque aliis obtrudere. Cum itaque Patres Theologiam moralem cum iurè naturæ semel confundissent, neque officia Christianorum & hominum distinxissent, quod nec Ambrosius *in libris tribus de officiis* præcauere potuit, mirandum non est, quod in tanta barbarie temporum, quibus scholastici Theologi dominatum obtinere, confusio hæc quotidie creuerit, decisionesque ex canonibus, conciliis, sententiis Patrum, S. Scriptura aliisque petitione fuerint, cuius rei documenta si quis legere gestiat, ipsos scholasticos adeat opus est. Sed & moralem doctrinam stricte dictam non omiserunt, imo, quod mireris, multa iuris Romani capita, vnice forum Romanum antiquum redolentia, sub specie *iuris naturæ* venditarunt, & sic misere omnia confuderunt. Quamuis vero Lutherus tempore reformationis scholasticorum ineptias satis castigaret, tamen vel Philippi Melanchthonis nimius & cæcus amor in scholasticam doctrinam impedit, quo minus hæc doctrina recte expurgari potuerit, vt inde nomen *com-*

munis

§. II. Neque ICTi, (y) qui vltra Iustinianum sapere voluere, in controuersis illustribus alia inceserunt via, sed hi quoque, fatente Grotio, Scholasticam subtilitatem cum Legum & canonum cognitione coniunxere,

§. III.

munis Germaniae praeceptoris absque suo merito obtinuerit.

(y) Referam huc iudicium Grotii haud vulgare de ICTis. Diuisit eosdem in tres classes: in *prima* sunt ipsi ICTi R. & alii legum conditores, & his multum se deserre dicit: in *secunda* eos commentatores ponit, qui post Irnerium vivere, qui omnes controuersias illustres secundum barbariem temporum ex legibus Romanis definire voluere, vnde ab iis haec disciplina plane neglecta. *Tertia* classis eos occupat, qui humaniores literas cum studio iuris Rom. coniunxere. Sed de his in *proleg.* §. 55. itidem asserit, quod in ius hoc commune aut nunquam, aut non nisi leuiter exspatiantur, & quod praeterea scholasticam subtilitatem, in qua tunc omnis videbatur conclusa eruditio, cum legum & canonum cognitione coniunxerint, quem in finem potissimum duos in exemplum adducit Hispanos ICTos, *Couarruiam & Vasquium*. Hic Fernandus Vasquius scripsit *controuersias illustres*, qua in materia in primis debuisset ius publicum vniuersale fundamenti loco ponere, sed nugae scholasticorum magis praetulisse videtur. Inde non mirandum, quod Boeclerus in *praefat. ad Seld. Ius N. & G.* iudicium sequens de Vasquio adduxerit: *Diffusam argumento, distinctam profectuum gradibus, nec raro inuolutam autorum sententiis sapientiam, quam non sufficiat fidentius aggredi, Fernandus forte Vasquius documento esse queat. Qui cum tanta in-structu apparatuque hunc locum sibi excolendum sum-*

fisset

fisset, ut instar Bibliotheca nonnullis videretur praestare, factum tamen facie opineris, ut negligentius pleaque cumulando, ordinem & discretioni inter disputandum parum seruiendo, placita aliorum non satis examinando, sua saepius asseverando, quam probando, componendo denique, quæ constare sibi inuicem non poterant, haud pauca de arduis intricauerit potius, quam expediuerit. Scripsit etiam Franciscus Hottomanus controuersias illustres, vbi defectum historiae in Vasquio desideratum suppleuit. Ingrauescente Tyrannide Papæ iura imperantium ad se trahere cupientis, subortæ sunt variæ lites inter Cæsares & Papas, illis iura sua defendentibus, his impugnantibus. Singuli suas asseclas habuere, ex quibus scripta varia, tempore praesertim Ludouici-Bauari, in lucem eûta sunt. Sanior tamen philosophia similiter in plerisque desideratur, vel enim canonibus & legibus Romanis pugnant, quo nihil est absurdius, vbi de potestate imperantium quæritur, vel ex Scriptura S. sed obtorta & valde peruersa interpretatione, vel denique scholastica philosophia, sua probant: sed quantæ hic subtilitates interspersæ, vel ex Rud. Prælleii de *Potest. Pontif. & Imper.* scripto tom. 1. Goldasti p. 40. inserto videre licet. Legatur præterea Antonii de Rosellis tr. de *monarchia seu potestate Imp. & Papæ tempore Sigismundi editus*, & a Gold. tom. 1. p. 252. relatus, vbi contra papam disputans, quod imperator a papa non acceperit potestatem, hoc potissimum urget, quod eam habeat a populo Romano, qui hanc iurisdictionem transtulit in principem per §. 6. I. d. I. N. G. & *Ciui.* Egregium certe argumentum! Postquam deinde tempore reformationis Icti iuris publici Imperii nostri studium excolere cogerentur, & tamen deprehenderent, non omnia ex legibus fundamentalibus & obseruantia Imperii decidi posse, imo & status rei germanicæ non ita omnibus constaret, multominus ius publicum vniuersale hactenus

§. III. Aduenere tandem tempora, quibus solidiori studio hæc disciplina coli cœpit, Grotio & Hobbelio (z) vno eodemque tempore, quamuis diuerso studio, huic doctrinæ incumbentibus.

§. IV. Hugonis Grotii institutum (a) potissimum hunc habuit scopum, vt ostenderet, ex quo fonte controuersia inter gentes, quæ comode ad tempus vel belli, vel pacis referuntur, decidi

pos-

tenus Ictis curæ fuerat, non aliter fieri poterat, quin loco huius necessaria disciplina ius Romanum vbique allegarent, & in subsidium ad illud recurre-
rent, quod nunc quidem, restituta hac disciplina, merito reprobamus.

(z) Fuit Grotii principale Institutum, vt Ius Nat. quatenus in controuersis illustribus vsum præberet, & Scholasticorum nugis liberaret, & eo, quo par est, modo traderet. Thomas Hobbes in præfat. libri de corpor. de se ipso gloriatus est, quod restaurator huius disciplinæ fuerit, his verbis: *Physica res nouitia est, sed philosophia ciuilibus multo adhuc magis, vt quæ antiquior non est libro, quem de ciue scripsi.*

(a) Scripsit hunc tractatum de iure belli & pacis Grotius potissimum suasu Nicolai Claudii Fabricii Peirescii, vt refert Petrus Gassendus in vita Peirescii lib. 4. Instructus enim erat laudatus Peirescius omni disciplinarum genere, & quoniam tot defectus in iure naturæ animaduertebat, Grotii autem, qui tunc e patria exul in Galliam sese receperat, subactum tanta eruditione ingenium perspexerat, vt neminem ad excolendam hanc doctrinam ratus sit aptiorem, quam ipsum Grotium, ei mox autor svaforque fuit, vt pristino nitore eandem restitueret, quod & feliciter perfecit. Sed non potuit non hic labor irritare crabrones, præsertim apud eos, qui adhuc Scholasticæ doctri-

possint, quamuis hinc inde multa inferuerit, quæ ad ius publicum vniuersale spectant. (b)

§. V.

Strinxæ innutriti erant, hinc tot censuras, quamuis sæpe ineptas, sustinere debuit. In primis vero offendit aulam Romani præsulis, adeo vt prælaudatus eius tractatus, ex sacra indicis congregatione Romæ anno 1627, in numerum vetitorum librorum relatus sit. Neque enim consultum videbatur aulæ Romanæ, si disciplinæ hæc pristinam reciperent integritatem, quia ita de *potestate Cleri* actum fuisse videbatur, qui se extulerat super omnem potestatem, & novam & plane monstrosam rempublicam in singulis rebus publicis in ruditate seculi exstruxerat, vt non posset non e re aulæ Romanæ esse, libros optimos suppressere, & sedulo laicis inculcare, rationem humanam captiuam ducendam esse sub obedientia ecclesiæ Romanæ. Non defuere tamen ex ipsis pontificiis, qui hanc iniquam censuram Romanensium ægre ferrent, vt declaratum in *præfat. in Bæcleri animaduers. ad Grot.*

- (b) Inter primos numerandus est Grotius, qui *ius publicum vniuersale* excolendum suscepit, quia vbiuis fere doctrinas huc spectantes inseruit, præsertim *lib. I. c. 3.* vbi naturam *summi imperii* explicat, & contra monarchomachos disputat, & *c. 4.* vbi de *iure subditorum*, & eorum resistendi licentia, & *l. 2. c. 5.* vbi de *iure in subditos*, *c. 6.* vbi de *alienationibus imperiorum* eorumque rebus, *c. 7.* vbi de *successionibus in regna*, *c. 10.* vbi de *modis, quibus imperium finitur*, *c. 14.* vbi de *imperantium promissis, contractibus & iuramentis*, *c. 20.* vbi de *pænis* agit, vt taceam loca alia, quæ hinc inde in aliis capitibus intersparsit. Liber hic immortalis Gallice quoque extat interprete Courtino, & nuper admodum

§. V. Thomas Hobbes magis intentus fuit, ut ius publicum vniuersale enucleatius traderet; & iura Imperantium excoleret; sed quamuis omnia methodo mathematica connectere allaborauerit, tamen non raro lapsus deprehenditur (c) plures proinde centuras expertus

dum in Germanicam versionem translatus est, cui illustris Thomaeus eruditam praefationem praemittit.

- (c) Facies Angliae turbulenta, quae tempore Hobbesii fuit, videtur ei ansam dedisse, ut imperantium potestatem nimis & ultra modum extolleret, & subditorum statum deprimeret. Postquam enim dissidia inter Regem Angliae, & Parlamentum utrumque Anglicum &oticum essent natae anno 1640. quae ex variis causis, partim occasione Puritanismi, partim ex contumacia Caroli I, partim aliunde proficiscebantur, adeo, ut tandem flamma in bellum civile contra Regem erumperet, Hobbesius fecesit Lutetiam Parisiorum, ibique tractatum de *Ciue* edidit, & cum a partibus Regis staret, non potuit non in eo libello potestatem imperantium nimis extollere, ut eo fortius suam doctrinam Anglicanis tumultibus opponeret. Reuera turbae Anglicanae representabant statum belli omnium contra omnes, & miseriam dilaceratae reipublicae plures deplorabant. Atque haec misera facies rerum quotidie menti eius obuia, adeo animum eius occupauit, ut crederet, & sibi plene persuaderet, statum naturalem fuisse ita turbulentum, & perpetuum bellum omnium contra omnes. Edidit deinceps Anno 1651. librum, cui titulus *Lauathan*, quo nomine *ciuitatem*, ceu *hominem artificialem*, cuius anima princeps sit, intelligit, & in illo de potestate
- cui-*

tus. (d) Interim eundem plura in hac doctrina solidius & eruditius excussisse, eruditi ex merito fatentur.

§. VI. In plurimis quoque Hobbesium secutus est postea Adrianus Houtuyn, ICTus Belga *in tr. de Politica contracta generali*, (e) quamvis hoc ipsum dissimulare voluisse videatur. In principiis quodammodo diuersus, in eo tamen fere cum

---

civitatis Ecclesiasticae & Civili, pro iure Regis & Episcoporum contra membra Parlamenti agit, quoniam Scoti imprimis Puritanismum introducere volebant, rege contra nitente, & Episcopos ubique defendente, Puritanosque Ecclesiis euicente. Ceterum Matheseos studio operam assiduam dederat, adeo ut etiam Principem de Wallis in Galliam secedentem in hoc studio institueret, atque hinc non mirandum, quod in *tr. de Cine* omnia methodo mathematica connectere tentauerit, quamvis statim in prima connexionione ingentem hiatus commisisse videatur. Potiores eius errores collegit Houtuyn *in Polit. Gener. in fin.*

(d) Nactus est plures aduersarios, quos refert Dn. Ludouici *in Histor. iuris N.* §. 37. & Autor, qui Anno 1681. *vicam eius* edidit. Affectas paucos habuit, praeter Lambertum Velthysen *in tr. de princip. iusti & decori*, & Io. Christoph. Beckmannum. Alii tamen, ut Pufend., & recentiores iuris naturae Doctores multum ex eo hauserunt, suisque doctrinis intulerunt, reprobandis reiectis.

(e) Prodiit hic liber Haga Comitum Anno 1681. ubi Autor sub hoc nomine *ius publicum universale* adumbravit. Acute & subtiliter omnia connectit, ut nisi nimis Monarchismo absoluto indulgisset, subdi-

tes-

cum eo conspirat, quod imperantium potestatem vbique & per omnia, etiam in sacris, faciat illimitatam, adeoque in multas reprobandas sententias incidat.

§. VII. Hoc idem thema plenius excusit Viricus

tosque in classem brutorum coniecisset, vix aliquid desiderari potuisset. Multa ex Hobbesii doctrina hausit, sed ne hoc fecisse videretur, collegit in calce *errores Hobbesianos*, quasi minime cum eo fecisset. Interim capitaliores haud effugit, sed strenue secutus est, imo in nonnullis ipsum Hobbesium adhuc superasse videtur. Magis sobrie tamen in primis principiis, vbi fundamentalem propositionem iuris naturæ explicat, incescit: agnouit enim, legem naturæ fuisse ante ciuitates, eamque in *pace colenda* consistere, hanc autem propter hominum deprauatam naturam non potuisse in effectum commode deduci, nisi ciuitatibus introductis, cum pax tuta extra imperia haberi haud possit. Sed vbi iam ad potestatis ciuilibus indolem dilabitur, nullos eidem limites ex iure naturæ ponit, vel tales ponit, qui principem plane non adstringunt, dum ius interpretandi leges diuinas ex nat. iure principi adscribit, adeoque in effectu eosdem tollit. Præterea Principem papam absolutissimum pronuntiat, qui possit omnia decidere, articulos fidei per modum legis imperare, confunditque passim officia imperantis *quæ talis*, & *quæ doctoris*, dum, quæ docenda & suadenda sunt, ad imperantis *quæ talis* officium pertinere contendit. Hinc iustas meruit censuras Pufendorfii in *tr. de habitu relig. ad vitam ciuilem*, vbi in calce autorem ex professo refutauit.

ricus Huberus tr. *de iure ciuitatis*, (f) qui in plurimis quoque se Hobbesio opposuit, neque tamen se intra limites huius doctrinæ semper continuit, sed plura quæ ad ius priuatum spectant, imo quæ a respectu iuris prorsus aliena sunt, intexuit, de cetero dignus, qui circa hoc studium commendetur.

§. VIII. Neque omittendus est. B. Dn. de Pufendorff, qui *in tr. de Iure N. & G.* (g) hanc doctrinam libro septimo & octauo solide explicuit, quamuis omnia capita huc spectantia haud plene pertexuerit, quod de aliis quoque monendum, qui vniuersam iuris naturæ disciplinam vno systemate complexi sunt.

§. IX.

(f) Prima editio admodum succincta, sed quæ anno 1694. publici iuris facta, varia incrementa accepit, vbi *sect. V. lib. I.* imprimis multa aliena immiscuit, v. c. *de principio cognoscendi diuinitatem scripturæ sacræ, de testimonio obsignante fidem receptam, item quod ratio non sit principium cognoscendi diuinitatem scripturæ sacræ*, aliaque plura, Sed & quæ ad ius priuatum spectant, non omisit, adeo, vt hunc tractatum pro systemate iuris tam *publici* quam *priuati* vniuersalis haberi posse, quidam iudicent. Commentarium vberiore in eum scripsit Dn. Nic. Christoph. de Lynker, sed qui integer hactenus editus haud est. Nuper illustris Thomasius prælaudatum tractatum de nouo edi curauit, & succinctis annotationibus præclare illustrauit.

(g) Fata Pufendorffii notissima sunt, & pleraque adducta a Dn. Ludovic. *in Histor. Iur. Nat.* Hobbesium in plurimis secutus, adeo, vt *c. I. lib. 7.* ciuitatum

§. IX. Insignem præterea industriam & curam circa hoc ius excolendum suscepit Dn. Christianus Thomafius (h) & plura a Pufendorffio præ-

genesin ex eo plenius explicauerit. Totam hanc ita instruit disciplinam, vt *lib. 7.* naturam, indolem, affectiones aliaque ad summum imperium spectantia enucleet, & *lib. seq.* ipsa iura examinet. Quantum hic Autor præstiterit, omnes in comperto habent, quia plerique Pufendorffium hodie sequi non dubitant. Nuper admodum Dn. Hertius prædictum tractatum de nouo edidit & elegantissimis notis auxit. Sed etiam hoc fere eodem tempore Dn. Ioannes Barbeyrac illum gallico idiomate edidit, sub titulo: *le Droit de la nature & des gens, ou système general de principes les plus importants de la morale, de la jurisprudence, & de la Politique, avec de notes du traducteur, ou il supplee, explique defend & critique les pensées de l'auteur, & une préface, qui sert d' introduction a' tout l' ouurage.* Prædictus Ioannes Barbeyrac elegantissimam præfationem operi præmisit, vbi inprimis de demonstratione in scientiis moralibus admittenda agit, & obiectionibus quibusdam respondet. Addit deinde varias rationes, quibus factum, quod hæc disciplina parum antea excolta fuerit, & quod Patres inprimis plane hanc doctrinam corruerint, vel omnia confuderint, & quod tandem ipsi Theologi insequentibus temporibus eam dereliquerint. Ipsa versio gallica elegantissima est, & sensum Pufendorffianum clarissime & nitidissime exhibet. Sed etiam præterea versio germanica huius operis sub prelo esse dicitur.

(h) Institutum illustis Thomafii ita a plerisque, qui solida vulgaribus preferunt, approbatum est, vt, quid in hac doctrinâ præstiterit, mea quidem de-

prætermiffa vel fuppleuit vel emendauit, & lic quoque, quæ ad ius publicum vniuerfale fpectant, magno iudicio priftino nitore reftituit.

§. X. Spem etiam fecit (i) Dn. Io. Nic. Hertius, fe editurum *fyntagma iuris publici vniuerfa-*

ductione haud indigeat. Explicuit primo hanc doctrinam in tractatu *de iurisprudẽtia diuina*, vbi inprimis aduerfariis Pufendorffii in *lib. I.* fatisfecit. Postea anno 1705. vltimam manum huic operi addidit, & *fundamenta iuris nature & gentium ex fenfu communi deducta* edidit, in quibus inprimis principia *iusti, honesti, & decori* miro iudicii acuminẽ fecernere allaborauit, & iuxta illa ipfa institutiones fuas iurisprudẽtiæ diuinæ emendauit. Qui enim hætenus ius nature tradidere, hos diuerfos respectus non diftinxerant, & fic plura inemendata relicta erant, quæ huius fummi viri opera in melius reftituta funt, atque adeo emendationes eius infignem in hac doctrina de iure publico vniuerfali præftant vtilitatem. Si ipfe Pufendorffius huc respexiffet, plura capita omittere potuiffet, quæ ad ius nature ftrictẽ dictum haud fpectant, vt quæ de *officio erga Deum, erga fe ipfum, de officiis humanitatis &c.* operofa induftria explicuit. Et hinc factum fuiffe reor, quod plerique principium fundamentale einftulerant & concoquere haud potuerint, quod viderint, prædicta capita haud adeo commode fecundum doctrinam *socialitatis* explicari potuiffe, quas difficultates fuperare facili labore quiuiffet, fi, quæ ad iufti doctrinam fpectant, ab eo, quo honeftum & decorum ducit, follicite diftinxiffet.

- (i) Spem huius operis fecit in *præfat. ad Elem. prudẽtis. civ.* vbi fignat ostendit, quantum interfit, hanc difcipli-

uersalis. Pedia quandam ad hanc disciplinam iam pramisit, contentam in *disp. de Iurispr. vniuers. sed.* 2.

§. XI. Politicorum systemata plurima quoque, quæ ad hanc doctrinam spectant, quamuis alio in loco, exhibent, sed vel inania sunt, vel illa, quæ iuris publici particularis & vniuersalis sunt, confundunt. (k)

§. XII. Vtilissime etiam huc conferri potest Caspari Ziegleri *ex de iuris Maest.* quamuis sepe quoque ius Romanum vel alias leges publicas particulares adhibuerit. (l)

§. XIII.

Respubl. a politica distinguere. Pedia prædicta breuis, & summo digito tantum generalia huius discipline demonstrat, sed tamen vtilissimas observationes exhibet, & simul subsidia suppeditat, quibus quis tuto in hoc amplissimo campo optatos facere possit progressus.

(k) De Politicorum confusa methodo iam supra actum. In hunc censum quoque Bodinus *de republ.* collocandus, qui eadem varias iuris questiones inserit, in quo & alii certatim eum secuti leguntur, vid. Dh. Hert. in *pref. ad Elem. prudent. div.* Arnisei, Besoldi, Aithuii, aliorumque tractatus, magis conclusiones, quam principia huius doctrine sistunt, unde incertis sepe vagantur rationibus, neque a particularibus huius vel illius republ. seitis abstinere. In eundem censum quoque refero *opus politicum* Radolphi Godofredi Kriehenti, qui eadem omnia, quæ iuris sunt, & quæ ad prudentiam politicam spectant, mira confusione miscuit, vt certa fundamenta huius doctrine ibidem haurire perias.

(l) Si consules prælaudatus auctor in principis & conclu-

§ XIII. Ceterum plures non integrum systema iuris publ. vniuersalis scripserunt, sed themata particularia (m) persecuti sunt, veluti de iure circumscrip. &c. quæ itidem vtilissime adhibentur.

§ XIV. Ad subsidia merito referri debent facta publica seu historie, (n) quæ illustrant e-

gre-
 clusionibus Juris naturalis; sane amplissimo omnium iura Maiestatica pertraxit. Sed ubique fere animam ad ius publ. particulare intantum habuit. Exempli loco adduco c. 2. l. 1. vbi naturam criminis læsæ Maiestatis exhibet, sed totam fere hausit ex doctrina iuris Romani. Similiter cap. seq. Regalia magis explicat secundum conceptum iuris feudalis, quam in se, & sic quoque in reliquis capitibus, versatus est, vt adeo pro systemate iuris publici vniuersalis haberi nequeat, sed semper scita particularia a naturalibus sedulo sint separanda, quin quod tantum circa iura imperantium occupatus fuesit, quibus tota hæc doctrina non absoluitur.

(m) Huc spectans varia Conringii scripta. v. c. de concedend. & reuocand. priuileg. De Maiestatis civil. autoritate. Et officio circa sacra. Pufendorffii tract. de habitis relig. ad vitam civil. Dn. Buddei diss. de concordia relig. cum statu civil. Hugo Grotius de imperio summorum potestatum circa sacra. Gerardi Noëti dissertatio de religione ab imperio iure gentium libera. Dn. Buddeus de testam. Regum. item de solemnibus princip. Dn. Io. Peter Ludawig de auspicio rego & alii similes tractatus, quos omnes recensere infinitum foret.

(n) In historiis ab omnino quo amplissimus numerus factorum occurrit, quæ hæc disciplinam illustrare pos-

gregie regulas generales huius disciplinae, & iudicium acuunt, quando illa ipsa secundum has regulas examinantur. (o)

§. XV.

possunt. Non enim rectius doctrinis insinuantur, quam per exempla. Quid autem iucundius est, quam exempla vera adducere, & secundum principia hæc de illis iudicare? Apprime Lilius *lib. i. præf.* Hoc est illud præcipue in cognitione rerum salubre & frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri, inde tibi tuaque reip., quod imitere, capias, inde factum inceptu, factum exitu, quod vites.

- (o) Hic cauendum (1) ne ex factis publicis regulas struamus, quod cum non sollicitè præcaueret Grotius, sæpe lapsusprehenditur. Nam quod in §. 40. *proleg.* asserat, quod, ubi multi diuersis temporibus & locis idem pro certo affirmant, id ad causam vniuersalem referri debeat, id vniuersale haud est, Nam α) sæpe opinio inueterata pessima est, quod de idololatria aliisque næuis verum. β) plurima sæpe gentes ex Hebræorum doctrina in suos vsus transtulerunt, & alii ab aliis didicerunt, Ægyptii quidem ab Hebræis, ab illis Græci & ab his Romani, inde sæpe tantæ opinionum & sententiarum conformitas, quæ tamen non arguit causam vniuersalem. (2) Vt iudicia autorum facta enarrantium non promiscue arripiamus, quod ipsum innuit *Grot. lib. i. c. 3. §. 5. n. 6.* asserens, non omnia esse probanda, quæ a quamuis præclaræ famæ Doctoribus dicuntur. Sæpe enim temporibus, sæpe affectibus seruiant & aptant τῷ πάθει σαδύων. *Quare, patet, danda est opera, ut in his rebus desecato vtamur iudicio, nec quæ excusari magis quam*

§. XV. Imo cum ius publicum vniuersale circa actiones publicas versetur, imprimis historiae eum in finem euoluendæ sunt, vt de factis illis, iurene an iniuria peracta sint, iudicari possit. Quemadmodum itaque plures satis commode & ex vsu historias quoad vsus politicos tractant, ita non inutile esse poterit, historiam ciuilem quoad vsus huius iuris peruoluere & excutere. (p)

§. XVI.

laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari solet. Conf. Lipsius lib. 1. c. 9. §. 12.

(p) Inculcat hoc Huber. *in append. ad historiam ciuilem obs.* 1. vbi obseruationes ex iure publ. vniuersali adiecit. Multi vsus politicos traxerunt ex Cornelio Tacito, vt Forstnerus & Mellier Gallus &c. sed quid impediret, quo minus vsus iuridici ex historiis enucleari possint? Vsus esse potest varius (1) vt sic iudicium acuat, & principia iacta generalia applicare discamus. (2) ex factis ad similia progrediamur, quoniam vix hodie aliquid accidere solet, quod iam ante non obtinuit. Hinc Diodor. Siculus *in præfat. historiae suæ* demonstrat, rerum humanarum esse quendam circulum, in quo alii homines eosdem euentus per vices, vt in scena, ludunt. (3) Vt ita ex perpetua historia statum Rerumpubl. imperantium ingenia, mores, varia studia addiscamus. Supra enim iam dictum est, notitiam status Reipubl. multum hic conferre, atque hinc demum acquiritur erudita historiarum notitia. In confesso itaque est, historicum absque principiis politicis & moralibus reuera parum proficere, cum non sufficiat facta enarrasse, sed etiam de illis iudicium ferri debeat.

(q) Ob-

§. XVI. Præiuit in hoc instituto Vlricus Huberus, qui eum in finem se *Historiam civilem* tradidisse fatetur, vt illam ad ius publicum vniuersale attemperaret, & exempla curiosissima suppeditaret, quemadmodum etiam obseruationes (q) nonnullas in fine adiecit.

§. XVII. Simile fere institutum fuit Dn. Thomasi, qui nuper admodum specimina (r) eiusmodi edidit, in quibus ostendit modum & viam, quomodo secundum principia iuris naturæ & gentium de factis publicis iudicari debeat.

§. XVIII.

(q) Obseruationes admodum breues sunt, & tantum specimen aliquod præ se ferunt. Ceterum plura iuris publici vniuersalis capita ex historia illustrantur. Sic ostendit, dogma Hobbesianum, *statum naturalem esse bellum continuum*, fidei historicæ non omnimodo congruere, saltem vt non possit aliquod tempus pacis excludi, licet admodum breue & minus tutum sit. Nam gens genti diffidit, bellum infert, tamdiu pacifica, donec sibi vtile videatur. Sed & origo imperiorum, de qua mox, ex historia addiscenda, & varii rerumpubl. euentus vel casus eruditas obseruationes suppeditant.

(r) Titulus operis est: *Specimen iurisprudentiæ iudicialis ex iure naturæ & gentium exhibitum in exemplis, de variis gentium negotiis & controuersis*. In hoc tractatu decadem primam exhibuit controuersiarum illustrium, & plures alias decades in præfatione promisit. Præsertim legi merentur obseruationes, quas c. 7. de prætensionibus suggerit, ex quibus apparebit, quantum vsum hæc doctrina quoque in illis habere possit.

§. XVIII. Non inepte quoque Dn. Hertius in *Jurispr. uniu. S. 2, §. 13.* ius diuinum ad subsidia refert, quod optima & Reipubl. maxime consona inculcat principia, (s) quæ illustrationem egregiam in hac doctrina præbere possunt.

§. XIX. Cauendum verò sedulo circa hanc disciplinam (i) ne officia imperantium, *quæ talium*, & qua sunt *Christiani*, confundamus. Quamuis enim hi duo respectus egregie concurrere possint, diuersus tamen semper & distinctus modus manet procedendi & iudicandi (t)

§. XX.

(s) Noui quidem, rempubl. iudaicam fuisse Theocraticam, aut quis assereret, omnia iura publica ibidem fuisse positua? quin plura occurrunt, quæ hanc disciplinam egregie illustrent, & sic merito eo magis in exemplum adducenda. Quæ vero ad statum Theocraticum intime spectant, ab illis hic abstinendum, ne particularia iura cum vniuersalibus confundamus. Inprimis hic peccari posse, quando de iure principis circa sacra disputatur, ostendit Pufend. *de habitu relig. ad vitam ciuil.* Quin sacrorum ratio ita intime statui Theocratico innexa erat, vt plura essent regibus iniuncta, quæ alias illis ordinarie competere non possunt. Sic etiam ostendunt S. literæ, quatenus respUBLICÆ, quæ pleræque pessimum initium habuere, postquam tamen constitutæ sunt, sint dirigendæ ad culturam pacis. Item inde patet, quo fundamento maiestas immediate a Deo dici possit, & quæ sunt alia.

(t) Sic vbi in questione de fine Reipubl. questio instituitur, an Princeps etiam teneatur, curam habere salu-

§. XX. (II.) Vt duo illa extrema, in quæ Monarchomagi & Machiauellistæ (u) inciderunt, euitemus; Sicuti enim hi faciunt reges tyrannos & exleges, ita illi populum regicidam & rebellem, statumque publicum euertunt.

§. XXI.

salutis æternæ subditorum, sæpe hæc confundi solent, adeo, vt illa ne quidem a se inuicem satis distinxerit Adrianus Houtuyn in *Polit. gener.* qui & hoc quoque ad officium principis spectare dicit. Cum vero Respubl. imprimis fiat propter externam pacem introductæ, hinc potissimum hanc ipsam procurare debet, quia finis influit in officium, seu illud determinat. Quia autem simul princeps est Christianus, ideo, quæ talis utriusque curam simul gerere debet salutis æternæ subditorum, præsertim cum suo exemplo & autoritate sæpe plus possit, quam ministri Ecclesiæ. Sed in ipsa re semper manet differentia, quod illa, quæ facit, vt imperans, per vim externam possit imperare, quæ vero vt Christianus princeps, magis remediis charitatiuis absque coactione externa inculcare debeat, ne Papocæsaria, vel Cæsarepapia inde oriatur, quod communiter fieri solet, vbi hæc confunduntur.

(u) Vtraque doctrina, quæ tamen huic discipline inferi solet, valde insidiatur rebus publicis, eisque damnosa est. Machiauellismus non demum cum Machiauello cœpit, sed iam ante eum in praxi cognita fuit, tyrannisque debetur, adeo vt non inepte plures Machiaellum excusauerint, quod non præcepta proprie dicta dederit, sed quod ea scripserit, quæ iam alii egissent, vid. *Couring. in præfat. ad Machiav. princ.* Ceterum quantum hæc profana Machiauellistæ asserta nocuerint, summum ostenditur in *observat. Hall. I. tom. 6.* Et quid aliud fecit Hobbesius & Adria-

Adrianus Houtuyn, quam ut Machiavellismum reuocarent, & colore iuris incrustarent, ut eo splendidius incedere posset, sicuti Machiavellica Hobbesii dogmata refert Gisbertus Cockius in *præfat. vindic. pro lege & imper.* Et quia Monarchomagismus in Anglia florebat, videtur adeo aduersus eundem irritatus fuisse, ut in alterum extremum, Machiavellismum scilicet, incideret. Ita enim comparatum est cum natura humani generis, ut quo grauius aliquid fugimus, & reprobamus, eo fortius etiam in alteram partem inclinare soleamus. Monarchomagi post Parisienses nuptias sua dogmata spargere ceperunt. Cum enim miseri Galli arte Machiavellica in tot anxietates & misérias deducti essent, desperatio & incōror ob perpeffa & instantia mala pronam strauit viam ad Monarchomagismum, inde varia scripta edita, veluti Hottomanni Franco Gallia, item anonymi scriptum *de iure Magistratum*, item Antimachiavellus. Notæ imprimis sunt Stephani Iunii Bruti *vindicta contra Tyrannos*, Lamberti Danæi *Politica Christiana*. In hunc censum quoque referri debet impius liber G. Guillelmi Rossæi *de iusta reipubl. Christiana in reget impios & hæreticos auctoritate* Antuerpiæ anno 1592. editus. Verus autor esse perhibetur Gilb. Genebrardus vid. Londorp. *tom. II. act. publ. p. 276. col. 2.* & cum maxime reipubl. noceret hic liber, anno 1594. cum multis aliis decreto Senatus regii Parisiis publice a carnifice exustus est. Vtraque secta in principia huius disciplinae grauitor impingit. Machiavellismus hoc ius in effectu plane tollit, vel in ludibrium vertit, sed Monarchomagismus vinculum subditorum & obligationem coram eneruat. Ille Reges facit Tyrannos, hostesque Reipublicæ: hic populum rebellem. Ille subditis feruitutem intolerabilem parat, hic licentiæ populari fenestram aperit. Ad contra utrumque hæc nostra disciplina pugnat, Machiavellistis oppo-

§. XXI. (III.) Ne, quando hæc præcepta inculcantur, statim inde concludamus, sufficere hæc posse ad solidam animæ emendationem, cum nihil præter externam tranquillitatem in Republica hisce præceptis obtineatur, de cetero vero homo interne corruptus maneat, & ita talem emendationem aliis mediis obtinere debeat.

§. XXII. (IV.) Tandem ut quæ Cæsaris sunt, Cæsari; Deo vero, quæ Dei sunt tribuamus. (X)

PAR-

opponens, iura principum debere esse attemperata ad leges pacis, Monarchomagus vero ostendens, subditorum obligationem esse in parendo & patientiando, non imperando.

- (X) Peccant plurimi in hoc quoque, quod (1) ex adulatione plura imperantibus tribuant, quæ iis minime comperunt, & subditos adeo adstringant, ut quæ Dei sunt, omittantur (2) Quantum Præsul Romanus in eo peccauerit, evidens est. Sed cauendum, ne Principes nostros crassissimos Papas faciamus, contra quos nuper admodum ex professo scripsit Gerardus Noodt *de religione iure gentium ab imperio libera*. Vnde quoque subditorum obligatio est restringenda ad limites præceptorum Dei, quia magis est parendum Deo, quam hominibus, quamvis & hic abusus ingens soleat committi, dum sub hoc prætextu sæpe obsequium principi a ministris Ecclesiæ obstinacibus denegatur in rebus iure diuino non determinatis, dum sibi adscribit Clerus, quod ei concedendum non erat, id quod exemplo commo illustravit Dn. Thomas. *diff. de iure Princip. euangel. circa Solenn. sepult.*

PARTIS SPECIALIS

LIBER I.

DE

NATVRA ET INDOLE RE-
RVMPUBLICARVM, ET IM-
PERII CIVILIS.

CAP. I.

De Origine imperiorum ci-
uilium.

§. I.

Respublicas ad *bonum* quidem re-
ferri debere, sed *extraordina-*
rium, (a) h. e. quod liberat ho-
mines a quodam malo, quod in
hoc corrupto statu alias eis im-
minet, nemo negabit, qui saltem finem earum
& genesin considerat.

§. II.

(a) *Extraordinarium* bonum præsupponit statum cor-
ruptum, & sic malum inde proveniens tollere sata-
git, quo sensu febricitanti medicamenta sunt bona,
quæ sano minus salutaria sunt. Huc retuli respu-
blicas, quia finis earum est, ut malum ab aliis ho-
minibus imminens eo fortius retundatur, securi-
tas servetur, & legum naturalium veneratio eo re-
ctius

§. II. Ex quo fluit, in statu integritatis Respublicas non fuisse constitutas, (b) quippe perfectioni huius status in totum repugnantes.

§. III.

ctius obseruetur. Ostenderunt iam post Hobbesium plurimi, statum naturalem esse turbidum, inquietum, minus securum, & raro pacificum; & sic non aptius medium, securitatem conciliandi, fuisse, quam introductionem rerum publicarum. Præsupponit itaque Respublica homines imperfectos, ad turbas pronos, & sic ex necessitate *hypothetica*, scil. propter statum corruptum, imperia sunt introducta, ut essent frenum impiorum, & tutela proborum. Optime itaque hac de re iudicat Ioannes Barclaius in *Argen. lib. 1. c. 15.* inquires: *Si contineri sua sponte intra fines iustitie posset gens humanum, tunc in pari omnium pietate, non superuacua modo sed iniusta essent imperia, quæ ciues iam sponte acquisitos ad inutilem seruitutem adigerent.*

- (b) Contrarium plures statuunt, ut Valentin. Alberti in *compend. iur. N. p. 2. c. 14. p. 209.* & Bœcl. ad *Grot. lib. 1. c. 3. vbi p. 200.* ita differit: *Si primæ uam nature sanctitatem retinisset homo, non minus tamen imperio & imperandi parendique ordine usus esset, quam societate, quum sine tali ordine homine indigna esset. Ordo imperandi & parendi diuinum & pulcherrimum institutum, omni nature rationali ita destinatum est, ut societas & multiplicatio sine eo cogitari nequeat. Hoc ordine nec cælestes spiritus carent &c.* Verum si recte causas finales & impulsivas Rerumpublicarum, & indolem earum percurrimus, aliud dicendum est. Fac, *metum* esse causam Rerumpublicarum, nullus certe metus in statu integritatis superfuit. Fac, *indigentiam* ansam dedisse, ut ciuitates conderentur, nam & hæc quoque
- cessa

§. III. Neque etiam argumentum vniuersale quoad singulos homines ex iure naturæ deduci potest, quod homines omnes obligaret sub absoluta necessitate ad societatem civilem ineundam, (c) quamuis ius naturæ eidem valde faueat, maxime si aliter pax haberi non possit.

§. IV.

cessauit in statu integritatis. Fac, finem primarium esse, *ut hominum malitia coerceatur*, nulla certe malitia in hoc statu fuisset metuenda, & sic nec legibus coercenda. Fac denique, hominem etiam natura fuisse *socialem*, nam de eo non quaeritur, sed an propterea societas *civilis*, quæ imperio & subiectione fundatur, inde appetatur? potissimum in quaestione est, quam merito negamus. Iam vero omnis Respublica consistit in imperio seu vi coactiua, quæ longe abfuit ab eo statu, vbi nulla fuisset malitia, & sic sponte omnia quilibet, quæ sui sunt officii, fecisset. Neque admitto distinctionem inter imperium *coactiuum* & *directiuum*, nam imperium directiuum est *συνήρῳζυλον*, imo directio in dirigente semper supponit imperfectionem, quæ abfuisset in statu integritatis. Neque obstat, imperium Dei dari in angelos, nam hoc frustra obiicitur, quia de imperio humano quaestio est inter homines, sed Angelorum & Dei differentia est per se insignis.

- (c) Huc tamen inclinât Bœclerus *c. l. p. 198*. Equidem negari nequit, societates civiles multum conducere ad pacem & concordiam inter homines seruandam: verum de hoc non est quaestio, sed illud quaeritur, an Respublicæ sint *unicum* medium ad pacem consequendam, ita vt absque ea non possit vinculum humani generis, saltem inter quosdam, sub-

§. IV. Sed & quod nonnulli afferunt, quasi homo a natura ad societatem civilem feratur, adeo ut natura sit causa principalis ineundæ civitatis, (d) admitti nequit; cum si recte natura hominis examinetur, illa plura suppeditet argumenta, quibus contrarium ostendi potest.

§. V.

subsistere? Nam iam demonstravit Conring. *in tr. de civili prudent. c. 6. p. 81.* quod aliquando etiam extra civilem societatem feliciter vivere liceat. Virtus enim & pietas non est adstricta ad aliquam societatem, sed ubicunque exerceri potest. Adde, quod sæpe impediri possit veræ pietatis cultus intra civitatem, dum quis Tyrannorum insidias metuere debet. Quod si itaque præcepta esset societas civilis, sine dubio Patriarchæ male fecissent, quod non statim in civitates coiissent, quod tamen factum non legimus. Seorsim suas res habere, aliquando sub rebus publicis vivere, aliquando non; quin reges vicinos cum Abrahamo & Isaaco pactum & fœdus iniisse mutuæ defensionis & securitatis causa legimus.

(d) Agnuit hunc errorem Hobbefius *de ciue c. 1. §. 2.* ortumque illum esse docet ex nimis levi naturæ humanæ contemplatione. Idque satis evidens est, nam quod homo aliquando ad societatem hanc vel illam rapiatur, id non ex eo est, quod aliter fieri non possit, sed *ex accidenti*, scilicet ut concupiscentias suas eo rectius in aliorum consortio exple-re possit. Vel enim voluptatis explendæ, vel lucri vel denique dominandi gratia reuera societas expetitur; adeo corruptus est homo, ut semper propter se alios quærat, non propter alios primario. Quando ergo homo a natura rapi ad societatem
dici-

dicatur, hoc eo sensu admitti potest, quod corrupta natura appetat societatem tanquam medium, per quod vel cupiditatibus satisfacere, vel aliis dominari, vel lucrum ab aliis quærere possit, adeoque conclusio inde prona est, quod homo a natura ad societatem feratur, non *propter bonum pacis*, quod dissentientes volunt, sed *propter malum finem*. Ast talis instinctus ad societatem est magis ineptus ad veram societatem, quæ in *unione animorum* consistit. Iam autem iudice Cicerone *lib. 1. ad Q. Fratr. epist. 1. difficile est ea, quæ commodis, utilitate & prope natura diuersa sunt, voluntate coniungere*. Deinde si iam supponatur, hominem a natura ferri ad societatem, non tamen statim inde concludi potest, (obseruante Conringio *de prud. ciu. c. 6.*) quod etiam ad societates *ciuiles* rapiatur, cum societates simplices huic appetitui sufficiant, & quando homo ζῶν πολιτικὸν vocatur, hoc eo sensu fieri videtur, quod homini insit quædam *aptitudo*, vt per culturam & disciplinam præparari possit ad societates ciuiles, vel, vt Conringius ait, vt quidem ciuilis societas hominibus conueniat, non *per se* tamen, sed *ex accidente*, posteaquam scilicet ab antiqua & naturali sanctimonia mores ita discessere, vt tuto aut bene extra ciuitatem non possis degere. Examine-mus infantes, quanta cultura & disciplina indigent, vt in spem patriæ educentur: tolle eandem, & ineptissimum societatis ciuilis subiectum habebis. Non inepte Livius *lib. 2. c. 43. inf. Excellentibus ingeniis citius defuerit ars, qua ciuem regant, quam qua hostem superent*. Nam vt iudicat Iouian. Pontan. *Hist. lib. 1. pænitet populos presentis semper imperii, gaudent nouis rebus, futura in expectationem habent, leuitas illis dux est atque autor ad postrema quæuis flagitia*. Vere admodum Seneca *lib. 1. de clement. c. 17. nullum animal est morosus, nullum maiori arte tractandum, quam homo*.

(e) Ho-

§. V. Quin ipsa ciuitatum plerarumque facies ostendit, subditos sæpe vinculum illud rumpe-
re, turbare pacem ciuilem, (e) & quæuis contra
salutem publicam audere, vt vel grauissimæ haud
sufficiant pœnæ, ad homines continendos in so-
cietatis ciuilibus vinculo.

§. VI.

(e) Homo a natura est animal ad turbas aptum natum, quomodo ergo a natura posset dici aptum natum ad pacem ciuilem colendam, cum ne quidem colat pacem communem inter homines laxiori vinculo constrictos? Manent enim in hoc vinculo æquales, sed in *ciuili* adest vinculum arctius inæquale, multis modis ferociæ humanæ aduersum, vt proinde non mirandum sit, quod tot turbatores in rebus publicis reperiantur. Insatiabilis cupido, aliis vel dominandi, vel alios decipiendi, & omnia ad se rapiendi non deponitur in societate ciuili, sed tantum arctioribus pœnis constringitur. Supra iam dictum, quod homines sint specie inter se diuersi: alius appetit hoc, alius illud. Manet in statu ciuili magna hominum quoad voluntates contrarietas, propter quam ægre sociantur. Et denique licet de quibusdam populis historię referant, quod ad seruiendum prouisi & quasi nati sint, tamen id haud vniuersale est, cum potius plerique a natura imperium aliorum in se ægre ferant, libertatem magis appetant, & sic imperium ciuile, vt iugum aliquod libertati naturali aduersum, intueantur. Magis certe homo a natura fertur ad libertatem, quam ad subeundum imperium ciuile. Eleganter hoc illustrauit Xenophon in *Cyropæd. lib. 1. statim ab initio*, vbi ita in-
fit: *Accidit aliquando nobis ad animum, quot populares administrationes ab iis, qui aliter potius, quam in populari reipublicæ statu degere vellent, euerse,*

§. VI. Neque rem conficiunt, qui societatum simplicium necessarium consequens societatem civilem fuisse arbitrantur; (f) nam id quidem

quot item vel singulorum vel paucorum principatus a plebeis sublatis sint: quotque regnum inuadere conati, partim perquam celeriter imperio sint deiectioni, partim ut viri sapientes & felices in admiratione sint, quantocumque tandem spatio temporis principatus retinuerint. Quin & plerosque videbamur admirari, qui domi suae familiam alii maiorem, alii sane modicam alerent, quum tamen iidem domini etiam perpaucos illos magnopere sibi obsequentes habere non possent. Præterea veniebat in mentem nobis, ut bubulcis in boues, sic equariis in equos, adeoque omnibus, quos pastores dicimus, illæ in animalia, quibus præsumunt, non abs re videri imperium esse. At vero videre videbamur, greges hos omnes lubentius pastori us suis parere, quam homines magistratibus. Pergunt enim greges, quocumque pastores dirigunt, atque ut in locis pastum querunt, in quæ illi loca eos immittunt: sic ab iis abstinent, a quibus arcentur. Quin etiam fructibus, qui ex eis proueniunt, uti pastores pro lubitu sinunt: nec vnquam accepimus, vllum gregem aduersus pastores coiuisse, quo vel minus eis pareret, vel eos uti fructu non permetteret. Imo quibusuis aliis infestiores sunt greges, quam iis, qui & imperium in eos habent, & emolumenta ex eis capiunt, quum homines in nullos maiori coeant impetu, quam quos in se regnum affectare sentiunt. Hac quum apud animum expendere, ita de his arbitramur, ut homini nato facilius existimaremus esse, quibusuis animalibus aliis, quam hominibus imperare.

(f) Plerique politici originem ciuitatum ita referunt pro ut Cicero lib. 1. de offic. c. 17. illam describit his verbis:

bis:

dem ita mente concipiunt, sed necessitatem consequentiæ non probant, neque enim præcise necesse fuit, vt homines, qui tandem in aliquot familias coaluere, inter se *societatem civilem* inirent, cum singulæ familiæ separatas suas rationes habere potuerint.

§. VII.

bis: cum hoc fit natura commune omnium animantium, vt habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso coniugio est, proxima in liberis, deinde una domus, communia omnia. Inde autem est principium urbis & quasi seminarium reipubl., sequuntur fratrum coniunctiones, post consobrinorum sobrinorumq; qui cum una domo iam capi non possint, in alias domos, tanquam in colonias, exeunt. Sequuntur connubia & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui. Quæ propagatio & soboles origo est rerumpubl. Sed hæc finguntur, non probantur. Nam hoc supponit (α) liberos matrimonia noua ineuntes semper sedes suas collocasse iuxta parentum habitationem, in quo iis contradicit historia sacra; (β) necessarium consequens plurium familiarum esse civile imperium, quod ostendi nequit, cum singulæ familiæ suas rationes separatas habere potuerint, & (γ) si vel maxime inde quoddam esset ortum imperium, tamen opus fuisset pacto aliquo præcedente, mediante quo se alterius subiecissent domino & imperio, adcoque ex pacto, non vero ex consequentia necessaria esset deducendum imperium; pactum autem tale an interuenerit, in facto consistit, & non præsumitur, & ordinarie, qua ratione primitus initum fuerit, non ostenditur. Interim inficias non eo, primos patresfamilias in familia sua quoddam imperium exercuisse, cœu Plato de LL. lib. 3. ait:

§. VII. Multo minus vero indigentiā humanā (g) adscribi origo regnorum potest; quamvis quidam id statuunt ex eo, quod regna condita dicantur iure gentium *L. 5. ff. de I. & I.* Ius gentium autem maxime ex indigentia ortum traxerit, §. 2. *I. de I. N. G. & C.* cum natura hominis paucis contenta, & extra ciuitates quoque, quantum sufficiat, quaeri possit.

§. VIII. Recentiorum sententia, quam Hobbesius primum exposuisse, & Pufendorffius plenius repetiisse videtur, maiorem praese fert probabilitatis speciem, dum originem ciuitatum collocant in mutuo metu, quo homines inducti in societates ciuiles abierunt, ut praesidia sibi circumponerent contra mala, quae homini ab homine imminent in statu naturali. (h)

§. IX.

Ex eo, quod principium ex patre matreque sumserunt, quos quidem quasi aues secuti gregem unum consociunt, patris voluntate pro lege utentes, & regno omnium iustissimo gubernati: tamen imperium aliquod ciuile inde exstruere & structuram reipublicae formare, id quidem est, quod ostendi nequit.

(g) Id quidem vulgo dicitur, in ciuitatibus omnium rerum abundantiam obtineri posse, id quod nec a vero alienum est, si ciuitatum plerarumque intuemur rationes. Sed id rursus in quaestione est, an propterea inde *prima origo* petenda? & an tanta extra societates ciuiles hominem premat indigentia, ut non habeat unde viuat, ut necessario propter hanc causam in societates ciuiles abire debuerit? quod merito negatur.

(h) Hobbesius *de ciue c. I. & 5.* hanc sententiam plenius

§. IX. Excoluit postea eandem sententiam Adrianus Houtuyn *tr. de Polit. vniuers.* in eo ab Hobbesio discrepans, quod constitutionem
 ciui-

nus exponit. (1.) Præsupponit, statum naturalem esse bellum omnium contra omnes, (2.) leges naturales ad hæc mala auerruncanda non suffecisse, (3.) interim securitatem hominum consistere in concordia & vnione multorum, vt ita vis imminens repelli & propulsari possit, (4.) hanc tamen concordiam multorum per se non sufficere, nisi accedat aliqua *vnio*, vi cuius vna quasi omnium fiat voluntas, quod demum (5.) contingat per imperium, si vnus vel concilii voluntati se subiiciat, atque inde (6.) oriri societates ciuiles. Eandem Philosophiam sequitur Pufend. *lib. 7. c. 1. §. 7. seqq.* doctrinam Hobbesii plenius illustrans: vbi præterea ostendit, quare sola reuerentia legis naturalis haud sufficere possit ad continendos homines intra limites iuris naturæ. (1.) Quia hominum malitia tanta est, vt contra conscientiam agere præsumant, si modo impune agere possint. (2.) Quia si controuersie incidant inter homines, non daretur aliqua via eas componendi, & si vel maxime in arbitrium consentirent, tamen deficeret, qui eos ad obseruantiam laudi cogeret, (3.) quod quilibet proprio ducatur iudicio circa actiones proprias, quod cum apud diuersos discrepet, non adsit via elabendi, (4.) quod plerique non ratione, sed libidine viuunt &c. Et hoc sensu etiam Icti originem *iurigenium* videntur adscripsisse, quatenus omnes gentes eadem necessitate adducti in huiusmodi cœtus consensisse videntur, cum illud vulgo dicatur *ius gentium*, quod gentes inter se, *necessitate cogente*, constituerunt.

ciuitatum a præcepto naturali *de pace colenda* (i) arceſſat, poſtquam aliter pax coli & ſeruari inter homines non potuiſſet; cum Hobbeſius tantum ideo homines ad ciuitates conſtituendas procliues fuiſſe aſſerat, quod viderint, ſtatum naturalem fuiſſe contra vtilitatem ſingulorum.

§. X.

- (i) Primo recte ſupponit, homines fuiſſe conditos ab autore pacis ad pacem colendam, ſed ſimul conſtitutos in ſtatu æqualitatis, adeoque ſingulõs iudicaffe, quid bonum, quid malum fuerit? inde ipſum ius ad omnia accepiffe, ſed naturam humanam tanquam prauam & imbecillẽ non potuiſſe recto iudicio & iure vti, & in promiſcuo rerum vſu naturæ leges æqualitatemque ſeruare, hinc prorupiſſe ad ambitionem, gloriam, dominationem, inde ortas eſſe diſcordias, iurgia, pugnas, cædes. Sic itaque rupta pace confuſionem rerum veniſſe, & belli ſtatum, dum continuus ab iniuriis metus ſucceſſiſſet. Hinc tandem concludit, rationem dictaſſe, vt, quia lex prima *de pace colenda* contemni cœpit, pax reſtitueretur, & cum hæc extra imperia non potuiſſet eſſe ſuta, hominem cognouiſſe, imperia eſſe inſtituenda, vt præter nudam rationem lex iam & poteſtas ciuilis libertatem moderaretur. Atque hoc ſenſu imperia a Deo eſſe, tanquam eius dictaminis autore, vult, & ſic omnia demum eo recidunt, homines *ex præcepto legis naturalis* de pace colenda adactos fuiſſe, vt coaleſcerent in ciuitates. Huc quoque ſere conſpirat Huberus *de iure ciuit. ſect. 2. c. 1.* vbi hoc vltèrius illuſtrat ex *l. 5. de l. & l.* vbi iure gentium dicuntur bella introducta, diſcretæ gentes, regna condita &c. quæ verba hæc paraphraſi illuſtrat, ſcil.

§. X. Neque ab hac sententia alieni fuisse videntur antiqui philosophi, (k) sed iam ante Hobbesium genesin ciuitatum ab hoc fonte deduxerunt.

§. XI.

scil. primum in orbe rerum humanarum fuisse statum belli, quo gentes nullo imperio coercitæ necessario inter se collidi debuerint. Huius evitandæ gratia homines semet ipsos in gentes secreuisse, imo cum ne sic satis confusio consultum esset, imperia stabilita fuisse, & quidem omnium primo regna.

(k) Audiamus Ciceronem pro P. Sext. p. m. 668. vbi ita: *Quis vestram, iudices, ignorat, ~~ita~~ naturam rerum tulisse, ut quodam tempore homines nondum neque naturali neque civili iure descripto fusi per agros ac dispersi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu ac viribus per eadem, ac vulnera aut eripere aut retinere potuissent? Qui igitur primi virtute & consilio præstanti extiterunt, illi perspecto genere humanæ docilitatis atque ingenii, dissipatos unum in locum congregarunt, eosque ex feritate illa ad iustitiam ac mansuetudinem traduxerunt. Tum res communem utilitatem continentem, quas publicas appellamus, tum conuenticula hominum, quæ postea ciuitates nominatæ sunt, tum domicilia coniuncta, quas vrbes dicimus, inuento diuino & humano iure, mentibus seferunt. Atque inter hanc vitam perpolitam humanitate & immanem illam nihil tam interest, quam ius atque vis &c. Idem lib. 2. de offic. c. 12. clarius mentem suam exprimit dicendo: Cum tanta vis iustitiæ sit, ut ea etiam latronum opes firmet atque augeat, quantam eius vim inter leges & iudicia & instituta reip. fore putamus? Mibi quidem non apud Medos salum, ut ait Herodotus, sed etiam apud*

§. XI. Verum hæc ita quidem probabiliter dicuntur, sed non probantur. (1) Origines rerum ad historiam simul spectant, adeoque exinde primario origo ciuitatum fuisset petenda.

§. XII. Quin quod Hobbesius tantum ostendat, vtile singulis hominibus fuisse, vt ob mutuum metum in ciuitates coiuerint: (m) ast quod vtile est, non semper præbet primam originem. Neq;

maiores nostros iustitiæ fruendæ causa videntur olim bene morati reges constituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab iis, qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugiebant, virtute præstantem: qui cum prohiberet iniuria tenuiores, æquitate constituenda summos cum infimis pari iure retinebat &c. conf. Seneca Epist. 90.

- (1) Omnia, quæ adducta sunt, argumenta eo tendunt, quasi etiam absque omni historia satis tuto possit origo rerumpubl. inueniri. Sed illæ coniecturæ non sufficiunt, quamuis sint probabiles. Semper dubium remanet, an ea occasione primitus homines vsi fuerint, ad societates ciuiles ineundas, annon alia possit demonstrari origo. Aliud enim est asserere, potuisse homines hac occasione in societates ciuiles abire, & aliud: hoc modo & hac occasione reuera abiisse. Quæ in factis consistunt, aliunde sunt demonstranda, nec ex nudis ratiocinationibus dependent, quas tamen plerique, qui origines ciuitatum indagarunt, fere vnice secuti sunt.

(m) Miror, tam prolixè Pufendorffium argumentis Hobbesianis operam dedisse. Vult hic, homines propter interesse priuatum in societatem ciuilem abiisse, quia sine hoc se viderunt omnino esse miserimos

Neque quod Houtuyn vult, ex dictamine rationis homines vitam ciuilem amplexos esse, (n) satis constat, cum non probabile sit, vt hi, qui in statu naturali tam impie vixere, & pacem omnem, quod vult, repudiauerunt, tam facile & quasi derepente iterum consentire potuerint, ad pacis culturam & obseruantiam iuris naturalis.

§. XIII.

mos. Sed quid, si quis opponat Hobbesio, inde tantum probari, homines bene facere, vt e statu naturali in ciuilem migrent, non vero necessario propterea migrasse, potuisse alio modo necessitatibus consuli, cum, vt Dn. Hertius *in elem. prud. ciu. p. 1. sect. 1.* ostendit, adhuc dentur gentes inter se quidem sociatæ, sed absque imperio ciuili. Cum itaque homines tam barbare antiquitus vixisse dicantur, quis crediderit, eos mox tam sana admisisse consilia, vt propter securitatem se vnus vellet submittere imperio. Quin si homines tam corrupti fuerint, vti statuunt, vix probabile est, statim eos per pactum aliquod se consociasse, vt imperium vnus agnoscerent, quamuis id non negem, potuisse plures se sociare, sed absque imperio.

(n) Argumenta Adriani Houtuyni sunt magis *comparatiua*, h. e. ostendunt, salubriores generi humano fuisse ciuitates propter pacem, quam status naturalis durationem & continuationem. Et si per modum hypotheseos concederemus, ius nature postulare, vt propter ruptam pacem in statu naturali, homines abeant in ciuitates, ad pacem restituendam, non tamen inde fluit, homines statim hoc dictamen admisisse, & inde ex naturali ratione sponte & quasi ex condicto in ciuitatem coaluisse, adeoque inde

pi-

§. XIII. Præterea si mutus metus aduersus vim iniustam causa & origo ciuitatum esset, non impii, sed pii primum in ciuitates coaluissent, qui plus ab impiis metuere debebant. (n) Iam vero teste Scriptura sacra, Cainitæ improbi primi ciuitatum conditores fuerunt.

§. XIV.

primam ciuitatum originem esse repetendam. Quin cum tot diuersæ hominum voluntates sint, cum omnes æquales in statu naturali, & singuli proprio vsu fuerint iudicio, quid sibi conduceret, cum singuli abrepti dicantur suis affectibus, libidine, auaritia, ambitione, id quod omnes huic hypothese addicti fatentur, quis sibi concipere potest tantam consensionem & harmoniam vel inter centum modo, vt sponte & ex proposito ciuitatem condiderint. Aut itaque falsum est, statum naturalem fuisse perpetuum bellum omnium contra omnes, quis enim in statu turbido & bellicoso tot inter se conglutinabit homines? aut origo aliunde petenda.

(n) Facilius adhuc conspirant improbi, quatenus ad improbitatem suam exercendam aliorum opem necessariam esse vident, quod exemplis tot gentium latrocinantium perspicuum est. Inprimis conspirant contra pios, quibus damnum inferre satagunt, ex odio, quo ipsos quotidie persequuntur. Odium quoque mutuum regnat inter improbos, sed experientia & recens & antiquorum temporum ostendit, sæpe & plerumque odia inter proteruos homines ad tempus deponi, vt coniunctis viribus possint pios, vel quos pro talibus habent, opprimere. Facilius impium impius tolerat, quam pium, cum similis simili gaudet, sed pii mores ab impiorum moribus sunt diuersissimi, imo eis plane intolerabiles *Sap. II, 15.* inde odium piorum. Iam itaque pii semper queuis mala metue-

§. XIV. Examinanda nunc superest eorum sententia, qui originem imperiorum violentiæ adscribunt; (o) adeoque vim & libidinem imperandi causam ciuitatum dedisse volunt.

§. XV. Et sane si literas euoluimus sacras, hæc sententia satis conueniens videtur. Primo enim hoc certum est, Cainum (p) fratricidio adhuc recentem condidisse primam ciuitatem, quem
nulla

---

metuere debent ab impiis, vti hoc insectandi studium describit Salomo *Prov. I, II. seqq. conf. Sap. II, 19. seqq.* adeoque si metus ob vim iniustam causa constitutendarum ciuitatum esset, origo earum apud Patriarchas esset quærenda, sed id contra veritatem historię est. Patriarchas simplicem coluisse vitam constat, debebant in casis, & tuguriolis, rei pecuariæ & agriculturæ operam dantes, optimum vero præsidium contra reprobos quærebant in fiducia in Deum, quæ eos longe securiores reddebat, quam si vnice fiduciam posuissent in pacta & confœderationes humanas. *Proverb. III. 23. seqq. Dn. Thomas. de homin. propriis, §. 17.*

- (o) Huius sententiæ patronus primarius est Bodinus *tr. de Republ. vbi passim hoc inculcat, vid. Lib. 1. c. 6. p. m. 72. & lib. 2. c. 2. p. m. 296. & c. 3. p. 306. & lib. 4. c. 1. p. 579.* Supponit vnus dominatu plures fuisse sub iugum redactos, idque probat ex historia sacra. Sed a pluribus propterea refutatur, imprimis a Besold. *Op. polit. l. 1. p. 50. §. 10. Arnisæo I. de republ. c. 9. Piccarto ad pol. Arist. lib. 3. c. 15.* Eandem tamen defendit sententiam Christoph. Forstnerus *ad Tacit. lib. 3. annal. p. m. 285. & III. Dn. Thomas. cit. l.*
- (p) Si Caini mores conferamus cum fratris Abelis, fane genuinum exemplar Tyranni & hominis mansue-

nulla alia causa ad hoc compulisse videtur, quam odium erga pios & dominandi libido.

§. XVI. Fit præterea Gigantum (q) mentio in sacris literis Gen. VI, 4. quos *Tyrannos, oppressores, grassatores, latrones* fuisse, eruditi obseruant. Quin itaque hi oppressores hos, quos suis latrociniiis oppresserant, sub suum iugum & imperium redegerint, valde probabile est.

§. XVII.

fueti deprehendimus. Cain dicitur fuisse *agricola*, ex quo vitæ genere forsan eius avaritia ostendi posset. Deinde *ambitio ira & fastus* eius ingens statim ex fratricidio elucescit. Neque enim ferre poterat fratrem, quem iustiorẽ se videbat, id vero non aliunde, quam ex summa ambitione prouenire poterat. Inde perpetuum odium in probos. Ex odio oriuntur duo vitia (1) *nocendi studium*, quod sese exseruit in fratricidio, (2) *diffidentia*, quod clare testatus est, dum asseruit, se in futurum vagum esse debere in mundo, & cuiuslibet internecioni obnoxium. Ex hac duplici causa, cui libido imperandi accessit, condidisse ciuitatem legitur, quæ vtut ab initio rudis esset, varia tamen in tam longæua hominum vita cepit incrementa, maxime cum Tyrannus hicce suos ad latrocinia excursionsque faciendas instituisse. Nam Ioseph. lib. 1. *antiq. c. 4.* diserte ait: *Ad luxuriam quoque & latrocinium suos familiares inuitans, quorum doctor in sceleris studiis erat.*

- (q) Mentio in sacris *cir. l.* iniicitur de certo genere hominum, qui 𐤇𐤍𐤏𐤍 vocantur, quam vocem varie explicare solent critici. Interim in eo conueniunt plerique, quod nefarium hoc genus latrocinia passim egerit, vid. *Osiand. in Bib. fol. 10.*

Pruckn.

§.XVII. Post diluuium Moſes, multiplicato genere humano, Nimrodís (r) facit mentionem, de quo dicitur, quod (I) *potens* eſſe cœperit, (II) quod

Pruckn. 1. *vindic. Bibl. f. 6.* Chriſtian. Scotân. *Bibl. hiſtor. ſacr. de prima mundi ætat. f. 91. ſeq.* Quod admodum probabile eſt, licet Moſes horum mores non plene expreſſerit, quia conſtat, eum non omnia quoad omnes circumſtantias ab initio referre, ſed cuiusque rei potiffima ſaltem & ſumma attingere capita & origines. Interim generaliter ſatis horum Nephilæorum mores deſcripfit. *cit. l. oſtendens (α) eos fuiſſe fortes, potentes (β) viros magni nominis.* Vtrumque prædicatum mores eorum egregie exprimit, qui aliis imperare & ſibi autoritatem inter omnes conciliare volunt; vnde non inepte Clericus *comment. in Pentateuch.* hac paraphraſi rem explicat: *Ab iis temporibus latrocinia in terris a Cainitis exercebantur, quolibet latrones, quos Nephilæos Hebræi vocant, infeſtam fecerunt Arabiam. Horum vitæ exemplar ſecuti ſunt, qui Enofidis ex Cainitidibus nati, ſibi que inſigni forſitudine famam ingentem pepererunt.* In antecedentibus autem illa declarat, quæ ad §. *preced.* iam dicta ſunt. Et ſane horrendiſſima eo tempore fuiſſe vitia, vel ſubſecuta a Deo pœna oſtendit, qua totum genus humanum deleuit. quia enim talia perpetrabant latrocinia & facinora, quibus totum humani generis vinculum rumpebatur, nefandum illud genus humanum e medio tollere voluit, quod ſpiritum pacis intra ſe admittere amplius nollet; ſeruato tantum Noacho iuſtiſſimo cum p̄ogenie, in quo ſolo tunc ſuperſtes fuiſſe videtur pietatis veræ cultura.

(r) Nomen huius potentiſſimi deriuat Clericus in *Pentateuch.* a voce arabica *maridon*, quod *ſuperbiam, inſolentiam*

quod *strenuus venator* fuerit. Vtrumque prædicatum designat bellicosissimum & violentissimum eius animum, quem variis latrociniis edidit.

§ XVIII. Cum hisce fere conspirant, quæ eruditi obseruant de vſitatis latrociniis gentium antiquarum in gentes. (s) Qui enim se primum coniunxere ad latrocinia exercenda, & in vnam
ita

lentem & contumacem denotat, additque : *eiusmodi indolis oportet fuisse, qui primus imperium parentum spreuerit, quod antiquissimum est imperii genus, & in alios usurpare instituerit.* Hinc & *potens* fuisse dicitur, tum ad vires corporis designandas, quippe quæ, cum ad venationem, tum ad occupandum Imperium, necessariæ fuisse videntur; tum etiam ad insolentiam & intolerabilem ambitionem exprimendam. Probabile itaque est, illum sibi associasse plurimos, qui artem venandi cum ipso exercerent, & eo ferociores in deprædandis aliis fierent. Huc etiam collimat Mænacinus *lib. 2. polit. c. 3.* inquit: *Nimrodus tanquam venator robustus in sacris, introducit, non quod feras & bestias, sed homines venatus fuerit, i. e. adhibita vi bellica eos potestati suæ subiecerit. Ne autem alii populi ita subiugarentur, in ciuitatibus se coniunxerunt, ut mutuis viribus Tyrannicæ inuasioni resisterent.*

(s) Plura notatu digna collecta sunt in *Obſeru. Hall. 6. tom. 7.* de latrociniis gentis in gentem. Et huc pertinet locus Bodini *lib. 3. de Rep. c. 7. p. 512.* inquit: *Fuit primum genus hominum raptiuus & latrociniis deditissimum, & cui nihil prius esset, quam grassari & occidere, aut imbecilliores premere & occidere, ut verissime Plutarchus cum historia sacra congruenter*

scri-

ita colluuiem conglutinati sunt, facile ab ipso primario duce opprimi potuere, cuius imperium eo libentius passi sunt, quod duce ad hoc scelus exercendum indigerent.

§. XIX.

scribit. Declarat hoc vltcrius exemplis Græcorum, aliorumque. Initia vrbis Romæ erant latronum colluuiæ. Non populus sibi quæsiuit regem, sed prædo populum; Hinc ex vero censuit Carneades apud Lactantium *lib. V. de iustis. c. 16. omnibus populis, qui florerent imperio, & Romanis quoque ipsis, si iusti velint esse, b. e. si aliena restituant, ad casas esse redendum & in egestate & miseriis iacendum.* Eadem fuit sententia Cariolani apud Dion. Halicarnass. *lib. 8. pr. aientis: Si unusquisque populus partem suam, sibi per vim contra ius & fas ereptam, velit repetere ac recipere, nihil erit tam paruum, tam debile, tam egenum, quam resp. Romana.* Ex illo latrociniorum studio plures enatæ sunt gentes, cum plures latronum societates conditæ fuerint, ex his tandem ordinatæ respUBLICÆ. Potentiores enim inter deprædatores consultius duxere ad superbiam suam explendam, si ordine quodam idoneo regeretur populus. Inde quoque tot migrationes populorum, qui, teste historia, nullo alio studio has vt plurimum instituisse leguntur, quam latrociniorum causa. Galli Senones exemplo sint, qui *noti ad hominum interitum, vrbium stragem videbantur.* Flor. *lib. 1. c. 13. n. 4.* Neque enim apud plerosque populos infame habitum fuit latrocinari, ceu de Germanis testatur Cæsar *lib. VI. de bello Gall. c. 23. ibi: latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis fiunt, atque ea iuuentutis exercenda ac desidia minuenda causa fieri prædicant, atque ubi quis ex principibus in concilio se dixit ducem fo-*

§. XIX. In compendio Tacitus *lib. 3. annal.* hoc comprobatur his verbis : *Postquam exui æqualitas, & pro modestia ac pudore ambitio (t) & vis incedebat, prouenere dominationes, multosque apud populos æternum mansere.*

§. XX. Et si denique per omnia iueris secula, regnorum præcipuorum ortus & incrementa perlustrans, vim & latrocinia potentia initia fuisse apparebit. (u)

§. XXI.

re, ut qui sequi velint, profiteantur, consurgunt ii, qui & causam & hominem probant, suamque auxilium pollicentur, atque ab multitudine collaudantur. qui ex iis secuti non sunt, in desertorum ac proditorum numero ducuntur, omniamque rerum iis postea fides abrogatur. De Chaldæis Xenoph. lib. 3. Cyropæd. p. m. 74. lit. e. idem refert, ut alios taceam.

(t) Ambitio nihil magis appetit, quam imperandi occasionem. Themistocles ex insana superbia se ad imperandum natum prædicabat, vid. Plutarch. in *Themistocl.* Iason suam vicem deplorabat, quod non regnaret. Cæsaris dictum fuit : *Si violandum est ius, imperii gratia violandum : aliis rebus pietatem colas.* Vnde tot prælia & bella, quam ex libidine imperandi nata leguntur? Neque aliunde bellorum ciuiliū in republica Romana causam querere possumus.

(u) Ita iudicat Forstnerus ad Tacit. *cit. l. p. 285.* ubi hoc per multa demonstrat exempla, ex quo sequentia illustrationis ergo huc transferre lubet : *Primus in orbe dominantium Nemrotus fortis coram Domino venator vi ignotam ante illa tempora mortalibus dominationem introduxit, ut minime inficere ipsum Politi-*

liticorum patrem, vocet Laurentius Pignorius V. Cl. in commentario de feruorum ministeriis. Secuti Ninus & Semiramis, armis imperium propagauerunt. Ab Assyriis ad Persas Cyrus auro eroptum imperium haud sane iusto titulo transtulit. Et Alexander magnus petiti bello orbis terrarum quam causam habuit, nisi immensam dominandi libidinem? Quid de ceteris interim hinc inde, quorum aliquod in historia nomen est, regnis aut rebus publicis dicam? De Atheniensibus Thucydides scribit (lib. 1.) libere professos, non se alias actorum suorum defensiones quaerere, quam quod sciant semper moris fuisse, inferiorem a superiore premi: & neminem unquam tanti aequitatem fecisse, ut eius causa occasionem extendendi imperii e manibus dimiserit. Iterum affirmarunt, Deos se secundum leges colere: in ceteris viuere omnium mortalium ingenio; ut quibus praualent, imperio premant: eam legem neque se primos tulisse, neque lata primos usos esse: sed iam ante omnium populorum usu comprobata accepisse: (Thucyd. 5.) Lysandrum dicere solitum referunt, veritatem quidem mendacio meliorem esse, sed utriusque tamen pretium usu definiiri; ideoque pueros quidem talis, viros autem iureiurando ludere. Et Agesilaus dixisse fertur, iustum esse, quodcumque Sparta prodesset. Hinc illud Euripidis in Androm.

Ἐνοικοὶ Σπάρτην δόλια βλασφημία.

Habitatores Spartae dolosus senatus.

Menno Thessalus ad ea, quae vellet, efficienda, viam maxime compendiarium arbitratur peierare, mendaciter, fallere. Simpliciter & candore pro stupore habebat. Periueros, iniustos, sui similes, ut iisdem artibus munitos, verebatur: iustos bonosque contemnebat. (Xenoph. 2. de exped. Cyr.) Thessalorum perfidia proverbio notata est, ut ex Suida obseruat libro secundo de iuramento cap. 14. Thomas Dempsterus.

Iam si de Romanis ferenda sententia est, nihil apertius est, quam si iustitiam illi curassent, etiam ubi illa utilitate carebat, lupercal mansuram illam, quae tantopere celebrata est, aeternam urbem. C. Caesar apud Dionem Casium (lib. 38. hist.) testatur, Romanos in eam magnitudinem, qua illa tempestate erat, edificasse urbem suam, fortunas suas tanquam alienam periculis obiectando, alienas tanquam suas usurpando. Et M. Tullius (3. de Republ.) gloriatur, populum Romanum sociis defendendis ad summum potentiae cacumen enisum; quibus interdum commodi sui causa quam foederis auxilia ferebant, eaque lente & tarde, ut aut se suaque dederent (quod Campani bello Samnitico coacti fecerunt) aut si potentes essent, citadibus attererentur. Socios prompte recipiebant eos, quorum situs ad res novas & motus opportunus erat; & quosdam non tamob supplicum preces, quam quod occasio offerebatur laessendi & innadendi alios, in quos causae belli querebantur, quorumque nulla alias in se iniuria extarent. Postquam armis sociorum suam auxere potentiam, tandem ipsos socios, quibus demum sero nimis seruitutem, in quam lapsi erant, animaduenterunt, non ut foedere iunctos, sed ut dedititios tractare ceperunt. Idem quoque de Romanis Galgacus tulit iudicium, dum eos vocat raptores orbis, quos non oriens, non occidens satiauerit. Tacit. in vit. Agric. c. 30. Ioannes Freinsheimius in not. ad Florum lib. 1. in f. idem confirmat, aiens: Vim & iniuriam plerorumque fere dixerim magnorum imperiorum originem esse. videbunt rem ex vero aestimantes, ut ridicule facere videantur, qui ab aliis maiorum suorum acquisita, ab aliis iterum perdit, longo post interuallo quasi iure repetunt. Nonnulla quidem ex post facto iustissimo acquisita titulo, quod negari nequit; sed ad primam originem illustrandam haec multum conferre possunt. Conf.

Herting

§. XXI. Illud quoque ex Historia Sacra notandum, ipsos Abrahami posteros in via Dei ambulantes imperium nullum affectasse, & peregrinos in aliis terris fuisse. Sed Esau (x) impius, Caino & Nimrodo quoad mores similis, mox condidit sibi regnum, *Gen. XXXVI.* & Choræos profligavit. *Deut. II, 12.*

§. XXII.

Hertius p. I. *Sect. 3. §. 4. in elem. prud. civil.* vbi multis exemplis hætenus dicta illustrat.

- (x) Fuit Esauus conditor Idumæorum. Nam antequam frater Iacobus ex Mesopotamia rediret, montem Sehir, seu montanum illum tractum occupavit, cui postea *Idumæi* nomen inditum est, expulsis veteribus colonis. Est hic alter strenuus Venator, similis Nimrodo moribus, vnde dicitur *Venator & agrestis Gen. XXV, 27.* Pulcre obseruat Clericus in *Comm. ad cit. l.* hoc tum ad viuendi consuetudinem, tum ad mores eius referendum esse. Nam, pergit, *Venationis studiosus Esauus multum per agros errabat, & eo genere vitæ agrestiores mores, vt sit, contraxit.* Et quemadmodum Florus *lib. II. c. 17.* de Viriato dicit, quod ex venatore latro, ex latrone subito dux atque imperator factus fuerit, sic & Esauus iisdem artibus Idumæam, expulsis veteribus incolis, condidit. At contra de Iacobo statim additur, quod fuerit *mitis & mansuetus*, quæ prædicata sunt opposita agresti vitæ Esau. Pertinent huc verba Philonis *lib. de pæn. & præm iniquitatis: Duos contigit filios nasci, alterum ferum & indomitum, ira & cupiditate plenum, alterum mitem & humanum, virtutis cultorem.* Illustrari hoc vterius potest ex *Gen. XXVII, 40.* vbi Iacobus Pater de Esau imperio vaticinatur, sed addit: *de gladio tuo viues, h, e. non te opima*

§. XXII. Ex quibus omnibus denique concludo (1.) Imperia ab initio non fuisse constituta ex bono consilio, sed vt vel eo tutius facinorosi latrocinia exercere, vel libidini suæ imperandi satisfacere possent (y)

§. XXIII. (II.) Originem imperiorum debere impiis & eiusmodi hominibus, qui magis ab initio nocuerunt generi humano per suas respubli-

---

tellus aut commercia ditabunt, sed vi & armis ex finitimis gentibus spolia & prædam coaceruabis. Et hanc semper fuisse indolem Idumæorum ostendit elegantissime Belgii fidus. Ioannes Clericus *ad cit. l.*

(y) Si quis vrgeat, hoc tantum quorundam regnorum demonstrare originem, non omnium, tunc parata est responsio, (1.) quæstionem esse *de prima origine ciuitatum*, licet non negauerim, alias respublicas postea potuisse aliter constitui, quamuis excepta Theocratia Iudaica; forsân de eo dubitari possit. (2.) & vtut non semper aperta vis possit doceri, tamen semper circa origines quæstio esset examinanda, an non is, qui sibi imperium in alios asseruit, hoc fecerit ex malo consilio, an vt alijs prodesset, an vero vt suæ satisfaceret libidini? Et illi ipsi, qui se patriam a tyrannide liberaturos dixere, turbas non publici boni causa mouerunt, sed ex mera imperandi libidine, cuius rei optimum præbuit exemplum Cromwellus.

(z) Osten-

publicas, quam profuere. (z) Certe piis adscribi origo imperiorum nequit. (a)

§. XXIV. (III.) Ab initio quidem republicas fuisse rudes & inordinatas, neque adeo amplas, suo tamen constituisse imperio, sed successu temporis per novas prædas accepisse incrementa, (b)

§. XXV.

(z) Ostendunt illud tres illi in Scripturis S. famosi venatores & agrestes homines Cain, Nimrod, & Esau, vnde tot noua regna sua cepere auspicia. Ostendi iam prima regna magis fuisse constituta, vt eo tutius possent homines in vnam colluuiem conglutinati latrocinia exercere, & aliis obesse, qui mos diutius gentilibus antiquis adhæsit, vnde tot postea bella sunt orta, quæ nil nisi magna gentium inter se fure latrocinia, licet semper aliquo iuris prætextu præfulgeant.

(a) Non quidem respuere republicas, cum Patriarchæ fuerunt advenæ, & παροικιοι in aliorum regionibus, sed nunquam in alios imperium ambierunt, vti Esauus fecit.

(b) Huius rei passim quoque occurrunt vestigia in S. literis. Apparet hoc ex Gen. X. vbi plures reges dicuntur fuisse vestigales Regi Elymaidis, potentissimi in Asia, a quo etiam rursus deuicti. Equidem volunt, regnum Babylonicum a Nimrodo esse conditum & floruisse diutius, eique fuisse plerosque alios populos obnoxios: sed his contradixit clar. Clericus ad Pent. in Gen. c. X, 10. Neque enim aliter fieri potuit, quin postquam republicæ plurimæ semel essent introductæ, hæ ipsæ postmodum in prædam potentioribus cederent, ex quo tandem potentissima & diffusissima imperia sunt orta. Male parta eodem fato periere, quo acquisita erant.

§. XXV. (iv.) Semel introductis rebus publicis paulisper declinasse quasdam, sed paucas, ab antiqua illa & vsitata latrociniorum licentia, prout nimirum reges verum Deum colere cœperunt. Et huc forsan pertinuisse videtur Rex Salem (c) Abrahami tempore regnans, singulari nomine, a *iustitia* desumpto, notabilis, quia hac omnibus aliis præiuisse legitur regibus, Simile quid videtur deprehendi in Rege Abimelecho, de quo *Gen. XX.*

§. XXVI.

(c) Aliqui hunc ipsum *Semum* fuisse suspicantur, sed absque fundamento. Vnde eius regni initia sint petenda, non constat. Neque adeo dici potest, alia eius fuisse initia, quam adiacentium regnorum. Adeoque si vel maxime ab initio & huius regnum non adeo bono consilio conditum fuit, postquam tamen deriuatum in posteros, & in ipsum Melchisedechum esset, & hic verum Deum timeret, regnum suum optimis illum regnasse rationibus, facile iudicari potest. Qualis enim rex, tales populi & subditi. Fuisse hunc Chananæum suspicatur Clericus *ad Gen. XIV, 18.* cum inter medios Chananæos situm regnum eius fuerit. Neque adeo improbable est, medios inter Chananæos adhuc superfuisset iustos quosdam. Et quia inter reliquos populos iustitia tam rara erat, ipsi nomen κατ' ἐξοχὴν inditum, quod *rex iustitia* dictus fuerit. Imo & ciuitas SALEM *pacem* denotat, quod rursus indicium præbet, huic præ aliis populis hoc prædicatum tunc competiisse: cum enim nulli bellum inferret, ipsa etiam a nullis armis petebatur, vt iudicat Clericus *cit. l.* Idem de Numa Pompilio refert Florus *lib. 1. c. 2.* in fine his verbis: *Vt quod*

§. XXVI. (v.) Fuisse præter regna & alias societates, quæ reipubl. speciem non habent, sed tamen defensionem quandam mutuam in se continere videntur. Atque huc pertinet Abrahami (d) foedus cum Mamre & fratribus eius initum, de quo *Gen. XIV*, 13.

CAP. II.

vi & iniuria occupauerat imperium (Romulus), religione atque iustitia gubernaret. Facile enim adducor, vt credam, semel introducta regna & imperia maiori iustitiæ cultura fuisse administrata, quam quidem occupata erant, cum etiam illa, quæ a malo inchoata sunt principio, successus meliores habere possint.

- (d) Abrahamum regem non fuisse, constat ex eo, quod semper aduena vel peregrinus dicatur. Neque tamen ob magnam copiam seruorum se subiecit alicui regi, sed magis *sui iuris* mansisse videtur. Vbi enim Cananæam terram incoleret, cum Mamre & fratribus eius foedus iniit, quod, quibus constiterit legibus, non constat. Probabile est, illud quoque ad defensionem fuisse initum, quod ex eo perspicuum est, quod Mamre cum fratribus disatur proelio interfuisse, quo fratrem Lothum a captiuitate liberauit. Videmus etiam, Abrahamum a regibus Salem & Sodomæ pro tali habitum fuisse, qui nemini subiectus, sed *sui iuris* esset. Potuisset itaque ad exemplum ceterorum se pro rege gerere, certum locum occupare, & imperium aliquod ibi instituire, sed magis Deo confusus, vt paterfamilias seruis in domo sua natis præfuit. Simile foedus postea iniit rex Abimelech cum Isaac, quem antea a se expulerat, *de non laudando & offendendo*; viderat enim Abimelech, Isaacum nimis fieri potentem, de quo pleniùs agitur

CAP. II.

De

Nexu imperii ciuilis.

§. I.

IN omni societate (e) nexus quidam seu vinculum occurrit, per quod corpus illud morale continetur, conseruatur, & ad finem propositum deducitur.

§. II.

Gen. XXVI. circa finem. Primum itaque ob potentiam excedere iussus erat Isaacus, in quo Abimelech egerat contra foedus cum Abrahamo iam initum *Gen. XX.* Sed quia forsan metuebat, ne Isaacus hanc iniuriam vindicaret, de nouo foedus cum eo iniiit, & amicitiam pristinam redintegrauit.

- (e) Societas est *complexus plurium personarum unitarum inter se ad certum finem.* Spiritus seu anima huius corporis consistit in *unione*, per quam omnium *una* redditur *voluntas*, adeo vt coniunctim considerati *unam* propterea in moralibus representent *personam*. Quemadmodum itaque in naturalibus, si ex pluribus distantibus inter se rebus *unum* quid fieri debeat, nexus quidam seu vinculum requiritur, quo res illae distantes conglutinari & in *unum* redigi possint, exemplo aedificii exstructi: ita in structura corporis ciuilis *nexus* aliquis requiritur, per quem voluntates omnium uniantur, vt debitum assequantur finem. Huc respexit Seneca *epist. 102. aiens: Quidam ex distantibus constant, quorum adhuc membra separata sunt, tanquam exercitus, populus, senatus. Illi enim, per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio coherent, natura didu-*

¶

§. II. Nexus hic consistit in *vnione plurium voluntatum ad finem communem*, & quoniam vnio sine *obligatione* concipi nequit, cum ipse nexus sit obligatio, hinc mutua in hunc finem intercedere debet obligatio. (f)

§. III. Vnio illa fit consensu & quidem vel *expresso* vel *tacito*. Hic colligitur ex *vnanimi* cir-

Eti & singuli sunt. Sic itaque satis clare differt *multitudo* ab hac societate. Illa destituitur tali ordinata vnione, & plerumque singulis in illa sunt suæ actiones, adeoque coherere diutius nequit. Hinc Cic. *pro P. Sextio* p. 681. *qui instituta maiorum neglexerunt, & imperita aut concitata multitudini iucundi esse voluerunt, omnes fere reip. pœnas, dependerunt, & in orat. pro domo sua ab init. in multitudine vitiosissimum dicit, varietatem & inconstantiam & crebram tanquam tempestatum sic sententiarum commutationem*. Sed quod *vniti* agunt, ibi singulis non eadem actio, non idem circa actiones iudicium, sed cum stent pro vna persona, vnum quid egisse omnes intelliguntur.

(f) Tales vniones ad certum finem indigent speciali partium consensu, vt coalescant in talem vnionem, siue iam consensus sit *absolute liber*, siue ex *hypothetica necessitate* productus. Neque enim vllum certius amicitiae vinculum, quam consensus & societas consiliorum & voluntatum, ait Cicero *orat. pro Cn. Plancio*. Dum vero in talem vnionem consentiunt, vtrinque oritur obligatio, & in hac nexus seu vinculum societatis consistit, cum obligatio ipsa definiatur eleganter per *vinculum iuris*, vi cuius aliquis ex necessitate ad præstandum quid alteri adstringitur.

(g) Et

circa eundem finem cooperatione, (g) licet nunquam expresse inter se conuenerint, id quod tunc maxime fieri censendum est, quando ex necessitate quadam hypothetica plures conglutinantur.

§. IV. Vnio autem illa societatem vel *aequalem* vel *inequalem* producit. Illa (h) fundatur in simplici plurium inter se vnitorum obligatione, qualis deprehenditur in coalitione & systemate plurium ciuitatum, quarum singulae separatas

-
- (g) Etiam *re ipsa* potest societas contrahi l. 4. de soc. Dn. Hert. de societ. fact. constit. & possunt plures incidere *ex accidenti* in societatem, præter antecedentem deliberationem. In magnis societatibus ordinarie hoc in casu præcedit aliqua necessitas, qua posita plures, eadem necessitate pressi, non possunt non in *unionem* illam consentire, & inde ad communem finem cooperari. Sic fieri potuit primis temporibus, vbi latrociniorum libertas late patebat, vt plures segreges familiae contra vim communem se coniunxerint *ipso facto*, vt, eo securius possent communi hosti resistere, ita vt, depulso coniunctis viribus hoste, semper in illa vnione perseuerauerint, accedente nexu *vicinitatis*. Simile exemplum concipi potest in peregrinis, diuersis ex locis venientibus, & ad litus ignotum appulsis, qui si ab incolis illius terræ vel insulae vel etiam in ipso itinere a latronibus male habeantur, *absque præuia deliberatione* conspirare possunt ad commune malum propellendum, cum naturale sit, vt in communi periculo, etiam maxime inter se ignoti, socii fiant.
- (h) *Aequalis* ita dicitur, quoniam non regitur a superiori, ab omni libera est imperio, & subiectione, & fun-

tas suas habent rationes, ita tamen unitæ, ut, quæ ad communem defensionem spectant, coniunctim sint expediendæ.

§. V. Societates inæquales fundantur in imperio & subiectione, quæ licet plures sint, tamen inter eas eminet *civilis*, cum plures ita ununtur, ut vel unius voluntati vel vni concilio se ob-

fundatur in simplici obligatione vel fœdere, & communiter iuramento constringi solet. Hic nexus ex præcedente pacto expresso desumi potest, præsertim si plures civitates libere & ante separatæ ita coalescunt, & expresso fœdere inter se connectuntur. Verum & *ipso facto* seu tacite quoque hic nexus concipi potest, dum vinculum, quo plures provinciæ sub unius imperio hætenus continebantur, ex variis interuenientibus mutationibus ita laxatur & communi imperio subducitur, ut singulæ quidem civitates ad *αὐτονομίαν* perveniant, sed tamen vinculum systematicum quoddam supersit. Scilicet vinculum illud prius, quo omnes olim sub unius imperio erant compositi, mutationibus interuenientibus & potestate imperantis paulatim remissa, mutatur ex post facto etiam re ipsa, sed absque omni expressa & nova confederatione, in aliquod systematicum, quamvis non ita *ordinatum & regulare*, ut si expresso fœdere plures separatæ civitates coalescant, quia semper manet studium renitendi, ut & alia incommoda. Idem vinculum æquale cernitur in *causibus ecclesiasticis*, ubi inter ipsa membra nullus occurrit imperii & subiectionis respectus, ut de aliis collegiis in civitatibus nihil dicam.

(i) Im.

obtemperaturos promittant, (i) vt eo efficacius omnium vna voluntas operetur.

§. VI.

(i) Imperium vnus vel concilii alicuius vim insignem addit societati, quia sine hoc negotia societatis effectum fortiri commode non possunt. Sunt homines ad dissentiendum proclives, & præterea ad rupturas vinculi & nexus communis faciles, hinc talis vis coactiua accedere debet, quæ plures in coniunctione detinet, ne facile inde auelli possint. Optime Seneca *lib. 1. de clem. c. 4.* *Ille [imperans] est vinculum, per quod republ. cohæret, spiritus vitalis, quem tot millia trahunt, nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperii subtrahatur.* Huc collimat *CR. lib. III de LL. aiens: Nihil tam aptum est ad ius conditionemq; naturæ quam imperium, sine quo nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest.* E contrario quoties hic nexus ciuilibus, qui unionem fundat & sustinet, turbatur, pessima reip. facies nascitur. De Mithridate, bellum Romanis inferente, *Florus lib. III. c. 5. n. 5.* hæc refert: *Spem & fiduciam dabant nostra vitia: Quippe cum ciuilibus bellis disiungeremur, inuitabat occasio nudumque imperii latus ostentabant procul Marius, Sylla, Sertorius.* Differt hæc societas multis modis ab æquali. In illa receditur a *statu naturali*, quæ inter paciscentes seu socios æquales salua manet. In illa vinculum seu nexus arctius stringit propter imperium & eidem cohærens ius cogendi; in hoc vero laxius vinculum adest, in sola & simplici obligatione consistens: ibi oritur ordo imperandi & parendi, hic manet æqualitas inter socios. Ibi omnia iura summa penes *unum* vel *concilium* aliquod sunt, quoniam imperantis voluntas, est voluntas

§. VI. Quemadmodum vero in societate civili inæquali est confociatio aliqua plurimum inter se, & deinde submissio omnium vnius personæ vel integri alicuius concilii voluntati; ita hæc societas ante supponit confociationem aliquam æqualem. (k) Non enim potest submissio vnius vel concilii imperio concipi, nisi adfuerit multitudo vel societas aliqua hominum æqualis.

§. VII. Oritur hæc societas æqualis ciuitatem præcedens variis ex causis: (1) ex *mutua cohabitatione*, dum ex vna stirpe plures nascuntur & vnam coniunctim incolunt terram. Hi colli-

---

tas totius reipubl. & hinc, iudice Cicerone *lib. 1. de offic. intelligere debet, se gerere personam ciuitatis*: Ast in statu æquali quædam tantum communicantur.

(k) Qualemcunque enim concipias imperii modum, siue *violentum* siue *voluntarium*, tamen nec violentus potuit effectum habere, nisi adfuerit cætus quidam hominum communi nexu conglutinatus, qui per vim sub imperium redigeretur. Neque enim concipi potest, singulos homines ab vno instar ferarum bestiarum fuisse occupatos, & in vincula coniectos, donec sufficiens numerus adfuerit, quibus imperare victor potuisset. Et huc respicere videntur, qui duplex pactum constituunt, vti Pufendorffius *lib. 7. c. 2. §. 3. Dn. Hertius de modo constit. ciuit. sect. 1. §. 2.* Hæc itaque societas non est ciuitas, sed *imperfecta* quædam *confociatio*, dum manet æqualis, & singuli adhuc nullius imperio subiant.

(1) Sup-

guntur inter se tacito aliquo pacto, (1) dum inter se vicini, cognati & cohabitantes sunt. Atque exinde, ni me omnia fallunt, ciuitates Cainiticæ primæ & Nimrodicæ ortæ.

§. VIII.

- (1) Supposui iam antea, posse vnionem etiam *ipso facto* vel *tacite* fieri, quæ certe naturalissima videtur fuisse in cohabitantibus, postquam multiplicatum genus humanum fuit. Quamuis enim plures semet diiunxerint, aliasque terras incoluerint, tamen id de omnibus asseri nequit, præsertim si Cainiticam ciuitatem respicimus. Omnes subditi a Caino videntur descendisse, adeoque non putandum est, statim Cainum, vbi a patre secescit, cum familia ciuitatem extruxisse, sed postea demum, vbi multiplicata erat eius soboles. Debuere enim esse, quibus imperaret. Hi itaque primum ipsa cohabitatione inter se conglutinati sunt, cui postea Caini imperium eo modo, quo *cap. antec.* dictum, accessit. Nam *Gen. IV, 16.* simpliciter dicitur, quod habitauerit in terra Nood: sequenti commate demum additur, quod postea ædificauerit ciuitatem, scilicet prole eius admodum aucta, & in plures iam familias sparsa. Neque obstat, quod iam ante videatur Cain inter suos magnam obtinuisse auctoritatem, antequam ciuitatem conderet, quod negari nequit, quia omnium cohabitantium communis pater erat; sed hætenus quidem *imperium ciuile* exercuisse non videtur, sed tunc demum, vbi suos ad deprædationes & truculentiam exercendam instituit. Si Nimrodi imperium consideras, eo tempore filii Noë quidem dispersi erant, admodum tamen probabile est, nonnullos in eadem coniunctos mansisse vicinia & cohabitatione, donec in multitudinem excreuerint, vbi itidem singulæ suæ
- iuris

§. VIII. (II.) Corrupto genere humano & in varia scelera vergente, coalita quoque fuisse videtur multitudo quædam impiorum ad scelera & deprædationes perpetrandas, (m) vti *cap. anteq.*

iuris erant, naturali tamen cohabitatione in vnam collecti multitudinem.

(m) Postquam homines a vero Deo semel desciverant, vix aliter fieri potuit, quin hanc *ληστερικὴν βίαν* exercerent, præsertim si posteros ex Cainitica prospiciamus, qui a patre, latrone, ad hoc vitæ genus optime instructi & assuefacti fuisse videntur. Atque huc spectant quoque NOMADES, vti vocantur, qui sunt multitudo indomita, raptu viuens, nulloque certæ sedi addicta; quales videntur fuisse Hynni, de quibus Ammianus *lib. 30. omnes sine sedibus fixis absque lare vel lege aut ritu stabili dispalantur, semper fugientium similes cum carpentis, in quibus habitant.* & paucis interiectis: *hoc expeditum indomitumque hominum genus extrema prædandi cupiditate flagrans immani per rapinas finitimorum grassatum & cades ad vsque Achaiam peruenit.* & alibi: *aguntur nulla seruitute regali, sed tumultuario primatum ductu contenti perrumpunt, quicquid inciderit.* Ipse Aristoteles *lib. 1. Polit. c. 5.* inter vitæ genera diuersa collocat *piraticam* seu *prædatoriam vitam*, hancque *naturalem* vocat. Immo addit, quod aliquando pastoritia & prædatoria coniungantur. Ex quo tamen pessime infert, artem bellicam natura factam vtilem esse ad acquirendum, imo studium venatorium partem eius esse, quo deceat vti aduersus feras & hominum genus, quando homines a natura factos ad parendum imperium subire recusant, quasi tale bellum natura iustum

L

fit.

antec. vidimus. Neque defunt exempla, ex latronum colluue tandem erectas fuisse ciuitates. (n)

§. IX.

fit. Similia docet Hobbefius, *tract. de ciue c. 5. §. 2.* vbi etiam hanc *λησθηνην* ex iure naturali defendit. Sed profluxit hæc fententia ex primo illo falfo, quali humanum genus fteterit absque vlllo *vinculo* feu *obligatione*. Rectius Florus *lib. III. c. 6. n. 1.* de Cilicibus, *perditis furiofisque latronibus*, afferit, quod sublatis commerciis, *rupto fœdere humani generis*, maria bello quasi tempeftate præcluserint. Hoc fenfu quoque Cicero *lib. V. in Verrem c. 29.* piratas & latrones vocat *hostem communem gentium nationumque omnium*, quod *vinculum generis humani* tollant, in quo tota ratio iuris naturæ, quies gentium, pax omnium & singulorum confiftit. Nihilominus tamen antiquitus hæc vita adeo putabatur iufta, vt Plutarchus *in vita Camill. f. 136.* referat, Brennum *ius hoc antiquiffimum* vocare, eoque non modo bestias vti, sed (quod horrendum dictu) ipsum Deum.

- (n) Ex huiusmodi colluuiione hominum facile regna vel republ. potuiffe tandem nafci, Auguftinus *lib. XIV. de ciuit. Dei. c. 4.* fatis apte obferuat: *Hoc malum*, inquit, *fi in tantum perditorum hominum accessibus crescit, vt & loca teneat, sedes constituat, ciuitates occupet, populos subiuguet, euidentius nomen regni assumit.* De Viriato refert Florus *lib. II. c. 17. n. 15.* quod *ex Venatore latro, ex latrone subito dux, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus factus fuisset h. e. fundator imperii Hispanici, sicuti Romani fuerat Romulus.* quo ipfo, Viriatum comparando cum Romulo, fatis ostendere videtur, ipsum Romulum quoque

§. IX. (III.) Imo qui detestabantur hoc vitæ genus, quamvis forsan pauci fuerint, ab his de-prædatoribus tamen vix aliter potuere esse securi, nisi etiam coalescerent in quandam multitudinem, & mutuam defensionem sibi promitterent. (o)

§. X. Hæc multitudo coalita ab initio sine dubio admodum rudis (p) fuit, & vix est, vt expressum pactum vbique fingi possit, ob tantam animorum dissensionem, sed ipso facto se coniunxisse homines videntur, rationibus status naturalis sic ferentibus, ex quo pactum aliquod tacitum erui potest, sed adhuc valde inermis, postquam nemini videbatur adempta recedendi facultas, neque certa & peculiaris confœderatio capita familiarum præcisè obstringebat.

§. XI.

que ex latrone ducem & fundatorem imperii factum fuisse, vt infra §. 15. *lit. X.* ostendo.

(o) Hinc collegiorum seu societatum æqualium originem repetit Bodin. *de republ. lib. 3. c. 7. p. 513.* quæ ex hac confociatione, mutæ defensionis causa inita, orta. Et sane necessum fuit, vt tales societates ab illis, qui non eadem licentia de prædandi vterentur, inirentur, quo coniunctis viribus tuti esse possent. Atque huc spectare videtur fœdus Abrahami cum Mamre & fratribus eius, quod mutæ defensionis causa initum fuisse videtur, vt ex euentu apparuit. Hæc itaque multitudo suo iure vixit, singuli suas rationes separatas retinere, coniunctim demum agentes, quando omnium periculum imminebat, ad exemplum plurium ciuitatum systematicarum.

(p) Ideo rudem hanc multitudinem voco, quoniam cer-

tis legibus ab initio non fuit ordinata, per quas nex-
 xus conuolidatur, dirigitur, & efficaciam certam ac-
 cipit. Consensisse ipio facto videntur, dum (1.) co-
 habitantes se non leiunxere ab aliis vicinis, quod
 potuissent facere & plurimi etiam reapse fecere. (2.)
 dum ad eundem finem sese applicuerunt, latrones
 quidem ad communem latrocinandi licentiam, reli-
 qui ad communem defensionem. Neque in tam
 rudi multitudine, vbi singuli adhuc separatim age-
 re potuere, aliquod commune imperium, quod rei-
 publicæ proprium est, concipi potuit, saltem ab ini-
 tio; sed qui noluit amplius communi placito inter-
 esse & consentire, recedere potuit, id quod natu-
 rale est in omni collegio, vt quilibet vel consenti-
 re vel recedere debeat, neque adeo vis coactiua in
 reliquis fuit, aliquem cogendi, vt conspiraret. Vn-
 de quoque ante Nimrodi imperium non legimus,
 singulis fuisse impedimenta ab aliis vi imperii posi-
 ta, ne nouas sedes quærere possent. Quin & No-
 mades inter se liberrima libertate egisse videntur.
 Nec desunt populi, qui absque imperio ciuili inter
 se viuunt, vti ex Iosepho Acoſta refert. Auctor *tr. du
 gouvernement ciuile, c. VII, §. 8.* vbi ait: *Il y a des gran-
 des & fort apparentes coniectures, que ce gens la (parlant
 des gens du Perou) n' ont eũ durant long temps ni
 Roys, ni communautex, mais qu' ils ont vescu, & sont
 allez en troupes ainſi que font aujour d' buy ceux
 qui habitent la Floride & comme pratiquent enco-
 re les Cheriquanas & les gens de Brasil & plusieurs
 autres nations, qui n' ont pas certaines Rois, mais
 qui ſuiuant, que l' occasion de la paix, ou de la guer-
 re se presente, choiſſent leurs capitaines, selon leur
 volonte.* Ceterum ab initio ex paucorum familia-
 talis multitudo constitit, quæ paulatim vel per no-
 uas generationes vel spontaneas adiunctiones in-
 crementa cepit, quod in latronum colluue faci-
 lia

§. XI. Quo minus autem piorum consortium (q) recessit a viis diuinis, eo sanctius quoque hunc nexum simplicem inter se coluere, (r) eoque minus inter eosdem aliud præterea vinculum videtur necessarium fuisse.

§. XII.

lius fieri potuit, quo magis homines primæuo in statu ad vitam *λησθηκην* tracti fuere.

(q) Consortium etiam aliquod piorum fuisse, apparet ex sacris litteris, maxime vbi pastoritiam vitam egerunt. Abrahamus in sua familia vltra 300. dicitur habuisse seruos, in familia sua natos, ex quibus plerique pastores fuisse videntur, quos ad Dei verum cultum instituerat. De Isaaco *Gen. XXVI, 14.* legitur, quod creuerit, & multum familiarum seu familiaritatis habuerit, adeo vt etiam Philistæorum inuidiam propterea incurreret, vt, quacunque in re poterant, commodis eius offererint, obturando puteos & puluere opplendo, & contra leges fœderis Isaacum secedere finibus iubendo. Verum quia tandem in amplissimam excreuerat familiam, metu adducti pacem fœdere sanctissimo cum eo inire, cuius potissimum caput erat, *ne vllum malum eis inferret*, quod sane indicium est, familiam Isaaci fuisse amplissimam, quamuis absque reipublicæ figura. Imo vtut forsân Philistæi Isaacum opprimere in herba, vt ita loquar, potuissent, tamen ab hac violentia abducti videntur fuisse, quod agnoscerent, peculiariter ei Dominum adesse, vt ipsi fatentur, adeoque se superiores fore contra Deum sperare non poterant.

(r) Familiam Abrahami optimo & firmissimo nexu cohaesisse, non adeo mirandum, quoniam timore Domini regebatur, vt adeo non necessum esset, per modum regis vel imperantis eidem præesse,

§. XII. Sed quemadmodum impii vinculum naturale, quod est inter omnes homines, varie diuulsere, ita facile iudicari potest, nexum illum, quo multitudo quædam congregata erat, valde fuisse infirmum, imo haud adeo aptum, vt per illum diutius potuerit in suo statu conseruari. (s)

§. XIII.

quod nullibi legitur. Pietas autem familiæ ex eo elucescit, quod Abrahamus seruum suum seniore[m] seu procuratorem miserit, vt filio suo vxorem quæreret, in quo actu euidentissima pietatis signa serui procuratoris apparent. *Gen. XXIV.* Equidem expeditum est, in hac familia Abrahami & Isaaci fuisse societatem *inaequalem*, sed inde societas *ciuilibis* non statim colligi potest. Familia amplissima fuit, in qua eo minus remediis coactiuis opus fuisse videtur, quod timore Dei regeretur. Imo antea *Gen. XIII.* Abrahamum cum Lotho in consortio fuisse legimus, aut nullus ibi imperii respectus, nulla inter eosdem prærogatiua, singuli proprias coluere familias. Et cum non possent amplius cohabitare, propter ingentem magnitudinem familiæ, rixis inter vtriusque pastores ortis, tandem sese se iungere coacti sunt, vbi certe obseruatione intimiori dignum, quod tanta animorum consensione sese seiunxerint, *pacis causa*. Quodsi tale inter impios consortium fuisset, alter alterum opprimere tentasset, sed vinculum inter Abrahamum & Lothum sanctius erat, quam vt inde posset aliquid mali euenire.

- (s) Postquam impii congregati & coniunctim aliis vim inferre non censuere nefas, quid mirum, si inter se ipsos quoque latrocinia, deprædationes aliaque facino-

§. XIII. Vtut itaque nihil consultius fuisset, quam vt vinculum aliqd arctius accederet, quo præter simplicem obligationem indomiti per coactionem quandam continerentur in officio, tamen ex statu eiusdem temporis facile coniiicere licet, homines ita congregatos non pacto aliquo expresso inter se conuenisse, (t) de imperio summo alicui vel concilio concedendo, quia status ille libertatis turbidus, in quo singuli erant, tale pactum ordinatum non admittit.

§. XIV.

cinora exercuerint. Neque exempla defunt, gentes in semetipsas latrocinia exercuisse. Vid. tom. 7. obseru. Hullenf. 6. §. 6. Eleganter Prou. I, 11. seqq. describitur impiorum status, quod quidem contra pios se coniungant, sed vers. 18. 19. additur, quod deinde sibi ipsis insidias struant. Sed nec cohabitantes aut vicini, qui ex vna gente collecti erant, firmitiori nexu conglutinati erant, partim quia nullius communi imperio regebantur, partim quia singuli, quæ sua sunt, quærebant, non quæ ad commune consortium spectabant. Non itaque verosimile est, talem societatem, in quam plerique inciderant, diutius substituisse.

- (t) Talem processum plerumque Politici sibi formant: (1.) quod homines inter se conueniant, se velle e libertatis statu exire, quo ipso se coniungere videntur, & hoc est primum pactum. (2.) Dicunt alteram deliberationem institui de modo exeundi, scil. per Imperia, cum alius tutior modus reperiri non possit. (3.) Tertiam formant de forma, cum non omnibus eadem placeat (4.) hanc electam sequi aiunt *submisionem*, & (5.) acceptationem eius, cui summum imperium deferunt, qualem processum in ce-

rebros sibi imaginatus est Adrianus Houtuyn *in polit. contr.* §. 17. quæ omnia in hunc finem adducuntur, quasi homines in statu maxime pacifico hæc inter se agere potuissent. Eundem quoque processum format Pufendorffius *l. VII. c. 2.* Ex quibus concludunt, per translationem imperii in vnius vel collegii personam singulos promittere, se velle, quod imperans vult, adeoque se obedientiam eidem præstituros. Eandem ideam construendarum ciuitatum ob oculos habuisse videtur Dion. Halicarnass. *lib. II.* dum refert deliberationes Romuli cum populo institutas super forma reipubl. eligenda. Ait enim Romulum concionem conuocasse & formas receptas rerumpublicarum proposuisse & tandem dixisse: *Equidem quamcunque reipubl. formam constitueritis, ad eam recipiendam paratus sum, nec me indignum puto, qui aliis imperem, nec alteri recusare parere.* Tum populus, *seorsum communicato inter se consilio,* primo Monarchicum seu regium statum approbasse, deinceps hunc honorem Romulo detulisse, eaq; delatione is acquieuisse dicitur. Vtrum tam placide & deliberato consilio hæc ita acta fuerint, subdubito, si ferociam Romuli, & populi intueor. Quicquid sit, valde vereor, an communis philosophia circa structuram ciuitatum eo ordine, quo proponitur, vnquam obseruata fuerit. Nam (1.) status turbidus, in quo homines primi erant, tales deliberationes pacificas haud admisisse videtur, qualem statum primitiuum *c. 1.* perlustrauimus. (2.) cum tot potentes & oppressores antiquitus existisse dicantur, non est verosimile, homines potuisse adduci, vt sponte se vnius imperio subderent, cum singulis resistendi innata erat cupiditas, singuli libidine imperandi raperentur. (3.) Ne vestigium quidem vllum de eiusmodi placidis pactis extet, sed omnia olim per vim acta esse appareat. (4.) Pii potius habiles fuissent, vt inter se ita pacifice egis-

egissent & imperium aliquod erexissent, quod tamen non legitur, & si vel maxime (5.) populus quidam in imperium huius vel illius consenserit, tamen id factum vel inde est, quod vel ei amplius resistere non potuerit, vel quod iam esset subactus per grauiorem alterius potentiam. Hæ tamen rationes, vtut statui humani generis conformes videantur, non potuerunt autorem tractatus *du Gouvernement ciuil*, a sua dimouere sententia, qua in *omni origine societatis ciuilibis* supponit *consensum coeuntium expressum & liberum*. Nam inter alia *cap. VII. §. 8.* etiam contendit, ne quidem ex *patria potestate* potuisse imperium ciuile nasci, absque consensu *libero & expresso*. *Toutes leurs sociétés politiques*, ait, *ont commencé par une union volontaire & par une accord mutuel de personnes, qui ont agi librement dans le choix, qu' ils ont fait de leurs gouverneurs & de la forme du gouvernement*. Verum cum autor *statui populari* admodum indulserit, non mirum est, quod inclinationi suæ conformes dederit conclusiones, quæ tamen cum nimis leui naturæ humanæ consideratione coniunctæ esse videntur, quam iam fusius excussi. Equidem ait §. 10. quod *historiæ doceant, que les gouvernemens du monde, qui ont commencé en paix, ont esté fondez de la manière que non auons dit*. Verum, vt iam *cap. antec.* ostendi, pleraq; imperia *extra statum pacis* orta sunt, & quæ in pace orta videntur, plerumq; tamen inuitis & reluctantibus subditis orta sunt, saltem vt non *sponste & ex libera voluntate* in imperium consenserint, si plerorumque imperiorum & mutationum ciuiliū initia intuemur. Consenserunt quidem, sed vel *tacite*, vel *coacte*, & non eo modo, quem doctissimus autor, quem *Loockium* esse volunt, ad maiorem populo libertatem conciliandam, animo suo representauit. Meretur interim elegantissimus liber, qui sedulo legatur: vtut enim, vt eo fortius ab Hobbesio dissentiret, itidem in alterum extremum propendere

§. XIV. Itaque, vti ex *cap. antec.* constat, probabile est, vinculum arctius, per imperium scilicet, hisce societatibus accessisse partim per violentam quandam intrusionem vnius personæ, cui, postquam quosdam in suam sententiam traxit, reliqui resistere non potuere; partim quod sensim & pedetentim alicuius imperium confirmatum sit, cuius in tali congregatione summa semper auctoritas fuerat. (u) §. XV.

videatur, sicuti ipse Hobbesius in alterum extremum prolapsus est, vt fortius monarchomagus contradiceret, ita tamen *studium populare* temperauit, vt facilius possit tolerari. Loquor autem de prima *genesis ciuitatum*: postquam enim semel ciuitas ab antiquo est constituta, facilius contingere potest, vt tales desuper deliberationes instituantur, vti apparet in *republica Iudaica*, quæ reges sibi a Deo deposcebat; quin etiam post regifugium tales deliberationes susceptas fuisse in populo Romano, docet Dion. Halicarn. *lib. IV.*

- (u) Hi duo modi imperiorum introductorum magis conueniunt statui primæuo turbido. Iam dictum est, multitudinem certorum hominum ab initio fuisse plerumque rapinis adsuetam, neque adeo credibile est, hosce homines pacis gratia coiuisse, multo minus imperium ita placide inter se condidisse, vti plerique credunt. Equidem quosdam se iunxisse defensionis causa, dictum est, adeoque sine optimo ducti videntur: non tamen inde statim sequitur, eosdem liberrimo consensu alicui summum imperium detulisse, quin potius cum libertas naturalis tam innata omnibus fuerit, potius credibile fuisset, Democratiam quandam inter eos fuisse erectam, quippe quæ non adeo recedit a statu naturali. At tamen id constanter historici negant, & reges ab initio tenuisse imperia asserunt, in cuius potestatem popu-

§. XV. Prior modus perspicuus est ex historia de origine imperiorum. Cùm enim colluuias latronum vix fingi possit absque duce quodam, nihil facilius contingere potuit, quam vti hic per violentiam tum cohortem, cuius dux erat, (x) tum alios, in quos latrocinia exercuerat, sub suam tandem redigeret potestatem perpetuam, vti ex Nimrodo aliisque apparet.

§. XVI.

populus libertati assuetus se non facile dedisse praesumitur. Vnde pactum aliquod expressum antecedens imperium vix fingi potest.

- (x) Licet multitudo quædam indomita ad tempus consentire potuerit in imperium ducis, latrociniorum exercendorum causa, inde tamen imperio perpetuo & civili eiusdem se sponte subiecisse dici nequit, sed potius illud ipsum ex post facto sensim & pedetentim accessit. Hoc modo Tacfarinas apud Tacitum *lib. II. annal.* imperium quoddam condidit. *Is natione Numida, in castris Romanis auxiliariis stipendia meritis, mox desertor vagos primum, & latrociniiis suctos, ad prædam & raptus congregare; Dein more militiae per vexilla & turmas componere; postremo non incondita turba, sed Musulanorum dux haberi.* Imo si dicendum quod res est, existimarem initia Romanæ reip. ex eodem fonte esse repetenda. Omnem superat probabilitatem, Romulum ciuitatem condidisse, sed incolas defuisse, & vrbe condita demum *ex omnibus quasi elementis corpus vnâ congregasse*, vt refert Florus *lib. I. c. 1. n. 9.* Quin potius constat ex traditis Dion. Halicarnass *lib. I.* aliorumque, constitisse populum a Romulo collectum ex turba quadam seclerata, adeo vt credere fas sit, primitus Romulum ducem;

§. XVI. Posterior modus illorum congregationibus societatibusque conueniens est, qui defensionis causa ab initio conuere absque vlla tamen imperii ratione. Sed quia in eiusmodi societatibus facile contingere solet, vt plebs auctoritatem alicuius viri primarii sequatur (y) nasci inde paulatim imperium solet, præsertim cum auctoritas potissimum eos commendet, qui ambitione ducuntur, quæ speciem alicuius singularis virtutis præ se fert.

§. XVII.

ducem latronum fuisse, vti supra quoque §. 8. *lit. n.* dictum est.

(y) Id vel maxime in Democratiis apparet, quæ graue periculum subeunt, ne mutantur in Monarchiam, si vnius viri autoritas maxime apud plebem valeat. Quidni id etiam contingere posset in eiusmodi societatibus, vbi nulla adhuc viget imperii ratio? Nam vnus autoritate sua sæpe plus pollet, quam plurimum rationes in contrarium. Omnes præiudicio autoritatis ducimur. *Prima dominandi spes in arduo: ubi ingressus fueris, adsunt studia & ministri.* Tacit. *lib. IV. annal. c. 7.* Fac itaque, in tali societate, quales ab initio fuisse probabile est, exstitisse viros summæ autoritatis, quales Nephilæi fuisse in sacris leguntur, obsequii alicuius gloria illis deesse non potuit. Nam ex autoritate cultus, & spontanea obsequii exhibitio, ex hac approbatio omnium negotiorum ab eo susceptorum sequitur, præsertim si omnia placide agat. Si qui sunt, qui reclamant, a cetera plebe, autoritate decepta, absterrentur, hinc adest primus gradus ad thronum, ex quo tandem populus huius imperium in omnibus agnosce-

§. XVII. Sic itaque nexus hic novus constituitur, non tamen semper *ex condicto*, sed consensus populi si quis adest, magis *ex patientia*, & *taciturnitate longi temporis* educitur. (z)

§. XVIII.

re incipit, & cum ab initio hominum ætas longæua erat, certe intra 100. annos alicuius autoritas ita crescere poterat, ut postea populus imperio eius adsuetus sponte tandem eidem obedierit, præsertim si eius imperium ab initio fuerit lenè, licet postea magis magisque in duritiem excreuerit. Augustus sane primum autoritatem liberalitate & comitate erga plebem aliisque artibus sibi conciliavit, & ita tandem rempubl. occupavit. Qua senect occupata, de imperio deponendo in speciem egit, reuera tamen tantum in hunc finem, ut imperium sibi consensu volentium & sponte cupientium confirmaret, ne videantur coacti sub vnus imperium concessisse, Dio Casius *lib. 53.*

- (z) Id præclare obseruauit Huber *de iure ciuit. lib. II. S. 2. c. 5. n. 19.* vbi fatetur, *translationem illam imperii non semper adeo liquide clareque multitudinis consensu fieri, sed patientiam sæpius & taciturnitatem longi temporis pro consensu haberi.* Inde est, quod hisce in casibus imperantes illimitata nec vllis patetis restricta vtantur potestate, qui hoc modo ad imperium euecti sunt. Quando itaque dictum est, imperiorum originem arcessendam esse ex quorundam violentia vel libidine imperandi, id eo tantum pertinet, quod populus non *libere & sponte & quidem ab initio* in translationem consenserit, non vero quasi plane nullo modo *ex postfacto* consensum suum in imperium dederit, vbi non amplius dissentire expediebat. Hoc enim extra dubium pe-

§. XVIII. Ex hoc consensu populi oritur submissio propriæ cuiusque voluntatis voluntati imperantis, (a) quousque submittere eandem potuere, salvo semper humanitatis & conscientie propriæ vinculo.

§. XIX.

positum est, populum, quamdiu adhuc resistit & sola violentia continetur, non posse imperium vires habere morales, sed manet status belli. Neque enim *lex naturæ uti inter pecudes, sic inter homines potestatem & imperium valentioribus dedit*, ut ait Plinius, *in Paneg. c. 38. in f.* sed imperium demum ex superueniente consensu nascitur. Vnde hodie in bellis hoc iuris esse solet, ut devictæ ciuitates statim homagium præstare teneantur, quo ipso consensum suum in subiectionem declarant, sicuti quoque victor eo ipso, quo homagium recipit, se declarat, quod devictos non amplius in hostium, sed subditorum numero in posterum habere velit.

- (a) Inde obedientia arcessenda, in qua reuera submissio hæc cernitur. Ante hunc civilem statum singuli æquales erant, singulis datum erat arbitrium propriarum actionum, ad hunc effectum, ne alter iure alterius actiones diiudicare, & ut suas actiones ad ipsius arbitrium institueret, prætereundere posset. Ast ubi ex hoc statu recedunt, singuli eo ipso renunciant huic iuri, se submittentem voluntati alterius, in quo imprimis illud continetur, ne vlla amplius resistentia uti, sed in commune ad salutem totius corporis civilis cooperari velint. *Est enim respublica quodammodo corpori humano similis. Vtrumque enim est compositum & constat ex multis partibus, quarum singule nec eandem vim habent, nec usus pares exhibent. Si igitur humani corporis partes sin-*
gule

§. XIX. Contra in imperante oritur (a) *ius* dirigendi actiones eorum, qui se eidem submiserunt;

gula proprium sensum & propriam vocem separatim accipiant, deinde orta inter eas seditione reliquæ omnes partes conspirent contra unum ventrem, & pedes dicant, sibi totum corporis onus incumbere, manus vero, se artes exercere & victum comparare & cum hostibus pugnare &c. Si igitur hæc ipsis placeant, & nulla corporis pars amplius faciat suum officium, fieri potest ullo modo, ut corpus diutius duret, ac non intra paucos dies fame, pessimo mortis genero consumatur? Nullus certe est, qui possit aliter dicere. Eodem sane modo & de ciuitate sentiatis. Nam & hæc quoque constat ex multis & dissimilibus gentibus, quarum vnaquæque proprium reip. usum præbet, ut membra corpori, &c. Dion. Halicarnass. lib. VII. vbi pluribus hæc egregie illustrantur. Sic itaque ad auertendam eiusmodi animorum dissensionem arctius vinculum requiritur, ut una quasi sit omnium voluntas, quæ antea erat varia, discors, & sic ad vitam ciuilem fere inepta. De Augusto hoc asserit Florus lib. IV. c. 3. n. 5. & 6. quod perculsum vndique & perturbatum ordinauerit imperii corpus, quod ita haud dubie nunquam coire & consentire potuisset, nisi vnus præsidis nutu, quasi anima & mente regeretur. Quemadmodum etiam Tacitus lib. I. Hist. c. 1. idem confirmat, aiens: omnem potestatem ad vnum conferri pacis interfuit. Optime Seneca lib. I. de clement. c. 3. in f. Hæc immensa multitudo, ait, vnus animæ circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur,

(b) *Ius*

runt, & simul (β) *obligatio*, (b) cum recipiens populum in suam potestatem omnia illa promississe videatur, ad quæ ex legibus naturæ de pace & securitate præstanda obligatur.

§. XX. Quamvis itaque in ipsa subiectione adsit aliquod *pactum saltem tacitum* inter imperantem & parentes, non tamen obligatio inde orta est eiusdem roboris, sed imperantis *im-*
perfe-

(b) Ius illud ad obligationem quandam esse adstrictum inde probatur, quia e statu *resistentiæ mutæ* in statum *pacis* transeunt, neque aliter imperium & obedientia subsistere potest, nisi *pax & securitas* promittatur. Nam sicuti vinculum *humani generis* tollitur, rupta pace, ita multo magis tolleretur vinculum *ciuile*, nisi hæc tacite subditis promissa censeretur. Imo cum iam ex lege naturæ ad hoc quilibet extra omnem statum ciuilem obligetur, reuera nouum quid in hac obligatione principum non videtur contineri. Neque aliter potuere subditi in subiectionem consentire, quam hac salua. Quod itaque nec mutari nec tolli potuit, imo quod natura societatis ciuilis postulat, id omnino videntur imperantes promississe. Breuiter: instituta republica aut manet status belli, aut definit. Prius asserere velle, absurdissimum foret, quia in statu belli nulla vnio ciuilis concipi potest. posterius vbi asserimus, necessario *statum pacis* supponere debemus, quo posito leges pacis per se iam vigent. Dum itaque, si vel maxime ex principiis Hobbessii iudicium ferendum esset, imperans subditos in statum pacis recipit hostilitatemque deponit, non potest non quoque securitatem, fidem & pacem iure naturæ debitam illis *ipso facto* promittere. Vt itaque deficiat promissio expressa, ipsa

perfecta, coactionis externæ nescia, sed subditorum *perfectior*. (c)

§. XXI. Minime itaque concedendum Hobbesio, imperantem nullis se pactis, adeoque nec tacitis, obstrinxisse populo, (d) nam eodem modo

ipsa tamen *receptio* implicite talem promissionem in se complectitur.

- (c) Hæc diuersitas est omnino notanda contra Monarchomachos, qui dum populo concedunt arbitrium in actus imperantium, eique ius resistendi largiuntur, reuera obligationem principum perfectam h. e. cum vi coactiuâ coniunctam, esse volunt. Verum populus dum se submittit alterius arbitrio, omne ius *resistendi & cogendi*, quod ei in statu naturali compete-
 bat, a se abdicat, eidemque renunciat, quia (1.) non posset conseruari vnio reipublicæ & imperium eiusdem, si populo ius indulgeretur resistendi principi, quin quod (2.) ita rursus status naturalis seu bellum concitaretur, cui semel renunciarunt. Denique si princeps (3.) externa obligatione teneretur subditis, populus eatenus haberet imperium in principem, vel saltem eidem par esset, quod rursus cum statu ciuili & nexu hoc artissimo pugnaret. Neque eo ipso tollitur vinculum inter principes & subditos, licet inæquale sit; nam obligatio hic quidem adest, sed ex accidente vim suam amittit propter subditorum renunciationem. Hinc constat, posse imperantem iniuste agere in suos subditos, licet pœnis temporalibus eo nomine haud subiectus sit, id quod ideo fieri censendum est, quia a iure resistendi recesserunt. Hinc etiam iusti imperantes in causis dubiis ius sibi dici, facile patiuntur.

- (d) Hobbesius *cit. loc.* vult tantum pactum intercedere

M

inter

do contra eum posset negari, non dari pactum aliquod inter singulos, nec eo ipso recedi a statu belli, quem statuit in statu ante introductas respublicas. *vid. tr. de ciue c. 7. §. 7. & 12.*

§. XXII.

inter singulos cum singulis, quo se obstringunt ad obediendum vel vnus vel alicuius concilii imperio: Imperantem autem nunquam vllis se pactis ob receptum imperium populo obstringere, quod recipiat imperium a populo, populus autem statim, atque id factum est, desinat esse persona, per eunte autem persona, ait, perit omnis ad personam obligatio. Profluxit potissimum hic error ex falsissimo illo principio, quod scilicet in statu naturali nulla adsit vinculi ratio inter homines, quod supra iam reiectum. Præterea supra quoque ostensum, vinculum hoc naturale non tolli per alium statum adscititium, quia hoc est immutabile. Dicis: Atqui tamen eo ipso non oritur aliquod pactum a parte imperantis. Sed iam ad hoc regessi, non quidem adesse *explicitum*, adesse tamen sine dubio *implicitum* in ipsa *receptione* & discessu a statu belli, quem extra hunc statum Hobbesius supponit. Dum autem receditur a statu belli, hoc ipsum, vti vbique inculcat, aliter fieri non potest, quam mediante pacto de pace seruanda. *vid. tr. de ciue c. 1. in f. c. 2. & c. 3. §. 1. &c.* Aut ergo princeps manet perpetuus hostis, quod absurdum: aut fidem *de pace seruanda* subditis dat, & sic adest vinculum in principe. Neque obstat, quod persona esse desinat, nam eatenus saltem dicitur multitudo amittere *personam*, quod iam princeps illam *respectu aliarum gentium* repræsentet. Duo autem in primis Hobbesium decepisse videntur: (1.) quod videlicet, expresso pacto

§. XXII. Neque magis sobria est Philologia Adriani Houtuyni §. 17. asserentis itidem, illis, qui de imperio hactenus pacti fuerint, cum imperante nullum pactum intercedere, quod pacto ius, (e) quod antea habuerunt, amittatur, adeoque si sub eo veniret, hoc esset contra conditionem imperantis. Sed ita frustra ab initio asseruit, per imperia pacem restitui, quia sic perpetuum hostem principem timebunt, eoq; inferiores sunt, quo minus principi resistere queunt.

§. XXIII. Neque assensum meretur Vlricus Huberus, qui vnum vel ideo pactum tantum agnoscit, quod ex pacto singulorum cum singulis

---

pacto plerumque in superiorem imperium non transferri. (2.) quod existimauerit, hoc supposito principio, eo fortius contradici Monarchomachis, contra quos in primis suas formauit hypotheses, ne scilicet concedendo principem obligari, eis concedere necesse haberet, populum posse *vi illius obligationis* ei resistere, quæ tamen conclusio non est metuenda, si principis obligationem eo modo consideramus, quo §. antec. factum est.

(e) Falsa omnino est consequentia: populus hic aliquid amittit, scilicet libertatem, ergo imperans eidem non obligatur. Parum consultum esset vniuersitati, si deficeret nexus cum imperante, vi cuius sibi subditi promittere possent securitatem & pacem ab ipso principe, cum tamen Houtuyn imprimis inde imperiorum originem trahat, quod extra imperia non potuerit pax esse tuta.

M 2

(f) Sup-

lis, etiam tacito, statim Democratiam oriri putet, (f) nam hoc falsum esse, supra iam euictum, cum inter plures etiam possit simpliciter esse æqualis societas absque imperio ciuili.

§. XXIV.

(f) Supponit Huberus *lib. II. Sect. 2. de iure ciuit. c. 4. & 5.* non dari societates aliquas æquales ante imperia, sed mox degenerare in Democratiam, adeoque cum semel in cœtu quodam introducta sit imperandi ratio, hanc, quam ante pars maior populi exercebat, vel in optimates vel in principem transferri, adeoque inde arcescit imperantium ius & potestatem. Sed itidem autor laudatus supponit, quasi gentes quædam ex condito inter se conuenierint, & postquam inter se conuenerunt, statim vnum fuisse populum effectum, adeoque Democratiam inde ortam, potuisse itaque populum vel ius imperandi sibi retinere vel in alium transferre. Verum antequam plures in vnum coalescunt populum, sine dubio hic quoque quædam rudis consociatio adesse debet. Nam singuli, antequam vnus populus efficerentur, aut fuerunt a singulis plane remoti, aut inter se coniuncti. Si prius, quomodo concipi potest, eos conuenisse: si posterius, adest quædam saltem tacita coniunctio absque illa imperandi ratione. ergo si iam strictius coniungantur, non præcise inde Democratia, sed alia reipublicæ facies oriri potest, id quod hactenus ex iis, quæ de imperio sunt asserta, patebit. Certe illud ex asserto Huberiano sequeretur, omnes ciuitates primævas fuisse Democraticas, quod contra fidem historicam est. Conf. Dn. Hertius *diff. de modo const. ciuit. Sect. 2. §. f.*

(g) Zieg-

§. XXIV. Solidiorem aliquem nexum se inuenisse illi arbitrantur, qui putant, summam potestatem immediate a Deo conferri imperantibus, ciues autem tantum designare personam, cui hæc a Deo infundatur. (g) Et hoc intuitu imperantes Dei vicarios esse tradunt.

§. XXV.

(g) Ziegler *de iure Maiest. lib. I. c. I. §. 46.* id simili alio illustrat de populo, qui eligit ministrum ecclesiæ, non tamen propterea eidem potestatem illam sacram confert, sed eam a Deo eidem immediate infundi contendit, quod tamen satis incongruum est. Potestas, quam capit electus, penes totam ecclesiam antea fuit, & ita a Deo nihil hic *immediate* infunditur. Prouocat subinde §. 49. ad patres concilii Parisienses, qui hoc dogma inter *articulos fidei* retulere, & tandem concludit, populum se habere mere *passive*, & versari in nudis terminis subiectionis. Neque ab hac sententia videtur diuersa Bœcleri *Philosophia ad Grot. lib. I. c. 3. p. 189.* & fere ante Pufendorffium & Hobbesium hæc constans omnium opinio fuit, adeo ut Principes imperii constitutione sua imperiali tempore Ludouici Bauari contra pontificem, quam recenset Alberius de Rosate *in l. 3. C. de quadri. prescript.*, hanc sententiam approbauerint, vbi inter alia hæc verba occurrunt: *Ideo ad tantum malum evitandum de consilio & consensu electorum & aliorum principum imperii, declaramus, quod imperialis dignitas & potestas est immediate a solo Deo &c.* Quin quod nonnulli Theologi Lutherani singulari interesse reipubl. in ea opinione quæsiuerint, quod valde proficua esset reipublicæ & securitati principum consuleret, ut euincere conatus est Ma-

§. XXV. Sed talia qui afferunt, rerum moralium rudem profitentur ignorantiam, aut verba proferunt, quæ sensum non habent. Nam cum a facto humano imperia, vt hæctenus ostensum, originem trahant, euidens est, non aliunde incubula eorum quærenda, aut obligationem immediate aliunde, quam ex pactis, (h) deducendam esse.

§. XXVI.

fius Theologus Hæffniensis *tr. de interesse Principum c. 4. §. 7.* cum contraria sententia auctoritati summorum imperantium aliquid detrahere videretur. Et vt suam sententiam eo magis stabilirent, varia ex sacris collectanea in medium attulerunt, potissimumque illa, quibus Deus dicitur *reges constituere, fundare regna, potestatemque summam a Deo esse.* Locus cardinalis occurrit *Rom. XIII.* vbi dicitur, *non esse potestatem nisi a Deo, vbi vero hæc est, est ordinata a Deo.* Notanter præterea respublica dicitur *ordinatio diuina* & magistratus *minister Dei.* *Iob. XIX. 11.* Pilato dicitur, *data potestas a Deo.* *Conf. Sapient. VI. 4. 5. Ps. LXXXII. 6. 1. Sam. IX. 16. 2. Sam. XII. 7. 8. Prov. VIII. 15. Daniel. V. 14.*

- (h) Qui Deum *immediatam causam* summæ potestatis adstruunt, tollunt omnia pacta, quibus societas civilis continetur, & leges omnes fundamentales plane prosternunt, quo ipso non potest non immensa & nullis limitibus circumscripta potestas adscribi imperantibus, iudice Dn. Hertio *de mod. Const. civ. Sect. 2. §. 3.* Imaginantur sibi majestatem ad instar olei, quasi illa cœlitus effundatur in personam designatam a populo, vt Hornius *de maiest. civ. §. 14.* vult, sed eo ipso aliquid afferunt, quod quomodo fiat, se nescire profitentur. Quin quod
- ex

§. XXVI. Quod vero imperia *ordinatio divina*, & a Deo esse dicantur, exinde tantum concludimus, Deum eadem approbasse, (i) imo pro statu rerum peruerso voluisse, vt propter impios imperia constituerentur; minime autem inde infertur, immediate imperium transferri a Deo in personam electam & hoc sensu 1. *Petr. II. v. 13.* potestas ciuilis dicitur *ordinatio humana.*

§. XXVII.

ex illa sententia dubium reddi possit, an Deus homini impuro, qui per fraudes & facinora pessima sibi viam ad imperium strauit, maiestatem conferre voluerit, quo ipso anam populus posset capere, rebelliones fouendi, & obedientiam imperanti denegandi, quasi non esset eidem collata immediate a Deo summa potestas. Non potest enim iustior ratio dubitandi esse, quam hæc ipsa, qua fit, vt talis opinio rei-publicæ magis nocere quam prodesse videatur.

- (i) Negari nequit, Deum approbasse humana imperia, quia maxime conducant ad pacem, tranquillitatem securitatemque inter homines seruandam; Imo & hoc concedi potest, Deum pro statu peruerso voluisse, vt imperia inter homines erigerentur, non, quasi absolute essent necessaria, cum supra vidimus, piorum cœtum extra respublicas beate & pie vixisse, sed quod impii aliter in officio contineri non potuerint. Quamuis enim Deus vinculum aliquod inter homines constituerat, & tamen hoc ipsum in cœtibus peruersorum & malorum aliter conseruari non poterat, quam per frenum externum imperii; voluntas quoque Dei fuisse videtur, vt in cœtus ciuiles homines transfirent. Et ita intelligo quoque Paulum *Rom. XIII, 3.* quod imperantes sint timendi ab impiis

§. XXVII. Neque hic dissentientes terrorem iniicere nobis possunt, allegando, sententiam

piis, non quod pii propterea non sint obnoxii imperantibus, sed quod horum causa imperia inter homines non sint stabilita. Imo & hoc concedi potest, Deum concurrere sua providentia ad electionem vel constitutionem huius vel illius personæ, cum Deus profiteatur se non raro in pœnam hominum corda eorum flectere, ut ineptos eligant reges. vid. *Esaï. III, 4.* quo sensu Deus in ira sua regem populo dare dicitur. *Osea XIII, 11. Eccles. IV, 14.* Ita sæpe Deus Regem constituisse legitur in pœnam Israelitarum, ut de Iehu refertur *1. Reg. XIX, 15.* de Nabuchodonosore *Dan. IV, 27.* quo etiam omnia reliqua loca sacræ scripturæ trahenda sunt. Huc respexerunt gentiles, quando fato regi republicas dixerunt: *Nihil priuatim,* ait Seneca *epist. 91. n. 19. nihil publice stabile est, tam hominum quam urbium fata voluuntur.* Unde diuerso modo societas ciuilis potest cum Petro dici *ordinatio humana*, si specialem eius nexum & originem respicias, cum Paulo vero *ordinatio diuina*, quatenus a Deo approbata est. Neque aliud enuncitur ex *Rom. XIII.* quia (1.) Paulus non tantum de potestate *suprema* ibidem loquitur, sed etiam de *subalterna*, de hac vero asserere velle, quod sit immediate a Deo, esset absurdum. (2.) Non dicit Paulus, quod omnis potestas sit *immediate* a Deo, sed simpliciter, *quod sit a Deo*, quod non negatur. Illud enim variis modis antea demonstratum, quod republicæ possint recte diuina ordinatio dici, sed propterea non excludendum est factum humanum, quod hic concurrat in constituenda ciuitate. Eodem modo matrimonium quoad institutionem est a Deo, nihilominus tamen coniuges matrimonium contrahentes illius *immediata causa* sunt.

(k) Pri.

tiam hanc lege publica esse receptam, (k) imo articulum fidei, aut denique ingens interesse reipublicæ in ea contineri; nam hæc sunt vana terriculamenta eorum, qui rationibus destituuntur sufficientibus.

§. XXVIII. Illa tamen observatio ex hætenus dictis non est negligenda, quod nexus inter imperantes & parentes multo firmior & indissolubilior inde reddatur, si consideramus, quod in hac societate civili simul concurrat ordinatio diuina, adeoque eo sanctius tum a subditis tum ab imperante colenda sit.

§. XXIX.

(k) Primo adducitur decretum publicum Imperii nostri tempore Ludouici Bauari promulgatum; Sed an eiusmodi sententiæ, quæ ad conceptum intellectus spectant, possint lege publica inculcari, dubito, præsertim cum hæc sententia eis temporibus debeat, quibus omnia tenebris erant inuoluta, quin & hoc modo fortissime papæ contradici putabatur, qui constitutionem imperatorum sibi satis impudenter arrogabat. (II.) Iam demonstrauit Dn. Budeus *Diff. de concord. Relig. Christ. statusque civil. c. 4. §. 5.* hanc doctrinam non esse omnibus Lutheranis communem, sed multos ab eadem etiam recessisse. Denique (III.) interesse, quod fingunt, in illa opinione reuera inane est. Siue enim dicas, maiestatem esse mediate siue immediate a Deo, nihil derogatur auctoritati imperantium, cum satis certum sit, etiam hoc sensu propter conscientiam imperantibus esse parendum, quia simul in rebus publicis concurrat ordinatio diuina, cui utique se, qui imperanti resistit, opponit.

§. XXIX. Neque his obstant, quæ supra de primis imperiorum primordijs vitiolis dicta sunt, cum illa tantum ostendant, vitium adfuisse in *modo* constituendorum imperiorum, non vero in *re ipsa* (l) quæ satis salutaris est.

§. XXX. Ceterum hæc primordia vitiosa vel ideo dissimulanda non erant, ne figmentis vanis hanc doctrinam incrustaremus, sed Machiauellistis etiam, (m) hæc stante rerum facie, satisfacere possemus.

§. XXXI. Denique semel introductis imperiis facilius contingere potest, ut vel in eorum mutationibus, vel continuationibus *expressum pactum* interueniat, (n) quod præsertim in regnis electiis conspicuum est.

CAP.

(l) Sic sacerdotia sunt ordinatio diuina, sed sæpe in *modo* peccatur, dum per artes illicitas quis sacerdotium occupat. Idem dicendum est de matrimonio, quod itidem institutio diuina recte dicitur, sed quam plerimi illud ambiunt ex impuris affectibus.

(m) Machiauellistæ plerasque hypotheses videntur vel ex hoc fundamento deducere, quod, quum viderint pleraque imperia vi parta esse, vim etiam & quælibet facinora imperantibus licita esse crediderint, imò cum vitiosum plerumque fuerit initium, illis haud visum fuerit nefas esse, si vitia a principe continerentur, quæ tamen omnia eo ipso euertimus, dum ostendimus, quod stante etiam vitioso illo primordio, nihilominus nexus quidam inter subditos & imperantes possit ostendi non vitiosus, sed normæ iuris naturalis adstrictus.

(n) Hoc in Iudæis conspicuum est, regem postulantibus

a Sa.

CAP. III.

De

Vario imperii ciuilibus statu.

§. I.

EX hæctenus dictis oritur primus conceptus ciuitatis, quod sit *cætus seu complexus plurimum hominum sub imperio pactis vel expressis vel tacitis vnitus, tutioris & tranquillioris vitæ gratia.* (o)

§. II.

a Samuele. Hoc itidem in regnis electitiis vsu venit, vbi per *electionem* conferunt imperium, quæ reuera est *pactum expressum*. In mutationibus itidem hoc non raro euenisse, ex historia Belgica & Heluetica constat. Quin & non raro, vbi violentia agitur, expressum pactum superuenit, quæ quid contigisse videtur in *lege Regia Romanorum*, per quam Augusto omnis suprema potestas est delata, quam reuera iam tenebat. Solent enim libertatis ciuilibus oppressores hoc stratagemate vti, & ita omnia disponere, vt magis videantur ex libera voluntate imperium accepisse, quam ex violenta occupatione, quæ nunquam tutum conciliat imperium.

- (o) Definitio ex eis, quæ *cap. antec.* allata sunt, constat.
- (1.) *Cætus* est, nam supra probatum, antea aliquam multitudinem hominum adesse debuisse æquali quodam nexu iunctam, antequam ciuitas consideretur.
- (2.) *vnitus*: ex vnione enim demum societas oritur, quæ facit, vt omnium *vna* sit *voluntas*, & vnus personæ moralis vicem sustineat. Hinc vbi plures sunt vniones cœtum plurimum; non potest vna esse ciui-

§. II. Prout vnio in tali coetu comparata est, ita quoque varius inde oritur ciuilis societatis status. (p) Vnio autem illa diiudicanda est secundum hæc tria: (I.) *finem* (II.) *formam* seu modum imperandi (III.) *nexum per pacta* nunc magis restrictum, nunc laxatum.

§. III.

ciuitas, licet vel maxime sub vno capite sint. Sic tria regna Britanniae sunt sub vno capite, sed non vna ciuitas olim ex illis tribus regnis constitui poterat, cum Scotia separatis rationibus administraretur. Vnione autem sub felici imperio Reginae ANNÆ accedente, in vnam cum Anglia rempublicam coaluit. Idem de antiquo Germaniae statu dici potest, vbi plures ciuitates Germaniae vnus imperio paruere, sed diuersa fuit singulis regendi ratio. Simile exemplum est in Hispaniae regno & alibi, respectu singularum rerum publicarum. Rex vnus idemque in vna laxiore, in altera strictiore gaudere potest potestate. (3.) *certa pacta* praesupposui, vt fusius supra demonstratum (4.) *sub imperio*: Ex hoc enim ciuitas constituitur, alioquin manet societas aequalis (5.) *tutioris vitae gratia*. Hic finis societatum ciuiliū saltem *ex mente & precepto Dei* esse debet, quatenus est ordinatio diuina, & imperantes obligantur ad pacem & securitatem subditis praestandam. Vnde monet Paul. 1. *Tim. II, 2. absecrationes esse faciendas pro imperantibus, vt quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & honestate: hoc enim est bonum.*

(P) In generali quidem conceptu omnes ciuitates inter se conueniunt, praesertim in iis, quae haestenus tradita sunt, sed *specialiores* in singulis ciuitatibus occurrunt *circumstantiae*, efficientes, vt in suo individuo consideratæ ab aliis in plurimis differant, quae omnia

ex-

§. III. Quoad prius caput *circa finem* notandum, quod, etsi forte negari nequeat, prima imperia & societates civiles descivisse a vero fine, & pro securitate; *violentiam* introduxisse (q) inde tamen norma civitatum quoad finem peti non possit, (qq) sed potius ex voluntate Dei lege naturæ declarata.

§. IV.

exacte præcognoscenda, quia sine illo vario statu iudicium rectum alias ferri nequit. Sicuti autem ab *anima* omnes operationes procedunt, sed tamen illi cohæreant plures affectus, propter quos singuli homines *specie* inter se differre videntur, licet omnes habeant eandem animam, & ita homines diversas edunt operationes inter se: ita in *corpore* quoque *civili* comparatum, quod, licet quoque anima vna h. e. vnione cohæreat, tamen præterea tot sint singularum civitatum separatæ affectiones, vt diversas inter se edant operationes, & sic *varius* civilis imperii *status* inde nascatur.

- (q) Prima certe imperia violenta & tyrannica non potuere non a vero fine aberrare (1.) quia violentia quidem metum incutit, sed haud firmat nexum, qui deberet intercedere inter summos imperantes & subditos, & sic vnio tota lubrico nititur fundamento, *metu* scilicet *servili*, qui parit *diffidentiam*, hic vero desiderium iugum illud excutiendi. *Imperantem enim*, ait Cicero *Philipp. II. caritate & benevolentia civium septum oportet esse, non armis. quem in sensum etiam Claudianus de quarto consul. Honor. vers. 281.*

*Non sic excubia non circumstantia tela,
Quam tutatur amor.*

Plenius hac de re philosophatur Plinius secundus in *Panegyri. c. 49.* vbi inter alia dicit: *frustra se terrere succinnetis, qui septus caritate non*

fac-

fuerit. *Armis enim arma iritantur.* (2.) quia
 latissimam viam pandunt ad vitam scelestissi-
 mam, & latrocinii indulgent, vnde nulla salus
 in republica, sed semper turbæ metuendæ, & cum
 (3.) vinculum naturale inter omnes homines con-
 stitutum tollere annisi sunt primi homines, quid
 mirum, si vinculi ciuili nullam habuerint ratio-
 nem, cum *malo regni principio similes exitus sequi*
soleant, vt de Tarquinii regno notanter ait Liuius
lib. I. c. 28. Equidem in omnia alia abit Auctor *tr.*
du gouvernement ciuil. c. VII. §. 17. vbi contendit,
primam ætatem mundi fuisse auream, ambitionem, a-
uaritiam, amorem sceleratum habendi nondum cor-
rupisse animos hominum, nec falsos conceptus de po-
testate imperantium iis ingenerasse, imperantes fuisse
optimos, ciues haud vitiosos, & ita illos potestate
sua ad oppresionem populi haud abusos, multo minus
his ansam datam fuisse de imperantium actionibus
male iudicandi aut conquerendi, & ita de illorum
potestate restringenda haud cogitasse. Seculis demum
sequentibus per auaritiam, luxuriam & ambitionem
omnia in peius versa fuisse &c. Hæc omnia ve-
 ro se in hunc finem afferre contendit, vt ex *prima*
origine imperiorum iura rerumpublicarum expli-
 care, & abusus excessusque imperantium detegere
 possit. Vereor autem, ne autor doctissimus pro-
 batione excidat, si de singulis membris fidem face-
 re deberet. Ad Caini ciuitatem plane hæc omnia
 minime quadrant, quæ tamen *prima* fuisse legitur,
 vt supra euictum est. Pios in *soc. etates ciuiles* ab
 initio abiisse haud constat, multo minus norma quæ-
 dam rerumpublicarum inde peti potest. Illud fa-
 cilius largimur, postea *virtute & pietate* imperan-
 tium omnia in melius correctâ fuisse, atque inde
 potius norma rerumpublicarum petenda fuisset.

§. IV. Illud itaque secundum iuris naturæ normam finis ciuitatum esse debet, quod extra eas inter homines corruptos (r) non potuit ob-

(qq) Qui veram ciuitatum indolem ex huiusmodi vitiosis primordiis & normam rerumpubl. petere tentant, næ similes illis videntur, qui matrimonii finem indolem normamque diiudicare vellent extinctione pessimorum hominum, qui vel ob ambitionem, vel auaritiam vel luxuriam coniugium inierunt. Sunt quidem ciuitates *factis hominum conditæ*, sed non quid factum sit, sed quid ex *ordinatione diuina* fieri debuerit, respiciendum est. Atque hoc ipsum ex subsecuta correctione morum in nonnullis ciuitatibus satis apparet, prout *cap. 1. §. XXI.* dictum est, id quod inter ipsos quandoque Ethnicos contigisse legimus. Seruius Tullius *regnum dolo partum sic egit industrie, vt iure adeptus videretur.* Florus *lib. 1. c. 6. n. 2.* Numa Pompilius *quod vi & iniuria occupauerat imperium, religione & iustitia gubernauit.* Id. *lib. 1. c. 2. inf.* Quin nonnunquam ex commercio cum aliis gentibus moratioribus eiusmodi *mutatio in melius* nata est. De Gallis, gente olim admodum efferata, Iustinus *lib. XLIII. c. 4.* hoc testatur, inquiens: *Ab his (Masiliensibus) Galli & usum vitæ cultioris, deposita & mansuefacta barbaria, & agrorum cultus, & vrbes manibus cingere didicerunt. Tunc & legibus non armis viuere, tunc & vitem putare, tunc oliuam serere consueuerunt, adeoque magnus & hominibus & rebus impositus est nitor.*

(r) Feci mentionem *hominum corruptorum*, idque propterea, quoniam supra demonstraui, finem ciuitatum inter pios potuisse obtineri *extra ciuitates*, & reuera obtentum esse, & inde conclusionem formari,

obtineri & tamen ad vinculum inter homines stabilendum facit (s) h. e. vt quietam & tranquillam possint ducere vitam secundum Paulum 1. *Timoth. II, 2.*

§. V.

ui, *generaliter & absolute* non esse iure naturæ præcepta imperia. Neque propterea volo, piorum cœtum non posse subsistere in republica; nam verum est vulgatum: *politiam non tollere religionem*, sed quod non necesse habuerint ab initio coalescere in ciuitates. Finge plures familias Deum ex toto corde colentes in locum aliquem inhabitatum secedere, & ita tandem excrescere in insignem multitudinem, non certe obligantur iure naturæ inter se ad republicas constituendas, quamdiu in vera pietate subsistunt, cum iam, vt supra assertum, *diuiniore nexu* inter se conglutinentur, neque tamen peccare dicendi sunt, si aliquam ciuitatem inter se erigunt.

(s) Concludo ita: vinculum inter homines iure naturæ necessarium est, quod consistit in *pax & securitate* colenda, hoc vero inter improbos extra ciuitates non potest obtineri, ergo hoc medium vniuersale testari debet de ipso *sine*, qualis esse debeat omnium ciuitatum. *Vnio* enim in primis consistit in eo, vt *vniti* inter se possint *tranquilli & securi* esse. vnde nascitur *beata subditorum vita*. *Moderatori* enim *reipubl. beata ciuium vita* proposita, vt *opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit*, Cicerone iudice, *lib. VIII. ad Attic. ep. II.* E contrario inter *disidentes & turbatores* non est *vnio*, sed *summe infelicitatis status*. Ergo quamcumque tibi fingas *vnionem*, necessario *primarium scopum* intendere debet, vt *omnium sit*

vna

§. V. Et hoc est, quod vulgo asserere solent, finem ciuitatum esse *beatitudinem ciuilem* (t) seu *externam*, indeque lex prima fundamentalis: *Salus populi suprema lex esto.*

§. VI.

vna voluntas, extra quam haberi non potest securitas & tranquillitas vitæ. Pertinet huc Menenii Agrippæ fabula, quam populo disidenti proposuit, & ad concordiam & vnionem reduxit. *Dissedisse quondam inter se humanos*, dixit, *artus*, quod omnibus opere fungentibus solus venter immunis ageret: *Deinde moribundos a seiunctione rediisse in gratiam*, quando sensissent, quod eius opera redactis in sanguinem cibus irrigarentur. Flor. l.l. c. 23.

(t) *Beatitudo* ciuilis obtinetur ex ipsa vnione & concordia: cetera, quæ ciuitates ornant, inagis accidentalialia sunt, non necessaria. Illustrabo hoc verbis Romuli apud Dion. Halicarnass. lib. II. vbi contendit, *in bellis externis profundas altaque fossas non esse munimenta satis idonea ad certam salutis secure spem hominibus inclusis offerendam: sed hoc tantum polliceri, oppidanos repentina hostium incurfione oppressos cladem nullam accepturos, neque si intestini tumultus in republ. exorti fuerint, priuatas ædes & domicilia cuiquam refugium satis tutum præbere: ad vitam enim quiete & tranquille agendam hæc subsidia & solatia ab hominibus esse inuenta, quæ neque insidias, quæ vicinis tenduntur, ita arceant, vt illi miseri non sint: neque etiam faciant, vt qui insidiis appetuntur, quamuis in tuto sint, tamen confidant. Neque vllam urbem his solis ornamentis felicitatem & amplitudinem diuturnam sibi quæsisse: neque contra vllam vnquam ciuitatem, quod sumtuosis ædificiis priuatis publicisq; caruisset, prohibitum fuisse, quominus ampla & fortunata euaderet.* Sed aliud esse,

N

quod

§. VI. Media itaque necessario ad hunc finem facientia officio boni imperantis continentur, vt partim per *remedia coactiua idonea* omnia fini huic contraria, quatenus coactionem recipiunt, remoueat, partim animos subditorum abduci curet ab effrenata libidine, & quatenus fieri potest, ad veram pietatem adducat, (u) vtrumque tamen eo modo, qui huic instituto conueniens est.

VII.

quod vrbes seruet, & magnas ex paruis faciat. In externis bellis ipsam armorum potentiam, hanc autem audacia & exercitatione comparari. At in ciuilibus perturbationibus, ciuium concordiam: Demonstrauit autem, hanc facillime posse in republ. florere, si vnusquisque & temperanter & iuste viueret, &c.

- (u) Circa hanc thesin plerosque dissentire video, sed facile cum his conueniemus, si modo diuersas quaestiones ab inuicem separemus. Alia (I.) quaestio est, an imperia primario sint instituta, vt pietas interna inter homines promoueatur, quod antea negauit (II.) an imperia ciuilia possint pietatem operari in subditis, quatenus per leges imperatur, quod itidem negatur (III.) an *primarius* scopus ciuitatum sit, vt pietas colatur inter homines; quod itidem negatur, (IV.) annon pietas subditorum multum conferat ad finem reipublicae obtinendum; quod qui negauerit, sane omnis pietatis sensum abiecit dicendus est. Inter *causas felicitatis ciuitatum* recte refert Dion. Halicarnass. lib. II. *temperantiam & iustitiam, ob quas homines se minus mutuo laedentes magis sunt concordēs, & felicitatem non facilissimis voluptatibus sed honestate metiuntur.*

Lau-

Laudat Livi^{us} *lib. I. c. 21.* Numam Pompiliū quod ea pietate omnium pectora imbuerit, ut fide & iurandū proximo legum ac pœnarum metu ciuitatem regerent. (v.) Deniq; annon curæ principis huc quoque directa esse debeat, ut subditi pie viuant, non quidem coactionibus, sed illis externis mediis adhibitis, quæ pædagogicæ instar sunt ad culturam pietatis? quod itidem nec negant illi, qui curam principi demandant circa sacra, scholas & alios mores subditorum recte formandos, verbi causa, pios magistratus præficiendo, subditis fideles ministros constituendo &c. Si deficit pietas, non quidem status ciuitatis in totum ruit, interim tamen egre finis obtinetur. *Timor Dei solus est*, ait Lactantius *de ira lib. I. c. 12.* qui custodit hominum inter se societatem. Econtrario si pietatem remoueris, nihil proderunt exercitus, equi, satellites, ensium vis, virorum innumerabiles copiae, quo minus in te imperiumque tuum insurgat, iudice Nicephoro *lib. XIII. c. 1.* Ratio quoque naturalis docet, veram animorum culturam multam facere ad finem reipublicæ obtinendum. Theodosius *epist. ad Cyrillum apud Edmund. Richerium hist. concil. gener. lib. I. c. 7. §. 2.* hoc agnouit optime, dicens: *Reipubl. nostræ constitutio ea, quæ in Deum est, pietate præcipue nititur, multaque inter hanc & illam cognatio & familiaritas intercedere solet. Nam & ex se inuicem pendens, & utroque prosperis alterius successibus incrementa sumit.* Et paucis interiectis: *Cum itaque Deus imperii habenas nobis tradiderit, iisque, qui imperio nostro parent, pietatis & securitatis quoddam quasi vinculum nos esse voluerit &c.* Equidem imperans propterea non est constitutus, ut curam animarum primario gerat, qui potius, ut primario pacem & tranquillitatem externam in societate civili ob oculos habeat. Ad hanc tamen tunc opti-

me deuenitur, si quoque curam habeat, vò pietas vera subditis instilletur, quo eo melius securitas in republica & tranquillitas obtineri possit. Si a Deo discesserimus, princeps multum ad optimos subditorum mores conferre potest. *Rex velit honesta, nemo non eadem volet.* Si imperans pessime viuít, non sibi tantum nocet, sed in totam peccat rempublicam. Bene Cicero *lib. III. de LL. c. 14. vitia non solum principes concipiunt, sed etiam in totam ciuitatem infundunt.* Hoc sensu Salomo dicit, *Regis thronum tum denuum firmari, si discesserit a malo Prou. XXV. 5. XXVIII. 2. Leuit. XXVI. 4. seqq. Ps. LXXXI. 14. 15.* quorsum etiam collimat Christiani IV. Regis Danicæ symbolum: *Regna firmat pietas.* Apostolus Paulus *1. ad Tim. II. 2.* vult, preces fieri pro imperantibus, vt vitam tranquillam & quietam agere possimus *in omni pietate & honestate,* quod bonum esse ait, seu conducibile reipublicæ. Salomon quoque aliis pluribus locis hoc inculcat, optimus *in arte imperandi* Magister. *Prou. VIII. 11. XVI. 12. XXI. 12. XX. 28. XXVIII. 12. 15. 16. XXIX. 8. 14. 24. XXX. 21. seqq. Sap. VI. 1. 5. seqq.* Etenim omnia vitia & turbæ in republica oriuntur ex inordinatis singulorum affectibus, qui vel *ambitionem* vel *luxuriam* vel *auaritiam* concernunt. Hæc vitia insigniter conuersiones rerum publicarum promouent, vti bene ostendit Dn. Buddeus, *disp. de concord. relig. christ. vitæque ciuil. c. 1. §. 9. seqq.* Optime vero corriguntur per sinceram pietatem, secundum præcepta Christi institutam. Nam *ambitioni* occurritur per *humilitatem* *Matth. XI. 29. XVIII. 3. XX. 21. 26. XXI. 5. XXIII. 7. 10. seqq. Gal. V. 26. Marc. IX. 3. 4. seqq. Luc. I. 51. seqq.* *Auaritiæ* occurrit præceptum Christi de vitanda intempestiua sollicitudine *Matth. VI. 25. seqq. Luc. XII. 25. seqq. 1. Tim. VI. 9. 10. 1. Cor. VI. 20. Voluptates*

car-

§. VII. Patitur ergo mirum in modum hæc vnio, quando ciuitas suam tranquillitatem & pacem mediis ex pessima hominum libidine propullulantibus conseruare & stabilire nititur, (*) quæ tamen vnionem magis tollunt, quam conseruant.

§. VIII.

carnis sedulo tota scriptura sacra dehortatur. *I. Cor. VI. 10. Gal. V. 19. Rom. I. 26. 27. XIII. 13. Luc. XI. 37. Apoc. XXI. 8.* Et huc sine dubio respexisse videntur Ethnici, quando tunc demum beatas fore respublicas prædicarunt, *si imperantes diuina quadam sorte vere philosophentur*, vt ait Plato *Epist. 7.* quod etiam repetit Cic. *Epist. I. ad Qu. Fratrem. Justin. in Apol. II.* philosophorum mentem ita aperit, inquit: *Dicit enim ex priscis quidam: nisi & principes & ciues philosophentur, fieri non posse, vt beata sint respublica & ciuitates.* Non inepte Valerius Maximus *lib. II. c. 1.* *Non dubitauerunt, sacris imperia seruire, ita se rerum humanarum futura regimen existimantia, si diuinæ potentia bene & constanter essent famulata.*

(*) Hoc vt plurimum accidit in regnis & imperiis male partis. Bene Tacitus *Hist. lib. I. c. 30.* *nemo vnquam imperium flagitio quæsitum bonis artibus exercuit; cum plerumque, vt ait Salust. de Catil. bell. c. 2. n. 5.* *iis artibus imperium retineatur, quibus initio partum est.* Tarquinius scelere partam potestatem non melius egit, quam acquiserat *Flor. lib. I. c. 7. n. 2.* Saturninus apud Liuium *epit. lib. 69.* adiuuante C. Mario tribunus plebis per vim creatus, non minus violenter tribunatum, quam petierat, gesfit. Inde Seneca *de Clement. lib. I. c. 13.* *Scelera sceleribus tuenda sunt.* Quod aliquando scelere parta imperia religione & iustitia gubernata sint, prout di-

§. VIII. Huc pertinet (I.) si felicitas reipublicæ quæritur in latissimo imperio, & perpetuis bellis hunc in finem fuscipiendis, quod malum fluit ex ambitione & in vitiosis rerumpublicarum primordiis conspicuum est. (x) Cum enim ita semper respublica turbida sit, & ab ea nulla gens secura, nec illa rursus pacem vel extra se vel intra se habet, cum ciues ad res nouas quotidie moliendas ita instituantur.

§. IX.

Etum §. III. lit. qq. ad illa, quæ rarius accidunt, referri debet.

- (x) Non mirandum est, quod pleræque respublicæ hodie pronæ sint ad hunc finem, cum ipsa initia reipublicæ ex libidine imperandi arcessenda. Cum autem hæc libido non quiescat, sed in infinitum agat, hinc imperans suam felicitatem metitur ex latissimo imperio & semper ducitur cupiditate alios subiugandi. Sæpe audias : *Roma interim crevit ex Alba ruinis, ut ait Lilius lib. I. c. 30.* Sed talia incrementa veram reipublicæ salutem destruunt. Huius indolis plerumque esse solent Reges bellicosissimi, quos *martiales* vocant, uti referunt de Gustavo Adolpho rege Sueciæ, quod asserere solitus fuerit, *Regem semper bellis intentum esse debere, nunquam vero in pace quiescere, quo subditi semper occupationibus agitentur, regna amplientur, & imperans timeatur.* Sed ipse Gustavus plura occupare studuit, quam quæ tueri potuit, vid. Pufendorff. *lib. III. rerum a Carolo Gust. gest. p. 133.* *Facilius quippe est quedam vincere, quam tueri, ut aiunt legati Darii apud Curtium lib. IV. c. 2. & stultum videtur aggredi, quos etiam si vincas, retinere non possis, Thucyd. lib.*

lib. VI. c. 2. Alexander M. suum imperium non aliunde firmare potuisse credidit, quam hac contra leges naturæ suscepta rapiendi libidine. Neque pirata adeo ei inepte respondit, interroganti, quomodo tam impune prædas ageret in mare? Eodem, inquit, quo Tu in orbem terræ. Sed quia id exiguo nauigio facio, latro vocor, quia tu magna classe, imperator. Sed reuera ita finis rerumpublicarum proprius negligitur, & vinculum civile magis laxatur, quam firmatur (1.) dum subditi nimis premuntur oneribus belli ferendis. *Ab armis quidem magna sed breuis potentia: a pacis vero studio paruum, sed diuturnum imperium est*, Tacit. lib. IV. *Annal.* c. 4. in f. Tale itaque imperium ius publicum vniuersale iubet, præscribit. (2.) similiter omnia ex genio principis ad ambitionem in republica disponuntur, ex hoc vero infinita mala contra pacem & tranquillitatem promanant. *Principes plus exemplo quam peccato nocent*, ait Cicero lib. III. *de LL.* c. 14. Nam ut Rex Gothorum Theodoricus ait, *facilius est errare naturam, quam dis similem sui princeps possit rempublicam formare*, Casiodorus, l. III. *Var. epist.* 12. Vnde enim tot rebelliones, quam quod vel populus nimis prematur, vel ambitio eius nimis fuerit aucta? (3.) Cum belli fortuna sit inconstans, ciues non maiorem securitatem in republica habent, quam haberant in statu naturali, cum semper variam belli fortunam timere debeant. Agefilus certe tam eximiam ciuium curam habebat, referente Xenoph. in *Orat. de eod.* p. 668. *ut situari omnes pro lucro duxerit, e contrario pro iactura, si quis etiam non magni pretii homo periisset*. (4.) Si nulli sunt metuendi extranei hostes, ipsa respublica sæpe sua mole laborat, ut quod violenter acquisitum, per violentiam & turbas perpetuas plerumque sit retinendum. De imperii Romani magnitu-

gnitudine plerique scriptores hoc obseruant. Ita enim Florus lib. IV. c. 2. iam pene, ait, toto orbe pacato, maius erat imperium Romanum, quam ut illis externis viribus extingui posset. Itaque inuidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armauit. Expressius rem depingit Tacitus lib. II. Histor. ubi ita: *Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupido cum imperii (Romani) magnitudine adoleuit, erupitque. Nam rebus modicis aequalitas facile habebatur. Sed ubi subactis orbis & amulis urbibus regibusque excisis securos ope concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere: modo turbulenti tribuni, modo consules praeualidi, & in urbe ac foro tentamenta ciuiliu bellorum. Mox e plebe infima C. Marius & nobilium sauisimus L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompeius occultior, non melior. Et nunquam postea nisi de principatu quaesitum. Similiter legati Scytarum fati grauiter Alexandro hoc venenum obiciunt apud Curtium lib. VIII. c. 8. aientes: Si Diu habitum corporis tui auiditati animi parem esse voluissent, orbis te non caperet. Altera manu orientem, altera occidentem contingeres. Et hoc affecutus scire velles, ubi tanti numinis fulgor conderetur. Sic quoque concupiscis quae non capis. Ab Europa petis Asiam, ab Asia transis in Europam. Deinde si humanum genus omne superaueris, cum syluis & niuibus & fluminibus ferisque bestiis gesturus es bellum.* Recte Florus lib. IV. c. 12. n. 29. *difficilius est prouincias retinere, quam facere. Imo, ut ait Salustius in Iugurth. c. 31. maius dedecus, partem amittere, quam omnino non parauisse. Longe prudentius imo iustius egerunt Chauci, ut pro barbaris habiti, quos Tacitus de moribus German. c. 35. in eo merito laudat, quod magnitudinem suam maluerint iustitia tueri, sine cupiditate, sine impotentia, quod*

§. IX. (II.) Si felicitas summa quæritur in luxuria & molliæ, & subditi ad hanc adducuntur, quo eo magis in partes imperantis trahantur. Sed ita quiescit omnis vera cura reipublicæ, & dum luxuria ingrauescit, vinculum ciuile valde laxatur, nec constans est illud obsequium, quod luxuria acquisitum. (y) §. X.

quod quieti secretique nulla prouocauerint bella, nullis raptibus aut latrocinis populati, prompta tamen omnibus arma, ac si res poscat, exercitus plurimum virorum equorumque. Concludo hanc meditationem cum Valerio Maximo lib. IV. c. 1. inf. ea demum potentia tuta est, quæ viribus suis modum imponit.

(y) Prudenter admodum Florus lib. III. c. 12. *Opes atque diuitiæ afflixere seculi mores, mensamque vitiiis suis quasi sentina reipublicam pessum dedere. Monuit iam suo tempore Plutarchus de glor. Athen. p. 348. asserens, non sapere ciuitatem, quæ tantum in res ludicras impenderet studium, sicut etiam Cambyses apud Xenophont. in Cyropad. lib. I. p. m. 27. lit. a. reprobatur illud discrimen inter subditos & principem, quasi scilicet hic deberet sumtuosus viue re, domi plus auri habere, diutius dormire, omnino minore cum molestia laboreque degere, quam subditi. Ego autem, inquit, arbitror non desidia vitæ ratione prestare subditis debere principem, sed alacri studio rebus eorum prospiciendo ac laboribus tolerandis. Respice Heliogabuli atque Caracallæ tempora, & mala infinita obuia deprehendes. Breuiter huc omnia redeunt (1.) quod per luxuriam reipublica ad paupertatem & perniciem redigatur. Qualis rex, talis grex. De Ptolomæo Ægypti rege refert Iustin. lib. XXX. c. 1. quod luxuriæ se tradiderit. Regis mores, pergit, omnis secuta regio est. Itaque non amici tantum præfectique, verum etiam omnis exercitus depositis militiæ studiis, otio ac desidia corru-*

§. X. (III.) Si inter summum reipublicæ bonum referuntur artes lucrandi & auaritiæ pro lubitu exercendi. (2)

§. XI.

pti marcebant. Quibus rebus cognitis Antiochus Rex Syriæ, veteri inter se regnorum odio si mulante repentino bello multas urbes eius oppressit. Sic cum Dionysius Platoni Magistro philosophiæ operam daret, tota regia puluere fuit repleta præ turba Geometricas pingentium figuras: Sed eodem ad sua pocula & voluptates redeunte vitæ mollities omnes occupauit. Iularch. de adul. & am. discrep. c. II. (2.) Inhabilem se reddit imperans, ut possit sana admittere consilia, aut reipublicæ consulere, exemplo Neronis luxuriosissimi, sibi concessam dititantis, nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium & gaudia felicium, Tacit. lib. XIII. anal. hinc (3.) vbiq; occasio omnia & quæcunq; impune faciendi. Quia mutationes rerum publicarum non raro inde oriuntur. Tandiu, ait Flor. lib. I. c. 7. in f. superbiam regis populus R. perpeffus est, donec aborat libido. Hac accedente, famosum illud refugium ortum est. Huc pertinet graue monitum Salomonis Prou. XXXI. 3. seqq.

(2) Auarum principem & omni iudicio earentem Salomon coniungit. Prou. XXVIII. 16. id quod ex opposito ibi conspicuum est. Admodum scite Cicero lib. II. de offic. c. 22. ait: *Nullum vitium tetrius quam auaritia, præsertim in principibus & reipublicam gubernantibus. Habere enim quæstui reipubl. non modo turpe, sed sceleratum etiam & nefarium. Itaque quod Apollo Pythius oraculo edidit, Spartam nulla re alia, nisi auaritia esse perituram, id videtur non solum Lacædæmonis, sed & omnibus opulentis populis*

§. XI. Et tamen non diffitendum est, plerasque ciuitates ad huiusmodi corruptas & a vero, sine aberrantes vias deflectere, imo in plerisque hæc tria corruptelarum genera concurrere, (*) vt incidant fere in *statum rerum publicarum irregularium*. (a) Prout enim pessimus finis est, ita leges quoque huic respondentes unionem reipublicæ magis tollunt, quam stabiliunt.

§. XII.

pulis prædixisse. Certe vbi avaritia dominatur, vbi *auri vis atque opes principibus infensæ* (Tacit. lib. XI. *annal. ab init.*) primario pro scopo habentur, infinita monopolia & alia avaritiæ & iniustitiæ simulacra maxime in ministris sequuntur, *cursus fides integra manere non possit, vbi magnitudo quæstum spectatur*, Tacit. lib. XI. *annal.* Si princeps avarus est, miserrimi sunt subditi, qui facultatibus præditi sunt; nam sub quouis prætextu imperantis bonis alienis inhiat, leges ad quæstum exemplo Iustiniæni accommodat, imo ipsa iustitia venalis est, subditis extorquetur duris exactionibus pecunia, neque vllus alius tyrannicis dominationibus aptior est, quam avarus. Ipsi vero subditi, rupto vinculo, quæuis scelera, flagitia impune committunt, ad quæ avaritia ipsis ansam suppeditat. Vnde Cicero *Philipp.* III. tales imperantes remouet ab habentis reip. *quis*, ait, *rex vnquam fuit tam insigniter impudens, vt haberet omnia commoda, beneficia, iura regni venalia.* Denique huc quoque pertinet, quod ait Salust. *orat. de ordin. rep. saepe iam audiui, qui reges, quæ ciuitates & nationes per opulentiam magna imperia amiserint, quæ per virtutem inopes ceperant.*

(*) Notat hæc tria vitia in statu rei Romanæ Florus lib. III.

lib. III. c. 12. aiens: opes atque diuitia afflixere seculi mores, missamque vitiis suis quasi sentina rempubl. pessumdedere. & paucis interiectis ostendit, quod famem luxus fecerit, quod ex auaritia vectigalia reipubl. atque ipsa iudicia in questu habita sint, quod abundantia familiarum bella seruilia produxerit, quod ab ambitu honorum Mariana & Syllana tempestas petenda sit, quod apparatus conuiuorum & sumtuosa largitio Catilinæ furorem in republ. excitauerit &c.

- (2) *Respublica morbida seu irregularis est, quæ defleat a vera vnione, ita vt similis sit ædificio ruinam minanti, sicuti contra regularis, quæ adhuc cohæret, & licet quædam vitia habeat, tamen adhuc quibusdam solidis nititur fulcris. Et quidem vitia status non confundenda sunt cum vitiis hominum. vitia hominum solent plerumque ansam dare ad vitia status, scilicet vt status publica lege & more ita male cohærere incipiat. Communiter regna absoluta solent ad respublikas regulares referre, vbi subditi vi terrentur, coercentur, & perpetuis defatigationibus ita exercentur, vt vnio satis stabilis adesse videatur. Timent regem, quia Tyrannus, quia malum infert, quia alia grauiora metuunt, & ita vel inuiti sub iugo retinentur instar ferarum bestiarum, qui domitoris sub vinculis gemunt. Tale fuit regnum Tarquinii, qui conscius male querendi regni ab se ipso aduersus se exemplum capi posse, armatis corpus circumsepfit, neque enim ad ius regni quicquam præter vim habebat: vt qui neque populi iussu, neque autoribus patribus regnaret. Eo accedebat, vt in caritate ciuium nihil spei reponenti metu regnum, tutandum esset. Liius lib. I. c. 49. Verum enimvero hanc rempublicam esse specie tantum externa regularem & sanam, magis*

gis vero *morbidam* vel inde arbitror, (I.) quia *metus & terror infirma vincula caritatis, quæ ubi remoueris, qui timere desierint, odisse incipient.* Tacit. in Agric. c. 32. (2.) quia cura pro subditorum salute est plane inanis, & eatenus tantum subditis imperans consulit, vt sibi & suæ potentix bene sit. (3.) subditi nunquam tuti nec tranquilli, sed sub *prætextu iuris*, quæuis patiuntur. Hinc T. La-gius apud Dion. Halicarnass. lib. VI. optime cen-set, *longe optimum & firmissimum id esse imperium, quod beneficiis non suppliciis subditos in officio continere solet. Illorum enim benevolentiam, horum vero timorem esse comitem. Quicquid autem est formidabile, id necessitate naturali omnibus maxime est exosum.* E contrario qui dominationem exercent exemplo Tarquinii occidunt, in exilium agunt, ho-nis multant non modo quos suspectos & inuisos ha-bent, sed unde nihil aliud, quam prædam sperare pos-sunt. Liuius lib. I. c. 49. Proinde talis respublica turbis & perpetuis disidiis luctatur, vti vel regnum Gallix tristissima eius rei exempla suggerit. Ex-pressius adhuc veritatem huius asserti confirmat status rei Romanæ post Galbæ occisi tempora, postquam in *Othones, Vitellios & Domitianos* alios-que flagitiosissimos principes incidit. Nihil foedius illo tempore. Non iure, sed vi, cædibus, seditioni-bus omnia acta sunt, imo ipsis flagitiis certatum fuisse videtur. *Locupletissimus quisque in prædam correptus, vires luxu corruppebantur contra veterem disciplinam & instituta maiorum, apud quas virtu-se quam pecunia res Romana melius stetit. Epula-rum fæda & inexplebilis libido, ex vrbe atque Italia irritamenta gula gestabantur, exhausti conuiuiorum apparatus principes ciuitatum. Degenerabat a la-bore ac virtute miles assuetudine voluptatum, & con-temptu ducis. Nemo in illa aula probitate aut in-*
du-

§. XII. Vnde concludo, quo magis ciuitas simplicitati (b) studet, tranquillitatemque ciuium quærit, eo beator est & secundum leges naturæ

dustria certauit: unum ad potentiam iter prodigis epulis & sumptu ganeæque satiare inexplebiles principis libidines. Mutato imperatore, non mores mutati. Magis alii homines, quam alii mores. Multæ ubique & atroces inter se militum cædes. Irrepentibus dominationis magistris principes superbiores & acerbiores facti. Apud paucos tacito voto quies pro discordia, bonus & innocens princeps pro pessimis & flagitiosissimis expetitus. Hæc & similia Tacit. lib. II. Histor. passim ingeminat. Præterea vrbes hausta & obruta, Roma incendiis vastata, polluta ceremoniæ, magna adulteria: plenum exiliis mare, infecti cædibus scopuli, atrocius in vrbe sanctum. Nobilitas, opes, omisi gestique honores pro crimine & ob virtutes certissimam exitiam. Nec minus præmia delatorum inuisa quam scelera. Corrupti in dominos serui, in patronos liberti, & quibus deerat inimicus, per amicos oppressi. Qui occiderant certatim ostentantibus cruentas manus, ut pulcrum & memorabile facinus iactabant, Tacit. lib. I. Histor. ab init. Stultissimus quisque pecuniis mercabatur, & quod in perditis rebus accidit omnes præcipiebant, nemo exsequebatur. Id. lib. III. Histor. Discordia inter patres, ira apud victos nulla in victoribus auctoritas, non leges non princeps in ciuitate erant. Id. lib. IV. histor. Et infinitum foret, omnes calamitates publicas, & scelera nefanda, recensere, quibus non tantum fœdus civile sed humani generis ruptum est.

(b) *Simplicem voto, quæ vano cæret luxu quem ægre ciuitas*

ræ instituta, licet forsan pro barbara habeatur ab imperitis rerum æstimatoribus.

§. XIII.

uitatis indicium Seneca epist. 114. vocat & se intra suos fines continet, neque adeo diuitiis studet. Talis fuit Iudæica, primo intuitu satis barbara plerisque visa, & inculta, sed quæ non tentata fuit in suis primis initiis ab eiusmodi vitiis, quibus reliquæ respUBLICÆ infectæ fuisse leguntur. Diuitiæ subditotum in pecoribus consistebant, amplissimæ domus deerant, nec magnis sumptibus indigebant. Leges a Deo eis latæ auaritiæ obicem ponebant, potius amorem & humanitatis officia inculcabant. Luxuria rara instrumentis luxuriæ ademptis & commerciorum necessitate cessante. Ambitibni nullus locus dabatur, sed finibus assignatis contenti esse debebant. Atque hæc quidem tamdiu durabant, donec reges sibi expeterent. Hisce adsumtis mox loco simplicis vitæ luxuriæ fior & splendidior inuasit populum, vnde plura mala ipsam rempublicam sensim & pedetentim corruerunt, & destruxerunt. Similiter quamdiu respubl. Romana in simplicitate persistebet, satis beata videbatur, domi militiæque boni mores colebantur: concordia maxima, minima auaritia erat; ius bonumque apud eos non legibus magis quam natura valebat: iurgia, discordias, iras, similitates cum hostibus exercebant, ciues cum ciuibus de virtute certabant &c. Salust. de bell. Catil. c. 9. vbi c. 10. ostendit, qua ratione respUBLICA per ambitionem, auaritiã & luxuriã corrupta fuerit. Imprimis sub Numæ imperio ad eam culturam redutam fuisse ait Liuius lib. I. c. 21. ut finitimi populi in eam verecundiam adducti sint, ut ciuitatem totam in cultum Deorum versam violare ducerent nefas.

(c) Mo-

§. XIII. Quoad caput secundum *circa formam* imperandi notandum, quod etsi prima imperia ex suo vitioso initio *penes unum* extitisse videantur, tamen ex postfacto status rerum publicarum variare ceperit. Inde primo orta videtur *Monarchia.* (c)

§. XIV.

(c) Monarchas primum tenuisse imperium ex *historia imperiorum* satis constat, vtut forsā ab initio *potentia insignis*, quæ postea demum accessit, defuerit. *Nam urbes quoque vt cetera ex infimo nascuntur*, vt ait *Liuius lib. I. c. 8.* Huc respiciunt tot testimonia historicorum & ipsius Aristotelis 1. *Polit.* 1. *inquinantis: initio a regibus gubernabantur ciuitates & nunc etiam gentes*, quo & *Cicer. 3. de LL.* respicit *aiens: omnes antiquæ gentes regibus quondam paruerunt.* & *Salustius in Catil. Regnum in terris nomen primum fuit.* vid. *Hert. in Elem. prud. civ. p. 1. Sect. 10. §. 5.* Concedit id ipsum quoque *Autor tr. du gouuernement civil*, quod *penes unum* ab initio imperium fuerit, sed diuersam huius rei causam adducit. Contendit enim *cap. VII. §. 13, liberos prima ætate paterni imperii assuetos facilius imperio vnus se submisisse, quod a prima iuuentute florere tam gratum & securum illis visum fuerit. Esse præterea Monarchiam eiusmodi rem, quæ simplicitate se commendat, & sua sponte hominum animis se insinuet, postquam experientia alias formas regiminis haud representasset, nec ambitio dominantium eos induxisset, vt se munirent contra supremam potestatem & mala inde redundantia. Eos non cogitasse de medijs reprimendi conatus & excessus imperantium, nunquam quippe dominationem Tyrannicam perpeffos, vitam simplicem, ab auaritia & ambitione alineam, do-*
mina-

§. XIV. Regia hæc *potestas*, vti ab initio fuit *violenta*, ita per violentiam, modo *apertam*, modo magis *occultam*, plerumque fuit exercita, (d) vt hoc modo subditi parum a *seruis* distarent, quod & indicat *ius regium* descriptum i. *Sam. VIII.*

§. XV. Cum itaque in iis, quæ ad finem civitatum spectant, populus imperantis voluntati se subiecerit, voluntas omnium in huius volun-

---

minatum non adeo metuisse, sed sicuti sponte in societatem civilem abiissent, mutuo amore & affectione inter se certasse, magis vim externam metuisse, & hoc intuitu nihil facilius fuisse, quam Monarchiam tam optime moderatam inter se stabilire. Platonis rempublicam descriptam crederes, quæ sicuti in idea tantum fuit, ita vereor, ne idem de viri doctissimi sententia dicendum sit. Hæc omnia supponunt, ciuitates inter pios conditas fuisse, cuius contrarium cap. I. fusius demonstratum est. In rebus, quæ ad historiam spectant, nihil supponendum est ex nudis coniecturis, quæ nullis indicijs probari possunt, imo cuius contrarium in oculos incurrit.

- (d) Hoc illustrari potest ex iis, quæ dicta sunt ad §. III. Tales imperantes magis usu, quam voluntate populi regna possident, vt de Seruio dicit Liuius lib. I. c. 46. Si tamen postea voluntas populi expressa accedat, imperium magis firmatur. Vti fecit Seruius, qui postea ad populum tulit: *vellent, iuberentne se regnare? tantoque consensu, quanto haud quisquam alius ante, rex est declaratus, Liuius ibid. optime cognitum habens, vim omnem imperii in consensu obedientium esse, Id. lib. I. c. 59.*

O

(e) Hic

luntate concentratur, vt ita, quod imperans summus in hisce negotiis vult, omnes velle *moraliter* censeantur. (e)

§. XVI. Quo magis itaque voluntas imperantis cum voluntate subditorum constanter in causis

(e) Hic effectus *unionis* constitutæ est, cum ante conditas ciuitates omnium erat *diuersa & discordans* voluntas, quæ per *imperium* in voluntate imperantis vnita est, vt finis, h. e. *securitas & pax* eo rectius possit promoueri; & sic toti imputatur ciuitati, quod imperans fecit, *nomine ciuitatis*. Videlicet princeps agit vel *extra ciuitatem*, vel *in ciuitate*. Si *extra ciuitatem* agit cum alia gente, tunc quod princeps vult, vti hætenus dictum, omnes voluisse censeantur, & hinc vulgatum:

Quisquid delirant reges, plectuntur Achini.

Quodcumque absque voluntate eius factum a *singulis* vel *pluribus*, id effectum iuris hunc inter gentes habere, nec pro *actione ciuitatis* vel *reipublicæ* haberi potest. Genti tamen quibus iniuria facta est, eos ab imperante dedi, postulandi ius est, qualia exempla passim occurrunt *Iudic. XIX. & XX. Supplicio noxio paucorum, quam innoxio omnium sanguine* iniuriam expiare præstat, vti Samnites iudicarunt apud Liuium *lib. VIII. c. 39. Conf. Id. lib. XXXVII. c. 45. lib. XXI. c. 10. lib. XXXVIII. c. 31. & 33.* Si *intra ciuitatem* agit, itidem *omni-um* voluntate fieri, quod facit, censendum est, v. c. *leges ferendo, iudicando &c.* Verum hoc generale quidem, non tamen est in infinitum extendendum, sed in iis saltem verum est, quæ *ad finem ciuitatum spectant*: in eis enim tantum se voluntati alterius subiecerunt.

(f) Id

causis publicis conspirat, eo firmior est nexus, eoque facilius finis a iure naturæ intentus obtinetur. (f)

§. XVII. Deficiente hac voluntatum conspiratione, facile contingere potest status publici *mutatio*, vt ciuitas nouum statum induat, & vel penes *paucos vel maiorem partem populi* imperium esse incipiat. (g)

§. XVIII.

(f) Id naturale est, vbi omnes idem volunt, ibi maior est amor, & sic societas quoque eo firmior: Contra vbi solo *metu & potentia* omnia diriguntur, *inuidia regni etiam inter domesticos insida omnia atque infesta facit*, vt ait Liuius *lib. 1. c. 42.* & licet hætenus moraliter subditi idem velle videantur, quod princeps vult: in effectu tamen a *voluntate* eius abalienati sunt, & *coacte* volunt, quod princeps vult. *Arduum est*, inquit Tacitus *lib. 4. annal. eodem loci potentiam & concordiam esse.* Seruius primus iniussu populi regnavit, inde omnia eidem infesta fuerunt, Liuius *cit. l.* donec postea populus libere consentiret. Ast Salomonis regnum populo gratum acceptumque erat. Omnes videbant, per sapientiam DEI cuncta dirigi ab eo, & iudicia quoque exerceri, hinc eo maiori reuerentia & amore omnes eum prosequabantur, vt felicitate eius temporis nihil illustrius excogitari potuerit. Erat potens diuesque, potentia tamen & diuitiis non utebatur, vt *unico medio* imperandi, *sola Dei sapientia* omnia dirigente. Cum hætenus Respubl. romana variis discordiarum procellis esset agitata, & tandem communi consilio pro commodis eius laborarent, omnes publicam lætitiã significabant, *beatam urbem Romanam & inuictam & æternam illa concordia* dicentes, Liuius *L. V. c. 7.*

(g) His verbis ostendere conor, *Democratiam & Aristocra-*

§. XVIII. Sic itaque eadem ratione, qua regna sunt constituta, potest Aristocratia enasci, quatenus cœtus suam voluntatem subiicit concilio ex paucis optimatibus constanti.

§. XIX. Non singulis autem optimatibus se committit populus, sed omnibus coniunctim consideratis, (h) & ita plures in concilio congre-

stocratiam apud plerosque populos ex Monarchia natus fuisse. Pufendorffius quidem tit. VIII. c. 5. §. 4. putat, ab initio Democratias usu obtinuisse, a quo non videtur abhorrere Huberus de iure ciuitatis. Verum iam supra §. XIII. ostendi, antiquissima fuisse regna, & ex temporum iniuria nata, vbi tamen forsitan negari nequit, populos, quo magis libertatis amantes fuere, eo citius Regum iugum excussisse; Roma ab initio reges habuit: Sed excusit hoc iugum, postquam reges effrenata libidine ius fasque euerterent & solo timore subditos continere studerent, vnde non poterant non odium & auersatio, & ex hac seditiones oriri. Male vim suam, ait Plinius lib. 8. epist. 24. n. 6. potestas aliorum contumeliis experitur; male terrore veneratio acquiritur. Longeque valentior amor ad obtinendum, quod velis, quam timor. Nam timor abit, si recedas, manet amor: ac si vt ille in odium, hic in reuerentiam vertatur.

(h) Singuli seorsim non imperant, sed omnes coniunctim, qui omnia collegialiter & per vota maiora expedire debent. Et quidem omnia decernenda sunt independenter & proprio iure. Nam solet haud raro contingere in Democratia, vt collegio alicui demandetur a populi maiore parte cura reipublicæ, vt vice populi administrarent. Sed ita collegium dependet a populo, quod vel ex prouocatione ad populum liquidum est, vti in regnis a rege, & ita ab externis hisce schematibus

gregati vnã personam sustinere videntur, & consequenter voluntas illius concilii circa negotia reipublicæ est voluntas omnium.

§ XX. Quod si tandem populus in plenam euadit libertatem, excusso iugo regio, vel eiectis optimatibus, Democraticus inde status oritur, quatenus summam potestatem coniunctim populus retinet.

§ XXI. Quod itaque maior pars populi integri decernit, pro omnium voluntate (i) habetur

bus nullum ducendum argumentum. Hoc casu omnis populus a se imperium non abdicauit, sicuti priori. Simile quid, quod in Aristocratia obtinet, quoque deprehenditur in *Dyarchiis*, si imperium apud duos *indiuifim* & *in solidum*, æqualiterque sit, qualia exempla in Romano imperio orientali plura fuere, quæ ratio imperii tamen magis vtilitatem reipubl. impedit, quam promouet. Interim tamen non tantum externo schemate a se inuicem differunt, quod soleat singulis *Dyarchis* plus honoris & cultus tribui, quam singulis optimatibus in republica, adeoque *Dyarchis* quidem prædicatum *Majestatis* non denegetur, quod tamen nequidem integro concilio optimatum dari solet; sed etiam in eo, quod singuli ex *Dyarchis* aliquando *in solidum* imperent, adeoque quod *unus* fecit, effectum iuris sortiatur, aliquando vero non nisi *coniunctim*, quo casu proxime ad Aristocratiam reipublica accedit.

- (i) Novi hanc populi voluntatem plerumque inordinatam esse, & publicæ rei non consulere: interim quoad effectus publicos pro iure legitimo habetur. *Non enim comitiis semper iudicat populus, sed mouetur: plerumque gratia, cedit precibus, facit eos, a quibus est maxime ambitus. Denique si iudicat, non delectu*

betur, & huic decreto se singuli subiicere debent, adeoque licet imperium sit penes omnes *coniunctim*, quatenus summam rerum tangit, tamen conclusum maioris partis necessario *vim iuris & imperii* ex post facto consequitur.

§. XXII. Omnes ciuitates interim, qualiscunque forma regiminis in eis obtineat, manent inter

---

aliquo, aut sapientia ducitur ad iudicandum, sed impetu nonnunquam & quadam etiam temeritate. Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia: semperque sapientes ea, quæ populus fecisset, ferenda, non semper laudanda duxissent, ait Cicero orat. pro Cn. Plancio.

- (k) Quæ contra democraticum statum obiici solent, plenius refellit Pufendorff. *lib. VII. c. 1. §. 5.* Res tota huc redit, non posse simul populum imperare & parere. Sed nullà est absurditas, quando dico, populum in concilio h. e. *coniunctim* consideratum exercere summum imperium, *singulos* vero extra concilium positos parere: Si dicis, quod singuli tantam per modum *pacti* obligentur, id quidem non nego, sed ita tamen, vt singuli ad id efficaciter quasi per modum *imperii ex post facto* cogi possint: quod si enim parere recusant, nomine totius reipubl. tanquam inobedientes & rebelles recte puniuntur: Quia vero tale concilium perpetuo durare nequit, adeoque eo finito administratio imperii exspirare videatur, constitui debent, quibus *executio & imperium* interim *nomine huius concilii* demandetur, donec necessitas cogat, de summis rerum rursus in comitiis deliberandi. Præterea populus in hoc statu gentes alias deuictas sub sua potestate habere potest, quibus eodem modo imperat, vti princeps in Monarchia, quales populi deuicti plures sub imperio Romano fuere vid. Hobbes. *Leuiatb. P. I. c. 19.*

ter se liberæ & æquales, adeoque de iure altera præ altera aliquam prærogatiuam prætere-
nequit, (1) nisi quam communis consensus per ta-
cita pacta approbavit, tunc enim lege naturæ ci-
uitates inter se obligantur ad illum ordinem,
qui simul pacem communem & harmoniam in-
ter gentes promouet, obseruandam.

§. XXIII.

- (1) Hac de re Pufendorff *Lib. 8. c. 4. §. 15.* & Ill. Dn. Thomaf. *ad Monzamb. c. 1. p. 65.* plenius egerunt. Tota res eo redit: Ciuitates inter se viuunt in *statu libertatis*, adeoque omnimoda inter eas, quatenus personam moralem representant, est æqualitas: neque enim vlla hætenus potest afferri ratio *iuris genuina*, propter quam altera obligata sit, vt alteri cederet. Quæ enim ordinis rationes in *ciuitatibus* habentur, ex *determinatione summi imperantis* fluunt, qualis positua determinatio inter gentes cessat. Imo quamuis status rerum publicarum inter se diuersi sint, hæc tamen diuersitas magis respicit ipsam rempublicam *intra se*, eiusque gubernationem, non vero respectum ad externos inuoluit, adeoque nullum potest argumentum afferri, quare respublica *popularis* cedere debeat statui *Monarchico*, cum vtrobique adsit summum imperium. Quæ argumenta *extra pacta* afferuntur, sunt vana. *Potentia* non tollit æqualitatem, nec ius potius tribuit. Nec *antiquitas* reipubl. ceteras gentes obligat, ut cedere antiquiori genti debeant; Præterea nec *absolutum imperium* quam *souuerenitatem* vocant, quoque sufficiens videtur, cum tamen toti corpori alterius ciuitatis nihilominus sua maneat potestas, & hæc tantum intra fines reipublicæ concludatur. Si *mores gentium* consideramus, admitto eosdem, inter quos tales vigent, sed ex moribus harum vel illarum gentium aliæ non obli-

§. XXIII. Quo grauiores autem solent de proedria esse lites, eo inaniores sunt, (m) quia licet altera alteri ciuitati cedere debeat, quando conueniunt, tamen nihil eo ipso neque de *iure libertatis*, neque *summi imperii*, amittitur, neque adeo vllum aliud metuendum est præiudicium, nisi ambitionis.

§. XXIV. Quemadmodum autem ordo inter ipsas ciuitates arbitrarius est, ita quoque dignitas externa eorum, qui reipublicæ præfunt, intra ciuitatem arbitraria est, & dependet itidem
ex

obligantur. Mores enim sunt producti vel ex *pactis expressis*, vel, quod plerumque fit, *tacitis*, dum scilicet alter populus sua patientia consentit in prærogatiuam alterius gentis. Et ita fere factum, vt prout populus alterius ope indiguerit, alteri ex regulis prudentiæ cesserit. Sic fere olim primum dabant locum omnes Reges *reipublicæ romanæ*, vbi adhuc *libera & popularis* erat, quæ prærogatiua ad *Imperatores* transiit, & ex *communi consensu gentium* durauit in nostris Imperatoribus. Ergo euidentis est, rempublicam Democraticam nullo iure posse inferiorem censi aliis ciuitatibus, si abstrahamus a *pactis vel expressis vel tacitis*. Ex post facto vero obtinuit, vt prærogatiuam reges ad se traherent, *ex potentia*, qua pollebant, cui cum se aliæ respUBLICÆ opponere non poterant, potius cedere, quam hostem alterum habere voluere. Unde factum, vt *pactis fere tacitis* prærogatiua illa sit determinata.

(m) Pertinet huc dictum Lactantii: *contentione de dignitate nihil foedius, nihil arrogantius, nihil a sapientiaratione remotius esse*. Inter gentes quidem *ex prærogatiua ordinis* non leue momentum dependere volunt, sed quale illud sit, hæctenus non euictum est.

Sic

ex institutione prima, (n) quæ vim cuiusdam *taciti pacti* habet, vt tamen propterea summo imperio & statui reipublicæ nihil nec addatur, nec detrahatur.

§. XXV. Ceterum ex hoc vario ciuitatum sta-

(n) Sic reges vtuntur splendidissimis titulis, minoribus *optimates* gaudent, imo integræ reipublicæ, licet liberæ sint, minimis sane titulis superbiunt, quod tam de rebus publicis *inter se* verum est, quam de ipsis imperantibus *respectu ciuitatum*. Sic enim augustior reuerentia & autoritas eximior solet regibus præberi, longe minor optimatibus & tamen optimates idem habent imperium eandemque maiestatem quam reges. In populo iudaico Moses summam *ferè* potestatem exercebat, & post eum Iosua, & Iudices, sed absque externo splendore. Si tamen in originem inquirimus, vix alia ratio suppetit quam hæc, quod reges plerique ab initio violentia fundauerint imperium ex sola libidine imperandi, ergo simul quæsiuerint *præminentiam* quandam singularem, & cum conditio subditorum fere desciuit in statum seruatorum, hinc eximior cultus inde ortus est. Ast *optimates* cum ex pluribus constent, singuli singulis impedimento fuisse videntur, quo minus illis tam splendidus cultus præberetur. Sic & inter eos, qui reipublicæ præsunt, diuersæ sunt denominationes. Dantur *Imperatores, Reges, Domini, Archiduces, Duces, Principes, Comites* &c. Sed hæc nomina minorem non inferunt potestatem, nec minuunt libertatem. Hæc omnia & similia ab initio *arb traria* fuere, & sunt tantum externa schemata, quæ statui reipublicæ nihil nec addunt nec detrahunt. Manet Ciuitas in sua libertate & iure, siue dicatur, *supremus Ducatus*, siue *regnum*, siue *imperium*, siue etiam *Comitatus*, si nemini obnoxius sit.

statu posse nouam adhuc conciliari rerumpublicarum speciem tradunt, quam *mixtam* vocant, ita vt in vna republica partim monarchia partim aristocratia simul obtineat, & quædam iura summi imperii vnus independenter, quædam autem optimates independenter & solitarie exercent. (o)

§. XXVI.

(o) Multæ sunt lites de *existentia huius reipublicæ*. Eam negarunt Joh. Bodin, *de reipublica lib. 2. c. 1.* & Petrus Gassendus *phil. moral. p. 1466.* Thomas Hobbes in *Leuiathan. c. 18. & 24. de Ciue c. 6. §. 6.* Eam adstruxere Hugo Grotius *De J. B. & P. lib. 1. c. 3. n. 17.* Kulpif. *ad Monzamb. p. 2. p. 225* Qui existentiam eius asserunt, imperium tanquam *totum aliquod* in se concipiunt, quod tamen in varias distinctasque partes diuidi possit, adeoque exinde inferunt, manere quidem penes *integram ciuitatem* totum imperium, sed ita partes imperii posse distingui, vt penes vnum possint esse *diuisim & independenter* quædam iura Maiestatica, penes populum vel optimates reliqua iura, & sicuti in populi arbitrio fuit, uni vel paucis totum imperium conferre, ita quoq; idem potuit ita diuidere imperium, vt quædam partes sint penes vnum collegium, quædam penes alterum. Vbi tamen cauendum monent, ne statim mixturam hanc fingamus, si *administratio reipublicæ externa* aliquid trahat ex forma alterius reipublicæ, vbi tamen status ipse reipublicæ ex *legibus & potestate* æstimandus maneat simplex. Sic potest accidere, vt status Reipublicæ sit popularis, pleraque tamen externe administrantur vel ab aliquo principe in populo, vel a Collegio quodam, nam *modus extornus administrandi non variat ipsum statum.*

§. XXVI. Sed si vel maxime talis reipublicæ forma mente concipi queat, tamen adhuc dubium remanet, an talis mixtura existere possit in rerum natura, & si existat, an tale monstrum reipublicæ recte cohæreat, (p) & non potius lon-

(p) Diximus, ciuitatis *animam* esse *unionem*. Ergo ubi illa in totum non potest non deficere, adest *anarchia*, *mors* & *interitus* reipublicæ. Iam ponamus, principem habere ius fœderum, senatum ius belli, populum ius tributorum, *princeps* sane non habet maiestatem, quia non habet ius foederum nec tributorum nec *Senatus*, quia non habet ius belli & tributorum, nec *populus*, quia non habet ius belli & fœderum, nec *omnes coniunctim*, si dissentiunt, quia alter alterum non potest cogere, nec hic vota maiora valent, cum singuli iura sua independenter exercent, & si alter alterum posset cogere, adesset dependentia. Reuera itaque omnis unio deficit, si talis status reipublicæ fingitur, qui perpetua bella alit. Quamcunque enim mixturam tibiingas, statim apparet, illam ita esse comparatam, ut omnia, quæ ad securitatem publicam & salutem reipublicæ pertineant, impediatur, dum alter alterum impedit, ne possit ius suum exercere. Ita si princeps habet ius belli, si populus nolit bellum, denegat tributa & senatus fœdera & ita porro. Neque obstat, quod tamen possint quandoque vnanimi consilio agere; nam si vel maxime id vna vel altera vice fiat, hi casus tamen erunt rarissimi, cum potius cogitandum erat, homines, præsertim potentia gaudentes, & sibi inuicem ob diuersa studia inuidentes, magis aptos esse ad interna dissidia & bella ciuilia quam rempublicam gubernandam. Arduum semper habitum fuit, *eodem loci potentiam & concordiam esse*, ut ait Tacitus *lib. IV. annal.* Non triumuiratus diu subsistit, ut ut fœdere ærtissimo conglut-

natus

longissime aberret a fine reipublicæ a lege naturæ intento.

§. XXVII. Nouum tamen adhuc extruunt statum ex *systemate ciuitatum plurium* (q) quando plures vna ciuitates liberæ arctissimo inter se vinculo ita connectuntur, vt vnum corpus videantur constituere, vt tamen singulæ summum imperium retineant, in proprios subditos.

§. XXVIII.

natus videretur. Semper tribunitia potestas consulare imperium impugnauit, & perpetuis seditionibus remp. afflixit, quæ tamen adhuc tolerabilior, quam status mixtus, videtur fuisse.

(q) Proprie loquendo itaque huc spectant *ciuitates liberæ*, quæ etiam post *confoederationem* inter se factam liberæ debent manere. Non itaque huc spectant plures reipublicæ, postquam sub imperio vnus coalescunt, singulæ enim liberæ esse desinunt, vnus imperio subiectæ. Vt ut vero plerumque huiusmodi ciuitates *compositæ*, vti etiam vocantur, coniunctim sibi eligere communem *ducem* soleant, ille tamen non *suo iure* agit, sed dependet a statu systematico, imo quædam pacto comprehenduntur, quæ non nisi *coniunctim* exerceri possunt, qualia plerumque sunt, quæ ad communem securitatem, propter quam vt plurimum tale systema extruitur, faciunt, qualia sunt iura *belli, pacis, foederum, legatorum*, in quantum communi bello inseruiunt &c. Olim *Volsci* inter se tali nexu systematico confœderati fuisse videntur. Si bellum imminebat, commune concilium convocabant, in eo de summis rerum consultabant, duces belli eligebant, legatos communi nomine mittebant, &c. Dion. Halicarn. *lib. 8. pr.* Sic etiam hodie eadem plerumque inter Belgas obtinent, sed in Heluetia singulæ ciuitates maiorem sibi reti-

nu-

§. XXVIII. Oriuntur autem plerumque talia systemata vel *expresso foedere*, (r) quando plures ciuitates separatae ita coalescunt. vel *absque praefinito consilio & pacto*; (s) vbi plures prouinciæ sub
vno

nuere potestatem, cum singulis cantonibus adhuc permillum sit foedus inire. Ex hoc iurium communi exercitio oritur necessitas alicuius *communis concilii*, qualia apud Belgas duo esse docet Grotius *lib. V. anal. Belg. c. ad A. 1588.*

- (r) Prioris generis systemata sunt magis *regularia*, & ad pacem communem aptiora, cum *expresso foedere* inter se connectantur, ac omnia certo *ordine* boni publici causa ita disposita sint, vt non facile renitentiae locus relinqui possit. Huc pertinent confœderati Belgi & Heluetii, qui perpetuo foedere, eoque expresso inter se continentur. Tali nexu regulari olim constitisse videntur *Latini*, populi inter se confœderati, & hoc nomen commune assumentes, vt tradit Dion. Halicarn. *lib. 1.* vbi addit, *quod pactis adeo constanter manserint, vt nullum tempus alteros ab alteris separavit.* Antiquos Francos, antequam sibi reges eligerent, foedere huiusmodi copulatos fuisse, probabile est, vnde etiam facilius *regnum* condere potuerunt.
- (s) In hoc nexu irregulari plerumque species externa reipublicæ antiquæ, veluti *monarchicæ*, manere, vt & externe omnia *monarchicæ* administrari solent; interim tamen reuera singulis prouinciis sua est libertas, eaque quandoque ab initio *vsurpatione*, postea *legitimo pacto* & sic *lege publica* contingit. Incipit itaque occulte latitare & sese exserere nexus systematicus sub *schemate externo monarchicæ*, dum manent solennia externa, ex quibus tamen amplius æstimari nequit, vt ex facie imperii nostri constat, quemadmodum post Augusti tempora facies externa reipubl. in plerisque manebat, statu interim in totum mutato.

(c) Ne-

vno capite coalitæ paulatim ita in libertatem sese vindicant, vt autonomiam quidem singuli recipiant, sed tamen adhuc inter se quodammodo cohæreant nexu quodam systematico.

§. XXIX. Interim nexus systematicus magis cohæret, si expresso foedere conglutinatur, (t) quam si occulte absque præfinito consilio in republica quadam inualescere incipit. Vnde status talis irregularis fieri incipit, postquam a vera vnione (u) desciscit.

§. XXX.

(t) Nexus systematicus prioris generis vel ideo firmior & ad communem tranquillitatem aptior videtur, (1) quod confœderatorum maior æqualitas, (2) quod alter alteri controuersiam de *libertate* non faciat, (3) quod nexus ipse pactis & legibus satis determinatus sit, [4] quod nulla externa rerum figura hic sese imisceat.

(u) Nam [1] plerumque in tali nexu est summa *inequalitas* eorum, qui in tali nexu sunt, dum alii alios potentia dignitateque præpollent, adeoq; alter alterius potentiam metuit, dignitatemq; dolet. [2] Manet renitentia inter *status* & *imperantem*, cui adhuc forsan quædam reliquiæ iuris antiqui ex *monarchia* supersunt, dum hic *monarchiam* affectat, illi *libertatem* tuentur; in mutua autem renitentia nulla vnio, nullus nexus firmus adest. [3] Neque nexus huius iura satis circumscripta sunt, & cum magis inciderint in eum, quam ex condicto instituerint, sæpe euenire potest, vt ipsæ leges magis discordiam foueant, quam tollant, quin quod [4] maneat veteris monarchiæ figura externa, ex quo fit, vt nexus hic sit magis occultus & non appareat, adeoque sæpe incautos fallat.

(x) Hob.

§. XXX. Accedo ad *tertium caput*, vbi expeditum est, variis circumscribi posse nexum civilem *pactis expressis*, qualiscunque demum sit reipublicæ status. Quamuis enim imperia imprimis ob publicam tranquillitatem & securitatem sint constituta, accidere tamen potest, vt plus (x) pacto imperanti concedatur, quam ad hunc finem requiritur, scilicet vt populus plene se eidem in seruitutem dederit, ex quo *respublica herilis* oritur.

§. XXXI.

(x) Hobbesius *de ciue c. X. §. 2. & 5.* & alibi passim imperium *herile* tanquam speciem separatam a reliquis regnis non agnoscit, quia potestatem principis ita extendit, vt non possit non omnia imperia esse *herilia*. Non quidem nego, posse regna degenerare in *heriles* respublicas, vbi princeps suam potestatem nimis extendit; sed quid si iustum & æquum principem supponimus, tunc quidem secundum leges nature hanc potestatem herilem sibi arrogare nequit absque *pactis*. Illud tantum ex hactenus dictis apparet, imperia omnia *per se ex natura status civilis non esse herilia*, quia talis potestas ad finem propositum non requiritur, qualis est heri in seruos, imo plus nocet quam prodest. Quod autem *ex natura imperiorum* non fluit, id non potest credi in principem esse translatum. Pacto interim quin talis potestas principi concedi possit, per quod imperantes Domini *corporum & bonorum* constituuntur, non dubito, postquam singulis permissum est, se in seruitutem alteri addicere, siue *pactum expressum* supponas, siue tacitum. si scilicet subditi videant, victorem aliter eos in fidem recepturum non esse, & sic iugum hoc subierint.

(y) Id

§. XXXI. Præterea quoque *ex pactis* determinandum, vtrum imperia sint *electitia* an *successiua*. Quando populus ab initio in imperium consentire debuit h. e. quod per *vim* occupatum est, oritur inde vt plurimum *regnum successiuum* (y) dum plerumque exuuntur subditi omni libertate; quamuis & pactis expressis firmari successio possit.

§. XXXII. Quæ vero *mere voluntaria* sunt imperia, & libera voluntate populi orta, magis manent *electiua*, (z) & in dubio pro talibus æstimanda sunt, nisi pactis aliud prouisum.

§. XXXIII.

(y) Id experientia testatur, quia enim per *vim* imperium acquiritur, in primis *bello*, habetur pro imperio *patrimoniali*, & sic ad liberos tanquam heredes transmittitur, eodem iure, quo priuati illa, quæ in patrimonio habent, & deiecti non potuere non in talem successione consentire. Si absque bello per potentiam se obtrudit imperio, & dominatum plenum & absolutum exercet, itidem successio plerumque obtinet, quia nullis certis & perspicuis firmatum est imperium pactis, adeoque imperantes omnia huc dirigere solent, vt in sua familia imperium stabiliant. *Non legiones, non classes, perinde firma imperii munimenta, quam numerus liberorum*, vt ait ex vero Titus apud Tacitum *lib. IV. Histor.* Inde est, quod ab initio fere omnia imperia fuerint *successiua*. Sed & *electiua* ex eadem ratione possunt degenerare in *successiua*, quando vel imperium in *dominatum absolutum* paulatim mutatur, status regni electioni renunciant, quod in Hungaria factum, vel etiam renunciare aliquando per *potentiam* principis coguntur.

(z) Id quidem negat ex principiis suis Hobbefius *de ciuic. c. VII.*

c. VII. §. 15. seqq. adeo, vt imperanti integrum esse dicat, successorem pro arbitrio suo constituere; licet vel maxime populus sibi imperantem ad tempus vel vitam eius elegerit. Rationes eius sunt (1) quod populus ita *indefinite* se exuat imperio, & omne ius in se transferat in imperantem, & dum nihil exceptit, ius quoque de imperio in imperantem transitulisse videtur. (2) hoc quoque colligendum esse ait ex *presumpta voluntate populi*, qui semel eligendo monarchiam, potius hanc continuare, quam inortuo principe ad statum popularem redire voluisse videtur, finis enim testatur de intentione, imo & (3) plerisque populis successio placuisse videtur. Verum cum imperium sit eiusmodi ius, quod singularem personæ *industriam, mores, & qualitates* requirat, quæ deesse possunt in successore, potius credendum est, voluisse populum, vt in posterum quoque eo modo imperium in successores deferatur, quo in primum collatum est. Romani proinde ægre tulerunt obtrusionem Seruii Tullii, qui regnum tanquam *tutor regii sanguinis* magis occupabat, quod per electionem conferri debebat, prout ab initio constitutum erat. Dion. Halicarn. lib. IV. Accedit, quod regna *successiva* sint duriora, in quibus libertas subditorum magis magisque supprimitur, in talem autem conditionem non facile populus, præsertim libertati assuetus, consensisse videtur. Ægre id maxime tulerunt Romani, quod Tarquinii regnum iure hereditario ad se traxerint. Aiebant: *Tarquinios regno assuesse, initium a Prisco factum, regnasse deinde Seruium Tullium, ne intervallo quidem facto oblitum tanquam alieni regni superbium Tarquinium velut hereditatem gentis scelere ac vi repetisse.* Livius l. II. c. 2. Et quamvis omne ius imperii in electum transferatur, hoc tamen ad *ius imperandi* vnice restringendum est. Alioquin enim, si ius imperandi in eius absoluta esset potestate; dicendum foret, illum posse imperium pro-

§. XXXIII. Potest etiam mixtum genus esse imperii, quod partim *successuum*, partim *electivum*, scilicet, ubi successio semper præcedente electione firmatur, non *dicis gratia*, sed ut integrum populo sit, ex iustis causis consanguineos regios præterire. (a)

§. XXXIV.

libitu alienare & quocunque modo de eo disponere, quod tamen admitti nequit. Dn. Thomaf. *ad Huber. ius ciuit. lib. I. sect. 3. c. 2. §. 19.* Non inepto censuit Galba apud Tacitum *lib. I. histor.* libertatem reipubl. ab electione, quam populus conferuare voluisse credendus est, dependere. *Sub Tiberio*, ait, & *Cæio & Claudio vnus familie quasi hereditas fuimus; loco libertatis erit, quod eligi cepimus.*

- (a) Talis aliquandiu obtinuisse videtur in Germania tempore Ottonum; sed ut tamen electoribus integrum manserit a familia regia recedere. In Anglia idem ius obtinere certum est, ubi rarius a sanguine regio receditur. Hinc accidere potest, ut, ubi femina succedit per electionem, etiam maritus ei adiungatur, vti exempla Ferdinandi Arragonii, & Elisabethæ Castellanae, ut & Mariæ & Wilhelmii in Anglia docent. Non reprobanda, meo iudicio, hæc ratio succedendi est: sic enim evitantur incommoda, quæ (a) ex electione ut plurimum eueniunt, cum ita plerumque certus soleat esse successor; (β) quæ successioni coherent, quia si indignus est proximior, dignior eligitur, si antecessor nimis potestate abusus est, successor libertas restringitur per pacta, quoniam cui per electionem defertur imperium, eidem etiam limites certi, quos excedere nequit, poni possunt.

(b)

§ XXXIV. Status imperii successiui ab electiuo in eo differt, quod quoad facta antecessoris utrobique eadem non sit obligatio. (b).

§ XXXV. Porro quædam imperia sunt *patrimonialia* (c) ex pacto populi, vbi ita omne ius in imperantem transtulit, vt etiam de eo libere disponere & in alium transferre possit, quædam autem sunt *non patrimonialia*, vbi talis potestas non est concessa.

§. XXXVI.

(b) Successor ex electione non semper obligatur ex factis antecessoris, vt successor hereditarius: neque enim *beneficio defuncti*, sed *iure speciali* per electionem obtinuit imperium, v. c. quoad reuocationem privilegiorum, res alienum soluendum &c. hic enim *ex iure proprio* succedit, neque defuncti personam representat, sicuti is, qui vt heres succedit. &c. Illustratur hoc egregie ex literis Francisci II. Regis Gallorum ad Helyerios patris debita reposcentes, quas refert Bodin. *de republ. lib. I. c. 8. Tametsi*, scribit Rex, *debita paterna soluere non tenemur, cum hac sceptrâ hereditario iure non habeamus, sed regia lege, quæ iam inde usque a primis Francorum regibus lata ad mares proximos imperium detulit, quæ non aliter nos obligari patitur, quem ad ea fœdera pactaque, quæ cum exteris principibus ac populis ad huius imperii utilitates & commoda a maioribus nostris contracta fuerunt, &c.*

(c) Quod quædam *patrimonialia* regna dicantur, non illo accipiendum sensu, quodæque sint in patrimonio vti quidem reliquæ res, sed tantum respectu *alienationis & dispositionis* hanc denominationem sortiuntur. A reliquis rebus patrimonialibus adhuc in eo

§. XXXVI. *Non patrimonialia* (d) dicuntur, vbi alienatio imperanti haud est concessa, quod in dubio dicendum est.

CAP. IV.

differunt, quod earum natura admittat *plenum arbitrium*, illas *consumendi*, & *perdendi* id, quod ad regna patrimonialia applicari nequit, quæ propter *conservationem generis humani* sunt constituta, & sic *conservanda*, non *perdenda* aut *consumenda*. Eatonus itaq; patrimonio accensetur imperium, quatenus natura & indoles imperiorum hoc admittit. Iuxta Hobbesium quidem omnia imperia sunt *patrimonialia*, quia potestatem absolutam imperantibus disponendi de imperio pro lubitu concedit. Sed fundamento omni destituitur. Vix credibile est, aliter patrimoniale imperium quam pactis subditorum constitui posse, quocunque modo demum acquiratur, cum naturæ imperiorum haud insit, facultas illa disponendi de ipso imperio, vti quidem proprietati rerum, adeoque extra pacta imperanti competere nequit. Neque vero hic exemplis iudicandum est, sed legibus ex natura status civilis desumptis.

- (d) Aliqui talia regna *usufructuaria* vocant, satis incommodo vocabulo, vti annotat Huberus, cum ita proprietas deberet manere penes populum. Grotius l. 1. c. 3. §. 12. talia *non pleno iure* haberi æque incongrue ait, cum ad plenitudinem imperii potestas alienandi non pertineat, sed vnice ex pacto & speciali concessione dependeat, & ita extra imperium imperanti competat. Cum itaque talis concessio in pacto consistat, hoc autem non possit præsumi, nisi probetur, merito omnia imperia in dubio *non patrimonialia* dicenda sunt.

(e) Fun-

CAP. IV.

De

Summa imperantis potestate.

§. I.

CUm ciuitates, vt hactenus dictum, sint institutæ, vt *imperio* vnus vel *certi concilii* nexus inter plures dirigatur ad tranquillitatem & pacem communem, hinc *potestas suprema* (e) inde statim nascitur.

§. II. Obseruandum autem est, populum eo ipso, quo se imperanti subiicit, e statu naturali & æquali discedere, adeoque imperantem duntaxat retinere *iura libertatis*, & simul *iura imperii* acquirere, (f) quæ quamuis coniuncta sint in imperante, tamen *diuerso modo* exercentur.

§. III.

(e) Fundamentum itaque rursus est arcessendum ex patris, vel *tacitis* vel *expressis*, per quæ consentire in regimen vnus, vel concilii alicuius, vnde ius ad illum finem faciens exurgere debuit. Deinde cum idem ius sit lege diuina firmatum, vt ita ordinatio diuina etiam audiat, eo sanctius hoc colendum est, cum *autoritate diuina*, & *humana* firmatum sit.

(f) Adrianus Houtuyn in *polit. Gen.* §. 17. hæc duo statim videtur commiscere. Putat imperantem a populo *summum imperium* seu *regimen* non consequi, propterea, quod singulis in statu naturali ius se regendi & de actionibus suis disponendi competierit, adeoque nullius arbitrio subiecti fuerint.

21 Huic iuri autem renunciare singulos in fauorem v-
 22 nius vel concilii, ex qua renunciatione per se sub-
 23 missio nasci deberet. Cum itaque is, in cuius fa-
 24 vorem renunciatio facta, iam solus superior sit, oriri
 25 per se exinde *ius supremum*, adeoque *retinere im-*
 26 *perantem* ius illud, quod ex statu naturali habuit;
 27 non vero *acquirere* ius aliquod nouum, quod ante
 28 non habuit, arbitratur. Neque vero renunciatio-
 29 nem iuris translationem esse, pergit, cum sibi ipsis
 30 singuli magis adimant liberam voluntatem, quam
 31 in alterum transferant, & consequenter ius ei
 32 nullum de nouo dari, sed relinqui illud ipsum,
 33 quod ex statu naturali habuit, illud vnicum tantum
 34 accedere, quod iure suo non ad priuata, sed pu-
 35 blicam etiam possit & debeat salutem uti. In eun-
 dem fere sensum philosophatur autor *tr. du gouuer-*
nement Ciuil. c. 14. §. 3. aiens: le pouuoir politique
est ce pouuoir, que chaque homme a dans l'estat de
nature & qu' on a remis entre les mains d' vne societe
& dans cette societe à ces Conducteurs, qui ont e-
ste choisis. Quot verba, tot fere contradictiones.
 Hoc certum est, renunciare singulos suo iuri, sed ad
 quem effectum? Non alium, quam vt alteri potesta-
 tem in se conferant. Nam *renunciare sua libertati*
in fauorem alicuius, est nihil aliud, quam *transfere*
summam potestatem in alium, vel consentire, vt al-
 ter imperium aliquod, quod alias in renunciantes non
 habebat, in se exerceat. Factum est, nullum ius de
 nouo consequi imperantem, nisi quod ab initio in
 statu naturali habuit. Nam quis diceret, singulos
 in statu naturali habuisse ius in alterum, quod Hou-
 tuyu ipse negat. Illud omnino consequitur, quod an-
 tea non habebat, imo dum concedit, hoc iure uten-
 dum esse in publicam salutem, fateri quoq; debet,
 hoc *ius plane nouum* esse. Interim hoc certum est,
 eo ipso, quo populus se vni submittit, eum solum *re-*
tinere iura libertatis, & manere in statu naturali, sed
 præ-

§. III. IURA LIBERTATIS sunt illa ipsa, quæ singuli habuerunt in *statu naturali* quatenus inter se æquales erant; & quia imperans nemini subiectus est, sine dubio illa retinet, ut respectum magis habeant ad alias gentes, (g) quibuscum in statu naturali agere & vivere debet.

§. IV. Cum tamen illa ipsa in imperante curam reipublicæ adiunctam habeant, aliquem simul respectum ad eandem inferunt, quatenus ad summum, cui præest, reipublicæ commodum atque salutem exercenda sunt (h).

§. V.

præterea in populum recipit *novam potestatem*, quæ nunquam in *statu naturali* locum habuit, & ex qua plura *novæ iura* sunt orta.

(g) Exinde iudicatur *summities potestatis*, ut ego existimo, quod nemini princeps subiectus sit, sed quod simpliciter maneat in *statu naturali*, & *iura libertatis* retineat, h. e. ut Romani de Samnitibus asserunt, quod *liberum belli pacisque arbitrium habeant*, Linius l. VIII. c. 2. Cum autem eadem exerceantur inter *æquales*, facile apparet, hæc inter eos tantum exerceri, qui adhuc sunt in *statu æquali*, neutiquam vero respectum inferre ad *subditos*, sed ad alias *liberas gentes*. Patet hinc, quanta adsit utilitas in pernoscendo *statu naturali*, & eius iuribus, quippe qui per introductas civitates non in totum desinit, sed tantum inter paucos concluditur, ut singuli non amplius in illo vivant, sed vnus vel plures. Hiæ itaque vnus, qui mansit in *statu naturali*, instar omnium est, ita nomine omnium agit, & totum corpus representat.

(h) Hoc fluit ex natura rei: sicuti enim quilibet paterfamilias iura libertatis in *statu naturali* ad *utilitatem familiae*

§. V. IUS SVMMI IMPERII respectum habet ad subditos & populum, qui se imperanti subiecit, & comprehendit in se omnem potestatem (i) vel per *imperium* vel *alias ordinationes* omnia

milia dirigit, ita princeps quoque in exercendis iuribus libertatis non potest separare finem reipublicæ propositum ab hoc exercitio: illius enim demum magnitudo stabilis fundataque est, (vt ait Seneca l. I. de clement. c. 3.) *quam omnes tam supra se esse, quam pro se sciunt: cuius curam excubare pro salute singulorum atque vniuersorum quotidie experiuntur.* Hoc intuitu forsitan hæc iura inter *maiestatica* vulgo referri solent, vtut rectius ab eisdem separentur. Non enim includuntur territorio *imperantis*, vti quidem iura *maiestatica* stricte dicta, sed extra illud exercentur: ad minimum cauendum est, ne *diuersi respectus* confundantur, quatenus exercentur intuitu alterius *genis liberae* & intuitu *reipublicæ*. Neque enim aliter salus reipublicæ potest obtineri, nisi iura libertatis exercentur ad publicum bonum. Cogitare quippe debet imperans, non *republicam suam esse, sed se reipublicæ*, vt ait Seneca lib. I. de clement. c. 19. Ex hoc duplici respectu imperans duplicem quodammodo personam sustinet: vel enim consideratur vt *imperans* respectu *subditorum*: vel vt *constitutus in statu naturali* intuitu *gentium liberarum*, quæ duplex consideratio diuersum quoque iudicium de exercendis iuribus suggerit.

- (i) Hoc ius est illud ipsum, quod stricte *maiestaticum* dicitur, & soli imperanti competit, adeoque hoc sensu est *ius dirigendi actiones ciuium ad salutem reipublicæ seu pacem & tranquillitatem.* Et cum sub eo plura iura complectantur, hoc sensu *totum potestati-*

omnia illa agendi, quæ ad finem reipublicæ præfixum spectant. (k)

§. VI.

stadium dicitur, quod se in varias scindit partes, cuius quædam sunt *necessaria*, sine quibus iuribus non potest subsistere regimen: quædam *arbitraria*, quæ imperans non quidem necessario sibi vindicare debet, sed tamen potest, & postquam eadem sibi soli vindicavit, *cum exclusione subditorum*, huc quoque spectant.

- (k) Cum salus reipubl. variis remediis indigeat, hinc insignis iurium cumulus nascitur, ad quæ exercenda *necessitas finis* imperanti *ius supremum & perfectissimum* tribuit, ut ex seqq. apparebit. Hoc posito facile iudicari potest de *hypothesi* Autoris du *Gouvernement civil. cap. VII. §. 14. & 15.* asserentis, reges & imperantes potissimum *belli causa*, ut essent *belli duces*, fuisse institutos, adeoque *in bello summam & absolutam* obtinuisse antiquitus potestatem; *in pace* vero admodum *moderatam & fere precariam*, ut fere olim apud Germanos reges maiorem in bello, quam pace potestatem habuisse leguntur. Illustrat hanc suam sententiam exemplo *reipubl. iudaicæ*, contenditque, *in populo iudaico* *primarium iudicium & regum officium* constituisse *in obeundo munere belli ducis*. Cela, ait, poroit clairement non seulement par cette expression si frequente de l'écriture: fortir & reuenir deuant le peuple ce qui estoit, se mettre en marche pour la guerre & reuenir ensuite a la teste des Troupes, mais aussi particulièrement par l'histoire de Iephté. Les Ammonites faisant la guerre à Israel, les Galaadites, saisis, de Crainte envoyerent, des députés a Iephté, qu' ils auoient chasse comme un bastard de leur famille & convinrent avec luy, qu' il seroit leur Gouverneur, a con-

§. VI. Ex hoc principio nunc fluunt sequentia:

dition, qu' il les secourit contre les Ammonites. Le peuple l' etablist sur soy pour chef & pour capitaine ce qui estoit, comme il semble la mesme chose, que Iuge & Iephthae iugea Israel c' est a dire, fust son general six ans. Declarat hoc in sequentibus aliis exemplis, utpote Gideonis, de quo dixit Iothan ad Sichemitas Iud. IX, 17. Pater meus pugnavit pro vobis & animam suam periculis obiecit, ut liberaret vos a manibus Midianitarum, ex quo concludit, quod Gideon ex more consueto tantum dux belli fuerit. Addit, Abimelechum Regem dictum fuisse, utut tantum ducis belli munus obiisset, quin quod dum regem a Deo expetissent, non alium desiderasse, quam qui eos iudicaret, & bella eorum gereret, sicuti etiam a Deo dux belli constitutus fuisse legitur 1. Reg. IX, 16. X, 1. &c. Ast vero valde incongruum videtur, a specialissimo reipubl. iudaicæ statu argumenta ad omnem rempubl. iuraque suprema deducere velle. Fuit respubl. Theocratica. Deus ipse supremum exercebat imperium, & inde iudices & principes in delegatorum & ministrorum sortem sunt coniiciendi, quemadmodum Theodoretus in 1. Sam. XIV. ait: Dominus Deus & Dei & regis implebat munus. Propbeta vero (Samuel) erat admistrer & veluti quidam prefectus aut magister militum aut tribunus. Moses, Iosua & omnes iudices nihil agere poterant sine Dei iudicio, &c. vid. Io. Spencer. de LL. Hebr. rit. lib. 1. c. 1. Deinde constat, officium eorum, qui reip. iudaicæ præfuerunt, in iudicando & bellum gerendo constitui, ad quas duas classes fere omnia summa iura imperii referri possunt: ut adeoque doctissimo Autori hæc hypothesis nihil proficit, ad iurium supremorum cumulum diminuendum.

(1) cum

tia: (1.) Iura illa imperii tantum exercentur intra limites regni seu territorii, (1) ultra limites vero effectum tantum habent ex beneplacito alterius gentis, secus ac in iuribus libertatis.

§. VII.

(1) Cum hodie ciuitates sint certis inclusa territorii, & potestas imperandi necessarium respectum inferat ad subditos, intra territorium viuentes, fuit quoque hoc ex indole *summi imperii*, quod se continet intra territorii limites, nec ultra progrediat, adeoque etiam effectus ex iuris necessitate se ulterius non extendat. Sic res iudicata & decisa habet effectum in territorio iudicantis, sed vtrum in alterius imperantis territorio eundem effectum habere debeat, id non dependet ex *iuris necessitate*, sed *libera voluntate*, nisi forsitan territoria plura *foedere systematico* inter se cohæreant, quo casu ex *nexu systematico peculiari* ultra territorium effectus sese extenere possunt, de quo post. Hinc quod principibus nostris attribuant *superioritatem*, cum addito, *territorialem*, id non minuit eorum potestatem, sed ex superabundanti ostendit, quod potestatem suam exercent intra fines territorii. Cum tamen hæc principum territoria nexu quodam *systematico* cohæreant, vi cuius nexus merito effectus eorum, quæ intra territorium geruntur, aliquam efficaciam habere deberent in aliis territoriiis, secus ac publici iuris Doctores communiter asserunt, veluti quod v. c. legitimatio principum, & si veniam dederint ætatis, non valeat ulterius, quam intra fines territorii, quasi hæc potestas inclusa sit territorio, quales conclusiones ex minus recte perpenso statu imperii nostri fluunt, quia ita territoria considerantur, ac si nullum inuicem inter se respectum amplius haberent. Aliud in imperato-

§. VII. Ex accidenti quoque euenire potest vt effectus iuris imperandi se vltcrius extendat puta, per specialia pacta cum vicinis gentibus inita, (m) quæ tunc ad admittendum hunc effectum obligantur *iure pacti*, saluo de cetero illi genti imperio summo & libertate (n)

§. VIII.

re est respectu aliarum rerum publicarum extra imperium, cuius potestas extra imperium se non extendit. Quod itaque aliquando alii imperantes effectum iuris quoque admittant in suis territoriis, id vel *ex mutuis pactis*, vel *ex statu peculiari*, vel *ex meritis regulis humanitatis* dependet, vt eo rectius mutua harmonia inter gentes stabiliatur, cum alias *iure reversionis*, effectus iuris aliorum subditorum quoque in suis denegent territoriis.

(m) Illustrat hoc plenius variis exemplis ill. Dn. Strykius vol. 2. *diff. de iure princ. extra territor.*

(n) Nullo modo diminuitur suprema potestas, cum tale pactum nullam inducat dependentiam, quod fieret, si *iure imperii* hæc alter exerceret. Aliquando vel *tacitum pactum* sufficit, longissima alterius imperantis patientia & taciturnitate firmatum, seu præscriptione immemorialis temporis, qualis inter gentes vtique obtinere potest, vti solide contra Gallos demonstrauit Dn. Werlhoff *in diff. de præscript. liberarum gentium*. Sic relegatio ex pacto mutuo potest aliquando quoque effectum habere in alterius territorio, imo ipsa iurisdictio ex conventionione potest aliquando exerceri in non subditos ex speciali ratione, vti olim ex Pomerania & Polonia appellationes ad iudicia Lubecensia & Magdeburgensia fiebant. Pertinet huc ius Wildfangiatus, quod elector Palatinus non tantum in propriis, sed etiam in proxime adiacentibus exercet pro-

viii

§. VIII. Præterea in nexu systematico *expresso* hoc itidem contingere potest, si foedere hoc comprehensum est, vel etiam in *occulto* nexu, (o) quoniam plura ibi adhuc vestigia ex pristino Reipublicæ Monarchicæ iure supersunt.

§. IX. (II) Iura hæc quatenus ad exercendum summum imperium necessario faciunt, non possunt, salva supremi imperantis potestate, ei denegari, aut quædam extra territorium *privatius* (p) alteri concedi, ut tamen maneat liberum imperium.

§. X.

vinciis: quod multa in se capita continet strictim exhibita in *Dn. Strykii disp. cit. c. 1. in f.*

(o) De *expresso* nexu hoc nullum dubium. In *occulto* id inde euenit, quod antea plures prouinciæ sub eodem imperante fuerint, qui lege publica *effectus imperii* vnius prouinciæ extendere potuit ad aliam, vel Præsidi perpetuo huius prouinciæ ius concedere in proxime adiacentem, quod postea haud mutari solet, licet occulte prouinciæ sint sui iuris factæ, & autonomiam acceperint, qualia exempla passim in nostro imperio deprehenduntur, & adhuc hodie supersunt, v. c. quod quibusdam principibus competat conductus in territorio alterius, cuius intuitu adhuc exigere possit certum vectigal & alia iura similia, quæ ex antiquo statu reipublicæ adhuc dependent, sed superioritatem neutiquam tollunt.

(p) Aut enim quædam alius in tali territorio exercet, *iure imperii*, quo casu princeps illius territorii supremam in omnibus & pleno habere potestatem dici nequit. Aut vero *iure pacti*, & sic quidem libertas in ceteris salua est, sed ius imperandi valde restringitur, ut summa potestas exerceri perfecte non possit. Aut

VERO

§. X. (III) Imperans ex *iure imperii* potest restringere libertatem subditorum, adeoque quousque eandem non restrinxit, manet illa subditis salva, (q) quatenus eandem subditis ademit, sibi que soli vindicauit, eatenus iura imperan-

vero coniunctim cum aliis *iura libertatis & imperii* exercet, & sic itidem quidem libertas seu independentia salva manet, sed iura imperii, aliquando etiam libertatis agendi cum gentibus exteris, restricta sunt, ut quamuis iura omnia salva habeat, exercitio tamen libero destituatur. Prioris exemplum est in regnis sub iugo papali sitis, quibus potissima summi imperii portio, *ius circa sacra*, denegatur, imo ipsi imperantes eatenus imperio Pontificis sat rigido subsunt, & ab eo dependent, & *obedientie ecclesie debite* pretextu *subiectio durissima* absconditur. Id quidem olim tot Cæsares & reges experti sunt, quos fulmen brutum pontificis tetigit. Quamdiu tale iugum agnoscunt, vix est, ut *plene imperium & libertatem* iis adiudicare possim. Secundi exempla passim occurrunt in iis prouincijs, ubi *vogteia antiqua* obtinent, vi cuius iurisdictio quaedam in subditos alterius territorii exercetur, quæ tamen potissima portio summi imperii in republica est. Vltimi exemplum est in nostro imperio, ubi imperator omnia *iura libertatis & imperii* habet, sed pauca *præuatiue*; cum pleraque cum consensu vel electorum, vel omnium statuum exercenda sint, ex quo statu non quidem aliqua imperatoris *dependentia* inducitur, hoc tamen sequitur, ut imperium ei *absolutum* tribuere non possimus, quod valde *limitatum & restrictum* est.

(q) Quando subditi in ciuitatem coeunt, non omnem libertatem agendi amittunt, sed omnia retinent, quæ illis in specie non prohibentur. Experientia docet,

remis-

rantis augmentur, (r) & ad classem iurium summorum referri debent, quæ antea ad libertatem singulorum pertinebant.

§. XI.

remissius imperanti melius pareri, ut ait Seneca lib. I. de clement. c. 24. quod potissimum tunc fit, si libertate innoxia subditi fruuntur. Interim principem libertatem eisdem quoad certos actus & negotia posse adimere, vel inde constar, quod semel principi se subiecerint, & sic arbitrio circa actiones & iuribus inde dependentibus renunciauerint, quousque imperans proficuum reipubl. iudicauerit, libertatem subditorum restringere.

(r) Inde vera causa tot *singularium regalium* petenda, & quod in aliquo territorio aliquid ad *ius summum principis* referatur, quod in aliis singulis permixtum est. Quoties enim princeps libertatem agendi in quibusdam negotiis subditis adimit, eandem in illa causa solus retinet, solus exercet, & de illa facultate disponit, & sic ad *ius summi imperii* refertur. Sic in Saxonia *ius molendini exstruendi*, non est ius imperanti proprium, sed in libertate singulorum adhuc positum: aut in plerisque aliis prouinciis hæc singulis adempta, & eo ipso imperanti propria facta. Idem iudicium ferendum de aliis iuribus, ut venandi, acquirendi res nullius, insulas, utilitates fluminum percipiendi, & quæ huc spectant. Neque enim subditis ius contra principem, sicuti contra conciuces, quæsitum est, sed *libertatem tantum naturalem* exercent, quousque a principe *suprema potestate* hæc non adimatur. Facile tamen largior, posse imperantem *expresso pacto* se subditis obstringere, quod in quibusdam rebus libertatem eorum restringere nolit, veluti in iure venandi, aliarumque utilitatum prouinciæ, quo casu ius restrin-

§ XI. (IV) Debetur imperanti vi summæ potestatis *veneratio* & *sanctitas* quædam (s) singu-

restringendi libertatem subditorum pacto proprio a se abdicavit. Hoc tamen non statim exinde colligendum est, quod forsân imperans per longum tractum temporis libertatem in hac vel illa re non restrinxerit, sed subditis promiscuum usum reliquerit, veluti dum hæctenus subditi promiscue molendina extruxerint &c. *nunc deficiente pacto ius hoc imperanti saluum manet, quamdiu supremam potestatem retinet.*

- (s) *Sanctitas* inuiolabilitatem singularem, *veneratio* auctoritatem supremam eidem conciliat. Vtrumque oritur ex *potestate suprema imperandi*, quæ hoc intuitu *maiestatis* nomine venit. *Veneratio* ipsa est iuris naturalis; sed *modus* venerationem exhibendi cuique reipubl. proprius, quia arbitrarius. Notæ sunt *adorationes* regem antiquæ, quæ nec hodie ubique cessant: notæ sunt *consecrationes* & alia signa venerationis externa. Artabanus Persæ hæc ad Themistoclem: *apud nos cum multa & pulchra leges sint, ex omnibus præstantissima est, quæ honorare regem adorareque eum, tanquam Dei omnia conseruantis effigiem, iubet.* Plutarch. inquit. *Themist. c. 46.* Vtut vero *sanctitas* primario *personæ* imperantis debeatur, nec illa ex *forma & decore corporis*, ex quo *imperatores comparare nos vulgi est*, iudice Tacito *lib. I. Hist.* æstimari debeat; *secundario* tamen recte etiam loco, vbi imperans residet, tribuitur, vt hic quoque omnis violationis expers esse debeat. Et hoc intuitu *residentiis imperantium* quædam tribuitur *sanctitas* apud omnes gentes, vi cuius omnis vis ibi cuiunque illata gravissime coercetur, cum non possit non lædi reuerentia imperanti debita, si ne quidem residentie eius ab omni violentia tutæ sint. vid. dissert. Dn. Joh. Sam. Stryck, de *sanctitate residentiarum.*

(t) Cum

singularis, sed intra fines territorii, non extra territorium. (r)

§. XII. Quam sanctitatem Principes extra territorium intra fines alterius imperantis obtinent, etiam respectu non subditorum; illa dependet ex voluntate & humanitatis officio (u) eius,

(r) Cum hæc sanctitas ex potestate summa fluat, intra limites cuiusvis territorii se continet. Nam si princeps alterius territorium ingreditur, omnis eius potestas quiescit, & sic iura inde dependentia, adeoque de iure nullam potestatem regiam, ne quidem in suos exercere potest, nisi ex concessione tacita vel expressa eius imperantis, in cuius territorio princeps extraneus moratur. Ut vero hæc veneratio imperantibus optimo iure debita; mox tamen, ut alia omnia in abusum mutari cœpit, accedente apud gentes Apostheosi, cuius exempla varia in Romana historia occurrunt, vid. Dio lib. 56. & 74. Herodian. lib. 4. c. 3. Imperatoribus divini honores decernebantur ex Scto Spart: in vita Adriani §. 6. quin & nomina mutabantur. Hinc tot Deorum numerus.

(u) Idem quoque dicendum de aliis prærogativis & externæ dignitatis signis, ad quæ præstanda exhibendaque nemo extra principatum cogi iure potest, quia hæc dignitas dependet a summa potestate, adeoque intra fines reipublicæ conclusitur; nec alios, qui in statu libertatis & æqualitatis cum altero vivunt, obligat. Pertinent huiusmodi ritus xuerentiales ad regulas decori, quæ quidem obligationem quandoque internam inter æquales produciunt, sed non externam, præsertim cum omnes quoad dignitatem pro æqualibus in statu naturali habeantur. Mutuis tamen foederibus & pactis id comprehendere solet, ut comiter maiestas alterius Principis apud alteram conservetur, quod &

Procu-

ius, qui imperio ibi præest, & communiter ideo eius ratio alibi haberi solet, vt communis harmonia inter gentes eo firmiori gaudeat nexu.

§. XIII. (V.) Potestas hæc, quia summa est, debet esse *independens* (x) & exerceri *iure proprio*.

§. XIV.

Proculus in *l. non dubio 7. ff. de captiv.* fatetur. Certe extra hæc pacta non possit imperans conqueri de iniuria, si ei in alterius regno prærogativa honoris non præstetur, quia inter æquales honor externus, quem quis sibi tribui vult, dependet ex regulis *humanitatis*, non vero *iusti*.

(2) Si esset *dependens* ab alio, non esset *summa*, nec *absoluta*; sed eius iure exerceretur, a quo dependet, & ille demum supremam potestatem haberet, hic vero nudus esset *officialis vel minister*; imo subditus summi imperantis. Hinc, monente Grotio *l. 1. c. 3. §. 10.* sedulo cauendum, ne decipiamur rerum externarum specie aut schemate. Plures *regis* aut *ducis* titulum gerunt, & nihil minus quam reges in effectu sunt, prout constat de regibus antiquorum Germanorum, quod magis *suadendi quam iubendi autoritate* polluerint. Tales quoque erant reges Græciæ. Nam Lacædemonii constituebant sibi *Ephoros*, hi vero *reges*, sed ita, ut fore hi ab iis dependerent, ceu indicium præbet rex Agefilaus, qui medio in cursu victoriarum suarum domum vocabatur. Plutarch. in *Apophsibegm. Lacon. p. 211. lit. b.* Plurimi certe olim reges fuerunt sub imperio Romano, quos *independentes iure* nemo dixerit, licet *titulum regium* gesserint. Simile quid in duce Venetorum aliusue appareat. Sane non possunt non maxime iniurii esse in summam imperantium potestatem, qui eandem dependere a *pontifice* statuunt, adeo, ut quidam non vereantur asserere, regium honorem *neminem*

§. XIV. Ex quo concludunt, tutoribus regis hoc sensu summam non posse tribui potestatem, cum proprio iure haud exercent iura imperii. Sed tamen nec *dependentem* summam tenet potestatem, adeoque *in effectu* summum imperium illis eo tempore, quo administrant, competit. [y]

§. XV.

minem sibi sumere posse, nisi ex eius concessione, quale quid nuper quoque ausus est Clemens XI. occasione coronationis potentissimi Regis Borussiae. Plura exempla huc pertinentia de *ambitiosis* praesulis Romani *pretensionibus* adducit Dn. Ludwrig in *tr. de auspicio regio*, & Jo. Franciscus Albanus in *Nemio Pontificis de iure reges appellandi*. Grauver admodum hoc ipsum exprobrat Hadriano Carolus Calvus in *epist. apud Hincmarum*, scribens: *Reges Francorum ex regio generati, non Episcoporum vice-domini, sed terra domini hactenus sumus computati. Et ut Leo & Romana Synodus scripsit: Reges & imperatores, quos terra divina potentia praesse precepit, ius diffringendorum negotiorum Episcopis sanctis iuxta divinita constituta permisit, non autem Episcoporum viliet existimus. Et sanctus Augustinus dicit: per iura Regum possidentur possessiones, non autem per episcopale imperium reges viliet sunt actoresq. Episcoporum: Christus enim censum regi reddidit. Et Apostolus voluit ferui regibus; voluit honorari, & non conculari reges.*

(y) Eruditi varie de hac questione disputant. Huber. *lib. 1. Sect. VII. c. 8. §. 2.* rem ita definit: Tutor regens aut protektor, cum habeat facultatem iuris, cuius acta nemo infirmare queat, summam quoque potestatem habere dicendus est, sed exercitiorum tantum, proprietate penes pupillum manente. in quam sententiam etiam inclinat H. Grotius *lib. 1. de Iure B. & P. c. 3. §. 11. n. 3. in fi. nec*

adeo dissentire videtur Dn. Hertius *de tutela regia sect. 2. §. 10.* Contrariam sententiam elegit Zieglerus *de iuribus Mai. lib. 1. c. 1. §. 42.* Negari nequit, pupillo regio *ius imperii summi* competere, sed impeditur *exercitium* eius propter *etatem*, in quo tamen potissima imperii *virtus* imò *anima ipsa* consistit. Hoc *plenisime* transfertur in tutorem, non eo modo, vt in *nudos magistratus*, qui mere *dependentem* potestatem demandatam exercent, & adhuc summus imperans adest, a cuius nutu dependent, & cui quouis momento rationem reddere debent. At in *tutore* constituto non est superior, a quo tutor dependeat, non *populus*, qui summum imperium non habet, non *pupillus*, qui ipse *exercitium* summi imperii non habet, & sic tutoris sui actus irritos reddere, aut infringere nequit, sed omnia agit & administrat vt ipse imperans. Quin *prostant exempla*, tutoribus interim etiam cetera decoris regii signa tributa fuisse, vt ostendit Dn. Hert. *cit. l.* Seruius Tullius *vt tutor filiorum regis sanguinis & priuatum eorum patrimonium & rempublicam summa cura & diligentia curauit & custodinit.* Dion. Halicarnass. *lib. IV.* & ita tanquam rex omnia administrauit, quin hoc modo ipse regnum post *proprio nomine* gubernauit. Neque huc argumentum a subditorum tutela trahi potest, quæ subiacet magistratus imperio, vi cuius omni momento tutores tales adstringi possunt ad rationes reddendas. Sed in tutore regio deficit superior, a quo tutor dependeat: deficit, cui ita rationes reddendæ, & qui eius administrationem possit sub examen reuocare. Neque obstat, quod tutores non *sua sed pupilli nomine* agant: hoc enim tantum ostendit, quod non perpetuum obtineant imperium, nec *ordinario modo*; summitatem autem imperii, quæ potissimum in *independentia* consistit, eo ipso, quo administrant, non tollit. Hoc tamen facillime largior; tutoribus non eo modo summum imperium competere, vti quidem ipsis imperantibus, qui *proprio*

§. XV. Verum circa dependentiam quoque considerandum (1) an sit *vere talis*, h. e. ita comparata, vt contra voluntatem superioris nihil agi possit, sed omnia eius arbitrio adhuc subiecta sint; an vero apparens (2) quæ summitati non nocet.

§. XVI.

prio iure administrant, unde tantum dixi, *in effectu* summum interim imperium iis competere, cum tutela finita adhuc rationibus reddendis obstricti sint.

- (2) Quemadmodum circa *administrationem externam* sæpe decipimur, dum ab externo regimine incaute ad ipsam potestatem statim concludimus: ita quoque circa *dependentiam* idem natus contingere potest. In monarchia, quæ sub se plures prouincias separatas habet, certum est, illas esse dependentes, nec præfides singularum prouinciarum, licet hæreditarios, quos antiquitus Germania etiam nouit, habere summam potestatem, cum actus eorum adhuc a monarca irriti possint reddi, imo tales præfides prouinciarum de gestibus suis rationes imperanti supremo reddere debeant. Vbi vero *vinculum* illud *dependentie* laxatur, ubi singuli prouinciarum duces *suo iure* incipiunt administrare prouincias, paulatim emergit in eis summitas imperii, quæ tandem ad plenam progreditur *æquum*. Hinc *summa potestas* postmodum singulis ducebus tribuenda respectu suorum subditorum, licet *schema externum antique dependentie* adhuc superfit, id quod tamen summitati nihil detrahit, quippe quæ non ex externis rerum figuris æstimanda, sed ex eo, an duces, qui antea magis *iure alieno* summam potestatem exercuerant, iam *iure suo* omnia summa iura imperii exercent. Augustus vtut summam potestatem indubitanter tenebat, schemata externa pristinae reipubl. non aboleuit. Post huius mortem *Tiberius cuncta per*
- confu-

§. XVI. Deinde (2) causa dependentiæ eruenda, an ex *simplici subiectione* (a) ortum trahat, an vero tantum ex *pactō inter æquales* (b) inito, quæ

consules incipiebat, tanquam veterē republ. v̄t ait Tacitus lib. 1. annal. S̄ ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo Patres in curiam vocabat, nisi Tribunicia potestatis præscriptione posuit sub Augusto accepta.

- (a) *Dependentia*, quatenus summam tollit potestatem, primario in *subiectione* querenda, licet de cetero quoad *externum schema* aliquam potestatem & honorem retineat. Nonnunquam victores erga deuictos hac vti solent modestia, vt *sub lege subiectionis* antiquam regiminis formam non mutant, adeo, vt & *duces & reges* pristinum recipiant honorem externum. Talis regiminis ratio in Germania olim fuit: quædam *provinciæ* enim *immediate* fisco regis adscriptæ sunt & *immediate* paruere sub *comitibus* vel *præfectis*; quædam *mediate* regno paruere, scilicet vt *populus* sub *ducibus* esset, *duces* vero sub *Franciæ* regibus. Sic de *Polonis, Bohemis* aliisque scribit *Æneas Sylvius Hist. Boh. c. 13 Hungari, Bohemi, Russani, Polonique Morauorum principi paruere, princeps ipse Romano imperio.* *Tartari Europæi* post mortem *Tamerlani* anno 1404. *Chanum* sibi elegerunt; sed ab *Amuratho III.* *Turcarum* domitore anno 1584. fere subacti sunt, quia eorum *Chanum* ex causis iustis imperio priuare potest, quemadmodum etiam ad fidelitatis iuramentum præstandum obstrictus est. Et hæc est *vera dependentia*, licet contingere possit, vt plus libertatis regi vel duci relinquatur, quale quid de *ducibus Baviariæ* & antiquis regibus imperio Romano subiectis legimus, quo ipso fit, vt eorum sit diuersa ratio, ac quidem horum, qui vulgo *proreges* appellantur, in quibus *strictior dependentia* occurrit, cum pro lubitu possint reuocari.
- (b) Sic quando *privati* compromittunt in *arbitrium* *vari,*

quæ tantum obligationem personalem in altero operetur. Illa tantum summam tollit, non vero hæc.

§. XVII. Proinde concludo, *nexum feudalem summæ potestati non nocere*, (c) si nulla comite-

vaci, non statim se ei subiiciunt, ut eius subditi fiant. Potest ipse imperans se subditis obligare, veluti quod coram tribunali suo vel alio dicasterio in causis, quibus subditi eum compellere volunt, stare velit, quale quid occurrit in Electore-Saxoniz, qui coram summo tribunali Lipsiensi conveniri potest, licet de cetero maneat superior, nec eo ipso subditis, quibus hoc promittit, se subiecerit. Sic etiam nihil obstat, quo minus possit causam suam alterius imperantis decisioni, salva maiestate, submittere, ut de Philippi Francorum Regis lite circa dissolutionem matrimonii ratiocinatur Innocentius III. in c. 13. *Xi qui filii sint legitimi, aïens: Insuper eam rex ipse superiorem in temporalibus minime recognoscat; sine iniuriæ alterius læsione in eo se iurisdictioni nostræ subiicere potuit & subiicit.* Quid ni itaque posset imperans promittere, & se obligare alteri imperanti, quod appellationem suorum subditorum ad eius summa tribunalia concedere velit, ut olim Poloni & Pomerani Magdeburgum & Eubecam appellationes suas dirigebant. Quis vero diceret, ex hoc pacto simplici, cum nulla subiectionis lege munire, dependentiam talem oriri, quæ summæ potestati imperii noceret?

(c) Observationem hanc iam suam fecit Grotius lib. 1. cap. 3. §. 6. 23. *Quemadmodum enim differunt Vasallus & subditus, homagium & iuramentum fidelitatis: ita quoque dependentia ex subiectione ab hac fide Vasallitica differt. Subditus simpliciter obligatur ex imperio imperantis, cui se suamque voluntatem subiicit, & sic*

mitetur alia subiectione, cum præstatio fidelitatis vasalliticæ (d) non procedat ex cogente imperio Domini directi, sed contractu feudali.

§. XVIII. Imo summæ potestati nihil detrahitur,

iurat *den Gehorsam*. Vasallus non aliter domino obligatur quam respectu feudi, neque imperio alterius se submisit, sed mediante contractu feudali se obligavit. Contingere potest, ut potentissimus princeps alteri minus potenti *iure feudi* obstringatur, ceu constat de Rege Daniæ quædam feuda a ducibus Brunsvicensibus tenente, & de electoribus, qui recognoscunt per modum feudi ab Episcopo Bambergensi *archiofficia*. Plura huc pertinentia exempla habet Bodin. *de republ. lib. 1. c. 9.*

- (d) Abiudicat quidem summitatem regnis hisce feudatariis Arnizæus *de iure maiest. P. 1. c. 5. n. 20.* propterea, quod iurare debeant fidelitatem, quod se subiiciant iurisdictioni domini feudali, quod ob feloniam possint priuari feudo &c. Verum confundit Arnizæus illum nexum feudalem, quem simul *subiectionis* vinculum comitatur, cum simplici feudali. Hoc certum est, ubi quis iure victoriæ sub iugum redigitur, & ita iure feudi simul adstringitur, utrumque concurrere nexum. At quid dicemus de eo, qui simpliciter feudum obtulit alterius imperio, ut plurimi duces & principes Germaniæ? an propterea in classem subditorum reiiciendi? *Iurisdictionis conventionalis* non inducit superioritatē & subiectionem. Quod vero de *privatione feudi* adicitur, id pro substrata materia est intelligendum, ut scilicet hæc non obtineat in regnis feudatariis, si deficiat vinculum subiectionis, neque enim nexus feudalitatis ubique idem est, sed nunc *laxior*, nunc *adstrictior* pro qualitate & conditione vasalli & domini,

(e) Ius

hitur, si vel maxime minus potens se potentioris clientelæ (e) subiicit, modo præter casum defensionis plenam retineat potestatem in subditos.

§. XIX. Neque aliud dicendum esse existimo, si vel maxime pacto sit comprehensum, ut alter teneatur alterius maiestatem comiter conseruare, eique reuerentiam quandam exhibere. (f)

§. XX.

(e) Ius *clientelare* nullam inducere subiectionem, vel inde patet, quod pacto simplici constituatur, solumque casum defensionis; & quæ præterea in pacto clientelari sunt promissa, respiciat, conf. Gail. 2. *obs.* 54. unde vulgatum: *Schirm-Gerechtigkeit giebt keine Obrigkeit.* Besold. *Voce: Schutz-und Schirms-Verwandte.* Neque exinde subiectio induci potest, quod quotannis aliquid pro iure clientelari seu defensione præstetur, sicuti olim ciuitatem Erfurtensem aliquid præstitisse Besold. *cit. loc.* refert. Sed rursus diuersa sunt, utrum aliquid præstetur ut tributum & in *signum subiectionis*, an vero tantummodo ex *precedente simplici pacto*, quia etiam in statu naturali potuere ante conditas ciuitates plures pactum hoc mutæ defensionis iniire. Imperator Romanus dicitur *supremus aduocatus Ecclesie*, & tamen sibi ipsi denegat imperiū in ecclesiam. Reuera in *nexu clientelari* subest *confederationis inæqualis* species, quæ iure libertatis singulis gentibus concessa. In imperio nostro exempla huc pertinentia sunt frequentissima, adeo ut etiam ius clientelare hereditarium detur, vid. Mylër ab Ehrenb. *de Princip. & Stat. Imp. c.* 18. §. 3. *seqq.* Facile tamen degenerare potest tale ius in subiectionem, unde vulgatum dictum: *Schirm-Herren werden Sturm-Herren.*

(f) Illustratur hoc egregio effato Proculi in l. 7. §. 1. de *caps.*

Q5

§. XX. Idem dicendum erit, si imperans alteri quotannis certum stipendium ex pacto simplici (g) promiserit, non vero hoc eidem

inire

sapt. & postl. ren. ibi: sine fœdere comprehensum est, ut alter alterius maiestatem comitem conseruaret: hoc enim Adicitur, ut intelligatur, alterum esse superiores, non ut intelligatur, alterum non esse liberum. Nam inter gentes quidem omnes sunt æquales, sed nihil vetat, quo minus per pactum quis alteri potentiori prærogatiuam dare possit, eique certam speciem reuerentiæ promittere, ut tamen de cetero ab eius imperio non dependeat. Neque omnis reuerentiâ est effectus subiectionis, sed ex variis aliis potest oriri causis, veluti quod alterius auxilio quis indigeat, quod beneficiis ab eo affectus sit, quod autoritate magna polleat, multis meritis illustris sit &c. quæ tamen causæ subiectionem non operantur, licet alteri venerationem concilient. Imo licet Proculus addat, quod ex ciuitatibus fœderatis subditi rei apud Romanos fiant, & animaduertatur in eos damnatos, illud tamen per se nullam subiectionem constituit, nam hoc itidem ex pacto est, & supra iam dictum, iurisdictionem partitiam, quæ exercetur in alterius imperantis subditos, non inducere statim subiectionem seu dependentiam ipsius imperantis. Conf. Grot. L. l. c. 3. §. 21. Arnif. de iure Maiest. c. 4.

(g) Vidimus exempla in clientelari obligatione: Idem de nexu feudali dici potest, ubi aliquando loco seruitiorum aliqua stipendia præstanda sunt. Potest idem contingere ex aliis causis, v. c. ut pax sub hac conditione fiat, & libertas alteri relinquatur, victor autem nulla alia lege pacem velit inire. De Commodo, Imperatore Romano refert Herodianus lib. I. Hist. c. 6. in f. quod multos barbaros magnis præmiis in amicitiam sibi adiunxit. Quod quidem, ait, haud difficile factum fuit.

fuit, quippe barbari iuapte natura pecunia ausi, periculorum despicientes aut incurfibus populationibusque vastant parant, aut, proposita mercede, venalem pacem habent. Quod intelligens Commodus, ut pecunia, qua maxime abundabat, securitatem redimeret, nihil fidelicet petentibus denegabat. Similiter Saracenis a Romanis soluta munera aut pensiones esse, constat ex Ammiani Marcelini lib. XXX. c. 20. ubi ait: *Hos Saracenos ideo patiebamur infestos, quod salaria munerisque plurima a Iuliano ad similitudinem prateriti temporis accipere vetiti, questique apud eum, solum audierant Imperatorem bellicosum & vigilantem ferrum habere non verum.* Hadrianus Imperator similiter a multis regibus pacem redemit, ut inquit Spartian. in Hadrian. Olim Romani Philippo Macedonum regi has leges pacis dederunt: *Bellum extra Macedonia fines, ne iniussu senatus gereret, mille talentum daret populo Romano, dimidium praesens, dimidium pensionibus decem annorum,* Livi lib. XXXIII. 16. Similiter Scipio Africanus has condiciones pacis Carthaginensibus dedit, ut liberi legibus suis viverent &c. praestarent decem milia talentum argenti, descripta pensionibus, quas in annos quinquaginta soluerent, Livi lib. XXX. c. 37. Id ipsum vero haud ex imperii maiestate fuisse, censeo Plinius secundus panegy. c. 12. aiens: *Accipimus obsides ergo, non emimus: nec ingentibus damnis immensisque muneribus paucissimorum, ut vicerimus: rogamus, supplicamus; largimur, negamus, utrumque ex imperii maiestate.* Potest vero & ob alias causas pensio ab imperante alii populo solui, uti constat de rege Galiz. Primus Ludovicus XI annua stipendia Helvetiae solvit ex foedere, quem postea successores eius secuti sunt. Besold. de foederib. c. V. §. 19. Olim Romani quoque pensiones soluebant Persis ob custodiam finium, de quibus in Histor. miscell. lib. XVI. ita: *Impendebat Romanorum imperator per singulos annos quingentas libras auri, ut castra, quae loco proxima erant, Persae custodirent, ne ingressae gentes utramque rempubl. destruerent: comensuribusque, sumptibus castella manebantur,* &c.

(gg) Hoc

iure imperii (gg) ab altero impositum fit.

§. XXI. Denique nec vera dependentia inde oritur, si vel maxime imperans aliquid subditis in legibus fundamentalibus promiserit *sub lege nullitatis*, (h) cum non inconueniens fit,

(gg) Hoc casu subiectionem inuoluit. *Quinque reges Cananzæ per duodecim annos Elymzororum Regi serbierant*, seu, vt Clariss. Clericus exponit, *vectigales fuerant*; quæ præstatio subiectionem inuoluisse videtur *Ex. XIII. 4.* & inde dicuntur *rebeldes facti*. Dux Romanorum ad Gallos subactos dicit apud Tacit. *lib. IV. Histor. Iure victoria id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi possunt.*

(h) Equidem potestas principis vel maxime ideo *summa* dicitur, quod actus alterius voluntatis humano arbitrio irriti reddi non possint, iudice Grotio *de I. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 7. n. 1.* atque adeo cum clausulam nullitatis princeps in suis promissionibus admittat, *Summa potestas eidem deneganda*, videtur. Verum rursus videndum, quomodo tales actus irriti fieri possint: Aut enim actus ideo irritantur, quia alterius arbitrio & imperio subsunt, & ab eo dependent, & sic vtique *subiectio* præsupponenda, non quod actus irritentur, sed quia *per modum imperii* pro irritis declarantur: aut vero *ex pacto simplici* solummodo effectus nullitatis promissus, & hæc promissio etiam inter æquales absque subiectione fieri potest, imo etiam inter inæquales absque præiudicio imperii. Neque enim inde subditi *ius* nanciscuntur, imperanti se opponendi, aut eius actus *ex clausula nullitatis* rescindendi, vel pro irritis declarandi, quia reuera ita imperans a subditis dependeret: ex quo fit, vt reuera

claus-

fit, clausulam nullitatis etiam pactis æquali-
um addere, vt tamen eo ipso nulla superiori-
tas vel dependentiã inde oriatur.

§. XXII. (VI.) Potestas hæc debet esse *vna* (i)
in republica; contradictionem enim inuoluit,
duas

clausula nullitatis huiusmodi promissionibus adiecta
effectu destituatur, si imperans pactis stare nolit,
quia subditi, qui iuri resistendi semel in vniuersum
renunciarunt, coactiuis remediis contra imperantem
procedere nequeunt. Haberet saltem hæc clausula
effectum in successore, qui actum ab antecessore,
contra pacta gestum pro inutili declarare posset, vel-
uti si de bonis mensæ eius destinatis aliquid alie-
nasset, cum tamen contrarium sub lege nullitatis
promisisset.

- (i) Quod summum est, in eadem societate aliud æque
summum admittere regulariter nequit. Aut enim
denderet ab altero, aut non. Priori casu non es-
set summum, posteriori impediretur alterum per al-
terum, si quilibet summam potestatem eodem mo-
do, eodem tempore, circa eandem rem seorsim habe-
ret. Hinc reuera absurda est distinctio inter maie-
statem *realem* & *personalem*, quasi hæc *regi*, illa vero
populo regi contradistincto competat, adeoque vi
huius maiestatis *realis* populus ius in regem retine-
at, si forsan officio desit. Imò eatenus darentur duæ
summæ potestates sibi oppositæ, quo ipso *hæc* rei-
publicæ a iure naturæ intenus obtineri haud posset.
Optime Seneca *Agamemnon. act. 2. v. 151. Nec regna so-*
cium ferre, nec tædæ sciunt, id quod respubl. Roma-
na magno suo damno experta est. Idem confirmat
Afranius Gallus ad Tiberium apud Tacit. *lib. 1. c. 12. as-*
serens, vnum esse resp. corpus atque vnius animo regen-
dum.

[k] Pote-

duas summas potestates separatas in vno corpore civili esse posse.

§. XXIII. (VII.) Dirigitur hæc summa potestas in personas, (k) territorio imperantis comprehensas, prout finis reipublicæ hoc exigit.

§. XXIV. Nemo itaque, cuiuscunque conditionis sit, se a potestate summi imperantis de iure exemptum (l) profiteri potest, quatenus in

(k) Potestas enim summa seu imperium requirit parentes, ergo necessario in personas dirigendas competere debet. Cum autem omnis summa potestas hodie fere certo districtu terminetur, inde est, quod in omnes indistincte personas sese extendat, quæ in illo territorio deprehenduntur, siue sint *perpetui* subditi, siue *temporarii*. Nam & peregrini interim potestatem hanc agnoscere, & se accommodare ad loci leges debent, quatenus in illo loco versantur, & leges eis quoque applicari possunt: Hinc est, quod ob delictum in extraneos statui possit, & quod, si actus sit expediendus, imprimis expediri debeat secundum loci statuta.

(l) Hac regula hodie sæpe vtuntur in imperio nostro, scilicet, *quicquid est in territorio, hoc præsumitur esse de territorio, donec contrarium, scilicet exemptio, probetur, quod vrgeri communiter solet in causis exemptionum.* Hæc regula nititur ratione naturali, cum quilibet imperans habeat fundatam intentionem in toto suo districtu, per quem ordinarie summa potestas se extendit. Quid ergo dicendum, si princeps alterius imperantis territorium intret? an adhuc iure se fundare in libertate potest, & quod nemini subsit, adeoque ne quidem imperanti, si vel maxime in eius territorio

in territorio imperantis reperitur, nisi ob indulgentiam imperantis vel pactum diuersum dicendum sit.

§. XXV.

ritorio versetur? Non loquor de *casu hostilitatis*, quia sic status belli est, sed si alia de causa vel ignorante, vel sciente domino territorii in alterius territorium se recipiat. Hoc casu pleno iure libertatis frui nequit, si abstrahamus ab omni concessione domini territorii, adeo, ut ne quidem actus imperii in suos exercere possit, si imperans illius territorii resistat, quia huius potestas in omnes illius territorii aduenas, inter quos etiam rex aduena reperitur, est fundata, & sic si, homicidium committeret, statui in eum ut delinquentem posset. Nec aliud dicendum arbitror de legatis, quatenus hostilia machinantur in territorio alterius imperantis, ad quem missi sunt, cum hostilitatis machinatio omnem iis sanctitatem adimat. Nihilominus tamen apud veteres sæpe *ius gentium* vel *prætextus eius* præualuit. Cum legati Tarquinii varia consilia cum proditoribus iniissent, & re detecta, proditores in vincula coniecti essent, *de legatis paulum addubitatum est*, ait Lælius *lib. I. c. 4. Et quæquam visæ sunt commississe, & hostium loco essent, ius tamen gentium valuit*. Sed ius gentium hic nullum adfuit, quod hostibus sanctitatem tribueret. Nec obstat, quod imperans nemini subiectus sit: hoc enim certum est, quousque in proprio versatur territorio: eo usque enim potestas eius circumscripta est; sed si in alterius territorio constitutus, actus imperii *iure suo* exercere vellet, sine dubio iura alterius imperantis læderet. Equidem imperantes inter se sunt æquales; ad tempus tamen cessat illa æqualitas, si dominus territorii suo iure uti velit, saltem hoc inuitu, quod intra territorium alterius se accommodare tenetur ad leges territorii. Quod autem regulæ prudentiæ & de

§. XXV. (VIII.) Præterea quoque potestas hæc dirigitur in bona subditorum, (m) & sic omnia iura subditorum priuata subordinanda sunt

& dæcori hic iubent, id ad rationes *iuris*, de quibus sollicitus sum, non pertinet.

(m) Si ius in *personas* imperanti competit, multo magis in *bona*: qui enim in ciuitates coierunt, eo ipso, quo se imperio alicuius submisere ad salutem publicam, simul quoque promississe videntur ad omnia illa conferenda, quæ necessitatibus reipublicæ sufficiunt. Ceterum hic inprimis *seruilia* a ceteris regnīs sunt distinguenda, cum in illis imperanti plenum ius in bonis subditorum competat, sicuti in proprium patrimonium, & quicquid inde percipiunt, hoc ex indulgentia imperantis, seu heri percipiunt; & ita semper hic ad *pacta* respiciendum, quibus talis seruorum conditio circumferibi solet. Neque enim repugnat, seruos habere posse proprietatem quandam, quam dominus eisdem auferre de iure non potest, sicuti de seruis Germanis testatur Tacitus *sr. de Morib. German.* Imo credendum est, ordinarie tacite subditis hisce seruilibus relictam esse proprietatem quandam rerum acquiritarum, cum *serui priuati* pro operis alimenta a domino accipiant, quæ subditi sibi ipsi parare debent, adeoque argumentum ab iis ad *seruos subditos* haud procedat. Quod si tamen ita herile imperium esset constitutum, vt seruatis alimentis vitæ necessariis cetera domino redderent, aliud vtique esset dicendum. In ceteris regnīs, vbi populus sibi ipsi constituit regem, proprietatem suam bonorum singuli retinent, sed tamen subordinatam fini reipublicæ. Coaluere enim vel ideo in respublicas, vt non tantum securitatem quoad corpus, sed etiam quoad bona haberent, vt tuto suis frui possent.

[n] Sic

sunt necessitatibus & utilitatibus reipublicæ.

§. XXVI. Imo non tantum hic comprehenduntur bona subditorum, sed etiam extraneorum, (n) quatenus finibus eius territorii sunt inclusa, nam sic quoque his potest legem dicere.

§. XXVII. Et hoc intuitu recte defendi potest, *dominium eminens* (o) principi competere in

(n) Sic itaque *per indirectum* quis imperantis potestatem summam agnoscere debet, licet proprie *quoad personam* non sit subditus, dum imperans bonis illis tributum imponere vel leges eisdem scribere potest, quibus is morem gerere debet, ad quem spectant, licet non sit huius imperantis subditus. Hinc in Electoratu Saxonico & alibi ratione bonorum a possessoribus quibuscunque homagium recte petitur, cum hæc lex bonis ibi scripta sit; forum quoque ibi sortitur, quatenus de illis bonis illis mouetur; illis priuari potest, si delinquat contra territorii dominum; possunt vectigalibus onerari, si vel maxime tantum per territorium transeant. Imo & res mobiles, quamdiu sunt in territorio principis, arresto detineri & ita alter cogi potest ad aliquid præstandum, & quæ sunt alia, quæ etiam in iure priuato passim traduntur ex natura tamen summi imperii naturaliter fluunt.

(o) Multæ fuere lites *de dominio eminente* inter VVittebergenses & Hornium, hoc illud adstruente, illis negantibus. Scripta huc spectantia coniunctim edita sunt a Lysero sub titulo VVilhelmi Lyseri *pro impetio contra dominium eminens*. Potissimæ rationes contra dominium eminens sunt, quod principes omnia agant *iure imperii*, dominium eminens vero det causam Tyrannidi. Sed ita de *termino* lis est. *Dominium eminens* est ipsum ius summum imperantis; siue hoc

R

domi-

in omnia subditorum bona, vel si quis offendatur termino *dominii*, dici potest; ius principi competere in omnia bona subditorum pro necessitate cogente reipublicæ exercendum.

§. XXVIII. (IX.) Vtcrius summa potestas se exferit in ipsum territorium, seu districtum, (p)
VI CU-

dominium dixeris, siue aliò termino vtaris, perinde est, modo ipsum ius in saluo sit. Scilicet omne jus subditorum reipublicæ necessitatibus subordinatum est, prout necessitas & vtilitas reipubl. hoc exigit. Ergo, imminente hac necessitate, ius quoque imperanti concessum disponendi de bonis subditorum, eademque adhibendi ad vsus publicos.

(p) Amplissima ex hoc principio iura imperanti competunt. Fundamentum eorum est, quod, quia certo territorio seu districtui singulorum imperantium potestas includitur, necessario quoque in ipsum totum districtum, *salua singulorum proprietate*, imperanti ius competere debeat. Itaque imperanti competit (1.) *ius exstruendi ciuitates* intra territorium, easque munieridi (2.) *fortalitia* in finibus territorii erigendi, (3.) *vias publicas* constituendi (4.) *ius summum in vias publicas* & omnia alia emolumenta inde dependentia (5.) *ius in flumina*, & de iis disponendi, aliorsum deriuandi, cataractas ædificandi &c. (6.) *emolumenta fluminum* sibi vindicandi (7.) *loca inculta* & alia nondum occupata suo adscribendi fisco, (8.) *iura montium*, circa *lapidicinas* & *fodinas* (9.) quin & *subterranea* alia iura recte inde principi adscribuntur. (10.) Ius *excludendi* alios ab accessu seu transitu, qui tantum ex *regulis humanitatis* aliis gentibus debetur. (11.) Inde quoque dependet *ius postas erigendi* & cursus publicos instituendi. conf. Dn. Hertius *de seruit. natural. constit. inter populos liber.*

(9) Huc

vi cuius ipsum territorium munire, fines præsidio idoneo firmare, aduersus hostium insultus defendere, alios ab accessu prohibere, vias publicas determinare, & alia intra ipsum territorium iura sibi vindicare potest.

§. XXIX. (X.) Potestas non augetur vel minuitur ex territorii amplitudine vel paruitate, (q) cum & in paruo territorio eadem summa potestas vigere possit quoad omnia iura, quæ in

(q) Huc prouocat Bodin. *de rep. lib. I. c. 9. p. 224.* aiens: *Iura maiestatica locorum spatii aut regionum amplitudine non definiuntur.* Fabulæ sunt, quod ad regni constitutionem requiratur certus numerus prouinciarum. Olim etiam regiones minutissimæ regna dicebantur, vti vel Reguli in sacra Historia celebres testantur, cum antiquitus fines magis tueri, quam præferre mos esset, vt Justinus de primis regibus ait *lib. . . c. 1.* quod an prohibiti regum adscribi debeat, ego subdubito, postquam, vt in *c. 1. part. huius* euictum, regna ex malo principio originem traxerunt. Potior ergo causa tot regulorum in eo querenda est, quod, nondum satis aucto genere humano, neque terris satis habitatis, tot amplissima territoria in regnum erigi nequiverint, vti quidem deinceps factum, vbi potentiores absorpserunt minus potentes. Sicuti enim nobilis non æstimatur ex diuitiarum magnitudine nec ex latifundiis, ita nec rex ex territorii potentia, nam eandem potestatem quilibet regulus in paruo territorio exercet, quam summus imperans in amplissimo, & vterque eadem fruitur libertate. Quod vero postea imperantibus in territoriis exiguis titulus regis sit denegatus, inde factum, quod potentiores hunc sibi soli vindicauerint, quibus cum resistere non possent minus

in amplissimo; vnde nec olim paruis territoriis regni decus denegatum.

§. XXX. Multo minus illa æstimanda est ab externis titulis, (r) aut aliis figuris, cum u-
num

potentes, potentiorum maiestatem comiter conseruare eisque cedere debuerunt, idque ex regulis prudentiæ.

- (r) Titulis hodie pleraque imperia distinguuntur; ex iis tamen nulla inducitur *iurium varietas*, idque exinde constat, quod dentur ciuitates, vbi imperantibus denegatur titulus *Maiestatis*, saluis omnibus iuribus Maiestaticis, & contra in quibusdam prouinciis ille eis tribuatur, qui non habent maiestatem vel saltem non liberam sed valde restrictam. Sic quoque idem iudicium ferendum de reliquis titulis, quibus imperantes vulgo superbiunt. Quo potentiores imperantes fuerunt, eo superbiores titulos sibi tribui voluerunt. Reges Ægypti iam olim se *Reges regum* dixere, Berman. in *Synt. dign. illustr. diss. 1. c. 1. §. 12.* Nemo tamen inde hisce regibus *maiozem potestatem* attribuet. Monarchæ Babylonii idem affectarunt, quod de Nebuchodonosore constat, *Daniel II. 36. vt & Persarum regibus, Esdra VII. 12.* De Æthiopiæ regibus idem testatur Berman. *cit. l. §. 13.* E contrario ex rationibus politicis quandoque tituli inanes negliguntur, vtut summa potestas satis euidenter adsit. De Augusto Tacitus *lib. 3. annal.* hæc refert: *Id summi fastigii vocabulum [potestatis tribunitiæ] Augustus repperit, ne Regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret.* Idem confirmat Appianus in *præfat. aiens*: *Post hæc C. Caesar ceteris ætatis suæ potentior vbi principatum suum constabiliuit, speciem quidem reip. nomenque reliquit, sibi tamen imperium in omnes usurpauit, & sic in hodiernum vni parent omnia, quem*

num omnibus commune sit nomen *imperantis*, ex re ipsa desumptum; ceteri vero tituli sint *arbi-*

quem non regem dicunt, propter religionem opinor iuris-
israndi veteris, sed imperatorem nominant, quæ appella-
tio communis est eorum etiam, qui ad certum tempus pra-
sunt exercitibus, sed reuera omnino reges sunt. Hodie
 tituli plerumque desumuntur ex prouinciarum multi-
 tudine, quod tamen itidem haud perpetuum esse, re-
 ges Galliarum suis titulis prodant, ut inde satis certum
 sit, hæc omnia esse *arbitraria*. Nec etiam antiquo-
 rum imperatorum & regum Germaniarum semper con-
 stans fuit titulus, sed variauit, uti de ipso Carolo M.
 constat. Idem iudicandum de titulo *Imperatoris*, quæ
 hætenus quidem solum regibus Germaniarum tribu-
 tus est, ex consensu gentium seu imperantium, sed in-
 de maius imperium non accepit, multo minus in re-
 liquos imperantes, cum constet, & alios imperantes
 sibi eundem titulum attribuisse, uti de regibus Hispani-
 arum & Angliarum docet Becman. *c. l. c. 2. §. 6.* De anti-
 quorum Imperatorum stupiditate dicam an ineptia pa-
 rum hodie dicere attinet, qui imperatori supremam
 potestatem in vniuersum orbem vindicare voluerunt.
 Nec defuerunt in Gallia, qui sub temporibus Philippæ
 IV. magnum discrimen inter reges Francorum & im-
 peratorem intercedere inepte existimarent, uti constat
 ex *disputatione Clerici & militis*, quam ex MS. adducit
 Petrus de Marca. *de concord. sacerdot. & imper. lib. II. c. 7.*
 §. 6. Clericus dicebat: *Imperatores ista sanxerunt, non*
reges. Et ideo per vos etiam, o Miles, imperator debet
legum gubernacula moderari. Miles: Sacrilege est re-
sponsum hoc & blasphemum. Et quoniam, ut videtur, aut
originem ignoratis regni, aut quod videtur verius, illius
altitudini inuidetis, si Caroli M. regnum inspiciatis &
historias probatissimas reuoluatis, inuenietis, quod regnum
Francorum dignissima imperii portio est, pari diuisione

arbitrarii, vel longæuo vsu introducti, & pro lubitu assumti.

§. XXXI. Pertinent itaque tales tituli aliaque solennia ad iura libertatis, (rr) & mutua inter imperantes commercia, & vim suam ex *recepto seu tacito sortiuntur pacto.* (s)

§.XXXII.

discreta, & equali dignitate & autoritate a. quingentis annis circiter insignita &c. Et ideo sicuti omnia, quæ infra terminos imperii sunt, subiecta esse noscuntur imperio, sic quæ infra terminos regni, regno. Et sicuti imperator supra totum imperium suum habet leges condere, addere eis, vel demere; sic Rex Francorum aut leges imperatoris repellere aut quamlibet, cum placuerit, permutare, aut illis a toto regno suo proscriptis & abolitis nonas, si placet, promulgare. Tanta ruditate tempora illa obnubilata erant, ut clerici priuilegia sua inde defenderent, quod ab imperatoribus eisdem essent concessa, & ita a regibus nulla ratione lædi posse existimarent, quod imperatoris potestas augustior ceterorum imperantium esset.

(rr) Quo potentiores sunt homines, eo magis libertate sua abutuntur. Id ipsum quoque in titulis factum esse, praxis omnium seculorum docet. Domitianus se *Dominum & Deum nostrum* vocari voluit, Sueton. in *Domit. c. 13.* Rex Persarum Sapor scribens Constantio Imp. his superbis titulis vsus legitur: *Rex regum Sapor, syderum frater, solis & lune*, Ammianus Marcell. lib. XVII. Constantinus a, *Iustitia declinauit ita intemperanter, ut dictando scribendoque propria manu orbis totius se dominum appellaret*, teste eodem lib. XV. princ. Plura huiusmodi vanitatis documenta collegit Feltmannus de *titulis lib. I. c. 11.*

(s) Hociam supra c. *antec.* plenius expositum. Neque enim aliorum interest, quoniam cultu, externo imperans

§. XXXII. (XII.) Præterea quoque & hoc ex natura summæ potestatis fuit, quod non au-geatur nec mutetur ex *forma imperandi*, cum rursus eadem summa potestas sit in statu populari & Aristocratico, quæ est in Monarchico. (t)

§. XXXIII.

rans in sua regione se a subditis affici velit, adeoque imperator regibus Hispaniæ & Angliæ olim vitio vertere, vel propterea iis quæstionem mouere non potuit, quod titulo *imperatorio* uti voluerint. Sed cum *res admutua gentium commercia* dilabitur, non possunt eundem *ex debito* ab aliis exigere titulum, quin quod praxis ostendat, magis per *preces* a singulis gentibus obtineri, ut in posterum pro talibus inter gentes habeantur, ubi mutua commercia cum aliis subire volunt. Interim si regibus prædictis a quibusdam hic titulus *Imperatoris* datus fuisset, ne sic quidem potuisset imperator Romanus de præiudicio sibi facto conqueri, cum ei adhuc integrum fuerit, talem titulum eisdem vel denegare vel tribuere, quoties cum eis agere contigisset. Neque credendum est, communem omnium gentium consensum hic esse necessarium, cum in eiusmodi ceremoniis singulis sua libertas sit relicta, & quod uni tributum, non imponat aliis necessitatem, aliis quoque idem tribuendi.

(t) Id bene observatum est ab Adriano Houtnyæ *de Polit. Gen. §. 22.* & Hübnero *de iure Civit. lib. I. S. 3. c. 2.* Vtrobique scilicet eadem summa potestas intra civitatem, & omne illud est penes optimates in aristocratia, quod penes regem est in regno. Vtrobique eadem ratio, quia populus per subiectionem voluit, ut in imperantis voluntate omnium esset una voluntas. Præterea hic tantum de *summitate imperii* quæstio est, quæ ubique eadem est, licet forsitan eiusdem

§. XXXIII. (XIII.) Multo minus exinde diversitas inducitur, utrum regnum sit electivum an successivum, (u) patrimoniale an non patrimoniale, (x) temporarium an perpetuum, (y) quæ quidem in aliis differentiam iurium

in his vel illis casibus nunc maior nunc minor sit efficacia, ubiq; enim actus imperantium manent independentes seu irretractabiles.

(u) Obstat, quod maior videatur esse potestas imperantis in successivo quam electivo, prout legati a Ludouico rege ad Fridericum II. missi apud Marth. Paris. philosophantur, aientes: *Nec nos pulsar ambitio. Credimus enim dominum nostrum Regem Gallie, quem linea regii sanguinis prouexit ad scoptra Francorum regendum, excellentiorem esse aliquo imperatore, quem sola electio prouehit voluntaria.* Sed nulla constat hæc sententia ratione solida. Electio & successio sunt modi imperium continuandi, sed non maior alteri præ altero competit potestas: saltem hoc certum est, quod summum imperium ubique idem h. e. non dependens fit ab alio.

(x) Equidem in non-patrimoniali denegatur potestas alienandi, sed inde imperium non desinit esse summum, cum nihilominus adhuc actus imperantis inuadantur ab aliis nequeat.

(y) Ratio dubitandi hæc præcipue est, quod imperans cogi posse videatur ad imperium deponendum, tempore præterlapso. Sed tamen a) hæc coactio cessat, quamdiu summum habet imperium, & tunc demum incipit, ubi imperium eius expirauit, quo ipso in priuatorum sortem redigitur. Hoc Horatius Appio Claudio decemuiratum ultra annum extendenti obiecit, aiens: *Nonne in annum reipubl. administratio vobis commissa fuit? nonne vestri magistratus tempus est elapsam?*

Nonne

um inducunt, nullo modo quoad summitatem imperii.

§. XXXIV. (XIV.) Denique hoc quoque ex natura summi imperii fuit, nihil addere vel detrudere summæ potestati imperantium coronationes, cum illæ quoque sint arbitrariæ, & solenniores declarationes (2) tantum, & in rebus-

Nonne ex ipsa lege nunc estis privati? Dion. Halicarnass. lib. XI. §) Sufficit, quod interim omnes actus summi imperii independenter exerceat, nec ad rationes reddendas populo vel alii obstrictus sit. γ) temporis itaque diurnitas vel duratio nec auget nec minuit imperium. Talem potestatem olim Dictatores Romani fere habuisse videntur, de quibus Dionys. Halicarnass. lib. V. hæc habet: In hoc rerum statu Senatus despicens quo pacto effici possit, ne quas amplius res molester populus, decrevit, consulari potestate, in præsens sublata, alium Magistratum creare, penes quem belli pacisque & omnium aliarum rerum plena potestas esset, & a quo confessorum actorumque rationem reposcere non liceret. Quamvis Bodinus de Republ. lib. I. c. 8. ab initio existimet, dictatorem tantum nudum commissarium fuisse, conf. Hobbes de civ. c. 7. §. 16.

- (2) Optime Becman. in Synt. dignit. ill. diff. §. c. 7. §. 1. in augurationes nihil aliud esse dicit, quam publicationes regie dignitatis, quibus reges non novam sus acquirunt, sed susceptam a se dignitatem, subditi promissum eis obsequium suum, publice declarant. Origo harum ceremoniarum quidem ex origine decori in genere petenda est, specialiter vero ex duplici causa derivanda esse videtur: (1.) ut regie dignitatis eo efficacius extet indicium, præsertim cum apud Ethnicos reges quandam diuinam venerationem a subditis postulasse videantur. (2.) Ut subditis imperatoris eo

rebuspubl. Aristocraticis & Democraticis eadem occurrat vis imperandi, licet tales externi ritus inaugurationum deficiant.

§. XXXV. Hæc potestas summa alias dici solet *Maiestas*, & iura inde dependentia, *Maiestatica*, quæ nihil aliud sunt, quam complexus (ZZ) *iurium variorum, quæ imperanti independenter*

venerabilior redderetur. Inde regibus solennia insignia ab antiquis temporibus attributa sunt, quæ apud quascunque gentes variant, vid. Knichen. *in oper. polit. lib. 2. P. 1. c. 5. th. 4.* Plebis enim ea est indoles, ut sensibus & imaginatione plus valeat quam iudicio. Nihil autem magis plebem ad venerationem & obsequium incitat, nihil magis auctoritatem imperanti apud plebem conciliat, quam externa eiusmodi pompa. Ex hoc fonte quoque reginæ coronantur, quibus tamen nulla imperii potestas competit, imo etiam hi, quibus tantum destinata est futura successio, adeoque magis ad *dignitatis regie splendorem* pertinet, quam ut præcise summæ potestatis character sit. Ex quo fluit, electum regem omnia posse iura exercere, etiam si nondum coronatus sit, imo etiam si vel maxime nunquam coronaretur.

(ZZ) Quot & quænam sint iura maiestatica, seu summi imperii, vno catalogo hic referre non est necesse, cum singulorum naturam *lib. II.* penitus excutere animus sit. Illustrationis tamen gratia paucis adiiciam, quæ Romulus, conditor imperii Romani, sibi attribuerit. Ita vero Dion. Halicarnass. *lib. 2.* de eo ait: *Regis quidem hæc munia eximia esse iussit, primum ut sacrorum & sacrificiorum principatum haberet, & omnes res diuinæ & piæ per eum agerentur. Deinde legum & morum patriorum custos esset, & omnes iuris naturalis, & ex*

denter & proprio iure in ciuitate competunt ad ob-
tinendum finem reipubl. prefixum.

CAP. V.

De

Limitibus summæ in Republica
potestatis.

S. I.

Jura imperantium duplici modo considerari
possunt: (I.) quoad externum effectum, (a) quem
produ-

*Et ex communi hominum consensu pactoque scripti ca-
ram gereret, & de grauissimis iniuriis ipse cognosceret:
leniorum vero causarum cognitionem senatoribus permitte-
ret (ita tamen, ut caueret, ne quid interim in iudiciis
peccaretur) & senatum cogeret, populumque conuoca-
ret, primusque sententiam diceret, & quæ pluribus visa
fuisset, ea faceret. Atque hos honores regi detulit: pra-
terea vero, ut in bello summum haberet imperium.*

(a) Hæc acceptio iuris frequens quoque est in iure pri-
uato, vbi illa, quæ impunita sunt & licita, effectum
iuris externum consequuntur, adeoque externis iuris
esse dicuntur, non quod à legibus apprehendantur, sed
quod impedimentum adfit, quo minus possint vin-
dicari. Optime Cicero Philipp. 13. *Nec enim, quod
quisque potest, id ei licet, nec si non obstat (ob im-
pedimentum aliquod iuris vel facti) statim permittit-
tur (vel iure fit optimo, & secundum leges naturæ)*
Interim solent potentiores communiter suam felicitatem
inde metiri, exemplo Syllæ, qui perpetuo felix
iudicatus fuit; sed addit Appianus lib. 1. d. bell. ciu. p.
693. *si felicitas dicenda est, posse quicquid velis.* Sunt
itaque magis iniusta quam iusta, sed tamen pro iustis
habentur.

producunt in Republica, quo sensu omnia imperanti *licita* esse dicuntur, quatenus eidem resisti a subditis non potest.

§. II. Vel considerantur (II.) secundum proprie dictam dispositionem iuris naturæ, quæ etiam adstringitur quilibet imperans, quo sensu facultatem legitimam & legibus conformem (b) deno-

habentur, quod effectum quendam iuris habeant. Videlicet omnia facta regum & imperantium sunt *licita* & *impunita* hoc sensu, ut a nemine diudicari possint, quo pertinet illud impudicæ Julæ Augustæ assertum ad Cæsarem: *Si libet, licet, an nescis te imperatorem esse, & leges dare, non accipere?* Vell. lib. 2. c. 100. Spartian. in *Caracalla* c. 10. Russorum Imperator illimitatam potestatem exercet in omnibus, *libere & de voluntate sua de omnium & vita & bonis, nemine obstrepenste, constituit.* Consiliariorum enim nullus est, qui dissuadere aut sibi in aliqua re, quantumvis iniustissima, resistere audeat. Omnes denique tam præceres quam consilarii & totus equestris & spiritualis ordo fatentur publice, voluntatē principis voluntatem Dei esse, & quicquid princeps, quamvis perperam, egerit, ex voluntate Dei agere, ut ait Alex. Guaguin. in *Sarmatia Europ.* Cum itaque omnia, quæ hoc modo imperans agit, publicum effectum habeant, iuris esse dicuntur ab effectu externo iuris, quem habeant, sicuti cum prætor iniqua decernit, ius dixisse intelligitur, ob effectum rei iudicatæ, quæ ius facit inter partes, licet prætor officio suo non bene functus sit.

(b) Hic significatus etiam in iure priuato primario attenditur. Nam quicquid secundum legem naturæ fit, id *in iuste* fieri censendum est: quicquid autem contra obligationem iuris naturæ fit, id *iniuste* fit. Ino rarius

rius

denotant, omne illud agendi, quod ad conseruationem & tranquillitatem reipubl. facit.

§. III. Si in priori consideratione iura imperantium intuemur, frustra eisdem limites ponimus, (c) quippe limites omnes respicientibus & sua potestate insigniter abutentibus.

§. IV.

rius prior acceptio in *subditorum foris* occurrit, cum inter subditos singula capita iuris naturæ illibata sint seruanda, nec facile quid impunitum relinquendum, nisi corrupta reipubl. facies aliud aliquando postulauerit; sed inter imperantes est diuersa ratio, cum actus eorum ob *summitatem* a nemine rescindi possint. Et huc forsitan respexit antiquorum decantata doctrina de *plenitudine potestatis*, secundum quam imperantem omnia quæque facere posse dixere, etiam durissima & iniquissima, quibus flosculis antiquorum Jctorum libri reserui sunt. Sic Baldus in *c. cum super. col. 1. X. de caus. propr. & poss.* de hac ipsa ita loquitur: *Hoc casu nemo potest dicere, cur ita facis?* (Recte, quia subditi resistere nequeunt) *quia tunc est supra ius, contra ius, & extra ius, & est omnia.*

(c) Hoc facile patet exinde, quia si illis limites essent ponendi, aut hoc foret ab *obligatione interna*, aut a *vi externa*: prius fieri nequit, cum illam negligat, imo sæpe ne quidem sentiat, aut se obligari intelligat, quin quod hic solum respiciatur ad *effectum externum licentia*: posterius itidem fieri nequit ob *defectum resistentia*, cui subditi renunciarunt. Valet ergo absolute, quod agunt imperantes, licet *durissima & iniquissima* agant. Et huc illud apud Salust. de bell. Iugurth. c. 31. collimat: *impune qualibet facere, id est, regem esse, quemadmodum Caligula apud Suetonium in vita eius c. 29. ait: memento omnia mihi & in omnes licere.* Hanc potestatem illimitatam, sed malq suo

§. IV. Et hoc sensu commodam interpretationem accipiunt, quæ i. Sam. VIII. de Iure Regio-
 (d) Israelitis proponuntur, non quod exem-
 plar regii iuris inde peti debeat, sed quod
 prædixerit Deus Israelitis, quales sint habituri
 reges, quæque pati ab illis debeant.

§. V. Ius autem verum regium, pro pote-
 state legitime & secundum præcepta iuris na-
 turæ

suo, quoque affectabat Hieronymus Syracusanus rex,
 quam initio superbo admodum apparatu expressit.
*Hunc conuenientes sequebantur mores, contemptus omnium
 hominum, superbiæ aures, contumeliosa dicta, aditus non
 alienis modo, sed tutoribus etiam difficiles, libidines no-
 na, inhumana crudelitas &c.* Liuius lib. XXIV. c. 5. En
 genuinam imaginem imperantis, illimitata potestate
 vtentis, quem potius pestem reipublicæ dixisses.

- (d) Sunt, qui putant, ius *verum regium*, adeoque *omnium
 Regum* hic describi, & hoc sensu subditos esse seruos,
 quod eo, quem dixi, sensu admitti potest. Alii *herile
 imperium* tantum describi arbitrantur, alii aliter. Si
 rem ipsam ex suis circumstantiis eruimus, res satis cla-
 ra erit. Postulabant Israelitæ regem humanum, & Mo-
 narchiam terrestrem, quo ipso Deum, regem Israelita-
 rum, imperantem mitissimum & sapientissimum, imo
 ipsam Theocratiam respuebant. In eo sine dubio sto-
 lide agebant, vti ipse Deus Samueli contestabatur, di-
 cendo: *Non te sed me reiecere.* Deinde postulabant re-
 gem, sicuti vicini populi habebant: ergo ob oculos
 eis ponere Deus iussit statum futurum, ne possent de
 iniuria sibi facta conqueri, dicitque *hoc futurum esse ius
 &c.* adeoque non simpliciter asserit, *ita comparatum
 esse debere ius regium*, sed quale sit futurum secundum
 morem regum vicinorum, ostendit.

(e) In

turæ aliquid faciendi acceptum, hic non describi, vel inde patet, quod Deus prædicat, se non exauditurum querelas, quas contra regem ad eum essent missuri. (e)

§. VI. Hoc iure illimitato principem suum instruere voluisse videtur Nicolaus Machiavellus, (f) quod quidem tolerari potuisset, & sim.

(e) In versu 18. dicitur: *Si vel maxime ad me clamabitis de rege vestro*, quæ verba supponunt, legitimas quidem tunc futuras querelas Israelitarum, sed se in *panam* nullo modo has exauditurum esse, cum mala hæc regiminis regi sponte ambierint. Si itaque iustæ sunt querelæ, reuera rex inique egit, hoc iure utens, & subditos inique opprimens. Deinde in *vers. 14.* dicitur, quod agros & vineas rex subditis sit adempturus: quod si iure suo id facere potest, nec peccasset in Nabothum Ahabus, quod ei agrum ademerit, quod facinus tamen Deus graviter vindicavit *1. Reg. XXI.*

(f) Fuit Reipubl. Florentinæ Secretarius, multosque aduersarios nactus est, imprimis Barzum in *Principe Machiavelli*, Possuinum, Gentilletum, Ribadeneira aliosque. Conringius *animaduersiones* scripsit ad eundem, ubi in præfatione ostendit, illum tantum dominatui leges dare, non iura imperantibus in genere præscribere, & hoc sensu *honestatem principatum & dominatum struenti non amplius sectandam, quam expedit dominatui, huic autem sæpe illam nocere & inutilem esse*, adeoque iura talia principi suo attribuit Machiavellus, quæ itidem habent *effectum externum*, hoc est, obligantem subditos ad patientiam. Putat deinde non esse peccatum a Machiavello, si inhonesta commendauerit, modo commendauerit solis iis, quibus commendari debebant. Verum an illa Machiavelli in-

tentio

simpliciter talia iura enarrasset, ostendendo, quod Tyranni hæc iura sibi vindicarent, & non simul commendasset; quamvis Contringium defensorem acceperit, cuius doctrina fere vnice huc tendit, quod talia consilia Machiauellica vtilia sint illis principibus, qui ius fasque omne negligunt.

§. VII. Parum quoque ab hac doctrina recedere videtur Hobbesius (g) & Adrianus Hou-

tentio fuerit, & annon potius plane crediderit, hæc omnia legitime simul fieri posse, non certo constat.

(g) Hobbesius doctrinam suam clare proponit *de ciue cap. VI. §. 12.* vbi illud supponit, quod hæctenus dictum est, *scilicet impune debere esse quicquid ab eo factum erit.* Ex quo deinde *§. seq.* concludit, potestatem hanc esse absolutam, vt quilibet possit facere, idque *iure*; viribus & opibus omnium suo arbitrio vti, & cum hoc iure coniunctam esse *obedientiam simplicem*, adeoque vt quicquid imperauerit, hoc *iure* faciat, quanquam non semper obliget ad obedientiam, v. c. si princeps subditum se ipsum interficere iubeat. Porro exinde infert, nemini in republ. proprium quid esse quicquam contra illum, qui habet summum imperium & quæ sunt alia, quæ eum in sensum vti que admitti possuat, quod hæc iure fiant a Principe, quatenus nemo ei resistere possit, sed an ab hac doctrina iura imperantium sint æstimanda, postea videbimus. Addit quidem *cap. XIII.* quale debeat esse officium imperantis, quæ reuera omnia hæc destruunt, quæ antea dixerat, non quidem quod hæc doctrinæ contradictionem inter se involuant, sed quod videatur nimis sciunxisse *Officium Principis a iure*, de quo nunc agendum.

(h) Si

Houtuynus, (h) iura maiestatica ex hac doctrina de illimitata potestate vnice fere æstimantes.

§. VIII. Verum hic statim ab initio duæ quæstiones sunt separandæ: (1.) an hæc, quæ effectum iuris externum habent, ad iura suo modo referri possint? quod eo, quo dixi, sensu, admitti potest. (2.) An doctrina de iuribus maiestaticis ex his principiis primario ducenda, & princeps inde in regimine instruendus sit? quod absolute nego. (i)

§. IX.

(h) Si doctrinam Houtuyni intuemur, primo intuitu fat blanda & optima esse videtur, præsertim si, quæ de officio imperantium adstricto ad leges naturales §. 14. adserit, & quæ in calce libri ad errores Hobbesianos refert, paulo attentius consideremus. Vbi vero postea iura imperii explicat, ita eadem explicat, vt sui quasi inamemor nullos imperanti limites ponat, & iura talia eidem indulgeat, quæ non possunt non fini reipubl. esse aduersa, vt in singulis capitibus, occasione ferente, annotabitur.

(i) Supra dictum Prætorem inique decernentem ius fecisse intelligi ob autoritatem rei iudicatæ. Quod si iam vellem iura Magistratus ex legitimis principiis deducere, quis tam ieiunus foret, qui fundamenti loco iniquissima quæque poneret, sub hoc prætextu, quod hæc Prætoris iniquitas ius faceret, id quod tantum ex accidenti fit. Sic pater inique verberans liberos, iure fecisse dici potest, quoniam filius resistere non potest, sed pati iniuriam debet. Quis vero patriæ potestatis primarium fundamentum quæreret in duritie & iniquitate? Simili modo in iure regio indagando & docendo eiusmodi principia sunt

S

quæren-

§. IX. Nam (I.) ex hisce principiis iura imperantium primario velle determinare, est nihil aliud, quam cum Samuele populo publicas calamitates, miseriam & quæuis mala annunciare, (k) propter quæ mala tamen respublicæ

quærenda, quæ iuri naturæ & statui reip. sunt conformia, non quæ ex accidenti forsan eueniunt & magis ad mala reipubb. pertinent. Hoc intuitu Claudius apud Tacitum *lib. 12. annal.* Meherdati, quem legati Parthorum regem sibi expetebant; præcepta dabat, *vt non dominationem & seruos, sed rectorem & eiues cogitaret, clementiamque ac iustitiam, quanto ignara barbaris, tanto toleratiora capesseret.* Si cum Hobbesio infers, hanc doctrinam de limitibus ad officium imperantis pertinere, non ad ius summum, responderem, aut doctrina de officio imperantis limites potestati eius præscribit, aut non. Priori casu salua est doctrina nostra; posteriori vero otiosa est doctrina de officio imperantium, omni effectu destituta, quem tunc demum consequitur, si potestatem eius restringit. Concludo hanc meditationem dicto Augustini *lib. 4. de ciuit. c. 4. Remota iustitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia?*

- (k) Annunciabat Samuel iura regia, seu quæ reges, dominatum exercentes, sibi tribuere solent, non quæ iis secundum leges naturales competunt h. e. publica mala, calamitates communes, quas sub regibus perpeti deberent, vt eo magis populus possit conuinci de stultitia commissa; hæc fuit mens, hæc intentio Dei & Samuelis, non quod voluerint reges instruere, quale ius esset seruandum in regno futuro Judaico, sed vt populo rebeli erga Deum potius indicarentur mala imminencia ex inordinato appetitu.

publicæ non introductæ, quod adhuc eo mi-
serius foret, si per hanc doctrinam legitima-
rentur.

S. X. (II.) Fundamentum tale absolutum,
pugnat cum lege naturæ. (I) Jam iura regia
ex iu-

petitu. Hoc intuitu autor *tr. du gouvernement civil*
c. VI. §. 14. censer, huiusmodi potestatem absolutam
pugnare cum societate civili. Suboluit Hobbefius
tr. de Ciuo c. 6. §. 13. in not. hanc obiectionem, quod
scilicet si quisquam tale ius absolutum haberet, ciui-
um conditio miserima foret, quæ tamen ad felicitate
ciuilem in Republ. effert deducenda. Sed re-
spondet, *est iure i. e. sine iniuria sibi illata, non ta-*
men iuste i. e. sine violatione legum naturalium & in-
iniuria in Deum faciet. Verum fuit hæc responsio ex
principio supra reiecto, quod imperans subditis non
obligetur, & quod in genere inter homines nulla
talis obligatio supponi debeat.

- (I) Lex naturæ obligat *singulos* ad pacem seruandam &
tranquillitatem *totius humani generis*, vel vt eleganter
dicit doctissimus Clericus *ad Pentateuch. Exod.*
XXI. ius hominum situm est in generis humani societate,
quorsum etiam collimat Autor *du gouvernement civil*
c. I. §. 4. aiens: Le loi de la nature a pour but la
tranquillité & la conseruation du genre humain. Hoc
posito, eadem lex quoque obligat quoslibet impe-
rantes, vt *iura* sua exerceant *intra modum huius*
vinculi. Certe ius naturæ imperanti non potuit ma-
iorem attribuere potestatem, quam quæ esset con-
clusa *intra obligationem ad pacem ciuilem seruandam.*
Neque populus plus potestatis ei in se dedisse cre-
dendus est. Exprimam hoc verbis eruditissimi Icti
Noodsii *Orat. de iure summi imper. aientis: Liberum*
babet arbitrium, qui nullis includitur finibus, nec tamen

ex iure naturæ deducere velle, quæ essent contra ius naturæ, insigni haud careret absurditate.

§. XI. Imo (III.) cum iura societatum omnium; & sic etiam ciuiliū, potissimum sint æstimanda ex fine & scopo societatis primario, (m) inconueniens videtur, fundamenti loco

patitur humani ratio consilii, et ius probri sceleris ac flagitii princeps accepisse eo existimetur, quod de eo bene sperauit populus, qui eum quasi virum bonum publicæ priuatæque utilitatis disceptatorem elegit, nec opus esse putauit, quem tanta tamque libera potestate ornabat, pœctis adstringi ad id, quod vltro facturus videbatur. Magis populus cum non expressis ac disertis verbis ei infrenatam dedit potestatem, tacite pactus videtur, et, quam habet Princeps, non ad suam libidinem, sed ad naturæ legem componat.

(m) In omni societate formam ex fine desumendam esse recte asserunt eruditi, quia exinde totum negotium societatis diiudicatur. Iam omnis societas consistit in vniōe plurium ad certum finem; necessario itaque potestas eius societatis debet conclusa esse intra terminos finis illius. Supra vero latius dictum est, finem imperiorum esse satis bonum, nempe eundem, qui est iuris naturæ, scilicet, *et publica adsit tranquillitas & pax eo magis corroboretur, quæ satis lubrica erat in statu naturali.* Quod si imperanti absolutam potestatem tribuis, etiam simul subditorum salutem, quæ suprema lex esse debebat, male consulis, & reuera tollis illam vniōem, quæ debebat esse inter imperantem & subditos, imo illud ipsum ius adimis, propter quod vnius imperio se subiecerunt. *Nec vnquam satis fida potentia, vbi nimia est, ait Tacitus lib. II. histor. Aiunt quidem, per contrariarum doctrin-*

loco in iuribus imperantium afferendis illud ponere, quod finem omnem societatis destruit & conculcat, & quod *ex accidenti* tantum pro iure habetur.

S. XII. Præterea (IV.) quæ de iure absoluto & illimitato vulgo afferuntur, ab hoc loco, ubi de fundamentis legitimæ potestatis quaeritur, alienissima sunt, cum potius referri debeant ad caput *de obligatione & patientia subditorum*; hoc enim intuitu demum iuris effectum habent, quatenus subditi patienter omnia mala ferre debeant. *per se* (n) itaque non

doctrinam imperantes non reduci ad officium suum. Verum an propterea præcepta iuris naturæ sunt evertenda, & ad palatum Tyrannorum accommodanda, quod homines per doctrinam iuris naturæ non vivant, secundum leges? An ius naturæ ex hominum depravatis affectibus deducendum, quod iis indulgeant. Concedo suadere Principi, quod oporteat, multum laborare, ut recte Galba apud Tacitum lib. I. hist., non tamen propterea veritas disimulanda, vel ad palatum imperantis accommodanda. Imo, dicitur, finis Reip. magis evertitur, si imperanti leges ponimus. Id vero falsum esse postea apparebit, cum per hanc doctrinam magis eleuetur. Aliud est, quid subditi pati debeant, & aliud, quid imperantis facere ex iure summo possit. Finis dat mensuram mediis, media ad finem in Republ. obtinendum sunt summum imperium, & inde deducta summa potestas, ergo huic quoque mensuram dare debet.

(n) Quod *per se* & *primaria* iura imperantis non sint estimanda ex *illimitata potestate*, patet ex fundamen-

non pertinent ad iura imperantis, sed plane per accidens, quatenus imperanti resisti non potest.

§. XIII.

to eorundem, videlicet, iure naturæ, quod tantam imperantibus non tribuit potestatem. Quin quod pessimi imperantes tantum ita agant, secum cum Othone reputantes, non posse principatum scelere questum subita modestia & prisca gravitate retineri. Tacit. lib. I. histor. Quod autem mala ab imperante Reipubl. illata effectum iuris habeant, id reuera per accidens esse aliquoties dictum. Quando princeps per se & primario jus tale haberet, aut haberet illud ex lege naturæ, sed hoc negant etiam dissentientes: aut ex alia Dei concessione, sed hoc itidem falsum: aut ex voluntate subditorum, aut quis crederet, in hoc eisdem primario consensisse, cum ei imperium detulerint ad securitatem & pacem conferuandam. An præsumendum erat, ait clariss. Noodt Orat. de iure summi imp. homines mentis sane, qui in ciuitatem ac sub imperium coibant, ne per aliorum vim atque iniuriam naturæ beneficia amitterent, eo dementia venisse, ut constituta ciuitate atque imperio eius finem euerterent, ac naturæ bona in sui honorem magistratus prouicerent, ita ut exemplo pecudum ratione carentium, deinde non in suum sed alterius usum fructus ferre, eiusque arbitrio pasci, agi, mulgeri, tonderi, iugulari, deglubi ac deuorari vellent? Absit, non id ratio, non communis sensus, non lex naturæ patiatur. Equidem vrgeri solet, necessario populum consensisse, quod si imperans etiam iniqua esset perpetraturus, tamen eidem resistere nolent. Esto: interim tamen eidem non dederunt facultatem, talia perpetrandi, sed se tantum obligauerunt ad patientiam & subiectionem, quia viderunt, Rempubl. non posse esse saluam, si resistendi ius singulis

S. XIII. Et denique (V.) si dicendum quod res est, ex mera adulatione (o) erga imperantem

gulis maneat integrum. Vindictam interim & debitam poenam Deo committentes, qui non negligit humana, & superbia crudelitatisque eius sera non leues tamen venire solent poena, vti de Appii crudelitate iudicavit plebs R. apud Liuium lib. III. c. 56. Quo ipso recedere cogor a sententia eruditissimi Noodtii, qui cit. l. ex hac limitata potestate concludit, omni iure diuino & humano punire eum posse, quem liquet negligere legem, in quam pro tuenda omnium salute & libertate omnes naturali ratione i. e. diuina voluntate consenserunt. Ast quis de eo iudicabit? Non singuli, quia singulis non est in statu ciuili iudicium de eo permittendum quod totam rempublicam concernit: nec totus populus, quia ita imperans a populo dependeret, eiusque tantum administer esset. Agnouit hoc Gregorius Turonensis qui lib. V. c. 19. regem Chilpericum ita alloquitur: *Si quis de nobis, o Rex, iustitia tramites transcendere voluerit, a te corripitur potest. Si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis. Si autem nolueris, quis te damnabit, nisi is, qui se pronunciauit esse iustitiam.*

(o) Hoc adulationis cacoethes, versus illud in republ. malum, vt ait Tacitus lib. II. annal., aptissimum satis est ad hanc doctrinam inculcandam, cum omni adulationi foedum crimen seruitutis insit, iudice Tacito lib. I. Histor. c. 1. Egregie hoc ipsum depingit Barclaius in Argenide lib. 3. c. 11. his verbis: „Quid miremur Principis violenta adulationis procella inclinatos, quo sponte iam volunt iis vocibus credere, quas solas accipiunt? Praesertim nemine ruinam sustinente, ad quam tanta vis impellit: Nam illi sapientes, quos negotiis adhibent, seu verentur frustra monere, seu medicamentum, quamuis infundat salubritatem, ta-

tem hæc inuersa docendi ratio orta, quo ampliora enim iura imperantibus quis adscribere potest,

,,men ingratum esse scient; his vulneribus non adhi-
 ,,bent manum aut certe vitia distinguunt, quibus se
 ,,ipsum Rex maculat, ab iis quibus perdit Rempubli-
 ,,cam. Et contenti utcumque mederi publicis, non
 ,,restituunt Principi oculos, quibus ipse suam sortem
 ,,& blandientium fallaciam damnet. Quis familiari-
 ,,um sapienter Reges admonuit, si auiditate æris in-
 ,,fames sunt, si nimio venationum studio amittunt
 ,,reipublicæ curam, aut cum libidinis exemplis infi-
 ,,ciunt seculum, vel inconsultis amicitis publicam
 ,,inuidiam concitant? Laboramus etiam virtutum no-
 ,,mina his cupiditatibus fœdare. Cura futuri, labo-
 ,,rum assuetudo, comitas, liberalitas appellantur. Nec
 ,,vitia illa tantum, sed etiam leuiora in his adole-
 ,,scunt mendaciis. Imo cum recte quid sapiunt, adeo
 ,,fictos inueniunt & nimios plausus, ut sæpe (cre-
 ,,dite amici) pudore, qui ceteris aberat, onerati o-
 ,,culi multum mihi tremuerint: Videbam neque pu-
 ,,dere istos effusissimæ fraudis, neque Principes indi-
 ,,gnari, quod sibi tam procaciter illuderetur. Quan-
 ,,tum a comœdia distat hic ludus; cum vtroque in
 ,,os laudes, quos apud te proteruo contentu tan-
 ,,quam vanos aut pueriliter captos derides? Quod
 ,,nisi maiorem regibus genium, quam qui populum
 ,,informant, Dii dedissent, quotusquisque ex his pla-
 ,,gis euaderet, quæ vel ipsa consuetudine placent,
 ,,quia nascentium cunas circumdant nec eas memi-
 ,,nerunt sibi poni? sed neque his periculis soli Reges
 ,,infesti sunt: plerique regiis malis in priuata fortuna
 ,,laboramus. Reges sumus supplicibus, rursusque
 ,,Rex nobis in cuius est manu, quod petimus. Hunc
 ,,tentamus blanditiis, hunc illa vanitate conficimus;
 ,,Ultero amantem tela quibus percelli Reges solent.

potest, eo gratiorem apud Principem se futurum credit, atque inde *omnia principum honesta & inbonesta laudat.*

§. XIV. Neque vero asseri potest, hanc doctrinam esse periculofam (p) statui Reipubl.; nam & veritati suus dandus in Republ. locus; nec eo ipso subditis abiudicamus patientiam, quo imperantium iura suis includimus cancellis.

§. XV. E contrario a fortiori defendi potest ver-

Qui vero hoc adulandi studium damnare, tales limites imperantibus suis praescribat, quos ius naturae postulat. Non possum facere, quin adulatoribus exemplum *Helvidii Prisci* opponam, de quo *Epictetus lib. L. diff. c. 2.* ita: *cum premisset ad eum Vespasianus, ne ingrederetur senatum; respondit: penes te est, ne me senatorem patiaris, quamdiu vero sum, oportet me eo ingredi. Esto; sed cum ingressus fueris, ait Domitianus, taceas. H. ne me roga, & tacebo. D. sed me oportet rogare. H. & me dicere, quod videtur iustum. D. sed si dixeris, te occidam. H. quando ergo tibi dixi, me esse immortalem?*

(p) Concedo hanc doctrinam inimicam esse *dominatui & tyrannide*, sed huic non scribo leges, sed Reipubl. secundum leges naturae consideratae. Neque vero quis mihi hoc ipso imputabit, quod methodo *Platonica* mihi in *idea* fingam rempublicam, qualis non datur, id ipsum enim ex haecenus adductis concludi nequit. Explico iura naturae publica, non mala publica, neque tamen his, si conveniunt, suos denego effectus, interim in fundamentis ab his abstinendum duxi, simulque credidi, totum hoc caput potius referendum esse ad doctrinam *de obligatione subditorum.*

vergere doctrinam contrariam in summum Reipubl. præiudicium. Si enim Principi talem illimitatam adscribimus potestatem, putant se omnia iuste agere, se plane nullis limitibus circumscriptam habere potestatem, (q) ex qua doctrina tot publicæ calamitates oriuntur.

§. XVI.

(q) Imperantes omnia sibi licere existimant, quæ suo palatui grata esse sentiunt, quia eo magis affectibus indulgent, quo minus poenam aliquam humanam vel reluctantiam timere debent, sed libere agunt & suarum actionum soli sunt iudices. Rarius hi, qui ferocius agunt, ad officium & sanam mentem redeunt, nisi forsan Dei iudicio per calamitates & ægritudinem corporis in se descendere cogantur, exemplo Fulli Hostilii, de quo Lilius lib. I. c. 31. ita: *Ipse [Tullus] longinquo morbo est implicatus, tunc adeo fracti simul cum corpore sunt spiritus illi feroces, ut qui nihil antea ratus esset manus regium, quam sacris dedere animum, repente omnibus magnis partibusque superstitionibus obnoxius degeret, religionibus etiam populam impleret vulgo iam homines unam opem agris corporibus relictam, si pax veniaque ab Diis impetrata esset, credebant.* Privati ut plurimum affectus suos suppressere debent, & quidem metu poenæ, qui a Principe abest. Eo proniores itaque sunt in omnia mala, quo magis hæc legitimantur sub specie iuris alicuius, quia licet per se libere ad talia inclinent, tamen ambitionis ratio facit, ut eo citius talia agant, quando habent pretextum iuris, a quo abstinuissent, si iniquitas illis ob oculos posita fuisset. Si ambitioni indulget, iura sua exinde diiudicabit. Si avaritiæ, subditorum opes ad se rapiet, eos servos esse crederet. Si luxuriosus, & tunc luxuriæ iura sua accommodabit. Sed quæ inde calamitates publicæ! Germania in provinciæ esset redacta, si barbari, inquit Florus lib. 4.

§. XVI. Et cum tam amplissimam potestatem non adscribant imperantibus in aliis reipubl. formis, (r) inconueniens foret, soli Monarcha

... tam nostra vitia quam imperia ferre potuisse
 ... de Britannia assere. Tacitus in Agric. c. 13.
 Ipsi Britanni delectum & tributa & iniuncta imperii munera impigre obeunt, si iniuria absint. has agris solvantur
 Porro de Frisijs id. lib. 4. annal. c. 74. notanter ait: Frisii pacem exquirere, nostra magis auaritia, quam obsequii impatientes. Sane quando Doctores tam illimitatam potestatem principi tribuunt, haud mentores sunt, sibi cum eiusmodi personis rem esse, qui hac doctrina abuti ordinarie solent: Depingam hoc verbis Caesariani Furstenerii, qui de suprematu c. 11. in f. ita ait: Imperia ergo Hobbiana neque apud moratioris gentes, neque apud Barbaros extare arbitror, neque possibilia neque optanda censeo, nisi illi, penes quos summa rerum esse debet, angelicis virtutibus polleant; tandem enim homines retinendam iudicabunt propriam voluntatem, suaeque salutis, prout optimum videbitur, consulent, quamdiu de Rectorum summa sapientia & potentia persuasi non erunt, quod ad perfectam voluntatis resignationem necesse esse. Locum ergo demonstrationes Hobbianae in ea tantum Republica habent, cuius Rex Deus est, cui soli tuto per omnia confidi potest. Idem confirmat Auctor du gouvernement civil. aiens: la Monarchie absolue qui sembla estre considerée par quelques uns comme les seul gouvernement, qui doive auoir lieu dans le monde, est, à bray dire, in compatible avec la société civile, & ne peut nullement estre reputée une forme de gouvernement civil, quod de seculari & sana republ. intelligendum esse credo.

(r) Differentiae rationem quidam exinde petunt, quod Regnum omne sit imperium herile, imperans dominus & subditi

narchiz illimitatam potestatem adscribere, velle.

§. XVII. Facile autem evitabimus objectionem Hobbesii, quam habet *tr. de Ciue c. VI. §. 18.* quod scilicet, si potestas imperantium limitaretur, (s) necesse esset, ut id fieret a maiori pote-

subditi *serui*, quemadmodum hoc sensu Romani Por-
sennæ obiciebant, *non in regno populam Romanam, sed in libertate esse.* Liviæ *lib. II. c. 15.* Sed hoc petit id, quod est in principio. Salomonis imperium certe non erat herile, quod autem regna degenerent in conditionem herilem, *fit ex accidenti.* Fatetur ipse Hobbes *tr. de Ciue c. 10. §. 8.* libertatem singulorum non minorem esse sub Monarchia, quam sub populo, quæ si de eo, *quod fieri debebat, capiuntur, bene sese habent, si vero de praxi communi, dubia sunt.* Nam non raro idem vitium, quod in *illimitata potestate* vni-
us apprehenditur, in populari quoque deprehendimus. Eleganter Liviæ *lib. XXIV. c. 25.* plebis mores depingit. *Hæc natura, inquit, multitudinis est, aut seruit humilitas, aut superbe dominatur. libertatem, quæ media est, nec spernere modice, nec habere sciunt. Et non ferme desunt irarum indulgentes ministri, qui avidos, & intemperantes plebeiorum animos ad sanguinem & cædes iritant.* Sed sicuti hæc in multitudine indomita omnes reprobat, non pro iure vero habent, nefas foret, ad iura imperantium talia proprie referre.

(s) Tota vis argumenti dependet ex illustratione eius, quid sit *limites ponere.* Scilicet denotat potestatem alicuius ita circumscribere & restringere, ne nimium possit excedere. Sic potestas dominorum in seruos constricta est ex constitutione Antonini Pii *in §. 2. de his qui sui vel al. iur. sunt.* Restringitur autem potestas alicuius vel *lege vel pacto, eoque vel expresso vel tacito,*

potestate: nam id utique negari nequit, cum legis naturæ autor eisdem limites ponat: Et deinde

tacito; illa vel naturali vel civili & humana. Utroque modo limites recipit potestas regis: (1.) pacto cum subditis inito, quo pertinent leges fundamentales, quibus sæpe imperans promittere debet, *quid facere non possit*, imo & huc pertinet ipsum *pactum primarium*, per quod subditos in suam recipit subiectionem, & eis ipso facto tranquillitatem & securitatem promittit, quo ipso sibi ipsi limites posuit, imo ponere debuit. Quod pactum licet semper in ipsa imperii susceptione lateat, tamen quibusdam populis solenne fuit etiam imperantes suos iuramento ad hoc adstringere. De Tartarorum regum renunciatione solenni singularia adducit Bodinus *de republ. lib. 1. c. 8.* Antiqui reges Francorum iurare debebant hoc modo: *inro ego per Deum omnipotentem ac promitto, me iuste regnaturum, iudicium aequitatem ac misericordiam facturum.* Bodin. *cit. l.* In hac formula illud ipsum promiserunt, quod tacite omnes imperantes in susceptione imperii promittunt. (2.) *Lex non quidem humana sed naturali.* Argumentum Hobbesii tantum ostendit, quod non possit limites accipere ex lege humana *proprie dicta*, quod concedimus, sed superest *lex natura*, a qua limites accipit. Dicis, tales limites destituti sunt *obligatione coactiva*, ergo inutiles: sed hoc est quod nego. Nam licet illud, quoad subditos hoc sensu verum sit, ut principis potestatem per resistantiam non possint reducere ad suos limites, tamen quando doctrinam *de potestate principis* secundum fundamenta iuris examinamus, omnino hi limites ostendunt, quid princeps facere possit, & sic in hac limites tales non sunt dissimulandi, ne principes plane exleges faciamus. Sic quando imperans consultit peritos, an hoc facere

deinde ex nuda promissione & pacto possunt quoque huiusmodi limites oriri, licet pacifcentes sint impares.

§. XVIII. Neque iuvant Hobbesium dicta S. Scripturæ (t) pro absoluto imperio adducta,

in c.

facere possit? iniquum foret, si ex principio de absoluta potestate quis vellet respondere, principem hoc facere posse, quod tamen ex Hobbesianismo fuit.

- (t) Adducit (1.) locum Matth. XXIII. 2. vbi captat verba: *Omnia itaque, quaecunque dixerint vobis, servate.* Verum hic locus non agit de imperio civili, sed tantum de obsequio erga doctores, quales erant Scribæ & Pharisei: Deinde sub voce, *omnia*, complectuntur illa, quæ in lege Mosaica erant comprehensa, & ita hæc obedientia erat restricta ad terminos legis Mosaicæ. Neque obstat, quod dicatur, quia sedent *super Cathedram Moysis h. e. principis Civis*, nam *cathedra Moysis* vel denotat officium *Doctores*, qualis etiam fuit Moyses; vel *principis* seu *legislatoris*, qualem etiam repræsentavit. Iam ex ipso contextu constat, Phariseos & Scribas cathedram Moysis tanquam *doctores*, non vero tanquam *iudices civiles*, obtinuisse. Et posito, quod loquatur Christus de imperio civili, tamen ex voce *Omnia* non evincitur absolutum imperium, nam Salvator subiungit statim: *sed secundum opera eorum negatis.* Deinde allegat locum Rom. XIII. 1. ex quo infert, potestates, quæ erant tempore Pauli fuisse approbatas a Deo, omnes autem imperantes eo tempore fuisse absolutos. Verum respondeo (1.) Paulus vnicè loquitur de obligatione subditorum, non de illimitata potestate imperantium, (2.) loquitur in thesi de potestate diivinitus ordinata, quæ non alia esse potest, quam quæ ordini Dei inseruit (3.) non in genere de potestate *summa* agit, sed etiam de *subalterna*, quam

in c. XI. §. 6. quæ partim de obligatione subditorum ad iniqua etiam ferenda obstrictorum, partim de potestate legitime & intra terminos exercita intelligi possunt, partim etiam aliena sunt.

§. XIX. Neque denique doctrinam de legitima potestate imperantium euertere potest inductio tot exemplorum (u) a Monarchiis absolutis

quàm illimitatam fuisse, nemo asseret. Eundem in sensum accipit locum ad *Tit. III. 1. Matth. XXII. 21.* Illud vero sane ridiculum est, quod putet, Christum quoque talem absolutum Regem se gessisse, *Matth. XXI. 2.* dum præcepit discipulis, ut asinam ad se adducerent, quod *iure domini* siue regis iudeorum fecisse videretur, cum *tollere subditis bona sit regis absoluti.* Quomodo vero in statu humilitatis agere potuit regem? & deinde nequidem abstulit asinam domino inuito, sed commodato sine dubio habuit. Ex V. T. loca quæ allegat, itidem valde contorta sunt, vbi pleraque se resoluunt in obligationem subditorum, de qua hic non est quæstio. & huic pertinet locus *Jos. I. 16. Deut. V. 27.* & rursus quoque captat verba: *Omnia, cuncta,* quæ tamen iusta interpretatione adiuuanda sunt, ne ad iniqua trahantur, alioquin enim cum Apostolis potius Deo est obediendum quam hominibus. De iure regio *1. Sam. VIII.,* quod itidem pro se allegat, supra iam actum.

- (u) Video sæpe Hobbesium ad *mores plerorumque regum* prouocare: neque in eo errat, cum supra iam dictum, reges non raro magis affixisse ipsam Rempubl., quam in alia forma fieri solet. Nemo inter imperantes ad mentem Hobbesii iura imperii sui illimitati tueri rectius videtur, quam Muscovitarum imperator, ita enim Reinold. Heidenstein *lib. I. de bello Musco-*

Iuris petitorum, cum exempla factum non legitiment, sed tantum ostendant, miserrimam fuisse non raro subditorum conditionem sub

Muscovit. Muscovita, ait, leges quibus utuntur, pauca admodum habent, eamque fere solam, ut principia voluntatem pro lege obseruent, de eo ita illis persuasum est, per principem tanquam interpretem Deum secum coniungi, ac prout de Deo meriti sint, ita principem vel benignum vel asperum in se esse, itaque voluntati eius non secus ac diuinae, seu turpia seu honesta, seu mala, seu bona iubeat, omnibus in rebus parendum pro fidei decreto habent, illeque vitæ & necis omniumque rerum summam in suos potestatem obtinet, hinc omnibus rebus summa cum potestate præest, solus omnia imperia administrat &c. Huiusmodi imperanti non lex naturæ, sed voluntas pro lege est. Quid dicam de aliis imperiis? De rege Persarum Plutarchus *ad præfect. indoct.* refert, quod omnes per seruis habuerit, excepta sua vxore, cuius maxime debuit esse dominus. Exempla probant mores, sed ius secundum leges naturæ consideratum non probant. Si excipias, regnum Davidis & Salomonis & nonnullorum aliorum, reliquorum potestas præsertim orientalium plerumque fuit Tyrannica. & inde forsitan euenisse credo, quod quidam inanem crediderint differentiam inter *Tyrannum* & *regem*. Si causam quæris, quod plerique tam male regnauerint, recte respondent prudentiores, quod obedire & parere antea haud didicerint. Sic enim Solon apud Laertium *lib. 1. c. 60. Impera, ubi prius didiceris parere. Regi enim cum didiceris, scies regere,* & Isocrates in *Nicoc. ubi didicerint obedire, multo commodius poterunt imperare.* Vnde Plutarchus de Agesilao prædicat, hoc ei profuisse ad rem in republ. bene gerendam, *venisse ad imperium non indoctum sub imperio esse.* Denique & Cicero *lib. 3. de LL* hoc etiam confirmat aiens: *Qui bene impe-*

sub Monarchiis, nec tantam inesse regnis excellentiam præ aliis Rerumpubl. formis, quam sibi suauiter fingere solent.

§. XX. Cum itaque illi ipsi, qui pro illimitata potestate pugnant, concedere necessum habeant, imperantem ligari lege naturali, necessario quoque concedere debent, potestatem eius esse conclusam intra terminos iuris naturalis, (x) adeoque illa omnia agere non posse, quæ itri naturæ repugnant.

§. XXI.

rat, paruerit aliquando necesse est, Et qui modeste paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse. Qui nunquam paruit, nunquam sibi limites præscribi passus est, & ita instar indomiti equi postea agit, quod exempla tot Tyrannorum docent.

(x) Concedit id quoque Hobbes *de Ciue c. 13. §. 2.* quod officii eorum sit, *legi naturæ obedire*, ex quo recte concludit, *salutem subditorum summam debere esse legem.* Verum ita *illimitata potestas* corrumpit vel saltem ex *iniquitate imperantium* ortum trahit. *Vespasianus inter initia imperii ad obtinendas iniquitates haud obstinatus erat, donec indulgentiâ fortune & prauis magistris didicit aususque est.* Tacitus *lib. II. histor.* En effigiem genuinam illimitatæ potestatis a prauis magistris & iniquitate depictam! Equidem pergit Hobbes: aliud est *ius imperantis*, aliud *officium eius*; illud, quid *facere possit*, hoc, quid *debeat*, ostendit. Neque in hoc contradico, sicuti ab initio statim dictum. In eo tamen remanet cardo controuersæ, *strum potestas imperantis in doctrina de iure publico sit attemperanda magis ad officium eius, h. e. obligationem, an vero absque obligatione consideranda?* Prius utique asserendum: cum enim maneat adhuc *vinculum humanitatis*

T

inter

§. XXI. Atque in eo nunc concordant aperte sacrae litterae, quae *Deus. XVII. 14. seqq. ius regium* (y) plane diuersum describunt ab illo, quod habet

inter subditos & imperantem, potestas eius magis considerata erit secundum obligationem *iuris naturae*. Rara quidem haec virtus imperantium, sed eo magis vrgenda, *vt non minus homines se, quam hominibus praesse meminerint*, id quod in Traiano laudat Plinius secundus *in paneg. ab init.* Licet vero haec obligatio interna, & ita a ratione iusti separanda videatur; haec tamen est alius indolis, ex ipso iure naturae descendens, & ex accidenti tantum imperfecta. Bene autor *tr. du gouvernement civil. c. VI. §. 15.* philosophatur: *Vn tel homme, quoy qu'il s'appelle Czar ou grand Seigneur, ou de quelque autre manière, qu'on voudra, est aussi bien dans l'estat de nature avec tous ceux, qui son sous sa domination, qu'il y est avec tout le reste du genre-humain.*

- (y) In *alleg. textu* Moses quasi e longinquo prauidens, quod sibi populus regem sit postulaturus, regulas praescribit, quomodo *iura regia* esse comparata debeant: (1.) *non alium esse eligendum, quam quem Deus electurus sit.* Deus voluit salutem omnium, & imprimis populi Israelitici. Optimum ergo erat, ab eo petere regem, qui prodesse volebat populo. Ceteri reges plerumque per iniquissimas vias thronum occupauerant: & proinde magis Tyranni, quam legitimi reges erant, adeoque hoc praecauere voluit Moses. (2.) Praecipit, *ne eligeretur extraneus*, qui populum posset a Deo abducere, sed potius ex populo Israelitico, qui scita, populo Iudaico praescripta, sancte conseruaret & in praxin reduceret. Deinde *6. 16.* specialia praeccepta, tria vitia, per quae omnia regna corrumpuntur, respicientia suggeruntur, (a) *ne multos aleret equos ad nudam pompam*; quo praecauere voluit nimirum

am

habetur 1. *Sam. VIII.*, cum hic limites potestatis exacte ponantur, ex quibus iudicari possit, an potestas legitime exerceatur, nec ne?

§. XXII. Et hoc intuitu imperantes in sacris dicuntur vicarii Dei, *Sap. VI. 5. Ps. LXXXII. 6.* imq; Dei *Iob. X. 34.* (2)

§. XXIII.

am potentiam ambitioni obnoxiam. (5) Deinde voluptatem præcauere voluit eo præcepto, *ne multas uxores duceret*: & denique (7) auaritiæ obicem posuit eo ipso, dum vetuit, *ne argenti aurique copiam colligeret multam*, optime cognoscens, regum mores corrumpi hisce tribus vitiis, quibus & Salomoneum regnum tandem corruptum est. Subinde 6. 18. *seqq.* limites eidem ponit, quæ omnia simul ad officium regum iudæorum, & ad eorum potestatem limitatam recte referri possunt.

(2) Inde etiam recte vocantur *Patres patriæ*, cum, iudice *Cyro*, *nihil inter principem bonum & patrem bonum interfit*. *Xenoph. lib. 8. de instit. Cyr. ab init.* Notabile exemplum est in *Historia Theodorici Marchionis Brandenb. adducta tom. VIII. obseru. Hall. obs. 16.*, qui cum a *Vandalis*, quibus imperitabat, tandem esset deiectus in miseriam, dixisse fertur: *Excitauit ego iram Dei aduersus me, cum imposui nimium operis populo meo; cuius me curatorem, non afflictozem Deus constituerat.* Longe aliter *Dio*, qui apud *Plutarchum in Dione p. 962. lit. b.* tale voluit esse *Dionysii regnum*, in quo *moderatione & iustitia* velut *parenti præstanda beneuole illi subiecti præstarent.* Idem *Plutarchus tom. 2. Apophthegm. p. 182. lit. c.* refert: *dicente quodam, omnia honesta & iusta esse regibus, subiecisse Antigoniæ, omnino, barbarorum quidem regibus, nobis sola honesta pro honestis, sola iusta pro iustis habenda sunt.* *Tullius de se* pro uocatione ad ipsum populum facta, apud

§. XXIII. Et huc redit quoque intentio eorum, qui in ciuitatem conuere, & obsequium promifere, quod non illimitata, sed ad salutem & tranquillitatem populi attemperata (a) potestas esse debeat.

§. XXIV.

Dionysium Halicarnass. lib. IV. p. 339 profitetur, quod versetur in populo non secus ac pater inter filios fuerit. Herodotus in Thalia refert, Persas dixisse Darium regem, quoniam res omnes questui habebat, & constituit tribuit ordinationem, fuisse institorem: Cambysen dominum, quia asper, & morosus erat: Cyrum vero patrem, quoniam mitis erat, & omni ratione de iis mereri studebat. Vnde & Erasmus de instit. princ. huc respexit, niens: Bonus princeps non alio animo debet esse in suos ciues, quam bonus paterfamil. in suos domesticos. Quid enim aliud est regnum, quam magna familia, quid rex, nisi plurimorum pater? & Libanius Orat. 12. idem confirmat, asserens: Oportet regem patri similem esse. Expressius Seneca lib. I. de clement. c. 14. Hoc quod parenti, ait, etiam principi faciendum est, quem appellamus patrem patrie, non adulatione vana adducti - - patrem quidem patrie appellauimus, vt sciret datam sibi potestatem patriam, qua est temperatissima, liberis consulens, suaque post illos ponens &c. Hinc Gvidius Augustum eleganter admonet lib. 2. Trist.

Tu quoque cum patria rector dicare, paterque,
Vtere more Dei, nomen habentis idem.

Propterea huius appellationis honor apud Romanos in magno pretio habitus fuit, vt non quibusuis imperatoribus, sed dignis tantum tribueretur, & quidem publico decreto, vt absoluta virtutis testimonium, teste Apiano lib. II. de bello ciuil. p. 715.

(a) Apprime Seneca lib. I. de Clement. c. 18. Ciuium non seruitus, sed tutela principi tradita est. Seruitus illimitatam; tutela bene moderatam potestatem supponit.

(b) Opti-

§. XXIV. Generatim autem ex lege nat. & tantum illa imperans potest, quæ non aduersantur salutis totius corporis civilis, (b) iuxta vulgatum: Salus populi suprema lex esto, Quæ autem huic aduersantur, ad illa agenda ius nullum habet.

§. XXV. In quo autem salus Reipubl. sita sit, de eo quidem naturaliter ipsi imperantes iudicant, interim tamen iudicium ita comparatum esse debet, vt non primario priuata, commoda quærant, sed vt toti reipubl. quoque bene sit, (c) in cuius gratiam imperium exercent.

§. XXVI.

(b) Optime Cicero *lib. 8. epist. 11. ad Attic.* vbi ita: *Et gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria; sic huic moderatori resp. beata civium vita propozita est; Et opibus firma, copiis locuples, gloria, ampla, virtute honesta sit. Huius enim operis, maxime inter homines atque optimi illum esse effectorem volo. Expresius vero idem *lib. I. de Offic.* hoc ex doctrina Platonis illustrat, aiens: *Omnia, qui reipublica præsunt sunt, duo Platonis precepta teneant, Et quicquid agunt, ad eam referant obliu commodorum suorum; alterum, Et totum corpus reipubl. curent, ne, dum partem aliquam tuerentur, reliquas deserant.**

(c) Equidem omnes homines ita comparati sunt, vt priuata quærant utilitatem: quid, ergo mirandum, si etiam in imperante valeat illud Taciti: *Priuata cuiusque stimulatio, vile decus publicum.* At hoc si admittimus, non potest non respublica pessime se habere. Nam, (1.) vt ait *Liuius lib. 20. priuata res semper offere officiumque publicis consiliis.* Et proinde recte monet *Claudianus in Honer,*

§. XXVI. Cum autem salus populi in eo consistat, vt possint ducere vitam tranquillam & beatam, hinc (1.) imperanti commendata esse debet cura circa disciplinam publicam, (d) vt bonis

Consule cunctis,

Non tibi: nec tua te moueant, sed publica vota.

Plutarchus in Galba p. 1062. idem exemplo confirmat. At Galba pro se, tulerat, semper rempubl. se priuatis anteferre rationibus suis. Non itaque exemplis, sed legibus iudicandum erit. (2.) Possunt homines, qui aliis speciatim iure perfecto non sunt obligati, interesse proprium sequi, vt aliis infuriam non faciant, sed principes sunt peculiariter per pactum, & ita lege naturali obligati, vt communis vtilitatis rationem habeant, adeoque illam negligere nequeunt. Et hoc intuitu Hadrianus saepe in senatu dixit: *ita se rempublicam gesturum, vt scires populi rem esse, non propriam.* Spartianus in Hadr. c. 8. Et denique (3.) licet nulla respubl. sit, in qua priuata commoda cessent, tamen ad minimum hoc quoque curandum, ne cura salutis publicae plane abiiciatur. Nam est non modo eius, qui sociis & ciuibus, sed etiam qui seruis, qui multis pecudibus praesit eorum quibus praesit, commodis vtilitatibusque seruire, vt ait Cicero lib. I. ad Q. frat. epist. I. Dum publico bene est, imperans quoque felix est, contra si patitur publicum, imperans quoque patitur. Hoc optime prauidit Salomo, & hunc in finem in regni sui primordiis preces vnice ad Deum fundebat, vt ipsius gratia populum sibi commissum regere posset sapientia & singulari cura, 1. Reg. III. 7. seqq.

- (d) Curam circa disciplinam eo magis sibi princeps vindicabit, quo ineptiores plerumque homines sunt ad vitam civilem. Theodosius & Valentinianus in epist. ad Cyrillum, a Richerio lib. 1. Hist. concil. gen. c. VII. 1. 2. relata

bonis moribus imbuantur, & apti reddantur ad vitam ciuilem.

§. XXVII.

relata hanc rem sibi curæ cordique esse testantur. In omnibus ferè, aiunt, *subditorum nostrorum commodo insenti, vnum hac perpetuo vrgemus; contendimusque sedulo, vt pie religioseque priuatim viuant omnes, & vt pios decet in republica versentur vniuersi.* Hinc est cura circa Scholas, Ecclesias, inspectio in eos, qui Ecclesiis præsunt, & ex hac cura seu obligatione iura plura nascuntur sub loco plenius tradenda. Quocirca prohibere & impedire illa debet, quibus mores corrupti possunt: multum enim in bene formatis moribus ciuium situm esse constat. In hunc finem in pluribus rebuspubl. *censura morum* introducta est, maxime in iis rebus necessaria, qui poenis nequeunt euelli, & tamen velut diutinis morbis ægra corpora ex sese gignunt, vt ait *Liuus lib. XXIV. c. 18.* De Agefilao, refert *Xenophon in Orat. de illo p. m. 668.* quod *Graciam tunc demum potentem fore existimauerit, si Graci frugi essent.* *Plaut. in Pers. Act. IV. St. 4.* *Si incola bene morata sunt, pudore munitur (oppidum) arbitror.* Eundem in sensum *Mæceenas ad Augustum apud Dionem lib. 55.* differuit: *Neque timueris, ne quis bene educatus institutusque consilium conuellendi status publici sit initurus, quinimo id a nulla disciplina formatis & a flagitiosis id timendum est.* Hi enim facillime eo adducuntur, vt turpissima & pessima quaque in se & alios statuunt. Cum itaque ab integra educatione puerorum salus reip. dependeat, iuuat imprimis exemplo integræ vitæ illos docere, quod *Lacedæmonii obseruasse leguntur apud Xenophon. de republ. Spartan. Lacedæmonii, ait, vite inculcata exemplo pueros suos docebant: quod in seqq. declarat.* Ab hanc cura singulari circa disciplinam & mores subditorum laudat *Xenophon lib. I. Cyropæd. p. 3, lit. c.* *leges Persicas, aiens: „Legum Persicarum*

principalis cura esse videtur, id efficere, quod bono publico maxime conducatur. Non enim inde faciunt initium, unde quam plurimis in ciuitatibus leges exordiuntur. Nam pleræque ciuitates cuius educandi liberos suos, qua ipsa visum ratione fuerit, potestatem faciunt, atque ipsis etiam prouectioribus viuere sui ex animi sententia permittunt: Deinde edicunt, ne quis clepat, ne rapiat, ne per vim domum in aliquam irrumpat, ne quem per iniuriam pulset, adulterium ne committat, magistratus imperio parere ne detrectet, atque his itidem alia consimilia. Quod si quis horum aliquid transgredietur, pœnæ propositæ sunt. At vero Persicæ leges hoc anteuertentes primum procurant, ne prorsus eiusmodi ciues sint, qui prauis alicuius frædiue facinoris libidine ducantur. Atque hoc huiusmodi quadam ratione procurant. Est apud eos forum, quod liberum vocant, in quo quum regia, tum curiæ magistratuum ceteræ sunt extructæ. Hinc & res venales, & nundinatores, & clamores horum, ac insolentiæ alium in locum reiectæ sunt, ne horum turbulenta confusio cum decoro illorum ordine, qui sunt instituendi, permisceatur. Forum hoc ad curias situm, quatuor in partes est diuisum. Earum prima pueris est attributa, puberibus altera, tertia plenam adeptis ætatem viris, quarta militares annos egresfis. Et ex lege singuli suis in locis adsunt, pueri quidem, & ætatis maturæ viri, primo diluculo: Seniores vero vbique commodum est extra statos dies, quibus oportet eos adesse. Puberes etiam propter curias cum armis gymniciis exilibusue dormiunt, maritis exceptis, quorum præsentia nequidem requiritur, nisi denunciatum fuerit, ut adsint; nec honestum, hos abesse sæpius. Harum partium cuique duodecim sunt præsides, quod Persarum natio totidem in tribus sit distincta. Præsentem autem pueris delecti quidam ex Senioribus, qui eos effecturi

„Curi quam optimos videantur. Ephebis item de vi-
 „rorum ætatis integritate numero lecti quidam, qui hos
 „redditori optimos existimentur. Viris etiam matu-
 „re iam ætatis præficiuntur, qui tales redditori pu-
 „tentur, ut potissimum sibi præscripta, & a magi-
 „stratu summo imperata præsent. Ne senioribus qui-
 „dem sui præfecti desunt, quippe quod his etiam
 „qui præsent, delignantur, ut & ipsi officium faci-
 „ant. Ita nos etiam illa commemorabimus, quæ cu-
 „ilibet ætati præstanda legum ex præscripto sunt, ut,
 „quæ cura studioque efficiant, quo ciues optimi sint,
 „magis etiam pateat. Pueri ergo magistrorum do-
 „mos frequentando in discenda iustitia versantur, &
 „aiunt, ad hoc se non aliter ire, atque soleant a-
 „pud nos, qui literis operam daturus sunt. Horum
 „autem præfides maximam dici partem iure dicendo
 „contemunt. Nam & inter hos pueros nihilominus
 „ac inter viros, mutua criminum, accusationes exi-
 „stunt furti, rapinae, vis illatae, doli, conuitii & alio-
 „rum, quæ accusari solent. In illos autem, quos in-
 „telligunt talis alicuius iniuria reos, animaduertunt.
 „Eos etiam præfunt, quos per iniuriam accusare
 „comperunt, iudicem vero dant de illo quoque cri-
 „mine, propter quod inter homines odia mutua po-
 „tissimum existunt, quum postulationes in iudiciis
 „de eo minime fiant, nempe de ingratitude. Itaque
 „si quem intellexerint gratiam non referre, quum
 „posset, in eum etiam valde animaduertunt. Nam
 „ingratos homines imprimis nulla deorum cura, nulla
 „parentum patris amicorum adflicti arbitrantur. Quia
 „& impudentia pessimum ingratitudinem comitari
 „creditur, quod hæc vna omnium esse maxima dux
 „ad turpissimam quæque videatur. Braterca pueros ad
 „temperantiam condocesciunt. Plurimum vero ad
 „hanc discendam confert, quod ipsos etiam seniores
 „toto die temperantes ac moderate vitam agere vi-
 „dent. Addunt præcepta de præstanda magistrari-
 „bus.

§. XXVII. (H.) Facultates civium magis promovendæ, (e) quam diminuendæ & omni studio curandum, ut semina odii & discordiarum tollantur. (f)

§. XXVIII.

bus obedientia, quam ad rem multum confert, quod & seniores enixe vident magistratibus obtemperare. Docent eos & ventris ac potus abstinentiam, nec sperum ad hoc adfert adiumenti, tum quod seniores quoque prius ventris causa discedere vident, quam suis a præsidibus dimittantur, tum etiam, quod apud matrem pueri non pascuntur, sed apud magistrum, postquam id præsides eis significant. Adferunt autem domo panes quidem ad cibum, nasturtium vero ad obsonium, itemque ampullam, ut si quis ficiat, e præterfluente hauriat. Ad hæc artem cum temere, sagittis & iaculis ferire discunt. Exercent autem in his se pueri usque ad sextum septimumque ac decimum ætatis annum, a quo iam tempore ad ephobos abeunt, qui hoc rursus modo vivunt. Decem annis postquam e pueris excesserunt, ad curias somnum capiunt, ut dictum est, quum civitatis custodiendæ tum exercendæ temperantia gratia: nam hæc potissimum ætatis requirere curam videtur. Idem interdum quoque magistratibus utendos se præbent, si qua in re ipsorum opera publice desideretur. &c.

(e) Recte Dion. Halicarnass. lib. 2. H. R. censet, omnes civitatem, que ex multis familiis constat, tunc florere, cum privatorum res florent, & contra magnis temporibus agitari, cum res summeque privati se male habent.

(f) Hoc imprimis in legibus attendendum. Tyrannorum est, nutrire odia civium, ne possint contra eos conspirare. De Iuliano refert Ammianus, Marcellinus lib. 26. 7. quod studio dissensionis Christianorum aluerit, quod

§. XXVIII. (III.) Ab externis hostium insultibus legitime sunt defendendi: interim pax quantum fieri potest, magis seruanda, quam tot subditorum sanguine paranda. (g)

§. XXIX. (IV.) Permittendum, ut subditi innoxia utantur & fruantur libertate, (h) quantum salus publica hoc permittit.

§. XXX. (V.) Non est extendendum imperium ad illa, quae imperium non recipiunt, quae magis suadenda (i) quam imperanda.

§. XXXI.

quod ille, ait, agebat obstinate, diffensiois uergente licentia, ne immeret, suauitatem, postea plebem.

(g) De hoc dicitur plenius *capite seq.*
 (h) Hoc etiam agnoscit Hobbes *de Ciuo c. 13. §. 6.* ne scilicet plene in seruilem detrudantur conditionem. Ducuntur & trahuntur homines ordinarie ad aliquam libertatem, quam si in totum amittunt per tot legum restrictiones, maximis obnoxia est periculis respubl. Nitimur omnes in uictum. *Malum ergo est habere principem, sub quo nihil illi licet, peius tamen tunc, sub quo omnia omnibus, Dio in Nerua lib. 68.* Miserrima erat populi Iudaici conditio sub Aegyptiorum regibus, sub quibus durissime premebantur, qui proinde in reprobum sensum dati iustissimas dabant poenas. Huc pertinet etiam ambitiosa responsio Ieroboardi ad populum Iudaicum *1. Reg. XII. 4. seqq.* ex qua sane insignis imprudentia elucescit. Optime Seneca *lib. 1. de clement. c. 24. remissius imperanti melius paratur.* E contrario nulla vis imperii tanta est, qua praesente metu, possit esse diuertina, ut ait Cicero *lib. 2. Offic.*

(i) De hoc agatur *cap. 10.*

(k) Agre

§. XXXI. Præterea etiam restringi potest potestas imperantis per pacta (k) inita cum subditis, tempore delati imperii, ad quæ seruanda obligantur ex lege naturæ. Hinc origo *Legum fundamentalium*. (l)

§. XXXII. Ex his pactis fundamentalibus oritur *obligatio*, vt secundum illa imperans regimen instituat, quamuis subditis exinde nullum ius nascatur, exigendi perfecte (m) id a principe, si contra faciat.

§. XXXIII.

(k) Hæc hæc admittit Hobbes, patens, principem non obligari posse, cum non ad sit cui obligetur; populum enim, statim ac se potestati imperantis subiicit, desinens esse *personam moralem* nat. Verum, desinit quidem populus esse *libera persona inter gentes*; cum e statu naturali in *ciuilem* transeat, sed inde non sequitur, populum ita fieri *non nisi*, vt serui apud Romanos: manet populus *persona moralis* intuitu imperantis, sed intuitu aliarum gentium princeps populum & totam rempubl. representat. Sed sicuti in priuatis promissionibus, ita quoque huiusmodi pactis tacita semper subest conditio: *rebus sic stantibus*. Omnia esse debent eadem, inquit Seneca lib. IV. de benef. c. 35. *qua fuerant, cum promitterem, vt promittentis fidei teneat*. conf. Id. cit. l. 2. 39.

(l) Ex his pactis originem trahunt *leges rerumpubl. fundamentales*, ex quibus deinceps construitur *ius publicum particulare*, quod proinde in eis quoque rebuspubl. eo magis excoli solet, vbi huiusmodi leges plurimæ occurrunt, vt Germani suo exemplo testantur. Hæc vbi deficiunt, solum *ius publicum* vniuersale negotia publica dirigit.

(m) Non itaque cum nonnullis inferendum, ac si imperans contra

§. XXXIII. Neque effectus nullitatis semper sequi potest, quia annullandi ius subditis non est relictum, (n) quamvis successor illud recte pro nullo declarare possit, tanquam contra leges actum, siue clausula annullatoria sit adiecta, siue non.

§. XXXIV. Non tantum autem illa ad leges fundamentales referenda, quae expresso pacto stabilita, in scriptis conseruantur; sed etiam, quae antiquitus constituta per traditionem constantem (o) ad posteros translata, & vsu

contra pacta agens suo imperio cadat, neque enim est, qui eum priuare possit imperio. Neque potest a subditis adigi, vt pactum seruet, sed si frangat fidem, praeter tolerantiam subditis nihil superest.

(n) Patet hoc per se ex defectu iuris resistendi. Aliud in foedere systematico, vbi superest aequalitas inter confederatos, & ita quoque *ius resistendi*.

(o) Sicuti lex quaelibet, ita pactum quoque ad sui naturam non praecise requirit *scripturam*, sed sufficit, si aliter de eo constet, quamvis securior modus pacta seu leges fundamentales conseruandi scriptura sit, praesertim si pacta perpetuum sint habitura valorem, vt leges fundamentales. Inter illos modos *memoriam antiquorum institutorum conseruandi* est quoque *traditio* constans, si quasi de manu in manum illa a maioribus posteris tradita fuere, qualis modus tunc praesertim obtinere debuit, ubi nullus adhuc scripturae usus fuit, quem demum tempore Moysis coepisse multi arbitrantur. Apud Germanos antiquos serius eundem inuoluisse constat, atque adeo leges scriptas haud agnouerunt, sed ad exemplum Laczedemoniorum magis ea, quae pro legibus obseruabant, memo-

constanti obseruata fuere, licet certa scriptura non consent.

§. XXXVI. Quin etiam nonnulli sunt, qui putant, per *pacta tacita* cum subditis inita posse instituta quædam determinari in republ., quæ inde colligunt, si per longam obseruantiam aliquid diu eodem semper modo obtinuit; de quo tamen merito dubito. (p)

PARTIS

rix per carmina mandabant, donec cognito usu scripturæ, leges quædam scriberentur; quo ipso tamen omnia vetera instituta in scripturam haud fuerunt reducta, sed potius *continuata traditione* in posteros deriuata, tum quæ priuata, tum quæ publica negotia respexere. Inde Radevicus lib. I. de gest. Frider. c. 16. ait: *Duo sunt, quibus nostrum regi debet imperium: leges sanctæ imperatorum, & usus prædecessorum & patrum nostrorum.* Atque huiusmodi leges publicas *traditas* adhuc hodie in nostro imperio deprehendere licet, & quamuis alii *pactum tacitum* hic supponere malint, tamen iuxta indolem reipubl. antiquæ Germaniæ conuenientius videtur, *institutum expressum* ibid. supponere, licet de modo & autore seu prima origine non semper constet; ipsa vero traditio antiqua non est modus leges eiusmodi publicas introducendi, sed *medium* tantum aliquod easdem conseruandi. Vocari alias solet, *des alte Herkommen*, vel etiam *das Reichsherkommen*. Vnde etiam vulgo *obseruantia* nomine venit. Rectius *traditionis* voce utitur Carol. IV. in A. B. c. 28. §. 5. his verbis: *Ex clarissimis relationibus & traditionibus antiquorum illud a tempore, cuius contrarii iam non habetur memoria, per eos qui præcesserunt feliciter, esse iugiter obseruatum.* vid. diss. de obseru. eccles. & dissert. prælimin. ad Petrum de Marca de Concord. Sacerd. & Imp. (p) Siquidem illud non nego, posse etiam imperantem ta-

cite

cite suum consensum ipso facto declarare, sed an ex
 constanti obseruantia & exercitio se ipsum adstringe-
 re, voluisse credendus sit, ad hæc vel illa negotia eo-
 dem modo in posterum exercenda, illud ipsum est,
 de quo merito dubito. Omnia, quæ imperans in
 republ. respectu suorum subditorum agit, ex mera li-
 bertate vel iure imperii agit. Nec credendum est, quod
 se facile ad certa instituta proprio Marte alligare volue-
 rit, id quod communiter inclinationi eorum, qui
 imperant, aduersatur. *Prudentia regula* quandoque
 vtiq; a principe prudente postulant, vt se ad mo-
 res subditorum suorum accommodet, quo magis a-
 morem populi, cui præficitur, sibi conciliet atque adeo
 instituta ab antecessoribus recepta continet. Ani-
 mos Parthorum a se alienauit Vonones, quod, repu-
 diatis patriis moribus, secundum Romanos viueret, *diuersi-
 sus a maiorum institutis, raro venatu, segni equorum
 cura; quotiens per urbem incaderet, lectica gestamine,
 fastuque erga patrias epulas. Inridebantur & Græci co-
 mites ac viliosima stensilium anulo clausa, sed promti ad
 itus, obuia comitas, ignota Parthis virtutes, noua vi-
 tia, & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium præ-
 uis & honestis. Tacit. lib. 2. annal, ab in:* Neutiquam
 tamen ex *iustitia regulis* ad hoc ipsum obstrictus erit,
 nec statim ex hoc vel illo ordine ex libertate mera
 recepto & instituto imperans se subditis obligasse di-
 ci potest. Loquor vero de meris subditis: alias sicuti
 in aliis collectionibus hominum, ita quoque inter
 eos, qui nexu systematico vel *expresso*. vel *tacito* con-
 tinentur, ex diuturna & constanti obseruantia ius na-
 sci posse, persuasissimum habeo.

PARTIS SPECIALIS

LIBER II.

DE

IVRIBVS SVMMI IMPERII.

CAP. I.

De

Iuribus imperantium circa publicam securitatem externam.

§. I.

Securitas publica constituitur, ex pace externa & interna. (q) Cum vero pax externa per vim hostium, & bella maxime turbetur, vnicum fere medium illam redintegrandi querendum in legitima defensione.

§. II.

(q) Interna consistit in optima vnione ciuium inter se; externa respicit *cessationem omnis hostilitatis*, a vicinis populis metuendæ, quæ extra ciuitates raro habetur, per respublicas autem optime conseruatur & redintegatur. *In hac enim principatus constituti sunt, vt saluti subditorum consulatur, ne inuicem aut ab exteris iniurias accipiant*, ait Liuia ad August. apud Dion. lib. 55. Quorsum etiam respexit Aristot. *Polit. 6. Duo sunt, aiens, quibus omnis respubl. seruatur, in hostes fortitudo & domi concordia.* Et Claudius apud Tacitum lib. XI. *annal. felicitatem reipubl. ex eo prædicat, quod solida domi quies (seu pax interna) & aduersus exter-*

§. II. Vim itaque externam imminentem, vi opposita, iuste imperans repellit, ex quo IVS BELLI (r) hoc quoque sensu fluit: nam alias imperans illud quoque habet, intuitu aliarum gentium ex ratione *status naturalis & libertatis*, in quo est constitutus.

§. III. Verum, ne iura inter gentes locum habentia confundamus cum iuribus publicis
vri-

na floruerit. De Numa Pompilio refert Dion., Halicarnass. lib. II. in f. quod ejus opera & industria neque intestina seditio civium concordiam dissulverit, neque bellum externum de praestantissimis illis & maxime admirandis institutis civitatem dimoverit.

(r) Debent imperantes subditis praestare vitam tranquillam & securam; & hoc sensu id Deo gratum esse asseritur 1. Tim. II. 1. 2 3. & inde, si quae est belli inter Christianos iustitia, haec ratio primario assumenda est. Cum enim Christus magistratus & imperia non sustulerit, defensionem quoque eisdem demandatam & pro salute subditorum exercendam tollere haud voluit. Quamvis itaque Christus patientiam inculcauerit singulis, volueritque, ut non resisteretur malo, tamen aliud est, annon *singuli iniurias sibi illatas patientes ferre debeant?* quod affirmatur: aliud vero, annon imperans, cuius a singulis iam diuersa ratio est, commissum sibi a Deo populum defendere debeat, ut possint ducere vitam tranquillam & quietam? quod itidem affirmo: id quod si absque bello fieri non possit, ita necessitas imperantis ad hoc jus tribuit. Bellum enim *Vitice* propter pacem. Ita, ait Cicero lib. I. de offic. c. 23. *bellum suscipiatur; si nihil aliud, quam pax quaesita videatur.* Paratur enim, ut ait Epaminondas; *pax bello, & qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent.* Cornel. in Epamin.

vniversalibus, & aliena hic immisceamus, notandum, aliter ius belli considerari *respectu aliarum gentium*, aliter *respectu subditorum & reipubl.*, cui imperans præest. (s)

§. IV. Secundum priorem considerationem ius belli ad ius gentium (t) spectat, & ex statu

(s) Fluit hæc duplex consideratio ex duplici respectu imperantis. Consideratur quippe tum respectu aliarum *gentium*, quibuscum in statu naturali consistit, & liber esse dicitur; tum respectu *subditorum*, quibus præstare debet vitam tranquillam & beatam ex fine omnibus rebuspubl. proposito. Si illo respectu imperans consideratur, ius belli *ex iure libertatis* fluit, & hoc sensu forsan accipiendum est, quod legitur apud Tacitum *lib. XV. annal. c. 1. sua retinere privata domos, de alienis certare, regiam laudem esse*, quibus verbis nude ad *statum libertatis naturalem*, quo per vim agitur, respicitur, non habita ratione reipublicæ. Galli quidem olim dixerunt: *se in armis ius ferre & omnia fortium virorum esse*. Livijs *lib. V. c. 36.* Sed hæc magis ad atrocitatem quam ius belli spectant. Si vero hoc respectu, simul quoque ad hanc disciplinam spectat, tum, ut iudicari possit, *quousque bellum possit decernere pro salute Reipubl.*; tum, *quid eo nomine possit in suos subditos*. Diuersi hi respectus diuersos producant effectus & iura; tum respectu aliarum *gentium*, tum respectu *Reipubl.*, cui præest imperans.

(t) Hoc respectu bellum *iustum* esse dicitur, quod geritur inter eos, qui non agnoscunt superioram, id est, qui in statu naturali sunt. Hoc enim cogendi medium in illo statu unicum fere esse, supra in parte generali dictum. Suscipitur itaque ob *iuris questum denegationem*, non habito respectu ad reipubl. salutem, an hanc quoque causa belli concernat, nec ne; id quod

statu naturali fuit, variosque inter gentes liberas producit peculiare effectus, qui ab hac disciplina alieni sunt.

§. V. Si posteriori modo ius belli in imperante consideratur, restrictius est, & vnico fere fundatur fundamento, scilicet in *defensione reipubl. & ciuitatis.* (u)

§. VI. Proinde licet imperans ab alia gente lacesfitus iustam bellandi causam aduersus alteram gentem habere possit, hoc sensu, vt gens altera iniqua non possit conqueri de iniuria sibi illata; si tamen securitas publica non eo ipso est læsa, nec ei alias periculum imminet, ius belli ab imperante non est exercendum, (x) quia ita securitas publica, quam con-

---

quod ex præsentis disciplina æstimandum; sufficit, quod gens altera vel loco eius imperans non possit conqueri de iniuria sibi illata, si denegauerit alteri, quod ei tamen debetur. Effectus varios belli *inter gentes* recenset Grotius *de I. B. & P. lib. III.*, vbi tamen diuersos hos respectus non semper distinxit.

(u) Nihil præstantius esse potest, quam vt subditi defendantur, si ab aliis impetantur, cum secura & tranquilla vita sit potissimus rerumpublicarum finis. Ex quo adducor, vt credam, bellum tantum *defensiuum* huc pertinere, vtut bellum defensiuum latius se extendat, & sub se non tantum *præsentis mali propulsio-* nem, sed etiam *futuram securitatem* comprehendat.

(x) Sæpe accidit, vt aliquis ius aliquod habeat aduersus alium, vt tamen illud non possit exercere propter obligationem, qua aliis obstringitur. Princeps iniuria affectus habet ius belli in populum iniquum, & ha-

conseruare debet, in discrimen ambiguum per bellum vocatur.

§. VII. Neque ita simpliciter a statu naturali, vbi ius belli locum habet, argumentum ducendum, cum quamuis imperans in eo constitutus sit, tamen simul suæ ciuitati primario obligatus est, (1) nisi forsan Respubl. fit

ctenus est *iuris gentium*, nec peccat in gentem inquam, quæ calamitatem bellicam suæ malitiæ acceptam ferre debet; sed potest simul princeps peccate in Rempubl., dum securitatem publicam in discrimen vocat, quæ non est læsa, quam tamen præferre debebat suis priuatis commodis. Neque hæc priuata iniuria in vniuersam statim redundat Rempubl., quamuis plura bella ob hanc sint suscepta. Darius Rex Persarum bellum legitur intulisse Regi Scytharum Lanthino, *cum filia eius nuptias non obtinisset, & armatis septingentis millibus hominum Scythiam ingressus*. Justin. lib. 2. c. 5. quæ causa belli ne quidem inter gentes iusta fuit, multo minus intuitu reipubl. De Cyro refert Xenophon *in Cyropæd. lib. VIII. p. m. 202. lit. d.* quod inter res maximi momenti posuerit, *vt absque bello impetraret id, quod cuperet*. quorsum etiam respexisse videtur Scipio aiens, *se malle vnum ciuem seruare quam mille hostes occidere*. Capitol. in Anton. Pio. Nam vt ait Tacitus, *in pace causa & merita spectantur, vbi bellum ingruit, innocentes & noxi iuxta cadunt*. conf. Forstner. *ad Tacit. lib. I. annal. verb. ad arma ciuilia actum &c.*

- (1) Ordinarie ad *iustitiam belli* nihil præterea requirunt, quam vt quis summam potestatem habeat, seu, vt *liber ab omni imperio* sit, nam de *causa belli* iudicari nequit, cum arbiter inter gentes cesserit. Verum id quidem sufficit, si de *iustitia gentis erga gentem* quæ-
- ratur

lit, mere herilis, (m)

§. VIII. Interim arbitrium, an bellum sit suscipiendum, est penes imperantem, ex iure naturæ tamen ita moderandum, (n) ut bellum securitatis publicæ stabiliendæ, non tollendæ gratia suscipiatur.

§. IX. Hoc intuitu (i) iusta belli causa non est, si vicinæ Reipublicæ potentia nimis crescat. Neque enim statim constat, (o) quod Res-

ratur. Sed iam ubi imperans Reip. præest, cogitare debet, se liberum esse non *propter se*, sed *propter subditos*, h. e. non pro lubitu ad interesse priuatum, bella gerere potest, cum primario respectus Reipublicæ habendus. Ludouicus XI. Rex Gallorum noluit vindicare iniurias, quas, dum Aurelianensium dux fuerat, acceperat, sed suasoribus grauiter respondit: *Non decere Gallorum regem, iniurias ducis Aurelianensis vindicare.*

(m) In regno herili primario Rex suum quærit commodum, & hic facilius admitti potest, ut propter suam utilitatem bellum gerat.

(n) Raro imperantes proprio motu bella suscipiunt, plerumque consilia aliorum audiunt. Sed hi ut plurimum in eo peccant, quod non habito respectu ad Rempubl. quemuis pruritus in principe approbent, & hoc intuitu recte notat Forstner. *ad Tacit. lib. 1. annual. p. m. 54.* Theologos & ICros, quod *benalem stylium* hac occasione propensione principum suorum accommodent. Valet hic quoque Metelli effatum: *Omne bellum facile sumitur, ceterum agerrime desinit: nec in eiusdem est potestate initium eius & finis: siquidem incipere cuius & ignauo licet, deponi cum victores velint.* Salust. *de bello Iugurth. c. 82.*

(o) Equidem insita mortalibus natura, recentem aliorum

Respublica vicina, si vel maxime possit, alteram velit opprimere. (p)

§. X.

felicitatem agris oculis introspicere, modumque fortuna a nullis magis exigere, quam quos in aquo videre, ut philosophatur Tacitus lib. XI. histor. At sola inuidia & metus inde ortus ius per se in alterum non tribuit. Eleganter Grotius de Iure B. & P. lib. II. c. 1. §. 17. haec de re differit, aiens: aduersus incertos metus a diuina prouidentia & ab innoxia cautione & non a vi praesidium petendum est. Sunt adhuc media securitati suae & reipubl. prospiciendi absque omni iniuria & oppressione eius, cuius potentiam metuimus. Si reipubl. Iudaicam in exemplum adsumimus, certe constat, eandem tot potentissimis regnis vndequaue fuisse circumseptam, ut mirari liceat, quod se tam diu contra vicinam potentiam conseruauerit, praesertim cum vi bellica terram Cananæam occupasset, & inde vicini populi exemplo Cananæorum territi iustam belli causam habuisse videri potuissent. Sed praesidium suum a Dei prouidentia petebat, qua discedente, mox finitimis populis praedæ fieri incipiebat. Attamen ad infringendam alterius potentiam, concessum est, foedus cum aliis gentibus inire, & moto contra vnum bello, arma ex lege foederis potentiori opponere & ita per indirectum bellum erit iustum. Nunquam prohibitum est foedus inire cum gente vicina, ut sibi quis prospiciat; sed absque vlla causa potentiozem armis aggredi, rationi non est conueniens.

(p) Qui Hobbesianismo fauent, non possunt non quoque tale bellum approbare, cum in statu naturali quilibet arbitrari debeat, quid potissimum ad conseruationem sui respiciat. Praesertim cum secundum hæc principia praeterea supponendum sit, hominem, qui

potest

§. X. (II.) Ius belli cessat, si lædens populus satisfacere, (q) & de securitate alterius gentis

potest nocere, statim etiam nocere velle. Quodsi tamen semel pax per pactum cum vicina gente inita sit, ipse Hobbes ob quemvis metum non vult a patris recedendum esse. Nam, inquit, nisi causa verua noua existat, ex facto vel alio signo voluntatis non præstandi a parte altera, metus iustus conferri non potest. vid. tr. de Ciue. cap. 2. §. 11. in not.

- (q) Quodsi securitas reip. læsa deprehenditur, duo consideranda sunt: vel enim res ad arma iam deducta, vel demum est deducenda. Posteriori casu cum bellum debeat esse vltimum subsidium, si alio modo saluti reip. consuli nequeat, ante omnia tentandum est, annon absque bello imperans securitati reipublicæ consulere possit, exemplo Cyri, qui hoc inter res maximi momenti ponebat, *vt absque bello id impetraret, quod cuperet, Xenophon de Cyropæd. lib. 8. p. m. 202. lit. d.* quorsum etiam collimat Archidamus apud Thucyd. lib. I. aiens: *qui se offerunt disceptationi, eos tanquam iniurias aggredi, injuriosum est.* Hinc de satisfactione & cautione alteri præstanda, lædens populus merito interpellandus erit, quo respexerunt Bataui in responsione sua anno 1674. legato Suecico data, quam exhibet Zieglerus. *de iure Maiest. lib. 1. c. 33. §. 34.* vbi inter alia hæc occurrunt: *VVan nun unter allen insonderheit Christl. Potentaten von alters hero iederzeit umb unuiderstprechlicher Ursach willen gebräuchlich gewesen ist, daß wann ein oder anderer beleidiget worden zu seyn vermeinet, der Beleidigte, ehe und bevor er zu den VVaffen gegriffen, von demjenigen, welcher die Beleidigung ihm zugesugt, satisfaction begehret hat.* Respexerunt siue dubio Bataui ad ius antiquum faciale, quia moris semper fuit, antequam bellum inferretur, faciales mittere, per quos res repeteretur, & nisi

gentis conseruanda cautionem præstare & possit & velit: obtento enim sine cessant media.

§. XI. (III.) Nullum est ius belli populum vicinum idololatram ad veram religionem reducendi, (r) cum ex diuersitate religionis securi-

redderetur, bellum indiceretur. vid. Barnab. Briffon. *de Verb. pop. rom. salenn. lib. 4. p. 342.* quod institutum exacte iuri naturæ conuenit, & a Deo ipso quoque Israelitis præscriptum est *Deut. XX. 10. seq.* Priori casu pax oblata non respuenda, si per illam securitati reip. satis consulatur, non saltem *presenti*, sed etiam *futura*, quem in finem solent cautiones exigi, quas vulgo *Guarantias* vocant, quæ si oblata & tales sunt, vt nulla iusta de causa respui possint, & nihilominus victor bellum continuare desiderat, ex postfacto non tantum suæ male consulit reipubl., sed præterea aggressor fieri incipit.

(r) Notum est, quod medio sub papatu *bella Domini*, a *cruci* vocata fuere, suafu cleri geri contra infideles, in terram sanctam incolentes, cœperint, ex nulla alia ratione, quam quod crederent, terram sanctam ad Christianos pertinere, vel hostes fidei sub iugum reducendos esse. Prætextus erat *incrementum gloriæ diuinæ*, sed vera causa *interesse cleri*, quod ex euentu apparuit, quoniam exinde tot instituta noua orta sunt, tot ordines militares introducti, ut hisce nouis clericis militantibus pinguiores prouentus prouinciarum per orbem Christianum cederent. Unde recte Becmannus *de bellis Domini c. 1. §. 18.* ait, expeditiones has nec *iuste* nec *prudenter* nec *pie* institutas fuisse; *non iuste*, quia Saraceni non minori iuris titulo Palæstinam tunc tenebant, quam antea Romani, neque religio Christiana aut sacrum sepulchrum ius eis dare poterat ad hanc expeditionem, cum religio non sit alli-

curtas rerumpublicarum vicinarum in ambiguum discrimen haud vocetur.

§. XII. (IV.) Quamuis defensio reipublicæ quoque concedita sit magistratibus subalternis, tamen, cum belli ratio admodum reipublicæ periculosa sit, hi, inconsulto imperante, bellum inferre (s) nequeunt, licet vel maxime iusta causa adsit.

§. XIII.

alligata ad certum locum: *Non prudenter, quia conservatio locorum acquiritorum & remotioribus Europæ partibus petenda non erat. Denique nec pie, quippe pietatem armis promouere fas non est. Carolus M. itidem Saxones, liberam gentem, domasse constat prætextu religionis, sed ut pruritus extendendi fines Francici regni potiore causa constitueret. Ferdinandus Catholicus pallio religionis itidem terras alienas inuasit. De eo sic Thuanus lib. I. Hist. in eo nihil merito desideres, præterquam fidem, quam sub colore religionis, quam omnibus actionibus suis semper prætexebat, ad ambitionem & inexplebilem propagandi imperii cupiditatem mira calliditate abusus est.*

(s) Potissimum hic quaestio est, de praesidibus prouinciæ, qui integram prouinciã gubernant, & sic quoque defensionem eius susceperunt. Equidem sub defensione etiam ius belli comprehendere videtur, sed hoc non de alio, quam de defensione bello, per quod vis instans repellitur, intelligi debet, & sicuti defensio singulis adhuc in statu civili concessa est; ita multo magis defensio prouinciæ concessa erit magistratui inferiori; si ab hoste extraneo ex improvisa ciuitas vel prouincia impetatur, quatenus se defendere potest, quia hoc non potest non ipsis ciuitatibus, cunctum esse, quatenus vnum corpus sustinent. Mi-

§. XIII. Potest etiam aliunde ius belli inferendi restringi, vel per foedera (t) vel in genere

stridates ad milites. apud Iustinum *lib. 38. c. 1.* notanter loquitur, asserens, *optandum sibi fuisse, ut de eo liceret consulere, bellumne sit cum Romanis, an pax tractanda. Quin vero sit resistendum impugnantibus, nec eos quidem dubitare, qui spe victoriae careant.* Sed de bello alteri inferendo aliud iudicium ferendum, adeo ut recte in iure Romano magistratus inferior criminis laesae maiestatis reus arguatur, si inconsulto principe bellum etiam ex iusta causa alteri intulerit. Ideo Plato *de LL. lib. 12. in med. lege* constituebat: *Si quis priuatum sine publica scito pacem bellumque fecerit, capitalis esto.* Moris etiam fuit, eum dedere in satisfactionem hosti, qui inconsulto imperante bellum alteri intulisset. Sic cum Cæsar priuato ausu bellum Gallis intulisset, Cato Uticensis censuit in senatu, *legiones Romanae domum reuocari, Cæsarem vero Galliam dedici oportere, Plutarch. in Catoen. Utic.* Neque enim sub generali concessa administratione provinciae hoc comprehenditur videtur, de quo vnice summus imperans arbitrari & statuere debet. Potest aliquando bellum esse iustum intuitu gentis alterius iniquae, sed reipublicae maxime noxium, & cum ita tota respubl. in idem discrimen vocetur, si vel maxime intuitu vniuersae provinciae laeso contigerit, certe non alius de bello suscipiendo arbitrari potest, quam qui vniuersae praestitit reipublicae, non qui saltem partem reipublicae, & quidem dependenter, administrat, quia in effectu ius decernendi de summis vniuersae reipublicae sibi sumeret. conf. Grotius *de I. B. & P. lib. 1. c. 4. §. 6. & c. 3. §. 5. n. 3.*

(t) Loquor rursus de bello offensiuo, cuius inferendi quidem ius singulis gentibus liberis competit, sed vbi

pot

genere per nexum systematicum, si illud ipsum quoque in hoc nexu comprehensum sit, ne altera ciuitas inconsultis reliquis confederatis bellum alteri genti inferat.

§. XIV. Contingere tamen potest, ut etiam in systemate plurium ciuitatum ius belli singulis rebus publ. aduersus gentem extraneam saluum manserit, quamuis hoc casu systema tale

per pacta specialia hæc libertas restricta, in communi concilio, vel cum foederatis desuper demum deliberandum, neque inuitis sociis bellum est inferendum, quia his ius dissentiendi ex pacto comperit. Inter pacis & foederis conditiones, quas Aetoli & Romani inter se pepigerunt, quoque hoc caput praece-
 ptum fuit: *Si populus Romanus foedere iungeretur regi (Philippo) ut caueret, ne ius ei belli inferendi Aetolis sociisque eorum esset*, Linius lib. XXVI. c. 24. Similiter inter pacis conditiones, quas populus R. Carthaginiensibus dabat, erat, *bellum neue in Africa, neue extra Africam iniussu populi R. gererent*, de cetero liberi legibus suis viuerent. Linius lib. XXX. c. 37. Pacis cum Philippo Rege Macedoniae leges erant, *bellum extra Macedoniae fines ne iniussu senatus gereret*, Id. lib. XXXIII. c. 16. In foedere systematico ubi hoc comprehensum est, res expedita est, quia sic totum systema vnum quasi corpus repræsentat, maxime in iis, quæ ad securitatem singularum rerum publicarum pertinent, & non potest non totum systema periclitari, si vel maxime vnus ex sociis bellum inferat. Quodsi aliter ex foedere, cum alia republ. inito, ius belli restrictum sit, idem puto dicendum esse, modo se aliter conseruare possit populus, quod de bello inferendo cogitat.

tale irregulare esse solet. (u)

§. XV. Ex iure belli, intuitu respubl. consideratq. plura noua emanant iura. Huc refero (l.) *Ius armorum instruendorum, seu armandia*, vicius imperanti (x) competit *ius armamentaria publica instituendi, ius fabricandi* (y) *arma,*

(u) In imperio nostro, quod *systema* aliquod irregulare continere videtur, singulis statibus concessum, separatim *ius foederis & belli* exercendi, modo non exercetur contra imperium. Equidem hoc communiter de bello *defensiuo* non *offensiuo* intelligunt, prout plenius declaratum est in *tom. IV. obseru. Hallens. 8.* Verum cum bellum *offensiuum* facillime possit *defensiuum* dici, & ita a statibus semper rationes adduci, vi quarum vbiq. se bellum *defensiuum* gerere, aliis persuadere sustineant, in effectu *ius belli* his denegari nequit, id quod bene obseruauit commentator ad *Obs. Hallens. 31. tom. 6.*

(x) Priuatis certe non competit *ius Armamentaria* instruendi, quin suspicionem rebellionis incurreret, qui ingentem apparatus armorum congerere veller. Immo ne quidem nobilibus in castris suis absque speciali principis permissione concessum est, tormenta habere, quia alioquin respubl. inde detrimentum accipere posset, neque his ad defensionem indigent, cum praesidium sibi non a *violentia* sed a *Republica*, in qua degunt, & principis *providentia*, petere debeant. Et si vel maxime contingeret, per fortunae beneficium tormenta sub terra defossa in praediis nobilium inueniri, ne sic quidem nobiles fortunae beneficio frui possent, nisi ex tacita principis concessionem. vid. Bernegg. in *Tacit. Germ. q. 123.*

(y) *Ius fabricandi arma* in nostris rebuspubl. non quidem vbiq. est restrictum, sed peritis indistincte concedi solet.

ma, vel restringendi vel subditis permittendi, subditos armis instruendi, vel eorum usu prohibendi, &c.

§. XVI. (II.) Ius extruendi fortalitia seu munimenta, quæ securitati publicæ inferuire, (2) hostem-

solet, potest tamen sine dubio ad exemplum Iustiniani in *N. 85. c. 1.* pro statu reipubl. varie determinari & restringi, commercium promiscuum armorum subditis interdici, maxime, ne extraneis vel hostibus ea vendantur, cum id aperte perniciosum reipubl. futurum sit, & adeo rectissime tale commercium cum hostibus ad crimen perductionis apud Romanos relatam est, *l. 4. ff. ad l. Jul. Mai.*

- (2) Fortalitia non ad *nocendum*, sed ad *defendendum* ordinariæ ædificantur, atque adeo ius extruendi talia munimenta ad ius belli retulimus. Equidem non nego, posse etiam fortalitia ad nocendum extrui, ut scilicet ex illis, exorto bello, eo securiores excursiones fieri possint in terram vicinam: sed utrum hac intentione munimentum ædificatum sit, & annon potius defensionis intuitu, nemo determinare, & consequenter bellum eo nomine alteri inferre potest. Eodem quippe iure alteri genti, quæ damnum ex eiusmodi extruptione metuit, permissum est, ad sui defensionem munimenta extruere, & ita mala inde metuenda præcauere. Non commode itaque hic applicari potest exceptio, quod ad *emulationem* talis extruptione fieri non debeat, h. e. ut aliis noceatur, non ut reipubl. commodum inde habeat, quam suggerit Gail. 2. *obs. 69. n. 18.* Nicol. Boer. *decif. 320. n. 8.* & probare intendit ex *l. 3. ff. de oper. publ.* Sed unde de tali emulatione constabit? Ex fortalitiis ordinariæ ingens in reipubl. redundat utilitas, & ita allegari non possunt rationes alicuius emulationis. Diffidentia

hostemque repellere possint. Vnde quoque
ius circa fortalitia iam exstructa ordinarie ad
impe-

dentiae utique indicium praebet, sed inde alteri genti
nullum datur ius contradicendi. Vnde & allegatus
Boerius *c. l. n. 16.* de sui temporis praxi notanter ait:
Rex Franciae facit castra in finibus sui territorii ad a-
mulationem regis Angliae, & e conuerso, & idem fa-
ciunt omnes mundi domini, quia cum iurisdictiones
sint distincta & pariter territoria, vnusquisque
potest se in suo territorio praemunire & castra me-
tari. Potest tamen alteri ius prohibendi ex pacto vel
alio iure competere, si forsã foedere comprehen-
sum sit, ne in hoc vel illo loco fortalitia exstruan-
tur, vel vt exstructa destruantur, quemadmodum
Tencteri ab Agrippinensibus apud Tacitum lib. IV.
Histor. c. 64. id postularunt, inquires: vt amicitia
societasque nostra in aeternum rata sint, postulamus a
vobis, vt muros colonia, seruitii munimenta, detrahatis.
Sic etiam per priuilegium territorio competens idem
ius prohibendi pro vario statu reip. contingere potest,
vti in imperio nostro, vbi plurima loca ex veteri
iure tale ius sibi vindicant prohibendi, ne intra cer-
tum terminum fortalitia exstruantur. Norimberga
a Carolo IV. priuilegium habet, *daß keinem frey stün-*
de in einer Meilweges rings um die Stadt Marck oder
Festten aufzurichten. vid. Goldastus tom. 2. *der Reichsfa-*
tzungen p. 66. Ludouicus Bavarus anno 1332. apud Bro-
wer. lib. 17. *annal. Treuir.* vetuit, ne castra, muni-
tiones, propugnaculia a quoquam infra leucam a feu-
do Archiepiscopi Treuirensis aut Ecclesiae inuitis Do-
minis attollantur vel ponantur. vid. Dn. Hertius *diff.*
de super. territor. §. 19. in not. Hoc quoque inde pa-
tet, imperantem tantum in suo territorio munimenta
exstruere posse, nisi rursus ex pacto peculiati hoc ius
alteri competat, veluti ob *ius clientelare* eo rectius
exer-

imperantem, non magistratum subalternum, spectat.

§. XVII. Priuatis (a) vero recte interdici potest

exercendum. Inde cum Aduocati ecclesiarum in ditionibus ecclesiasticorum summum ius exercere & propugnacula extruere conarentur, Fridericus II. speciali constitutione, quæ extat apud Schilter. *inst. iur. publ. tom. II. lib. 15. n. 7.* hoc prohibuit. Verba cit. *constit. n. 7. p. 113.* sunt hæc: *Item constituimus, vt nulla edificia, castra videlicet, seu ciuitates in fundis ecclesiarum vel occasione Aduocatie vel aliquo quoquam prætenu construantur, & si qua forte sunt constructa contra voluntatem eorum, quibus fundi attinent, diruantur regia potestate.* Hoc intuitu quoque Imperator Leopoldus in *cap. art. 13. in f.* promittere necessum habuit, se nolle in statuum territoriis fortalita noua extruere, aut vetera reficere, quod liquidum indicium præbet, imperatori in statuum territoriis parua iuris amplius competere.

- (a) Equidem nobilibus aliquatenus permissum est leui muro vel fossa castra sua munire, prout etiam in *l. 10. C. de priu. adif.* id olim indultum fuit; Sed de huiusmodi *munimentis leuissimis* hic non queritur, sed de talibus, quæ vim bellicam sustinere & hostem quodammodo arcere possunt. Talem defensionem vt sibi circumponant nobiles, necesse non habent, quam a tota republ. expectare debent, & verendum erat, ne tale propugnaculum priuatum in republ. detrimentum vergere possit. Dominandi libido & resistendi studium subditis innatum videtur, maxime primariis, & copia omnium rerum abundantibus. Primi motus ex huiusmodi arcibus vt plurimum oriuntur, quo intuitu Henricus II. Rex Angliæ procerum arces moenibus nudauisse legitur. Idem contigisse in regno Neapolitano constat, in quo ob procerum poten-

est ne munimenta talia in castris suis exstruant.

§. XVIII. Cum itaque hac exstructio in salutem totius reipubl. vergat, imperanti quoque competit ius eo nomine subditos collectandi, (b) vel operas eorum exigendi.

§. XIX. Quin & agros ædesque subditorum imperans licite occupat, (c) quatenus vel

---

potentiam motus frequentes semper fuerunt, qui vix aliter quam destructis potentiorum castris, sedari potuerunt. Forstner. in Tacit. lib. 2. annal. p. m. 172.

(b) Communis utilitas communibus sumptibus quoque est promouenda, cum quicquid in exstructionem fortalitorum impendatur, in omnium vergat salutem. Illustrationis loco hic conferri potest dispositio R. I. de Anno 1654. §. 180. & l. 11. C. de publ. oper. Conferunt autem omnes in vniuersum subditi, etiam qui extra fortalitium prædia vel sedes suas habent, cum talis exstructio totius territorii causa fiat, & rustici quoque eo maiorem sibi possint promittere securitatem, quatenus irruptio hostium vel ita impeditur, vel simul tutum refugium iis præstatur.

(c) Priuatorum iura & sic quoque dominia subordinantur salutem reip., atque quod ita in salutem publicam impenditur ex bonis subditorum, in eo illis nulla inferitur iniuria. Non itaque imperans loca publicis usibus necessaria a subditis proprie loquendo redimere & pretium eorum ex suis redditibus soluere tenetur, sed cum pauciores in commodum omnium aliquid contribuant, & quasi pro omnibus impendant, merito id ex publico repetunt, vel ex collectis, exstructionis intuitu solutis, iis satisfaciendum. Ex eodem principio dependet ius destruendi ædes, propugnaculo nimis vicinas, præsertim imminente belli impetu, ne sci-

vel ad fortalitiorem exstructionem illis indiget, vel alias ex illis damnum fortalitiis imminere animaduertit, vt tamen ab omnibus refarciatur, quod pro omnibus datum est.

§. XX. Similiter non denegatum erit imperanti, in cafu neceffitatis publicæ castrum aliquod, alicui ex fubditis proprium, occupare, & munire, [d] vel illud deftruere, fi noxium fecuritati reipubl. videatur.

§. XXI. Nec excipienda forent templa (e) fi
pro

ne fcilicet hoftis occupando ædes suburbanas grauius damnum reip. vel ciuitati inde inferat.

- (d) Si imperans muniuiffet castrum nobilis alicuius tempore belli, impensas in castrum muniendum factas nobilis reftituere haud obligatus effct, quas imperans non in poffefforis, fed totius reip. commodum fecit, quin quod magis hoc grauare poffefforem videatur, dum ob munitionem plerumque militem præfidiarium recipere, vel ipfum castrum imperanti cedere, vel denique permittere tenetur, vt munimentum iterum deftruatur, ne forte subito ab aliis occupetur.
- (e) De iure naturæ *templa* funt locus publicus, cultus diuini caufa adornatus, atque hoc intuitu fpectant ad *rempubl.*, nec vfibus eius exempta funt. Certe aliquando plus inferuiunt templa, fi ad conferuationem tot millium hominum tempore belli facere poffunt, quam fi cultus aliquis fplendidiffimus in iis tempore pacis DEO exhibetur. Neque attendimus Pontificis decretum in *c. 14. C. 10. q. 1.*, vbi prohibetur, ne ecclefiæ a laicis *incastellentur* h. e. vallo muniantur & ad vsum caftelli dirigantur vid. Du Fresne in *Gloff. lit. I. fub Voc. incastellare.* quod & aliis variis conciliis conftitutum reperimus v. c. Anno 1122, in *Concil. La-*

pro conseruanda securitate reipubl. munienda viderentur.

§. XXII. Proximum huic est (III.) ius præfidiarium, vi cuius imperanti ius competit, fortalitia & ciuitates milite præfidiario (f) tuendi, ad defensionem reipubl.

§. XXIII.

ser. c. 12. item anno 1209. in Auenionensi c. 9. anno 1279. in Badensi c. 53. anno 1280. in Synodo Colonienfi c. 11. Anno 1287. in Concilio Herbipolensi c. 28. quæ tot repetitæ in conciliis prohibitiones ostendunt, præxia eius temporis fuisse frequentissimam, munimenta templis circumponere. Et hoc intuitu Otto Frisingensis lib. VII. Chron. c. 31. hoc sacrilegium vocat, aiens: Ecclesiam B. Petri incastellare sacrilege & prophanissime non metuant. Non nego, posse aliquando hic sacrilegium committi, si latrocinii impii causa templa occupentur & muniuntur; verum pro defensione patriæ aliud vtique dicendum. Optime Quintilianus declarat. 369. Tela in subeuntes & sacra, quin etiam templorum fastigia desperantium tela sunt. Certum est omnia licere pro patria.

- (f) Munimenta sine milite præfidiario plus nocent reip. quam profunt. Sicuti itaque cuilibet imperanti ius præfidiorum in suo territorio competit, ita quoque exinde aliqua deucitur præsumtio, quod ille sit dominus territorii, qui præfidiario milite hæc vel illa loca detinet. Admittit tamen probationem in contrarium. Sæpe ex pacto alicui competit ius præfidii in territorio alterius principis, sicuti olim Hollandi in Cluua illud ipsum habebant. In *Instrum. Pac. Cæsar. Gallic. n. 76.* regi Galliæ concessum fuit ius tenendi Præfidium in castro Philippsburg *protectionis* ergo, ad conuenientem tamen numerum restrictum, licet præter protectionem & præfidium nihil vterius prætere debuc-

§. XXIII. Neque ciuitates imperanti subie-
ctæ hoc ius in dubium eidem vocare possunt,
ex

debuerit, sed ipsa proprietas cum omnimoda iuris-
dictione emolumentisque & omnibus ceteris regali-
bus episcopo & capitulo Spirensi salua & illæsa reli-
ctæ sint. Sic etiam, vbi fœdere clientelari conuentum,
vt patronus fortalitia extruere in clientelari territo-
rio possit, sine dubio quoque patrono ius denegari
nequit, fortalitia talia præsidario milite defendendi,
quamuis hoc pactum in perniciem clientum vt pluri-
mum vergere soleat. Nullo itaque iure magistratus
oppidanus contra principem hoc ius prætere
dere pot-
est, & quamuis in nonnullis Germaniæ ciuitatibus
senatui vmbra quædam huius iuris relicta esse videat-
ur, dum quandoque per milites oppidanos ex mo-
re antiquo, quo custodia ciuitatum ciuibus deman-
data erat, excubias agunt; inde tamen nullum *ius*
præsidarium sibi vindicare possunt, excluso milite
principis, cui ius belli & inde dependentia iura v-
nice competunt, & si vel maxime per magistratum
oppidanum its præsidarium exercitum fuisse, vix
tamen est, vt *suo iure* se id exercuisse, allegare pos-
sint, modo alias principi omnimoda superioritas ter-
ritorialis, & sic imperium in ipsam ciuitatem compe-
tat. Nam postquam imperii nostri ratio semel in ir-
regularem statum deducta est, certe in plurimis ciui-
tatibus plura irregularia obtinere cœperunt. Dantur
ciuitates, quæ quidem non absolute prouinciales, nec
tamen etiam *libera & immediata* sunt, quæ dominis
territorii ius præsidii, excubiarum, &c. in dubium ex
grauissimis argumentis vocant, quod in primis eluce-
scit ex controuersis agitatis inter Episcopum Hilde-
siensem & senatum ciuitatis Hildesiensis *de iure præsi-*
diario. Scripta nonnulla hac de re in lucem edita,
a parte Episcopi, *Vorlauffiger Bericht, über das Ihrer*
X 2
Hoch-

ex hoc fundamento, quod hactenus illud non exercuerit. (g)

§. XXIV. Ex eodem fundamento quoque imperans (h) subditis excubias imperat in ciuitatibus, imò si tantum immineat periculum, vt omnes ciues pro defendenda ciuitate laborare debeant, nemo excusatur a vigilis publicis, (i) quocunque demum honoris gradu fulgeat.

§. XXV.

Hochfürstl. Gnaden zu Hildesheim in dero Haupt und residentz Stadt selbiges Nahmens zukommendes ius praesidii militaris. A parte senatus prodiit tractatus: Begründeter Gegenbericht in puncto iuris praesidii militaris ciuitatis Hildesimensis &c.

(g) Subditi & magistratus subalternus de summis rerum non disponunt, & ita quoque contra suum imperantem, *ex libertate* agentem, nullam possunt, sic quidem praescriptionem immemorizlem, allegare, cum ne quidem sola omisio eius, quod libere quis facere & non facere potest, inter priuatos aliis ius prohibendi tribuat, multo minus subditis, quibus ius prohibendi nullam ordinariè contra principem competere potest. conf. Fritsch. *de iure Praesid. c. II.*

(h) Jus excubiarum adornandarum etiam aliquando senatui relinqui solet, vti fere olim per Germaniam obtinuit, vbi ciuitatum custodia vt plurimum a Caesaribus senatui oppidano est demandata, ex quo etiam factum, vt in plerisque ciuitatibus hodie excubiae quaedam passim a senatu imperentur. In antiquis legibus solent non raro vocari *VVaste VVachte* a voce Germanica *die VVachte* vid. Du Frehne *in gloss. voce VVaste*. Sed *primaria cura* penes principem, maxime tempore belli, residet, sicuti ius praesidiarium.

(i) Hoc rationem habet, cum subditi se ideo coniungere, vt con-

§. XXV. [IV.] A iure belli [k] quoque dependet ius conscribendi milites, eorumque delectum habendi, sed tantum intra fines territorii. (l)

§. XXVI

vt coniunctis viribus se ab aliorum insultibus incolumes prestare possent. Inde ne quidem Clerici excusantur. Quamvis enim de iure naturali non adeo *im. principum* prae aliis habeant, sed, quia sunt subditi, ad omnia subditorum onera obligentur, tamen posito, quod lege positiva passim immunitate gaudeant, ne sic quidem tempore necessitatis excusantur ab excubiis, cum omnis immunitas subditis data non possit non in se *tacitam exceptionem necessitatis* continere, ne saluti reipubl. noxia existat. Agnouere id ipsum pontifices alias immunitatibus suis temeriter insistentes, dum in *c. 2. x. de immun. eccl.* clericis quoque idem officium incumbere disponunt.

[k] Quodsi itaque vel maxime prouinciam cum omnibus iuribus imperans alii tradat, & sibi vnice *iure belli* in illa reseruet, hoc ius quoque ibidem exercebit, vt possit milites conscribere: est enim belli consequens necessarium.

[l] Potest contingere, vt quis in alterius territorio hoc ius exercere queat, vel ex *pacto*, vel si *foedere clientelari* hoc quoque comprehensum sit. Iuste itaque resistitur, si peregrini absque concessione domini territorii milites conscribere volunt, sicuti etiam priuati, inconsulto imperante conscribentes milites, se suspectos de perduellionis crimine reddunt, & hoc intuitu Romani id ad crimen laesae Maiestatis referebant. Quoniam conscribendi sint ad militiam, dependet ex determinatione imperantis. Sunt quippe omnes subditi obligati, reipublice per militiam inseruire, & cum ita singuli obligentur, omnes autem vt adhibeantur

ad militiam, non semper necesse fit, penes imperantem est electio. Grotius de I. B. & P. lib. I. c. 5. §. 4. Hoc intuitu militia olim apud Romanos relata fuit ad munera publica, adeo vt olim de suo hoc munere quisque functus esset, donec tandem a senatu decretum est, vt stipendium miles de publico acciperet Liuius lib. IV. c. 59. Apud Persas omnes in bellum ire cogebantur, ex quo arma ferre poterant, & a vicefimo anno stipendia merere incipiebant. Strabo lib. 15. Parum tutum enim sine viribus est maestas, vt ait Liuius lib. II. c. 55. Franci olim certum hominum genus tantum ad militiam admittebant, & quidem vel ideo, quia militia simul dignitatis argumentum erat, contra Saxones promiscue quoslibet admittebant, & inde profuxit, quod nobiles passim milites penes antiquos vocentur. In primis autem defensionis & securitatis inservit militia provincialis, lecta ex subditis, & indigenis, qualem Anglia, Suecia &c. habent & alunt. Et ad hanc subeundam eo magis subditi obligantur, quo adstrictius singuli ad defensionem reip. cooperari debent. Felix semper habita est illa ciuitas, quæ tempore pacis de bello cogitat. Hoc ipsum Corinthiorum legati apud Thucid. lib. I. agnouerunt hisque verbis declararunt: *Quiesce, vt plurimum ii homines fruuntur, qui ita quidem sunt instructi, vt iniuriam nemini faciant: sed vicissim ita comparati, vt lacesciti passuri id neuisquam videantur.* Id ipsum Romani vbique obseruarunt, vnde tot bella egregie perficere potuerunt, vti recte iudicat Iosephus III. de bello iud. c. 3. *Quod si quis, ait, aliam Romanorum disciplinam in militia inspexerit, cognoscet, hoc grande imperium eos non fortuna beneficio, sed propria virtute quesuisse. Neque enim initium illis armorum ipsum bellum est, nec solum cum vsu & necessitas est, magis mouent in pace feriati, sed tanquam congeniti armis nullas capiunt exercitii indurias, nec expectant tempora. Meditationes illorum nihil a vera contentione discrepant, sed in dies singulos militum quisque omnibus armis,*

§. XXVI. Modus conscribendi milites ex imperantis determinatione dependet, obseruata tamen humanitatis ratione. (m)

§. XXVII.

armis, tanquam in procinctu positus exercetur, quo etiam facillime praelia tolerant.

(m) Optimum exemplar conscribendorum militum, ratione modi a principe obseruandi Deus suppeditat, rationem hanc Israelitis prescribens *Deut. XX. 1. seqq.* (1) vult non esse ad militiam vocandos, qui rei oeconomicæ necessaria cura quodammodo distrahantur, cum alii commodius hoc officium prestare possint, (2.) non esse inuitos ad militiam cogendos, maxime timidiore. Durior modus conscribendi milites habetur. *1. Sam. VIII. 11.* qui proinde inter *mala & calamitates* subditorum refertur. Quemadmodum etiam *Dion. Halicarn. lib. X.* hoc ipsum de *morboſa ciuitate Romana* asserit. *cum enim, ait, moderatos delectus habere deberent, illi eos, qui militiam detestabant, si cogere cœperunt, nullam excusationem admittentes, nulli veniam dantes, sed pœnis lege statutis & in eorum corpora & bona acerbe vtentes.* Equidem imperans si subditos ad militiam cogit, non iniuste facit, quia omnino singuli ad hoc obligantur, sed (1.) non semper prudenter agit, si sub *coactio milite* hostem propulsare intendit, & (2.) regulas humanitatis, sæpe violare potest, si eos ad militiam cogit, qui nequidem subditi sunt, vel qui hoc modo curam domesticæ oeconomicæ plane deserere tenentur. Si debite omnia obseruarentur in conscribendo milite, quæ obseruari debebant, non defœret copia militum, veluti si non differretur conscriptio militum ad vltimum necessitatis articulum, si stipendia sufficientia militibus præberentur, si curetur, vt incolis repleantur ciuitates &c. vid. *Dr. Budeus de Offic. imper. in conscrib. milit.*

§. XXVII. (V) Ab hoc iure præterea dependet ius metationis, (n) vi cuius imperans subditis imponit, vt milites in ædes recipient, quos pro securitate publica conscripfit.

§. XXVIII. Et possunt omnes subditi, (o) cuius-

(n) Plenius explicuit hanc doctrinam Tabor in *fr. de metat.*, sed vbique ad leges Romanas prouocat, & ex iisdem sua asserta confirmat, quia persuasissimum habuit, neminem rectius posse ius publicum explicare quam Ictum Iustianicum, in quo penitus discessit a Conringio, vid. *c. f. de met. §. 4. seqq.* quocumque postea eo nomine in grauiores lites incidit. Potuisset Tabor apparatus tali operosissimo supersedere, si ex iuris vniuersalis publici principiis rem explicuisset: quæ enim in iure Romano hac de re habentur, itidem ex nostra doctrina desumpta sunt. Ceterum facile patet ius hoc metatorum fuisse necessarium potissimum propter *militem mercenarium*, qui vndique corradi & in vnum cogi solet. In milite lecto, qualis potissimum adhuc obtinet in *militia prouinciali perpetua*, multa onera olim cessabant, quæ nunc quidem subditi sustinent, præsertim cum olim quilibet *suo sumtu* ordinarie militaret, qualis etiam ratio fuit militiæ ante tempora Maximiliani I. Post quæ tempora vbi miles conductitius adsumi sœuit, inde quoque iura metatorum sequi debuerunt.

(o) Quia omnium subditorum vna eademque est obligatio intuitu imperantis, nemo *suo iure* ab eo liberatus erit. Cum itaque status imperii non sint subditi imperatoris, neque eos neque eorum territoria metatis grauari potest, nisi quatenus ex *pacto imperii publico* ad defendendum imperium singuli status concurrere, & hac ratione, conditione belli vel necessitatis id postulante, metata militum admittere debent.

cuiuscunque conditionis sint, ad id cogi, nisi se doceant exemptos per priuilegium, quod tamen in casu necessitatis non attenditur.

§. XXIX. Æquum præterea est, vt subditi sumtibus suis (p) milites recipiant, cum ad alendum militem, reipubl. defendendæ causa conscriptum, obligentur.

§. XXX.

bent. Atque inde in *I. P. art. 8. §. gaudeant.* prouisum, quod iure suffragii status gaudere debeant, quando delectus aut hospitationes militum sunt instituentæ. Proinde metata militum imperii non sustinent ex imperio Cæsaris *tanquam subditi*, sed ex pacto imperii publico, ex quo singuli in communi periculo tenentur succurrere necessitatibus publicis, quemadmodum etiam in systemate plurium ciuitatum fieri solet.

(p) Cum metata ex bonis subditorum sustinenda sint, sequitur, vt in dubio magis ad onera realia referri debeant. Ceterum in subditorum libero arbitrio non absolute videtur esse positum, an milites recipere an vero loco hospitationis æstimationem soluere velint, quod *adærationem* vocare solent. *ædærare* enim est, *ad æris pretium rem redigere*, Carol. du Fresne in *Gloss.* *Voce adæratio*, cum in nullius debitoris privati arbitrio sit, obiectum obligationis mutare, aut aliud pro alio soluere, præsertim cum hoc ipsum in aliorum præiudicium vergere possit. Solet tamen non raro electio subditis relinqui, vt loco hospitationis *adærationem* soluant, quam vocant *Service-Geldes*, quemadmodum tam in Saxonia quam Brandenburgico Electoratu eiusmodi edicta deprehenduntur, quo casu electio subditis ex *voluntate imperantis* salua est.

X 5

(q) Ne

§. XXX. Quamuis autem ius metatorum ab imperante potissimum exerceatur, distributio (q) tamen ipsa hospitiorum per magistratum oppidanum fieri potest.

§. XXXI. Tandem (VI.) ex iure belli fuit *ius sequela*, vi cuius imperans pro defensione reipubl., maxime ubi summa necessitas ingruit, subditos (r) in militiam euocare, & ut eundem armati sequantur, cogere potest.

§. XXXII.

(q) Nemini rectius distributio committi potest, quam magistratum oppidano, quippe cui optime inter omnes constat, quomodo assignatio hospitiorum facienda, cum conditionem loci & incolarum exacte sciant, quam metatores alii ignorare, & ob hanc rationem alios prægrauare possunt.

(r) Cum in plerisque rebus publicis imperantes *mercenario milite* utantur, ordinarie omnes subditi in bellum euocari non solent; interim tamen si ille deficiat, utique singulis subditis incumbit obligatio rempublicam defendendi, & hinc *ius sequela*, *der. allgem. né Aufboth*, quod in primis exerceatur, in *casu extremae necessitatis*. Sic apud Athenienses ab anno decimo quarto vsque ad sexagesimum cives, exigente necessitate, in bellum ire cogebantur, cuiuscunque essent dignitatis. Iul. Pollux, *in Phacione*. Imo putarem hoc ius quoque magistratum inferiorem exercere posse, si prouincia eidem concredita, ex inopinato ab hoste inuaderetur, ut nulla alia illam defendendi ratio suppeteret: quia enim hoc casu defensionem etiam per vim, inconsulto imperante, recte exerceat, hoc medium defendendæ prouinciæ eidem detegari nequit. Hac imminente necessitate immunitates a militia quiescant, quod & apud Romanos obtinebat, qui

§. XXXII. Neque tantum imperans hoc ius exercet quamdiu hostis inhaeret finibus reipublicæ, sed etiam subditis recte imponi potest, vt eum sequantur extra fines (s) territorii, si securitas reipublicæ aliter prospectum esse non possit.

§. XXXIII. An autem & quinam in persona imperantem sequi debeant, an vero substitutum mittere sufficiat, an denique soluere pecuniam possint pro sequela, regulariter aestimabit

qui tunc *tumultum* esse declarabant, qui grauius quid quam simplex bellum denotabat. Briffon. *de form. solenn. lib. 2. p. 258.* Decreto vero tumultu a senatu, cessabant vacationes, nec cuiusquam excusatio in delectu habendo admittebatur, Appianus *lib. 2. bell. ciuil.* Inde formula: *delectus sine vacationibus habiti sunt.* Lilius *lib. 10. c. 21. & lib. 3. c. 28.* Vnde ne quidem Sacerdotes immunes erant.

(3) Hoc quidam vel inde negant, quod subditi tantum arma capere debeant pro defendendis reipublicæ limitibus, quo posito, suo videntur satisfecisse officio, si a finibus hostem depellere sustinuerint. Verum cum subditis haud concedendum sit, suo definire arbitrato, an salus reipubl. salua sit per depulsionem hostis a limitibus, & præterea contingere possit, vt reipubl. non aliter satis prospectum sit, quam si etiam vltèrius vires eius debilitentur, ius sequelæ hac ratione restringi nequit. Neque in futurum reipublica eo ipso tuta dici potest, quod iam quidem hostis sit depulsus. nam potest vtique hostis vires colligere, & de nouo reipublicam in ambiguum vocare discrimen.

(r) Audi-

mabit imperans, (t) qui sequelam imperat, cuius est iudicare, quomodo securitati publicæ prospectum satis esse possit.

§. XXXIV. Tenentur autem sequi imperantem suo sumtu & victu, (g) vel, quod perinde est,

(t) Audiendi non sunt, qui subditis dant electionem, quasi præstando interesse liberari queant, quod sint obligati ad faciendum, quo casu volunt sufficere *præstationem eius, quod interest*. Nam a) ipsa hæc doctrina in iure civili vix fundata dici potest, licet communiter Dd. hanc regulam in ore habeant; *debitor facti liberatur præstando interesse*. ß) Et si vel maxime inter *privatos* vera esset, tamen valde incongrue ad subditorum obligationem applicatur, quæ multo adstrictior est, quam quidem privatorum inter se. γ) Aliquando etiam imperantis interesse potest, ut subditi in persona compareant, quorum fidem magis perspectam cognitamque habet, quam eorum, quos substituant, qui vndiquaque corradi solent. Sic tempore belli punici II, ubi Hannibal ad portas erat, *ne prætoribus quidem, qui ad ius dicendum creati erant, vacatio a belli administratione data est*. Livijs lib. XXIII. c. 31. δ) Aliquando etiam iuste exigit pecuniam pro sequela, cum accidere possit, ut princeps subitaneis & exercitato milite indigeat, illum etiam pro pecunia habere possit, cum tamen ciues non ita exercitati esse queant. Equidem quidam hoc limitant & hunc excipiendum casum iudicant, si pactis aliter conventum sit. Myler ab Ehrenbach. *de Princip. & Stat. imper.* c. 76. §. 2. Verum cum ius sequelæ hodie, ubi milite conductio vitur, non nisi in casu summæ necessitatis exerceri soleat, in hoc vero casu talia pacta vim suam amittant, illa ut plurimum otiosa erunt.

(g) Loquor hic de casu, quando omnes & singuli principes

de est, aliquid in commune conferre, vnde totus exercitus sustineatur.

§. XXXV. Sicuti omne bellum *pacis causa* (h) susci-

cipem sequi tenentur, necessitate ita ferente, vbi expeditum est, quod quilibet se instruere debeat armis & vestibus. Vbi forsitan *decimus quisque* ex ciuitate in militiam vocatur, ciuitas, cuius nomine electi militiam subeunt, hæc subsidia præstare tenetur, ne alioquin pauciores onus ferre cogantur, quod nomine omnium suscipitur. Et licet vel maxime ratio belli non semper ita ferat, vt prouiso singulis possit relinqui, sed potius *publicæ promissiones* in hunc finem adornari debeant, hæ ipsæ tamen instituuntur ex subditorum collectis, vt in effecta videantur suo sumtu militare.

- (h) Bellum suscipitur propter pacem hoc sensu, vt subditi tandem tranquille & secure viuere, nec vim externam amplius metuere debeant. Si, iudice Cicerone *Philipp. VII. p. m. 839. lit. d. pace frui volumus, bellum gerendum est, si bellum omitemus, pace nunquam fruemur.* Proinde, vt recte idem asserit *lib. 1. de offic. p. m. 469. lit. d. suscipienda bella sunt eam ob causam, vt sine iniuria in pace viuatur. Qui enim aliter non possunt, ideo belligerantur, non vt perpetuo bellum gerant, sed vt tandem tuto in pace quiescant,* vt ait Themistius *orat. 5.* Cum vero nulla salus in bello fit, & imperans semper præferre debeat securitatem reipublicæ ambigæ belli fortunæ, hinc recte Cicero *lib. VI. epist. 6.* inde concludit, *iniquissimam pacem iustissimo bello antefereendam esse & lib. VII. ad Attic. epist. 14. in f. idem repetit his verbis: ad pacem hortari non desino, quæ vel iniusta utilior est, quam iustissimum bellum,* id quod sine dubio ita intelligendum, si modo de cetero respublica incolumis seruari, & a futura iniuria salua esse queat. Rationem idem suggerit in *Philipp. XIII. pr. his*

hicipi debet, ita imperanti quoque ius pacis faciendæ in suæ reipublicæ securitatem competit.

§. XXXVI. Duces itaque belli, quibus ab imperante belli directio concedita est, hoc ius sibi

pr. his verbis: *Dulce nomen est pacis, res vero ipsa tum iucunda tum salutaris. Nam nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura cara habere potest, quem discordia, quem cades ciuium, quem bellum ciuile delectat. Vnde non minor ratio pacis, quam belli in republ. habenda est: Si enim regum atque imperatorum animi virtus in pace ita uti in bello valet, æquabilius & constantius se res humana habent. Salust. de bello catil. c. 2. n. 3. In Numa Pompilio Liuius lib. I. c. 21. hoc studium pacis regni causa laudat, omnium maximum, ait, operum fuit tutela per omne regni tempus haud minor pacis quam regni. Ex accidente, & malo more ciuitatis contingit, si bella externa magis, quam pax prodesse videantur, id quod tamen in antiqua Romana republ. contigisse constat. Obseruat hoc ipsum Dionys. Halicarnass. lib. X. athen. Hoc illi ciuitati familiare erat, ut si bello premeretur, concors esset: si pace frueretur, seditione laboraret. Quod cum animaduertent summi magistratus, nihilo magis quam bellum aliquod externum semper oriri optabant. Quoties vero pax foris erat, ipsi crimina confingebant, & bellorum occasiones querebant, quippe quod viderent reipublicam bellis magnam & fortunatam fieri, seditionibus vero humilem & infirmam reddi. Enimuero hoc medium conseruandi pacem reipublicæ est formidolosum & periculosum, saltem a tramite vero deflectit, vt nulla inde regula desumi possit, sicut regula viuendi ab eo peti non potest, qui perpetuis conflictatur malis internis externisque.*

(i) Pacis

sibi vindicare nequeunt, (j) adeo vt si vel maxime cum hoste, necessitate compulsi, pacem inire coacti fuerint, hæc tamen non aliter imperantem obligare, quam ex subsequuta ratihabitione, queat, quale pactum cum belli ducibus initum olim SPONSIO (k) appellatum fuit.

§. XXXVII.

- (j) Pacis arbitrium vnice penes imperantem consistit, nec eius condiciones dependere possunt ex beneplacito Ducum belli, si vel maxime illis libera belli administratio ab imperante commissa sit, cum hoc negotium tam arduum sit, vt ipsius principis specialem directionem & arbitrium requirat. Hoc Romani antiquitus sæpe vrserunt, & imprimis in sponcione Caudina, vbi ipse Posthumius censuit, *cum pax illa iniussu populi facta esset, populum ea non teneri.* Livijs lib. 9. c. 8.
- (k) Huc respexit Ictus in l. 5. ff. de pact. vbi ius pacis sancienda ducibus belli adscribere videtur aiens: *Publica conuentio est, qua fit per pacem, quotiens inter se duces belli quadam paciuntur.* Equidem ius publicum vniuersale ex iure Romano addiscendum non est. Illustrationis tamen causa quædam hic ex historia Romana adiciam. Distinguebant Romani pacem à sponcionibus. Hæ dicebantur pactiones initæ a ducibus belli pacis causa, sed autoritate populi Romani demum ratihabendæ, qua ratihabitione deficiente, sponsio effectu carebat, quamuis spondentes hosti dedendi erant, vti id illustri exemplo duplici *Sponcionis Caudinae & Numantina* constat. Vtriusque rationes & momenta explicat egregie Dn. Thomasijs dissertatione duplici. Deinde alia quæstio est, an duces belli pacem perpetuam inire queant, quod hæctenus negatum est, & aanon aliquo modo *inducias*, vel pactum cum
hoste

§. XXXVII. Pax semel inita sancte seruanda, neque sub inani prætextu rumpenda, licet vel maxime publicæ rei ratio per illam quodammodo læsa sit, (I) cum hoc damnum compensetur tranquillitate publica restaurata.

§. XXXVIII.

hoste de redimendis captiuis, vulgo *Cartel*, vel aliam *conuentionem* de vrbe oppugnata his vel illis conditionibus reddenda inire queant, quod facilius asserendum est, si duci libera belli administratio concedita fuit, quamvis quoad inducias vtique adhuc distinguendum sit, vtrum ad longum tempus seu aliquot annos pactæ fuerint, an vero ad breue tempus. illæ cum paci similes sint, non dependent ex Ducis belli arbitrio, cum *totale armistitium* inducant; facilius autem hæ, quæ finem bello non imponunt. Hoc facile concedo, si ducibus pacis bellique arbitrium concessum sit, pacem ab illis initam rempublicam obligare. Sic *Quintio consuli R. liberum arbitrium pacis ac belli permissum* legitur apud Liuium lib. XXXII. c. 37.

- (I) Duo in omni pace potissimum concurrere solent (I) pactum de intermittenda & deponenda hostilitate, & fruenda tranquillitate, (II.) transactio super controuersis, propter quas bellum hæctenus gestum. Vtrumque obligat imperantem tum intuitu alterius gentis, tum etiam intuitu reipubl. suæ, cuius salus in pace consistit, quam si temere frangit, iniurius in gentem alteram & propriam rempublicam est. Et si vel maxime pro pace obtinenda de iure suo aliquid remittere necessum habuit, tamen quia securius fuit, de iure suo aliquid remittere, quam perpetuæ hostilitati rempublicam exponere, hoc damnum satis compensatur fructibus pacis, nec ad iura renunciata patet regressus, quod, pace facta, demum de iure alterius liquido constare incipiat, forsam ex documentis notiter

uiter repertis, cum sententia iudiciali non decidatur negotium. Multo minus admittenda exceptio, quod pax per vim maiorem & metum extorta sit: *Quis est enim*, inquit recte Bodin. *lib. V. de republ. qui nesciat, pacis condiciones semper inuitis dari & a victoribus vi ac metu accipi, vt quod dici solet, minima de malis. Nemo tamen aut legislator aut princeps extitit vnquam, qui quod victori promississet, exequi recusaret, quasi vi coactus id fecisset.* conf. Dn. VVerlhoff *diss. de pact. liber. gent. §. 24. seqq.* Equidem Adrianus Houtuyn *in polit. gen. §. 50. in f.* excipit casum, *si pax sit inita contra salutem populis*, sic enim peccare imperantem putat, si tale pactum seruet, modo non adeo modicum sit praeiudicium: quemadmodum enim ius ciuile laesos restituit, ita imperantes, qui sibi iudices sunt, ex facultate naturali se ipsos restituere posse iudicat. Fingamus, principem praelio satis debilitatum non potuisse alia conditione pacem a gente victrice obtinere, quam hac durissima conditione, vt omnia fortalitia in territorio suo destruat, nec vnquam noua in posterum exstruat. Nemo certe negabit, securitatem totius reipublicae valde turbare. Sed tamen ne sic quidem iustam pacem rumpendae causam adesse existimarem. Sit ita, quod vtilitati publicae hac ratione non satis consultum fuerit, a) gens tamen victrix iure suo egit, quod tales condiciones deuictae genti praescripserit, adeoque de iniuria sibi facta conqueri, multo minus laesionem iniquam allegare nequit. Pœni in bello primo cum Romanis has leges pacis accipere coacti sunt: *Pœni Sicilia & omnibus insulis, quae inter Italiam & Africam sunt, excedunt: MCC. talenta in annos XX. pendunt* Polyb. *lib. I. c. 62.* Verum inde nulla causa peti poterat, pacem frangendi, vt factum est bello punico secundo, vtut alia simularetur Flor. *lib. II. c. 6.* β) Sicuti eo tempore, quo pax pangebatur, vtilius reipubl. videbatur sub eiusmodi durissimis conditionibus pacem amplecti,

T

quam

§. XXXVIII. Durat hæc obligatio ad pacem
seruandam in quolibet successore, (m) quia hic
quoque

quam extrema quæuis subire, ita ex postfacto inu-
tilis talis pax iudicari non debet, quæ eo tempore,
quo inita est, salutaris & vtilissima fuit, *cum pax qua-
licunq; bello præferenda sit* Dion. Halicarn. lib. 8. γ) incongruum est argumentum a restitutione in inte-
grum desumptum, quæ a iudice indulgetur inique læ-
sis, qualis læsio allegari nequit, cum penes gentem,
victricem fuerit, iure victoriæ totam excindere rem-
publicam. Alia verò quæstio est, an prudenter e-
iusmodi durissimæ conditiones in casu necessitatis de-
mictæ genti imponantur, quæ ad noua bella vt plu-
rimum ansam præbent; *qua enim vel necessitate aliquæ
vel occasione sine a priuatis hominibus sine a rebuspubl.
extorquentur, simulatque occasio vel necessitas sublata est,
statim dissoluntur*, vt aiunt legati Romani ad Cario-
lanum apud Dion. Halicarnass. lib. VIII. Valet ple-
rumque hic quoque illud Taciti lib. XV. *annal. pacem
ex æquo vtilem*, quemadmodum etiam censuit senatus
apud Liuium Lib. VIII. c. 21. *ibi pacem esse fidam, vbi vo-
luntarii pacati sunt*. Cum enim Priuernates interro-
garentur, qualem pacem Romani cum illis habituri
essent, responderunt, *si bonam dederitis, & fidam &
perpetuam: si malam, haud diuturnam*.

(m) Sicuti in persona imperantis integra quasi respublica
sustinetur, ita quoque cum tota respublica pax stabi-
lita videtur, atque adeo quilibet successor illa, quæ
reipublicæ causa gesta sunt, approbare debet, quia
respublica intuitu alterius gentis non mutatur, mu-
tato eius præside. Quodsi vero iure victoriæ & bellii
respublica quædam esset sub iugum redacta, victorem
quidem non obligari legibus pacis, antea a tali re-
publica cum gente alia conclusis, facilius concedere-
rem, quia victor non tanquam successor considerari
potest,

quoque in omnem obligationem, quæ reipublicæ causa inita est, succedit, quocumque modo succedat.

§. XXXIX. Denique quicquid pacis causa factum, merito pro *lege suprema* (n) reipublicæ agnoscendum, quatenus salus populi integraliter conseruari non potuit.

§. XL. Præterea securitatem publicam admodum promouent. (o) *fœdera publica*, vnde iterum

---

potest, nec sponte & voluntate subditorum imperium obrinuit, sed magis iure belli, quo ipso status reipublicæ penitus mutatur. Atque adeo in dato ad §. antec. exemplo victori integrum foret, fortalitia extruere, quæ alias extrui haud potuissent, si respublica in pristino statu permansisset.

(n) Pertinet hæc obseruatio ad illos casus, quando pacis causa quædam alienantur & reipublicæ subtrahuntur, quod legibus fundamentalibus aduersum fuit. nam cum *pacis causa* hoc factum sit, contra leges fundamentales factum dici non potest, quæ quoque ex salute totius reipublicæ, tanquam *lege suprema*, suam interpretationem desumunt. Sic quoque quod pacis causa in res subditorum quoquo modo factum, vel promissum, vim suam habebit, cum res priuatorum subsint salutis reipublicæ, quæ in primis in pace continetur.

(o) Fingi vix potest respublica, quæ sibi soli sufficiat tempore *belli & pacis*, præsertim si metus potentis vicinæ præsens adsit, qui per fœdera talia facilius auerti potest. Prout autem ratio salutis reipubl. id postulat, vel *aqualia* vel *inæqualia* ineuntur, quæ satis explicantur a Grocio *de I. B. & P. lib. II. c. 15. §. 7.* Collimat huc quodammodo Menippus apud Liuium *lib.*

iterum ius soli imperanti competens nascitur, fœdera cum aliis gentibus pangendi, non aliter tamen exercendum, quam in salutem populi.

§. XLI.

XXXIV. c. 56, vbi trium generum fœderum mentionem iniicit. Ratione finis quoque alia *defensiuæ* alia *offensiuæ* sunt, quæ cum magis ad *ius gentium* spectant, hic explicare nolo. Quia vero nomine reipubl. tale fœdus initur, morte imperantis non expirat, & ita male censebat Turnus Hardonius, fœdus cum Latinis ininitum, morte Tarquinii Prisci extinctum esse. Dion. Halicarnass. *lib. IV.* Ceterum ius fœderum pangendorum non semper liberum est, sed pactis & legibus fundamentalibus circumscribi potest. Sic in priuilegiis, quæ nobilibus Pomeraniæ anno 1560. concessa, reperiuntur sequentia: *VVir Fürsten und unsere Erben und nachkommende Herrschafft wollen uns auch in keine Kriege noch neue Verbündnißsen mit iemandes einer ohne des andern Vorwissen und VWillen, und ohne gemeine Râthe der Land-Stände einlassen &c.* Eadem obligatio, cum consensu statuum prouincialium fœdera pangendi, in aliis quoque territoriis deprehenditur, de qua vid. Dn. Stryk. *de Statib. Prouinc.* & Dn. Hertius *diff. de Consult. LL. & iudiciis in Special. Rom. Germ. Imper. rebuspubl.* §. 8. Multum itaque ad efficaciam fœderum facit, si pangantur cum iis, quibus summa rerum concredita est. Ordines reipubl. vel subditi imperanti suis fœderibus præiudicare non possunt, quod exemplis omnium seculorum constat. Sic cum seculo XV suscepta satis infeliciter esset expeditio contra Mauros, & Lusitani victi deditionem Septæ & ex Africa discessum Barbaris promississent, de sancito fœdere in consilio principum Eboræ disquisitum & communi consilio conclusum: *iniussu regis conditiones pactas irritas videri, religionem, si qua erat gens obligata eo fœderes*

§. XLI. Fœdera hæc cum aliis inïta semper tacitam videntur in se continere conditionem, (p) quatenus, salua incolumitate reipublicæ, promissum præstari possit.

§. XLII.

dere, satis exsolui obsidibus in hostium potestate relictis, ut suis capitibus luerent, quæ stulte & temerarie promiserant. An si eadem superbia Lusitania deditionem polliceri barbari vniuersa coegissent, conditioni esset standum? Mauricique imperii ingum reponendum Hispania? quid alia, quæ multa polliceri & indignissima potuissent, num iis gens Lusitana teneretur? Marian. lib. XXI. de reb. Hisp. c. 12.

- (p) Equidem fœdera alias magnam in se vim apud gentes ab antiquo obtinere, ex communi omnibus gentibus insita ratione, quoniam conseruatio fœderum optimum est reipublicæ munimentum; nihilominus tamen multi fœderibus talibus magis ad populos subiugandos abusi sunt, sicuti supra de populo Romano notauimus. Equidem de eo Florus lib. II. c. 6. n. 5. ita ait: *summa fœderum Romanis religio est, quod etiam confirmat Sextus Cæcilius Ictus apud A. Gell. N. A. lib. XX. c. 1. aiens: Populus Romanus e parua origine ad tanta amplitudinis instar emicuit, sed maxime atque precipue fidem coluit, sanctamque habuit tam priuatim quam publice. Hoc enim inprimis in statu civili valet, quod patres apud Liuium, lib. III. c. 61. vrgent, fama & fidei damna maiora esse, quam quæ aestimari possunt. Hac fide Romanorum in ipso bello conseruata adducti Falisci, vt se sponte dederent Romanis. Liuius lib. V. c. 27. Interim quantæ fraudes a populo Romano commissæ sæpe fuerint, optime enucleat Forstnerus ad Tacitum P. 1. p. 287. quem locum supra p. 146. integrum dedi. Suo forsân ipso exemplo moniti, Romani cauebant semper, ne ita crederent*

§ XLII. Sicuti itaque fœdera in securitatem reipublicæ eiusque conseruationem tenere debent, ita de iure naturæ nihil vltius requiritur, quam vt cum tali ineantur, qui sufficientia possit reipublicæ præstare subsidia, cuiuscunque religionis fuerit. (q)

§ XLIII.

externis auxiliis, vt non plus sui roboris, suarumque proprie virium in castris haberent. Liuius lib. XXV. c. 33. Quid vero si respublica quædam bello durissimo implicata sit, vt alteri promissa subsidia absque euidenti sui ipsius pernicie præstare non possit? Hic sine dubio fœdus exceptionem patitur, nec hunc casum fœdere comprehensum esse credendum est, quod non ad destructionem propriæ reipublicæ, sed eius conseruationem initum esse, iudicari oportet. Cum bello Punico II. tot fœderati a Romanis defecissent, Perrellini soli ex Butriis in amicitia Romana manserunt, & cum ex fœdere subsidia a Romanis peterent, denegata eisdem sunt, fideque ad vltimum expleta, consulere sibi met ipsos in præsentis fortuna iusserunt. Liuius lib. XXIII. c. 20.

(q) Late de hac quæstione disputant Grotius lib. II. de I. B. & P. c. 15. §. 8. seqq. Ziegl. de Iurib. maiest. lib. I. c. 38. §. 7. Befold. de fœderum iure c. IV. Notum est Francisci I. Regis Galliæ fœdus cum Turcarum imperatore initum, de quo variz censuræ & querelæ hinc inde reperiantur, & imprimis in R. I. de anno 1544. §. und demnach & seq. grauiter hoc fœdus a toto imperio reprehensum legimus. Verum hic caute quæstiones variz sunt secernendæ. Quando quæritur, an imperans ius fœderum recte exerceat, si illud cum infideli pangit, in conseruationem suæ reipublicæ contra quoscunque eius oppugnatores? sine dubio hoc affirmandum est, quia omnia media conseruandæ rempublicam

§. XLIII. Potest tamen ius fœderum pangendorum restringi ex fœdere antiquari, (r) vel fœdere

blicam a iure naturæ imperanti indulta sunt, sine quibus commode conseruari non potest, siue fœdus inatur contra fideles siue infideles. Prius quidem Zieglerus in dubium vocat, sed absque ratione, quia diuersitas, religionis non tollit aut mutat iura gentium communia, nec vlla ratio vetat, reiicienda esse auxilia eorum, qui nostræ reipubl. bene cupiunt, & pro eiusdem incolunitate simul laborant. Regerit quidem Zieglerus *cit. l. 6. 9.* aduersus fratrem hostem, communem excitandum non esse; sed respondeo, me ignorare, quæ iura fraternitatis Christianæ inter hostes Christianos obseruari debeant, & sæpe Christiani magis barbære sœuiunt in hostes suos, quam quidem ipsi infideles. Deinde alia quæstio est, an excitare pes fœdus liceat infidelem ad infringendam potentiam alterius, qui quamuis Christianus, nobis tamen metuentus videtur? quod nego, non quia alter infidelis est, nam nec fidelem excitare licet, sed quia tale medium iuri naturæ aduersatur, & alia media adsunt, sibi intuitu alterius potentie consulendi.

- (r) Exemplum est in Campanis, qui vbi fœdus, cum Romanis iniçere vellent contra Samnites, Romani tamen id recusarunt, licet multam sibi vtilitatem ex tali fœdere pollicerentur; nam, vt inquit Livius *lib. VII. c. 31.* tanta vtilitate fides, antiquior fuit, atque hinc tale responsum tulerunt. *Auxilio vos, Campani, dignos censet senatus, sed ita vobiscum amicitiam institui par est, ne qua vetustior amicitia ac societas violetur. Samnites nobiscum fœdere iuncti sunt, itaque arma Deos prius, quam homines violatura aduersus Samnites vobis negamus, legatos sicut fas inique est, ad socios atque amicos precatum mittemus, ne qua vobis vis fiat. Ceterum alia quæstio fuit, an postquam Campani se po-*

fœdere systematico, (s) ne in huius perniciem vergat.

§. XLIV. Hoc ipso quoque subditis non interdicitum esse videtur, fœdera cum aliis gentibus *commerciorum* (t) *causa* inire, quippe quæ pacta

stea in populi Romani potestatem darent, hi absque violatione fœderis recipi potuerint. Ita quidem censuit senatus apud Liuium *cit. l.* adhuc enim videbatur res integra, nondum bellum erat cœptum, sed instabat, nec recipiebantur in societatem sed in subiectionem & deditionem. Alia ratio fuit Sidicinorum, quorum deditionem aspernabantur Romani *vt feram, vltimaque tandem necessitate expressam*, vt ait Liuius *lib. VIII. c. 2.* neque enim amplius in sua potestate videtur esse populus, qui in extrema necessitate constitutus se alteri subiicere cupit.

(s) Reuera duplex obligatio hic occurrit; (1) quoad rempublicam propriam, (2) quoad reliquas fœdere systematico comprehensas, atque adeo ius fœderum ita exercendum, vt vtrinque securitas maneat illibata & salua. Quamuis itaque statibus imperii ius fœderum competat, non aliter tamen exerceri potest, quam *ne sint fœdera contra imperatorem vel imperium, pacis eius publicam vt dicitur in I. P. art. 8. §. gaudeant*, quo ipso nihil adeo singulare est constitutum, cum illa ipsa limitatio ex iure publico vniuersali per se fluat. Interim si republ. systemate comprehensa a reliquis eiusdem systematis sociis bellum & vim hostilem metuat, non dubium est, quin talis republ. hoc casu in sui defensionem fœdus cum aliis contra reliquos socios inire possit, cum imperans magis obligetur suæ republ. quam reliquis sociis fœderis systematici.

(t) Commercia res privatas potissimum respiciunt, nec regimen publicum per se tangunt. Potest quidem impe-

pacta nec rempublicam primario concernunt, nec ius imperantis violant.

§. XLV. Imo & sic quoque ciuitatibus singulis, communem alias imperantem habentibus, fœdera pro conseruatione & securitate sua cum aliis inire licet, quoties ab imperante suo deseruntur, vt quasi pro derelictis habitæ videantur. (u)

§. XLVI.

imperans illa restringere, & hæcenus ad leges ciuitatis in exercitio commerciorum subditi obligantur, sed, his deficientibus, libertas pristina sese exserit. Exinde forsan *fœdus Hanseaticum*, olim tam celebre, defendi potest, in quod tam plurimæ ciuitates absque publica imperantis autoritate receptæ sunt, cum tale fœdus nihil aliud fuerit, quam maxima quædam societas lucri causa inita. Ostendit enim Conringius *de Urb. German. §. 98.* hoc fœdus *συμμαχίας* causa non fuisse initum: neque hoc credibile est, quia principes tale quid nunquam permittere potuissent. Interim rationes politicæ non semper ferunt, vt talis libertas subditis relinquatur, vt bene obseruat Conring. *cit. l. §. 101.*

- (u) Possunt publicæ calamitates rempublicam ita affligere, vt ciuitates a suo imperante amplius defendi nequeant, sed aliunde sibi defensionem querere debeant. Talis status Germaniæ fuisse videtur tempore funesti illius interregni, quem Mutinus *lib. 21. Chron. germ. p. 192.* ita describit: *His temporibus arma vbique, leges fere nusquam, dominabantur, quisque occupabat, quantum potuit per vim.* Status itaque naturalis reductus videbatur, ciuitates omni defensione erant destitutæ; & tamen potentiores in viscera imperii scuebant, vt in tali rerum statu nihil consultius esset,

S. XLVI. Sub hoc iure fœderum pangen-
dorum comprehenditur quoque *ius clientelare*,
(x) tam *actiuum*, quam *passiuum*, adeoque cui
prius

quam defensionis causa fœdera inire. Primitus pau-
cæ ciuitates anno 1254 inter se fœdus tale inierunt,
cui fœderi postea se aliz adiunxere, & militem com-
munem ad communem defensionem aluere. Noq-
potuere non ægre id ferre, quibus raptu viuere, &
augustinus vitam paci præferre cordi erat, quamuis
cum ob tutelam suam id facerent, iure id fecisse ex-
istimari debebant. Rem totam ita describit Arnoldus
Abbas Stadenſis in *ſin. Chron. Quidam ſalides ciuis in*
Moguntia cœpit hortari concines ſuos, vt pro pace reſtan-
randa iuramento ſe inimicem conſtringerent. Conſenſe-
runt ei & aliz ciuitates plurimæ. Vocarunt eum VVate-
bodonem. Non placuit res principibus, nec militibus,
ſed neque prædonibus, & maxime his, qui habebant
aſidue manua pendulæ ad rapinam, dicentes, eſſe ſor-
didum, mercatores habere ſuper homines honoratos &
nobiles dominatum. Ciuitates ipſas ſub hoc fœdere
comprehenſas enarrat Lehman. in Chron. Spir. lib. 5.
c. 92.

(x) *Ius clientelare* inter ſummos principes nihil aliud eſt,
quam *fœderata conſociatio*, qua alter alterius *maieſta-*
tem obſeruare tenetur, vt ab iniuria potentiorum tutior
eſſe poſſit, ſunt verba Bodini *de rep. lib. 1. c. 7.* Eſt e-
nim fœdus vel *aquale* vel *inaquale*. Ad claſſem po-
ſtiorẽ *clientelare ius* refertur debet, quia infirmos
defensionem ab altero recipit, non præſtat, & quia
patronus potentior eſt, hinc præterea receptum, vt
infirmior maieſtatem alterius comiter conſeruet, quod
explicat Proculus in *l. non dubito 7. §. 1. ff. de capti-*
uis, & eodem fere modo Cicero *orat. pro Cornel. Bal-*
bo p. m. 721. lit. e. ſeqq. Atque hinc quoque rece-
ptum eſt, vt publicis precibus patroni ſoleant com-
mendari

prius competit, posterius denegari non potest.

§. XLVII. Sicuti itaque fœdera libertatem alterius non tollunt, ita quoque ius clientelare non liberat subditos ab obsequio erga proprium imperantem, cum huic omnia iura summi imperii maneant salva. (y)

§. XLVIII.

mendari in iis locis, quibus defensionem debent. Cum itaque subditi proprie dicti defensionem suam ab imperante petere debeant, alterius defensionem se submittere nequeunt, quia potestas dominaterritoriâ inde læderetur. Cautum id legitur in *Capit. Joseph. art. VIII.* quemadmodum etiam iam in *R. I. de anno 1519. §. wir auch Churfürsten.* status imperii se inuicem obstrinxerunt, *Daß keiner des andern Unterthanen und Verwandten, des Glaubens oder anderer Ursache halber in sonder Schutz vnd Schirm, wieder ihre Obrigkeit nehmen sollen noch wollen.* Quamuis verò dictum sit, subditos ne quidem intuitu religionis se alterius clientelæ subicere posse, quia sic in effectu implorando defensionem patroni imperanti suo legitimo resisterent; aliâ tamen quaestio est, annon imperans, qui successorem diuersæ religionis habet, subditos suos alterius defensionem possit commendare, ne in exercitio libero religionis a successore forsitan turbentur: quod itidem negandum existimo. In effectu enim talis dispositio duplex diuersum & contrarium inuolueret imperium, & subditis suppeditaret ansam, imperanti resistendi, cum non aliter possint defendi a patrono, quam vel *intercessionibus*, vel denique *adhibita violentia*.

(y) Vulgatum est: *Schirm-Gerechtigkeit giebt keine Obrigkeit.* sed tamen itidem vulgatum est: *am Schirm-Herrn werden*

§. XLVIII. Sed etiam singularum securitati aliquando contra vim externam iuste prospicit imperans, quo referunt *ius repressaliarum*, quod primario in eo consistit, ut imperans in suo territorio subditis gentis extraneæ denegare possit iustitiam, (z) quæ subditis huius imperantis illam denegavit.

§. XLIX.

werden leicht Sturm-Herrn, scilicet si patroni inique sua potestate abutuntur, qualis metus tunc ut plurimum adest, si patronus nimia polleat potentia. Plurimæ id suo damno expertæ sunt civitates, inter quas quoque Metis, Tullum & Verdunum non posteriores sunt, quæ protectionem Galli amplectendo ab imperio avelli cœpere. Ipsum Romanum imperium iam olim per oppressionem confœderatorum huiusmodi admodum auctum fuisse constat.

- (z) In hoc potissimum repressalias consistere, docet Peshwitz *de repress. c. 2.* quamvis alii aliter rem explicant, & res inter se affines confundant. Est hoc remedium non adeo iniquum, cum per indirectum ita adigatur gens extranea, subditis alienigenis, si quid iuræ petere possunt, æque administrare iustitiam ut propriis. Prærequiritur autem (α) ius eius, cui a libi iustitia est denegata, esse liquidum, (β) eidem omne auxilium in territorio extraneo contra subditum illius denegari, (γ) deficere vtrinque superiorem, ad quem provocari possit, in casu denegatæ iustitiæ. Exercet hoc ius tantum summus imperans, adeoque an locum habere possit, desuper vnicè cognoscit, & magistratui inferiori, qui illud *suo iure* exercere nequit, per mandatum iniungit, ut casu eueniente suspendat iustitiæ administrationem contra extraneum.

(a) Solent

§. XLIX. Faciunt præterea aliud *repressaliarum* genus, consistens in *detentione personæ aut bonorum propter debitum aliquod*, (a) ratione cuius subdito huius territorii denegata iustitia est, ad effectum, vt læso a gente iniqua satisfiat.

CAP. II.

(a) Solent nonnulli hanc speciem *pignorationem* appellare, alii vero totam repressaliarum naturam in hoc ipso querere. vid. Ziegl. *de iurib. maiest. lib. 1. c. 34. §. 29. Grot. lib. III. c. 2.* Hoc ius potissimum defendunt ex *belli iustitia*, adeo vt nonnulli illud ipsum *belli minus solennis* nomine insignire soleant, ex quo ulterius deducunt, inter illas personas ius hoc exerceri posse, inter quas licite bellum geritur; quando enim iudex adest supremus, qui propter denegatam iustitiam, adhuc adiri potest, toties ad hoc extremum medium deueniri nequit, quo intuitu has pignorationes status imperii inter se iure haud exercent, bene tamen erga extraneos. Eatenus autem ad ius publicum vniuersale spectant, quatenus ab imperante adhibentur pro *securitate & defensione subditorum suorum*, quibus a gente extranea vel ius denegatum, vel alia iniuria facta. Cum enim hoc ipso non tota respublica læsa, sed tantum quidam ex republica, & hinc propter horum læsionem bellum mouere & totam rempubl. in ambiguum vocare discrimen periculosum, ne dicam iniquum videbatur, expeditior modus cogendi gentem iniquam introduci & exerceri cœpit, qui tamen non raro ad bellum ipsum ansam dare solet.

(b) Supra

CAP. II.

De

Iuribus tranquillitatem internam
reipublicæ respicientibus.

§. I.

Si imperans rempublicam à vi externa defendere debet, multo magis eidem incumbit, eandem præstare securam & incolumem a vi interna, (b) statui civili admodum inimica, & quæ

- (b) Supra dictum est, statum reipublicæ in *Unionē* subditorum *arctissima* fundari. Quando hæc patitur, vel plane dissolvitur, corpus civile ruinam minatur, cum per vim internam consumatur, & præterea a vi externa salva & incolumis præstari non possit. *Quoties enim civitas, ut philosophatur C. Claudius apud Dion. Halicarn. lib. XI. concors bellum suscipit, & idem omnibus, tam illis, qui imperant, quam illis, qui parent, stitile videtur, omnes alacriter mala subeunt, nec ullum laborem aut periculum refugiant. Quotiens vero intestino malo laborans priusquam res domesticas componat, bella externa suscepit, & multitudini in mentem venit, se non pro suis bonis mala passuram, sed ut aliorum imperium in se magis confirmet: ipsi vero duces cogitant, suas copias non minus quam hostiles sibi inimicas fore, cetera quoque laborant, & quavis manus istiusmodi exercitus facile debellare & delere potest. Vt plurimum hostes inde ansam arripiunt, inuadendi rempublicam, si animadvertunt, illam internis confictari malis. Cum ob tyrannidem Decemvirosum & imprimis Appii Claudii maior pars reip. ægra esset, Sabini & Æqui bellum intulerunt Romanis. Illi enim, ait C. Claudius*

quæ rempublicam crudelius quam externa affligere solet. (c)

§. II. Obligatio hæc imperanti suggerit media ad finem facientia, quibus vel præcavet, neta-

dius apud Dion. Halicarn. cit. l. cum audierint, iam pridem nostram rempublicam fluctibus & tempestatibus agitari & laborare, & plebem patriciosque a reipubl. præsidibus animo alieno esse, existimarunt, si quod externa bellum habet præter mala intestina inferretur, & magistratus bellent copias educere ad agri propugnationem, eos neque habituros omnes ciues admilitare sacramentum promissos, ut antea, quod magistratus odio prosequantur, nec duces penis lege statutis in contumaces & furios, veritos, ne quod gravium malum faciant. Eos vero, qui obtulerint, & arma ceperint, aut signa deseruros, aut si permaneant, rem in præliis ignaviter dedita opera gesturos, quorum nihil sperarunt, quod non sit verisimile. Quæ cum ita sint, ratio dicitur, præmandam esse rempublicam, non armis modo neque adversus hostem, sed quod multo maius, multoque asperius, bonis pacis artibus, quibus unio illa interna conservatur, & fulcitur. Salustius erat. I. de republ. ord. c. l. n. 7.

- (c) Oritur illa calamitas publica a vi interna, seu ipsis subditis, Reipublicæ incolumitati insidiantibus, quales morbi interni eo magis metuendi sunt, quoniam constat, homines ad turbas movendas esse pronos & proclives, ad parendum vero & statum civilem facis ineptos, ut supra Lib. 1. c. 1. p. 131. demonstratum. De Hispanis Iustinus lib. XLIV. c. 2. Hispani bellum quam otium malunt, si extraneus deest, domi hostem querunt. Imo hoc vitium magnarum civitatum esse Livijs Lib. XXX. c. 44. hisce verbis prodit: Nulla magna civitas diu quiescere potest, si foris hostem non habet, domi inuenit, ut prævalida corpora ab externis causis, tuta videntur, sed suis ipsa viribus onerantur. I-
- psura

ne talia mala erumpant, vel si iam eruperint, vt mature extinguantur, & ciuitas ad pacem redacatur. (d)

§. III. Quoad prius membrum ius competit

psum vastissimum corpus imperii Rom. magis sub hoste interno quam externo cecidit. *Ei ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parebant, fuere tamen ciues, qui se remque publicam obstinatis animis perditum irent, vt ait Salust. de bell. Catil. c. 36.* Comparant alias eruditi rempublicam cum corpore humano, vti Hobbesius facit, quod pati potest a vi externa, & internis nonnunquam, imo vt plurimum, affligitur malis, quæ eo grauiora sunt, quo magis destructionem corporis secum trahere possunt. Ad hæc mala auertenda regulæ tum prudentiæ politica, in politicis tractandæ, tum iuris publici vniuersalis, hic excutiendæ, faciunt.

- (d) In corpore humano conseruando itidem hæc duo attenduntur, & sic quoque in corpore ciuili. Sicuti in pace de bello cogitandum & ad futura pericula quis semper instructus esse debet, ita ad præcauendas omnes turbas talis ordo in republica seruandus, quo turbatoribus omnes viæ præcludantur, aliquid molienti contra rempublicam. Nouit homo, corpus, quod sustinet, esse languidum, morbis obnoxium; nouit etiam imperans, corpus ciuile, quod sustinet suo imperio, esse corruptum, & hinc quæ contra mala metuenda adhiberi debeant remedia, sollicitè indagare debet. Cum vero interna reipubl. quies in concordia subditorum consistat, hæc vero per culturam iustitiæ obtineatur, studium eius ante omnia excolendum est imperanti, quippe quæ ciuium concordiam alit & conseruat, vt ait Dion. Halicarn. lib. II. in f.

(e) Fru-

tit imperanti, medijs sanæ rationi conuenientibus subditos constringendi & potentiam eorum minuendi, (d) ne quid audere possint
 contra

- (d) Frustra de remedijs contra morbos quæstio instituitur, nisi fontes morborum fuerunt detecti. *Causa morborum ciuilium* sunt infinitæ, quas indagare debent hi, qui *prudenciam ciuilem* tractant. Sed plerique hanc doctrinam vel plane omiserunt, vel satis frigide tractarunt, quia materijs plane alienis tractatus suos impleuerunt, proprias neglexerunt, in quo tamen Dn. Hertius ceteris omnibus exemplo contrario præiuit, ostendens in *Elem. prud. ciuil.*, potissimam partem huius doctrinæ consistere in eruen-
 dis morborum ciuilium causis, & suggerendis remedijs sufficientibus. Ut rem in compendio completar, malum internum statui publico imminet vel a *nimia paucorum autoritate* & potentia, vel a *nimia plebis libertate*. Priori casu, si præsertim sub se militem habent, nihil non tentare possunt contra statum publicum, præsertim cum *potentia* vel *autoritas* in occulto latere, & sub specie *pietatis* vel *virtutis* sese publico commendare possit, quod optime illustrat Förstner ad Tacit. P. 1. p. 148. seqq. sed postea erumpit in flammam, toti reipublicæ ruinam minantem. Deplorant adhuc plurima regna imprudentiam maiorum, qua clero tantam vbiuis autoritatem & potentiam indulerunt, quam suppressendi ius fasque fuisset. Quantæ strages, quantæ turbæ in rebus publicis inde ortæ! Est quippe plebs ita comparata ex iudicio Curtii, *vt vbi semel superstitione captæ est, plus pareat satibus quam ducibus*. Atque ex hisce malis metuendis plura iura imperanti adscribenda, præsertim quoad sacra, quæ alias eidem tribuenda non erant, vti suo loco videbimus. Posteriori casu, vbi *nimia* populi libertas adest, multum patitur res-

contra statum publicum, vel alio modo rempublicam reformandi. (e)

§. IV. Ius reformandi rempublicam vtut imperanti proprium fit, tamen pro statu diuerso reipublicæ illis quoque committi solet & potest

publ. a factionibus, quibus ordinarie populares respublicæ sunt obnoxiz, maxime si licentia concionum publicarum accedat, quæ imprudentem plebem ad quæuis facinora sollicitant. Non inepte reip. R. iacturam Cicero orat. pro L. Flacco p. m. 500. inde deducit aiens: *Ille vetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc vno malo concidit, libertate immoderata ac licentia concionum.* Restringenda ergo est nimia subditorum auctoritas & libertas, sed legitimis modis & mediis.

- (e) *Modum* reformandi ciuitatem regulæ politicæ suggerunt, sed *ius ipsum*, ex hac doctrina petendum. Cui enim totius reipubl. salus commissa est, circa reformationem quoque sollicitus esse debet, siue per se, siue per alios illam expediat, exemplo reip. Atheniensis, quæ Solonem constituit reipubl. reformatorem, quæ periculosisimo laborabat. Idem ius affectabat Lycurgus, sed magis vi, quam iure moribus corruptam Spartam reformauit, cum ius reformandi ipsi haud demandatum fuerit. Plenius de utroque exemplo agit Huber. *de iur. ciuit. lib. 3. S. 3. c. 4.* Impudentius autem & maiori cum specie iuris nemo hactenus *ius reformandi respublicas* affectauit, quam præsul Romanus, ex vniuersali cura circa ecclesias, & cum respublicas quoque ad ecclesias traxerit, has quoque pedo suo subesse iudicauit. Verum res inuertenda est. Sunt ecclesiæ in republica, non contra. Clericorum est, principem admonere de reformatione instituenda, non *ius reformandi reipubl. sibi* tribuere. (f) In

& potest, quibus totius prouinciz cura & administratio concredita est. (f)

§. V. Ita tamen ius reformandi exercendum est, (I.) quatenus absque maioris mali metu fieri, & status reipublicæ illibatus seruari potest; alioquin non inique imperans quædam reipubl. incommoda & mala tolerat, (g) ne totum corpus interitui exponat.

§. VI.

(f) In statibus popularibus hoc ut plurimum accidit. Solon ex decreto Atheniensium ius reformandi exercuit, uti ad §. antec. dictum est: Simile ius illis concessum erat, quibus apud Romanos prouinciz demandate erant. Prouocat huc Cicero lib. VI. ad Attic. epist. I. aiens: Appius ad me ex itinere bis terue uxoribus literas miserat, quod quedam a se constituta rescinderem. Ut si medicus, cum aegrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico, qui sibi successerit, si, quæ ipse in curando constituerit, mutet ille: sic Appius cum eæ a prætoris prouinciam curaret, sanguinem miserat, quicquid potuit, detraxerit, mihi tradiderit enecliam: ἀποβαταρὰ ποῦλον eam a me non libenter uideret, sed modo succenset, modo gratias agit. Nihil enim a me fit tum uilla illius contumelia, tantummodo dissimilitudo offendit hominem &c. Hinc consuetæ formulæ apud Romanos, quando magistratui reipubl. commendabant: uideret, ne quid reipubl. detrimenti experet, (quæ formula tamen ultimæ necessitatis tantum habita est, Liviø teste, lib. III. c. 4. inf.) ageret uti e reipubl. fideque sua esse uidebitur, faceret, quod reipubl. expedire iudicasset, Briffon. de salenn. pop. R. Verb. lib. 2. p. 212. seqq.

(g) Saepe iniqua sunt toleranda, si absque iactura reipubl. insigni reformari nequeunt, quod exemplis il-

Iustrat Cicero *lib. II. ad Attic. epist. 1.* vbi simul imprudentiam Catonis, omnia exacte & seuerè in statu turbidò expedire conantis, notat. Cariolano, ciuì optimo, & de salute reipubl. admodum sollicito, nihil magis obfuit, quam nimis accurata & seuera iuris obseruantia. Cum enim plebeis mediocriter cedere debuisset, eorumque cupiditatibus aliquid indulgere, & inger eos Principem obtinere locum, id facere noluit, sed quod contra res omnes iniustus diceret, odium sibi contraxit, & ab iis expulsus est. Dion. Halicarn. *lib. VIII.* Inde postea tot mala reipubl. affligerunt. Equidem, quod miror, ipse Cicero *lib. III. de LL.*, omnia tentanda vult, nec, an aliquid obtineri possit, laborandum esse. Ita enim ille: *Ista sententia maxime & fallit imperitos, & obest sapissime reipublica, cum aliquid verum & rectum esse dicitur, sed obtineri, i. e. obsistì posse populo negatur. Primum enim obsistitur, cum agitur seuerè; deinde opprimi in bona causa est melius quam male cedere.* Ipse tamen antea *ait. epist. 1. in Catone* hoc notaverat, quod summa fide noceat interdum reipubl., & sententiam dicat tanquam in Platonis πολιτειᾳ non tanquam in Romuli face. Concedo nimiam timiditatem abesse debere a reformandi studio. Si tamen simul imprudentia concurrat, & certissima reipubl. iactura, non reformatur respubl. sed deformatur. Quemadmodum medici non raro in desperatis morbis vnice præcauent, ne malum latius serpat: ita quoque imperans in statu admodum corrupto ciuitatis non semper pronus esse debet, ad statum reipubl. in melius formandum, sed tunc id tantum videndum, ne moles reipubl. male cohærens plane corruat. *Medici plus interdum quiete, quam mouendo atque agendo proficiunt,* ait Liuius *lib. XXII. c. 18. in f.* & in morbis nihil est magis periculosum quam immatura medicina, iudice Seneca in *consol. ad Heluid. c. 1.* Reprehendit hoc Lucanus *lib. III.* in Sulla dictatore ita canens:

Dum

§. VI. (II.) Ipsa media, quibus reformatur status publicus, ita debent esse comparata, ne iuri publico vniuersali aduersentur, (h) alioquin Machiauellismum sapiunt.

§. VII.

*Dum nimis iam putrida membra rescidit,
Excessit medicina modum, nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus, periere nocentes,
Sed cum iam soli possent superesse nocentes.*

Plures in regno Poloniz sunt irregulares gubernandi formæ, vnde tot mala reipublicæ imminet; sed omnes funditus extirpandi forent, si status in melius esset reformatus. Vtut itaque in statu corrupto finis *civilis pacis* non perfecte obtineatur, comparatiue tamen loquendo melius est, si aliquatenus obtineatur, quam si in totum per immaturam reformationem deficiat.

- (h) Consilia ad conseruandam rempublicam a politicis varia traduntur, quæ tamen sæpe a regulis iustitiæ recedunt, qualia detexit Noricorum decus Pellerus in *Polit. scelerato*. Illa autem veram reformandi viam & salutem reipubl. continent, quæ (i) a tramite iustitiæ non abeunt, quale erat consilium Themistoclis, de quo Cicero lib. III. de *Offic. Themistocles*, ait, post victoriam eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in concione, se habere consilium reipubl. salutare, sed id sciri opus non esse: postulauit, vt aliquem populus daret, quicum communicaret. Datus est Aristides. Huic ille: classem Lacedæmoniorum, quæ subducta esset ad Cythem, clam incendi posse, quo factò frangi Lacedæmoniorum opes necesse esset. Quod Aristides cum audisset, in concionem magna expectatione venit, dixitque, perutile esse, quod Themistocles afferret, sed minime honestum. Itaque Athenienses, quod honestum non esset, id ne vtile quidem putauerunt, totamque eam rem, quam ne audierant quidem, repudiauerunt. Recte Tacitus lib. IV. *histor. cen-* set: sola bona, quæ honesta: mala tantum, quæ turpia.

De Cyro Xenoph. in *Cyropædi* lib. VIII. p. m. 307. lit. c. familia docet inquit: *quamobrem despicens, quo ab his quoque tutus esset, arma quidem illis adimi & reddere ad bellum ineptos, minime probauit: quod esse illud & cum iniuria, & cum imperii euerfione coniunctum duceret. Rursum eos non admittere, ac palam declarare, quod fidem eis non haberet, id belli arbitratur esse initium. Itaque hoc unum istorum omnium loco iudicabat, & optimum esse ad securitatem suam & honestissimam, si præstantissimos illos sibi redderet amiciores, quam inter se ipsos essent. (II.)* Qua constantem & durabilem reipublicæ afferunt pacem & tranquillitatem. Gallia, quæ antea imperio Romano terrorem incusserat, tandem subacta, at nihilominus inquieta erat & variis agitabatur motibus. Unde existimabat Cicero de *provinc. procons.* illam sempiternis vinculis esse adstringendam: *impolita enim res, ait, & acerba si erunt relictæ, quanquam sunt abscissæ, tamen afferent se aliquando, & ad renouandum bellum renouescunt. (III.)* Denique hæc quoque ratio sanandæ reipublicæ est, quæ præfenti accommodata est statui. Notat Cicero lib. II. ad *Att. epist. 1.* Catonem, quod optimo animo utens & summa fide, noceat interdum reip. Dicit enim tanquam in Platoniæ moderatæ non tanquam in Romuli face sententiâ. Aliæ rationes in republ. ægra, aliæ in sana adhibendæ. Eadem ferefata habuit intempestiua sapientia Musonii Rufi, quæ feditiosum militem ad officium reducere tentauit, de quo ita Tacitus lib. III. *histor.* *Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiæ & placita Stoicorum emulatus: cæptabatq; permixtus manipulis, bona pacis & belli discrimina differens, armatos monere. Id plerisque ludibrio; pluribus tædio; nec deerant, qui propellerent, proculcarentque, ni admonitus modestissimi cuiusque & aliis militibus, omisisset intempestiuam sapientiam. Breuiter, ad consilium de reipublica dandum, caput est, nosse reipublicam, ut ait Cicero lib. II. de orat. p. 249. & sicuti non semper idem status rerum,*

ita

§. VII. Quo posito nullum ius imperanti competit e medio remouendi eos, (i) quos sibi & reipublicæ suspectos credit. cum aduersus metum incertum saniora adsint consilia.

§. VIII. Multo minus supra dicta obligatio imperanti ius tribuere potest exercendi. *Ostracismus*, (k) exemplo Atheniensium, qui suspectos reipublicæ exilio mulcabant.

§. IX.

ita quoque consilia ad præsentem rerum faciem directæ esse debere ratio suadet. *Optime*, ait Dion. Halicarnass. lib. X., *administratur ciuitas, quæ se pro rerum statu fortuna accommodat, & optimus consiliarius ille est, qui non priuatis inimicitii impulsus aut gratia adductus, sed publica utilitate commotus suam sententiam dicit.* Huiusmodi consilia sana si negliguntur, respublica ex interna sua peste, qua laborat, consumitur. *Sicut enim rubigo, (vt eleganter ait Polyb. Hist. lib. VI. n. 8.) ferro, cossæ & teredines ligno congenita pestes insunt, adeo vt quamuis nihil extrinsecus illa læserit, per ea tamen, quæ cum ipsis sunt nata, intereant: sic etiam natura legibus simul cum singulis rerumpubl. formis nascitur aliquod vitium quod assidue illas comitatur &c.* id quod in seqq. declarat.

(i) Hoc scelestissimo medio vsus est Alexander M. de quo Iustinus lib. XI. c. 5. ita: „Proficiscens ad bellum Per-
 „sicum omnes nouerca suæ cognatos, quos Philip-
 „pûs in excelsores dignitatis locum prouehens
 „imperii præfecerat, interfecit, sed nec suis, qui
 „apti regno videbantur, pepercit, ne qua mater, a
 „seditionis, procul se agente, in Macedonia rema-
 „neret.

(k) **OSTRACISMUS**, dictus ab *Ostraco* i. e. testula; cui

§. IX. Certe qui dominatum defendunt aut illimitatam populi licentiam, non possunt non hunc modum defendere: (1) interim tamen

nomen eius, qui eiiciendus erat, inscribebant, apud Athenienses in vsu fuit, ad instar medicinæ adhibitus, cuius ope ad expurgandam ciuitatem constituta tempore populus *visi* solebat; nam ei exitum indicebatur, qui ceteros gloria, diuitiis, existimatione superaret, ut ait Plutarch. in *Nic. vita*. Cum vero talis non ob delictum, sed magis ob virtutem suam eiiceretur, bonæ non publicabantur, quo exilii genere præstantissimi viri afflicti sunt contra meritum, ut Themistocles, Cimon, Thucydides, Alcibiades, Aristides, & alii, utpote quos plebs ab autoritate & virtutem nimis reipubl. suæ suspectos habebat. De origine eius vid. tom. 9. *obs. Hall.* 3. §. 8.

- (1) Obiiciunt, rationes *utilitatis publicæ* ita postulasse, ut reipubl. suspecti eiicerentur, trahere omne magnum exemplum aliquid ex iniquitate, quod contra singulos utilitate publica compensetur. Ast hoc modo quæcunque facta iniqua sub prætextu *utilitatis publicæ* abscondi & excusari possent. Nam alia mitiora media excogitari potuissent, infringendi horum autoritatem & potentiam, quam ut ita indignissime habiti fuerint. & iniquum est malo afficere ciues, qui præmiis decorandi sunt, & denique qui indignissime patria pelluntur, sæpe plus possunt eandem affligere, ubi absunt, quam ubi præsentis remanissent. Plus nocuit quam profuit eiectio Cariolani Romanis, qui Volscos contra Romanos excitauit, iisque insignem cladem attulit, teste Dion. Halicarnasseo *lib. VIII.* Neque obstat, quod Ostracismus pœna non fuerit; ut diserte fatetur Diodorus Siculus *XI. 55.* vel ut Plutarchus loquitur in *vita Aristid.* non improbita-

tis

men constat, quod ita optime meriti de re-
publica, publicis decorandi præmiis, ob me-
tum incertum indignissime habeantur, & in-
fontes puniantur, quin quod in horum eie-
ctione sæpe plus damni capere possit respubl.,
quam si eosdem ex merito fouerit.

§. X. Nec iniquitas remouetur hac ratione,
quod æqualitatem inter ciues conseruauerit.
(m) quæ & aliis legitimis modis conseruari
potest. Multo minus admittendum, quod ostracismus fuerit *malum* (n) *necessarium*, nam talis
necessitas fingitur, non probatur.

§. XI.

*is pœna erat Ostracismus sed. honestum nomen impoli-
tum rei erat, nimia potentia imminutio, eratque inui-
dia lenimen tolerabile.* Sufficit enim, quod fuerit in-
signis afflictio, quam ille a republica sustinebat, qui
insignia merita in eandem contulerat.

(m) Nulla potest popularis dari ciuitas, in qua omni-
moda adsit æqualitas inter ciues, neque vnus, vel
alterius inæqualitas statim noxia dici potest reipu-
blicæ, modo caueatur, ne administratio reipu-
blicæ tali committatur, quo casu nihil adeo metu-
endum est. Deinde addunt, experientiam testari,
ex vnus potentia seditiones ortas fuisse, adeoque
mature eam infringendam esse, vt securitas publica
conseruetur. Verum & tales seditiones aliis præca-
ueri potuere mediis, & ostendunt talia exempla il-
lud tantum, caute in republica potentiam vnus ef-
se infringendam.

(n) Imo quidam ne quidem *malum* hic admittunt, quod
haud dici possit *malum*, extra patriam viuere. Quod
si ita est, cur exilia & relegationes ad pœnas, refe-
rimus? Hoc largior, cum nullum sentire malum, qui
sponse extra patriam uiuit, sed qui viuere extra illam

§. XI. Sunt autem alia media iusta & æquissima, & magis tuta, (o) quibus huiusmodi potentiorum subditorum autoritas infringi potest, quæ imprimis ad scholas politicorum spectant.

§. XII. Præterea quoque (II.) in exercitio iuris reformandi causæ morborum (p) spectandæ sunt. Causa morbi interni potissimum est ex vitio status, per leges publicas male adornati. (q) Neutiquam vero imperanti ius concedi-

---

cogitur, qui e patria eiicitur, non potest non affligi. Neque obstat, quod hæc eiectio non infamauerit, nam etiam, qui a latronibus multis afficitur vulnerebus, non notatur infamia, & tamen indignissimo affectus malo dici recte potest.

(o) Plura excogitata sunt consilia a politicis, quæ referuntur a Forstnero *in not. ad Tacit. p. 153. seqq.* & in *tom. 9. obs. Hall. 3. §. 19. seqq.*

(p) Optime Cicero *lib. III. Tuscul. quest. de medici causa morbi inuenta curationem esse inuentam putant: Sic causa ægritudinis reperta medendi facultatem reperiemus.*

(q) Vitia status potissimum ex ipsis institutis publicis desumuntur, quando leges fundamentales reipubl. ita sunt comparatæ, ut non possint non subditos disporre ad turbas, renitentiam inter eos, qui regimini præsunt, producere, & præterea id operari, ut negotia publica, maxime, quæ securitatem internam respiciunt, segniter & difficulter expediri queant. Nihilominus tamen obligatur illis, quibus cum pactus est, veluti statibus provincialibus, & his inuitis nihil contra pacta hæc audere potest. Sunt qui instant, imperantem eiusmodi legibus fundamentalibus, reipubl. aduersis, stringi non posse, quippe cui antiquior esse debeat

cedimus, sub prætextu melioris status introducendi, leges fundamentales, quibus ipse ligatur, dissoluendi & annullandi, atque alium statum adornandi, nisi fiat consensu eorum, quorum interest.

§. XIII. Aliud dicendum arbitror de illis promissionibus, quæ evidentè iurî naturæ repugnant, & sic nullam producere possunt obligationem. (r)

§. XIV.

debeat salus totius corporis, quæ in facili expeditione negotiorum publicorum & tranquillitate interna, mutusque harmonia consistit. Ast rehero a) pacta huiusmodi non esse absolute iniuria, sed aliquatenus reipublicæ incommoda, interim nihilominus obligatoria. ß) antequam imperium acciperetur, cogitandum fuerat, utrum eiusmodi conditionibus esset accipiendum; ast ubi semel conditiones & pacta placuerunt, postea displicere nequeunt. γ) Utilius est præsentî statui reipublicæ, pacta talia servare, quam rescisis pactis, novum velle introducere statum, quod certe non in publicam utilitatem, sed contra eam vergeret, cum inde prima occasio ad bella civilia, rententiam, seditionem & tandem *anarchy* nasci soleat.

(r) Refero huc licentiam duellorum, quæ olim in Germania in ius abierat, adeo ut certis legibus publicis circumscriberentur, & ad causarum decisiones adhiberentur, indeque olim nota fuere die *Kampffrecht* und *Kampffgerichte* vid. Mauriti. *de Duell.* §. 29. Rachel. *de duell.* De horum iniquitate plenius agitur *tom. 9. observ. Hall.* §. 5. §. 11. seqq. Quis vero assereret, principem constringi sua promissione, ne hunc morem impium tolleret? Interim hoc non nego, summa providentia opus esse in tollendis abusibus, uti ad §. V. iam moni-

§. XIV. Deinde morbi interni ciuitatum etiam oriuntur ex subditorum moribus deprauatis. Ad hos itaque, quantum fieri potest, emendandos summam imperans adhibere debet curam, (s) & hunc in finem iura varia ipsi competunt infra discutienda.

§. XV. Hoc ipso tamen imperanti haud competit ius extirpandi funditus hanc vel illam sectam, (t) quæ in conceptibus intellectu-
alibus

monitum est, cum mala inueterata difficulter eradicari soleant, quod historia de extirpanda licentia duellorum ostendit.

- (s) Hoc impetrabit imperans, (a) si paci studeas, cum tempore belli subditorum mores magis deprauentur. Ita Augustus deuictis omnibus & pacatis gentibus conuersus ad pacem primum in omnia mala & in luxuriam fluens seculum grauibus seuerisque legibus multis coeruit Florus lib. IV. c. 12. (β) si a summis in republica vitis incipiat, quippe a quibus luxus, magnificentia aliaque vitia in republ. redundant, quosque alii gregatim sequi solent. Quæcunque autem inuolutio morum in his extiterit, eandem quoque in populo sequetur. Hoc supposito Cicero lib. III. d. LL. fati recte iudicat inquiring: Ego nobilium vitis vitæque mutato mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de republica morentur vitiosi principes, quod non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundant in ciuitatem: neque solum obstant, quod illi ipsi corrumpuntur sed etiam quod corrumpunt, plusque exemplo, quæ peccato nocent. (γ) Si ipse imperans operum exemplo subditis præcat, quod cap. seq. §. III, plenius illustrabitur.

- (t) Romanæ ecclesiæ sectatores non tantum ius concedunt imperanti, sed etiam quoque obligatum esse volunt

alibus ab aliis differt, ceteroquin mores satis probos præ se fert; talis enim extirpatio ad pacem internam conseruandam nihil facit.

§. XVI. Et cum doctrina & scriptis nefariis animi subditorum ad pessima quæque contra rempublicam molienda possint præparari, (u)
ius

lunt ad extirpandos hæreticos, quasi absque horum extirpatione quies interna non possit haberi: quod exemplo lanienæ Parisiensis probant. Non nego, propter diuersitatem religionum interna odia & disidia in republica esse orta, sed autores harum turbarum plerumque fuere Clerici *dominantes*, e quorum re fuit, dissentientes suspectos facere, & omnium odium in eos excitare, quo semel excitato, plebs incauta sub *specie pietatis* turbas mouere potest. Verum in eiusmodi casibus interna inquietas ex diuersitate religionis non oritur, sed potius a clero dominante, atque adeo hic constringendus, & ciues ad mutuam tolerantiam assuefaciendi, quod facile fieri potest, ubi autores turbarum satis domiti fuere. *conf. infr. c. X. §. 5.*

(u) Inepta plebs destituitur iudicio discretiuo, & falsa doctrina facile decipi potest, qua si semel mens imbuta fuerit, non iniuste se tumultuari credit. Ast in *hypothesi*, quænam tales *seditiosa sententia* sint, non semper satis determinari potest. Quo magis imperans ad dominatum inclinatur, eo minor plerumque dicendi licentia, cum verba quæcunque captentur, & in interitum loquentis explicentur: ast benignitas imperantium raram illam felicitatem operatur, *vt sentira que Velis, & qua sentias, dicere liceat*, vt ait Tacitus *lib. I. Histor. q. 1.* Similiter qui dissentientium opiniones impugnant, non raro dilabuntur ad hanc rationem, clamantes, doctrinam hanc esse *ineptam, seditiosam,*
& rti-

ius competit imperanti, libertatem talem restringendi & prohibendi, ne seditiosæ spargantur doctrinæ.

§. XVII.

& reipublicæ maxime contrariam, vti supra exemplum vidimus de hypothesi, quod *Maiestas non sit immediatè a Deo*. Catalogum seditiosarum opinionum collegit Hobbes de *Ciuo c. XII.* sed sæpe fallitur. Sic in *§. 1. c. 12.* ad seditiosam sententiam refert, *iudicationem boni & malæ ad singulos pertinere*. Ast confundit varios & diuerfos respectus, *iusti & honesti & licentiæ externæ*, id quod ab aliis iam notatum est. Potest imperans in republ. sua determinare, quid effectum externum iuris habere debeat nec ne, sed *naturam rei moralem*, quam ex norma diuina habet, mutare nequit, atque de hac etiam licite iudicant singuli, & nos iudicamus in Academiis. Porro ad seditiosas opiniones in *§. 2.* refert, *non esse obediendum imperanti iniqua imperanti*, quia scilicet credit, omnem actum a principe esse iustum, quatenus iussus est. Hoc concedi potest quoad forum externum & effectus iuris. Quid itaque, si quis inbeatur ab imperante, incestum cum matre committere? Deum aut Christum abnegare? Ergo Apostoli seditiosam opinionem fouerunt, docentes, Deo esse magis obediendum quam hominibus? Magis sobrie philosophabatur Lycortas prætor apud Litium, *lib. 39. c. 38.* aiens: *Veremur vos Romani, & si ita vultis, etiam timemus, sed plus veremur & timemus Deos immortales*. In *§. 6.* impie ad seditiosas opiniones refert, *fidem & sanctitatem non studio & ratione naturali acquiri, sed semper supernaturaliter hominibus infundi & inspirari*. Agnouit hic quosdam abusus committi, sed eo ipso non debebat alterum eligere extremum. S. Scriptura infinitis locis satis docet: *fidem esse opus Dei*, adeoque *viribus naturalibus acquiri non posse*. Similes sententiæ seditiosæ & reipublicæ aduersæ passim a genti-

§. XVII. Inprimis nullæ sunt tolerandæ factiones (x) in ciuitate, sed maturis consiliis mox illis occurrendum.

§. XVIII.

gentilibus Christianis obiectæ sunt, de quibus videatur Dn. Buddeus *diss. de Concord. relig. Christ. stat. civ. c. 2.* Postquam vero hodie religio Christiana in varias scissa est sectas, & ita a vera doctrina Saluatoris nostrî recessit, negari vtiq; nequis, in his vel illis sectis talia dogmata, salutis reipublicæ aduersantia, deprehendi. Præsertim Romanensium doctrina tales hypotheses fouet, veluti, quod fas sit principem, quem e iudici pro tyranno habent, interficiendi, quod imperantes subsint potestati pontificis, quod clerici a potestate seculari exempti sint, quod pontifex possit subditos absoluerè a vinculo subiectionis &c. Docent omnium seculorum historix, quantas turbas hæ seditiosæ doctrinæ in rebus publicis dederint, postquam in praxin deductæ sunt. Anabaptistarum & Quackrorum opiniones, an & quatenus seditiosæ dici mereantur, ex professo excusit Dn. Budd. *cit. l. cap. VI.* Propius ad seditiosas opiniones referri debet VVilhelm. Rosæi impius liber *de auctoritate reip. christianæ in reges impios & hereticos*, qui proinde anno 1594. Parisiis recte combûstus est.

x) Apprime ad rem Livius IV. *Hist. 9.* ait: *Factiones fueruntque pluribus populis magis exitio, quam bella externa, quam fames morbius, quæque alia in Deum iras, sicut ultima publicorum malorum vertunt.* Principes Etrurix de Romano populo non inepte iudicarunt, æternas esse opes Romanas, nisi inter semetipsas seditiosis seuiant, id vnum venenum, eam labem ciuitatibus opulentis repertam, sicut magna imperia mortalia essent. Livius *lib. II. c. 44.* & in genere de vulgi indole ex rei veritate ait Tacitus *lib. I. Hist. Vulgus seditiosis & ambizioso imperio letum, per turbas & raptus facilius ad bellum*

§. XVIII. Quodsi tandem mala hæc publice erumpunt, & subditi turbas mouent contra rempublicam, oritur inde *crimen perduellionis*, eo grauius & seuerius puniendum, (y) quo magis

bellum ciuile impellitur, uti post Galbæ mortem apparuit. Ad sunt quidem exempla, quod aliquando imperantes factiones fouerint ad stabiliendam tyrannidem, de quibus vid. Forstnerus ad *Tacitum p. I. p. 241.* verum hæc a iuris ratione aliena sunt, nec semper speratum effectum fortiuntur, quod exemplo suo satis luctuoso probatum dedit Carolus I. Rex Angliæ, Presbyterianis favens contra Episcopales. Huiusmodi imperans infinitis ipse est obnoxius periculis, adeo ut recte Cicero *Philipp. II.* dicat, *millies perire esse melius, quam in sua ciuitate sine armorum presidio non posse viuere.* Exemplum optimum ipse præbet Otho imperator, postquam cæde sese maculauerat, cum timeret, ut euenit *inclinatis ad suspicionem mentibus*, timebatur. sed imperium eius minus diuturnum erat, *Tacitus lib. I. histor.*

- (y) Apud plerosque populos durissimæ poenæ in rebelles sunt constitutæ. Vestigium adhuc aliquod superest in *l. 5. C. ad L. Jul. Maj.* de cuius æquitate circumferuntur iudicia, de qua infra *c. VIII. §. 20.* Interest sane omnium imperantium, tale scelus puniri multo magis, si ad effectum perductum, & cæde imperantis infasta auctum sit. Cum ex rebellionem Othonis Galba esset occisus, *plures quam CXX. libellos præmia expostentium ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius postea inuenit, omnesque conquiri & interfici iussit, non honore Galbæ, sed tradito principibus more, munimentum ad præsens, in posterum vitiationem Tacitus, lib. I. Histor.* Hoc interim constat, sæpe populum adeo ad motus ciuiles esse pronum, ut non aliter quam grauisimis

gis Reipublicæ & status publici interna quies turbatur.

§. XIX. Imo cum etiam inter ipsos subditos peculiare aliquod vinculum ad mutuam pacem reperitur, oritur inde ingens crimen, si coadunatis hominibus seipsos hostiliter inuadant, (2) quo ipso pax publica reipublicæ frangitur.

§. XX. Hinc recte imperantes diiudicationem horum criminum sibi soli vindicant, & pœnz

nissimis suppliciis coerceri & a seditionibus auocari queat, quo ipso imperans non transgreditur limites iustitiæ, qui alia ratione tranquillitatem internam conseruare nequit. Nonnunquam medios inter motus statim quidam ad supplicium rapiuntur, cessante omni processu, quem alias *regula iustitiæ* postulant, id quod fit *non pœnz festinatione, sed periculi præueniendi causa* ut dicitur in *l. 6. §. 9. de iniusto, rupt. & irrit. fact. testam.* Et hinc non iniquum iudicatum fuit, singulis committere vindictam in eum, qui ad patriam delendam venit, adeo ut liberi etiam sine scelere parentes interficere potuerint, præmiis adhuc afficiendi *l. 35. de relig.*

(2) Crimen hoc in imperio nostro satis notum est, & non inepte *fractæ pacis publicæ* vocatur. Turbata erat per licentiam diffidationum quies publica, ad quam reducendam tot semper fuit curæ imperatorum, quia non potest non ipsa salus reipublicæ periclitari, si impune tales diffidationes permittuntur, & discordiæ ciuiles haud supprimuntur, quæ ad bellum & interitum viam aperiunt. Tempore belli Cæsar. Rex Pharnaces magis discordiæ Romanorum fiducia quam virtutis suæ infesto in Cappadociam agmine ruebat *Flor. lib. 17. c. 2. n. 62.*

Aa

(a) Inter

pœnz determinationem sibi referuant, (a) licet inferiori magistratui in omnibus reliquis delictis cognitionem reliquerint.

§. XXI. Dum itaque rebelles sub obsequium reducere imperans intendit, non vtitur aduersus eos *iure belli* (b) proprie loquendo,

(a) Inter ICtos adhuc hodie disputari videmus, an etiam iudex inferior, qui merum imperium habet, possit cognoscere de crimine læsæ maiestatis seu perduellionis, cum de omni alio crimine cognoscere possit? quod non dixerim, α) quia hoc crimen immediate concernit imperantem & statum publicum, nec β) huic negotio semper sufficere potest magistratus inferior, quia rebelles vt plurimum socios eiusdem criminis sibi adsciscunt, & propterea magis metuendi sunt. Accedit γ) quod hoc delictum *uniuersam* rempublicam concernat, cuius defensio soli imperanti data est, non inferiori magistratui, cui tantum in certo districtu vindicatio criminum commissa est. Merito tamen præfides prouinciarum excipio, quos *Pro-Reges* vocant, & si præsentissimum periculum in mora sit.

(b) Non potest bellum dari subditorum aduersus imperantem, sed vbi manu violenta eidem resistunt, eundem vt hostem oppugnant, non tam *hostes* quam *rebelles* existimandi. Equidem eadem vis illis quoque opponenda, quæ alias opponi solet hosti in bello, sed longe diuerso effectû, si *iura belli* intuemur, & a pœnis civilibus distinguimus. Hostes ante captiuitatem fuere liberi, post captiuitatem referuantur non supplicio, sed subiectioni: hi redimuntur, vel dimittuntur, sed rebelles deprehensi propter delictum commissum suppliciis acrioribus subiiciuntur, nec *iura hostium* hisdem applicantur, quamvis potentia rebellium saepe

do, sed potius *iure imperii*, quod in eos habet, & sic iustum suum in eos exercet iudicium.

§. XXII. Interim si imperans boni publici & quietis internæ reducendæ gratia in certa pacta & placita consenserit, ita vt hac ratione pax interna restituta fuerit, puto obligari imperantem (c) ad semel promissa seruanda.

§. XXIII.

sæpe differre pœnam suadeat, ne iure retorsionis vrantur. Deinde pax pangitur inter liberas gentes; aliquando rebellibus subditis itidem per generalem amnestiam gratiam imperans facit, aliquando etiam quædam cum iis paciscitur, vt eo citius ad obsequium suum redeant, sed hæc pacta non tam pacis proprie dictæ, quam legum fundamentalium rationem præ se ferunt, quia nihilominus subditi ad priorem statum redire, & se imperantis imperio rursus submittere debent. Interim talia pacta, si auerti possunt, non facile ineunda, ne rebelles videantur *iure egisse*, vti optime monet Barclai, *in Argen. lib. III. c. 4.*, vbi Cleobolum ita loquentem ad Regem Siciliæ inducit: *Fœdera, leges, pacta cum armato rebeli nec audi! Vnum sit pœnitentia remedium, si supplicet, si supercilium ponat, si se & causam damnet. Lenitatis tuæ erit, sic composito indulgere, nisi perniciose errauerit, aut in necessitatem distulerit pœnitentia laruam. Sed ignosce ea lege, vt aliquid ipsi in multam decedat &c.*

(c) Non leues rationes dubitandi hic exsurgere possunt. Rebelles enim talia pacta & conditiones a principe extorserunt *per vim illicitam & iniustam*, quales promissiones de iure naturæ nullius momenti esse videntur. Neque enim a parte promittentis ulteroneus adest consensus, neque, si adesset, a parte subditorum acceptatio promissionis legitima ostendi potest. Eo ipso enim, quo inique extorquent promissionem, a suo

§. XXIII. Sed etiam potest contingere, ut una vel altera prouincia imperanti resistat, nolitque plane ad officium suum redire, quo casu, ne pars sincera trahatur, dimittenda erit

principe nullum habuere *ius accipiendi* promissionem. Ast enim vero rarissime in huiusmodi casibus absoluta & talis necessitas in imperante supponitur, ob quam necessario debuerit in tales consentire conditiones, sed integrum imperanti fuit non consentire, & vi opposita rebelles coercere, & ad officium reducere. Quamdiu itaque imperans sat virium habet quas rebellibus opponere potest, tamdiu pacta talia metu extorta dici nequeunt, cum omnino liberum eisdem fuerit, pacta non inire, quæ tamen pacis causa inire, & aliquid de suo iure remittere maluit, quam tot ciuium sanguine tranquillitatem redimere publicam. Cum post secessionem seditiosam plebis senatus coactus esset consentire in creationem tribunorum, ab his vero postea multum detrimenti status publicus perciperet, non deerant, qui pacem cum plebe initam rescindendam iudicarent. Appius Claudius tamen contra sensit, aiens: *Autor sum vobis, ut quacunque pacis causa gratificati estis, & concessistis plebi, ea quomodocunque rata seruetis, & nihil, quod fuerit concessum, irritum faciatis, non quasi illa sint honesta, & ex reipubl. dignitate, sed ut necessaria, & qua corrigi amplius nequeunt.* Dion. Halicarn. lib. VII. Quod si tamen imperans a rebellibus ad tantas esset incitas reductus, ut ulterius nec resistere, nec e manibus rebellium se liberare potuerit, non magis hoc in casu ad placita & pacta obligatus erit, quam si quis latroni aliquid ob metum mortis presentem promisit. Conf. Dn. Thomas. *iurisp. diu. lib. II. c. 7. n. 73. seqq.*

(d) Hæc

rit potius prouincia [d] quæ iugum excusit; quam vt tota respublica in periculum interitus totalis coniciatur.

§. XXIV. Dimisso semel populo & libertati suæ restituto, iura gentium se in posterum in talem populum exserunt, cessante *imperio*, ad quod reuocandum nullum ius (e) amplius imperanti pristino competit.

CAP.

(d) Hæc res nullam difficultatem habet, si prouinciz *patrimoniales* fuerint; quia sic alienatio imperantiaque dispositio denegari nequit. Interim si vel maxime omnis alienatio *lege fundamentalis* imperanti adempta sit, idem tamen dicendum arbitror, cum hæc alienatio *necessaria*, non *voluntaria* fuerit, supposito casu quod totius reipublicæ tranquillitas alia ratione reduci haud potuerit, quemadmodum hac ratione Hispani coacti fuerunt, Belgium dimittere. Conseruatur hoc modo reliqua reipublicæ pars, & ita quod in conseruationem totius reipublicæ factum, legitime factum videri debet. Eleganter Nabarzanes apud Curtium *lib. V. c. 9. Gubernator ubi naufragium timet, iactura quicquid seruari potest, redimit.*

(e) Obstat, quod prouincia inique & iniuste se in libertatem vindicauerit, atque ita hoc pactum non videatur esse obligatorium. Sed iam antea responsum est, posse in principio adesse vitium ante pacta mutua, quod purgatur ex subsequente pacto & dimissione, neque viuentia tanta inter gentes potest occurrere, quæ *absoluta* imperantem cogeret ad consentiendum in dimissionem, atque adeo regulæ de promissionibus metu extortis hic applicari nequeunt, quamdiu adhuc belli fortuna dubia, & facile in alteram quoque partem se inclinare potest.

Aa 3

[f] si

CAP. III.

De

Iure imperantium dirigendi actiones subditorum per leges.

§. I.

Interna reipublicæ quies imprimis promovetur per leges optimas & prudentiæ civili conformes, neque enim hoc magnum ex tot diversis ingeniis conflatum corpus absque legibus diu subsistere posset. (f)

§. II.

(f) Si in genere genus humanum non potest absque legibus subsistere, & ut Plato lib. IX. de LL. ait: *Si homines absque legibus viverent, nihil a feris atrocissimis discreperent*, quod P. gen. c. 1. satis ostensum est, quomodo corpus hoc civile, quod adhuc firmiori nexu coherere debet, contineri absque legibus, potest? Sunt homines a natura inordinati, inter se discordantes, & sic absque certo ordine inter se vix conglutinari possunt, & nisi præterea huic ordini præscripto frenum aliquod efficax adderetur, inefficax omnino ordo foret. *Mens est animus*, ait Cicero pro Cluentio, *est consilium est sententia civitatis posita est in legibus. Ut corpora nostra sine mente, sic civitas sine lege, sine partibus, ut nervis ac sanguine est membris vivere non potest.* Atque hinc Agesilaus prudenter existimavit, tunc demum Rempublicam fore felicem, si subditæ legibus servandis incumbere non desisterent. Xenoph. in Orat. de Rege Agesil. p. 668. quia, ut ait Aristot. lib. I. Rhetor. c. 4. *in legibus consistit salus civitatis.* Qui sola libidine ducuntur, aliter iudicant, exemplo adolescentium nobilium coniuratorum post regifugium, existi-

§. II. Interim exinde non concludendum, eo beatiorē esse rempublicam, quo pluribus abundat legibus positivis; quin potius cum propter improbos condantur, multitudo legum certum est indicium *status corrupti*, (g) & saepe

existimantium, *leges rem surdam & inexorabilem esse, salubriorem melioremque inopi quam potenti; nihil laxamenti vel venia habere, si modum excesseris; periculosum esse in tot humanis erroribus sola innocentia vivere.* Linius lib. II. c. 2. Equidem Cicero lib. II. *de offic. p. m. 503. lit. g.* legum constituendarum eandem fuisse causam arbitratur, quæ regum, id quod si verum est, vitiosum habent initium, quia illorum quoque vitiosum initium esse supra demonstratum est. Et quidem fateri necessum est, primos imperantes, qui ambitione ducti imperia in alios introducere, leges magis suæ ambitioni conformes tulisse, quam ut reipublicæ suæ consulerent, quamvis forsitan paucissimæ fuerint; interim licet in modo peccauerint, negari tamen nequit, leges esse per se optatum remedium reipublicæ. Audiamus Ciceronem lib. I. *de inuent. Rhetor. lib. I. cap. 38.* ubi ita: *Ea virtute & sapientia maiores nostri fuerunt, ut in legibus scribendis nihil sibi aliud nisi salutem atque utilitatem reip. proponerent. Neque enim ipsi quod obesset, scribere volebant: & si scripsissent, cum esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum causa salvas esse vult, sed reipubl., quod ex legibus omnes rempublicam putant optime administrari.*

(g) Optime Plato: *Ubi plurima leges, ibi & lites & mores improbi*, quo cum etiam conspirat vulgatum germanorum: *Viele Aertzte, Viele Patienten, Viele Gesetze, Viele Gezäncke, Viel recht, wenig gute VVercke.* Cum enim leges propter improbos feruntur, necessarium

& sæpe internam quietem & vñionem inter subditos magis destruit, quam promouet.

§. III.

sarium consequens est, rempublicam corruptissimam esse, vbi leges multæ adsunt, sicuti medicorum abundantia ægrotorum præsupponit multitudinem. Inde Tacitus *lib. III. annal.* fatetur in *corruptissima republica plurimas fuisse leges.* Oritur enim multitudo legum α) ex improborum calliditate, quæ plures leges sæpe imperanti extorquet: β) ex imperantium prauitate, leges magis ad suum prauum affectum, quam ad salutem reipublicæ accommodantes. Sic in corrupto statu reipublicæ plures huiusmodi leges latas fuisse fatetur Tacit. *cit. l. aiens: secuta sunt leges* (scil. post LL. XII. tabb.) *Et si aliquando in maleficos ex delicto sapius tamen disensione ordinum, Et adipiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, atque ob praua per vim lata sunt.* Augustus conuersus ad pacem prouum in omnia mala & in luxuriam fluens seculum *grauibus seuerisque legibus multis coercuit Flor. lib. IV. c. 12. n. 64.* Germania nostra olim quidem non adeo multis abundabat legibus, sed paucitate sua iustitiam sincerius obseruabat, quam deinceps in multitudine legum neglexit, vid. Lehmann in *Chron. Spir. lib. II. c. 27.* Ubi enim iuris Romani immensa copia in fora Germaniæ introduci cœpit, lites quoque & multiplicari & in infinitum extendi cœperunt, adeo vt necessum fuerit, nouum adhuc constituere iudicium imperii, ceu eruditi obseruant. Immerito itaque reprehendit iustum Lipsium, mecum sentientem Forstner. in *Tacit. p. 1. p. m. 296.*, asserens ex legum multitudine non venire tot cauillationes & litigia, sed ex improbitate hominum; nam licet hanc non excludam, tamen multitudo litium malis hominibus ansam cauillandi suppeditat, quæ illis esset præscindenda. Deinde ait, leges multas esse quidem argumen-

tum

§. III. Deinde hoc quoque experientia docet, imperantem plus *bono exemplo* quam *infinitis legibus* reipublicæ prodesse, (h) **quid bonum**

tum agræ civitatis, sed ideo non esse eam corruptam aut ægram, quod multas leges habeat. Sed nec hoc absolute admitti potest. Potest & plerumque solet multitudo legum enasci ex statu reipublicæ corrupto, ita ut non in salutem reipublicæ sed in oppressionem populi aliorumque fiant, quales leges plures apud Romanos fuerunt, ubi patricii omnia eo referēbant consilia, ut plebem opprimerent, ut erudite ostendit illustr. Thomas. *in tr. de nat. iurisprud.*

(h) Optime Cicero *lib. III. de leg.* *Ut cupiditate principum & vitis infret solet tota civitas, sic emendari & corrigi continentia.* Verba quodammodo mōvent, sed exemplum ejus, cuius autoritas apud omnes maxima est, fortius ad imitationem inclinat & trahit, ceu supra *P. gener. c. 8. p. 12 seq.* iam ostensum. Non inepte iudicavit Cyrus apud Xenophont. *Cyropæd. lib. VIII. p. m. 204.* meliores quidem effici homines legibus scriptis, sed *principem bonum esse vovon βλεποισα* legem oculis præditam, vel ut Cicero *Lib. III. de LL.* ab init. loquitur: *esse legem loquentem, legem autem, mutum magistratum.* Laudat Linius *lib. I. c. 31.* Numam Pompilium, quod ita se gesserit, *ut ipsi se homines in Regis veluti vnicui exempli mores formauerint.* De Agefilao Xenophon *in orat. de Reg. Agesil. p. 672.* prædicat, quod *non tam adversus hostes, quam ad omnem virtutem civibus suis dux fuerit. princeps enim optimus, ait Vellej. lib. II. c. 126. n. 5. recte facere civis suos faciendo docet, cumque sit imperio maximus, maior vult esse exemplo.* Grauter admodum Plutarchus, *ad princ. in-erud. p. 780. lit. D. sicuti necesse est primo omnium ipsam regulam rectam & firmam esse, atque ita deinde quibus*

nam exemplum est *lex vina*, quod subditi pe-
nitius intuentur quam leges, quas imperan-
tes contrario suo exemplo conculcant.

§. IV.

*applicatur, ipsa quoque sui similia facere, atque ad re-
situdinem perducere. Ita oportet principem prius in se
ipsa imperium moresque constituere atque dirigere, postea
ei subditos accommodare. Nam neque cadentis est, eri-
gere, neque compositæ incompositi, neque ordinare in-
ordinati, neque impenare nulli imperia subditi. Opti-
mum exemplum rem hanc declarans occurrit apud
Livium lib. XXVI. c. 35. Cum enim consules edixif-
sent, ut privati ad publicas necessitates aliquid con-
ferrent, tantus, inquit, fremitus hominum tantaque
indignatio fuit, ut magis dux quam materia seditionis de-
asset. Pergit in c. 36. hoc modo: „cum in hac diffi-
cultate rerum consilium hæret ac prope torpor
quidam occupasset hominum mentes, tum Levinus
Consul: Magistratus senatui, & senatus populo si-
cut honore præfret, ita ad omnia, quæ dura atque
aspera essent subeunda, ducem debere esse. si quidem
iniungere inferiori velis, id prius in te ac tuos si i-
pse iuris statueris, facilius omnes obedientes habeas,
nec impena gravis est, cum ex ea plus quam pro-
uirili parte sibi quemque capere principum vident.
Itaque ut classem habeat, quam ornare volumus,
populus Romanus, privatos sine recusatione remi-
ges dare nobismet ipsis primum imperemus, aurum
& argentum, et signatum omnes senatores crastina
die in publicum conferamus: ita ut annulos sibi
quisque, & coniugi & liberis & filio bullam, &
quibus vxor filiaue sunt, singulas vncias auri pon-
do relinquant: argenti, qui curuli sella sederunt,
equi ornamenta & libras pondo, ut salinum patel-
lamque Deorum causa habere possint, ceteri sena-
tores libram argenti, tantum æris signati, quina mil-
lia in*

§. IV. Dum autem requiro leges, non precise positivas aut scriptas (i) intelligo, cum legum

„ha in singulos patres familias relinquamus. Ceterum omne aurum argentum ac signatum ad triumuiros mensarios ex templo deferamus, nullo ante S.Cro facto, ut voluntaria collatio: & certamen adiuuandæ reipublicæ exciter ad æmulandum animos primum equestri Ordinis, dein reliquæ plebis. Hanc viam viam, multa inter nos collocati, consules inuenimus. Incedimini Deis adiuuantibus: Respublica incohæmis & priuatas res facile saluas præstat: publica prodendo tua nequicquam ferues. Hoc erat consilium prudentissimum consulis Lenini, cui etiam optatus respondit euentus. Ita enim pergit Lilius: „Senatu inde missò, pro se quisque aurum argentum in publicum conferunt, tanto certamine iniecto, ut prima inter primos nomina sua uellent in publicis tabulis esse, ut nec triumuiro accipiendo, non scribæ referendo sufficerent. Hunc consensum Senatus equester ordo est secutus, equestris ordinis plebs. Merito itaque reprehenditur Pompeius apud Tacit. lib. III. ann. c. 28. quod suauitatem legum auctor & subuersor fuerit. Egregie idem confirmat Claudianus, ubi ita canit:

In commune iubes si quid, censesue tenendum;
Primas iussa sibi, tunc obseruantior æquã
Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipsam
Auctorem parere sibi, componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, quam vita regentis.

Plura hac de re vid. apud Constantinum Germanicum in itinere. Germ. Polit. p. m. 491. Conf. Siracid. c. 10. vers. 2. 3.

① Si plures Quintii Cincinnati in rebus publicis essent, sufficeret ex æquo, & bono lites decidere. Ante huius æquis-

legum naturalium vberissima seges sit, ut vel secundum illas rempublicam imperans dirigere possit.

S. V. Quo simpliciores enim sunt leges naturæ

æquissimi viri Consulatum plebs leges scriptas ferendas esse acriter urgebat, cum Consules pro suo arbitrio ius dicerent in fraudem & oppressionem plebis. Sed Quintius, ius ipse reddebat, maximamque litium partem ipse ex æquo & bono diiudicabat, per totum diem pro tribunali sedens, omnibusque, qui ad disceptandum in ius veniebant, se facilem, lenem & humanum præbebat, ut novæ amplius leges non desiderarent, qui iuris æquabilitate in republica fruebantur, sed omnes illa iuris legumque æquabilitate, quæ tunc in ciuitate erat, contenti essent & gauderent. Dion. Halicarnass. lib. IX. Similiter Germani præsi nullum ius scriptum habebant, & tamen de iis Tacitus prædicat, quod apud eos boni mores plus valerent, quam apud Romanos scriptæ leges. Corruptiores erant mores Romanorum quam Germanorum, & tamen hi nullo scripto iure utebantur, atque adeo leges scriptæ per se mores haud corrigunt, & sic nec absolute necessariæ sunt. Sic etiam valde credibile est, primas respublicas nullas alias leges quam naturales agnouisse, paucas deinde positivas superadditas esse, prout ratio respublicæ, subditorum malitia & imperantis peculiaris ratio id postulabant. Respexit huc Tacitus lib. III. annal. c. 26. vbi asserit, quod leges primum rudibus hominum animis simplices fuerint, atque hic hominum status forsitan beatior fuit, ac quidem ille, vbi in corruptissimâ republica plurimæ leges latæ dicuntur. Equidem obiiciunt, ex iure naturali omnia determinari non posse. Verum hæc pauciora sunt (veluti gradus successionis) quæ adeo a legislatore facile suppleri & adhuc determinari possunt.

(k) Ius

turæ, eo aptiores sunt ad conseruandam quietem internam, (k) positiuæ uero, quia ab hac simplicitate recedunt, ad plures lites solent suppeditare occasionem.

S. VI.

(k) Jus naturæ vnice tendit ad conseruandum vinculum, quod natura inter omnes constituit homines, & sic principia eius *simplicia, facilia & omnibus nota*. Quo simplicius nunc uiuitur, eo minus corrupti sunt mores, & sic leges quoque simpliciter sufficiunt. Illustrat hoc Strabo *lib. VI.* exemplo Zaleuci aïens, *Zaleucum illum Thuriis olim paucas & simplices leges dedisse. Sed secutos alias per subtilitatem & nimiam curam addidisse: ex quo factum, ut celebres magis quam boni redderentur. Leges Germanorum antiquæ, simplices fuisse videntur, & iuri naturæ maxime conformes, qui ipsimet maiores nostri in summa simplicitate uiuebant. Ast postquam luxus corrupit respublicas, & ambitio dominari cœpit, mox exuta uita simpliciore, succedit uita delicatior & splendidior, omniaque in Republica ad splendorem & elegantiam composita fuerunt. quid ergo mirum, quod simplicitati legum naturalium multa superaddita sint, sub *prætextu decoris & honestatis publicæ*, magis tamen ex uicio reipublicæ, & corruptione totali. Hinc leges ciuiles ab antiquis Iuris Romanis non inepte inde definiuntur, quod iuri naturali aliquid addant vel detrahant L. 6. ff. d. I. & I. Addunt enim plura solennia, formulas, ritusque actibus expediendis, quæ omnia simplicitas iuris naturæ ignorat. Dum itaque aliquid simplicitati iuris naturæ addit, simul eidem aliquid detrahit, constituendo, ut actus forma sua solenni destitutus sit ipso iure nullus, quo ipso fit, ut iuris naturæ dispositio effectum careat, & de ipsis solennibus & formulis perpetuæ lites faueantur.*

(l) Prima

§. VI. Imo, cum per leges civiles tolli debebat occasio corruptionis, nonnunquam accidit, ut magis promoueatur luxus, ambitio & auaritia augeantur, ut nonnulli non inique dixisse videantur, leges non raro esse instrumenta dominationis. (l)

§. VII. Denique huc etiam pertinet, quod boni (*) subditorum mores plus profint reipublicæ, (m) quam tot scriptæ leges.

§. VIII.

(l) Prima rerumpublicarum origo est ex ambitione, & ita quoque plurimæ postea ad ambitionem & auaritiam compositæ fuerunt, ut non mirum sit, si etiam leges huc respexerint. Appius Claudius LL. XII. Tabb. magis ad suam & patriciorum potentiam confirmandam, quam commune bonum reip. promouendum adornauerat, ut vel ex lege de prohibitis concubiis inter Patricios & plebem colligit Dion. Halicarnass. Excipio hic merito legislationem diuinam per Mosen factam, qua sapientissime omnia ita adornata sunt, ut subditi magis a luxuria, ambitione & auaritia abducerentur. Hoc quoque censet Dion. Halicarnass. lib. II. antiq. Rom. principem eas leges ferre debere, *qua iustam & temperantem priuatorum vitam efficiant.*

(*) Vbi ciuium mores optima institutione formati, legum quoque maior reuerentia est. De Lycurgo Plutarch. in Numa in f. ait: *Parui fuisset momenti iurandi religio, nisi per disciplinam & institutionem leges puerorum moribus quasi tinxisset Lycurgus, & nutrimenta ardenti studio imbuisset institutorum suorum.*

(m) In hoc Germanis prærogatiuam Tacitus concessisse videtur, quod scilicet tanta apud eosdem corruptio haud fuerit, uti quidem apud Romanos. Mores huiusmodi non scripti magis accommodati sunt ad ge-

diuina

§. VIII. Quando tamen ob necessitatem publicā (n)leges ferendæ sunt, ius illas ferendi penes

nium populi, & ad illos statim a prima iuuentæ flore componuntur & formantur, cum leges scriptæ magis cauillationibus obnoxie fiat, atque adeo tandem in monopolium eruditorum transeant, cum tamen singuli subditorum ius patrium scire deberent. Mores quoque subditos facilius ad obsequium alliciunt, quam leges lætæ. Optime Suidas in verbo ἔθος: *Consuetudo non est inuentum hominis, sed vite & temporis. At lex quidem similis est tyrannidi: terrore enim & vi cuncta conficit: Consuetudo autem magis humanitate regit: utro enim omnes eam absque necessitate sequuntur.* Idem Cicero confirmat in *Lelio* aiens: *Magna vis est vetustatis & consuetudinis. Nemo est, si nulla res impediatur, qui non, quo consuevit, equo lubentius utatur, quam intractato & nouo. Nec modo in hoc, quod est animal, sed in-eis etiam, quod sunt inanimata, consuetudo valet, cum locis etiam montanis delectemur, & syluestribus in quibus diu commorati sumus, sic veteres inquilinos indulgentia loci & consuetudo etiam inter iniurias detinet: sed desino plura hic addere, postquam Dn. Thom. diff. de Content. morum cum iure scripto, fatis hanc rem explicuit.*

(n) Hanc necessitatem quandoque extorquent corrupti mores subditorum. Manumittendi libertas olim non fuit restricta, sed variis legibus restringi cœpit, postquam illa ciues R. abuti inceperunt. Idem de necessitate legum *annalium* affirmat Cicero *Philipp.* 5. aiens: *maiores nostri veteres illi, admodum antiqui, leges annales non habebant, quas vero multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter aequales. Non omissenda quoque hic est Pæti Thraseæ oratio apud Tacitum lib. XV. *annal.* qui hac de re ita philosophatur: *Vsu probatum est, leges egregias, exempla honesta**

apud

nēs summum imperantem vnice residet, & quidem *radicaliter*, [o] quippe qui supremum ius cogendi & subditos obligandi habet.

§. IX.

*apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia, Cinciam rogationem; candidatorum ambitus, Iulias leges: magistratum auaritia Calpurnia scita, pepere-
runt. Nam culpa quam pœna tempore prior, emendari quam peccare posterius est. Sic olim ante LL. XII. Tabb. pauca erant leges scriptæ apud Romanos, sed vt olim reges ita quoque postea consules lites decidebant ex aquo & bono, non iure scripto. Offendebat hoc plebem, quia patricii ita vbique premebant plebeios, suam autem libertatem amplificabant, inde tandem ad LL. XII. Tabb. ferendas occasio data est. Dion. Halicarnass. l. IX.*

- (o) Equidem aliquando ex *rationibus politicis* hanc facultatem imperantes temperant, ne illam exercere videantur, exemplo *Augusti* & successorum, qui senatui quoad externam speciem ius condendi SCta indulgebant, ipsi vero præuia *oratione* tantum suadere legem videbantur. verum hæc externa schemata rem ipsam haud euertunt. Reuera SCtorum autores imperatores Romani erant, neque Senatui integrum videtur fuisse a mente & voluntate eorum recedere, adeo vt etiam ICTi Romani sæpe magis verba orationis imperatoris allegent, quam ipsius SCti, quod ad præuiam illam orationem factum est. In hypothese tamen maiores solent occurrere difficultates, an hic vel ille imperans summus sit, ut hac facultate gaudere valeat. De Imperatore nostro certum est, quod solus leges, totum imperium concernentes, ferre haud possit, sed status in Comitibus concurrere debeant. *Art. 8. I. P. §. gaudeant.* Ast quid de statibus singulis quoad territorium proprium dicendum sit, anceps viderur. Olim fuisse hanc potestatem quadantenus a Cæsare dependen-

S. IX. Quo ipso hæc potestas publica legis-
latoria satis distinguitur a iuribus affinibus,
priuatis etiam competentibus. Et quidem (I)
a PRÆCEPTIS patrum, dominorum &c. (p)
quæ

pendentem, ita vt confirmatio Cæsarum accesserit,
docet Dn. Hertius de *super. territ.* §. 25. Sed hodie,
postquam statibus in suis territoriis suprema potestas,
quam voce *Superioritatis territorialis*, denotare solent, af-
serta est, & nulla proprie dicta dependentia a Cæsa-
ris imperio amplius deprehenditur, potestas leges fe-
rendi eisdem denegari nequit. Restringunt tamen
hanc potestatem hoc modo, quod contra ius com-
mune nihil possint statuere in suis territoriis, Myle-
rus de *Stat. Imp.* c. 39. §. 5. quod quidem eatenus ad-
mitti potest, quatenus nihil statuere possunt contra
publicam imperii salutem, alioqui si tantummodo leges
negotia priuata subditorum concernant & dirigant,
iisque formam nouam præscribant, hoc omnino ex
eadem suprema potestate illis erit concedendum, li-
cet contrarientur Recessibus imperii, quippe quibus
ipsi Principes inter se propter pactum obligantur, sed
vt quoque easdem in suis terris præcise in obseruan-
tiam deducant, minime adstringuntur. Plenius hæc
de re agit Dn. Thomas. *diff. de Stat. imp. potest. legial.*

(p) Varia etiam in statu ciuili datur imperiorum & po-
restatis ratio. Nam & in priuatorum familiis imperii
aliqua ratio occurrit, veluti dominorum in seruos vel
famulos, patris in liberos, præceptoris in discipulos
&c. qualis imperii conditio omnino potestatem iu-
bendi & præcipiendi, absque qua inanis foret, patri-
bus dominis vel præceptoribus concedit, indeque &
hodie in famulos nostros aliqua coercitio ex natura
imperii conceditur, licet operas suas (cum subiectio-
ne quadam) locauerint.

Bb

(q) Do

quæ semper publicis legibus Reipubl. sunt subordinata, & intra limites priuatorum & domesticorum negotiorum concluduntur.

§. X. Differunt (II.) a *dogmate* (q) quod cum magis doctrinam morum respiciat, sub obligationem externam non cadit, internam vince intendens, & sic a pari etiam fieri potest.

§. XI.

(q) Dogmata (1) per modum imperii haud inculcantur, sed potius suadenda, suntque (2) regulæ variz viuendi a sapientibus præscriptæ & mores formantes, atque adeo (3) non a superiori qua tali, sed etiam a pari imo etiam ab inferiori traduntur, & (4) magis internam obligationem pro fine habent, quatenus hominum vitam tranquillam & beatam reddere annuntuntur. Leges, inquit Seneca *Epist. 94. non persuadent, quia minantur. At hæc (præcepta) non cogunt, sed exorant. Deinde leges a scelere deterrent, præcepta in officium adhortantur. His adiuca, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores, si non tantum imperant, sed docent.* Per indirectum in legem abire possunt, quatenus, vt talia dogmata publice in republica doceantur, lege publica imperantis statuitur. Interim hi, qui talia dogmata proponunt, nullum imperium affectare debent, quod tamen si fiat, reuera tum dogmata peruerso modo traduntur, tum imperantis imperium violatur, quod ne fiat, imperantis est, præcauere. Ex hoc peruerso modo, dogmata docendi, enata est monstrosa illa Hierarchia, quæ etiamnum hodie cum summo tot rerumpublicarum præiudicio vbique regnat. Sunt & fuerunt Clerici a prima origine sua tantum doctores, ad docendum populum electi & constituti, sed conniuentia imperantium ad imperium sacrum euecti, contra iuris publici vniuersalis fundamenta, ceu infra pluribus notabitur.

(r) Com-

§. XI. Porro (III.) a *consilio* differunt, quod quatenus ex regulis prudentiæ promanat, persuadet, & sic interne obligat, (r) sed etiam a pari vel inferiori procedere potest.

§. XII. Denique (III.) a *pactis* (s) in hoc differt, quod hoc ineatur inter pares, *qua tales*, & operetur quidem obligationem externam, vi suæ

(r) Commune assertum est, consilium non esse obligatorium, quod quidem de *externa* facile concedi potest; sed de *interna obligatione* secus se res habet, quæ tamen species principalis obligationis est, uti *cap. 1. part. gen.* ostensum. Ceterum consilia potissimum illud pro scopo habent, ut ostendant secundum *regulas prudentiæ*, quidnam potius in re ambigua & anticipi sequendum, & quodnam in præsentem e re esse videatur, *ne honestas rerum causas, ni iudicium adhibeat, perniciosi exitus consequantur*, ut ait Otho apud Tacitum *lib. I. histor.* Constat enim *omnia inconsulti impetus capta iniis valida, spatio languescere.* Id. *lib. III. histor.* Ad hæc præcauenda consilio maturo opus est, quod ex præteritis prudentiores desumunt. *Optimo enim de futuris consultant, qui rerum futurarum exempla ex præteritis sumunt*, ait Titus Romilius apud Dion. Halicarnass. *lib. X.* atque hoc ipsum quoque præstare inferiores vel pares vel amici possunt. Habet hæc doctrina sua peculiaria præcepta, quæ ex intima hominum natura itidem, uti dogmata aliaque doctrinalia, caute desumenda sunt, & peculiariter exposita sunt a Dn. Thomasio *tr. de prudent. consult.* Rem ipsam per varia exempla explicuit Cyriacus Lentulus in *tr. quid consilii?*

(s) Pacta non raro *leges* vocantur, quo speciatim referuntur *leges fundamentales* rerumpublicarum, quemadmodum in nostro imperio plura eiusmodi *leges publicæ*

sua naturæ, non tamen, vti lex, in se intol-
 quat coactionem imperantis per modum pœnæ.

§. XIII. Possunt quidem hæc omnia in im-
 perantem quoque cadere, sed tamen diuerso
 respectu: (t) nam & doctoris & patris & domi-
 ni & consulentis officium sustinere potest, &
 sic quatenus sub hac vel illa qualitate agit, ita
 quoque vel legem vel dogma &c. præscribit.

§. XIV.

publicæ, quæ reuera pacta sunt, reperiuntur. Sic in
 Capitulationibus imperator dicit, *er habe sich mit denem
 Churfürsten aus freyen VVillen gedings und pactsweisse
 Vereiniget & in R. I. de anno 1500. in f. und haben uns
 deß halben mit und gegen einander in Contracts weisse
 Vereiniget verpflichtet und verschrieben &c.* Sed magis
 pacta ab effectu suo leges dicuntur, quamuis formali
 ratione ab iis differant. Nam in hoc ingens latitas
 differentia, quod, qui ad legem proprie dictam alte-
 rius ad aliquid obstringitur, necessario se alteri sub-
 iectum profiteri debeat, nulloque modo summum pos-
 sit habere imperium, quod saluum & integrum tamen
 retinere potest, si nudo & simplici pacto alteri ad
 quid obligetur, quippe quod paritatem non tollit,
 nec superioritatem in alterum inducit, vti quidem
 lex. Pluribus id declaratum *Part. Spec. lib. I. c. 31*
 Sic etiam per pactum obligamur *sponte*, nec adest ad
 paciscendum ordinarie quædam coactio; sed per le-
 gem etiam *inuiti*, nec in nostra potestate positum,
 vtrum legem accipere velimus nec ne? Vnde & por-
 ro lex ex solius imperantis determinatione depen-
 det, pactum eius consensum requirit, qui per illud
 obligandus est.

- (t) Salomon erat rex potentissimus & sic iure imperii le-
 ges, quæ rex, subditis præscribere poterat. Erat ta-

men

§. XIV. Exercet imperans potestatem legislatoriam suo iure & independenter, atque adeo consensus subditorum (u) ad vigorem legum non

men idem quoque sapientissimus doctor & sic dogmata egregia regulasque viuendi præscripsit, sed non qua rex. Marcus Antoninus Imperator idem suo exemplo docuit, ceu aureus eius liber *de se ipso ad se ipsum* ostendit. Ipse Iulianus Apostata doctorem & philosophum agere voluit, vt alios taceam. & hæcenus omnes hi diuersi respectus in imperante, quatenus debito ordine exercentur, nullam inuoluntinconuenientiam; verum vbi confunduntur, veluti si dogmata per modum legis imperat, peccatur in modo exercendi, & inde est *Cesaropapia*.

(u) Eo ipso, quo subditi in imperium imperantis consentire, generaliter quoque obedientiam in omnibus illis promississe videntur, quæ ad salutem publicam iubet & constituit. Idem de optimatum legibus dicendum esse ratio suadet, & quamuis in statu populari populus leges condat, id tamen rursus vel ideo fit, quia penes populum est summum rerum arbitrium, & hoc intuitu olim in populari statu reipubl. Romanæ leges vocabantur *sponsiones reipublica communes*, quia ciues per modum *sponsionis* se ad illas in comitiis obstringebant. Hoc intuitu patres, cum de legibus ferendis disceptaretur, dixerunt, *leges esse pacta ex communi civitatum, non autem partis ciuium in die habitantium, consensu facta*. Dion. Halicarn. lib. IX. Equidem ex regulis prudentiæ legislatores *prudensium* consilium in legibus ferendis adhibere solent, sed vt ad illud non præcise sint obstricti, & lex ab imperante lata nihilominus vigorem suum habeat, licet neminem in consilium adhibuerit. Constat de Augusto, quod ius Codicillorum & fidei commissorum non

non requiritur, constituuntur enim ex iure imperii.

§. XV.

antea introducere voluerit, quam collatione desuper cum ICtis instituta. *pr. I. de codicill.* De Alexandro Seuero refert Lampridius, quod nullam legem sanciverit sine viginti iurisperitis & quinquaginta sapientissimis disertissimisque viris. Quin etiam aliquando imperatores sibi ipsis legem præscripserunt, quod aliter leges ferre nollent, vti Theodosius & Valentin. Cæsares in *l. VIII. C. de LL.* discrete formam hanc approbarunt, adiuncta hac clausula: *Scitote igitur, patres conscripti, non aliter in posterum legem a nostra clementia promulgandam, nisi supra dicta forma fuerit observata. Bene enim cognoscimus, quod cum vestro consilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem nostræ imperii & ad nostram gloriam redundare.* Sed hæc omnia dependent ex imperantis arbitrio & regulis prudentiæ, non iuris necessitate. Multo minus itaque ad consensum subditorum legis vigor adstringendus est, ceu doctissimus cæteroquin Archiepiscopus Petrus de Marca *de concord. sacer. & imper. lib. II. c. 16. §. 3. seq. existimat*, dum distinguit inter ius publicum & privatum. Illud quidem absolute valere concedit, sed hoc neutiquam, nisi tacito consensu populi confirmatum fuerit. Postea in §. 5. hoc applicat ad leges ecclesiasticas & inde concludit, quod non obligent, donec usu receptæ fuerint. Hac in sententia etiam fuisse videtur Gratianus, qui *D. 4. ita post c. 3. ait: Leges instituuntur cum promulgantur, firmantur, cum moribus gentium approbantur.* Sed ita omnis efficacia legum non ab imperio imperantis, sed subditorum arbitrio dependeret, & poenæ legibus appositæ ægre applicari possent, quia semper opponere possent, communi consensu populi & subditorum legem

§. XV. Quodsi tamen legibus reipublicæ fundamentalibus aliud prouisum, cautumque, ut procerum in conuentu (x) de lege noua ferenda deliberari debeat, imperans ad consensum procerum obligatus est.

§. XVI. Perinde autem est, utrum imperans leges per se condere, an vero ei, quod priuatis quibusdam æquum iustumue visum fuit, vim

---

gem non esse approbatam. Hoc interim largior, sæpe legum tantam non esse efficaciam, ut quosdam mores inter subditos inveteratos possint tollere, quoniam in ipsa legum latione non ea adhibetur prudentia, quæ adhiberi debebat, de qua vid. Dn. Thomas. *diff. de content. mor. cum iur. script. §. 44. seqq.* Interim id fit ex accidenti, non vero exinde, quia leges subditorum consensum prærequirunt. Conf. *Obseruat. nostr. ad Petrum de Marca cit. l.*

- (x) Sic olim in regno Franciæ ex more inveterato obtinuit, ut leges in consensu procerum conderentur, quem morem ipse quoque Carolus M. adhuc retinuit. Sic enim Annales Francorum *ad ann. 802.* publicati a Petro Lambecio *L. 2. bibliob. Cas. c. 5.* Imperator (Carolus) congregauit duces comites reliquosque apostolos Christianos cum legislatoribus, & fecit omnes in regno suo legi & tradi unicuique hominum legem suam, & emendare, vbicumque necessum fuit, & emendatam legem scribere, & ut iudices per scriptum iudicassent. Alicubi sunt status Prouinciales, quorum consilio de summis rerum deliberationes instituuntur, & sic quandoque legum ferendarum cura huc referenda, quemadmodum in plerisque Episcopatibus consensu Capituli leges nouæ conduntur.

vim legis tribuere velit (y) quòd ita auctoritatem legis ab imperantis approbatione sortitur.

§. XVII. Atque ita [z] (I) mores & consuetudines vim legis nanciscuntur, non ex *subditorum usu*, sed *imperantis approbatione*, qua deficiente, lex esse nequeunt.

§. XVIII.

(y) Hac methodo usus est Augustus, quippe qui ICtis quibusdam dedit facultatem de iure respondendi, hoc effectu, vt responsa eorum vim legis obtinerent, quemadmodum etiam postea Iustinianus collectis ICorum sententiis & opinionibus de nouo legis vniuersalis effectum tribuit. Idem fere dicendum est de *decretis tribunalium summorum*, quibus itidem Iustinianus effectum legis dedit in *l. f. C. de LL.* quamuis magis causæ controuersæ decidendæ quam legis ferendæ gratia essent facta. Quod vero eadem hodie effectum legis vniuersalis non agnoscant, id est ex defectu voluntatis imperantis arcessendum.

[z] Mores alias ad ius *non scriptum* referuntur, sed qua ratione iuris effectum habere possint, inquirendum. Mores fere consistunt in *actionibus hominum in vna societate viuentium conformibus*, quam conformitatem ex longæuo temporis usu traxerunt. Quemadmodum itaque in singulis contingere solet, vt, quo semel est imbuta recens seruet odorem testa diu, & mores semel assumti tenacissime alicui adherere soleant; ita quoque singula corpora suos mores peculiare habent, in quibus educantur, nutriuntur, & quasi a pueritia ad illos assuefiunt, quo ipso fit, vt mores tales a subditis æque tenacissime defendi soleant, ac quidem singuli suos mores fouere solent. Atque hinc mores in ius abeunt, & legis vigorem consequuntur. Sed unde? Quidam *voluntatem principis*

tacite

§. XVIII. Excipere solent mores irrationabiles (a) quos imperans approbasse non præsumentur

tacite supponunt, sed illi fingunt aliquid, quod non est. Quomodo enim imperans mores singulorum corporum & locorum scire potest? Si autem ignorat, quomodo tacite illos approbare potest? vix itaque aliunde colligi potest principis approbatio, quam ex generali eiusdem declaratione, quod velit, vt secundum mores cuiuscunque loci iudicetur, quem in finem iudicibus iniungi solet, vt iuxta leges & mores consuetudinesque locorum singulorum pronuncient. Sic Rudolph. I. in Constit. apud Lehmannum lib. V. c. 108. Chron. Spir. præcepit, daß alle Unsere Fürsten und alle die Gerichte von uns haben, rechts richten, als des Landes Sitt und Gewohnheit ist. & in Ordin. Cam. p. I. tit. 57. iudicēs iudicare iubentur nach rechtlichen ehrbaren Ordnungen Statuten und Gewohnheiten &c. Quod si expressa eiusmodi declaratio deficiat, tunc quidem recurrendum ad præsumtum imperantis consensum, quo mores inveteratos subditorum approbasse eo ipso videtur, quia nouit, singula corpora & loca regi suis moribus peculiaribus, quos nec semper tollere potest per leges contrarias, nec semper expedit, pacis internæ seruandæ causa.

- (a) Ante omnia (I) constare debet, quinam mores sint irrationabiles. Plerumque ita homines sunt comparati, vt suos tantum mores vel maiorum instituta adorent, & secundum illos aliorum mores etiam iudicare velint, quibuscum si hi non conueniant, pro irrationabilibus habentur; Interim decorum in moribus variat, & quod alicubi honestum dicitur, id inhonestum alibi est, & contra, quod tamen statim pro irrationabili non habendum. Vitellius apud Tacitum *lib. XII. annal. de matrimoniis idem iudicat. noua ait, nobis in fratrum filiis coniugia, sed aliis gentibus solen-*

sumitur; sed hoc non omni caret dubio. (b)

§. XIX.

*nia neque lego ulla prohibita, & sobrinarum diu prohibita tempore addito percubuisse. Morem accommodari, prout conducatur, & fore hoc quoque in his, quae mox usurpentur. In omnibus moribus solet quaedam latitare stultitia, ut tamen non in omnibus æque appareat, quam tamen inter homines eradicare non possumus. Bene Tacitus: *Vitia donec homines. Conf. Cornel. Nepot. prafat. vitis excellentium Imperat. præmissam. Quod si itaque mores ob concurrentem stultitiam essent eliminandi, nulli mores tolerari debent in republica, qui tamen eliminari nequeunt; postquam homines tam acriter in mores assumptos propendent, licet aliis irrationabiles & absurdi videantur. Bene Plutarchus de audiend. p. 37. lit. E. qui in civium numerum adscribuntur alienigena & omnino peregrini multa eorum, quae sunt, reprehendunt ac inique ferunt: qui vero inquilini educatione ac consuetudine sibi leges familiares reddiderunt, absque molestia, quae suarum sunt partium obeunt, usuque sunt contenti.* (II) Illos ergo mores irrationabiles dicendos esse existimarem, qui rationi iuris naturalis, seu regulis iustitiæ repugnant, ubi tamen rursus cauendum, ne omnia præcepta moralia confundamus, omniaque ad ius naturæ referamus. Sic itaque mores subditorum hoc sensu essent irrationabiles, quibus licentiam resistendi magistratui, duella instituendi, privata latrocinia inter semet faciendi &c. prætere vellent.*

- (b) Non semper legislatori integrum est, illos eliminare, sed tam diu ob statum reipublicæ ægrotañtem tolerandi sunt, donec paulatim in melius mutantur. Certe legibus funditus eradicari nequeunt, sed plerumque verendum, ne subita mutatio plus damni reipublicæ allatura sit. *Noceat, ait Tacitus lib. I. Histor. rigor &*

numa

nimia severitas, cui iam parus non sumus, id quod Gal-
bæ exemplo, militibus Romanis nihil indulgentis, il-
lustrat. Idem olim veritus est Tiberius imperator
apud Tacitum III. annal. c. 57. seq. vbi de luxu im-
menso eradicando consilia agitabantur. Secum etiam
anxie deliberavit, an coerceri tam profusa cupidines, pos-
sent? num coercitio plus damni in republ. ferret, quam
indecorum, adiret, quod non obtineretur. Inde
litteris ad senatum compositis inter alia philosophatur:
Quodsi mecum ante viri strenui adiles consilium habuissent,
nescio an suasurus fuerim omittere potius pravalida &
adulta vitia, quam hoc assequi, ut palam fieret, quibus
flagitiis impares essemus. quod in sequentibus egregie
declarat. Et tandem his vitiis ita occurrendum esse
concludit: nos, pudor; pauperes, necessitas; diuites sa-
tias in melius mutet, siquidem imperantis exemplum
fortius & validius omnibus legibus est, uti probavit
Vespasianus suo exemplo, qui non pœnis, non
legibus, sed suo exemplo luxum sustulit. Atque,
tentandum esse, per severitatem suppliciorum omnia
pravalida vitia posse tolli. Verum prudenter Sene-
ca lib. II. de ira c. 10. respondet, lento adiutorio opus
est contra mala continua & fecunda, non ut defumant,
sed ne vincant, præsertim cum iudice Cicerone lib. I.
ad Q. frat. epist. I. difficile sit, mutare animum & si
quid est penitus insitum moribus, id subito evellere.
Quamdiu itaque iniustos mores eradicandi non da-
tur occasio, hætenus iuris & impunitatis effectum
habebunt, uti apparet ex moribus duellantium pri-
stinis, qui adeo iuris auctoritatem induerant, ut et-
iam causis iudicialibus decidendis adhiberentur, do-
nec paulatim licentia hæc penitus suppressa fuerit.
Imo sicuti scriptæ leges iniquissimæ non raro depre-
henduntur, & tolerari debent, quid mirum, si mo-
res iniqui in republica morbida iuris effectum habe-
re possint. Bene Antoninus de se ipsa lib. 9. c. 29. non
Platonis rempublicam expecta, verum sufficiat tibi, si vel
parum admodum res processerit.

(c) De

§. XIX. (II) Decreta summorum tribunalium (c) non aliter legem vniuersalem constituunt, quam ex imperantis voluntate antecedente.

§. XX. Legibus extraneis itidem imperans auctoritatem tribuere potest sua *confirmatione* (d) vel

(c) De his iam dictum ad §. 16. In tribunalibus Decreta fiunt decidendarum controuersiarum causa, non vero legum ferendarum, quin quod in iudiciis in decernendo nouum ius haud constituatur, sed tantum ius iam constitutum ad facta applicetur, & sic inde magis declaretur. Hoc posito iudicia inferiora non tenentur sequi decreta superiorum tribunalium, quia legem per se non constituunt.

(d) Valet itaque ius extraneum seu peregrinum ex *recepto*, quemadmodum olim apud Romanos *leges Rhodia nauales* receptae & approbatae erant, quatenus iuri Romano non aduersabantur. In Germania multa iura extranea valent, *Romanum, Longobardicum, Pontificium*, eodem scilicet modo, ex *receptione*, quae quidem ab initio magis priuata non publica constabant auctoritate, dum iudices reliquique iuris periti ad illa prouocarunt, eaque sensim in obseruantiam deduxerunt, qua semel introducta, pedetentim accessit publica auctoritas, non quidem *expressa* declaratione, sed magis generali ad haec iura prouocatione, quae obseruantiam quandam innuit. Cum itaque approbatio iuris huius extranei plerisque in locis *expressa* haud adsit, vel ubi adest, in tantum approbatum censi debeat, quatenus receptum est, eundem ubique vigorem leges Romanae non habent. Ex quo insignia incommoda promanarunt: (a) quod dubium fere ubique maneat in multis materiis, in quantum receptum fuerit. (β) quod etiam in iis, ubi obseruatur, non raro deprehendatur in-

vel *expressa* vel *tacita*, vt valeant intra reipublicam suam, quamvis talis legum extranearum receptio non semper e re reipublicæ possit esse.

§. XXI. Quodsi itaque, saluis legibus domesticis, ius extraneum præterea receptum sit, prout receptio iuris extranei semper facta censi debet, & inter vtrumque ius repugnantia quædam deprehendatur, magis pro vigore legum domesticarum præsumendum, (e) nisi harum derogatio probata fuerit.

§. XXII.

incongrua applicatio ad præsentem statum Germaniæ, qui a Romano plane diuersus fuit. Et sic eadem fere imprudentia in receptione iuris Romani occurrit, quæ imputari solet Romanis, quod a Græcis leges suas petierint, qui in eo tamen prudentiores erant, quod illas *expresse* approbauerint, vt de iure certo satis constiterit, id quod apud nos ex modo recipiendi aliter sese habet. Incommoda hæc satis neruose depingit Lipsius in *monitiis* c. 10. licet in eo erret, quod Lothario reductionem huius iuris tribuat. *Receptæ igitur sunt, ait, & quo fructu? certo illo, litium, nemo negauerit, quæ ex eo nimium quantum succroberunt. Europam vide, & mentiar, nisi maxima eius pars circa istas occupatur; Alii iudicant, alii instruunt, alii agunt, & qui miserrimi sunt eas habent. Et deinceps: Nam quæ tam clara causa est, quæ non aliqua lege, imo interpretatione [nam & hæc admittimus] obscuratur? Quæ tam improba, cui non dent colorem? Ara enim facta est causidicina, & perite captare aut capere laudem habet.*

(e) Constat id quoque ex receptione legum naualium Rhodiarum apud Romanos, quæ eatenus tantum receptæ

§. XXII. Ex quo fluit, allegantem ius extraneum contra ius patrium, observantiam eius docere debere (f) cum maior fit præsumptio pro iure patrio.

§. XXIII.

ceptæ & approbatæ apud Romanos olim erant, quatenus iuri Romano non aduersabantur, ut dicitur in *l. 9. ff. ad L. Rhod. de iact.* Idem quoque de *tacita receptione* iudicandum, cum principes magis præsumantur iura propria valere velle, quam extranea, quæ in subsidium tantum recepta intelligi debent, cessantibus iuribus patriis. In dissensu itaque iurium statuitur *iuri patrio*, nisi de contraria observantia satis constet, quæ tamen præcise de illo loco ostendenda, ubi ius applicandum. Alterius loci & territorii observantia se non extendit ad alia loca, unde & hodie varia iuris Romani observantia est, alibi plus, alibi minus observatur. Vbi ergo in re quadam ius Romanum in Germania non observatur, ibi rectius dicitur, illud non esse receptum, quam quod abrogatum sit, quia abrogatio præsupponit iuris valorem, qui tamen in Germania nunquam vniuersalis fuit, nec esse debuit.

(f) Conclusio hæc fluit ex antecedentibus, nec adeo in dubium vocari potest, nisi ab illis, qui omnem erga ius patrium venerationem deposuerunt, peregrinis in totum immerfi. Hoc enim constat, *α*) derogationem iuris patrii non præsumi, nec *β*) factam præsumi ex receptione iuris extranei, quod magis in subsidium receptum, & sic *γ*) ius patrium constituit *regulam*, ius extraneum vero magis *exceptionem*. Sicuti nunc pro *regula* magis præsumitur, ita quoque idem de observantia iuris patrii dicendum reor. Si a *thesi* ad *hypothesin* procedimus, certe idem de iure Romano affirmarem, nisi ubi expresse edicto illud receptum & ap-

§. XXIII. (IV) Magistratus subalterni leges condere nequeunt, (g) nisi hæc potestas illis fuerit concessa & delegata.

§. XXIV. Non tantum vero Magistratus condit statuta, ubi expresso priuilegio ius hoc acquisiuit; Sed etiam tunc, ubi totius ciuitatis administratio (h) & cura cum iurisdictione ipsi commissa fuit.

§. XXV.

& approbatum fuit, repudiato patrio, vel ubi constat, per non usum iuribus patriis semel esse renunciatum. Ast si in dubio casu iura patria cum peregrino collidunt, putarem cum celeberrimo Culpio, allegantem dispositionem iuris peregrini probare debere; Si vero ius patrium de tali casu nihil disposuisset, probatio receptionis non desideratur, cum semel generaliter in subsidium receptum sit.

(g) Magistratus subalterni habent quoddam imperium respectu suorum subditorum, sed respectu imperantium pro priuatis habentur. Neque hæc potestas ex iurisdictione concessa fuit, cum hæc tantum applicationem iuris iam constituti ad facta & negotia subditorum inuoluat, non uero nouas leges præscribendi facultatem largiatur. Et hoc intuitu dicuntur *ministri legum*. Condunt tamen nonnunquam statuta, sed non iure proprio, sed ex concessione imperantis, cuius autoritate quoque valent, & ita nihil aliud sunt, quam *ius a subalterna potestate consensu imperantis constitutum, ligans illius loci subditos*. Imo licet vel maxime deficiat hæc statuendi potestas, non tamen dubium, quin magistratus oppidanus cum ciuibus illius loci per pactum statutum quoddam de illis rebus condere possint, de quibus libere pacisci valent, id quod tunc inter eos vim legis ex pacto habebit.

(h) A sola concessione iurisdictionis non fluere ius statuendi, iam

§. XXV. Et hoc intuitu statuta talia non necessario confirmatione (i) imperantis indigent, quæ tamen utilis est.

§. XXVI. Interim satis restricta est magistratus subalterni potestas, ut de aliis negotiis, quam quæ administrationem publicam respiciunt, statuta condere nequeunt, (k) quemadmodum

iam antea monitum est, qualiscunque demum iurisdictionis fuerit concessa, quia hæc tantum iuris dicendi facultatem continet, licet incaute plures contrarium statuunt. Vid. Coler. de prac. execut. P. 1. c. 3. n. 12. seq. Dissidentes fortean inde decepti videntur, quod viderint, multis in ciuitatibus Senatui ius statuendi competere, cui id adscripserunt ex iurisdictione, sed admodum male. Vt plurimum Senatui vel magistratui oppidano quædam cura administratioque publica ipsius ciuitatis conceditur, quo casu si illius administrationis statuta huc pertinentia condere possunt, quæ ad politiam ciuitatis spectant, cum, cui administratio publica ciuitatis concessa est, ei non possit non quoque concessa esse facultas quædam statuendi, quæ ad politiam faciunt, ut sunt Feuerordnung, Becker Brauer Ordnung, Wochen-Markts Ordnung, Gassen-Ordnung, Vid. H. Pistor. IV. q. 134.

(i) Plerique confirmationem statutorum ad eorum validitatem requirunt, quod tamen in suppositis casibus necessarium haud arbitror, cum ita semel ex delegata potestate magistratus aliquid statuerit, quemadmodum sententiæ a magistratu latæ vim rei iudicatæ obtinere debeat absque noua confirmatione, nisi per appellationem fuerint deuolutæ.

[k] De hoc satis constat, quoniam omnis potestas determinatur suo obiecto.

(l) Hqs

dum legibus anterioribus imperantis derogare haud possunt. (1)

§. XXVII.

(1) Hoc inde liquidum est, quia si contra leges imperantis statuta conderent, sibi potestatem arrogarent, leges, quibus adstringuntur, corrigendi & mutandi, quod illis haud concessum, eumque voluntas superioris semper praedominari debet. Omnis potestas magistratui concessa, quanta quanta est, semper intelligitur, *saluo iure imperantis*, cui est subordinata. Et hinc forsitan promanavit communi assertum, *quod statuta sint stricte interpretationis*, intuitu scilicet legum vniuersalium, quae vt *ius ordinarium commune* in illo territorio ab imperante latae sunt, hoc sensu, ne ab illis villo modo recedant, quodiam statuentes ab illo recedere haud potuerunt, & sic statuta iuri ordinario subseruire debent. Verum hoc brocardo insigniter abuti solent. Nam a) minus recte tunc applicatur, quando statutum disponit de *negotio iure communi seu ordinario non decisum*, quia sic per ius commune restringi nequeunt. A) Imprudenter ad quouis statuta ciuitatum applicatur, cum tamen statuta sint diuersae indolis. Solent hodie particulares ciuitatum quarumvis leges *statuta* appellari, praeter vel contra ius Romanum introductae, vt sunt statuta Hamburgensia, Lubecensia, Bremensia &c. quibus applicant regulam, quod statuta talia stricte sint interpretanda, ne nimis recedant a iure Romano, cum tamen in eiusmodi locis ius Romanum non constituat ius *ordinarium*, sed potius ipsa statuta. Scilicet talia locorum statuta sunt vel *antiquissima* vel *recentiora*. Illa voco, quae iam dudum ante receptionem iuris Romani viguerunt, & sic *ius proprium* illius ciuitatis dici merentur, vt *ius Lubecense*, & plura alia statuta locorum dantur, quae vt plurimum ex iure antiquo Germanico riuuli sunt. His in suo vigore

§. XXVII. Simile quid fere deprehendimus in collegiis & corporibus, quæ de rebus collegii quædam ordinare & determinare possunt, (m) vt ad instar legis inter membra collegii valeant.

§. XXVIII.

iam existentibus, postea per ius Romanum quædam accessio facta est, non vt illis vim suam detraheret, sed vt in subsidium valeret. Quæ cum ita sint, incongrue applicaretur commune illud assertum, statuta esse stricte interpretanda, ne recedant a iure Romano; cum potius ius Romanum ibi quiescere debeat, & vbi dispositum statutum, quod intuitu iuris Romani regulam constituit, & ius illius loci ordinarium, nec ex iure post recepto restringi potest, sed potius eandem admittere debet interpretationem, quemadmodum ius illud ordinarium & commune. Recentius statutum voco, quod demum post ius Romanum semel in tali loco, vt commune receptum, introductum est, & ad hoc ipsum vtique applicari potest regula, quod talia statuta sint stricte interpretanda, ne a iure Romano, antea semel recepto, recedant, id quod rationem habet, modo constet a) statutum esse nouum; ß) ius Romanum, vt ius commune, in illo loco antea viguisse.

(m) Collegium non aliter subsistere potest, nisi ad certum ordinem membra eius adstringantur, vt tamen vnice pacta talia res collegii respiciant, nec bonis moribus contraria sint. Possunt etiam penam conventionalem determinare, & se ad eandem adstringere, vnde tamen proprie dicta iurisdictio collegiis adscribi non debet. Inde etiam ecclesiis ab antiquo ius condendi statuta quædam ecclesiastica competiit, quoniam itidem collegii vicem gerunt, de quo suo loco vberius disquirendum erit.

(n) Potis-

§. XXVIII. Subsunt hæc collegiorum pacta, sicuti alia subditorum negotia, directioni & inspectioni imperantis, ita, ut si illorum abusus animadvertat, iuste convenientiorem ordinem præscribere & abusus tollere possit. (n)

§. XXIX. Extra concessionem siue expressam siue tacitam imperantis, nemo sibi ius legislatorium intra limites territorii arrogare potest, (o) nisi iura imperii violare velit.

§. XXX

(n) Potissimum hoc applicandum ad mores inepros opificum, & alia absurdissima collegiorum statuta, quibus vel monopolia, républicæ nociva, inducuntur, vel nimis exactionibus, hæc, qui primum in collegium adsumuntur, premittuntur, ut fere inidonei postmodum fiant, ad onera républicæ ferenda. Pertinet huc conclusum der dreyen Reichs-Collegiorum de anno 1671. die Abstellung der Mißbräuch bey denen Handwerckern betreffend.

(o) Nullo itaque iure pontifex sibi potestatem legislativam in sacris arrogavit per universum orbem Christianum, quod ipso reuera potestatem & imperium quoddam exercet singulis in rebus publicis, summo cum præiudicio eorum, qui illis præsunt, qui etiam ipsi se hisce legibus subiectos profiteri debent. Et quamvis tandem per fraudes, dolos, & vim tam apertam quam clandestinam hanc potestatem sibi solitarie & privative vindicaverit, (utut Gallix regnum quandam prærogativam libertatis retinuerit) reuera tamen, ut ego existimo, semper mansit vitium in ipso exercitio huius potestatis, adeoque Protestantibus vitio verti non potuit, quod huic iugo se tandem subdixerint, & potestatem eius usurpatoriam amplius agnoscere noluerint, quo iugo excusso, per consequentiam hanc

Cf 3

potesta

XXX. Feruntur leges ab imperante; tum ut actiones civium secundum illas dirigantur in salutem reipublice; tum ut iniqui debita coactione ad illas adstringantur. (p)

§. XXXII

potestatem, in sacris leges ferendi, recte sibi ipsi principes vindicant.

Hæc duplex legis officium est: *vinculum & vinculum*. Aliter tamen non sufficit. Quando lex quid disponit, nec tamen punit & cogit, si contra fiat, magis *monitum & consilium*, quam *lex est*, & hinc *olim* vocata fuit *lex imperfecta*. Talis dicitur fuisse *lex Sincia*, que prohibuit, ne Patronis quid daretur a Clientibus, sed factum non puniuit. Vlpianus *in fragm. Instit. tit. 1. §. 1.* Similis fere lex fuit Valeriana, apud Liliam, *lib. 2. §. 9.* que eum, qui prouocasset, virgis caedi securique necari vetabat; *Si quis aduersus ea pergit, fecisset, nihil plura, quam improbe factum aduertit, id (qui tum pudor humanum erat) visum, credo, vinculum satis validum legis. nunc vix seruo ita mimetur iusquam.* Facit itaque hominum malitia, quod leges debeant esse *armate*, que alioquin solo hoc vinculo, *improbe in contrarium fieri*, sustineri possent. In legislatione Mosaica plures huiusmodi leges occurrunt, que coactionem externam adiunctam non habent, nec eam commode ex natura objecti sui, de quo disponunt, recipiunt, atque inde magis sunt *monita paterna*, interne utique obligantia, quamuis contemptus eorum varias calamitates post se trahat, quo inprimis precepta *de exercenda humanitate & amore erga proximum* spectant. Quod itaque lex iubet, aut vetat, *hinc & primario* a legislatore intenditur, non *pæna*, nisi in *subsidiu*. Erant, qui legi obligationem alternatiuam adscribunt, ut delinquens eidem satisfecisse videatur, pœnam soluendo. Fieret hoc modo

§ XXXI. Principalis pars, *dispositiua* scilicet, versatur circa actiones ciuium recte ad præscriptum eius adornandas, vbi (l.) primatio illa, quæ ius naturæ postulat, (q) inculcanda.

§ XXXII. (II.) Cum libertas naturalis in his:

modo dispositio legis elusoria, quia in arbitrio subditorum situm foret, vellentne soluere pœnam, an legi obedire. Ast ita legislatoris voluntati non dum, satisfit, qui non vult pœnam, sed id, propter quod pœna a delinquente soluta est. Contingere quidem potest, vt lex alternatiue feratur, veluti *vt subditi non amplius currere debeant per plateas, aut quotannis soluant 10. thaleras*. Sed tales alternatiue leges proprie pœnales non sunt, quia *precise* nihil præcipiunt, sed tantum volunt, vt facultas, hoc vel illud faciendi, certo demum redimatur pretio, quod iustas tributi esse videtur.

(q) Ideo respublicas statui naturali præferendas esse, dicam sæpius est, quoniam in *hoc statu* legum naturalium, quæ tamen vinculum humani generis conseruant, cultura admodum fragilis est, quæ in statu ciuili propter accedens imperium ciuile suos effectus necessarios habent. Eo magis autem per leges ciuiles huius iuris cultura est inculcanda, quæ magis per illam fundamenta publicæ salutis stabiliantur & firmantur; sicuti e contrario eo maioribus periculis respublica pœnoxia est, quo magis a tramite iuris naturalis recedunt. Et cum homines illa, quæ iuris naturalis sunt, pro suis prauis affectibus vario peruertere, & præterea in remotioribus conclusionibus nodum in scirpo querere soleant, hinc aliquando necessarium videtur, lege positiva illa, quæ iuris naturalis, declarare,

his, quæ iure naturali nec præcepta nec prohibita reperiuntur, a plerisque in abusum trahi soleant, (r) hæc ipsa inprimis per leges positivas in salutem reipublicæ, quatenus huiusmodi noxia videtur, restringenda est.

§. XXXIII. (III.) Disponendi sunt subditorum animi (rr) per leges, quantum fieri potest,

(r) Quanta incommoda libertas naturalis in statu naturali soleat producere, supra plenius expositum est, quæ ne affligant rempublicam, merito præcauendum. Hoc intuitu Appius Claudius apud Dion. Halicarn. lib. V. censuit, nullam peiorem esse consuetudinem aut ipsis rebuspubl. aut familiis, quam si unusquisque semper pro sua libidine vivat. Atque adeo inprimis ius imperanti circa illam restringendam & determinandam concedi debet, quia homines alias solius honestatis internæ rationem non adeo habent, quæ alioquin eos impellere debebat, ne libertate hac abuterentur. *Qua enim unusquisque solus, pergit Appius Claudius cit. l. aut pudore proprio aut ab alio impeditus facere veretur, ea, si more publico recipiantur, ab eo in sua voluntate aliorum exemplo & consuetudine confirmato, facilius & audacius patrantur.* Sunt hæc quidem adiaphora, uti vocantur, sed illis tamen periculosa, qui libertatis usum genuinum ignorant, quales plerique sunt in republica. *Cum cupiditates vulgi stulti sunt inexplebiles, pergit rursus Appius Claudius cit. l. & infinitæ, earum principiis obstandum est.* Sed tamen hic quoque temperamentum adhibendum esse, dixi supra lib. I. p. Spec. c. 5. §. 29.

(rr) Quo magis subditorum animi per leges conglutinari possunt, eo meliori stat respublica loco. Tyranni est, leges ferre ad disiungendos civium animos, prout fecisse legitur Appius Claudius Decemvir, legem ferrens,

est, ad humanitatem erga se inuicem exercendam, (s) quippe quæ amorem, vinculum illud pacis arctissimum, egregie operatur.

§. XXXIV.

rens, ne Patriciis connubia cum plebeis contrahere liceret, non ob aliam causam, vt iudicat Dion. Halicarn. lib. X. quam no familiis coniugii & affinitatis vinculo consociatis ordines in concordiam coirent.

- (s) Equidem officia humanitatis directo per leges vix inculcari, aut pœnis homines ad hæc adduci possunt, interim tamen per indirectum illa, quæ maxime humanitati resistere possunt, aut illi impedimento esse, recte eliminari & omnia ita disponi possunt, vt homines in suis actionibus ad humanitatem exercendam adducantur. Sunt homines plerique inhumani, & nisi ratio ambitionis, auaritiæ, vel luxuriæ id postulat, plane alieni ab hisce officiis, ex qua inhumane tamen vinculum pacis communiter multum patitur. Hic vero a) ante omnia requiritur bonum exemplum imperantium, quod hic potissimum subditos ad imitationem trahere solet. Eleganter id ipsum declarat Xenophon in *Cyropæd. lib. VIII. p. m. 204. seq.* vbi de Cyro hæc habet: *etiam pudore ne Verecundia putabat omnes magis impletum iri, si palam ipse declararet, ita se omnes reuereri, vt nihil fœdum ac turpe nec diceret nec perpetraret, & paucis interiectis: nam cum vident homines eum, cui maxima facultas est, insolenter agendi, modeste se gerere, volunt imbecilliores alii quidquam insolentius palam agere.* Deinde de continentia studio ita edisserit: *Continentiam sic exercitatum iri a suis maxime putabat, si ipse declararet, se per occasiones oblatarum voluptatum ab iis, quæ honesta & bona essent, non abstrahi, sed velle potius ante voluptatum gaudia laborem cum honestate coniunctum suscipere.* Idem de decoro in sequentibus affirmat, a-

iens: neminem ibi animaduertisses vel irascentem cum Sociferatione vel insolentem cum risu gaudentem, sed eos aspiciens existimasses, reapse ad honesti decorique normam huius, Mirandam est, barbaras gentes humaniores inter se plerumque fuisse, quam ita dictas gentes moratas. Saluianus lib. V. de gubernat. Dei hic propocat, aiens: Omnes se fere barbari, qui modo vnius sunt gentis & regie, mutuo amant. Speciatim vero de Gothis prædicat, eam apud eos iustitia conseruanda curam fuisse, Et plurimi Romani & inter eos nobilissimi eius boni fruendi causa, & Rom. terris ad hos confugerint, querentes apud barbaros Romanam humanitatem, quia apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre non poterant. Id ipsum vero legibus durissimis quin adscribi debeat, non dubito. Deinde quoque β) necesse est, vt leges quoque suo modo huc dirigantur, vt homines humanitatem erga alios exerceant. Licet enim vel maxime officia humanitatis aliquatenus virtutem suam amittant, si legibus pœnalibus iubeantur, cum spontaneus affectus illa producere debeat; in statu ciuili tamen magis necessitatis sunt, & sæpe expedit reipublicæ, vt ad illa subditi cogantur, qui sponte facere recusant, quod fit, si legibus impendantur. Sic propter ingratitudinem ordinarie non datur actio, sed, quia ingratus magis inhumanus quam iniustus est, pudore suffunditur, & quidem ad eum, vt magis odiosum inter homines habeatur nomen ingrati, quam iniusti. Interim cum ingratitudo disidia & odia ingentia inter homines disseminare solet, hinc Persæ pœnas in ingratos posuerunt. Ita enim Xenophon lib. I. Cyropæd. p. 4. de horum institutis loquitur: Iudicium dant (Persæ) de illo quoque crimine, propter quod inter homines odia mutua potissimum existunt, cum postulationes in iudiciis de eo minime fiant, nimirum de ingratitudine. Itaque si quem intellexerint gratiam non referre, cum possit, in cuius gratiam valde animaduertunt, Nam ingratos homines in pri-

§. XXXIV. (IV.) Sicuti ambitio, avaritia & luxuria potissimum corrumpit & evertit rempublicam, ita legibus præscindi debent irritamenta & occasiones, (t) huiusmodi passiones irritantes,

§. XXXV,

in primis nulla Deorum cura, nulla parentum, patriæ, amicorum adfici arbitrantur. Equidem Seneca *lib. III, de benef. c. 7.* multas adducit rationes, propter quas crimen hoc in legem cadere non debere arbitrat, sed omnes magis huc vergunt, quod ita beneficium amittat virtutem suam, quod quidem non negatur, simul tamen odia & simultates graues inter subditos præcauentur. Deus ipse, sapiens in populo Iudaico legislator, populum iudaicum per leges varias ad humanitatem adducere voluit, id quod nunc paucis declarandum est exemplis. Huc respexit in præcepto de honorandis parentibus *Ex. XX, 12.* de seruo post septennium manumittendo *Exod. XXI, 2. seqq. Deut. XV, 12. seqq.* De humanitate & hospitalitate erga extraneos exercenda *Exod. XXII, 21. seq. Deut. X, 18. seq.* de usuris non exigendis, sed mutuo gratis dando *Exod. XXII, 26. de commodo alterius promouendo Exod. XXIII, 4. seqq. Deut. XXII, 1. seqq.* De messe non adeo avaro facienda *Leuit. XIX, 9. seq. Deut. XXIV, 19. seqq.* de vitando odio erga proximum *Leuit. XIX, 18.* de veneratione erga senes *ibid. 32.* de re vendenda secundum qualitatem vtilitatis *Leu. XXV, 14. seqq.* de fouendis viduis & orphanis *Deut. X, 19. XXIV, 17.* de paupertate non toleranda *Deut. XIX, 14.* de non capiendo pignore ob debitum *Deut. XXIV, 10. seq.* de exercenda humanitate erga bruta *Deut. XXV, 4.* de bonis alienatis ad priorem dominum reuertendis *Leuit. XXV, 25. seqq.* & quæ sunt huius generis plura alia, quæ humanitatem singulariter commendant, & subditos ad eam ducunt.

(t) Quod plures respublicæ tot turbis agitentur, & ab

omni vnione ciuili alienæ sunt, id non raro malis legibus adscribendum, quibus passiones hominum irritantur & aluntur. *Quemadmodum enim, vt philosophatur Polybius histor. lib. VI. c. 45. quoties in aliquo populo mores legesque laudabiles vigere exploratum habuerimus, & cives & ipsam remp. fore laudabilem non dubitamus affirmare: sic cum & priuatorum vitam avaritia deditam, & publicas actiones iniustas alicubi obseruauerimus, quis dubitat merito dici posse, & leges apud ipsos esse malas, & tam mores singulorum quam vniuersam rempublicam vituperabilem.* Ratio itaque naturalis præcipit, omnem materiam mali, qua ali passiones humanæ possunt, per leges, quantum fieri potest, excindi & remoueri debere. De Persicis legibus Xenophon lib. I. *Cyrop. p. 3. in f. sequentia narrat: Persicae leges hoc anteuertentes primum procurant, ne prorsus eiusmodi ciues sint, qui prauis alicuius fœdiæ facinoris libidine ducantur, quod quomodo perfecerint, in seqq. tradit, quæ verba supra lib. I. P. Spec. c. V. §. 26. iam adducta sunt. Eleganter hoc demonstrat simili desumpto a medicis Dn. Thomas. de content. mor. cum iure scripto §. 45. aiens: Qui agrotantes curant, operam dare solent, ne, quod externum ac visibile in morbo est, saltem auferant, sed etiam vt intrinsicam hominis constitutionem & intemperiem sanguinis emendent. Alia si morbus reprimatur quidem, sed non causa morbi tollatur, vitæ periculo sæpe exponitur æger, morbo plerumque maiori cum violentia ac damno redeunte. Eadem est ratio legislatoris, si saltem prohibeat effectus vitiorum, non sublata causa, id quidem efficere potest legibus scriptis, vt certa quadam vitii species omittatur, sed mox in eius locum substituuntur mores adhuc peiores prioribus. Certe legislator diuinus optime omnium hoc obseruasse videtur, cum plures leges vbique occurrant, quæ irritamentis harum passionum obicem ponunt, quo pertinet lex de non exercendo scœnore Exod. XXII, 25. Apud Romanos quoque huius rei ratio habita fuit. Sic enim Tacit-*

§. XXXV. (V.) Interim in legibus ferendis imbecillitatis humane ratio habenda est, ne nimis amare (u) omnia exigantur.

§. XXXVI.

Tacitus lib. VI. *annal. Vetus Urbi funebre malum, & seditionum discordiarumq. creberrima causa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Hoc quoque pertinet lex divina de muneribus spernendis Ex. XXIII, 8. de delectu in cibis habendo, quibus luxuria & libido potissimum irritatur Lev. III. 17. 19. sq. Lev. XVII. 10. seqq. Num. VI. 3. seqq. De Nerviis transrhenanis populis Cæsar de B. Gall. lib. 2. c. 15. refert nullum aditum esse ad eos mercatoribus, nihil pati vini, reliquiarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri, quod his rebus relanguescere animos, eorumque remitti virtutem existimarent.*

(u) Exemplum ipse Deus præbuit in legislatione sua, qui in multis se accommodavit ad genium populi, vnde fere omnes leges ceremoniales profluxisse videntur, ceu optime demonstrat Io. Spencer de LL. Hebr. ritual. Sic etiam leges de *diuortio, polygamia* &c. reuera ex eadem ratione latæ videntur, quin quod ipse salvator discrete asserat, hæc Moſen tantummodo indulisse populo ob *σκληροκαρδίας*. Leges Platonis contra hoc præceptum ubique peccasse videntur. Vnde eas rideat Athenæus lib. II. *dipnos. c. 22. quod iis præscripta sint, quos imaginatione finxerit, ut qui legibus illis pareant, perquirendi sint.* Nescio vero, utrum hæc indulgentia legislatoris tam late sit extendenda, ut etiam, quæ contra ius naturæ sunt, legibus permitti, & suo modo legitimari possint. Talem legem reperio apud Aegyptios, de quibus Diodorus lib. I. *bibl. p. 72. hæc refert: Iussit lex eos, qui volunt hanc artem (furandi) habere, nomen profiteri apud præfectum furum, & e vestigio furtum ad eum ex pacto referre. Eos vero, qui amiserunt, similiter scribere, quæcunque amissa sunt, ad-*

ditis

§, XXXVI. Dirigunt leges actiones subditorum omnium, qui sunt in illo districtu, & sic Clerici (x) nullo iure se huic subiectioni subducere possunt,

§.XXXVII.

ditis loco, die, & hora, qua perierunt. Hoc modo cum-
 etis facile repertis necesse erat, cum, qui amiserat, solu-
 ta quarta parte pretii, sua sola habere. Rationem ve-
 ro legis hanc reddit: cum fieri non posset, ut omnes a
 furto abstinerent, viam legislator inuenit, qua quicquid
 amissum fuerat, seruetur; exigua data redemptione,
 Ceterum de singulari Dei indulgentia, ad genus
 populi durissimi se accommodantis ita iudicat ductiss,
 Clericus in Pentateuch. Exod. XXV. 10. Nisi Deus quor-
 undam singulari legem aptasset indoli Hebraeorum, hoc
 est, opinionibus & consuetudinibus inter eos dudum reco-
 ptis, non aliam tulisset, quam qua postea a Christo data
 est; omnisque illis infirmis elementis ad perfectiora omnia
 Hebraeorum animos erexisset. Deus, qui idem est hodie
 atque heri, eodem modo colit illo tempore se voluisset, ac
 postea iussit. Verum cum in plurimis descenderit ad ab-
 iectos & humiles Israelitarum animos, propter eorum
 exantheapdia, in hac quoque re receptis ritibus eos se
 passus est, ut in ceteris omnibus, in quibus nulla natu-
 ralis honestas, nihil spiritali numine dignum, nihil mor-
 talibus proficuum deprehenditur.

(x) Equidem clerici ecclesie Romanæ exemptionem a legibus civilibus cuiuscunque reipubl. prætendunt, sed satis impudenter. Cum enim in republica vivant, sunt quoque subditi illius reipubl., ubi commorantur, & sic se accommodare debent ad leges reipublicæ, Præter rationem iuris antiqua praxis omnium fere reipublicarum hoc inculcat, imo & primitivæ ecclesie, nec ab hac sententia alieni fuisse videntur ipsimet patres, ceti docet Arniseus de subiect. & exempt. cleric.

§. XXXVII. Quin etiam extranei per inditum legibus alterius territorii possunt subici, si bona ibidem sita habeant, circa quæ leges disponunt: (y)

§. XXXVIII. Sic itaque ipsius imperantis actiones aut bona legibus illis haud subiacent. (z) quam

cleric. c. 3. n. 2. seqq. Vestigia adhuc plura supersunt in iure Canonico, quæ ostendunt, olim clericos se subiectos imperio civili agnovisse. Sic Gregorius Magnus in c. 41. C. 11. q. 1. vult, ut imperatores sacerdotibus ita dominantur, ut tamen debitam iis reuerentiam impendant, quo ipso subiectionem clericorum non negavit. In Concilio Carthaginensi III. potestati seculari non omnino clerici exempti leguntur vid. c. 45. *ibi* Alia huius rei documenta ex Ambrosio adduxit Gratianus in c. 27. *seq. ibid.* Plenius hoc thema persecutus est Dn. Coccei. *diff. de fundata in territ. & pl. loci concur. potestate p. 3. per. tot.*

(y) Summum imperium fundatum est in personas & bona intra eius limites sita, ut leges de iis ferri, & per consequens possessores ad illas adstringi possint, siue ibidem deprehendantur siue non. Atque sic (I) imperans possessores lege publica lata adstringere potest ad homagium quoddam, quemadmodum contingere solet in iis locis, ubi *Landassatus* est receptus, de quo vid. Schilter *pecul. diff.* (II.) Et quia itaq; territorii iurisdictionio in bona illa fundata est, conveniens est, ut etiam extranei ratione bonorum illorum forum ibidem sortiantur: sicuti etiam (III.) ratione bonorum illorum ad quævis onera, ex bonis reipublicæ præstanda, obligantur &c.

(z) Videlicet α] sibi legem imperans præscribere noluit, sed subditis, β] leges præscribuntur *vi imperii*, & quidem *subditis*. Imperans autem sibi ipse non est subditus

quamuis secundum regulas prudentiæ (a) legibus quoque suis viuere debeat.

§. XXXIX.

subditus. 7) cessat in imperante obligatio ad leges seruandas, quæ vniuersæ sunt ex *subiectione*. Loquor de legibus iure ciuilibus, siue de vi *coactiua*, siue *dirigentiua*, vti quidam distinguunt, sermo sit. Naturalibus vtiq; ligatur, vti in *part. spec. lib. I. c. 5.* ostensum est, & sic vi huius iuris aliquando per indirectum ad leges reipublicæ speciales obligatur, si sub auspiciis regni subditis promissit, quod has vel illas leges etiam in sua persona valere velit.

(a) Hoc ipsum apparet ex iis, quæ dicta sunt ad §. 3. *huius cap.* quod exemplum principis plus proficiat, quam infinitæ leges. Non rectius leges in obseruantiam deduci possunt, quam si princeps ipse secundum eas vivat, quo in sensu Theodosius & Valent. in l. 4. C. de LL. dixerunt, *dignam vocem esse maiestatis regnantis*, h. e. vtile & consuetum maxime esse, *legibus alligatum se principem profiteri*, vel vt dicitur in l. 23. ff. de leg. 3. *Decet* (h. e. non quidem ex regulis iustitiæ obligatur; bene tamen ex regulis decori & prudentiæ) *tantæ maiestati, eas seruare leges, quibus ipse (ex regulis iustitiæ) solutus esse videtur.* De Agefilao refert Xenophon in *Orat. de eod. p. m. 668. edit. Francof.*, quod quamuis in republica se plurimum posse sciret, maxime tamen se legibus seruire declarauerit. Nam, inquit Xenophon, *quis tandem obedire his nolisset, cum eis regem obtemperantem videret?* Jacobus Rex Angliæ *Orat. V. fol. 547.* de semet ita: *Vbi meum agebatur patrimonium, rem foro permisit, vt vnus è multis: nec iniuria, cum regem deceat ad legum obedientiam suo exemplo ceteros imitari.* Et huc pertinent versus Claudiani elegantes ad §. 3. b. supra adducti, & alterius Poëtæ, qui ita canit:

Nam nihil, vt verum fatear, magis esse decorum

Aus

§. XXXIX. Ut autem subditi secundam illas leges actiones suas dirigere & inspicere possint, necessaria est promulgatio (b) & quidem

Auc regale puto, quam legis iure solutum

Sponte tamen legi sese s. pponere regem.

(b) Promulgatio est illud medium, per quod voluntas imperantis subditis innotescit, atque adeo demum lex obligat post promulgationem, nisi tempus quoddam præstitutum sit, a quo lex obligare debeat. Conf. Petrus de Marca *de Concord. sacerdot. & imp. lib. 2. c. 15.* Modus publicandi arbitrarius est. communiter scriptura adhibetur, non tamen necessario, sicut Romani plures leges antiquitus tulerunt, quarum maxima pars nullis scriptis est mandata, nonnullæ etiam sunt scriptæ, ut ait Dion. Halicarnass lib. II. Quæ scriptæ sunt, olim apud Romanos publice in foro proponebantur, uti in specie de LL. XII. Tabb. constat. Apud Athenienses in tabulis quadratis scribebantur, quæ vocabantur νόμοι. Suid. hac voc. vel etiam ἀγορεύε, Iustus Pollux lib. VIII. c. 10. Horum morem postea videntur imitati Romani, unde & leges publice promulgatæ, XII. Tabularum, vocatæ sunt. Quin etiam apud Græcos leges cantari solitæ fuerunt, forsitan antequam mos leges tabulis inscribendi innotuisset. Ita enim Aristoteles *Sec. 19. probl. 28.* Cur leges pleræque cantilenæ appellantur? An quod homines priusquam literas scirent, leges cantabant, ne eas obliuioni mandarent, quod etiam nostra ætate Agathyrhis in more est. Germani idem medium conseruandi leges habuisse videntur: nam refert Tacitus de Morib. Germ. c. 2. quod crimina apud illos finicum memoria & annalium genus sit, & tamen leges suas habuere, licet forsitan paucas. Imo licet vel maxime apud Romanos leges XII. Tabb. publicis tabulis proscriptæ essent, tamen a pueris mandari eisdem solebant memoria, teste Cicerone lib. 2. de LL. ibi: a par-

dem in tali lingua facienda, quam intelligere possunt subditi: (c)

§ XL;

uis enim, Quinte, didicimus: si in ius vocat atque eat, & eiusmodi leges alias nominare. & deinceps; Discibamus pueri XL, vt carmen necessarium. Post vbi scribi cœperunt, publicatio facta est per prælectionem, tradébantur a summo cancellario, episcopis & comitibus, vt eas in suis diocœsibus & comitatibus recitari procurarent. Ita enim Capit. Ludov. P. anno 823. lib. 2. c. 24. In suis comitatibus coram omnibus relegant, vt cunctis nostris ordinatio, & voluntas nota fieri possit. ex quo concludit Schilter in Praef. ad Ius Allem. feud. §. 10. capitula talia non in alia lingua promulgari potuisse nisi vernacula, quia sic finis haud potuisset obtineri.

(c) Finis promulgationis est, vt leges in cunctorum scientiam veniant, & ita quoque promulgatio huc debet esse directa, quemadmodum olim verba solemnia edictorum id indicabant: vnde de plano recte legi possit. Briffon. de formulis lib. 3. p. m. 324. non vero eo modo, prout, referente Suetonio, Caligula fecit, qui legem proposuit minutissimis literis & angustissimo loco, vti ne cui describere liceret, multo minus legere. Obseruarunt hoc Imperatores Valentinianus & Martianus, qui in l. p. C. de LL. ita disposuere: *Leges sacratissima, qua constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent, vt vniuerso præscripto earum manifestius cognito vel inhibita declinent, vel permissa sectentur.* Quo posito, id quod quidem recta ratio dicitur, valde incongruum est, leges in peregrino idiomate in republica introducere, prout in nostra republica id contingit, vbi leges Romanas, Longobardicas & Pontificias latino idiomate scriptas habemus, quas paucissimi intelligere possunt, de qua peruersa ratione ita iudicat Ioh. Ludouicus Praechius de Icto vero & personato §. 17. *Omne, ait, ius eatenus obligat, qua intelligitur;*
hoc

§. XL. Hunc in finem quoque qualibet lex clara esse debet, vel si nimis obscura sit, ius declarandi & interpretandi *authentice* (d) est itidem penes imperantem.

§. XLI. Interim his, qui iura docent & illustrent, aut secundum illa iudicant, non erit adempta facultas, sensum ex legibus eruendi secundum probabiles coniecturas, (e) cum absque

nec lex habetur nisi promulgata, nisi ad notitiam hominum sufficienter atque adeo lingua vernacula remigio deducta. Caligula crimini datur, quod leges minutissimis literis prescriptas angustissimo proposuerit loco, ne possent legi. Quantum interest, minutis an peregrinis lex sit scripta literis? Notabilis profecto incuria tum nescientium ius, quo vivunt, tum voluntatem suam sciri ab omnibus non desiderantium, nec facientium in foro, quod in ecclesia nonnulli faciendum sibi putauerunt.

(d) Quilibet est optimus suorum verborum interpret, & sic etiam legislator, praesertim si legis sententia adeo dubia sit, ut commode intelligi nequeat. Et haec declaratio seu interpretatio solet alias dici *authentica*, habetque eandem virtutem, quam lex ipsa, quia ita imperans sensum legis declarat. Cui ergo ius ferendarum legum concessum, illi quoque ius leges authentice interpretandi haud denegandum. Quin etiam legislator collegio cuidam hanc potestatem delegare potest, ut interpretatio eorum in casibus dubiis authentica habenda sit, prout in Concilio Tridentino congregationi Cardinalium hoc negotium delatum esse constat, & olim suo modo ICtis, quibus per speciale beneficium hoc ius datum erat, quamvis an prudenter hoc ita fiat, merito subdubitem.

(e) Doctrina iuris non est sine *legum interpretatione*, imo tota in ea consistit, cum verba tenere non sufficiat,

Dd

sed

absque hoc medio interpretandi iura nec doceri nec applicari valeant.

§. XLII. Ex quo oritur conceptus iurisprudentiæ, consistentis in habitu leges legitime intelligendi, & applicandi (f) & qui hoc habitu præditi sunt, ICI vocantur,

§. XLIII.

sed potius *vis & potestas* eruenda. Atque hunc in finem solent ICI constitui, qui casus dubios sua interpretatione resoluant, ne ubique recurratur ad imperantem. Dico, quod solent constitui. Alia questio est, an consultum sit, illos constituere. Feliciores Germani fuerunt, ubi ICtos non nouerant. Romanas leges corruerunt ICI. Audi Ciceron. *Orat. pro L. Muræ. cum per multa*, ait, *præclare legibus essent constituta, ea ICtorum ingeniis pleraque corrupta ac deprauata sunt.* Sufficere possent iudices, quibus esset interpretatio committenda, quid enim aliud est iudicare quam leges singulis casibus interpretando applicare: vid. Hobbes *de ciue. c. 14. §. 13. in f.* Verum hæc interpretatio a priori adhuc differt, quod non sit *authentica*, adeoque *probabilitatem* tantum operetur, nec liget iudicem, ut secundum illam præcise iudicare debeat, quamuis iudicis interpretatio, quæ in ipso iudicando sese exserit, in illa lite, de qua ius dicit, ius perfectum constituat.

(f) Leges sunt propter applicationem; hæc vero aliter fieri nequit, nisi quis vim & potestatem legum, h. e. genuinum earundem sensum, intelligat. Optime Cicero *orat. pro A. Cluentio p. m. 385. lit. A.* *Legum ministri, magistratus; legum interpretes, iudices.* Atque adeo omnis Iurisprudentia duabus partibus absoluitur: (I.) *legum intellectu*, quæ si naturales sunt, demonstrationis opus est, prout supra dictum; si positivæ, ex rationibus propriis seu ciuilibus eruendæ. Neque enim fertur lex absque *ratione*, licet hæc sæ-

pe nos

pe nos lateat, qua tamen inuenta, lex demum recte intelligitur. Præstitit hinc singularem operam & industriam Io. Spencer. in euoluendis variis rationibus *legum ritualium Mosaicarum*, vtur in tanta rerum obscuritate facile fieri potuerit, vt falsas pro veris adduceret, quod tamen ei facile condonari potest. Similiter institutum fuit doctissimi Clerici, qui in *Comment. ad Pentateuch.* rempublicam iudaicam variis antiquitatum deliciis exornauit, legesque Mosaicæ miræ iudicii acuminè ex rationibus historicis illustrauit explicauitque. Quantam industriam Iacobus Gothofredus in commentariis suis ad Codicem Theodosianum attulerit, eruditi norunt, vbi sane egregiam interpretationem egit; quod rationes legum ex circumstantiis historicis deduxerit. Est enim historia legum quasi primus aditus & via ad sensum earundem inueniendum. (II.) LEGUM APPLICATIONE, circa quam notandum a] *ipsam factum*, vt illud ex suis circumstantiis rite cognitum sit, & quia Icto impossibile est, vt omnia negotia, quibus ius applicandum, ipse per se satis calleat, peritiorum in illa arte iudicio & suggestionis scito debet. Et hoc sensu Ictus assumit vulgatum illud, quod peritis in sua arte credendum. vid. *dissert. prælim. ad Petrum de Marca de Concord. sacer. & imp.* b] *modus applicandi.* Exserit autem sese applicatio vel consulendo seu cauendo, vel iudicando, vel aduocando seu causis in iudicio perorando & iura litigantibus suggerendo. In quibus omnibus Icti officium versatur. Exemplo esse potest Seruius Sulpicius, de quo Cicero in *Philipp. 4, p. m. 900. lit. f. g.* inter alia ita loquitur. *Neque ille magis Ictus, quam iustitia fuit, itaque qua proficiscebantur a legibus & a iure civili, semper ad facilitatem aequitatemque referebat, neque constituere litium actiones malebat, quam controuersias tollere.*

§. XLIII. Quod porro dictum est, actiones subditorum dirigi per leges civiles, hoc intelligendum est [I.] *de actionibus externis, non internis (g) animi motibus.*

§. XLIV. (II.) *De actibus voluntatis; quæ ad intellectum [h] & credenda spectant, lege imperari*

(g) Hinc cogitationum pœna *civilis* non est, tum quod per illas haud turbatur tranquillitas & unio reipublicæ, tum quia in potestate legislatoris non est, per leges internos animi motus ad rectitudinem dirigere, id quod sanctioris philosophiæ opus. Sunt civitates *cæctus hominum iure sociati*, ut ait Cic. *in somn. Scip.* qualis societas potissimum externe sese exserit, actionibusque externis contrahitur, exercetur, firmatur. Equidem in legibus suo modo habetur ratio internorum motuum, veluti *bona & mala fidei, scientia, ignorantia, doli, &c.* sed notandum est, hos respectus versari semper circa actus externos, quatenus ex illis quis actiones suscepit vel peregit, vel neglexit, quales externæ actiones diiudicantur ex suis principiis. Aliquando etiam *scientia nuda* punibilis est, quatenus ex illa quis ad aliquid faciendum vel patefaciendum obligatus fuit, neque tamen fecit, quod tamen reipublicæ salus postulabat, nam & *non facta sub factis* in moralibus comprehenduntur & puniuntur.

(h) Actiones hominum externæ fluunt ex voluntate, & cum illæ sint tantum legum obiectum, *voluntas* potissimum, non vero *intellectus* sub legum directione est. Sic itaque imperari civibus per metum pœnæ nequeunt *doctrinalia* seu *credenda*, h. e. ut præcise suos conceptus instituant ad præscriptum imperantis, id enim nec in potestate legislatoris est, neque eoque voluntatem suam ei submiserunt, *ut etiam credere velint.*

perari nequeunt, nisi vt hætenus, quænam doctrina publice doceri tantum debeat, *ciu-
lis pacis causa* (i) determinetur.

§. XLV. (III.) *De negotiis futuris.* (k) Præterita ordinarie non iudicantur lege subsequente, nisi *ex iusta causa* (l) lex expresse ad negotia pendentia tracta fuerit, quamuis pœna legi addita nunquam ad præterita applicari debeat.

§. XLVI.

Velint, quæ ipse in credendis præscribit. Quæ credenda sunt, alia methodo indigent, vt homines ad illa perducantur, & inde si vel maxime a principe proponantur, magis *dogmata*, quam *leges* sunt, vel saltem publicam doctrinam respiciunt.

(i) Hoc infra plerumque *cap. V. §. 24.* enucleabitur.

(k) Hæc regula sicuti naturalis est, ita tam in Cod. Theodosiano quam Justiniano sæpe ejus iniicitur mentio. Siue enim lex aliquid prohibeat sub *nullitatis*, siue alia *pœna*, illa nullo modo applicari potest ad eum casum, qui delictum non continet, qualis est omnis actus ante legem susceptus. Optime Cato Uticensis apud Jac. Gothofr. *ad l. 3. C. Theod. de constit. Princ. Neg,* enim *definiri facile, quousque extendere se debeat in præterita inquisitio: & si nova statuantur ante commissum pœna, fore ut iniique cum iis agatur, qui punientur ex lege, quam nec violarunt, nec ex parte læserunt.*

(l) Ex gravi causa contingere potest, vt lex ad *præteritas* vel adhuc *pendentes* causas transferatur, (id quod tamen legislator in lege sua expresse cauere debet, alias subsistendum in regula) vel quod hætenus negotia quædam secundum mores incertos & ambiguos fuerint decisa, qui ex post facto per leges specialius determinati sunt, quia sic tantum mores magis de-

§. XLVI. (IV.) *De negotiis iure natura non factis vel plane non determinatis.* (m) Eatenus enim legis civilis nomen stricte meretur.

§. XLVII.

clarantur, antea dubii & obscuri, sicuti lex dubia, postea declarata, recte ad præterita trahitur: vel quod salus publica id postulet, de qua arbitratur legislator. Id vero impium & iniustum est, si hoc medium, protrahendi leges ad causas præteritas, in fraudem & detrimentum aliorum adhibeatur, quale exemplum recenset Procopius in *anecdotis n. 519.* occasionem referens introductæ *centenariæ præscriptionis* contra ecclesiam, in quo quidem defendere conatur Justinianum Jo. Eichelius in *animadu. ad anecdot. cit. l.* Verum, fraus manifestissime ex ipsis legis verbis finalibus perspicua est, ita enim in *l. 23. C. de SS. Eccl. in f.* dicitur: *Hac autem omnia observari sancimus & in his casibus, qui vel postea fuerint nat. vel iam in iudicium deducti sunt,* quæ clausula ostendit, Procopium satis verosimilia enarrasse, legemque illam vnice latam fuisse in fraudem eorum, a quibus ecclesia Emessena fraude Prisci aliquid petebat.

- (m) Quæ legislator civilis ex iure naturæ in lege sua repetit, promiscue quoque legis civilis nomen adsumunt propter publicam sanctionem, sed propterea vim suam & potestatem propriam non deponunt, unde non ex mera voluntate legislatoris probabili, uti leges civiles stricte dictæ, sed ex propria naturali ratione interpretationem & quidem per demonstrationem accipiunt. Sed plura sunt adhuc determinanda circa leges naturales, quæ in plurimis indefinita sunt, & hoc intuitu *additamentum civile* accipiunt. Sic (I.) legis civilis est, legi naturali ad maiorem eius observantiam, quam facile homines negligunt, *addere sanctionem penalem*, quam ius naturæ non determinat: (II) *determinare personas*, quæ actum aliquem in republ. suscipere,

§. XLVII. Pars altera legis vindicativa consistit in obligatione coactiva, sine qua, quicquid in lege dispositum est, effectum sortiri nequit. (n)

§. XLVIII.

re, quæ ab illo repelli debeant. Hac determinatione facta, sequitur, ut actus hic a persona prohibita susceptus legi naturali, quæ personas non determinat, non amplius subiaceat. (III.) *Addere negotiis in republica agendis certam formam*, sub qua itidem præcise peragi debeant: lex enim naturalis modum non determinat, sed legislatoris arbitrio relinquit. Quamvis itaque lex naturæ asserat, pacta esse seruanda, tamen postquam legislator certum modum formamque pactis præscripsit, non amplius pro pactis in republica haberi possunt, quæ forma præscripta destituuntur. Atque hæc determinationes iuri naturali superaddite, sunt proprie leges ciuiles. His illæ leges accedunt, quæ negotia in mera libertate posita, seu adiophora determinant, prohibent, vel præcipiunt. Ex quo tamen cum Hobbesio non concludendum, quod fieri non possit, ut lex ciuilis iuri naturali repugnet; nam plura satis certe determinata in iure naturæ occurrunt, quæ aliter in genere definitur, iuri naturali contrarium disponeretur. Audiamus Ciceronem lib. I. de LL. ubi ita: *Jam vero stultissimum illud, existimare, omnia iusta esse, quæ scripta sint in populorum institutis aut legibus. Etiamne, si qua sint Tyrannorum leges, si triginta illi Athenis leges imponere voluissent? aut si omnes Athenienses delectarentur tyrannicis legibus, num idcirco hæc leges iustæ haberentur? nihilo, credo, magis illa, quam interrex noster tulit, et dictator, quem vellet ciuium, indicta causa impune posset occidere. Est enim vnum ius, quo deuincta est hominum societas, et quod lex constituit vna.*

(n) Cum hominum voluntates semper in vetitum nitantur

§. XLVIII. Obligatio coactiva varie sese exferit. Nam (l) aliquid præcipitur vel prohibetur *sub metu pœnae proprie dictæ.* (o)

§. XLIX. Præterea (II.) leges disponunt *sub metu*

tur, vinculum adstrictius legi addendum est, ne dispositio legis fiat elusoria. Pertinet autem hæc pars ad leges proprie dictas, non vero ad nuda *monita, dogmata & consilia*, quæ *leges proprie dictæ* non sunt, licet legislator, ut quandoque fieri solet, in legislatione sua illorum mentionem fecerit.

- (o) Pœnalis obligatio est arctissima & de voluntate legislatoris *præcise* servanda indicium præbet, quam qui contemnit, contra fidem principi datam & subiectionis rationem & consequenter contra Deum quoque peccat. *Rom. XIII.* Hæc obligatio tamen semper intelligi debet sub clausula, *salvo iure Dei, seu obligatione Deo debita*, quod optime observarunt obstrictiores Ægyptiacæ & Daniel. *Dan. III. 6.* ut & Apostoli *Act. V. 29.* sed de hac materia infra *lib. III.* agendum erit. Peccant autem subditi contra legem non tantum *aperte & directo*, sed ut plurimum *occulte*, quando *fraudem legis* aliquid faciunt, & mentem legis *evadunt*. De huius farinae hominibus apprime Plautus:

*Rogitationes plurimas propter vos populus sciuit,
Quas vos rogatas rumpitis: aliquam reperitis rimam
Quasi aquam ferventem frigidam esse: ita vos putatis
leges.*

Applicat hoc ad leges circa vsuras Tacitus *lib. VI. annal. aiens: multis plebiscitis obusam itum fraudibus, quæ toties repressa miras per artes rursus oriebantur. Quæ vero fraudes hic commissæ sint, eleganti exemplo docet Livius lib. XXXV. c. 7.*

(p) Falis

ita iusti seu nullitatis, (p) hoc effectu, ut in foro externo omnis denegetur assistentia; qui tamen contra eiusmodi leges facit, non semper reatum in conscientia committit.

§. L. Neque tale negotium, quod ob deficientem formam nullum est, aliquam efficaciam consequitur ex *accedente iuramento*, (q) quod sequitur naturam actus, cui accedit.

§. LL

(p) Talis effectus legis potissimum sese exserit, quando forma peculiaris in lege præscribitur, sub qua actus præcise peragi debeat, qua omiſſa, actus pro non facto habetur *civiliter*. Ex quo fit, ut qui solennia non adhibet, modo contemptus legis absit, non peccet in conscientia, sed *nihil*, imò *imprudenter* egisse censeatur; nisi præterea alia pœna in contemptores statuta fuerit, quæ magis stringit. Qui non adhibet solennia negotii, sibi tantum nocet, & imprudenter agit, sed neminem præterea lædit. Alia autem quæstio est, an ille, qui defectum solennium allegat, & a negotio resilire vult, quandoque contra regulas decori & honestatis agere possit, dum quidem alteri haud facit iniuriam, qui sibi imputet, quod non debito modo egerit, sed propterea non semper in conscientia tutus est, id quod ex eius intentione æstimandum. Volunt enim communiter, cum qui non observatis debitis solennitatibus aliquid promittit, esse naturaliter obligatum, seu inspecto solo iure naturali, ex quo Icti Romani varias deduxere conclusiones.

(q) Iuramentum est oratio accessoria, ad maiorem fiduciam alteri, quocum agitur, in generandam inuentum. Debet ergo negotium validum esse, si non valet per se, nec iuramentum valet, quod, quia accessorium est, præsupponit principale valere. Et hoc quoque a-

De 5

gnovere

§. LI. Quodsi tamen lege publica (r) iuramento noua vis concessa fuerit obligandi, valent hactenus actus alias irriti, ob vinculum iuramenti, neutiquam vero illi, qui absolute & sub pœna prohibiti. (s)

§. LII. Vel denique (III.) aliquid iniungitur sub comminatione faciendæ restitutionis vel coactionis iudicialis ad id, quod alteri, quomodocumque in commerciis hominum debetur. (t)

§. LIII.

gnouere leges ciuiles in l. 5. C. d. LL. Quod Pontifices contrarium disposuerint sub prætextu metuendi periurii, id in fraudem legum ciuiliū factum est, quia eo ipso modus a lege præscriptus elusorius, & dispositio ciuilis inanis reddita est, id quod potissimum Clerici intendisse videntur.

(r) Non consultum tamen est, hanc efficaciam iuramento tribuere, quia α) per indirectum dispositio & obligatio ad legis præscriptum seruandum inanis fit, β) ad multiplicanda iuramenta ansa præbetur, quibus parcissime vtendum erat, id quod praxis quotidiana ostendit, postquam ius Canonicum hoc in passu retinimus, γ) in fraudem legis vt plurimum ibi etiam adhiberi solet, vbi adhiberi non debebat, quæ incommoda & alia plura euitantur, si iuramento nulla noua vis tribuatur.

(s) Si contra legem *præcise prohibitiuam* iuramentum valeret, vinculum iniquitatis fieret, & operaretur, vt quis impune possit contra voluntatem principis facere. Proinde sedulo animaduertendum est, an prohibitio legis sit *absoluta & præcisa*, an vero tantum a liquid dispositum in fauorem eius, quem lex respexit, vt tamen eius libero relictum sit arbitrio, an iure suo vti velit nec ne?

(t) Exerit potissimum hic effectus sese in commerciis humanis

§. LIII. Quicquid ita lege ciuili non est determinatum, neque iure naturæ prohibitum, id *iure* (u) fieri dicitur, & sic in foro externo attendendum.

§. LIV. Determinatur tamen hoc ius, quod libertatis vocatur, etiam lege ciuili, (x) vt quatenus subditi illo vti possint, constet, nec eo abutantur in perniciem reipubl.

§. LV. Sicuti vero imperantis arbitrio relictum, quatenus & quousque obligatio legis sese exserere debeat; ita quoque penes imperantem

---

manis, vbi quilibet suum interesse priuatum persequitur, nam ibi legum obligatio potissimum in eo se exserit, quod mediante iudiciali executione quis possit cogi ad satisfaciendum alteri, qui aliquid exigit. Ne autem lites in infinitum excrescant, ad quas homines alias proni sunt, recte limites eisdem ponit legislator determinando, quando & quatenus & ex qua causa & demique quousque actio sit concedenda.

(u) Supra *P. gen. c. n. in f.* iam est norata distinctio inter *legem* & *ius*, quæ hic suo modo recte applicantur. Qui ædificat in suo, tandiu iure egisse videtur, donec ostendatur, quod libertas ædificandi hoc passus fuerit adempta.

(x) Huc pertinet, ius agendi determinare ad certum tempus, restringere libertatem ad hunc vel illum locum & tempus &c. Inde ad differentiam illorum negotiorum, quorum libertas lege ciuili est restricta, reliqua *indefinita* dicuntur, *res mere facultatis naturalis*, quæ iuxta libertatem naturalem peraguntur, nec limites legum ciuilium habent, vt sunt, ire per viam publicam, ad hoc vel illud molendinum, altius ædes tollere &c.

(y) Si

rantem erit, quosdam (y) ab obligatione legis eximere.

§. LVI. Hoc intuitu imperanti soli competit ius concedendi *priuilegia*, (z) quamuis ad officii-

(y) Si potest imperans in totum tollere legem, cur non etiam quoad certas personas? Verum non dubium est, quin etiam hæc libertas eximendi aliquos ab obligatione possit lege reipubl. fundamentali vel suo modo restringi vel in totum aboleri, in qualia pacta dum imperans sub auspiciis regiminis sui consentit, inde obligatur. In LL. XII. Tabb. reperitur hæc lex: *priuilegia ne irroganto*, cuius rationem hanc Cicero pro domo sua affert, aiens: *vetant leges sacrate, vetant XII. Tabula, leges priuatis irrogari. Id est enim priuilegium, quod nemo unquam tulit, quo nihil crudelius, nihil perniciosius, nihil quod minus hac ciuitas ferre possit.* Videlicet status *democraticus* inprimis æqualitatis conseruationem inter ciues desiderat, ad quam obtinendam nullum aptius medium est, quam ut omnes inter se *equali iure* fruantur; cum autem per priuilegia recedatur ab illa æqualitate, paucorum libertas laxetur, ceterarum restringatur, cum tamen omnes libertatis desiderio trahantur, non possunt non inde odia, inuidiæ, dissensiones & æmulationes inter ciues oriri, quæ vnioni ciuili e diametro aduersantur. Verum exsurgente postmodum statu *Monarchico*, & suppressa libertate ciuium Romanorum, priuilegiorum dandorum vsus quoque in republ. romana sese exseruit, qui ad hunc statum aptior esse videtur, quo minori libertatis vsu subditi in illo gaudent.

(z) Priuilegia quoad certam personam legem mutant, vel tollendo vel detrahendo. Magistratui ergo subalterno hoc ius tribui nequit, quibus arbitrium circa le-

ges

officium eius pertineat, non aliter, quam ex *gravi & iusta causa* (a) eadem irrogare.

§. LVII. Facilius (b) ius singulare quam priui-

ges non est relictum, nisi forsan imperantis non adeo interfit, & magistratus per modum *conventionis cum ciuibus inita* aliquem ex subditis ab oneribus eximere, & onera eiusdem, ratione reipubl. ferenda subire paratus sit, qualia priuilegia *conventionalia* dici merentur. Præterea quemadmodum quandoque magistratui subalterno ius statuendi competit, ita quoque eidem, certas personas ab obligatione statuti eximendi ius haud denegandum, supposita iusta causa, de qua mox. Nihil enim a suo munere alienum magistratus hic facit, sed illud ipsum, quod in iure statuendi comprehenditur. Modus dandi priuilegia arbitrarius est, neque adeo præcise ad sui vigorem *scripturam* requirunt, uti nec leges, quamuis ve de iis in posterum constet, hæc perutilis sit; cum priuilegia in dubio vel ideo præsumi non possint, quod potius pro generali & vniuersali legum obligatione præsumtio capienda, nisi forsan quis ab immemoriali tempore, absque vlla contradictione usum alicuius priuilegii exercuisset, cum ex tanto lapsu temporis vrgens præsumtio concessi antiquitus priuilegii sit capienda, licet scriptura nulla desuper adfit.

(a) Quod *gravis causa* in priuilegiis concedendis necessaria sit, patet ex iis, quæ ad §. *antecedentem* dicta sunt.

(b) Loquor comparatiue. Alias si ius æquale constituitur ciuibus, id omnino, quatenus fieri potest, vniorem inter subditos magis conseruat. Optime Seneca *epist. 30. prima pars æquitatis est æqualitas* & Cic. *lib. I. de orat. p. m. 180. lit. e. sit igitur in iure civili finis hic legitima, atque vrsitata in rebus, causisque ciuium æqualitatis conseruatio.* Atque hoc ipsum in legislatione Mosai-

ca sa-

priuilegium constitui potest, cum hoc in *quasdam tantum personas feratur*, illud vero magis *negotia ciuium peculiaria, certumque in republica ordinem personarum respiciat*, adeoque suo modo facilius ad vniuersos ciues applicari possit, qui vel in his negotiis vel in tali ordine commorantur.

§. LVIII. Priuilegium dari potest illis, quibus inde aliquod commodum afferri potest, & sic etiam non subdito. (c)

§. LIX.

ca sapientissima perspicere licet. Interim quando legislator ex iusta causa aliquando recedit a iure communi seu lege generali, ius singulare constituit, quod in effectu exceptionem a regula constituit. Atque hoc ipsum non in *certum individuum* constituitur, uti quidem priuilegium, sed vel ordini certo personarum v. c. *masculis, mulieribus, minoribus, senibus, &c.* vel negotiis & causis v. c. *nundinis, mercatura, rei salinariae, agriculturae, doti, &c.* tribuitur, & peculiaria iura iisdem assignat, quæ cum non pauca, quædam indiuidua respiciant, sed per vniuersos ciues quodammodo se diffundant, non adeo æmulationes inter subditos producant. Interim hoc commune cum priuilegiis habent, quod cum recedant a legibus vniuersalibus, & sic exceptionem præbeant, non præsumantur, sed expresse indulta esse, ostendi debeat. Atque inde fuit commune assertum, *quod strictè interpretanda sint*, id quod in ratione naturali fundatur.

(c) Hinc vniuersalis non est illatio, quod priuilegii concessio arguat imperium concedentis in eum, cui conceditur. Obstat quidem videtur, quod extranei non ligentur legibus alterius reipubl. & hoc intuitu quoque

§. LIX. Dependent omnia priuilegia ex voluntate imperantis, quoad modum tamen concedendi diuersitas adest, dum quaedam conceduntur in *retributionem bene meritorum*, quaedam pro *pretio* conceduntur, quaedam *ex mera gratia* indulgentur. (d)

§. LX.

quoque legibus illis eximi haud possint. Verum possunt etiam extranei aliquando constringi legibus alterius reipubl., quatenus lucrum vel quantum ex illa quærere intendunt, & quemadmodum penes imperantem est, extraneos omnes excludere, ita specialiter quosdam ab hoc interdicto excipere potest. Imo per indirectum quoque sic extraneo concessisse priuilegium videtur, *quatenus subditis propriis quid prohibet in fauorem extranei*, veluti bibliopolis, ne certum librum imprimant, &c.

(d) Hinc fuit vulgata diuisio priuilegiorum, quod sint vel titulo *gratioso* vel *oneroso* acquisita. Equidem omnia priuilegia ex *gratia* concedentis dependent, quatenus ex mero debito haud proficiuntur; sed tamen gratia non semper vnica est causa concedendi priuilegia, sed a) vel pretium oblatum vel β) antecedentia bene merita. Quoad prius, reuera res in contractum emtionis incidere videtur, cum illud ius, quod pretio acquiritur, sit pretio æstimabile, licet vt plurimum res non per modum contractus peragi, sed quoad schema externum ius hoc in alterum quasi ex gratia transferri videatur, & hoc intuitu talia priuilegia dicuntur *conventionalia*. Si ob bene merita conceduntur, multum participare videntur ab illis, quæ alias titulo oneroso concessa sunt. Equidem retributio non præsupponit tale debitum, quod *obligationem perfectam* producere posset, nam quæ in subdito vocantur bene merita, illa nihil aliud, quam

exple,

§. LX. Similiter penes concedentem est, modum priuilegio præscribere, & an *reale an vero personale* esse debeat, determinare. (e)

§. LXI. Ex priuilegio semel concesso priuilegiato ius aliquod nascitur, & quidem perfectum intuitu ceterorum conciuum: (f) ratione

expletionem officii, quod quilibet reipubl. debet, continent, nec tanta possunt excogitari, quanta non possunt requiri a subdito. Verum cum etiam imperantis sit, eos, qui singularem reipubl. curam impenderunt, omnibus modis fouere, & præmiis exornare, & vero ad præmia concessiones priuilegiorum quoque spectent, conueniens est, vt *ex natura præmiorum* talia priuilegia interpretemur, quorum hæc solet esse ratio, vt ei, qui præmiis ob singularia bene merita ornatur, *ius irreuocabile* largiantur, vt in contractibus fieri solet, & hoc respectu forsan ad priuilegia *titulo oneroso quaesita* referuntur.

(e) Respexit huc Ictus in l. 169. d. R. I. Quodsi voluntas concedentis dubia sit, recurrendum ad coniecturas, quæ potissimum ex causa priuilegii aliisque circumstantiis desumendæ. Similiter ex modo concedendi quoque multum dependet, quando enim pretio priuilegium aliquod est quaesitum, illud pro reali & perpetuo reputandum, quoniam per huiusmodi conventiones intendimus communiter ius irreuocabile & stabile acquirere. Et quamuis concedens sit optimus priuilegii sui interpretes, tamen nec doctrinalis interpretatio hic est excludenda, præsertim si concedens mortuus sit, nec ita amplius mentem suam declarare possit.

(f) Priuilegium obligat ceteros conciuies, ne priuilegium turbent in exercitio iuris sui, contra quos quoque se defendere legitimis mediis potest, quæ ius civile cuius-

tione concedentis vero vel *imperfectum*, vel *perfectum*. (g)

§. LXII. Ius imperfectum & reuocabile potestatis

cuiuscunque loci adornat, sicuti etiam magistratus est, privilegium in exercitio iuris sui contra quoscunque defendere. Hoc intuitu quoque plerumque moris esse solet, ut eiusmodi concessionibus addatur mandatum ad omnes & quoscunque magistratus subalternos, ad defendendum privilegium ratione sui privilegii, quo intuitu privilegium *lex* dici potest, tum respectu magistratus inferioris, secundum quam pronunciare debet, ubi controuersia privilegium concernens ingruit; tum respectu ceterorum, qui firmiter inde obligantur, prout dictum est.

(g) Difficultas maxima occurrit intuitu concedentis, *an* & *quatenus* inde obligetur? *an* libere eadem reuocare possit? Hobbesius concedit ex absoluta potestate imperantem ubique & semper privilegia reuocare, neque adeo perfectum ius subditos intuitu concedentis impetrare posse. vid. *tr. de Ciue c. 6. §. 13. seqq. Leviath. c. 18.* supponit enim generaliter, *principem subditis suis non obligari.* In eandem fere sententiam inclinat Adrian. Hourmyn *Polit. gener. §. 26. circa f.* addit tamen hoc temperamento, *nisi in bono contractus adherint, & de eo manifesto constet.* Idem defendit Bodinus *de re publica lib. I. c. 8.* sed ex nouo fundamento, *quod omne privilegium lex sit, adeoque abrogationi obnoxia.* Alii vero nulla privilegia sine causa reuocari posse statuunt, ex eo fundamento, quod etiam gratuita privilegia in donationem transeant, quam nec princeps reuocare queat. Rauchbar *lib. 2. qu. 11.* Alii aliter. Verum cum non una sit natura privilegiorum, una decisione quoque questio hac absolui nequit, ut in sequentibus expediendum.

Et

(h) Ius

tissimum illa privilegia conferunt, quæ *iure precario* (h) concessa sunt, qualia ut plurimum habentur gratiosa, & ita quoque in dubio habenda videntur.

§ LXIII.

(h) Ius precarium hanc habet naturam, ut semper & prohibitu reuocari possit, cum hac intentione alicui quid concedatur, ut *ius irrevocabile* in alterum non transferatur. Tale ius potissimum est, quod *ex gratia* principis & confertur, & in posterum quoque dependet, ubi semel collatum est. Sunt tamen, qui aiunt, *concessionem* quidem esse ex gratia, sed neutiquam eius *exercitium*, exemplo donationis, quæ ab initio ex libera voluntate & gratia donantis fit, sed, ubi semel facta est, non amplius ex gratia dependet, sed ius perpetuum operatur. Equidem hanc comparationem admitto, si in privilegiis gratuitis expresse declarauerit princeps, quod ius irrevocabile & perpetuum in privilegiatum transferre velit, quia sic constat, *iure precario* privilegium haud esse collatum, uti plerumque in Gallia concedi solent, quod *clausula privilegii communiter subijci solita: quand' il nous plaira* indicat. Sicuti enim princeps irrevocabiliter ceteras res corporales subditis donare potest, ita nulla apparet ratio, cur non etiam ius aliquod eodem modo & efficacia in alterum transferre valeat? An vero hoc ipsum voluerit in dubio, alia questio est, id quod negandum existimaui; quia a) concessio precaria in dubio magis præsumitur, quam absoluta donatio, maxime ß) in eiusmodi iuribus, quæ ut plurimum *iure precario*, & *ex gratia* conferri solent. Neque γ) omnis gratiosa concessio statim donatio est, cum etiam commodatum & precarium gratiosa concessione nitatur. Ceterum an semper talis reuocatio consulta sit, ex regulis prudentiæ sciendum,

§. LXIII. Irreuocabile vero ius priuilegia conferunt, quæ eis modis acquisita sunt, quibus alias ius plenum seu proprietas acquiri solet, vt sunt priuilegia titulo oneroso (i) acquisita.

§. LXIV.

tiendum, ex quibus rationes iuris non desumuntur. Conf. interim Conring. *diff. de Priuileg. recte confer. & reuoc.*

- (i) Priuilegia titulo oneroso concessa illa dicuntur, quæ non ex nuda & mera gratia & liberalitate principis prouenere, sed vel pretio aliaue re interveniente comparata sunt, vel ob bene merita insignia, & præmia compensanda sunt concessa prout §. 59. dictum. Sicuti itaque in negotiis priuatorum ex titulo potissimum cognoscitur, quale ius in alterum translatum sit, cum *titulus index nostræ voluntatis sit*; ita quoque ex titulo, mediante quo priuilegium aliquod comparatur, iudicandum, an *ius perpetuum & irreuocabile* translatum sit nec ne? Quodsi titulus domini translatius interuenerit, veluti emtio, permutatio, &c. ius perfectum & plenum priuilegiato collatum censerit debet. Neque obstat, quod subditi non possint competere ius perfectum intuitu imperantium; quod eo sensu accipiendum, vt non possint principem ex iure sibi competente cogere; interim tamen hoc sensu ius perfectum ex huiusmodi priuilegiis habebunt, vt princeps absque violatione iuris naturæ illa reuocare haud possit, quod secus erat in priuilegiis gratiosis. Princeps enim summus æque ex contractibus suis cum subditis initis obligatur, vt priuati, cum & legibus naturæ subiaceat, & *principis dignitas postulet, vt fidem datam seruet, etiam cum aliquanti suo incommodo*, vti ait Bodin. *de republ. lib. I. c. 8. p. m. 156.* Eadem intentione concedi solent priuilegia ob bene merita.

Et 2

concess

§. LXIV. Dicuntur autem irrevocabilia talia privilegia *comparative*, quod pro libitu, vti quidem gratiosa, reuocari haud possunt; ceteroquin, salute reipublicæ id exigente, (k) recte reuocantur, vt tamen indemnes feriantur, qui ex tali reuocatione læduntur.

§. LXV.

concessa, vt scilicet ius perfectum & irrevocabile in alterum transferatur, id quod animus compensandi singularia bene merito indicat, a quo alienum est, reuocare illud, quod compensationis causa datum est. Conf. Dn. Stryk. *de priuileg. tit. onerosa quasit. c. 3. §. 6. seqq.*

(k) Fufius hæc quæstio tractata est in *Obs. Hallens. 16. & sequent. 17. tom. 3.* Scilicet notum est vulgatum illud supra iam notius quoties inculcatum: *salus populi suprema lex est:* & ita ex hoc principio omnia iura subditis competentia sunt limitanda, & saluti reipubl. subordinanda. Sicuti itaque ad salutem reipublicæ subditi omnes suas conferre debent vires, ita quoque privilegii impetrati commodum, quod hactenus habuere, reipublicæ causa dimittere sponte debent; tale enim ius nec accipere nec peruenire nec accipere potuerunt, quod cum salute reipublicæ pugnet. Eiusmodi privilegia vel statim ab initio talia sunt, vel ex post facto nocere reipubl. incipiunt. Ad priora referri posset privilegium senatui datum *de non reddendis rationibus de bonis civitatis*, quod e diametro saluti reip. aduersatur, cum ita senatui anxia detur disponendi de bonis civitatum pro libitu, quorum conservatio reipublicæ sicuti valde proficua est, ita non potest non illud eidem esse damnosum, quod interitum horum bonorum promouet. Idem esset dicendum de monopolio alicui concessio sine pretii determinatione. Ad posterioris generis privilegia illi casus potissimum spectant, quando sta-

tus

§. LXV. Aliquando etiam in casu necessitatis privilegiorum exercitium ad tempus suspenditur, (1) qua cessante, vigor eorum reuiviscit.

§. LXVI.

tus reipublicæ ita ex postfacto mutatus est, ut præsens status, stante tali privilegio antiquitus concessio, saluus & incolumis esse haud possit, veluti si imperans videat, privilegium collegio concessum ex postfacto perpetuas parere inter subditos discordias & seditiones, nec aliter rebellem plebem ad concordiam deduci posse. Vtut vero princeps de eo iudicare possit, an privilegium salutæ reipubl. aduersum sit, non tamen quodlibet leue incommodum, quod ex privilegio in reipubl. redundat, iustam causam reuocandi privilegium operari potest, cum certum sit, privilegium vix concedi posse, ex quo non aliquod incommodum reipubl. percipiat, quod tamen compensatur vel *meritis antecedentibus*, si ob hæc concessum; vel *pretio interueniente*, quod in rem reipublicæ versum est. Licet vero princeps suo iure agat, quando tale privilegium reuocat, hoc ipso tamen non excluditur *satisfactio* eo nomine illi facienda, qui inde læditur, modo læsionem allegare possit, veluti si reditus ex exercitio privilegii percepti haud respondeant pretio, pro quo privilegium comparatum est. Dn. Stryk. cit. l. §. 23.

- (1) Hoc casu propriè non reuocatur, sed tantum ad tempus quiescit, quoniã deficit illa occasio, ubi commode exerceri possit. Credendum omnino est, omne privilegium ita concessum esse, *modo commoda occasio adsit*; illa ergo cessante, quiescit quoque usus privilegii, veluti tempore necessitatis bellicæ, quo quiescunt omnia immunitatis privilegia. Neque aliud dicendum in privilegiis per contractum acquisitis, ut vult Myler ab Ehrenb. *de Princip. & Statib. imp. c. 62. §. 17.* quasi contra-

§. LXVI. Hæc obligatio de non reuocandis priuilegiis, irreuocabiliter concessis, etiam successores (m) stringit, licet titulo singulari (n) succedant, quatenus concessio Priuilegii è re reipubl. facta.

§. LXVII.

Etus necessitatem præstationis habeant, nam de hoc non est quæstio, sed quousque necessitatem habeant? tantum quæritur, id quod ex natura priuilegiorum colligendum. Et cum summæ necessitati renunciari haud possit, inualida erit clausula priuilegio adiecta, *quod nec necessitatis casu priuilegium suspendi debeat*, cum præterea priuilegium hoc modo qualificatum, euidentem reipublicæ iacturam inuoluat, & eatenus haud obligatorium sit, Dn. Stryk. c. l. §. 21.

(m) De successoribus *vniversalibus*, qui *iure hereditario* succedunt, forsan minor ratio est dubitandi, cum iuris naturæ sit, ut ille qui succedit in omne commodum defuncti, incommoda quoque a se non declinet, & quemadmodum per defunctum heres acquirit, ita æquum est, ut per eum quoque obligetur, Bodin. *de republ. lib. I. c. 8. p. m. 164.*

(n) Qui succedunt titulo *singulari*, *electione* forsan populi, uti hodie in Episcopatibus & Abbatibus contingit, vel *pacto publico*, quemadmodum per *instr. P.* plura territoria Regi Borussiae, Suecicæ aliisque cessa sunt, hi non æque ex facto antecessorum suorum obligantur. Neque enim per antecessorem succedunt, sed ex *novo plane iure*; interim tamen cum in *officio* antecessori surrogentur, æquum est, ut ex concessione illorum priuilegiorum obligentur, quæ *intuitu officii* facta est, seu ubi cesit reipubl. commodo. Bodin. *cit. l. veluti si ob bene merita in reipubl. collata, vel pro pretio, quod in manifestam reipubl. utilitatem verum est, sunt concessa.*

(o) Et

§. LXVII. Sicuti vero imperantis voluntas legem constituit, ita contraria eandem tollit, (o) siue *expressa* siue *tacita*. (p)

§. LXVIII.

(o) Et *legislatio* & *legum abrogatio* ex eadem potestate fuit, ut tamen prudentis principis sit, leges semel latas & reipubl. maxime conducibiles haud temere reuocare, cum ea plerisque populis retinendae vetustatis innata sit cupido, ut vix ferre talem mutationem possint, & non raro fluctus inde in republ. sint metuendi, Petrus de Marca *de concord. sacerdot. & imper. lib. III. c. 9. §. 9.* Quin etiam leges optime excogitatae in abusum trahi solent, sed propterea non statim tolli possunt ob reipubl. corruptionem, qualis olim erat lex *de manumittendis seruis*, qua tamen saepe abutebantur Romani. Verum addit Dion. Halicarnass. *lib. IV.* Ego hanc legem tollendam minime censeo, ne quod grauius malum inde in rempublicam erumpat, verum tamen, quantum fieri potest, corrigendam censeo. Sicuti vero in legibus ferendis, ita quoque in abrogandis concursus subditorum non requirimus, nisi quod ex peculiari reipubl. ratione imperans aliquando adstrictus sit, ad statuum quorundam consensum.

(p) Hoc fit vel *consuetudine* introducta *contraria*, vel *status mutatione*, qua necessario mutari debent illae leges, quae necessariam connexionem cum statu publico habent, vti videmus in Romana republ. post regifugium, vbi leges regiae paulatim exoleuerunt, maxime, quae quandam connexionem cum regimine regio habuere; nam omnes omnino exoleuisse non constat. Imperii nostri status a temporibus Caroli IV. valde mutatus est, & sic non mirandum, quod multa Auzex Bullae capita hodie mutata esse deprehendantur, quae collegit Dn. Iac. Brunnem. *dissert.*

de mutat. A. B. In iura publico particulari, hoc imprimis attendendum, vbi de legum obseruantia nemo recte iudicare potest, nisi qui notitia status publici, tum antiqui, tum nobioris, satis est imbutus; alioquin enim in applicatione sæpissime erratur, atque hæc tacita legum mutatio facilius fieri potest, quam expressa, cum ad hanc sæpe requiratur consensus statuum reipubl. Quæ itaque post tacitam hanc legum mutationem facta sunt, merito vigorem suum obtinent. Lege Pompeia cautum erat, ne alii in Bythinia senatui adscriberentur, quam ciues illarum civitatum. Hæc lex per contrarium usum in desuetudinem abierat, hinc quæstio exoriebatur, an alienigenæ in senatum assumpti ejiciendi essent. Respondit Traianus Plinio querenti: *Nam & legis auctoritas, & longa consuetudo vsurpata contra legem in diuersum mouere te potuit. Mihi hoc temperamentum eius placuit, vt ex præterito nihil nouaremus, sed manerent, quamuis contra legem adsciti quarumcunque civitatum ciues, in futurum autem lex Pompeia obseruaretur: cuius vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.* vid. Plinius secundus lib. X. epist. 116. Neque hanc potestatem leges abrogandi sibi ipsi vel posteris suis imperans adimit, si vel maxime clausulam legi antea latæ adiecisset: *vt ne abrogari vnquam possit.* cum enim summus imperans superiorem se habeat neminem, legibus eiusmodi se adstringere nequit, præsertim cum per hanc clausulam magis seriam & constantem suam voluerit declarare voluntatem, quam subditis aliquid promittere. Fit legislatio *motu proprio* a solo principe atque ita talis clausula *nuda assertionis*, non *promissionis* virtutem habet, quæ concursum aliorum, qui promissum accipiunt, requirit, Dn. Hertius *diss. de lege claus. ne abrog. possit munita* §. 4. vbi adducit verba Ciceronis lib. III. ad Attic. epist. 24. quæ cum rem egregie illustrent, huc transcribere placet. Ita autem ille: *Scis Clodium sanxisse, vt*

§. LXVIII. Eadem potestas quoque imperanti indulget facultatem dispensandi (q) in legibus, a se latis quoad certas personas.

CAP.

se, ut vix aut omnino non possit nec per Senatum nec per populum infirmari (sua lex: sed vides, nunquam observatas esse sanctiones earum legum, quae abrogarentur; nam si id esset, nulla abrogari posset: (neque enim illa est, quae non ipsa se sepius difficultate abrogationis) sed cum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo non eam abrogari oportet. Hoc cum reuera ita sit, cum semper ita habitum observatumque sit, octo nostri Tribuni pl. caput posuerunt. hoc: Si quid in hac rogatione scriptum est, quod per leges, plebiscita vel SCia, hoc est, quod per legem Clodiam promulgare, abrogare, derogare, obrogare, S.F. non liceat, non licuerit; quodue ei, qui promulgavit, abrogavit, derogavit, obrogavit, ob eam rem poena mulctave sit e. l. n. r. i. e. eius hac lege nihilum rogator. Constat Auream B. hac clausula variis in locis falso munitam, & tamen variis in locis mutationem iam passam fuisse, uti antea dictum, & praeterea etiam observatum ab illustri Hertio cit. l. Sect. 2. §. 3. seq. Facilius tamen talis abrogandi licentia restringi pacto publico posset, quemadmodum imperans sub auspicio regni sui saepe promittere debet, se nullo modo leges antiquas abrogare velle, qualis promissio tamen rursus limitationem patitur ex statu postea mutato.

(q) Dum ius dispensandi soli imperanti adscribo, inde magistratum subalternum excludo, nisi quatenus ex delegata sibi potestate dispensant, ceu quandoque Confistoriis datum est, ut possint in quibusdam gradibus matrimonialibus dispensare, qua delegata pote-

Est

state

CAP. IV.

De

Iure imperantium circa collegia
& vniuersitates.

§. I.

Collegium seu vniuersitas est *collectio plurimum personarum unitarum ad certum aliquem finem communiter obtinendum.* (1)

§. II.

itate deficiente, a iure dispensandi desistere debent, quod a gratia & potestate legislatoria, non iudiciali dependet. Inde quoque est, quod magistratui inferiori haud concessum sit, poenam lege constitutam remittere, aut in aliam mutare, sed simpliciter legem sequi debent. Non confundenda tamen est cum dispensatione *interpretatio restrictiua*, quae icidem ad magistratus inferiores spectat, cum ita tantum index declarat, casum ob peculiarem concurrentem circumstantiam haud contineri sub lege, neque principis voluntatem, licet in lege generaliter declaratam, ad casum propositum extendendam esse.

- (1) Requirantur ad collegium *plures personae*, ad minimum tres, vt eo facilius possint inter se consentire, & maiora efficere. (2) Debent esse *vniti inter se ad vnum finem*, quae vnio ad essentiam requiritur, & per illam *vnus corpus*, vel *vna persona moralis* constituntur. Hæc vnio est *anima collegiorum*, & hinc illa penitus dissoluta, collegium quoque interit, quia ita quasi spiritum suum amittit; e contrario, quamdiu eadem vnio manet, idem collegium durare censetur, licet paulatim mutantur personæ, & alie aliis surrogentur. Porro quicquid ita vniti agunt, hoc non *singulis* imputandum, sed *omnibus coniunctim sumtis*, atque

§. II. Collegia & sodalitia inire est res libertatis naturalis, adeoque in statu naturali permiffa, imo ad amicitias ftabiliendas fatis apta, quamuis propter finem malum (s) *ex accidente* iuri naturæ repugnare poffint.

§. III. Neque, introductis rebus publicis, collegia illicita fieri cœperunt, quia cum his optime confiftere poffunt, tanquam *focietates æquales*, (t) & quæ reipublicæ adhuc eodem modo

atque hac ratione, quod vniuerfitas debet, finguli haud debent. Neque ftatim quod finguli egerunt, vniuerfitati imputandum, vt fi finguli deliquerunt, fed non qua funt collegæ, id quod ratione pœnæ infligendæ attendendum, vbi finguli feperatim coercendi. Quando autem collegium deliquit, id quod fit, fi ex decreto collegii aliquid factum, pœna in ipfum collegium conueniens dicitur. Denique (3) *vnus idemque finis* omnibus communis effe debet, quod de licito haud dubie intelligendum. A *focietate negotiatoria* in eo differt, quod non inftituantur ad commune lucrum & quæftum, fed finguli fua propria bona habeant.

- (s) Sic quando inftituuntur fodalitia ad generis humani oppugnationem, qualia olim *latronum* erant *fodalitia*, iuri naturæ repugnant, licet vel maxime inter gentes tolerentur, vel a republica approbentur, quorſum refert Solonis legem in *l. 91. ff. de Colleg.* Bodin. *de republ. lib. III. c. 7. p. 513.* vbi verba: *ἰπὶ δόξῃ δὲ ἰσχυροῦς*, aliter interpretatur, ac quidem vulgata verſio admittit.
- (t) Collegia funt focietates æquales, quatenus ordo imperandi & parendi talis, qualis in republ. vœget, ibidem ceſſat. Solet quidem aliquis collegio præfici, qui dirigat collegii negotia, fingulos connoceat, acta collegii

modo subsunt, vti singuli. Quia quod ratio reipubl. nonnunquam certa collegia requirat, per quæ administratio reipubl. expediri queat.

§. IV. Et quia collegia quædam proprium & a reip. sine diversum finem habent, non inuoluit contradictionem, si imperans semet quoque collegio subditorum adiungat, quo casu non vt *imperans*, sed vt *membrum collegii* (u) consideratur.

§. V.

legii custodiat, & iura eius tueatur, sed absque imperio, cum reliquorum votis propterea nihil detrahatur. Hoc posito, noua respubl. in republica per collegii constitutionem non erigitur, sed tum singuli, tum omnes coniunctim & pro vna sumti persona, subsunt imperio reipublicæ, cuius tamen nihilominus est præcauere, ne simplex collegium æquale in formam reipubl. paulatim excrescat, quod facile fieri potest, si potestas singulorum collegiorum non satis circumscribatur.

[u] Sunt *ecclesia* nihil aliud quam *collegium æquale*, quibus princeps eum se adiungit, ibidem haud consideratur vt princeps; sed vt *auditor*, & *Christianus*, qui cum reliquis eundem finem intendit, quod non recte animaduertunt hi, qui triplicem statum in ecclesia fingunt, *ecclesiasticum*, *imperantem*, & *plebeium*. Similiter cum princeps etiam vt *paterfamilias* circa rem familiarem possit considerari, quid prohiberet, si collegio mercatorum, metallicorum aliorumque se adiungeret? prout praxis rerumpublicarum docet. Verumtamen nihilominus vt summus princeps adhuc in ipsum collegium retinet & exercet summam potestatem, ex quo fit, vt minus tutum sit ceteris sodalibus, habere imperantem collegam. (x) Ha-

§. V. Introductis tamen ciuitatibus ex fine reipublicæ imperantis erit, præcauere, ne per collegia aliquod præiudicium reipubl. inferatur. (x)

§. VI. Imo sicuti singuli, ita quoque integra collegia imperantis directioni adhuc sub-
sunt. (y)

§. VII.

(x) Habent collegia in reipubl. sua commoda, habent incommoda. Promouent commercia, vniõnem inter ciues firman, & defensionem reipubl. inferunt, quæ sæpe magis a collegiis quam singulis haberi potest. Sed incommoda a collegiis quoque metuere debet reipubl. Jam antea dixi, facile posse degenerare in reipublicas nouas, certe apta sunt ad seditiones in reipublica fouendas, ad declinandum obsequium, ad factiones colendas, quæ omnia a singulis non tam facile metuenda sunt. Cogitandum est, reipubl. esse corpus ægrotans, ex multis corruptis membris constans, quæ magis autem eiusmodi membra putida inter se coherent, eo plus damni reipubl. imminet. Ad hoc vero auerendum, finis reipubl. imperanti curam singularem commendat.

(y) Notum argumentum, ex quo ius imperanti in collegia adstruitur. Collegia coalescunt ex subditis, qui inter se adhuc manent æquales, & sic collegium ipsum, licet nouata personam moralem in reipubl. sustineat, a subiectionis viaculo tamen haud liberatur. Quale ius ergo in singulos, tale multo magis imperanti in collegium competit, quod itidem vnius personæ vicem gerit, sed magis reipubl. nocere potest, ac quidem singuli, & ita quoque eo magis imperanti incumbit, omnibus prouidere modis, ne reip. damnum a collegiis inferatur.

(z) Ius

§. VII. Sic itaque imperanti competit (1.) ius plane prohibendi (2.) collegium aliquod, quo facto, collegium personæ civilis amittit iura.

§. VIII.

(2) Iudicat ipse imperans, quæ collegia sint toleranda in civitate, quæ reprobanda. Si *tolerat*, habent effectus civiles, licet omni iustitiæ & pietati aduersa sint. Si *reprobat*, amittunt omnes effectus civiles, licet pietati & bonis moribus congruant. Sic *ecclēsiæ* & *Heteriæ*, vti *agapæ* primorum Christianorum vocantur a Plinio, optimum & sanctissimum habere seopum: aut postquam sub imperatoribus Ethnicis prohibebantur, pro *corpore civili* in republ. Romana nec haberi, nec ex testamento capere, nec immobilia aut alia bona possidere, poterant, donec per Constantinum M. facies rerum mutaretur, & *ecclēsiæ* approbarentur, quo ipso statim effectus civiles consequerentur. Pertinet huic Plinii ad Traianum epistola de collegiis Christianorum, vbi circa finem ita: *Quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi, ad capiendum cibum, promiscuum tantu & innoxium, quod ipsum facere desisse post Edictum meum, quo secundum mandata tua betarias esse vetueram, vid. lib. 40. epist. 97.* vbi contextus docet *betarias* idem denotare quod *collegium*, vti obseruat Clariss. Samuel Basnage tom. 2. *annal. ad ann. 110. §. 31.* Sic etiam de Aulio Flacco Ægypti Præfecto Philo in *Flacc.* ait: *Vetabat cœtus promiscua multitudinis, sublatis etiam sadalitiis, quæ pretextu sacrorum vacabant mero & crapula.* Scilicet eadem ratione vsus esse videtur, qua patres, qui ob eandem rationem vigilias nocturnas, ex quibus multa incommoda in *ecclēsiam* redundabant, seculo XIII. passim sustulerunt, sic quoque *agapæ* tandem sublatae sunt, cum in comestationem degenerarent.

(2) Quan-

§. VIII. Quém in finem (II.) imperans quoque disponere potest, ne vllum aliquod collegium in republica toleretur, (a) nisi quod confirmatum, & publice approbatum sit.

§. IX. Similiter (III.) imperanti competit
ius

(a) Quantopere Romani in republ. libera timuerint conuentus promiscuos ciuium, docet Liuius *lib. XLX. c. 15*. Ita enim Posthumius ibidem: *Maioras vestri, ne vos quidem, nisi cum aut vexillo in arce posito conuentionum causa exercitus aditus esset, aut plebi concilium tribuere indixissent, aut aliqui ex magistratibus ad concionem vocassent, forte temere coire voluerant, & vbicunq; multo subito esset, ibi & legitimam multitudinis rectorem censebant debere esse.* Nouerant enim incommoda, quæ ex promiscua coitione ciuium in republ. redundare possent. Ita quoque iure Lubecensi prouisum, vt omnibus collegiorum conuentibus quidam senatores intersint, ne quid in detrimentum reipublicæ ibidem statuatur. vid. *ius Lubec. lib. IV. tit. 13. art. 3.* Atque hinc satis prudenter in iure Romano constitutum fuit, nullum collegium pro legitimo habendum esse, nisi autoritate publica esset constitutum, & hac ratione *crimini extraordinarij* rei erant, qui absque publica approbatione conuerant. Licet enim collegia per se non sint illicita, tamen talia sunt, vbi lege publica certa ratione sunt prohibita. Neque hoc tantum ad collegia profana pertinet, sed etiam facta, cum imperantis sit prouidere, ne sub prætextu sacerorum & pietatis aliquid fiat contra reipublicam. Experti sunt imperantes cum maximo suo damno, quantas turbas sepe dederint tot pia, vt vocantur, collegia, fraternitates, ordines, & societates, quæ cum ab initio sub amolacro pietatis permilla tuerunt, postea, vbi alias radices egerunt, satis eradicari non potuerunt.

(b) De

iis nova collegia & societates instituendi, (b) & illis certum regimen, leges, privilegia atque iura præscribendi, prout salus reipublicæ postulare videtur.

(b) De privatis hætenus. *Publica* sequuntur, quæ quoad suam institutionem primam & directionem a publica dependent auctoritate reipubl., & sic in multis a collegiis & legiis ceteris privatis differunt, tum ratione privilegiorum & iurium, tum ratione administrationis bonorum, quæ hic non æque solet esse libera, uti quidem in privatis: in his enim collegium de bonis suis ad huc libere disponere potest, prout privati publica collegia quæ bona possident, auctoritate publica possident, & imperanti eo nomine ratio est reddenda, atque adeo sine eius præscitu ordinarie de iis disponere nequeunt; uti sunt bona civitatum, commerciorum, Academiarum, imo etiam ecclesiarum. Quis enim aliud sunt, quam cætus publici? Pertinent hæc institutiones collegiorum commerciorum inservientium, Academiarum, Gymnasiorum & Scholarum, variarumque scientiarum, ut sunt passim *les sociétés des sciences*. Idem collegiorum *ICtorum, Medicorum, Scabipatorum, Iudicum, pronuntiarum & reditarum reip. curatores* &c. Imo ex hoc iure sunt iura dandæ civitatis, ut scilicet pagus vel vicus possit erigi in civitatem quoad iura, privilegia & alia, quæ civitatem constituent, quæ vixce ex imperantis auctoritate dependent, cum hoc eius regimen reipubl. respiciat. Hinc olim satis disputatum fuit, utrum dominis regionum ius dandæ civitatis competeret. Adducit hæc in finem Illustris Hertius *diff. de super. territ. §. 18.* chartam de anno 1312 ex Io. Isaaci Pontani *Hist. Geln. lib. 6.* ubi conclusum fuit per principes, quod nullus princeps aut dominus possit alicui oppido vel concedere aliquas libertates, vel privilegia

§. X. Hæc collegia publica ad administrationem reipublicæ pertinent, proinde (IV.) imperanti competit ius cogendi subditos, ut in tale collegium se referant, (c) & quod sui muneris ibi erit, peragant.

§. XI. Circa priuata collegia (V.) ius habet prospiciendi, nequid ibidem statuatur in præiudicium reipublicæ. (d)

§. XII.

giare aliqua oppida absque manu & expresso consensu Regis, in cuius regno dominium ipsius domini suum existit, id quod etiam exemplis aliis declarat, non omisit tamen contrariis, siquidem principes eo tempore tanta haud gaudebant superioritate, uti quidem hodie, propter quam iis quoque hoc ius denegari nequit, ut probatum dedit Dn. Thomasius peculiari diss. de iure statuum dande ciuitatis.

(c) Præsupposui talia collegia, quæ administrationi reipubl. inferuiunt, quæ reuera ad munera publica referenda sunt. Et hoc intuitu quoque admitto, renitentem cogi posse ad subeundum munus ecclesiasticum, si a) satis idoneus β) & religioni illius ecclesie, cui præficiendus, addictus sit. Ziegler. *de cleric. renit.*

(d) Hoc imprimis attendi debet circa collegia opificum, qui non raro inter se constituere solent, quæ vel monopolia sapiunt, vel aliter noxiam reipubl. inferunt. Grauius de eiusmodi abusibus conqueritur Io. Ferrarius Montanus *lib. 6. de instit. resp. c. 5. aiens: In societatis suis atque collegiis isthac ordinant, atque statuunt, quod priuatim commodet, atque a publica utilitate tam alienum sit quam quod alienissimum. Hinc est quod in rebus publicis non bene instructis pistores inter se statuunt, donec alteri panis super sit, ne alter Veralem proponat.*

FF

proponat.

§. XII. Quamvis itaque cuilibet collegio integrum sit, per modum pacti aliquid statuere de negotiis collegii, secundum quod in iis procedatur; tamen etiam hæc statuta subsiant (e) imperantis iudicio & inspectioni.

§. XIII.

proponat. Calcearii, sartores, linteones atque alii, ut artus sit famulitii numerus. Inter pannicularios conveniri solet, ne ultra præstitutum quisquam pannos annuo spatio conficiat. Quæ ex eo promanant, quod in collegiis plerumque sunt plures eorum, qui vel artificia male callent, ægreque exercent, aut sua luxu alea & commestationibus profundunt ac decoquunt, quam qui sedulo laborant, rebusque acquirendis strenuam & honestam operam locant, artisque exercitium sibi vitale faciunt. Inter quos facile numerus vincit, & quod privatum est vitili præfertur: tametsi fax illa hominum parum consideret, quid vitale sit, etiam utcumque, sed cum ipsis nulla emergendi spes sit, aliis quoque successum invident, & hoc pacto non solum, quod publice perniciosum est, urgent, verum etiam, quod privatim commodaret, intervertunt. Unde fit, ut collegia illa artificum præter hoc, quod ob inconsultam statutorum temeritatem illicita atque inhonestæ habent, etiam multis oppidis perniciose sint; Quo magis inuigilandum est magistratibus, ne tale quidpiam fiat, sed pestibus illis interdiciatur. Est itaque principi relicta reformatio eorum, quæ pessimis moribus in collegiis introducta in detrimentum reipublicæ vergunt, de quibus mediis plenissime agit Perrus Gregorius de Republ. lib. 13. c. 3.

- (e) (I) Leges quidem condere soli imperanti concessum, interim privatis haud interdictum, inter se pacta de negotiis inter se peragendis inire, quin cum collegium absque certo ordine non subsistat, hic vero per pacta certa determinari debeat, censetur quoque collegio

legio ius pacta talia constituendi datum, eo ipso, quo publice approbata est. Neque adeo (II) confirmatio solius statutorum, necessario a principe vel summa potestate petenda, cum etiam absque illa vim obligandi ex propria virtute habeant, quamvis omnino utilis sit. Potest tamen (III.) imperans confirmationem eorum sibi reservare, et absque illa non valent, id quod maxime reipubl. conducit, cum alias collegia plerumque talia statuunt, quae reipubl. quidem damnoſa, singulis autem de collegio proficua esse soleant. Hac confirmatione accedente pacta talia (IV) in leges proprie dictas tranſeunt, & sic non amplius a collegio possunt reuocari, uti quidem nuda pacta. Ceterum (V) pacta talia tantum valent, quatenus de rebus collegii iura, extra quas si aliquid ſtuatur, id merito pro inualido habendum, quo etiam pertinet, si quidem aliquid determinent de rebus collegii sui, sed (VI) in prauidicium reipublicae, quia in genere omnia pacta priorum ad hanc normam dirigenda, & ea, quae aduersantur ſaluti reipublicae, pro illicitis habenda. Sic damnoſum est reipublicae collegiorum statutum, si opifices statuunt, ut nemo operam suam in minoris locet, vel rem suam in minoris vendat, quam inter se conuenierint, vel ut iniuriam passus tamdiu ab opificio excludatur, donec iniuriam vindicauerit &c. Cum autem (VII) talia pacta essent otiosa, nisi etiam quaedam coactio illis adijceretur, ita quoque permissum collegio poenam conuentionalem in transgressores ſtatueri, quae tamen multam pecuniariam leuiorem excedere nequit, quo ipſo (VIII) proprie dictam iurisdictionem haud exercet, quippe quae absque imperio est inefficax, quod in collegio aequali cessat: interim hoc collegium quoque datum censei debet, ut possit cognoscere de negotiis ad collegium spectantibus, & per maiora determinare, an aliquis pacta violauerit, in qua *notione* si excedatur, tunc demum iudex ordinarius de hoc

§. XIII. Ex eodem fundamento (VI.) fuit, Imperanti competere ius, collegiis præscribendi certos limites, (f) quatenus hoc reipublicæ conducibile visum fuerit.

CAP. V.

De

Iure imperantis circa sacra.

§. I.

Iura circa sacra non recte examinari & diiudicari possunt, nisi antea cognouerimus, quomodo religio & ecclesia se habeant ad

Rem-

---

grauamine cognoscat & sententiam decisiuam ferre potest. Atque hinc etiam est, quod illa, quæ per iurisdictionem propriam dictam exerceri debent, coram collegio ferri nequeant, veluti quod non possint dare tutores, recipere testamenta &c.

(f) Huc pertinet (I) ne extranei in tale collegium adsumantur, quatenus originarii opifices adsunt, his enim primario, ut propriis subditis, prospiciendum. (II) ne alii recipiantur, quam qui in tali loco degunt. (III) Potest præterea determinare numerum collegiarum & prohibere, ne ultra numerum alij adhibeantur, neque alii opifices, quam qui intra numerum sunt, tolerantur. Ab antiquo etiam in plerisque rebus publ. receptum fuit, ut in ciuitatibus certa & distincta haberentur collegia, & ne promiscue vnusquisque officium quoddam peragere posset, nisi a collegio fuerit approbatus, & in illud receptus. Quo ipso collegio nascitur *ius prohibendi*, ne aliquis in ciuitate extra collegii membra officium exercere audeat,

(g) Inde

Rempubl., & qualis vtriusque potissimum finis sit. (g)

§. II. Sacra hic primario *modum colendi Deum externum* (h) denotant, atque adeo non huius sed illius vitæ salutem pro scopo habent: quo posito, apparet, religionem non pertinere primario ad actiones hominum *inter se*. (i)

§. III.

(g) Inde omnis dissensus inter eruditos de hac materia, quod diversos conceptus sibi de *religione*, & *statu ecclesie* forment, & ad illos conceptus præsuppositos iura applicent. Qui ex religione commercium faciunt, iura sibi huic conformia excogitant; similes qui ecclesiam esse volunt republicam, ordinem parendi & imperandi in ea fingunt &c.

(h) Religio sumitur partim pro *interno*, partim pro *externo* cultu. Hic consistit in certis actibus externis, ad Deum colendum & pietatis culturam directis, *vehementissimum determinatis*, vel *humano consilio* superadditis. Finis est *æterna beatitudo*, & sic rursus primario societatis externæ seu vitæ hujus felicitatem non respicit, quamvis per consequentiam hæc exinde fluat: Si enim actiones omnes ad æternam diriguntur salutem, actiones reliquæ in *sub. civili* necessario erunt iustæ & legibus conformes.

(i) Cum religio primario dirigatur ad Deum, (I) non requirit per se societates humanas, sed extra easdem esse, & quilibet sibi ipsi sufficere potest ad colendum Deum (II) non pertinet ad actiones hominum inter se primario, adeoque non potest primario de *cultu Dei externo*, quomodo a singulis instituendus sit, quomodo cultura pietatis promoueri debeat, in iure naturæ agi, & quamvis (III) *societates* ad colendum Deum & exercenda coniunctim pietatis exercitia homines incant, ius naturæ tamen tales societates non præcipit

§. III. Et quamvis sacra externo cultu & externis actionibus perficiantur, *finem* tamen *internum* respiciunt, adeoque non absolute coactionibus obnoxia sunt, (k) sed plurima libertati conscientiarum relinquenda.

§. IV. Neque primario ciuitates sunt introductæ propter religionem, nec dici potest, quod ciues submiserint quoque in hisce causis voluntatem suam imperantis arbitrio, (l) cum id ne quidem potuerint.

§. V.

capit, sed constitutas dirigit; quin quod sæpe *rationes accidentales* sacra externa seu *coitiones* intergentes produxerint. Ita obseruat doctissimus Clericus in *Pentateuch. Ex. XII. 11.* sacra plura esse nata ex defectu literarum: *Antiquissimis temporibus, ait, cum rara essent literæ, dies festi instituebantur, in quibus euentus memorabiles solemnibus eorum imitacionibus celebrabantur, atque inde nata plurima sanctissima ethnicorum ceremoniæ.*

(k) Ordinarie externa negotia quidem coactionem recipiunt, sed non aliter, quam quatenus *ciuilia* sunt, seu *ad ciuilem societatem in republica pacifice peragendam pertinent*, & ita respiciunt *actiones hominum inter se*. Verum actiones immediate ad cultum Dei directæ, *absque illa hominum inter se coitione*, non eadem ratione sunt obnoxie coactioni ciuili, cum ne quidem ad negotia reipubl. pertineant, sed internam vniuersi singulorum emendationem respiciant, uti *part. gen. c. 1. §. 13.* plenius dictum. Et sic iuri naturæ aduersabatur *præceptum Darii, nequis intra triginta dies Deum quemcumque adoraret*, & preces ad eum mitteret, vnde non peccabat Daniel, quod illud non attenderet *Dan. VI.*

(l) Fimis rerumpubl. primarius est *tranquillitas externa* & *securi-*

§. V. Retinuere itaque subditi libertatem, (m) vt possint colendi Dei gratia coire, & sacra facere, dummodo de cetero pacifice & tranquille viuant.

§. VI.

securitas: illa itaque omnia, quæ huc spectant, in imperantis arbitrium contulisse ciues videntur, h. e. quæ *primati iuris & arbitrii* erant. Peccat in hoc ipso Houtuyn. in *polit. gener.* §. 63. dum idem de religione asserere conatur, ex *submissione generali*, sed huic respondet Puffendorf. de *habitu religionis ad vitam ciuilem in calce*, quod *submissio illa generalis* utique limitanda sit ex *sine institutarum ciuitatum*. Hoc enim supposito posset imperans quemuis externum cultum idololatricum subditis iniungere, & a vero Deo auertere, quod sanæ rationi repugnat.

(m) Quod Ethnici libertatem hanc subditis haud concesserint, *idololatrice religionis principis*, non *rationi iuris* adscribendum. Illa ritus sibi aduersos ferre nequit, solida enim pietate destituta est. Inde odia, similitates, bella denique ciuilia. Audiamus Iuuenalem, qui *Sat. XV.* ita canit:

*Inter finitimos vetus atque antiqua similitas,
Immortale odium, & nunquam sanabile vulnus,
Ardet adhuc Ombos & Tentyra. Summae utrinque
Inde furor vulgo, quod numina vicinorum
Odit uterque locus, cum solos credat habendos
Esse Deos, quos ipse colit &c.*

Rex Scythiæ Anacharsim & Scylem interfecit, quod hunc græco ritu Baccho, illum matri Deum clam sacrificasse comperisset, teste Herodoto *lib. IV. n. 109.* Cum animos Romanorum multiplex religio & pleraque externa inuasisset, *datum hoc negotium edilibus, ne qui, nisi Romani Dii, neu quo alio more, quam patrio colerentur.* Lilius *lib. IV. c. 30.* Eodem ex fonte

M. Aemilius edixit, ne quis in publico sacro loco no-
 bo aut externo ritu sacrificaret. Id. lib. XXV. c. 1. Hoc
 ipsum in Romanis admiratione dignum censet Dio,
 nyf. Halicarn. lib. II. quod licet innumera gentes in ur-
 bem venerint, quibus omnino necesse est, colere Deos pa-
 tris ritu domestico, nulla tamen peregrina sacra ciui-
 tas Romana sit amulata, ita ut publice ea sint recepta.
 quo ipso tamen priuatum sacrorum exercitium non pe-
 nitus exclusisse videtur. Ast vero cum religio animam
 concernat, & per se pacem ciuilem non tollat, co-
 actionis omnis nescia est. De Aegyptiis tradit Io.
 Leo lib. VIII. descript. Africa. quatuor sectas inter eos
 vigere, qua inter se ritibus sententiisque differant, etsi ex
 Muhametis dogmate initium omnes trahant. Earum tamen
 antistites & sacerdotes inter se sine odiis & concorditer vi-
 uere, sed nec inconditam plebem inimicitias aut rixas id-
 eo fovere. Quando ex dissensione religionum pax
 ciuilis turbatur, hoc fit culpa eorum, qui sacris praes-
 sunt, non vero dissonantiae religionum adscribendum
 est, adeoque iniustum est, sub hoc praetextu con-
 scientiis vim inferre, cum tamen nihil tam voluntari-
 um quam religio sit, in qua si animus aduersus est, iam
 sublata, iam nulla est, ut ait Lactant. lib. V. c. 14. Va-
 lentinianus imperator haec perpiciens hoc moderami-
 ne principatus inclaruit, quod inter religionum diuersita-
 tes medius steterit, nec quenquam inquietauerit, neque
 ut hoc coleretur imperauerit, aut illud, nec interditiis
 minacibus subiektorum ceruicem ad id, quod ipse coluit,
 inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes, ut rep-
 perit. Marcellinus lib. XXX. c. 30. Ipse Maximilianus
 II. agnouit, nullum enormius peccatum dari posse, quam
 in conscientias imperium exercere velle. Quin ne qui-
 dem rationes politicæ oppresionem libertatis huius
 suadeat, quippe quæ turbas seditionesque in republ.
 excitare solet.

(n) Con-

§. VI. Hæc libertas tamen non impedit, quominus (i.) imperans prospicere & præcauere possit, imo debeat, ne sub prætextu sacrorum, scelera, fraudes, coniurationes [n] aliaque nefanda committantur.

§. VII. Præterea (ii.) haud interdictum est imperanti, eos, qui peregrinis dediti sacris sunt, non recipere, (o) aut si iam recepti sunt, eis emigrationem ex iusta causa iniungere. (p)

§. VIII.

- (n) Coniurationes præterea religionum in rebus publicis quandoque susceptas fuisse docet plenius Lilius *lib. XXXIX. c. 8.* vbi simul in *seqq. cap.* plenius *sacra nefanda nocturna & Bacchanalia* recenset, & quantam curam in illis eliminandis consules posuerint, refert. Talia nefanda, quæ *crimina publica*, non *sacra* sunt, neququam in republica tolerari debent.
- (o) Sicuti extraneos imperans recipere non tenetur, ita etiam sub *certa potest conditione* recipere, si religioni publice approbata se submittere velint; tunc enim eis integrum manet, velintne recedere, an ex pacto se conformare sacris publicis, id quod in *receptione Iudeorum* vbiuis animaduertimus, quos imperans recipere non tenetur. Postquam tamen semel eos simpliciter recepit, ad Christianam religionem eos cogere minime potest, nec quæ in contrarium præstant exempla, *imè* faciunt, sed *mera facta* referunt.
- (p) Supponi potest casus, si ob diuersitatem religionis pax publica ita turbata sit, ut aliter reduci non possit, quam si his, qui dissentiunt a religione dominante, discedendi necessitas imponatur; tunc enim haud inique agere imperantem existimarem, si ad maiora mala vitanda emigrandi necessitatem subditis imponat.

E f 5

(q) Prin-

§. VIII. Porro (III.) nec interdictum imperanti est, *cultum* factorum *publicum* (q) prohibere, ut interim *privata sacra* subditis relinquantur.

§. IX.

(q) Principis arbitrio relictum est, quid *publice* heri debeat; decernere. Ast *privatæ* coitiones colendi Dei causa huc non pertinent. Equidem periculosas *privatas* coitiones esse obiciunt, sed *factis* idonea media sunt, pericula talia evitandi, si, ut *publice* tolerentur, permittatur, neque enim ex *publicis* coitionibus aliquid mali *republica* sentit. Porro obiciunt, principem *collegia* *privata* prohibere posse, ergo etiam huiusmodi *privata* *conuenticula*. Verum alia *collegia* versantur circa *negotia* *arbitraria* & *mere* *ciuilia*, & hactenus subsunt *dispositioni* *reipublicæ*; hæc vero *collegia* *talem* *finem* *haud* *habent*, sed *pietatis* *animæque* *culturam*, de qua non æque princeps disponere potest. Probarunt hanc *libertatem*, quæ *ciuili* *imperio* non subiacet, suo exemplo *primi* *Christiani*, quæ cum eis inique ab *Ethnicis* *imperatoribus* denegaretur, tamen non intermiserunt, colendi Dei causa *clanculum* *quire*, id quod facere *haud* *potuissent*, si *prohibitio* eos *obstrinxisset*. Nouerant enim, *magistratui* esse *obediendum*, & nihilominus tamen *hic* *obedientiam* *denegabant*, & quæuis *aduersa* *potius* *experiebantur* & *patienter* *tolerabant*. Plinius *lib. X. epist. 97. de Christianorum* *ritibus* *diserte* *fatetur*, *hanc* *fuisse* *summam* *vel* *culpa* *sua* *vel* *erroris*, *quod* *essent* *stato* *die* *soliti* *conuenire*, *carmenque* *Christo* *quasi* *Deo*, *dicere*; & deinde *quod* *coire* *soliti* *fuerint* *ad* *capiendum* *tibum*, *promiscuum* *tamen* *et* *innoxium*, quo ipso intelligit *agapas*, addit tamen, *hoc* *ipsum* *facere* *desisse* *post* *edictum*, *quo* *secundum* *mandata* *Traiani* *hereticas* *esse* *vetuerat*, quod non intelligendum de *sacris* *conuentibus*, sed

§. IX. Quando itaque homines inter se cœ-
unt in societatem cultus diuini causa, distin-
guendæ sunt eorum *actiones* ratione cultus exter-
ni. Quædam ex intima religionis cuiuscun-
que natura, (r) nullo vero modo ex arbitrio
huma-

sed potius *agapis*, quippe quæ facilius intermitti pos-
terant. vid. Clariss. Sam. Basnage tom. 2. *annal. ad an.*
178, §. 2. 3. In aprico est, potuisse Ethnicos eisdem ar-
gumentis contra Christianos pugnare, quibus hodie
contra dissentientes, quos *hereticos* vocant, pugna-
tur, adeo ut si tolerantiam tollas, libertatem con-
scientiarum, quam subditi in ciuitatem euntes sibi re-
seruarunt, simul euertas. Non inepte Ermenigildus
Hispanicorum Princeps ad parentem Leuigildum Re-
gem Hispaniæ Arrianum scripsit apud Marian. *de reb.*
Hisp. lib. V. c. 12. in saniori religione, quam ipse inui-
dia causam nouam dicit, complectenda, orbis iudiciam
sequebamur, multis præterea nixi præsidis: De veritate
non disputo, cuique de ea re liberum arbitrium facimus,
tantundem modo nobis detur.

- (r) Illæ actiones ex *intima religionis natura* fluere viden-
tur, quæ essentialem illius religionis rationem con-
stituunt, & sic ex *reuelatione* dependent, vel saltem
dependere, vulgo creduntur. Ut in Christiana re-
ligione sunt vsus S. cœnæ, baptismus, &c. Nulla cer-
te religio est, quæ non habet sua peculiaris institu-
ta, quæ *essentia* & *necessaria* esse existimant, licet
ab aliis habeantur superstitiosa. Quæ iudæis erant a
Deo præcepta ab ethnicis superstitioni adscribebantur,
quod nec Tacitus *lib. V. Histor. diffitetur* aiens:
Profana illic (apud Iudæos) omnia, quæ apud nos sacra:
rursus concessa apud illos, quæ nobis incesta. Genti-
les plura ex antiqua reuelatione sacra deduxerunt, &
inde non *arbitraria* esse crediderunt, sed omnino *ne-*
cessaria,

humano fluunt, & sic nec arbitrio imperantis subsunt.

§. X. Quædam instituta sunt *ordinis causa* adornata, in quibus tamen arbitrio humano adhuc multum relictum quoad specialiores determinationem, (s) & hæ actiones facilius subesse possunt imperio Ciuili.

§. XI.

cessaria, qualia fuisse videntur, quæ Numa quasi ab Egeria Dea accepta Romanis proponebat. Et inde nunc statim colligitur ius cogendi subditos ad certam religionem assumendam principi haud competere, quod reuera etiam frustraneum est, cum, vt ait Iacobus I. Rex Angl. *Orat. IV. ratio ipsa persuadeat, & experientia confirmet, homines cum religionis causa hexantur, potius animi sui magnitudine ingenique peruicacia quam cause bonitate omnia tormenta alacriter sustinere, & mortem omnique ipsam, vt vanam illam & umbratilem martyrii famam consequantur.* Nulla sane pestilentior opinio respublicas vnquam lacerauit afflixitq; quam *de persequendis & excindendis hereticis*, vt rerum monumenta per omnia secula demonstrant. Nata enim ab illis opinio est, qui rempublicam conculcare in sui lucrum & commodum studuerunt. Hoc modo enim ipsi imperantes, de heresi suspecti, de solio deturbari potuere. Hoc modo integra regna exhausta sunt, vti de Hispania constat, quam *inquisitio* inopem desertamque reddidit.

- (a) Quod homines coire debeant, precationum communium ergo & ita alter alterum excitare debeat ad deuotionem, illud lege publica constringi non potest, quia etiam Apostoli hic dixere, *magis obediendum esse Deo quam hominibus.* In ipsa autem congregatione instituta plura dependent ex humana institutione v. c. *circa locum, tempus, formam, modum &c.* & quæ ita sunt

§. XI. Tunc itaque actiones hominum inter se, iuri naturali subiectæ, circa sacra sese exerunt, quando homines cœunt cultus diuini gratia, quales societates *statum* aliquem *politicum* non faciunt, sed subsistunt intra naturam *collegii equalis*. Interim licet finis non *civilis* sed *spiritualis* sit, nec talia negotia, commercia *civilia*, sed *spiritualia* respiciant, quatenus tamen *collegium* & societatem *externam* inter se constituunt, iura quoque *collegiorum* (t) suo modo hic applicari debent.

§. XII.

sunt comparata, ad *ciuilem potestatem* *suo modo* pertinere possunt, maxime si *externi ritus* & *ceremonie* magis magisque crescant. *Externa enim pompa* plures *leges*, & *obseruationes* requirit, maioribusque *ritibus* & *contentionibus* obnoxia est. Quo simplicitate cultus, eo melior, quod nec *ethnici* diflessi sunt. Laudat *Linus lib. III. c. 57.* *priscos Romanos, quod magis pie, quam magnifice religiones coluerint.* Sic itaque negotia in ecclesia possunt duplici modo considerari: (I) *in se*, & sic non pertinent ad *ciuilem beatitudinem*, adeoque ad *reip. curam* proprie non spectant. (II) quatenus simul *respectus politicus* seu *reipubl.* ratio concurret, secundum quam *prouidendum* est, ut omnia, quæ pro arbitrio recipiuntur, tranquillitati *reipubl.* sint congrua, nec per ea aliquid suscipiatur, *uape a latia* & alia *turbæ* in ciuitate dari possint.

(t) Quando homines societates inter se constituunt, cultus diuini gratia, necesse est, ut actiones quoque societati isti conuenientes producant, quæ quatenus inter *socios* & *collegas* peragendæ sunt, suo modo iure naturæ diriguntur, quippe quod iura sociorum inter se determinat. Cœunt homines cultus diuini & pietati.

pietatis excolendæ causa & ita *negotium* huius societas non est *ciuile*, vel externam felicitatem respicit, ad quæ cetera collegia diriguntur, sed potius omnia quæ hic aguntur, ab omni commercio humano longe aliena sunt, & pietatis culturam, quæ spiritu & interna mentis operatione perficitur, concernit. Atque adeo cum alijs collegijs non æque in omnibus potest comparari, quæ suam existentiam a securitate reip. habent, extra quam negotia collegiorum ciuili-um frigent; præterea quoque mere arbitraria sunt, & pro libitu e republ. possunt eliminari. Ecclesiæ externam securitatem reip. ad sui operationem non absolute requirunt, finem suum possunt obtinere in turbida etiam republ., & ubi motibus internis persecutionibusque omnia plena sunt: Quandoque rectius finem assequuntur societas Ecclesiasticæ sub persecutione, quam in plena securitate constitutæ. Respexit huc Chrysostomus *lib. adv. Gentil.* aiens: *cum imperialem thronum conscendit is, qui nobiscum in fide ac opinione consentit (& sic ecclesiæ plena fruuntur securitate) hinc segniores efficiuntur res Christianorum; tantum abest, ut ille per humanos honores erectæ consistant. Rursus cum impius aliquis Imperator regnat, qui nos undique urget, qui nos infinitis malis exercet, tunc eadem pretium accipiunt atque inclarescunt, tunc prætorum ac triumphorum tempus, tunc præconiorum ac virtutis omnis ostentandæ facultas.* Commercia ciuilia, quæ in ciuitate vigent, tolluntur, sublata quiete publica, sed nequitiam commercium pietatis. Ex quo deduco, (1) hoc collegium esse mere *æquale*, quod ad finem huius collegii obtinendum non externa vis, non imperium necessarium sit: transfret sane in peculiarem reipubl. formam & ciuiles rationes adsumeret, si alio modo instrueretur: imo cum ecclesiæ seu huiusmodi societates esse possint in republ., quamuis pars eius non sint, salus reipubl. conuelleretur, si noua republ. in hac societate erigeretur, quia ita noua republ.

§. XII. Cum vero in omni collegio priuato ordine & decenter omnia peragenda, & quæ huc spectant, collegium possit ordinare, hinc ex natura huius collegii descendit, quod possint membra eiusdem constituere Doctores, [u] aliaque determinare circa locum, tempus &c.

§. XIII.

publica in republ. daretur, id quod absurdum. & quamuis (II) societates hæc absque aliqua *directione externa*, vt ordine & decenter in tanta hominum multitudine omnia fiant, subsistere nequeant, & ita soleant eisdem præfici, per quos dirigantur, hi tamen non per modum *imperii*, sed potius *consilii* omnia, quæ decernunt, peragere debent, & ita, quæ ad ordinem externum huius collegii spectant, per modum *pacti* vt plurimum expedienda sunt. Et cum (III) finis huius societatis sit magis directus ad internam animi emendationem & pietatis culturam, omnia quæ in tali societate aguntur, ita peragenda sunt, ne ille impediatur. Statim vero ac homines (IV) ab illo fine desiscunt, quod facile fieri potest, negotia huius societatis facile solent induere *forma modulari*, & in *commercium civile* conuerti, quo ipso iura ecclesiastica magis magisque augentur, id quod hodierna ecclesiarum facies ostendit & religio ethnicorum demonstrat. Et ita postquam ex deprauatione sua magis magisque ad *ciuiles rationes* deflectit, iam quoque iura imperantium circa tales societates maiora emergunt, qui præcauere debent, ne quid detrimenti republ. capere inde possit. Et hinc tot *iura imperantium circa sacra* nata sunt.

(u) Si coitiones *priuatim* fiant, res expedita est. Si *sacra publica* in ciuitate fiant, indolem *negotiorum publicorum* quodammodo sortiuntur, & ita imperans ex *iure circa collegia publica* hanc libertatem restringere, & præ-

§. XIII. Neque mutatur huius collegii natura, si vel maxime imperans eidem accedit, sed tunc quoque fit membrum illius collegii, (x) neque ita ecclesia fit *status Civilis*.

§. XIV.

& præfectos sacrorum constituere, inter eos gradus facere, vel electionem cœtui certis sub legibus permittere potest, quod ius imperatores in ecclesiis passim exercuerunt, antequam clerus ad tam fastuosam potentiam perveniret. Nec gentiles aliter hac in re egerunt. Romulus sacrarum antistites certo modo determinavit, *hisque ex vnaquaque tribu datens vnum sacris interesse, quem isôrokorov appellabant. Omnes autem sacerdotes & Deorum ministros lege lata iussit a curiis eligi & confirmari ab eis, qui Deorum voluntatem per vaticinia interpretabantur, Dion. Halicarn. lib. II.*

(x) Illud quoque ex dictis ad *Cap. antec.* apparet. Sic postquam Imperatores Christiani facti, secura quidem & tranquilla ratio Ecclesiarum facta, sed nihil accrevit eo ipso imperantibus, nec imperium novum in ecclesia ipsa ortum est. Accedit enim imperans ad Ecclesiam non qua talis, sed qua *Christianus*, & sic hoc respectu membrum fit ecclesiæ, & quatenus est membrum huius collegii, plus iuris non habet, quam ceteri. Nec existimandam est, quod tunc demum ius circa sacra consequatur, nam illud etiam iam antea ex *suprema potestate* obtinuit, antequam cœtui huic se adiungeret, cum illud non exerceat, quatenus membrum est ecclesiæ, sed quatenus reipublicæ præest. Nam inspecto *suprema* circa quæcunque sacra est eadem. Vnde Christiani principes exercent ius circa sacra iudæorum, altarumque sectarum, vtut maiorem curam inspectionemque illis impendere soleant, quibus ipsimet addicti sunt.

(y) In

§. XIV. Vnde minus recte asseritur, imperantes eo ipso fieri *capita ecclesiarum* (y) & *Episcopos*, nisi hoc de generali imperantis iure circa omnia collegia intelligas, quod tamen iam antea habuere.

§. XV. Cum vero ecclesia fit in Republ. imperanti non minus ac in cetera collegia competit *ius inspectionis generalis*, (z) ut videat, ne quid

(y) In eo peccauit Houtuyn §. 63. Diuersa scilicet sunt, an imperans imperium suum *in ecclesia* exercent, & an *in ecclesiam*. Posterius admitti potest, quatenus in omnia collegia certo modo ius habet prouidendi, ne Respubl. exinde damnum sentiat, & ita non consideratur, ut *membrum ecclesie*, sed ut *princeps rei-publ.* Sed in ipsa ecclesia, quatenus tanquam *membrum* eius consideratur, imperium nullum exercet, quoad illa, quae Ecclesie propria sunt, sed retinet Ecclesia suum antiquum statum.

(z) Non raro contingit, membra collegii & imprimis, qui illis praesunt, sua abuti potestate, & limites officii sui excedere, adeoque arrogare sibi *potestatem legislatiuiam vel imperatoriam*, sicuti id pessimo Romanae ecclesiae exemplo constat. Mature itaque praecauendum est, ne quid tale fiat, sed Doctores intra limites officii coerceantur. Eo accuratorem autem inspectionem haec societates merentur, quo grauiora damna in rempubl. exinde redundare possunt, si a vero sine deflectunt. Homines a natura imperium in alijs ambiunt, praesertim vbi venerationem & cultum externum aliorum sibi conciliarunt. Iam inter omnes fere gentes insignis semper venerationis erga eos obtinuit, qui sacris praesuerunt, adeo, ut Curtius haud inepte dixerit, *plebem incautam, vbi superstitione capi-*

quid in sui & Reipubl. præiudicium ibi agatur: Inde prima fundamenta *iuris circa sacra.*

§. XVI.

tar, plus vatibus quam ducibus obedire. Quod cum metuendum sit, salutis reipubl. ratio postulat, ut quantum fieri potest, præcaueat, ne sacrum quoddam imperium in ecclesia oriatur. Cetera collegia ut plurimum restricta sunt ad pauciores, quin ut in *cap. antec.* visum est, iuste imperans potest membra eorum restringere ad certum numerum, atque eorum tanquam pauciorum attentata non adeo reipubl. metuenda sunt. Sed societates sacrorum causa iniectæ, vel vniuersos subditos, vel maximam partem eorum complectuntur, ut adeoque, si imperans vigilantiam suam hic negligit, & præpositi sacris ambitione trahuntur, prout ut plurimum contingere potest, omnino metuendum sit, ne *inridictionem* paulatim exercere & *Hierarchiam* stabilire incipiant. Plus sæpe vna seditiosa concio nocuit reipubl. quam alii hostes externi. Maiores nonnunquam præpositi dedere in reipubl. turbas, & quietem internam turbant, quam alia extrema reipubl. mala, præsertim si inter se concertationibus egerunt, alterque alterum suppressere studuit, quales concertationes ordinariæ, factiones plebis secum trahunt, & plebem, turbis dandis aptam natam, in rabiem & furorẽ mutuũ conciliunt, quod exemplo *Damasi & Vrsicini*, Episcopatus Romani competitorum, optime declarat Ammianus Marcellinus *lib. 27. c. 3.* Augetur periculum in reipubl. si dissensiones circa sacra oriuntur, sectæ formantur, & ita cœtus ecclesiastici scinduntur, ex quibus scissionibus mox mutua odia, ex his persecutiones, ex his nouæ turbæ prorumpunt, quæ non aliter præcaueri possunt, quam si imperans *ius suum circa has societates* maxima vigilantia exerceat. Quot tristissima exempla post tempora Constantini adduci possent,

§. XVI. Et cum multum imperantis interterfit, vt mores subditorum rite formentur, vt publica tranquillitas hoc modo quoque obtineatur,

possent, si ratio instituti id permetteret, quorum non alia possunt adduci rationes, quam quod (1.) imperantes Christiani, etiam ipse Constantinus, nimium Clero indulserint, omnibus modis tumultuantes fouerint, & piaculum esse duxerint, hos compescere, qui debebant esse exemplum gregis. Si imperatores iuribus suis inuigilauissent, nunquam successores mancipia Cleri facti fuissent. (2) quod pleraque negotia ecclesiastica directioni Clericorum permiserint, quam eo magis sibi vindicare debuissent, quo certius iam constabat, eos regimine ecclesiastico plane abuti in detrimentum reipubl. (3) quod praeterea iudicium de Clero a se abdicauerint, vti imprudenter fecisse legitur Constantinus M. apud Rufin. *hisor. lib. 1. c. 2. aiens: Deus vos constituit sacerdotes & potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi & ideo nos a vobis recte iudicamur. Vos autem non potestis ab hominibus iudicari. Propter quod Dei solius inter vos expectate iudicium, & vestra impia, quaecumque sunt, ad illud diuinum referuentur iudicium. Vos etenim nobis a Deo dati estis Dii, & conueniens non est, vt homo iudicet Deos.* Hoc iudicium Constantini postea Episcopi toties imperatoribus ceteris obiecerunt, quoties Cleri machinationibus resistere voluere, vti constat de Gregorio M., qui Mauritio imperatori hoc assertum audacter & imprudenter obiecit. Hac itaque inspectio specialis dat principi ius suprematum circa sacra, cuius intuitu Henricus VIII. Rex Angliae se caput ecclesiae non inepte dixit, iugo Pontificis, qui caput ecclesiarum omnium dici voluit, excusso. Sed non eo sensu, prout Houtuyn supra refutatus voluit.

neatur, specialior cura ad eum pertinet, ut videat, ne Doctores moribus deperditis præditi ecclesiis præficiantur, (a) & circa horum constitutionem omnes evitentur fraudes, quia sub his circumstantiis respectus civiles concurrunt.

§. XVII. Præterea ut hæc in tanta hominum ad dissensum inclinatione eo feliciter succedant, imperantis quoque est, præscribere certum modum, in constitutione observandum, imo & si ne sic quidem tranquillitas ita

(a) Circa constitutionem ministrorum ecclesie plerumque ex hominum ad dissentendum facilitate plures motus exurgere possunt, & ita partes sunt imperantis, ne aliquid inordinate fiat. Ostenderunt suo exemplo Damasus & Ursicinus in §. antec. adducti, quantam stragem reipubl. inferre possit inordinata Ministrorum constitutio. Huc respexit Zepperus *polit. eccl. lib. 2. c. 3.* inquiens: *Cum vero progressu temporis hæresibus & schismatibus in ecclesia crescentibus Clerici hæretici schismatici aut aliis affectibus præoccupati & fascino iure electionis saepe abuterentur & populus sua quique factionis episcopum eligi vellet, adeo ut ex universa multitudinis suffragiis saepe simultates aut tumultus orirentur, imo & cædes fierent, Christianis magistratibus necessitas imposita fuerit, ut suam interponerent auctoritatem, concilio orthodoxorum Episcoporum adhibito, ecclesiis ministros darent, &c.* Illustrat hoc deinde exemplo sequenti: sic cum in electione Episcopi Constantinopolitani inter Dioscorum & plebem diversa essent suffragia, aliis aliorum, quos ordinari vellent, nomina in chartam scribentibus, Theodosius perlecto inscriptorum catalogo, tandem in Nestorio substituit, eamque elegit, multis reluctansibus.

(b) Col-

læsa maneat, ad conseruandam pacem etiam iure imperii Doctores constituere potest. (b)

§. XVIII. Et, ne Doctores ex innata ad imperium in conscientias inclinatione excedant limites sui officii, constituere potest, qui in hos inspectionem habeant, (c) eosque in officio contineant.

§. XIX.

(b) Collegio quidem hoc ius competit, & hætenus illud recte exercet, nec imperans ex iure imperii sibi *precise* hoc arrogare potest, quatenus pacifice iure suo & non in perniciem reipubl. vitur, sed sæpe ad imperantem *per accidens* veniunt, quæ alias ab imperio non *per se* dependent. Hodie in plurimis locis ius constituendi ministros ecclesiæ ad principes deuolutum est, sed hac saltem ratione, quia turbidi subditi tot clamores semper excitant, ceu ostendi in *diff. de iust. vocat. sac. ad clam. populi*.

(c) Agnoscit hoc Theodosius in rescripto ad concilium Ephesinum dato, vbi inter alia ait: *Ante omnia autem in id operam damus, vt ecclesiasticus status eiusmodi sit, qui & Deum deceat, & temporibus nostris quam maxime congruat, idemque ex omnium concordia & consensione suam tranquillitatem obtineat, tum per ecclesiasticarum controuersiarum a turbis & seditionibus liber existat, tum demum vt pia religio ab omni reprehensione immunis perseveret, eorumque vite, qui vel inter clericos consentur, vel magno quoque inter illos sacerdotio funguntur, omni prorsus nabeo & culpa vacet.* vid. *Concil. Ephes. P. I. c. 32.* Hinc dependet necessitas constituendi iudicia Ecclesiastica, & cognoscendi de excessibus Clericorum, ne cuiquam sub pretextu zeli pii graues sint. Certe postquam pietas & sacra in monopolium Cleri pertransierunt, multa incommoda exinde metuenda sunt, quæ cum satis tolli non possint, saltem præcauendum, ne erumpant, in publicam reip. perniciem.

Gg 3

(d) Hoe

§. XIX. Atque ex his omnibus nunc fluit (I.) ius *prescribendi ordinationes* (d) *ecclesiasticas*, secundum quas tum agendum, tum iudicandum.

§. XX. Ulterius (II.) ius *reformandi sacra* (e) huc

(d) Hoc iure Imperatores antiquos usos fuisse constat, & latius deducit M. Anton. de Dominis, *de Republ. eccl. lib. VI.* Inde nunc oriuntur *publica sacra*, quæ ex *prescripto & lege imperantis* adornantur. Eleganter eruditissimus Clericus *ad Exod. V. 3.* hoc obseruat, inquit: „Eget populus externa aliqua celebritate, ut officii sui commonefiat, memorque sit Dei, res humanas curantis; eget communibus & publicis sacris, ut arctius iis, qui in ciuitatem vnã coierunt, coniunctum se intelligat. Alioquin, ut est ingenium humanum, plebs & Dei & officiorum omnium oblitã, vna cum religione etiam societatis humanæ iura temere violaret, vnde innumera hominibus oriuntur in vita mala.

(e) *Ius reformandi exercitium religionis* ambiguam habet explicationem. *Reformare* vt plurimum denotat, *mutare in melius, tollere abusus, & noxia*, & quæ magis conducere videntur, introducere. Deinde *exercitium religionis* denotat *cultum externum publicum*, qui potissimum consistit in variis *ritibus externis & arbitrariis actionibus*, quæ hoc vel illo modo se habere, & quia homines ad corruptionem procliuës sunt, facile in abusus abire possunt. Hoc sensu ius reformandi tantum versatur circa *externum ordinem*, & ea, quæ ex *institutiõibus hominum* in sacris inuenta & adsumta, aliquando etiam ex pessimis moribus introducta sunt, & hætenus dependet ex *iure circa sacra*, vi cuius imperans noxia & abusus euellere & magis salutaria introducere potest. Hunc in finem Carol. M. in *Capitu-*

huc referri debet. Hoc vero vel concernit *mores & ordinem ecclesiasticum*, & hactenus recte imperans illud exercet: vel *dogmata*, & ita quæ supra sunt dicta, obtinent.

§. XXI. (III.) *Ius disponendi circa ritus (F) ordines*

tul. lib. 1. c. 122. disponit: „vt missi per singulas ciuitates & monasteria virorum & puellarum prouideant, quomodo & qualiter in domibus ecclesiarum, & ornamentis ecclesie emendatæ & restauratæ esse videntur, & diligenter inquirent de conuersatione singulorum, & quomodo emendatum habeant quod iustissimum, de eorum lectione & cantu ceterisque disciplinis ad ordinem ecclesiasticæ regulæ pertinentibus.

(F) Habet quodlibet collegium suos mores peculiare, & quidem ab initio hi dependent ex institutis cuiusuis collegii, qui quatenus nullum reipubl. incommodum afferunt, merito tolerantur a Principe; si damnos appareant, aboleri vel reformari possunt. Neque aliud de ecclesiis dicendum. Sunt cuique sui peculiare mores & ritus, in quibus si aliquid inordinati apparet, partes imperantis sunt, abusus tollere, & si occasione horum lites oriantur, illas sua sententia decidere, si nihil horum adsit, prudentis principis est, mores, ritusque ecclesiasticos cuique ecclesie relinquere. Non itaque audiendi sunt, qui *ius adquirendi & mutandi liturgica ecclesie priuatius* adscribunt, quasi hic principis nullæ sint partes, vel qui ita principi hoc ius adscribunt, vt tamen consensum vel ecclesie, vel Theologorum vel etiam omnium reliquarum ecclesiarum eiusdem confessioni addictarum requirant. Scilicet possunt ritus & alia adiaphora determinari vel ab ecclesia vel a principe. Priori casu communi pacto determinantur omnium eorum, qui membra ecclesie

nes & alia *adiaphora* quoque exercet, quatenus illorum determinatio pro salute Reipubl. necessaria videtur.

§. XXII.

sunt, & sic etiam princeps, quatenus membrum ecclesie est, huic pacto includitur, aut eo casu non consideratur ut *princeps*. Quando autem imperans animaduertit necesse & e re reipubl. esse, ut hic officium suum interponat, quoniam forsitan non eo, quo debebat modo, ritus & ordinem comparatos esse animaduertit, & omnia ad superstitionem duci ne speranda meliora in liturgicis absque sua autoritate videt, id quod in corruptissima rerum facie plerumque contingit, per modum legis liturgica determinat, mutat, tollit & reformat, atque ad huius iuris exercitium concursus Theologorum non est necessarius. Quot possint rixæ & contentiones circa liturgica oriri, historiae ecclesiasticæ docent, & exemplo suo Presbyteriani & Episcopales in Anglia & Orientales ecclesie circa iconolatricam testantur, & ipsa historia reformationis in Germania luctuosissima tempora nobis ob oculos ponit, ad quas turbas præcauendas recte imperans arbitrium circa liturgica sibi reseruat, quod vel Clerici facile ad se rapiunt, & ita aliis molesti esse solent, qui non eadem ducuntur superstitione. Interim quod imperans liturgica determinare possit, hoc facit intuitu reipubl.; sed *quomodo* determinare debeat, id ex *sine ecclesiis proposito* metiendum, ut scilicet verus cultus Dei absque omni superstitione promoueat. Neque hoc tantum restringendum cum nonnullis est ad ritus particulares alicuius ecclesie, sed etiam vniuersales, h. e. qui in omnibus ecclesiis eiusdem confessionis conseruantur, nam cum & hi sint *indifferentes*, cuiuslibet quoque imperantis arbitrio in territorio suo subiecti sunt.

(g) *Modus*

§. XXII. Similiter (IV.) si incommoda quædam ex modo docendi (g) imminere videantur, ex potestate suprema circa sacra de hoc quoque statuit imperans, & conuenientiore præscribit.

§. XXIII. (V.) Iurisdictionem circa ea, quæ sacra

(g) *Modus docendi est arbitrarius, licet ipsa doctrina haud talis sit. Sed in modo potest sæpissime peccari, ut verus sacrorum finis plane euertatur. Olim in concionibus publicis acclamationes populi permixtæ erant, quæ tamen reuera sacra turbarunt, & plerumque ex imprudentia factæ sunt, uti ostendi diss. de iniust. vocat. facta ad clamorem populi. Græcorum theologia fuit fabulosa, & pleraque diuina fabulis proposita, quemadmodum variis sub prætextibus Græci defendebant, quod aliæ natura opera per allegorias demonstrant, aliæ vero, quod eximant animi perturbationes & terrores, & non sanas opiniones euellant, aliæ vero quod ad humanarum calamitatum consolationem composita fuerint, aliæ denique, quod ad aliquam aliam utilitatem sint confictæ. Sed incommodum hunc modum docendi sacra, imo ad impietatem viam sternentem fuisse iudicat Dion. Halicarnass. lib. 3. Pauci sunt, ait, „qui „huius philosophiæ sunt participes, sed vulgaris turba, quæ magna est, quæque huius philosophiæ est „imperita, solet in deteriore partem accipere, quæ „de illis dicuntur: eique horum alterum accidere solet, vel ut Deos contemnat, ut magna infelicitate „implicitor, vel a nullis fœdissimis & maxime sceleratis facinoribus abstineat, quod vel ipsos Deos his „obnoxios esse videat. Quis itaque negaret, imperanti ius competere, constituendi, ut veritates diuinæ nude absque coloribus, pigmentis oratoris, allegoriis, fabulis, aliisque ornamentis proponantur.*

facra, lites, aliaque arbitraria respiciunt, suo iure exercet. Alias quidem cœtibus integrum est, *cenfuras quasdam* (h) inter se pacto deter-

(h) Cenfuræ ecclesiasticæ sunt *medium quoddam coercendi contumaces in ecclesia*. Scilicet omne collegium, quatenus est societas æqualis, cogendi vim per *modum imperii* non habet, habet tamen ex pacto, si scil. pœnam quãdam *conventionalem* constituit, ut eo rectius instituta in observantiam deducantur, quo in specie *exclusio vel partialis vel totalis* a collegii communione pertinet. Apud antiquos Gallos iam nota hæc cenfura fuit, si quis enim decreto eorum non stabat, sacrificiis interdicebant. *Hac pœna*, ait Cæfar lib. VI. *de bell. Gall. c. 13. n. 6. seq. apud eos est graviffima. Quibus ita est interdictum, in numero impiorum & sceleratorum habentur; iis omnes decedunt, aditum eorum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque iis petentibus ius redditur, neque bonus illis communicatur.* Cum primævi Christiani sub ethnicis adhuc vïverent, pleraque inter se per pacta determinare & sic pœnas conventionales introducere debebant, quo etiam *excommunicatio* & varia pœnitentiarum ecclesiasticarum genera referebantur. Testatur hoc ipsum Tertullianus *Apol. adu. gentes c. 2.* ubi refert, Plinium secundum Traiano retuliffe, *nihil aliud se de sacramentis Christianorum comperiffe, quam cœtus antelucanos ad canendum Christo & Deo & ad confederandam disciplinam.* Excommunicatio ex iudaismo erat retenta, sed paululum immutata, uti ostendit illud Britannix decus Seldenus *Tr. de Synedrïis lib. 1. c. 7. seqq.* & quia vel in exclusione a S. cœna vel in totali eiectione ab ecclesia consistebat, communi ecclesiæ consensu peragebatur, cum æquum erat, ut, cum quis tanquam membrum putidum a toto cœtu abscinderetur

tur

determinare, sed cum ministri sacrorum illis facile abuti possint, Imperans iis modum ponit, ne alicui iniuria inferatur, vel ipsimet sub illis imperium quoddam vel iurisdictionem exerceant.

§. XXIV. (VI.) Ius decidendi controuersias theologicas itidem imperanti proprium est. Illæ vero vel *dogmata* respiciunt, vel *ritus* seu *adiaphora*. Illæ quidem decisionem iudiciale[m] *per se* non admittunt, (i) interim imperans pro

tur, communis consensus adhiberetur. Postea hoc ius Episcopi ad se traxerunt excluso collegio ecclesiastico, & tum demum varia argumenta ex sacris petiere, quibus ius illud, quasi a Christo sibi demandatum, sibi *privatiue* & *sulitarij* adscriberent, & eo vterentur aduersus quoscunque, etiam ipsos imperantes, quo denique factum, vt monarchia illa sacra exstructa sit, quæ adhuc hodie durat. Interim ostendit eleganter prælaudatus Seldenus *lib. I. de Synedr. cap. 10.* ipsos etiam imperatores Christianos, cum Episcopi nondum vi aperta agere audebant, sæpe hoc ius excommunicandi, & absoluendi exercuisse, & decreuisse, ne quis absque eorum præscitu & decreto excommunicaretur, quorsum etiam collimat Iustinianus in *Nov. 123. c. 11.* quod ius, si etiam successores non neglexissent, tantas calamitates Germania & alia regna nunquam experta fuissent.

- (i) Quæ huc spectant, plenius sunt excussa in Dn. Thom. *Fürsten-Recht in Theologischen Streit-Sachen.* Res fidei sunt extra arbitrium imperantis, cum immediate tangunt conscientias E. nullius decisio hic valet, ne quidem imperantis. Verum aliud est, an non pro *reducenda pace publ.* princeps possit sententiam aliquam

pro pace publica reducenda vel conseruanda decidere potest, quæ sententia *publice* doceri debeat, vt tamen vtrum illam suscipere velint, singulis libertas relinquatur.

§. XXV. Si lites oriantur circa *ritus & adia-
phora*, quæ sunt sub principis arbitrio, omni-
no dis-

quam eligere, quæ *publice* doceatur, postquam ipse quoque secundum verbi diuini regulas eandem contro- uersiam examinauit? quod eo magis affirmo, quoni- am sine hac non potest retineri pax publica, cum experientia tot seculorum doceat, inter publicas Cle- ri disputationes grauiter admodum internam reipubl. tranquillitatem in discrimen fuisse adductam, cum semper tumultuantes sub prætextu veritatis diuinæ pugnauerint, & interim maiora mala inter homines incautos excitauerint. Cum, teste Iosepho, inter Iudæos & Samaritanos vsque ad seditionem orta es- set contentio de *templi præstantia*, res ad Ptolomæum Philometorem reiecta est, qui iussit, vt vtriusque par- tis aduocati nulla alia argumenta quam ex Lege Mo- saica adferrent, & ita ponderatis argumentis pro tem- plo hierosolymitano respondit. Sed in dissentientes propterea nihil statuere, eosque expellere, sed eis tantum silentium imponere debet, ne post hæc *publice* de hac quæstione disputent, aut dissentientes odio ha- beant, multo minus licitum erit, legibus vel pœnis doctrinam hanc approbatam introducere, nam id ad eius imperium non spectat. Quod enim tales pœnas in dissentientes statuisset legantur imperatores, id Cleri dominantis machinationibus adscribendum; interim exemplis non iudicandum, sed legibus. Rex Theo- doricus longe aliter sensit, aiens: *religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur, vt credat inuitus.* Cassiodor. *Var. lib. II. c. 29.*

(k) Non

no dissentientes sua compescet iurisdictione, sicuti quoque id iuris est in controuersis, in aliis collegiis obortis. (k)

§. XXVI. Præterea [VII.] ius conuocandi synodos, vel colloquia Theologorum dirigendi imperans exercet, (l) si hæc media ad controuersias sopiendas conducibilia duxerit.

§. XXVII. Quæ autem in his synodis constituuntur

(k) Non itaq; afferendum, iurisdictionem quandam separatam a politica competere imperanti, sed vna est iurisdictione imperantis, qua & huiusmodi lites dirimit, & contendentes ad pacem reducit. Neq; cum princeps lites Clericorum dirimit, aliam induit personam, cum Clerici respectu imperantis æque sint subditi ac alii, & sic eius iudicio ex sine rerumpubl. se submittere teneantur, & decisionem ab eo expectare. Utrum autem ad forum commune, an vero ad separatam has causas delegare, & quos illis controuersis præficere velit, arbitrio imperantis subiectum est.

(l) Constat id exemplis tot synodorum ab imperatoribus & regibus conuocatorum, quibus sæpe ipsimet præfuerunt, ordinarie autem ministros suos ad illas delegarunt, ad præcauendas turbas, vti conciliorum omnium historia docent. De motibus in concilio Ephesino II. agitatibus grauitur Theodosius ad Cyrillum: *res ita gesta est, ait, vt manifestum euaderet, alios aliis esse infensos ob uehemens studium erga illa, qua quomodocunque placita sunt &c.* Inde ad pacem reducendam recte imperans prohibet *disputationes priuatas* de religione, vel ne quis publice absque eius autoritate disputationes suscipere, pro concione in aduersarios debacchari, vel scriptis eos perstringere & refutare possit.

(m) Oc-

fituuntur, quatenus doctrinam respiciunt, non aliter habebunt auctoritatem, quam *interpretatiuam*, (m) & ut imperans eo, quo dictum, modo, possit sententiam illam approbare, ut publice doceatur. Cetera quæ ordinem ecclesiasticum concernunt, vim legis ex confirmatione

(m) Occurrunt quidem exempla frequentia eorum, qui statuta conciliorum in rebus fidei *per modum legis* obtrudere volvere, sed id factum est suasu cleri, dominatum in conscientias ambientis. Synodi non habent decidendi auctoritatem, nec ius aliud, quam ut suam confessionem de rebus fidei edant, potest tamen eatenus imperans illam confessionem confirmare, ut ob pacis studium illa doctrina pro *publica* habeatur, illa tantum publice doceatur, sed tamen dissentientes tollerentur, dummodo de cetero quiete agant. Neutiquam vero existimandum, ac si tantum Clerici eiusmodi synodis interesse, & de rebus ecclesiasticis deliberationes instituere debeant, cum etiam laicis non sint denegata *participatio* Spiritus S., & hinc æque admitti debeant, uti in concilio Hierosolymitano tota ecclesia congregata fuisse legitur. Quod postea a conciliis sint exclusi laici, id eo tempore factum, quo Clerus iam dominatum sacrum occupauerat. Sane iam Theodosii tempore id factum fuisse constat. Miserat imperator Candidianum ad synodum Ephesinam, sed, ut ait in literis ad Concilium directis apud Seuerin. Binium *tom. i. cap. vlt.*, ea lege & conditione, ut cum quæstionibus & controuersis, quæ circa fidei dogmata incidunt, nihil quicquam communde habeat. nefas est enim, *pergit*, qui sanctissimorum Episcoporum catalogo adscriptus non est, illum ecclesiasticis negotiis & consultationibus se immiscere.

(o) Aliud

tione imperantis fortiuntur.

§. XXVIII. Neque tamen ius ullum imperanti adscribi potest doctrinam hanc semel approbatam per modum legis obtrudendi subditis, nec dissentientes pœnis afficiendi (n) cum nullum ius in intellectum subditorum principi competat.

§. XXIX. (VIII.) Præterea cum cœtus sacrorum causa instituendi totam fere complectantur ciuitatem, ad ordinem eo rectius conseruandum districtibus certis cœtus distinguere & plures conciones seu ecclesias, a se inuicem distinctas, propriisque legibus & iuribus munitas constituere valet. (o)

CAP.

(n) Aliud est doctrinam aliquam facere publicam; aliud doctrinam lege obtrudere sub pœna subditis: Illud tantum eo respicit, ne in publicis cœtibus aliud doceatur, adeoque nemo ad tale officium sacrum admitti possit, nisi huic publicæ doctrinæ assensum præbeat. Hoc vero vltius progreditur, & libertatem conscientis aufert, quod non admittendum. Vnde pœnæ in dissentientes iniustæ sunt, quia hæctenus demonstrari non potuit, hæresin per se esse aliquod crimen civile.

(o) Sic Romulus valde apposite diuisit sacra curiis, id quas antea populum diuiserat, vt refert Dion. Halicarnass. lib. 2. Scilicet postquam Romulus populum in tribus & curias diuiserat, singulis curiis præposuit vnum aliquem virum, quem *curionem* dixit, qui sacra pro curia sua curaret. Hisce omnibus vnus præerat, quem *curionem maximum* dicebant. Paul. Merula de sacra Rom. c. 2. §. 7. Satis euidenter hoc confirmat Halicarnass.

CAP. VI.

De

Iure imperantium circa publica officia.

§. I.

Administratio Reipubl. & omnia, quæ ab ea dependent, siue concernant eius tranquillitatem *externam* siue *internam*, originetenus (p) & quoad fundamentum penes solum impe-

nass. cit. 1. & præterea Festus *lib. III.* hac de re ita ait: *Curia etiam nominantur, in quibus huiuscuiusque partis populi Romani quid geritur, quales sunt ea, in quas Romulus populum distribuit, numero 30., ut in sua quique curia sacra publica faceret, feriasque obseruaret.* Post, ubi Tarquinius Priscus tribus auget, sacrorum quoque cura aliter distribui cœpit. Ita enim Festus *lib. 17.* *Sex Vestæ sacerdotes constitutæ sunt, ut populus pro sua quoque parte haberet ministrum sacrorum, quia ciuitas Romana in sex tributa est partes.* Quilibet districtus itaque habuit sua propria templa, ædes & ædiculas, in quibus sacra pro singulis curiis fiebant. Quis ignorat, similem diuisionem inter Christianos quoque intuitu sacrorum obtinere, & ecclesias diocæsis, aliisque limitibus distinctas esse, quas distributiones quilibet princeps in suo territorio adornare potest, ut Præsul Romanus vel episcopi hoc ius ad se trahere conati fuerint. Poterit tamen hæc distributio vel limitum mutatio impediri pacto publico vel lege fundamentali, quale quid in *Instrum. Pac.* occurrit.

(p) Consistit imperium in iure omnia illa agendi, quæ ad salutem Reip. spectant, quemadmodum etiam in prin-

imperantem in quavis ciuitate resident.

§. II. Cum autem administratio hæc ob multitudinem negotiorum (q) a solo imperante com-

principis voluntatem omnia, quæ huc spectant, delata sunt. Ergo præter imperantem nemo ius imperandi in republ. *suo nomine & iure* habere potest, sed omnes sunt subditi, omnes ab eo dependent. Interim alia quæstio est, annon prudentius imperans agat, si alios in consilium & auxilium in administratione reip. vocat? Antonini imperatoris sententia fuit: *aquius est, ut ego tot & talium amicorum consilium sequar, quam ut tot & tales amici meam vniuersam voluntatem sequantur.* Eadem sententia fuit L. Æmilii apud Liuium lib. XLIV. c. 22. aientis: *non sum is, qui non existimem, admonendos duces esse, imo eum, qui de sua vniuersa sententia omnia gerat, superbum iudico magis quam sapientem.*

- (q) Amplissima & multifaria sunt negotia reipubl., quæ latius territorii limites se extendunt, & respublica subditis abundat. Antiquissimarum ciuitatum administratio vel per *unum* satis commode expediri poterat, scilicet ipsum *imperantem*, postquam subditorum non tanta erat copia, & limites territorii non adeo se extendebant. Ast ubi ciuitates crescere, & vrbes pagosque plures in se continere, & sic amplissimum imperii ambitum comprehendere cœperunt, ratio necessitatis publ. postulauit, ut imperans quosdam in subsidium sibi assumeret, ex quo tot *officia publica* in rebuspubl. nara sunt. Reuera enim *vis consilii expertis mole ruit sua*, ut ait Horat. & *plures facilius munia reipubl. sociatis laboribus exsequuntur.* Tacit. lib. I. *annal.* c. 11. Hoc intuitu Iethro Moysi auctor fuit, de eligendis viris idoneis, piis & prudentibus, qui regerent populum in certas classes & ordi-

Hh

dinem

te commode expediri non possit, hinc necessitas vrget subditos in partem curatum vocare, eisque munera certa reipubl. obeunda committere.

§. III. Ex quo fluit, (I) omnia officia qualiacunque demum fuerint, dependere a summa potestate imperantis, atque adeo respectu imperantis officiales manere subditos. (r)

§. IV.

dinem distributum, quoniam huic rei solus Moises sufficere haud posset, *Exod. XVIII, 17. seqq. Deut. I, 9. seqq.* & cum ne sic quidem Moises omnibus sufficeret negotiis, septuaginta viri ad iussum Dei electi sunt, qui simul sub eo populo praesentent. Satis apte enim Velleius *lib. II. c. 127.* ait: *magna negotia magnis adiutoribus egens*, ex quo perspicuum est, salutem reipubl. quoque in optimis administratoribus sitam esse, ceu prudenter iudicat Otho imper. apud Tacit. *lib. I. Hist. c. 84.* aiens: *Quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus & templis & congestis stare creditis? Muta ista & inania interciderere & reparari possunt: Aeterna rerum & pax gentium & mea cum vestra salus INCOLUMITATE senatus firmatur.* De Cyro Xenophon in *Cyropad. lib. 8. p. m. 203.* refert, „quod hac in re rei militaris ordinem intuitus sit. Nam, ait, plerumque decuriones curam decurionum gerunt, duces manipularii decurionum, tribuni manipulariorum ducum, decem millium praefecti tribunorum, quo quidem ipso contingit, vt nemo sit cuius cura non geratur, tametsi valde multae sint hominum myriades, cumque vult imperator exercitus opera vti, satis est, decem millium praefectis mandata dedisse.

(r) *Lib. I. c. 4. n. 6.* Si officiales considerantur respectu eorum,

§. IV. Porro (II) qui sibi publicum aliquod munus absque concessione imperantis (s) arrogat, criminis læsæ Maiestatis reus merito habetur.

§. V. Quamcunque (III) officiales auctoritatem publicam & potestatem habent, hanc omnem habent ab imperante (t) in ceteris pro priuatis habentur.

§. VI.

eorum, quibus præpositi sunt, habentur pro *publica persona*, si respectu imperantis, sunt & manent *subditi & priuati sunt*, nam *omnis*, ait Grotius *de I. B. & P. lib. I. c. 4. n. 6. facultas gubernandi, quæ est in magistratibus, summa potestati ita subiicitur, ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate, & pro actu priuato habendum*, id quod contra Monarchomachos omnino notandum, qui satis inepte magistratui subalterno resistendi imperanti facultatem concedunt. Pertinet huc effatum Marci Aurelii imperatoris: *Magistratus quidem ipsos de priuatis, principes de magistratibus, Deum autem de principibus decernere & iudicare.*

(s) Concedere alicui munus reipubl. est solius imperantis, & sine huius concessione nemo imperium sibi arrogare in republ. potest, quod cum subditus facit, violat eo ipso maiestatem reipubl. seu *iura imperantis*, quo etiam respexit Ictus *in l. 3. ff. ad L. Jul. Maiest.* Ex quo etiam per se fluit, quod quilibet subalternus magistratus *concessionem suam, seu titulum principi edere debeat*, si concessio eius in dubium vocetur, cum officium publicum a nemine sine concessione imperantis vel *immediate, vel mediate possideri possit.*

(t) Quatenus habent auctoritatem publ., eatenus vice imperantis president, & inde non ineptum est, quod in

§. VI. Subditi (IV.) non possunt sibi constituere magistratus, (tt) nisi ex concessione imperantis, (u) quæ tamen itidem dependens est.

§. VII.

magistratus inferiores possit committi crimen læsæ Maiestatis, non propter se, sed propter eum, cuius characterem gerunt vid. l. 5. C. ad LL. Inl. Maiest. Sed publicam habent auctoritatem, quatenus potestate sibi commissa legitime utuntur. Quod si sub prætextu auctoritatis publ. vim inferant, vel alias inique agunt, pro priuatis habentur, & sic singulis permessa in eos videntur, quæ in priuatum, atque adeo licet crimen sit, resistere magistratui subalterno, resistentia tamen impunita erit, si contra potestatem sibi commissam agit, & quidem natorie. Hoc sensu dicitur, *magistratum de facto agentem pro priuato haberi*. Circumscribitur autem potestas tum respectu loci, tum personarum &c.

(tt) Postquam Scipiones, quibus imperium in bello Hispanico commissum erat, cecidissent, L. Marcius, eques Romanus imperium in exercitu Romano, illo consentiente, suscepit, resque egregias gesit. *Res gesta eius quidem magnifica senatui visa sunt, titulus honoris, quod imperio non populi iussu, non ex auctoritate patrum dato, proprator senatui scripserat, magnam partem hominum offendebat, rem mali exempli esse, imperatores legi ab exercitibus, iudicantes, atque adeo propratoris titulum & honorem ei denegarunt, & P. Scipionem cum imperio in Hispaniam miserunt, Livijs lib. XXVI. c. 2.*

(u) Quicquid subditi, eligentes Consules &c. agunt, non suo, sed imperantis nomine agunt, atque adeo huic quoque rationes reddere debent. Quod si sua abutantur potestate in perniciem reip. indignos eligendo

§. VII. Et cum (V) quilibet, qui alterius nomine agit, alteri, cuius auctoritate agit, ad rationes reddendas obstrictus sit, merito quoque singuli officiales ad hoc obstricti sunt. (x)

§. VIII.

gendo, principis est, eos suo iure priuare, vel alios constituere. Vnde optime Conring *de maiest. ciuil.* §. 15. obseruat differentiam, quod aliud sit constituere sua vi, sua auctoritate & potestate, & constituere opera vicaria & delegata. Neque potest imperans potestatem hanc alteri concedere priuatiue seu independenter, nisi velit maiestatem suam diminuisse. Et hoc intuitu plerisque in locis confirmatio superioris requiritur, quæ constitutioni æquiparatur, cum vi huius electum possit reiicere, siquidem id rationes reipubl. postulent.

- (x) Non desunt nostris temporibus exempla, quæ docent, a magistratu oppidano hoc in dubium vocatum & existimatum fuisse, se ad rationes principi reddendas non esse obstrictum. Sed cum omnem suam potestatem non iure proprio, sed dependenter gerant, reuera independentiam eo ipso profitentur, qui rationum redditionem declinant. Dictatores olim summam potestatem inde sibi vindicare poterant, quod nullis rationibus reddendis essent obnoxii, vt passim Dion. Halicarnasseus ait. Sed magistratus Athenienses, officio deposito, cogebantur rationes reddere gesti magistratus apud *logistas* vel *Euthynas*, est enim nomen magistratus apud Athenienses. Erant viri numero decem, apud quos rerum a se gestarum rationes reddebant illi, qui legationem obierant, aut magistratum gesserant, aut aliquid de rebus publicis administrarunt. Suidas *loc. c. 9. 10. 11.* Idem confirmat *Æschynes orat. contra Ctesiphont.* iubet, ait, „lex magistratus omnes, „quos populus creat, & publicorum operum præfe-

Hh 3

ctos,

§. VIII. Neque officiales ab hac obligatione liberare potest vllum priuilegium (y) aut obseruantia in contrarium, cum vtrumque nihil operetur in damnum Reipubl.

§. IX.

„ctos, & omnes, qui tractant aliquid ciuitatis vltra
 „triginta dies, & qui iudiciorum principatus obti-
 „nent, & qui sorte lecti sunt, hos inquam, omnes
 „lex iubet p̄zesse, probatos in foro & rationem at-
 „que *euδύνας* apud scribam & Logistas deponere, ita
 „vt nemo vel minimo magistratu gesto, nisi rationem
 „& *euδύνας* reddiderit, a populo corona donari pos-
 „sit. Interest p̄zetera imperantis, vt bona ciuita-
 „tum, quæ Senatus vt plurimum administrat, in salu-
 „tem reipubl. conseruentur, non dilapidentur. Sunt
 „enim magistratus subalterni, quasi *reipubl. villici*, vt
 „eos appellat Cicero *pro Cn. Plancio*, hos autem ad ra-
 „tiones reddendas esse obstrictos, nemo vnquam du-
 „bitauit. Neque hoc ipso iura ciuitatum minuuntur,
 „sed conseruantur, contra perfidos & malos admini-
 „stratores, & si vel maxime dicamus, bona hæc ad
 „ciuitatem pertinere, & sic illis, qui eum repræsen-
 „tant, rationes esse reddendas, tamen hoc ipso non
 „adimitur imperanti *suprema inspectio*, cum etiam a
 „singulis rationes administrationis bonorum proprio-
 „rum exigere possit, quatenus reipubl. interest, ne quis
 „re sua male vtatur. vid. Dn. Stryk. *de iure principis cir-
 „ca rationes ciuitatum c. 2.*

- (y) Plures sunt ciuitates, quæ ab hac redditione ratio-
 num se liberas putarunt, quod intra tantum tempus
 non fuerit exacta. Sed (1) talis obligatio, quæ imme-
 diate ex subiectionis ratione descendit, est impræ-
 scriptibilis, (2) si non essent rationes reddendæ de ge-
 sto officio, quodammodo independentes magistratus
 fierent. Idem de eiusmodi priuilegiis dicendum est,
 quis

§. IX. Imo (VI) quæcunq; demum potestas libera ipsis concedatur, ita tamen comparata est, vt adhuc recursus detur ad superiorem, (z) si contra officium suum agant.

§. X. Cum autem publicæ rei administratio satis ardua sit, præsidēs quoque tales desiderat, qui huic negotio sufficere possunt. Atque adeo ad idoneos h. e. sapientes & prudentes (a) constituendos princeps quilibet obligatur.

§. XI.

quia tendunt in perniciem reipubl., qualia quæ sunt, recte reuocantur, vt suo loco dictum est.

(z) Sic si princeps certo collegio concedit priuilegium de non appellando, non tamen eo ipso exclusa est *quærela denegata vel protracta iustitia*, quia hæc tantum eo tendit, vt Princeps inquirat, an collegium hoc recte concesso iure vtatur nec ne?

(a) In hunc finem duo obseruanda sunt (I) *vt sincere omnia in magistratibus creandis agantur*; sin secus, reipublicæ salus pessime se habet. Certe tempore Cæsaris & Pompeii respubl. R. cladem ingentem inde perpeffa est, quod magistratus turpiter acquirerentur. Nam, vt ait Appianus *de bello ciu. lib. II. p. 734.*, & magistratus per *faciliones largitionesque, improbis studiis, interdum saxis etiam gladiisque acquirebantur, & largitiones nulla pudore cohibente frequentabantur, & populus venales in comitiis præbebat operas, boni vero his de causis in vniuersum a magistratibus abstinebant, vt statu tam perturbato respublica per octo menses aliquando magistratu caruerit.* Hoc perpendens Pompeius iudicia proposuit, cum de aliis criminibus, tū præcipue de munerum corruptellis ac largitionibus, videbatur enim ex hoc, ceu fonte, nasci mala publica, & proinde hoc curato securitatem sanitatem cele-

rem Appianus lib. II. de bell. civil. p. 728. (II) *Et probi & sapientes officiis publicis præficiantur, exemplo Dei, qui hoc egregie obseruauit in populo suo, uti ex locis ad 5. 2. allegatis patet, Inprimis vero consiliarii integritate conspicui esse debent Prou. XII. 5. cum optimum consilium & quod salutare esse debet, est a solo Deo Prou. XIX. 21. Iosaphat exemplo suo id confirmat 2. Paral. XIX. 6. seqq. Contra malorum consiliariorum infelicissimi euentus II. Sam. XVI. 20. seqq. & XVII. I. Reg. XII. 6. seqq. Cyrus apud Xenophontem lib. 8. Cyropæd. p. m. 202. lit. D. non inepte existimauit, quod si tales ii non essent, quales esse conueniret, quorum opera maxima plerumque negotiis essent conficienda, male suis rebus prospectum fore. Sin illi tales essent, quales oporteret, præclare secum actum iri. Hos itaque ministros ut impetraret, optime iudicauit, sibi quoque virtutem esse exercendam. Nec enim fieri posse putabat, ut qui talis ipse non esset, qualem esse oporteret, is alios ad præclaras & laudabiles actiones incitaret. Multum autem fitum esse in eo, ut optimi summis rerum præficiantur, id alibi lib. de prouentib. p. m. 920. lit. a. hac declaratione, quod quales sint præsides, tales etiam sint respublice. Hinc Basiliius imper. ad filium c. 18. Consiliariis, inquit, utere iis, qui rebus propriis bene consuluerunt, recteque eas administrarunt, non autem, qui per imprudentiam, male. Nam qui suis rebus male prospexerit, nunquam ille bene consuluerit alienis. Male certe rebus publicis consulunt, qui in eligendis ministris magis gratiam, quam merita respiciunt, quod Tiberius exemplo Sejani expertus est. Plura exempla adducit Forstner, ad Tacitum lib. I. annal. c. 24. verb. magna apud eum auctoritate. Quo magis officia publica rebus publicis profunt, si in probos incidunt, eo magis etiam rempublicam affligunt, si ad improbos, intemperantes & auaros deuoluuntur. Tribunos creandi mos reipublice Romanæ magis vel minus commodus erat pro tribunorum ingenio. Quoties enim homines iusti & moderati*
& pu-

§. XI. Quos imperans dignos iudicat, hos vel inuitos ad officium publicum subeundum cogere potest: (b) quos indignos ex post facto & infideles animaduertit, hos rursus sua potest priuare potestare. (c)

§. XII.

*Et publica utilitatis, quem sui privati commodi amanti-
ores hanc potestatem habebant, is, qui rempubl. lesisset,
penis persolutis, aliis, qui idem facere fuissent parati,
metum ingentem incutiebat: Sed quoties improbi & in-
temperantes & auari homines tantam potestatem adipisce-
bantur, tunc his contraria fiebat. Inde concludit Di-
on. Halicarn. lib. VII. Quare hic mos non erat corri-
gendus, et vitiosus, sed in creandis tribunis plebis dan-
da erat opera, et viri honesti & boni ad id deligerentur,
neue temere quibusvis restanti momenti committerentur.*

(b) Hoc fluit ex obligatione singulorum subditorum, & pote-
state imperantis circa rempubl. Eo enim, quo quis se
in Rempubl. aliquam confert, merito quoque ad onera
eiusdem subeunda obligatur. *Stare debemus omnibus,*
inquit Cicero *orat. pro Cn. Plancio*, *tanquam in orbe*
aliquo reipubl., qui quoniam versetur, eam deligere par-
tem debemus, ad quam nos utilitas illius salusque con-
uertent.

(c) Hoc liquidum itidem est ex fine Reipubl., qui inprimum
corruptitur per infidelium administrationem, qui
tanquam prædones administrationi inhzrent. Res
conclamata est, ut vero digniores exquirantur & sub-
stituantur, ut plurimum in republica corrupta diffi-
cile, quo fit, ut mutandi officiales potestas non semper
exerceri possit. Caput infestus plebi iam dudum
senatus erat, quod Pacuvio Calavio nobili, homini im-
probato, ansam præbebat, sibi senatum plebemque obnoxium
faciendi. Negotium miro artificio aggressus est,
quod refert Lilius *Lib. XXIII. c. 2. & 3.* simulauitque
se veterem senatum tollere velle, sed ita ut in singu-

Mh 5 lorum

§. XII. Quod in tantum verum est, ut etiam, quibus officium hereditarium concessum est, ob abusum ingentem suo possint priuari iure. (d)

§. XIII. Præterea quamvis imperans officia publica per Rempubl. distinxerit, & cuique certum assignauerit negotium, eo ipso tamen potestas eidem non est adempta, aliquando in certis casibus aliis extra ordinem (e) negotium expediendum committendi, ex quo fluit
iuris committendi.

§. XIV.

lorum remotorum locum *virum fortem & strenuum* cooptarent. Vbi ad electionem deventum est, apparuit, *desse quos in eorum locum substituerent*, inde veterem senatum sponte retinuerunt dicentes, *notissimum quoddam malum tolerabile esse.*

(d) Pertinet huc patrimonialis iurisdictio, quæ pluribus hodie concessa est, sed ob abusum merito aufertur ex ratione allata. Licet enim iam videatur *propria esse*, est tamen nihilominus adhuc *subordinata*, nec ita potuit in alterum transferri, ut pro lubitu etiam in detrimentum reip. quis illam exercere posset. vid. Dn. Stryk. *de abusu iuris quesiti.*

(e) Directio officiorum publicorum manet semper penes imperantem, ergo & arbitrium, an negotia incidentia, quorum expeditio alias officialibus ordinariis est demandata, per ordinarios illos expedire, an alios peculiariter ad id delegare velit? Noti sunt apud Romanos *extraordinarii magistratus*, qui necessitate publica cogente constituebantur, quales erant *interreges, Dictatores, decemviri* &c. vid. Obrecht *de extraord. popul. R. imper.* Notabile vero in primis erat *illud ex-*

trēmum

§. XIV. Imo si imperans consultius utilitati Reip. esse arbitretur, per commissarios negotium expedire vel inuitis partibus, (f) quarum interest, ex officio tales potest delegare.

§. XV.

tremum atque vicinum SCtum, quo nisi pene in ipso Urbis incendio atque desperatione omnium salutis utebantur, ut ait, Cæsar lib. I. de bello ciuil. c. V. n. 3. Non enim semper est eadem ratio temporis, statusque publici. Quilibet nauarum velitorumque tranquillo mari gubernare potest: ubi sua orta tempestas, ac turbato mari rapitur ventis, tum viro & gubernatore opus est, ut ait Q. Fabius apud Liuium lib. XXIV. c. 8. Imo nec ita negotia omnia possunt officiis publicis distribui, ut non plurima ad ipsum principem adhuc reduci debeant, ubi multo magis commissariis opus est, quatenus ipse per se negotia talia expedire nequit. Atque hi commissarii ab ordinariis in eo differunt, quod hi perpetuo certis causis expediendis præficiantur, commissarii vero extra ordinem ad certam causam ab imperante constituuntur.

- (f) Exinde nullum ius absolutum partibus est questum, quod iis præpositi sint ordinarii officiales, nam & horum constitutio ut & commissariorum æqualiter dependet a principe. Generalis quidem imperantis voluntas in constitutione ordinariorum officialium hæc est, quod regulariter hi expedire debeant negotia iis demandata, sed subditis eo ipso nihil promittit, nec iis obligatur, quin si vel maxime promississet, tamen talis promissio esset intelligenda *cum exceptione*, nisi aliud ab imperante fuerit postea utilius reip. iudicatum, cum salus reipubl. semper suprema lex esse debeat. Atque tales commissarii declinati non possunt, facilius tales, qui *extra necessitatis casum* inuita altera parte forsitan petiti sunt.

(g) Quæ-

§. XV. Quamuis vero imperans lege antecedente publica statum, atatem aliasque qualitates circa officiales determinauerit, ipse tamen ad hæc requisita non præcise obstringitur, (g) cum sibi legem haud dixerit, vtut in dubio a lege illa publica recedere noluisse præsumi debeat.

§. XVI. Sic quoque penes imperantem arbitrium est, vtrum *indigena* an vero *extranei* officii

(g) Quæstiones politicæ a iuridicis sunt discernendæ. non semper prudenter facit imperans, si *contra legem* latam officiis publicis eum admoueat, qui debitis requisitis haud instructus est, quoniam id ipsum non raro ceterorum inuidiam & odium excitare solet, interim si facit, nihil contra regulas iuris facit. Sic Q. Fabius consulatum recusabat, ex lege, qua cautum erat, *ne intra decem annos eundem consulem resci- liceret*. Tribuni plebis nihil id impedimenti futurum aiebant, *se ad populum laturos, vti legibus solueretur*. Et ille quidem in recusando perstabat: quid ergo attineret leges ferri, rogans, quibus per eosdem qui tulissent, fraus feret? iam regi leges, non regere. Populus nihilominus suffragia inibat, & consulem eum dicebat. Liius lib. X. c. 13. Hoc sensu itaque accipi debet quod vulgo dicitur, *quod sacrilegii instar sit, de eius habilitate disputare, quem imperans scienter officio publico prapofuit*. Hac potestate populi fretus P. Cornelius Scipio petebat ædilitatē ante legitimā ætatē, cui cum obfisterent tribuni plebis, *Si me, inquit, omnes Quirites ædilem facere volant, sat annorum habeo*. Tanto inde fauore ad suffragium ferendum in tribus discursum est, vt tribuni repente incepto destiterint Liius lib. XXV. c. 2.

(h) Ite-

officiis publicis sint præficiendi, (h) nisi lege fundamentali seu pacto publico imperantis potestas restricta sit.

§. XVII. Idem quoque ius habet constituendi officiales perpetuos & temporales, concedendi officia personalia & hereditaria. (i)

§. XVIII.

(h) Iterum hæc quæstio magis est politica quam iuridica. Aliquando consultius est plane indigenas non admittere, sicuti in iure R. extant peculiæres Constitutiones, quibus excludebantur indigenæ a certis officiis publicis *l. 3. ff. de off. assess. l. 10 C. de assessor. & domest. t. 1. C. ut nulli patriæ suæ administratio permittatur*, ne simul indigenæ aliquid moliri possint in perniciem Reip., id quod sæpe Romani in provinciis experti erant. Tempore Claudii imperatoris acriter concertatum fuit, utrum primores Galliæ Comaræ ad honores in vrbe adipiscendos essent admittendi. Vicit tamen sententia Claudii, & ita admisi sunt. Tacitus *lib. XI. annal.* Aliquando autem status Reip. non fert alienigenas, & hinc lege publ. hoc præcaueri solet, uti Myler ab Ehrenbach in *Hyparchol. c. 6. §. 10. sqq.* ex variis gentium & rerumpubl. moribus demonstrat.

(i) Itidem hoc ex regulis prudentiæ dependet, & ex facie & statu reipubl. æstimandum, vid. Forstn. *ad Tacit. P. 1. p. 2.* Bodin. *de Rep. p. 672.* Mamercus apud Livium *lib. 4. c. 24.* iudicat, *maximam custodiam libertatis esse, si magna imperia diuturna non essent; & temporis modus imponeretur, quibus iuris imponi non possent.* Quod consilium in rebuspubl. democraticis satis tutum est. Cum ordo iudicum Carthagine dominaretur, eo maxime, quod iidem perpetui iudices erant, prætor factus, Annibal ex tempore legem promulgavit, persulitque, ut in singulos annos iudices legerentur, ne quis biennium conti-

numm

§. XV. Quamvis verò imperans lege antecedente publica *statum*, *etatem* aliasque qualitates circa officiales determinauerit, ipse tamen ad hæc requisita non præcise obstringitur, (g) cum sibi legem haud dixerit, vtut in dubio a lege illa publica recedere noluisse præsumi debeat.

§. XVI. Sic quoque penes imperantem arbitrium est, vtrum *indigena* an vero *extranei* officii

(g) Quæstiones politicæ a iuridicis sunt discernendæ. non semper prudenter facit imperans, si *contra legem* latam officii publicis eum admoueat, qui debitis requisitis haud instructus est, quoniam id ipsum non raro ceterorum inuidiam & odium excitare solet, interim si facit, nihil contra regulas iuris facit. Sic Q. Fabius consulatum recusabat, ex lege, qua cautum erat, *ne intra decem annos eundem consulem rescriberet*. Tribuni plebis nihil id impedimenti futurum aiebant, *se ad populum laturos, vti legibus solueretur*. Et ille quidem in recusando perstabat: quid ergo attineret *leges ferri, rogitans, quibus per eosdem qui tulissent, fraus feret? iam regi leges, non regere*. Populus nihilominus suffragia inibat, & consulem eum dicebat. Livijs lib. X. c. 13. Hoc sensu itaque accipi debet quod vulgo dicitur, *quod sacrilegii instar sit, de eius habilitate disputare, quem imperans scienter officio publico præposuit*. Hac potestate populi fretus P. Cornelius Scipio petebat ædilitatē ante legitimā ætatē, cui cum obfisterent tribuni plebis, *Si me, inquit, omnes Quirites ædilem facere volunt, sat annorum habeo*. Tanto inde fauore ad suffragium ferendum in tribus discursum est, vt tribunā repente incepto destiterint Livijs lib. XXV. c. 2.

(h) Ite-

officiis publicis sint præficiendi, (h) nisi lege fundamentali seu pacto publico imperantis potestas restricta sit.

§. XVII. Idem quoque ius habet constituendi officiales perpetuos & temporales, concedendi officia personalia & hereditaria. (i)

§. XVIII.

(h) Iterum hæc quæstio magis est politica quam iuridica. Aliquando consultius est plane indigenas non admittere, sicuti in iure R. extant peculiæres Constitutiones, quibus excluderentur indigenæ a certis officiis publicis *l. 3. ff. de off. assess. l. 10 C. de assessor. & domest. t. 1. C. ut nulli patriæ suæ administratio permittatur*, ne simul indigenæ aliquid moliri possint in perniciem Reip., id quod sæpe Romani in provinciis experti erant. Tempore Claudii imperatoris acriter concertatum fuit, utrum primores Galliæ Comatæ ad honores in vrbe adipiscendos essent admittendi. Vicit tamen sententia Claudii, & ita admisi sunt. Tacitus *lib. XI. annal.* Aliquando autem status Reip. non fert alienigenas, & hinc lege publ. hoc præcaueri solet, uti Myler ab Ehrenbach in *Hyparchol. c. 6. §. 10. sqq.* ex variis gentium & rerumpubl. moribus demonstrat.

(i) Itidem hoc ex regulis prudentiæ dependet, & ex facie & statu reipubl. æstimandum, vid. Forstn. *ad Tacit. P. 1. p. 2.* Bodin. *de Rep. p. 672.* Mamercus apud Livium *lib. 4. c. 24.* iudicat, *maximam custodiam libertatis esse, si magna imperia diuturna non essent; & temporis modus imponeretur, quibus iuris imponi non posset.* Quod consilium in rebuspubl. democraticis satis tutum est. Cum ordo iudicum Carthagine dominaretur, eo maxime, quod iidem perpetui iudices erant, prætor factus, Annibal exemplo legem promulgavit, pertulitque, ut in singulos annos iudices legerentur, ne quis biennium conti-

munum

§. XVIII. Sicuti porro imperans, ut hæcenus dictum, officia inter subditos actu distribuit, ita iure naturæ non prohibetur, quominus possit alicui spem ad officium mox vacaturum dare, quod alias vocant *expectatiuam*. (k)

§. XIX. Siue autem *generalem* siue *specialem* expectatiuam alicui dederit, reuocari ab imperante

---

num index esset. Livijs lib. 31. c. 32. Ceterum non idem iuris retinet imperans circa *personalia*, quod habet circa *hereditaria*. Hæc difficiliter auferuntur, facilius illa, quæ plerumque *ex mera* dependent *gratia*, cum illa per modum contractus acquirantur, & in alterius patrimonium redigantur.

(k) De licentia expectatiuarum olim varie disputatum, fuisse ostendit Myler ab Ehrenb. in *Hyparch. c. 3. §. 1.* Sed rationes contra illas admodum leues sunt. Aiunt dissentientes, in omni *expectatiua* latitare votum captandæ mortis alterius, imo non raro sæpe metuendas esse insidias, quæ alteri propterea struuntur. Verum hæ rationes quidem indicant periculosas quandoque esse posse expectatiuas, sed iuri naturæ easdem esse aduersas non enuncunt: nullius enim ius lædunt, neque statim, quod votum captandæ mortis continet, pro *turpi* vel rectius *iniusto* habendum, quia sic omnes successiones essent eliminandæ. Et denique si quæ turpitudine hic adest, illa non est in *concedente*, sed in *impetrante*, nec in regulas *iusti*, sed tantum *honestatis* internæ impingit. conf. Strau. *Synt. iur. feud. c. 7. aph. 5.* vbi exemplum Hieronymi Schurffii adducit, qui recusauit ob hæc rationes expectatiuam feudalem, quasi omni iuri esset contraria, in quo tamen errauit.

(l) Non

rante licite potest, (1) cum declaratio de officio publico alicui conferendo non sit pactum, inter imperantem & subditum initum, sed nuda gra-

- (1) Non est quaestio hic de regulis decori, secundum quas indecorum ut plurimum videtur, reuocare beneficium promissum & inconstantiae character est, semel destinata certo consilio retractare. Sed quaeritur de regula iustitiae, ubi vnice inquirendum, an in expectatiua tali lateat pactum proprie dictum? id quod volunt allegati a Mylero ab Ehrenbach in *Hyparchol.* c. 3. §. 24. sqq. quasi hic princeps serio promitteret, & subditus seu expectuarius promissum acciperet. Ipse quidem Mylerus in contrariam sententiam inclinatur, sed ex rationibus valde inadaequatis, quas nec referre nec examinare lubet. Videlicet haecenus ostendi nequit, pactum proprie dictum hic adesse, seu promissionem hac intentione a principe datam, ut alteri velit ius perfectum tribuere ad promissum precise exigendum. Est enim promissio, iudice Puffendorffio, perfecta & imperfecta vid. de offic. hom. & civ. c. 9. §. 6. Illa est per quam promittens intendit ius perfectum in alterum transferre, & quidem irrenocabile: haec vero, per quam, ut dictum est, non intendit ius perfectum in alterum transferre, sed magis ex regulis decori & humanitatis se adstringit, ita ut praestatio promissi vnice ipsius liberalitati & humanitati relinqui debeat, quorsum pertinent hodie promissiones serice virorum potentum de promouenda alterius salute. Ceterum vtrum promissio perfecta an imperfecta sit, plerumque ex natura negotii aestimandum, vtrum tale subsit, in quo alicui ius perfectum transferri soleat nec ne? Quae negotia ita sunt comparata, ut vnice precibus a superiore expetenda & gratiae eiusdem accepta ferenda sint, in iis nullo

da *gratiosa declaratio*, quid in posterum imperans facere velit.

§. XX. Multominus itaque successor in imperio obligabitur ad expectatiuam adimplendam, (nr) cum idem arbitrium officia pro luitu conferendi habeat successor, quod defunctus.

§. XXI. Non negandum tamen est, posse aliunde obligationem accedere ad expectatiuam utroque casu adimplendam, tum ob insignia *merita* impetrantis, tum si per modum cuiusdam *contractus* (mm) sit concessa in utilitatem Reip.

§. XXII.

nullo modo se adstringere perfecte voluisse videtur. Atqui expectatiuz h. e. *promissiones de officio in futurum ex gratia conferendo*, sunt tale negotium, cum vnice ex *principis gratia* collatio officiorum dependeat, & sic in expectatiua magis latitat *imperfecta* quam *perfecta* promissio. Et cum princeps officia iam collata reuocare queat, nulla ratio apparet, cur non etiam possit ab *expectatiua* recedere. maxime si iniquis, ut solet, mediis impetrata sit. *Nov. 69. c. 1.*

(nr) Si ipse princeps, qui expectatiuam dedit, ad illam implendam haud perfecte adstringitur, multominus obligabitur successor quacunque demum ratione succedat. Neque aliud dicendum arbitror, si vel maxime expectatiuam confirmasset, cum *confirmatio* nihil noui iuris transferat, sed sequatur naturam eius quod confirmatur.

(mm) Conf. quae dicta sunt ad *cap. III. §. LXIII. de irrenouabilitate priuilegiorum*, quae itidem ad expectatiuas quadrant. (n) Diffe-

§. XXII. Ex eodem fundamento imperanti competit ius *substituendi* (n) alium ei, qui adhuc officium gerit, ut simul cum eo in administratione concurrat.

§. XXIII. Neque absolute contra regulas iuris naturæ est, (o) certum pretium exigere ab illis

(n) Differunt substituti ab illis, qui nudam expectatiuam habent, quod iam actu adsumantur ad officium, in-
 ramentum præsentent, & sic ipso iure post mortem eius, cui substituuntur, munus continent. Ex eodem fundamento habet ius quoque *adiungendi* &c.

(o) Omne vitium, quod hic subesse potest, inde est, si nuda ad diuites respiciatur, non attendendo, utrum sint habiles, nec ne? Item si cum summo reip. periculo pauperes excluduntur, qui tamen sunt habiles. Hæc si præcaueantur, nullum vitium in collatione non gratuita officiorum est. Neque enim ius naturæ determinat, utrum munera *gratis* sint conferenda, an vero pro pecunia: ergo principis determinationi hoc relinquendum, maxime ubi ipsa officia satis quæstulosa sunt. Conf. Cardin. Richelieu *Testam. politique Part. I. sect. 1. c. 4.* Non nego tamen, consultius esse, hoc mercimonii genus in conferendis publicis officiis eliminare. Nam Alexander; Seuerus optime dixit: *ego vero non patiar mercatores potestatum, necesse est enim, ut qui emit, vendat.* Lamprid. c. 49. Tale vitium mercimonium officiorum, quale fuit tempore Theodosii M., merito iuri publico vniuersali repugnare assero, de quo ita Zosimus *lib. IV.* scribit: *cum temere & in indignos publica insumeret, pluribus egere cepit pecuniis, eaque re prouinciarum administrationes venales proposuit quibusuis accedentibus, nulla existimationis aut honestæ vitæ ratione habita; quin euno idoneum iudicans, qui agri vel argenti plus afferret, adeoque videre erat,*

illis, qui ad officia publica adspirant, modo de cetero habeatur ratio *qualitatis personarum*, & salus publica inde nullum detrimentum capiat.

§. XXIV. Interim si imperans habiles excludit ab officio, peccat quidem contra officium, (p) & rempubl., sed non in eos, quos excludit, quippe qui nullum *ius perfectum* habent, postulandi hoc officium.

§. XXV. Denique sicuti vel inuitos cogit imperans ad officium publicum, ita quoque in eius arbitrio est, (q) vtrum renunciationem spontaneam officialium admittere velit.

CAP.

collektorios & munitarios aliosque professiones in foro foedisimas obeuntes magistratum insignia ferre, maioremque pecunia vim habentibus provincias tradere.

(p) Vnde *instituta distributiva*, quam statuunt Aristotelici, tantum ad officium principis spectat, non ad singulos in rep. vt inde possint suo iure officium petere; accedit, quod subditis non sit relinquendum arbitrium, vtrum sint habiles ad hoc officium, sed hoc vnice imperans estimare debeat. Vnde *petenda* sunt officia, vt olim in comitiis populi R. fiebat, non *exigenda*.

(q) Ratio vbique eadem est. Nemo itaque pro lubitu sparram commissam derelinquere potest, sed prius *missionem* humillime petere & impetrare debet, quam si imperans denegat, subsistendum in officio commisso, cum semel se reipublice per subiectionem omnimodam ad quouis onera ferenda obstrinxerit.

(r) Res

CAP. VII.

De

Iure imperantium circa iudicia.

§. I.

Civitatibus constitutis, iudicia eo magis necessaria fuere (r), quia sine his nec vigor legum subsistere, nec pax reipubl. interna inter ciues conservari potuit.

§. II.

(r) Res clara est, & ex rationibus perspicua. Optime Cicero in philipp. XII. *Cum septus sis legibus & iudiciorum metu, non sunt omnia timenda, neque ad omnes insidias praesidia quaerenda*, quia scilicet sufficiens praesidium a iudiciis peti potest. Quidam tamen a Paulo iudicia improbata esse existimant 1. Cor. VI. 1. seq. Verum intentio Pauli haud fuit damnandi iudicia, sed tantum mores Corinthiorum increpat, quod tanquam Christiani tam alieni essent ab amore, ut litigiis variis secum pugnarent in iudiciis, nec potius concordiam tentarent. Iam vero (I) licet iudicia sint salutare remedium in republ., sunt tamen iudicium status corrupti, & propter malevolos & iniustos habentur, adeoque qui temere ad iudicia prouocat, ostendit, se longe a gradu amoris perfecto abesse. (II) amor vero Christianorum debebat esse proprium *αγάπης* & indoles. Neque (III) omnem in iudiciis reprobatur contentionem, sed tantum illam, quae de rebus mundanis temere suscipitur, & quidem non iudicat secundum *regulas iustitiae*, sed amoris. Ceterum si ad innocentiae exculpationem iudicia aguntur, prouocationes ad iudicia nequiquam inculpanda esse suomet exemplo docuit Paul. Act. XVI. 37. XXIII. 17. XXIV. 10. Sancta quoque esse iudicia & ordinationi Dei conformia, apparet ex Deut. XVI. 18. Deut. I. 17. 2. Paral. XIX. 6.

§. II. Iudiciis introductis, cessat illa naturalis in statu naturali obtinens libertas, per vim & propria autoritate omnia agendi, (s) imo quod tunc licitum erat, iam in crimen incidit omnino puniendum.

§. III. Atque adeo legibus naturæ plane repugnant omnes violentiæ species, quibus committitur controuersiarum decisio, vti olim *duella* erant, (t) quamuis vbi lege publica per-

(s) Pertinet huc l. 14. C. de Iudeis, vbi asseritur, quod idcirco iudiciorum vigor iurisque publ. tutela videatur in medio constituta, ne quisquam in posterum per vim ageret. Inde lex XII. Tabb. *vis in populo abesto*. Cic. lib. 3. de LL. Sane in statu naturali, vbi iudicia cessant, quilibet sibi ipsi ius etiam per vim dicit, & inde status naturalis satis turbidus est. Ast in statu civili vis omnis priuata, per quam quis sibi ipsi ius dicit, prohibita est, & in crimen degenerat secundum effatum Marciani Cæf. in l. 13. quod met. causa. *Vis est & tunc quoties quis id, quod debere sibi putat, non per iudicem reposcit*, hinc constituta erat pœna amissionis iuris l. 7. C. Vnde, vi. Optime Cicero lib. III. de LL. *Nihil est, ait, exitiosius ciuitati, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus ciuile & humanum, quam, composita & constituta republica, quidquam agi per vim.*

(t) Ideo recessum a statu naturali, ne per vim ageretur: ideo iudicia *ordinatio Dei* vocantur, vt *inordinate concertationes* per vim cessent. Non itaque *duellis*, sed *legitimo iudicio* lites decidendæ. Exempla contraria ius non demonstrant, sed corruptionem reipubl. In statu naturali plerumque *ius in viribus* consistit, Marcellinus lib. XVII. c. 27. & plerumque illud obtinet, quod Archius in *controuersia de agris* aduersus Spartanos

permissa, externam impunitatem tamdiu habeant, quamdiu tolerantur.

§. IV. Neutiquam vero sub hac prohibitione comprehendi debet priuata defensio, ubique tum propter conseruationem propriæ vitæ tum *honorum & iuris* subditis permissa, quippe quæ per constitutionem iudiciorum non censetur adempta. (u)

§. V.

nos gladium stringens dicebat: *qui hunc tenet, optime de finibus agrorum disputat*, Plutarch. in *apophthegm.* Sic inter ipsos Germanos olim *iudicialia duella* permissa fuerunt, nec Galli, Hispani, Longobardi, & Hiberni ab hoc *manuario iure* abstinere, & hæcenus habuit effectum *iuris externum*, quatenus per rationem status corruptæ reipubl. lege publ. duella confirmata, vti finis Reipubl. & legibus naturæ plane repugnent. vid. Rachel. de *Duell.*, Mauriz. de *duell.*, tom. 9. obseru. *Hallenf.* 4. & 5. De *iniuriis duellorum* iudicialium. obs. 5. 5. 12. plenius agitur & simul ad obiectiones respondetur, quæ omnia hic repetere nolo. Quia tamen manifesta iniquitate constant, hinc tandem legibus publ. prohibita. Struv. in *tr. de vind. priuat.* c. 2. aph. 1.

(u) Iudicia maxime tunc vigent, ubi concertationes moram quandam habent, vt auctoritate iudicis clare possint decidi. Quodsi autem quis inuadatur, cessant quasi iudicia *momentaneæ*, vt loquitur Grotius, & ita iudicis copia ad hunc effectum haberi nequit, adeoque licita est resistentia & defensio vitæ, etiam cum internectione alterius, quatenus iniusta fuit aggressio, & cetera *moderaminis inculpata tutela* obseruata requisita. Sic etiam ob res quædam defensio licite permissa censeri debet in republ., quatenus absque priuata resistentia illa conseruari commode nequeant, quod &

§. V. Imo quoties alias periculum in mora, & iudicis copia haberi non statim potest, naturalis reuiuiscit libertas; (x) cum ita quodammodo cessent iudicia.

§. VI. Extra hos casus nemo per vim sibi ius dicere potest, ne quidem si probabiliter existimet, iuris & iustitiæ administrationem a iudice sibi denegatum iri: (y) nam sicuti in aliis

---

iure Romano obseruatum, ubi permissum est possessionem rerum corporalium & incorporalium vi defendere l. 7. §. 3. ff. quod vi aut clam. Et hoc adeo extensum; ut etiam iudici violenter & iniuste procedenti resistere permissum sit, quatenus ita non agit ut iudex, sed ut violentus aggressor, cui resistere fas est l. 5. C. de iuri facti l. 5. C. de execut. l. f. C. de discuss. Huc etiam pertinet, quod illud quis licite destruere possit, quod vi & clam in nostro ab alio factum est, l. 7. §. 3. quod vi aut clam. l. 5. §. 10. de non oper. nunc. & quæ sunt alia iuris Romani placita, quæ in iure naturæ fundata sunt, nec pugnant cum fine rerum publ., quatenus in rebus publ. sic iniusta quidem, non defensa prohibita censeri debet.

(x) Naturalis libertas in statu civili eatenus tantum restricta est, quatenus per iudicia idem obtineri potest, quod in statu naturali per vim obtineri debebat. Inde est, quod de iure Rom. creditor debitorem fugientem & secum ferentem pecuniam sistere, & quantum debet, eidem auferre possit l. 10. §. 16. ff. quæ in fraud. cred. quæ lex non Romana & civilis, sed naturalis potius dicenda.

(y) Grotius l. II. de I. B. & P. c. 7. §. 2. n. 2. in alia omnia hic ire videtur, & supponit casum, ubi ius quidem certum, sed simul quoque moraliter certum fit per iudicem

aliis, ita quoque in hoc casu hæc iniuriã publica toleranda.

§. VII. Quod si iniuria temporum in totum cessant iudicia, & iustitium (z) inducitur, de iure na-

dicem iuris explimentum consequi non posse, puta quia deficit probatio. Hoc casu existimat, cessare legem de iudiciis, & ad ius rediri pristinum, quod fuit ante constitutas civitates. Ast vero hæc minus coherent: neque enim in hoc casu cessant iudicia, licet forsitan per accidens ob deficientem probationem tali ius reddi nequeat, & si hæc sententia reciperetur, non posset non turbis ansa dari in republ., cum quilibet, qui de iure suo per iudicem obtinendo desperat, possit hoc remedio violento uti, quod tamen in crimen incidit. Eleganter absurditatem huius sententia Dn. Hertius diff. de diff. iur. in stat. nat. & aduent. sect. II. §. 14. his notat verbis: *Et sano, ait, nunquam moraliter certum videtur, per iudicem ius obtinere non posse, nisi prius res in iudicium ducatur, & de sufficientia probationis cognoscatur. Porro si, auctore non probante, reus iuste absolvatur, quomodo contra iuste absolutum actor sibi ius dicere iuste poterit, ita ut non aut de vi aut de furto teneatur. Ad hæc sunt alia probationes, si non per testes & instrumenta, certe per iururandum, quod vel litigans litiganti vel etiam iudex interdum desert, sunt & alia componenda litis remedia. Quæ omnia si frustra fuerint, satius est Deo rem committere, quam penam furti aut violentia in foro externo mereri.*

(z) Iustitium iuxta Gellium lib. XX. N. A. c. 1. est iuris quasi interstitio quadam & cessatio, ut nihil his diebus agi possit. Estque vel voluntarium, de quo postea, vel necessarium seu sumtum, quod præter voluntatem reipubl. ex turbato reipubl. statu & aliis calamitatibus publicis ipso facto contingit, ut iudicia quasi clausa &

re naturæ reuiuiscit *libertas naturalis*, sibi ipsi
 p̄uata autoritate etiam per vim ius dicendi.

§. VIII.

desolata habeantur, neque amplius ius dici possit.
 Ceterum *iustitium necessarium* potest esse rursus vel *ge-
 nerale* vel *particulare*. *Illud* inducit cessationem iu-
 dicioꝝ generalem; *hoc* uero tantum respicit parti-
 cularis alicuius iudicii cessationem, ut tamen aliorum
 iudicium in republ. copia non deficiat, qualem ca-
 sum non vna vice experta est Camera Imperii, quæ
 adhuc hodie per aliquos annos iustitio laborauit.
 Loquor uero hic potissimum de *iustitio necessario gene-
 rali*, ex publica & generali totius reipubl. calamitate
 & quidem tanta orto, ob quam omnia turbida &
 quasi emortua sunt, & totum corpus ciuile ita lace-
 ratum est, ut vix amplius cohereret, sed omnia ad
 interitum & *ἀναρχία* tuere videantur. Atque huc
 quidem tria reip. mala, tanquam fontes iustitii, re-
 ferenda, *bellum, pestis, fames extrema*, quæ Deus rebus-
 publ. ob hominum malitiam immittere solet. 1. *Sam.*
XXIV, 12. sqq. *Ierem. XXIV, 10. XXIX, 17. XLII, 17.*
XLIV, 17. Ezech. XII, 6. XIV, 21. Exod. XXVI, 6. Deut.
XXVIII, 21. sqq. De bello res expedita est, siue ex-
 ternum siue internum sit, & vel sola Germania id
 ipsum suo exemplo tum in tricennali bello, tum in
 longissimo illo interregno demonstrat, ubi inprimis
 interregnum ubiuis fere eiusmodi iustitium introdu-
 xit. vid. Lehman. in *Chron. Spir. lib. V. c. 95.* & Conring.
de iudic. reip. Germ. th. 53. Nec de peste defunt exem-
 pla, si tanta sit, ut generalis strages affligat republ.
Linus lib. IV. c. 31. & lib. XXIV. c. 26. Et denique de
fame extrema id ipsum liquidum facit Dio *lib. 5. aiens:*
Hæc Romanis infesta fuerunt, cum fames præterea ingens,
adeo, ut gladiatores mancipiaque uenalia ultra octoginta
M. passus sint ab urbe redacta, multosque ex suis mini-
stris

§. VIII. Hoc tamen tantum intelligendum de iustitio necessario; secus est in eo, quod publica autoritate & voluntate imperantis ad breue tempus indicitur, (a) quia sic iudicia in

stris cum alii tum ipse Augustus ablegauerint, iustitium indicium, senatoribus, ut quo vellet, proficiscerentur, permissum fuit. Equidem in huiusmodi iustitio subditi adhuc quodammodo quodam vinculo ciuili coherere videntur. Sed videntur, cum reuera ciuitates in anarchiam hoc modo recidere videantur, licet vel maxime subditi quandoque adhuc cohabitent. Certe tempore interregni fere talis status fuisse videtur, ubi secundum Chronic. Hirs. omnia per tumultum sine lege sine ordine pro lubitu fiebant, Dum enim iudicia deficiunt, rigor quoque legum cessat. Sic itaque status talis iustitii proxime in naturalem declinat, maxime si effectus vtriusque consideramus, quia tempore iustitii, ubi deficit iudex sicuti in statu naturali, quilibet sibi ipsi ius dicit, & pro iudiciis vis priuata intercedit. Audiamus Cicer. pro Sextio: inter hanc vitam perpolaritam humanitate & illam immanem, nihil tam interest, quam IUS atque VIS. Horum vtro vti nolimus, altero est vitendum. Vim volumus extinguere, ius valeat necesse est, vel iudicia, quibus omne ius continetur. Iudicia displicent aut nulla sunt? Vis dominetur necesse est. Constant itaque in statu iustitii omnes leges poenales iis impositae, qui sibi in statu ciuili per vim ius dicunt, & quae interim per vim aguntur, habent effectum iuris externum, &, remisso iustitio, non reuocantur, aut pro spolio accipienda sunt, nisi postea possit doceri, praesentem possessorem omni iure destitui. Sic quoque, pendente iustitio, nemo ius suum amittit ob negligentiam vel praescriptionem, cum iudicis copia defuit.

(a) Vltatissimum apud Romanos olim fuisse hoc iustitium.

in totum non cessant.

§. IX. Quin quod in tali iustitio ipso facto exceptæ sint causæ moram non ferentes, & publicam respicientes salutem & tranquillitatem. (b)

§. X. Exserit sese autem in ciuitatibus iudiciorum vigor per *iurisdictionis exercitium*, quæ est nihil aliud quam *publica potestas per modum imperii*

tium *voluntarium* vel *indictum*, historiz docent, & imprimis tunc adhiberi solitum, quando vel *luctus publicus* ob mortem viri clarissimi vel grauem iacturam reipubl. vniuersos afficiebat, vel *publica luctus* instabat. De hac testatur Horatius *lib. IV. Ode 2.* De illa passim occurrunt exempla apud Linius *lib. III. c. 4. lib. X. c. 4. lib. IV. c. 26. lib. VI. c. 7. lib. VII. c. 6. in f. lib. IV. c. 31 in f.* Sæpe in abusum tractam fuisse hanc indictionem, ostendit Cicero de *Harusp. resp. p. m. 616. & epist. 17. ad Att. lib. IV.* Ob luctum publicum indictum fuisse iustitium testatur Tacitus *lib. I. annal.* Lucanus *lib. II. vers. 16. sqq.* Pedo Albinouanus in *elegia de morte Drusi*, vbi ita canit;

Iura silent, mutæque iacent sine vindice leges;

Aspicitur toto purpura nulla foro.

Quin etiam Egyptios hunc morem in luctu publico obseruasse testis est Diodorus Siculus *lib. I. Bibl. p. 2. c. 3. vid. dissert. nostra de eo quod iust. est circa luctum public. §. 20. & de eo, quod iustum est durante iustitio c. 1. §. 6. sqq.* Verum ita anarchia nulla nec status naturalis inducitur, cum tantum ad breue tempus iudicia claudantur, & magistratus adhuc omnino supersint.

(b) Unde & feriis hæ causæ peragi poterunt, sicuti id constat ex iure Romano, cum tantum iustitium hoc quoad illas causas obtineat, quæ possunt differri.

(bb) Ta-

imperii (bb) de negotiis subditorum iudicandi, & leges latas applicandi. (c)

§. XL

(bb) Talis iurisdictio proprie huc spectat, quæ *iure imperii in subditos* exercetur. Alias inter liberas gentes *sine lesione imperii summi* fieri potest, ut lites voluntate utriusque partis alterius reipublicæ decisioni committantur, quemadmodum Aricini & Ardeates, cum sæpe de ambiguo agro bello certassent, *multis inuicem cladibus fessi, iudicem populum Romanum cepere*. Livi^{us} lib. III. c. 71. Sed vertebant iudices litem in rem suam, uti in potentia iudicum fieri solet.

(c) Optime Cicero *pro Cæcina*, *Omnia iudicia aut distrahendarum controuersiarum, aut puniendorum maleficorum causa reperta esse* asserit. Leges enim frigent in re-
publ. nisi sint qui leges applicent & custodiant, atq; inde ex summa potestate reipubl. fuit *potestas iudicialis*, quæ quatenus ius denotat, dici communiter solet *iurisdictio*, quatenus vero ipsum exercitium huius potestatis, *iudicium*. Potestas ipsa iudicialis versatur circa negotia ciuium secundum leges diiudicanda, & ita necessario absolui debet his partibus: (1.) *causa cognitione*, cum audiendus sit, qui contradicit & controuersiam mouet. (2) *Sententiæ latio*, quia in hunc finem iudicia in republ. sunt constituta, ut iudex controuersias determinet & leges applicet. (3.) *executione*, quia frustra foret sententiæ latio, nisi in effectum deduci posset. Hac ratione, quia in reluctantes & inuitos ius redditur, iudicia per *imperium* exercentur; est enim potestas iudicialis pars potestatis summæ in republ., quæ in *imperando* consistit, siue eandem imperans *per se* vel *per alios* exercent. Proinde hanc partem eleganter Romani vocant *mixtum imperium*, quoniam huic potestati semper admixtum debet esse imperium, ut contra inuitos & reluctantes possit eo rectius exerceri. Arbitrorum nulla est iurisdictio,
ut &

§. XI. Constat quidem hæc potestas iudicaria ex tribus: *causa, cognitio, sententia latio, & executione*; non tamen requiritur, vt immediate (d) omnes tres actus exercentur ab eo, qui iurisdictioni præest.

§. XII. Iudicia respiciunt vel *causas privatorum* priuatum interesse continentes, vel *vindictam publicam* in puniendis delinquentibus exercendam. (e)

§. XIII.

vt & collegarum, qui quamuis de causis collegiorum quodammodo cognoscere possint, illas tamen *pre imperio* definire nequeunt.

(d) Prout scil. ratio iudiciorum publicorum constituta est, ita hoc variare potest. Apud Romanos *Magistratus maiores* non solebant ipsimet causarum cognitionibus vacare, sed hanc spartam aliis demandabant nomine eorum exercendam, qui dicebantur *iudices pedanei*. Eodem modo sententiæ latio aliis committi potest, vt hodie fieri solet, cum acta ad collegia iuridica transmittuntur, qui tamen nomine eius, qui iurisdictionem exercet, sententiæ concipere solent: Denique & executio quoque aliis committi potest, & aliquando ex peculiari constitutione reipubl. aliis committi debet, vt sententiarum in summis tribunalibus latorum executio expeditur per circulos &c.

(e) Dixi antea, *potestatem iudicariam inprimis in legum applicatione in republ. versari*. Leges autem versantur circa (i.) *causas interesse singulorum*, quateus in iis de *meo & tuo* agitur, respicientes, & sic vel lites de iis incidunt, tunc has iudex determinabit, vel nullæ lites de iis incidunt, sed tantum ad iudicem deferuntur, vt ipse eis impertiat publicam autoritatem, & sic illas confirmat. (s.) Circa *causas securitatem*
singu-

§. XIII. Atque hæc iudiciaria potestas, tota quanta est, penes imperantem residet, & ab eius arbitrio exercitium eius dependet, (f) & ita hoc sensu cuilibet imperanti recte tribuitur iurisdictio.

§. XIV. Quocirca non dubium est, quin imperans per semet ipsum ius dicere possit (g) si ra-

singulorum intendentes, quod fit per pœnarum propositionem, in quibus itidem iudiciaria potestas versatur secundum tria illa capita, vti hæctenus dictum, & hinc factum, quod iurisdictio communiter soleat diuidi in *civilem* & *criminales*, quæ distinctio ex potestatis iudiciaria natura fluit. Vtraque species in ciuitate est necessaria, quia vtraque ad tranquillitatem reip. tendit, hæc tamen magis eam promouet, quam illa, vnde merito pro *excellentiore* & *primaria* specie haberi debet, quatenus magis reipubl. salus ab eius exercitio dependet, vti *cap. seq.* ostendam. Cum itaque vtraque specie separatim officium exerceat, dubium non est, quin etiam quoad *exercitium* in ciuitatibus separari queant.

(f) Res declaratione non indiget. Respubl. non potest esse sine iudiciis: iudiciaria autem potestas absque imperio exerceri nequit, & consequenter iuribus summis imperantium merito adscribenda. Hinc quod antiqui de imperatore dixerunt, quod scilicet *ad eum omnis iurisdictio pertineat*, ab eo tanquam a fonte fluat, & ad eundem resurgat tanquam ad mare, id de singulis imperantibus in rebuspubl. recte dicitur, vtut hoc asseritum olim imperatoribus tributum hodie non æque quoad territoria statuum minus recte se habeat, quin potius ad singulos dominos territorii applicari debeat.

(g) Primos imperantes per se ius dixisse, non dubitandum, post-

si ratio reipubl. id ita ferat.

§. XV. Cum vero ipse huic rei non satis sufficere possit, constituit, qui iurisdictioni præsent, & subditis litigantibus ius dicant. (h)

§. XVI.

postquam districtus admodum restrictos possiderent. Unde Hesiodus:

Hoc vno reges olim sunt sine creati

Dicere ius populis iniustaque tollere facta.

quamuis an hæc primaria introductendarum ciuitatum causa fuerit, vt Hesiodus putat, dubium sit propter illas coniecturas, quæ suo loco adductæ sunt. Certe Mosen in populo Israelitico ius dixisse apparet: quin & qui post Iosuum populo præerant, inde *iudices* appellabantur, a primaria potestate populum regendi, quin & Salomonem aliosque reges iuri dicundo vacasse constat. Augustus ipse ius dixit teste Sueton. *in August c. 33.* Idem de Tiberio testatur Tacitus *lib. I. Annal. c. 75.* De Claudio nouum testimonium affert Sueton. *in Claud. c. 14.* De Carolo M. Eginhardus in *Vita eius* hæc refert: *Cum calcearetur & amicitur, non tantum comites admittebat, verum etiam si comes palatii litem aliquam esse diceret, qua sine eius iussu definiri non posset, statim litigantes introduci iussit, & velut pro tribunali sederet, lite cognita sententiam dixit.* Quin etiam de Ludouico pio annales memorant, quod per tres dies in hebdomade publice in palatio causis audiendis operam dederit, & ius omnibus summa æquitate reddiderit. Ceterum alia quæstio est, an *utile* sit reipubl., principem per se ius dicere, quæ cum sit alterius fori & disciplinæ, merito hic sequestrari debet. vid. interim Bodinus *de republ. lib. 4. c. 6.* vbi prolixè negatiuam defendit.

- (h) Et hi proprie dicuntur *iudices*, omnemque autoritatem, quam exercent, a principe habeat, & eius iure vtuntur.

tur. Et licet hi intuitu imperantis adhuc subditi maneant, respectu eorum tamen, quibus præsumt, publicam personam cum imperio repræsentant, ut his eodem modo obediendum sit ac ipsi imperanti, quatenus officio suo satisfaciunt. Hunc in finem plerumque iuramentum ab eis exigitur *de iustitia recte administranda*, quod quidem *accidentale*, simul tamen antiquissimum est. Iuramentum iudicium apud Græcos refert Iulius Pollux *lib. VIII. onom. c. 10.* his verbis: *Iuramentum autem iudicium erat, se de illis rebus, de quibus leges habentur, secundum easdem iudicaturos, de quibus autem leges nullæ sunt, iustissimam laturos sententiam.* Plenior formulam recitat Demosthenes *Orat. in Timocrat.* Cum vero tantum ad ius dicendum inter sibi subditos sint constituti, apparet, eos ius dicere non posse de iis controuersis, quæ ipsum imperantem concernunt. Sed sicuti se legibus suis propria voluntate subiicere potest, ita quoque boni Principis est, forum idem cum priuatis eligere & subire, qualia exempla apud Principes Romanos passim occurrunt. De Tiberio Tacitus *lib. 4. annal.* refert, quod si quando cum priuatis disceptaret, forum & ius obtinuerit. De Traiano multa congescit Plinius in eius Panegyri *c. 64.* quæ digna visa sunt, ut hic adiiicerentur: *Peracta erant, inquit, solennia comitiotum, si principem cogitares, iamque se omnis turba commouerat, cum Tu mirantibus cunctis, accedis ad consulis sellam, adigendum te præbes in verba Principibus ignota, nisi cum iurare coegerent alios -- Stupeo P. C. nec dum satis aut oculis meis aut auribus credo, atque identidem me, an audierim an viderim, interrogo. Imperator ergo & Caesar & Augustus, Pontifex maximus, stetit ante gremium consulis, seditque consul, principe ante se stante: & sedit inturbatus, interritus & tanquam ita fieri soleret. Quin etiam sedens præbuit ius iurandum, & ille iurauit, expressit, explanauitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, Deorum ira consecraret.* Imperator
Caesar

§. XVI. Hoc ipso tamen imperans se haud priuat sua potestate ius dicendi, (i) sed integrum adhuc eidem manet, quasdam causas ab ordinario iudicio conuocare, & sua decisione finire.

§. XVII. Et sic omnis iurisdictio semper debet intelligi concessa *subordinate*, [k] vt illud, quod

Caesar, & par gloria tua, siue fecerint istud postea Principes siue non fecerint. Vllane satis predicatio digna est, idem tertio Consulem fecisse, quod primo? Idem principem, quod priuatum? Idem imperatorem, quod sub imperatore? Nescio iam, nescio, pulchrius ne sit istud, quod praecunte nullo, an hoc, quod alio praecunte iurasti. In rostris quoque simili religione ipse te legibus subiecisti? Legibus Caesar, quas nemo Principi scripsit &c. Item §. 36. Dicitur actori atque etiam procuratori tuo: in ius veni, sequere ad tribunal: Nam tribunal quoque excogitatum cruciatu est par ceteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & vrna fisco iudicem assignat. Eodem foro vtuntur principatus & libertas. Quae praecipua tua gloria est, saepe vincitur fiscus, cuius mala causa nunquam est nisi sub bono Principe.

- (i) Iudices subalterni assumuntur tantum *in subsidium*, vt eo rectius expediri possit ratio Reip. Erga Principem ius non habent impediendi, ne ipse iudicet, tum eius sint *ministri*, & sic liberum ei relinquere debent, an pro re nata ipse velit in hac vel illa causa ius dicere, vel etiam acta a Iudice ordinario auocare.
- (k) Pertinet huc quaestio veterum, an iurisdictio censeatur *priuatine* an *cumulative* concessa? Vtrumque incommode dicitur. Prius enim proprio sensu denotat, quasi Princeps eo ipso a se abdicauerit omnem potestatem,

quod a subalterno gestum est, adhuc subiacet examini superioris.

§. XIIX. Atque inde est, quod a iudice inferiori semper prouocetur imperans, (1) quatenus

statem, quod dici nequit. Posterius vero quasi imperans habeat concurrentem iurisdictionem, quod quo sensu admitti possit, ex §. *antec.* constat. Scil. cum Princeps semel ordinarios magistratus constituerit, non integrum erit subditis, statim Principem adire prætermisso ordinario, cum hic eo ipso sit constitutus, ut ipse loco Principis iudicet. Sed ipsi Principi hic non ligantur manus, quin possit causam ex ratione iusta ad se trahere, cum curare debeat, ne quid a iudicibus peccetur. Romulus leuiorum causarum cognitionem senatoribus permisit, *ita tamen, ut caueret, ne quid interim in iudiciis peccaretur*, ut refert Dion. Halicarnass. *lib. II.* Atque hæc potestas imperanti competit ex suprema inspectione omnium iudiciorum.

- (1) Ius appellandi ad Principem in quibusuis rebus. fere introductum est, hoc sine, ut si subditis forsan per subalternos iniuria fiat, illa per *appellationem* corrigatur, & ita sententia inferioris iudicis examini superioris subiiciatur: absque quo si esset, non posset non iudex inferior sua abuti potestate. Ne vero ita rursus Princeps multitudine causarum obruatur, potest eundem vel certum collegium adornare, quod nomine Principis iudicet, & causas appellationis examinet, vel etiam certum modum determinare, intra quem appellationes sint permissæ. Quamuis vero dictum sit, appellationes fluere ex iudicis inferioris potestate superiori subordinata, & inde ab inferiori ad superiorem ordinarie appellationes dirigantur; non tamen ex ipsa prouocatione statim argumentum pro *dependentia & superioritate* est desumendum. Potest e-

tenus huic prouocationi certos limites non posuit.

§. XIX. Et si vel maxime certo modo prouocationem imperans inhibuit, (m) non tamen subditis omnis præclusus est recursus ad Principem.

§. XX. Cum autem ordo in iudiciis exercendis seruari debeat, imperantis est iudicia distinguere (n) tum ratione *districtus*, tum ratione *causarum*.

§ XXI.

nisi α) prouocatio fieri ex *mero compromisso* & sic etiam ad eum, qui non est superior, quales olim prouocationes in Germania frequentes fuerant. Sic Poloni olim prouocarunt Magdeburgum, Parthen Licigios. c. 2. l. 2. n. 19. Vrbes Pomeraniæ Lubecam, Vesalienses Aquisgranum, alia exempla vid. *apud auctor. dubior. Cameral. verb. appellatio & verb. consultatio*. Deinde β) potest appellatio adhuc locum habere ex *ratione status antiqui* reipubl. qui quidem iam ita mutatus est, vt ad presentem formam reipubl. non adeo quadret appellatio, interim tamen tanquam *vestigium status antiqui* retineri debuit. Huc refero appellationes a statuum imperii tribunalibus ad tribunal Imperatoris, propter quas status haud amplius possunt magistratibus subalternis æquiparari. Nam & apud Romanos non statim is, qui appellabatur, eo maior erat eo, a quo appellabatur, vti exemplis probat P. Brodus lib. 2. *rer. iudicat. tit. 9. c. 14.*

(m) Quid enim si iudex inferior doneget iustitiam? quid si manifeste ius detorqueat in sinistram partem? vel alias partem valde grauaret? certe de his querelis subditi audiendi sunt, vt constet, an iudex recte suo officio fungatur.

(n) Sic variis in locis certi limites iurisdictionibus sunt positi,

§. XXI. *Distinctis semel foris & iudiciis iudicum subalternorum, nemo potest ultra suos limites iudicare, id quod si de facto fiat, impune ei non paretur, (o) cum extra suos limites instar privati sit.*

§. XXII. *Manet tamen inter principem & iudicem subalternum adhuc insignis differentia, quod hic ad LL. præcise sit adstrictus; ille vero ex iusta causa aliquando possit sententiam ferre, prout salus publica & alia circumstantia hoc postulant. (p)*

§. XXIII.

positi, ultra quos potestatem iudex non habet. Imo & certis causis potest sua peculiaria dare fora, prout expedire hoc Reip. visum fuerit. Inde datur forum ecclesiasticum, criminale, salinarium, mercatorum, cambiabile, metallicum, studioforum, militare &c. Non, quod præcise hoc facere debeat, sed quod propter ordinem possit & sæpe hoc expediat. Neque ita necesse habet, separatim constituere consistorium, uti Carpzovius existimat ex falsa hypothese, sed quod ita commodum videatur reip. interim omnia hæc fora, qualiacunque demum sint, semper ab imperante dependent.

(o) Hoc etiam in iure Romano ex hac disciplina repetitum. *Extra territorium ius dicenti impune non paretur.* Inde est exceptio fori incompetentis, quæ potissimum ex persona rei æstimanda, si contra sumagatur: Naturale enim est, ut actor sequatur forum rei, quia ille hunc cogere ad id præstandum, quod petit, satagit, & sic eius iudicem sequi debet.

(p) Pertinet huc exemplum Salomonis 1. Reg. III, 16. sqq. Item Rudolphi I. imperatoris, quod refert Lehmann. in *Chron. Spirensilib.* §. c. 109. ut & Galbæ, apud Sueton.

§ XXIII. Sic etiam princeps decisionem causæ certæ alteri quam ordinario recte committit; sed non semper iudici inferiori, potestatem suam rursus alteri mandare integrum est (q), nisi quatenus hæc potestas ei est concessa.

§. XXIV. Cum itaque omnis iurisdictio dependeat ab imperante, apparet, subditos eam nec sibi sumere, (r) neque aliis dare posse, ut

ton. *in eius vita c. 7.* Dicitur hæc sententia *ex plenitudine potestatis lata*, ein *Macht-Spruch*, cum omnia possit ad salutem reip. accommodare, & sic graui causa existente legibus latis non præcise adstringatur, sed decisum suum *pro re nata* absque vllis ambagibus iuste interponat. Sic etiam ob salutem publ. aliquando partes ad transigendum cogit &c.

- (q) Disputant, *an iudex inferior possit delegare suas vices alteri?* quod regulariter negandum existimo, quia specialiter ad hoc munus propter industriam & singularem habilitatem electus est, nec *iure proprio* sed *beneficio principis* id, ipsum gerit. Quamcunque ergo hodierni iudices potestatem subdelegandi, vel iurisditionem suam mandandi habent, ex *concessione superioris* habent, quæ vel *specialiter* ipsis conceditur, vel *lege communi*, qua potestas iudicum circumscribitur. Alias hanc potestatem exercere nequeunt. Quando vero iurisdictio quibusdam concessa, ut non peculiaris personæ industria electa sit, sed etiam in heredes quoscunque transire queat, facilius concedi potest, ut tales iudices possint vices suas alteri mandare, cum iurisdictio non intuitu certæ personæ habilitatis concessa sit.
- (r) Criminis læsæ Maiestatis reus habetur in iure Rom. qui sibi priuatim asserit iurisditionem. Cum vero inter priuatos quædam imperia subordinata dentur, velut,

ut possint arbitros (s) in causa controuersa eligere, quia sic expeditius lites finiuntur, quod bono reip. conducit.

§. XXV. Grauitas huius officii eiusmodi viros postulat, qui sunt *iustitie & veritati sincere dediti*, (t) & ab omni prosopolepsia alieni.

§. XXVI.

veluti in vxorem, in liberos, in seruos, quædam iurisdictionis species priuatis in has personas relinquî potuit. Olim Romulus maritis dabat ius vitæ & necis in vxores, *qui cognoscebat cum cognatis, vbi violato pudicitia fuisset, & si quam mulierem vinum bibisse constitisset.* Dion. Halicarnass. lib. II. antiq. Rom. plura vid. ad §. 15. cap. seq.

(s) Arbitri proprie non fiunt iudices, nec *iurisdictionem* proprie dictam habent, cuius potissima virtus *in coactione iudiciali*, seu quodam imperio consistit; arbitri autem omni destituuntur imperio, & mere litem dirimunt sua sententia, si partes stare nolint, ad id ab arbitris cogi nequeunt, sed iam ad ordinarium iudicem eundem, qui alterum cogere debet, vt compromisso satisfaciatur.

(t) Conf. *Exod. XXVIII. 21. & Deut. I. 13. 17.* Impii non possunt recte iustitiam administrare, quia secundum suos affectus vnice agunt, & leges cauillatorie applicant, iustitiamque corrumpunt. Auarus facile corrumpitur, vt dicitur *Prov. XVII, 23. XXVIII, 5.* Non inique itaque huiusmodi hominum tribunalia dicuntur *Castella omnium scelerum*, & iudices ipsi, *legum & civilis & humani fæderis* [quod natura inter homines constituit] *expertes*, vt apud Liuium lib. III. c. 57. Appius depingitur. Idque & gentiles sedulo obseruabant. Cyprius dixit: *magistratu dignum non esse quenquam, qui non sit melior subditis*, Plutarch. *apophth. p. 172. lit. c.* In iure Romano passim dicitur, quod iudex debeat esse

§. XXVI. Quodsi itaque ex euentu appareat, iudicem ipsum esse depravatis moribus, ut suspectus recte removeri, & magis idoneus substitui potest. (u)

§. XXVII.

se vir bonus & innocens. *Sacerdos iustitia, getreue Vorsteherer der heilsamen Lustiz*, uti iudices esse iubentur in *R. I. de anno 1654. §. 157.* Grauitur iudicis officium, depingit Cicero pro *A. Cluentio*, aiens: *Est sapientis iudicis, meminisse se hominem, cogitare, tantum sibi a populo R. permissum, quantum commissum, & creditum sit: & non solum sibi potestatem datam, verum etiam fidem habitam esse meminisse, posse, quem oderit, absolueri, quem non oderit, condemnare, & semper non quid ipse velit, sed quid lex & religio cogat, cogitare.* De *Ægyptiorum iudicibus* *Diodorus Siculus lib. I. Bibl. p. 68. Edit. Rhod. ita: Ferebat hic (præses iudicum) circa collum ex aurea catena pendens signum pretiosorum lapidum, quod vocabant VERITATEM, inchoabant autem disceptationes, cum veritatis imaginem apposuerat sibi iudicum præses.* De iisdem *Ælianus variar. Histor. lib. 13. c. 34. Horum Princeps erat maximus natu, & omnes in ius vocabat. Oportebat eum esse iustissimum & sincerissimum virorum. Habebat autem circa collum imaginem ex Sapphiro gemma, & vocabatur ea imago VERITAS.* conf. *Lehman. in Chron. Spir. P. 1. p. 92.* Et hæc forsitan ratio fuerit, quod apud plures populos iudicis officium sacerdotibus demandatum fuerit, eum pro his maxima sanctitatis præsumptio militet. De *Druidibus* hoc ipsum refert *Cæsar de bell. gall. lib. 6. c. 13.* De *Ægyptiis sacerdotibus* idem confirmat *Ælianus lib. XIV. c. 34.* De *Iudæis* *Iustinus lib. XXXVI.* ait: *semper hic mos apud iudæos fuit, ut eosdem & reges & sacerdotes haberent, quorum iustitia religione permixta incredibile quantum coalueret.*

(u) Græuitas officii hæc imperanti indulget. Quod autem

§. XXVII. Sicuti itaque iudex vice imperantis iudicat, ita iudicata eius publicam debent habere *autoritatem*, (x) nec facile rescindenda

tem rarius hoc fiat, id corruptioni reipubl. & malis moribus imperantium imputandum, vti suo exemplo Iustinianus ostendit, qui Tribonianum aliosque pessimos ministros iudicesque non tantum toleravit, sed etiam fovit, adeo vt etiam publicis turbis Tyrannis eorum ansam dederit. Sic Procopius *lib. 2. de bello Pers.* de Io. Zibo ita ait: *Posthac Iustinianus ad Lazos cum magistratus alios, tum Iocruem Zibum cognomento misit, hominem sane obscurum, & ducem factum, non ob aliam causam, quam quod omnium hominum pessimus ac pecunie reditus vndeunque vel contra fas reppererat.* Quo magis pessimi iudices reipubl. nocere possunt & tranquillitatem internam turbare, eo magis optimus princeps serio prospicit, vt mature remoneantur. Satis pulchre Ammianus Marcellinus *lib. 30.* ait: *Cum recte procedunt iudicia, delubrum sunt aequitatis, cum depravate, fovee fallaces & caeca, in quas si captus ceciderit quisquam, non nisi per multa exsiliet lustra ad usque ipsas medullas exutus.*

(x) Autoritas rerum iudicatarum non indiget testimonio iuris ciuills, quæ per se iam patet. Apprime Cicero *orat. pro Sylla p. m. 535. lit. a. status reipublicæ maxime rebus iudicatis continetur.* & *lib. V. in Verrem p. m. 262. lit. e.* inter exitiales exitus perditatum ciuitatum refert, si *res iudiciales* rescindantur. Potest autem determinare princeps, quando talem debeant habere autoritatem, adeoque determinatio temporis non est ex iure naturæ, sed iure civili. Sicuti autem ipsius imperantis arbitrium tantum intra territorium valet, ita etiam talis res iudicata extra territorium imperantis de iure stricto non aliam habet vim,

denda, nisi quatenus imperans illa vltiori examini reseruauit, & eum in finem certum modum præscripsit.

§. XXIIIX. Ordo in iudiciis exercendis obseruandus itidem præscribitur ab imperante, (y) qui exacte obseruandus est, quo non præscripto, naturalem ordinem sequitur iudex.

§. XXIX. Quo magis autem ordo naturalis in peragendis litibus obseruatur, eo magis iustitia incorrupta manet, & litium ambages euitantur, (z) sicuti quo magis crescit solennitatum

---

nisi ex beneplacito illius imperantis, & consequenter executio iudicati extra territorium precibus nudis imploranda, nec ex iure perfecto prætendi potest.

- (y) Inde in pluribus locis sunt peculiare ordinationes processuum, ne iudex nimis præcipitanter & turbulenter agat, nam sine aliquo ordine summa committitur iniustitia. Sed hic *duo extrema* committuntur: (1) *si omnis ordo negligatur*, inde enim processus est *intultuarius*, qualis ratio erat plerumque iudiciorum Westphalicorum, de quibus vid. Schottelius *de antiq. in Germ. iurib. in f.* (2) *si in excessu peccetur & nimium ordini indulgeatur*, quale vitium nostris in iudiciis regnat. Sane quo simplicior ordo, eo melior, quem cum antiqui Germani in foris suis obseruarent, lites breui tempore sopiri poterant. Neque eo tempore ordinationibus peculiaribus erat opus, postquam *ex bono & æquo* absque subtili calliditate procedebatur.
- (z) Constat hoc (1) *ratione naturali*. Ordo naturalis est *a) simplicissimus*, & vnice pro scopo habet veritatis indagationem & iustitiæ administrationem, lites mox sopiuntur, sumtus immensi euitantur, fraudes aduocatorum

nitatum seges, eo plures aperiuntur maleuolis
viz ad iniustitiam committendam & lites pro-
trahendas.

§. XXX. Consistit autem ordo naturalis in
sequentibus (I) vt reus ad petitionem actoris
cite-

catorū refecantur. β) *sufficiens*, quod facile apparet in
processibus summaris, quibus & que hodie ius dicitur
ac in ordinario, quamuis in illo tantum attendantur
naturalia. (2) probatur *exemplis & experientia*. Ante-
quam ius Romanum & canonicum foris applicari
cœpisset, vel *vnum iudicium imperii* sufficebat, quo-
niam Germani olim plerumque naturalem ordinem
sequebantur, Lehman. in *Chronico Spir. lib. 4. c. 21.*
Conring. *de iudic. reip. Germ. §. 17. seq.* sed introdu-
cto vtroque iure, lites crescere & protrahi cœpe-
runt, vnde Camerale iudicium instituendum erat &c.
Conring. *cit. l. §. 98.* qui etiam in §. 107. concludit,
litium multitudinem & diuturnitatem non aliter tolli
posse, quam si processus iudiciarius ad priscam redu-
catur simplicitatem, qua tot seculis floruit Germania,
quæque in omnium veterum rerum publicarum foris
fuit probata. De huiusmodi ordine procedendi a-
pud septentrionales hæc habet H. Grotius in *prole-
gom. ad Histor. Goth. p. 67.* *Apud septentrionales litigan-
di temeritas sponsonibus & pignoribus coercita, ipsis iu-
diciis nihil expeditus. In facti questione adducebat a-
ctor, adducebat reus testes suos, pro vtro esset maior te-
stium autoritas, secundum eum lis dabatur. In re am-
bigua ad iurisiurandi iuramentum religionem, id reo defere-
batur, sed ita si complures viros exhiberet fama probata,
qui se ipsius tanquam viri boni iureiurando credere di-
cerent. Iuris rara erat disputatio. si qua esset, non ex
infnitis interpretum libris, sed ex planis legum dictis,
aut ex aequo & bono facile & statim diiudicabatur.*

Kk 5

(*)No-

citetur (*) non temper dilatione indulta, nisi gravitas rei id postulet. (**)

§. XXXI. (II.) Ut respondeat ad aëtoris intentionem, quod coram (a) absque omni scriptura fieri potest, remotis etiam Aduocatis.

§. XXXII.

(*) Notum est vulgatum; *audiatur & altera pars. optime Seneca in Med.:*

*Qui statuit aliquid parte inaudita altera
Æquum licet statuerit, haud æquus fuerit.*

(**) Iudicis est tempus indicandi non nimis coarctare, ne reo defensio debita auferatur. Bene Plinius *lib. VI. ep. 2. Temerarium existimo diuinare, quam spatiosa sit causa inaudita, tempusque negotio finire, cuius modum ignores: præsertim cum primam religioni suæ iudex patientiam debeat, quæ pars magna iustitiæ est. At quadam superuacua dicuntur: etiam; sed salius est hæc dici, quam non dici necessaria. Præterea an sint superuacua, nisi quum audieris, scire non possis.*

(a) Optima & naturalis via ad processus abbreviandos est partes coram examinare. Ceteræ exceptiones dilatorix sunt reuera dilatorix & subterfugium impiorum litigantium, quas iudex facile discutere posset absque omni prolixitate. Imo deductiones in scriptis factæ mirum in modum ansam dant ad sophismata. Nec aduocati præcise necessarii, quoniam iudex nouit ius, & sic errantes in rectam viam deducere potest & debet. Hos ignorabant antiqui Germani, adeoque illis, tam intolerabiles erant, vt post eadem a Varo acceptam potissimum sœuitum fuerit in causarum patronos. *Flor. lib. 4. c. 12. n. 37. seqq.* Apud Romanos vero nihil quicquam publicæ meritis tam venale fuit, quam aduocatorum perfidia, vt ait Tacitus *lib. XI. annal. c. 6.* In Dania adhuc hodie litigantes ipmet causam suam agunt remotis aduocatis:

(b) Id

§. XXXII. (III.) Vt probatio accedat, quæ peragenda ab eo, qui dubium aliquod in iudicium deducit, cui aduersarius contradicit, ex quo decisiõ litis primario pendet. (b)

§. XXXIII. Probatio ipsa fit per instrumenta, confessionem, testes, qui & velle & posse veritatem dicere præsumuntur, item per assertionem religiosam (c) &c.

§. XXXIV. Ex probatione oritur *fides iuridica*, (d) quæ suos gradus habet, ita vt pro
causa-

(b) Id etiam in iure Rom. usu venit, nisi quod per præsumptiones ius Romanum aliquando aliquem liberet ab onere probandi, quod a ratione naturali non est alienum, cum illæ præsumptiones, quas ius Rom. recepit, *inseparabilem probabilitatem* habeant, propter quas eius intentio, pro quo militat præsumtio, fundata, & æqua esse videtur. Siue autem dubium illud in *affirmatiua* siue *negatiua* consistat, perinde esse videtur: Nam qui se fundat in *negatiua*, itidem hoc fundamentum sue actionis probare debet, quod ex solidis rationibus naturalibus illustravit Dn. Cocceius *diff. de direct. probat. negatiua*.

(c) Pleraque quæ hac de re in iure Rom. habentur, sunt naturalia. Inprimis qualitates testium ad duo capita prædicta redigendæ, quod itidem naturale est. Si enim præsumtio est, quod nolit veritatem dicere, fides ei haberi non potest, si non possit eidem facere, propter defectum illius sensus, per quem veritas dicenda erat, itidem inutilis est.

(d) Rarius veritas ipsa a iudice potest haberi, nisi naturalissima subsit ratio. Ergo plerumque acquiescendum in probabilitate summa, qualis haberi potest inter homines. Nam nec duo testes necessario probant,

causarum grauitate aliisque circumstantiis nunc *plenior*, nunc *minor* requiratur.

§. XXXV. Quia itaque fides tantum probabilitatem summam operatur, hinc (IV.) reo non est deneganda defensio contra eandem, (e) si contrarium docere possit.

§. XXXVI. Excussa causa (V.) sententia a iudice ferenda secundum leges præscriptas, ad quas factum probatum, vel deductum applicandum. (f)

§. XXXVII. Vt vero vltior prouocatio con-

---

bant, cum possint fallere; faciunt tamen probabilitatem talem, qualis inter homines haberi potest, cui in iudicijs vt plurimum acquiescendum. Inde fides iuridica.

(e) Sic summa probabilitas est, cum esse creditorem, qui chirographum producit, sed quid si alter habeat *Quitantiam*? Si alter habeat reuerfales, quod tantum negotium sit simulatum? summa probabilitas est pro duobus testibus. Sed quid si alter ostendat, eos esse subornatos?

(f) Hinc naturale est, quod sententia debeat esse conformis iuri & actis. Naturale itidem est, quod sententia non valeat, si directo ratio decidendi sit contra leges, quoniam ita iudex excessit limites officij sui, vltra quos si aliquid agit, publicam habere auctoritatem nequit. Naturale porro est, quod iudex leges simpliciter in applicando sequi debeat, nec de earum æquitate disputare, neque enim constitutus est ad leges examinandas, sed præscriptas applicandas. Naturale denique est, quod vbi lex scripta deficit, ex naturali ratione rem decidere debeat, multa quippe arbitrio iudicium committenda sunt.

(g) Di-

concedatur, in eo quidem naturale est, ut superior acta examinare possit, an recte pronunciatum sit: sed ut nouus processus de nouo instituat, mere ciuile & plerumque noxium est. (g)

§. XXXIIX. Tandem executio (h) sententiz facienda, quæ fit ex imperio, quod omni iurisdictione continetur, sicuti etiam hoc sese exserit per totum processum, si pars refractaria nolit obedire.

§. XXXIX. Quemadmodum vero æquum est, ut in causis moram ferentibus hic ordo obseruetur, ita contra in causis, quæ subitanam decisionem requirunt, ob salutem Reip. negligi hæc possunt, & statim per mandata (i) procedi.

CAP. VIII.

- (g) Dictum supra, imperanti ius saluum esse sub examen reuocare illa, quæ a iudice sint peracta. Sed hoc fieri potest absque nouis deductionibus & probationibus, quæ potius sunt noxiæ, ex iudicio Ludolph. Hugonis *de obs. appell. toll.*
- (h) Modus exequendi, si non sit determinatus, consistit in conuenienti coactione, prout circumstantiæ negotiū id patiantur.
- (i) Qualis via tum iure Romano cognita tum vero praxi satis firmata. Neque enim expedit Reip. omnia terminare per solennem processum, maxime in casibus, ex quorum subitanea decisione tranquillitas reip. pendet.

(k) Pra-

CAP. VIII.

De

Iure imperantium circa poenas.

§. I.

Inter homines in statu naturali positos, nulla proprie dicta poena obtinere potest, cum hæc sit consequens necessarium iudiciorum. (k)

§. II.

(k) Præterea potissimum poena inferitur ob *malum actionis*, quod alter gessit. Iam autem in statu naturali nemini concedendum est arbitrium in alterum, & iudicandi facultas, quia sic foret superior. Unde *bellum punitivum*, quod Grotius statuit, est non Ens. Neque obstat, quod Deus puniisse dicatur gentes per Israëlitas, nam Israëlitzæ fuere meri *executores diuinorum iudiciorum*, nec sua sed Dei auctoritate, quicquid mali gentibus intulerunt, fecere. Antequam vero hinc abeam, paucis respondendum erit auctori *tr. du gouvernement civil. c. 1. §. 4. seqq.* ubi euincere conatur, naturam unicuique dedisse facultatem puniendi violationem iuris naturalis, ut violans impediatur, ne ulterius contra illud agat. Les loix de la nature, pergit, *ausf lion*, que toutes les autres loix, qui regardent les hommes en ces mondes, serbient entierement inutiles, si personne dans l'estat de nature, n'auoit le pouuoir de les faire executer, & de proteges & conserues l'innocent, & de reprimen ceux, qui luy font iust. Haestenus bene. Singulis datum est ius, se suaq; defendendi, & resistendi aggressori, imo defendendi eum qui iniuriam patitur: Ast in defensione nulla poena est. Nihilominus tamen exinde inferit, quod in statu naturali quilibet ius habeat in alterum, ut possit delinquenti poenam

§. II: Simile quid tamen in eo statu obtinet, vindicta (1) scilicet, quæ inter pares locum habet,

pœnam delicto conformem infligere, qui enim, ait, ius natura violat, generi humano merito metuendus est, cum vinculum illud, quod manus altissimi constituit, ad præcauendum, ne quis iniuriam accipiat, vimque patiat, ab huiusmodi homine concutatur & rumpatur, quo ipso totum genus humanum, non tantum is leditur, cui iniuria illata, & sicuti dicitur ad conservationem generis humani promovendam obstrictus est, ita ius habere singuli debent, eos puniendi, qui contra genus humanum delinquant. Ut vero hanc hypothésin plenius illustret, exemplum de peregrino adducit, quem imperans punire potest, si crimen intra fines imperii sui commisit, ut ut haud subit legibus illius imperantis. Verum exemplum hoc nihil evincit. Supra evictum est, quod peregrini, quatenus intra limites alterius imperantis versantur, habeantur pro subditis, & se accommodare debeant ad leges illius reipubl., & hoc intuitu ius puniendi peregrinum imperanti tribuendum est. Et qui in statu naturali aliquem violat, non statim totum genus humanum violat, ut Auctor contendit, sed læsum, cui tantum ius est, iniuriam suam vindicandi, quam si negligit, aliis ius puniendi minime concedendum. Atqui, ait, talis homo omnibus noxius esse creditur. Sed vero inde nullum ius puniendi petendum, sed tantum ab eiusmodi homine nobis cavendum est. Et cum in statu naturali nemo de aliorum actionibus iudicare queat, insolens foret, ius puniendi singulis tribuere, quod iudicium de actionibus alterius præsupponit, quin quod non possent non sub prætextu puniendi quævis mala, turbæ, scelera nefanda, aliaque crimina committi &c.

(1) Hinc bella vindicativa, quibus iniuria illata tot hominum

rum

bet, qua potissimum quilibet securitatem propriam tuetur, adeoque per bellum inter gentes, vel similes vias exercetur,

§. III. Introductis ciuitatibus *vindicta* omnis priuata cessare debuit, quæ proinde in *crimen publicum* (m) incidit.

§. IV. Quatenus tamen lege publica in quibusdam casibus priuata vindicta singulis permessa, (n) eatenus impunitatem, & effectum iuris habet.

§. V.

num sanguine reparatur, atque hæcenus talis, præsupposito damno iniuste illato, inter gentes iniqua non est, seu genti iniquæ nulla eo ipso inferitur iniuria, vtut is, qui vindicat iniurias, contra præcepta *honestatis* peccare possit.

(m) Ideo sunt imperia & iudicia ordinata, ne quis sibi ipsi ius dicat, & suum dolorem vindicet. Et si studium vindictæ priuatae non coerceretur, securitas publica, rerumpubl. finis, obtineri non posset. Quin quod cum vindicta per bellum in statu naturali exerceatur, non esset sublatus status naturalis, id quod tamen per ciuitates factum esse, ex prima ciuitatum origine patet. Quod ergo inter gentes *vim iuris* habet, id in ciuitate in delictum incidit. Inde est *crimen fractæ pacis publicæ*. Inde dependet *duellorum iniustitia* &c.

(n) Exemplum est in *retorsione iniuriarum* & aliis in materiis, de quibus ex professo egit Struuius *de vindicta priuata*. Alia quæstio est, an princeps suo officio satisfaciat, si priuatam concedat vindictam, quam per iudicia posset exercere, quod nego. idque ex fine rerumpublicarum apparet, vt corruptus status reip. aliquando imperantem excuset, si huic libidini satis resistere-

§. V. Quandoquidem homines per coalitionem in civitates non meliores fiunt, sed effrenem suam naturam retinent, ita medium aliquod eiusmodi excogitandum fuit, quod naturæ eorum inimicum esset, (o) ut sub hoc metu absterrentur ab omni effreni libidine.

§. VI.

listere nequeat. Sæpius audias imperantem cum Tiberio apud Tacitum *lib. 3. annal.* infirmitatem suam ita excusare debere: *Nescio an suafurus fuerim, omittere potius prænalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fieret, quibus flagitiis impares essemus.*

- (o) Sicuti feræ ad mansuetudinem non aliter reducuntur, quam per illud, quod earum naturæ aduersum est, h. e. per plagas, famem, ita, cum homines natura sua auersantur dolores, mortem, infamiam, amissionem bonorum &c. per positionem horum contrariorum actuum ad frugem reducendi sunt, hoc effectu, ut quiete & pacifice omnia in republ. agantur. Inde necessitas pœnarum satis evidens est; quam optime ex ratione reipubl. deducit Cicero *lib. V. in Verrum, p. m. 262. lit. e.* inquires: *Perdita ciuitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum restituantur, vincti soluantur, exules reducantur, res iudiciales rescindantur, que cum accidunt, nemo est, quin intelligat, ruerè illam republ. Unde & commendat idem *lib. 1. ad Brut. Epist. 15.* Solonis dictam, qui *republ. dyabus rebus contineri dixit, præmio & pœna.* Optime denique necessitatem pœnarum ex naturâ hominis deducit Aristot. *lib. X. Eth. c. 61. aiens: Vulgus non ita natum est, ut pudori obsequatur, sed ut metui, nec ut abstineant a prauis ob turpitudinem, sed ob supplicia.**

LI

(p) Hæc

§. VI. Cum itaque hominibus insit amor se conseruandi, & propellendi, quæ naturæ eius sunt aduersa, fit, vt ob metum destructionis sui ipsius, vel eorum, quæ ipsimet sunt charissima, (p) abstineant a re maxime cupita.

§. VII. Non ergo pœnæ sunt, aut esse possunt *medium emendandi homines*, aut eosdem ad pietatem reducendi, sed tantum *frenum externum*, (q) quibus cupiditates hominum, ne erumpant, refrenantur.

§. VIII.

(p) Hæc ratio docet, quod pœnæ pro personarum temperamenti sint infligendæ, & iudicum prudentiorum arbitrio committendæ, alias finis non facile obtinetur. Summe avarus non metuit dispendium famæ. Ambitiosus non adeo metuit periculum fortunarum &c. & ita avarus metu infamæ non retrahitur a furtis &c. Quod vna eademque pœna omnibus inferatur, inde est (1) quia iudices rarius intelligunt naturam hominum (2) quia putant homines inter se non differre specie. Interim cum omnes homines vt plurimum in nonnullis conueniant, v. c. quod mortem auerferentur, hinc legislatores facilius tales pœnas recte determinare, & delictis imponere possunt, quæ omnibus terrorem incutiunt.

(q) Pertinet huc vulgatum: *Oderunt peccare mali formidime pœnæ*, & inde timor non diuturni magister effici appellatur a Cicerone in *Philipp. II.* Pontifex bene dixit, ideo se legem ferre, *vt quos virtutis amor a vitio non retrahit, hos disciplina rigor coercet.* Huc respexit Cic. lib. I. de oratore p. m. 181. lit. D. vbi ait, *legum & pœnarum hunc finem esse, scil. domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere.* Patet hoc quoque exinde,

§. VIII. Hoc sensu itaque iuridico *pœna di-*
vine plane aliam habent rationem & indolem,
 vel enim, *malum necessarium*, (r) quod ex pravis
 actionibus per se fluit, repræsentant, vel *pater-*
nam castigationem, vel *iussum Dei iudicium*, quam-
 vis *extraordinarium* in hac vita, denotant.

§. IX.

inde, quod homo quoties putat, se clanculum & im-
 pune cupiditates suas exercere posse, facile delinquat,
 cum nihil iam adfit, quod ipsum retrahere possit, uti
 Cic. recte iudicat *lib. I. de LL.* aiens: *quid faciet is ho-*
mo (impius) in tenebris, qui nihil timet testem vel iu-
dicem? quid in deserto loco nactus; quem multo auro
spoliare possit imbecillum atque solum &c. Imo qui mor-
 tem non timent, ab his nemo securus est. *Quisquis*
vitam suam contempsit, tuus dominus est, ait Seneca *ep.*
4. Atque in hunc finem omnia illa externa terricula-
 menta, quæ in ciuitatibus haberi solent, inuenta sunt.
 De Romulo ita scribit Dion. Halicarnass. *lib. II.*, „Cum
 „videret, ipsum metum homines ab omni facinore de-
 „terreare maxime posse, multa ad eam rem parauit,
 „& tribunal, ubi sedens iudicabat, in fori loco maxi-
 „me conspicuo, & milites numero trecentos, qui ipsum
 „sequebantur speciem quandam formidabilem, & vir-
 „gas, & securas a duodecim licitoribus prælatas, qui
 „verbera promeritos in foro cædebant, & ceruices il-
 „lorum, qui grauissima scelera patrascent, in omnium
 „conspectu percutiebant.

(r) In sensu primo huc refero *morbos, pericula & æternam*
damnationem. In secundo purgationem piorum, quæ
 genus pœnæ esse videtur, cum cupiditatibus naturali-
 bus valde videatur inimica, & tamen medium sit
 necessarium ad emendationem vitæ. In tertio o-
 mnia mala intelligo extraordinaria, & huc pertinent
bella, pestis, fames, incendia, diluisiones, quæ mala De-

§. IX. Finis itaque pœnarum *propositarum* est, ut homines suas cupiditates metu hoc coërceant: *Inflictarum* vero, ut tranquillitas publica (s) salua fit, quæ non posset obtineri, si pœnæ propositæ non severe executioni darentur.

§. X.

us, quamuis ex naturalibus causis profluant, *permittit* in iustum suum iudicium erga perditas ciuitates exercendum. Cum itaque homines per suas cupiditates has calamitates sibi ipsis attrahant, utitur his Deus tanquam *pedagogia* aliqua, ad ceteros homines e somno excitandos, & ad pœnitentiam ducendos, non quod ita homines pii reddantur, sed quod sit instar clangoris tubæ, per quem expergeant ex sopore durissimo, ut ad mentem sanam redeant, & Deum timere incipiant. Bene Clericus in *Pentateuch. Exod. V, 3.* ait: *ipsorum hominum causa, utique iis postea beneficit, mala quandoque humano generi immittere, quasi phar-maca quedam, benefica est profecto natura, & communis omnium parentis.*

(s) Emendatio singulorum non semper intendi potest, uti apparet in pœnis ultimi supplicii: Verum securitas publ., & ceterorum semper intenditur. Nec obstat, quod aliquando vnice satisfactio læsi intendi videatur, ut in iniuriis, nam id absolute dici nequit, sed etiam hæc pœna priuata reip. consulit, scil. *propositio* pœnarum fit in singulorum commodum, ut boni ciues a malis tuti sint, mali vero metu hoc deterreantur a flagitiis. Ipsa *executio* pœnaram itidem reipubl. causa fit, non in emendationem delinquentis, qui per pœnas emendari nequit, interim deterret talis executio reliquos, si videant pœnas non esse vanum terculamentum. Si deest executio, pœnarum propositio est frustranea, quia *maxima illecebra peccandi est impunitatis spes*, ut ait Cicero *pro Milone*. Proba-
uit

§. X. Sicuti pœna metum effrenatæ libidini hominum iniicit, ita formalis ratio eius consistit in *positione mali alicuius seu doloris, quem propter delictum aliquod superior infert inferiori in communem reipubl. tranquillitatem.* (t)

§. XI. Ius puniendi, & pœnas determinandi est penes imperantem (u) in Republ. qui ad hoc

uit hoc suo exemplo Cyrus apud Xenophontem *lib. I. de exped. Cyr. p. 267. lit. D.* aientem : „Neque tamen „hoc etiam dici potest, quod improbis, & sceleratis „illudere sibi permiserit, sed ita in eos animaduerte- „bat, vt prorsus ipsis non parceret, ac sæpe in nume- „ro tristis in viis erat cernere quosdam homines, qui „pedibus, manibus, oculis multati essent. Quo fa- „ctum vt in iis locis vbi Cyrus imperaret, cuius tam „Græco quam barbaro neminem lædenti, secure li- „ceret iter facere, quocunque vellet, & quicquid tan- „dem secum gestare commodum esset. Merito itaque vt Cic. *lib. I. de offic. c. 25.* ait, *adhibenda est reipublica causa seueritas, sine qua administrari ciuitas nulla potest.*

(t) Sic itaque non est proprie pœna, *nuda damni illati reparatio*, licet enim lædens aliquem dolorem inde capiat, non tamen propter delictum puniendum proprie infertur, sed tantum ei satisficit, cui aliquod damnum datum, atque adeo, quia simul reipublicæ interest, ne damnum alicui inferatur, & vt singulorum patrimonium in tuto sit, recte præterea animaduertit in huiusmodi lædentes, quod fieri non posset, si ipsa *restitutio damni per se pœna esset.*

(u) Probatur hoc ex *natura pœnarum*, quæ a superiore infliguntur inferiori, tum ex *natura imperii*, quod etiam sese exserit in puniendis, delictis, tum denique ex *natura administrationis Reip.* ; penes quem enim est primatia directio reip., penes illum quoque debet re-

hoc obligatur (x) reipubl., cui præest.

§. XII. Quemadmodum autem omnia, ita quoque pœnarum inflictiō est *subordinanda salutis Reipubl.* atq; adeo, si ex illa maius damnum in rempubl. redundet, differenda vel remittenda potius est. (y)

§. XIII

fidere ius puniendi, cum illa sine pœnarum inflictiōe non possit expediri.

(x) Constat hoc ex fine reipubl., quia ad omne id obligatur Princeps, sine quo salua non potest esse republ. vnde Paulus quoque Rom. XIII. *ius gladii magistratui tribuit.*

(y) Exempla in Dauide adsunt, qui in nascente regno suo homicidam Ioabum non puniuit, mortem quamuis meritum. Cassii & Bruti cædes cruenta Cæsaris valde afficiebat rempubl., sed *cum appareret, quæ fruges reip. ex pœna eorum immineret, displicuit ultio.* Florus *lib. IV. c. 7. n. 3.* Simile est in Medico, qui incurabile vulnus leuiter tractat. Sic si multi idem flagitium commiserint, non semper e re reipubl. est, omnes æquali supplicio afficere. Hinc Cic. *Orat. pro Cluent. p. m. 380. l. C. Statuerunt ita maiores, ut si a multis esset flagitium rei militaris commissum, sortitione in quosdam animaduertetur, ut motus, videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret, id quod Tacitus lib. III. *annal.* confirmat L. Apronii exemplo, qui decimum quemque fusti necauit, quæ decimatio dicta fuit *lex patria* apud Romanos. Appianus *lib. II. de bell. ciu. p. 766.* alibi *lex Pœreia* dicitur, Id. *p. 750.*, sed recte constat Casaubonus, *legem patriam, ἰσμία πατριῶν* legendum esse. *Necessaria enim venia est,* ait Seneca *lib. II. de ira c. 10. ubi totus exercitus deseruit.* Hoc intuitu Tacitus *lib. XII. annal. c. 54.* reprehendit Felicem Palæstinæ præsidem, quod *remediis intempestiuis delicta**

§. XIII. Fuit exinde, collegiis seu societatibus æqualibus ius puniendi non competere, (z) & quamvis pacto inter se certam pœnam determinauerint, illam tamen absque executione superioris esse inefficacem.

§. XIV. Neque qui docendi tantum munere funguntur, puniendi ius habent, (a) licet censu-

delicta accendisset. Nam iudice Cicerone lib. II. d. offic. c. 25, omnia animaduersio debet non ad eius, quæ punit aliquem, sed ad reipublicæ utilitatem referri. Triumvirato inter Antonium, Lepidum & Augustum firmato scuitum est grauiter in proceres reipubl. Cesar Augustus solis percussoribus patris contentus fuit, de quo ita iudicat Florus lib. IV. c. 6. in f. Hæc quæque nisi multa fuisset, etiam iusta cædes haberetur.

(z) Pœnz ratio potissima consistit in executione. Hæc collegium desinitur, quia deficit superior in collegio. Hoc unicum tantum habet, ut si is, qui contra pacta collegii agit, qui stare pactis recusat, excludatur a collegio, quia hoc regulare est, ut societati renunciare debeat, qui se legibus societatis confirmare non vult. Quodsi tamen pacta illa confirmaverit imperans, tunc quia in leges proprie dictas transeunt, etiam a Magistratu pœna a Principe determinata, exigi possunt.

(a) Hoc imprimis pertinet ad sacerdotale officium, ex quo, quid de censuris ecclesiasticis censendum sit, apparet. Excommunicatio certe nihil aliud esse debebat, quam exclusio a casu fidelium, quia hæc non est pœna, sed ex natura collegii profluit, ut collegia excludatur, qui se non vult conformare ad leges collegii, secundum quas est institutum, quamvis, ut supra monitum, talis exclusio, cum ex affectu carnali fieri

cenfuras & redargutiones, amoris effectus, adhibere poffint.

§. XV. Relinqui tamen etiam fubditis aliquid ius modice puniendi potuit, quatenus in republ. imperium quoddam eis in certas personas (b) eft relictum.

§. XVI.

posfit, recte restringatur ab imperante. Sed quoad vitam civilem nullum debet habere effectum, unde nec infamia exclusum fequi debebat. Inde nec doctoribus qua talibus vlla iurisdiclio adfcribi potest, nifi præterea fpecifica ab imperante hæc illis in certas personas tributa fit, quo pertinet iurisdiclio Academica.

(b) Talis potestas eft parentum in liberos, dominorum in fervos & famulos, mariti in vxorem. Hisce personis olim ius vitæ & necis competiiffe iura Rom. adhuc testantur. De maritali potestate vestigia paffim adhuc in antiquis monumentis occurrunt. De antiquis Gallis ita Cæfar lib. VI. de bello Gallico c. 19. n. 3. Viri in vxores ficut in liberos, vitæ necisque habent potestatem, & tum piterfamilias illustriori loco natus vitæ decifit, eius propinqui conueniunt, & de morte, fi res in fufpicionem venit, de vxoribus in feruilem modum quæfitionem habent, & fi compertum eft, igne atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt. De antiquis Germanis Tacitus de moribus Germ. hæc refert: pauciffima in tam numerosa gente adulteria, quarum pœna præfens & mariti permiffa. Accifis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ne per omnem vitam barbaratam agit, publicata enim pudicitia nulla venia. Romulum quoque talem potestatem puniendi vxores mariti tribuiffe, testis eft Dionys. Halicarnaff. lib. 2. antiq. Rom. aiens: „Si qua in re (vxor) deliquiffet, „ipsum, qui iniurias paffus erat (maritum) iudicem habe-

§. XVI. Perinde autem est, utrum princeps ius puniendi *per se*, an *per alios* (c) ad id constitutos exerceat, quod posterius ubi fit, oritur inde *Iurisdictio criminalis*.

§. XVII. Manet tamen adhuc hæc differentia, quod imperantis ius puniendi sit laxius, cum *iure aggratiandi* coniunctum, subalternorum vero magistratuum adstrictius. (d)

§. XVIII.

„habebat, qui poenæ magnitudinis erat arbiter. De
 „his vero cognoscebant ipsi cognati cum viro, ubi
 „violata fuisset pudicitia, & (quod omnium pecca-
 „torum levisimum græcis videretur) si quam mu-
 „lierem vinum bibisse constitisset. Romulus enim
 „hoc utrumque, ut muliebrium peccatorum grauisi-
 „mum, puniri iussit, quia stuprum dementiæ, ebrie-
 „tatem vero stupri originem esse iudicavit. Et du-
 „tauit hoc verumque apud Romanos, ita ut inexo-
 „rabilis ira esset. Probat hoc vltimus Aul. Gell. in
 „noctibus Atticis *lib. X. c. 23.* ubi verba M. Catonis
 „hunc in finem adducit. Postea restricta quidem hæc
 „potestas, sed non penitus abolita, quemadmodum
 „iuris patrii & maritalis vestigia ubique supersunt.

(c) Consultius putant Politici esse, si princeps potius per alios hoc ius exerceat, quam per se, ut ita magis amorem civium sibi conseruet. Förstner *ad Tacit. p. 1. pag. 211. & 561.* Cui observationi conferri potest, quod notat Xenoph. in *Cyropæd. lib. 8. p. m. 203. lit. d.* de Cyro, quam tamen, tanquam alius disciplinæ, hic exornare nolo. Conf. Reinhardi *theatr. prudent. vteq. p. 1288.* Ceterum de indole iurisdictionis criminalis ex traditis *cap. præsed.* satis iudicari potest.

(d) Iudex inferior non potest durior aut mitior esse lege, neque poenam mutare, quia legibus alligatur. Im-

§. XVIII. Quod si inferiori, iurisdictio criminalis concessa, illi *ex officio*, (e) quod nomine imperantis gerit, incumbit inquirere in delicta, non expectata accusatione.

§. XIX. Inquisitio hæc potissimum consistit in delicti qualitate (f) pernoscenda, tum an accusatus autor sit delicti, & sic Ius naturæ quoque dicitur, pro reorum defensione laborare debere iudicem.

§. XX. Puniendus tantum is est, (g) qui deliquit.

§. XXI.

perans contra posnam mutare, remittere, vel etiam extra ordinem grauiorem dicere potest, prout salua reip. hoc postulare videtur.

(e) Diximus, ad officium Principis spectare, punire delinquentes, & ad hoc obligatum esse. Quod si iam hoc officium alteri demandat, idem officium incumbit magistratui inferiori. Neque enim hic agitur de priuato singulorum interesse, quod singuli negligere possunt, sed potius de causa totius reipubl. quam per delictum suum delinquens afflixit, & ad quam factam rectam conseruandam imperans constitutus est.

(f) Varias pœnæ pro delicti qualitate, & quantitate. Neque sufficit constare de delicto commisso, nisi de persona delinquente, & eius animo, aliisque circumstantiis exacte constet. Dum itaque in hoc inquirere iudex iubetur, simul quoque præcauere debet, ne innocens condemnetur.

(g) Optime Cicero lib. 3. de nat. Deor. in f. Ferretne illa ciuitas latorem istiusmodi legis, & condemnaretur filius aut nepos, si pater aut auus deliquisset. Cum Sp. Cassium ob affectatam Tyrannidem de saxo præcipitem dedissent, & nonnulli etiam ipsos Cassii liberos interf-

cere conarentur, hoc atrox & perniciosum exemplum patribus visum est. Itaque cum in eum in curiam conuenissent, factum est SC. quo adolescentulis pœna est remissa, illisque nec exilio multatis, nec ignominia affectis, nec alia calamitate accepta, tutissimo vivere concessum est. Et ab hoc, pergit Dion. Halicarnass. lib. VIII. usque ad hanc nostram ætatem hic mos Roma perpetuo seruatus est, ut nulla parentum delicta liberi suo supplicio luant, siue illi sint tyrannorum filii, siue parricidarum, siue etiam proditorum, quod apud illos crimen est grauissimum. Et qui hunc morem antiquare aggressi sunt nostris temporibus circa finem Marisci & ciuilitis belli, quique liberis patrum Sylla tempore proscriptorumque paternos honores capiendi ademerunt, editumque ad senatum intercluserunt, quo tempore ipsi rerum potiebantur, facinus & hominum inuidia, & Deorum indignatione indignum patrare visi sunt. Quapropter temporis progressu pœna scelerum vindex non contemnenda eos est secula, qua factum, ut ex altissimo gloriæ fastigio in infimam fortunæ abiectæ conditionem deciderint, & nec eorum quidem genus nisi per feminas amplius sit reliquum. Hoc intuitu forsitan Cicero lib. II. ad Brut. epist. 15. de suo tempore dixit: licet crudele sit, quod pœna ad liberas, qui nihil meruerunt, perueniant, tamen id esse antiquum & omnium ciuitatum. Forsitan respexit ad mores Græcorum: nam alii quidem, ut ait Dion. Halicarnass. cit. l. ut liberi Tyrannorum vna cum ipsis patribus necentur, æquum esse censent, alii vera eos perpetuo exilio multant, quasi natura non ferat, ut boni filii ex malis patribus, aut mali ex bonis nascantur. De liberis Seiani constat, quod paterno supplicio interierint Tacit., lib. 5. annual. in f. quod tamen contra ius naturæ est, nec Dei exemplo, pœnas posteris propter peccata maiorum intentantis, hoc excusari potest, cum Deus vnice asserat, posteros seuerius se habiturum, quam piorum sobolem, propter peccata propria, quæ alioquin non puniret propter maiorum pietatem. Quam multa

Deus

§. XXI. Delicta non alia punienda sunt, quam quibus læditur tranquillitas reipubl. (h)

§. XXII.

Deus indulgentissime tulit in liberis Iacobi, quæ se-
uere punire potuisset, nisi integritatis Iacobi ratio-
nem habuisset. Conf. Io. Clericus *ad pentat. Exod.*
XX. 5. Ceterum diuersa est quæstio, an non alie-
num delictum alteri in pœnam quoque imputari pos-
sit, qui præcauere illud & potuisset, & debuisset.
Sic non inique Messalinus Cotta censuit, *cauendum*
Scito, vt quanquam insontes magistratus, & culpæ alie-
na nescii prouincialibus vxorum criminibus perinde quam
suis plecterentur, Tacit. lib. IV. annal. quia teste eod.
lib. III. annal. pleraque crimina præfidibus obiurga-
bantur ex vxorum auaritia, & pessimis moribus, qui-
bus prouincias corrumpebant.

- (h) Pœnæ sunt *medium conseruandi tranquillitatem reipubl.*
non vero *emendandi malitiam hominum*, quod ipsum
per pœnas obtineri nequit. *In corpore*, ait Cicero
Philipp. VIII. p. m. 894. lit. d. *si quid eiusmodi est, quod*
reliquo corpori noceat, vri secarique patimur, vt mem-
brorum aliquod potius, quam totum corpus intereat: sic
in reipublica corpore, vt totum saluum sit, quicquid pesti-
ferum est, amputetur. Hoc posito vltcrius extenden-
dæ non sunt, quam in quem finem comparatæ.
Multa inhonesta ab hominibus quotidie committun-
tur, quæ tamen pœnis subiici nequeunt, quia his per-
petratis; salua adhuc stat reipubl. salus. Neque
pœnis eiusmodi inhonesta aboleri possunt, quæ non
lædunt rempubl. & sic inhumanum foret, legibus
pœnalibus illa comprehendere, cum tantum pœnæ
debeant esse subsidium, & vltimum medium conser-
uandæ salutis reipubl. Pertinet huc Ciceronis di-
ctum, quod ex eius *Fragment. de republ. lib. 2.* super-
est, vbi ita: *Statuo esse optime constitutam rempubl.*
qua ex tribus generibus illis regali, optimatum & populari
confusa,

§. XXII. Sic itaque actus mere interni, (i) vtut satis vitiosi, pœnz ciuili non subiacent, tum quod pœna non possit eosdem extirpare, tum quod nemo inde lædatur.

§. XXIII. Eodem modo communes omnium hominũ nœui a pœnis sunt immunes, (k) quaterus
ex

confusa, & modice nec puniendo inuitet animum inuincibilem ac ferum, nec omnia prætermittendo licentia eius deteriores reddat.

(i) Pertinet huc vulgatum: *cogitationis pœnam nemo patitur. Deus solus est cogitationum & inclinationum iudex. Sic adulterium in foro politico non est ex sola inclinatione æstimandum secundum doctrinam Christi, sed ex actu externo, & sic aliter iudicamus in foro poli, aliter in foro soli. Huc respexit Cato apud Gellium in N. Att. lib. 7. c. 3. aiens: qua lex tam acerba, qua dicat: si quis illud facere voluerit, mille nummis dimidium familia multa esto: Si quis plus quingenta iugera habere voluerit, tanta pœna esto: si quis maiorem pecudum numerum habere voluerit, tantum damni esto. Atqui nos omnia plura habere volumus, & id nobis impune est.*

(k) Sic ambitio hypocrisis, avaritia, inhumanitas, per se non puniuntur, quia communis omnium hominum hæc est natura, & magis turbaretur republ. si illi nœui quoque essent subiecti pœnis. Imo difficilius est, vt hæc vitia possint probari, cum se occultent semper, avaritia parsimoniam prætextat, hypocrisis pietatem simulat, inhumanitas prætextum iuris allegat, &c. Sed cum hi nœui sint fontes omnium ceterorum delictorum, republ. turbantium, alia ratio eorum vitioque est, si in delictum proprie dictum & ciuile degenerant. Sic ex ambitione oritur contemptus aliorum & iniuria, ex luxuria oritur stuprum &c. & hi effectus prauis haud debent esse impuniti.

(l) Sic

ex affectibus internis profluunt, nisi alterius læsionem complectantur, sic enim in delictorum classem incidunt.

§. XXIV. Cum vero interfit Reipubl. ut hi nœui, quantum fieri potest, restringantur, non dubium, quin *fomenta* (1) horum sub pœna possint prohiberi.

§. XXV. Sic etiam *actus intellectus*, (m) qui in conceptu mentis consistunt, pœnis humanis non subiacent, cum finis pœnarum eousque pertin-

(1) Sic luxuriam augent *convivia, compotationes, cibi delicati*. &c. Quid ergo prohibet, quo minus imperans possit sub pœna hæc prohibere, quemadmodum Romulus sub pœna graui mulieribus interdixit, *ne vinum biberent*, quoniam inde stupra & adulteria nascerentur, vid. Exegesi ad §. 15. Avaritia est mater *furaria prauitatis*. Quin ergo & huic certus possit statui modus, non dubium. Impietatem & neglectum cultus promouet nimia *libertas*. Quid ergo prohibet, quo minus possit imperans sub pœna prohibere, ne die dominica sub pœna hoc vel illud fiat. &c. Quamuis itaque per has pœnales constitutiones impii non emendentur interne, eatenus tamen fœcis obtinetur, ut quantum fieri potest, affectus intimi magis magisque domentur, refrenentur, & omnis occasio amputetur, quibus se exserere possint. Sic ergo ludi, saltationes, publicæ Comediæ, comestationes solennes, dies festiui aliaque recte sub pœna prohibentur.

(m) *An hæresis sit crimen*, variè disputant; Reuera est tantum *error in intellectu*, & sic per pœnam corrigi nequit, nec per se Reip. nocet, quod vel Belgium ostendit, ubi variæ sectæ toletantur. Turbæ si oriuntur, communiter ex odio eorum, qui religionem domi-

pertingere haud possit, nec aliquod damnum reipubl. inde offeratur, nisi præterea aliud concurrat delictum.

§. XXVI. Sic denique etiam alia crimina, quæ quidem immediate Deum, sed reipubl. plane non lædunt, a pœnis eximi solent. (n)

§. XXVII. Pœna autem talis est infligenda, quæ sit delicto proportionata, (o) h. e. quæ proba-

dominantem defendunt, oriri solent. Tolerantia medium optinunt. Nonnunquam sub tali errore simul voluntatis malitia latirat, ut olim tumultus rusticorum & Anabaptistarum docent. Sed tunc non error, sed delictum publicum punitur, quod in *seditione* consistit.

(n) Huc tantum refero peccata contra præcepta amoris & honestatis internæ commissa. Minime vero periuria & blasphemias. Qui periurus est, ne quidem vitium, quo Respubl. coheret, servat, sed ad quamvis infidelitatem pronus est: imo periurium semper læsionem alterius continet. Blasphemia plane viam sternit ad quæcunque mala perpetranda. Si vero princeps potest omnia cetera incitamenta pœnis subicere, quæ possunt vergere in perniciem reipubl. maxime blasphemos dimittere impunitos non debet.

(o) Sic itaque ante omnia inquirenda est gravitas delicti, quæ desumenda (1) ex *obiecto*, quod læsum (2) ex *effectu*, pro ut damnum illatum reip. (3) *frequentia*, aliisque circumstantiis, quorsum imprimis pertinet, ut pœna illa statuatur, quæ possit homines abducere a delinquendo, & salutem publicam turbando. Hunc in finem optimi prudentisque legislatoris est, ipsorum delictorum fontes examinare: quædam enim ex *avaritia*, quædam ex *ambitione*, quædam ex *luxuria* fluunt. Cognitis fontibus cogitandum erat de tali pœna,

probabiliter sufficere possit ad libidinem reprimendam subditorum.

§. XXVIII. Et denique cum malitia delinquentis crescat, ex *intentione* eiusdem, ante omnia ad hanc respiciendum esse ius naturæ iubet, cum ob infirmitatem hominum culpa (p) excusationem quandam mereatur.

CAP. IX.

De

Iure imperantium exigendi a subditis subsidia.

§. I.

Societates & Collegia quæcunque carere non possunt bonis & redditibus, præsertim cum onera & sæpe longe maiora, ac quidem singuli (g) ferre debeant.

§. II.

pœna, quæ maxime hisce fontibus, aduersatur: Sic delicta ex avaritia fluentia multa essent luenda, &c. ex ambitione vero, infamia aliaque ambiciosi contraria, & ita porro. Quod si enim avaria pœnam ambitioni contrariam imposueris, parum effeceris.

(p) Culpa facillime cadit in hominem, unde dolus potissimum coercendus, & inde quoque est, quod animus distingvat delicta. Non tantum autem is delinquere videtur, qui *consilium directum* delinquendi habuit, sed etiam *per indirectum*, seu qui illud maxime voluit, ex quo sciuit delictum hoc vel illud necessario secutum esse.

(q) Si singuli bona non habent aut redditus, vel *mendicando* possunt suam sustentare vitam. At societates civiles

§. II. Ex quo etiam est, quod cuilibet Collegio probato permissum sit, habere arcam communem, & constituere administratorem, (r) qui redditus Collegii administret.

§. III. Et qui in societatem aliquam se conferunt tanquam *membrum*, ad conseruationem istius societatis obstringuntur, vt necessaria conferant subsidia, & onera subeant. (s)

§. IV. Societates ciuiles grauioribus ex causis adhuc indigent variis subsidiis, quo grauiores expensæ sunt faciendæ in administrationem, & defensionem Reipubl. (t)

§. V.

viles in republ., quæ grauisima habent onera, habere necessario debent, vnde hæc ferant. Quo intuitu *neruum reip.* in tributis consistere ait Vlpianus in *l. 1. §. 20. de quest.* Loquor autem de collegiis *ciuilibus*, in quibus prout finis præstitutus maiores sumtus requirit, eo pinguiores quoque redditus habere debet.

(r) Probat hoc ICtus in *l. 1. ff. si vniuers. nom.* Idem in ecclesiis obseruatur, quarum singulæ sua propria bona & redditus habent. Antequam olim approbatæ essent, integrum illis non erat, bona aut redditus possidere. Vnde *ius constituendi administratores bonorum* proprie ad ecclesias spectat.

(s) Hæc conclusio etiam naturalis est, cum qui vult finem, velle etiam debeat media ad finem facientia. Qui se collegio adiungit, pro *conseruatione* eius quouis modo laborare, nec tantum commodum quærere, sed etiam onera ferre debet, cum naturale sit, apud eum esse incommoda, qui comoda quærat. Sic quando ecclesiæ sunt reficiendæ, parochiani ex hoc principio adstringuntur, vt sumtus refectionis ferant.

(t) Vere admodum Tacitus *lib. 4. Histor. Nec quies gentium*

Mm

fine

§. V. Vtrobique itaque Collegii membra obligantur ad præstanda subsidia, sed inæquali iure; in æquali societate quidem ex præcedente pacto, in inæquali ex imperio, (u) cum penes
Impe-

sine armis, nec arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt. Verum expensarum non vna ubique & eadem ratio est. Alicubi minora, alicubi maiora subsidia requiruntur, cuius ratio, potissimum est petenda ex *ratione administrandi republ.* Quod bonus Pater familias in priuata domo, id Princeps in Republica; vterque modum in expensis faciendis seruare studet, vel ad minimum studere debet. Sed pater familias largiter viuens eodem modo bona dissipat, sicut Rex profusus bona subditorum. Cum tamen tributa & vectigalia deberent esse *patrimonium imperii*, vt ait Florus *lib. III. c. 13; n. 4.* quia his demum *respublica sustinetur*, & ita non facile diminuenda, vti Senatus censuit contra Nerōnem apud Tacitum *lib. XIII. annal. c. 51.*

- (u) In Collegiis subsidia per modum *pacti* conferuntur; sed in *republica* per *modum imperii*. Vt ut enim imperantes aliquando leniori via vtantur, & per preces collectas exigere videantur, constat tamen, preces imperantium magis esse *imperia*, & ita tales collectæ precibus imperatæ non amittunt naturam suam. Principes boni se accommodant ad naturam subditorum, qui sponte agunt, quæ precibus exiguntur, inuiti autem, quæ per imperium. Multa huius generis habet Klock *de contribut. c. 1.* Loquor de imperantibus proprie dictis, & independentibus. Reges germanorum, qui suadendi magis, quam imperandi autoritate pollebant, nihil *iure imperii* exigere poterant. *Mos est*, inquit Tacit. *de Mor. german. ciuitatibus* vltro & viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subuenit.

(*) Oblig-

Imperantem sit, exigere subsidia ciuilia a subditis. (*)

§. VI. Neque itaque hoc ius exigendi subsidia ciuilia imperanti præcise adscribendum propter *dominium* aliquod *eminens*, (x) cum alio ex fundamento eius ratio satis constet.

§. VII. Præterea nec inferior magistratus *iure suo* imperare potest subsidia, si vel maxime

IURIS-

(*) Obligantur itaque subditi tanquam membra imperii ciuilis, præsertim quia sumtus fiunt in communem salutem reipublicæ, h. e. *pro pace & tranquillitate seruanda*, vt scil. quilibet subditorum possit secure frui tranquillitate, patrimonii sui commoda pacifice percipere, neque vim aut depraedationem ab hostibus metuere, in quo singulorum insignis consistit utilitas. Et cum hæc *publica tutela* pro omnibus suscipiatur, æquum quoque est, vt ab omnibus subsidia necessaria huc facientia conferantur. Collimat huc Iustinianus in Nou. 16. aiens: *Non aliter conseruare licet rempublicam, nisi præstationes importentur in publicum, ex quibus & militares nutriuntur copia, & resistatur hostibus, ac per agros & vrbes agantur excubie, persfruuntur item reliqui ordines attributis sibi salariis, reparantur quoque muri & vrbes; denique omnia alia proueniunt, qua communem subditorum utilitatem concernunt.*

(x) Non dico, quod non possit inde *ratio aliqua* peti, sed id tantum assero, inde *hinc* fundamentum petendum non esse. In collegiis æqualibus non datur *dominium eminens*, & tamen obligatio singulorum adest ad subsidia collegio præstanda; Et deinde, prout supra id explicuimus, magis hoc *dominium* videtur respicere ad *casum aliquem necessitatis summa*. Atque subsidia sunt *necessitates ordinaria & quotidiana*.

Mm 2

(y) Iuris-

jurisdictionem omnem habeat, (y) nisi consentiant subditi, vel ex imperantis indultu *expresso vel tacito* eidem certæ præstationes debeantur.

§. VIII. Vtrum autem consensus plurium sufficiat, an vero vel singuli consentire debeant, ex *causa*, propter quam subsidia præstanda, statuendum est, (z) quæ si commune bonum

(y) Jurisdictioni, quam magistratus habet, non coheres *ius indicendi tributa*, quæ *vi imperii summi* indicuntur. Jurisdictio enim suis inclusa est limitibus, & magistratus subalterni nullum aliud ius exercent, nisi quod his commissum. Quod si tamen expensæ faciendæ immineant, pro civitatis peculiari sustentatione, civēs consentire debent, & sic sunt *collectæ conventionales*. Equidem plures sunt civitates municipales, ubi certa subsidia sunt præstanda, sed illa debentur vel ex antiqua imperantis concessione, vel olim a magistratu indicta sunt, propter concessam *generalem administrationem civitatis*, quæ cum sumtus requirant, tacite quoque concessum videtur, ut tales præstationes exigere possint. Similiter & præfides provinciæ tributa exigunt ex *generali commissione provinciæ*, sed ut non suo, sed imperantis nomine ea exigant. Ægypti præfectum Tiberius graviter increpavit, quod graviora tributa, quam iussus esset, exegisset, aicens, *tonderi meas oves, non deglubi volo* Sueton. in Tiber. c. 32.

(z) Nota est distinctio inter collectas *voluntarias* & *necessarias*, quæ tunc satis fundata est, ubi ex consensu collegii, & non per modum imperii indicuntur collectæ. *Necessariæ* sunt, sine quibus non potest salus communis obtineri. *Voluntariæ*, quæ non præcisè necessariæ sunt. v. c. Si civitas principi die natali, vel honoris cau-

sa

num respiciat, sine quo ciuitas commode subsistere nequit, vel maiora vota sufficiunt, alias singuli consentire debent.

§. IX. Tempore *necessitatis extrema* (a) tamen etiam magistratui inferiori hoc ius non esset denegandum.

§. X. Sic etiam *ius subcollectandi* [b] seu *collectas* ab Imperante indictas inter ciues distribuendi

sa vellet offerre munus aliquod, vbi singulos consentire debere existimarem, si prorsus ex libera voluntate hoc munus facere vellent. Huc referunt *den VVilkomfschatz* vti vulgò vocant, quæ collecta vnanimi ciuium consensu decernenda est. Christoph. VVintzler *de collect. ces. 4. n. 1.* Sic aurum coronarium olim erat voluntarium munus, & inde in *l. l. C. Theod. de auro coron.* Iulianus fanciuit: *aurum coronarium manus est voluntatis* &c. ex quo porro inferunt imperatores in *l. 9m. C. de aur. coron. ad collationem auri coronarii neminem absque consuetudine esse cogendum.*

(a) Ponamus ciuitatem obsidione cinctam esse, Principe absente; magistratus oppidani officium erit, ciuitatem in obsequio sui principis retinere, & cum hoc aliter fieri non possit, quam per subsidia, hæc quoque exigere tunc licitum erit, quod tamen magis sit ex *presumpta voluntate* & concessione imperantis. Ziegl. *de iur. mai. lib. 2. c. 1. 6. 19.*

(b) Suppono casum, si certa pecuniarum summa ciuitati sit imperata. Qualis autem *proportio* in distribuendis collectis sit seruanda, id vel ex Principis committentis voluntate dependet, vel ex singulorum subditorum patrimonio, & redditibus æstimandum: Qui plus possidet, eo maiorem etiam vtilitatem ex publica tranquillitate percipit, & sic merito plus conferre debet.

Mm 3

Cete.

buendi seruata æqualitate, illasque exigendi ex commissione imperantis, subalterno magistratui competere potest.

§. XI. Dependet quoque ex imperantis arbitrio *determinatio subsidiorum civilium* (c) & quantitas, quatenus vtraque saluti reipublicæ expedire videatur.

§. XII.

Ceterum qui se grauatos in subcollectando sentiunt, recurrere possunt ad imperantem, cum ita magistratus limites officii sui excesserit.

- (c) Dantur scilicet varia genera tributorum, quædam *rebus* imponuntur, quædam *personis*, quædam sunt *mixti generis*. Prout itaque expedit, ita potest vel *rebus*, vel *personis* indicare tributum. Quanta subsidia sufficiant, optimus itidem est arbiter, quippe cui summa rerum commissa est, & huius æstimationem optime omnium scire debet. Merito tamen omnia ita prouidenda, *vt ratio questuum, & necessitas erogationum inter se congruant* Tacit. lib. XIII. Annal. c. 50. Legem hanc egregie obseruauit Valens, de quo Ammianus Marcell. lib. XXX. c. 30. *provinciarum æquisimus tutor, quarum singulas vt propriam domum custodiebat indemnes, tributorum onera studia quodam molliens singulari, nulla vectigalium admittens augmenta, in adarandis reliquorum debitis non molestus*. Eodem modo Rex Romanorum Seruius belli pacisque munia non *virilitim*, vt ante, sed *pro habitu pecuniarum* ordinabat Liu. lib. I. c. 42. quo factum, *vt in dites a pauperibus onera inclinata fuerint*, vt idem demonstrat c. 43. quod ante populo promiserat. Iustum autem, ait, *& reip. vtile hoc ipsum existimo; vt qui multa possident, multa conferant, qui vero tenuibus sunt facultatibus, pauca*. Dion Halicarnass. lib. VIII.

(d) Ratio

§. XII. Neque regulariter adstringitur ad *consensum suorum subditorum* (d) in imponendis collectis, nisi lege fundamentali aliter prouisum, vel ratio Reipubl. aliud postulat.

§. XIII. Imperari possunt hæc subsidia omnibus, qui vel in territorio degunt, vel saltem bona ibidem habent, cum etiam extranei bona ibidem possidentes fruantur securitate reipubl.

§. XIV. Neque itaque ab hisce ciuilibus subsidii quisquam se immunem præstare potest, nisi vel plane subsidia talia præstare non possit, (e) vel ex speciali gratia principis immunitatem obtinuerit.

§. XV.

(d) Ratio regulæ euidens est, quia ex *iure imperii* quicquid facit Princeps, *suo iure* facit; quod autem *suo iure* facit, approbatione ciuium non indiget. Ratio exceptionum etiam euidens est, quia etiam imperans legibus fundamentalibus adstringitur. Hinc in multis locis status prouinciales consentire debent in impositionem collectarum. Penes antiquos Germanos ex ratione reipubl. *peti non imperari* poterant collectæ. In imperio nostro collectæ ab imperatore per modum *imperii* non amplius indicuntur, sed *mutuo statuum pacto & consensu* determinantur. Ex quo facile constat, quid dicendum sit de vulgata quæstione, an vota maiora hic sufficiant, an singulorum consensus requiratur? de quo iudicandum secundum ea quæ dicta sunt ad §. VIII.

(e) Pauperes, itaque per se immunes sunt. Ultra posse nemo obligatur. Bene Ictus in l. 4. §. 2. de muner. & hon. *Inopes onera patrimonii ipsa non habendi necessitate*

Mm 4

202

§. XV. Et cum nimia immunitatis concessio cæteros per consequentiam grauet, illa absque *gravi causa*, & *evidenti reipubl. utilitate* non concedenda. (f)

§. XVI.

non sustinent. Inde quilibet obligatus est ad professionem suarum facultatum, & reddituum annuorum. Cæteri omnes cum sint eiusdem conditionis, eadem quoque onera subire debent, cum ratio æqualis inter subditos postulet, ut omnes æqualia ferant onera.

- (f) Quibus immunitas concedi debeat, determinat Imperans, neque enim iure naturæ quædam personæ ipso iure exemptæ sunt. De sacerdotibus forsitan hoc dicendum foret, si illud, quod apud omnes gentes peræque obseruatur, ex iuris naturæ dictamine perueniret. Nam pleræque gentes hunc sacerdotibus suis præstant honorem, ut eos a quibuscunque oneribus publicis immunes reddant. *Druides olim tributa vna cum reliquis non pendebant, militia vacationem omniumque rerum habebant immunitatem Cæs. de bello gall. lib. VI. c. 14. n. 1.* Eodem modo Artaxerxes ex more vniuersali ira rescribit: *vobis quoque notum facimus de vniuersis sacerdotibus, & Leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, nathineis & ministris domus Dei huius, ut vectigal & tributum & annonas non habeatis potestatem imponendi super eos, Esdr. VII. 24.* Iosephus utique omnem terram tempore famis a subditis redimeret, tamen a sacerdotum prædiis abstinuisse legitur *Gen. XLVII. 12.* Ægypti sacerdotes enim maxima immunitate gaudebant *Diod. Sic. lib. I. c. 73.* quod etiam de Romanorum sacerdotibus constat. *vid. §. seq.* Imperatores Christiani Iudæorum sacerdotibus immunitates, quibus clerici fruebantur, indulgebant *l. 13. l. 15. C. Theod. de iudeis.* Et infinitum foret, omnium populorum scita circa immunitatem

§. XVI. Non prodest tamen talis immunitas tempore *necessitatis extrema* (g), sed interim *suspenditur*, licet non plane tollatur.

§. XVII. Modus in determinatione subsidiorum desumendus ex *publica inopia & gravitate expensarum* in utilitatem reipubl. faciendarum. Quicquid ultra Princeps in solam suam avaritiam extorquet, in eo officii limites transgreditur, & contra ius naturæ peccat. (h)

§. XVIII.

tem sacerdotum referre. Neutiquam tamen ex communium more hæc immunitas iuri gentium aut naturæ adscribenda est, sed vnice *enerationi & devotioni*, quam erga sacerdotes, utpote ministros Dei, habuere. Cum enim adhuc subditi sint, paceque publica fruuntur, iure naturæ quoque oneribus reip. ferendis obnoxii sunt. Omnis itaque immunitas eorum est ex lege mere civili.

(g) Sacerdotes ut apud plerasque gentes immunes sint, tempore belli tamen non excusantur. Sic *Ultimam pensionem pecunia collata in bellum Macedonicum per solui placuerat privatis*. Igitur Q. Fabio Labeoni & L. Aurelio Quæstoribus urbanis visum est, ab omnibus Pontificibus hanc pecuniam exigi, melius commodiusque esse, *quod stipendium hoc toto bello non contulissent*, quam a reliquis civibus, quorum iam magna pars idonea esse desisset. Itaque *magnum certamen cum omnibus sacerdotibus fuit quæstoribus urbanis*, cum hi antiqua sua, & sacrosancta privilegia vel immunitates allegarent, Quæstores ex aduerso necessitatem vergerent. Ergo Tributos pl. appellarunt. Tribuni pronunciarunt, *sacerdotes nequicquam appellasse, omniumque annorum, per quos non dederant, exactum est*, Liuius lib. XXXIII. c. 28.

(h) Sunt hic duæ distinguendæ quæstiones (1), an subditi

Mm 5

Prin-

§. XVIII. Quicquid autem imperans respectu subsidiorum civilium subditis imperat, ad hoc eosdem recte cogit & imperio suo (i) coercet.

§. XIX. Similiter ab aduenis, & iter publicum per territorium facere volentibus recte subsidium aliquod exigit, tum respectu expensarum in itinera publica faciendarum, tum respectu securitatis & libertatis commerciorum. (k)

§. XX.

Principi possunt resistere iniuste extorquenti tributa, quod nego, vti ex infra dicendis apparebit. (2) vtrum Princeps iuste agat, si minus necessaria subsidia extorqueat. id quod nego etiam, quia boni pastoris est tondere pecus, non deglubere. In statu turbido rei Romanæ, vbi bellis civilibus respublica lacerata erat, acerbissime imperata pecunia exigebantur. Multa præterea generatim ad auaritiã excogitabantur. In capita singulorum serborum ac liberorum tributum imponebatur &c. Cæsar lib. III. de bell. civ. o. 32. Sed cogitandum est, talia inter publicas calamitates, vbi respublica Romana in interitum suum mero videbatur, contigisse, vbi magis per vim, quam iure agebatur, atque ita regulæ nullæ huius doctrinæ admitti poterant. Grauisime & simul pro more egregie de hoc argumento philosophatur Forstner ad Tacit. lib. 4. circa f. p. m. 442. vbi simul cautiones optimas adfert.

(i) Imperantur enim *vi imperii*, & subditi ad subsidia civilia obligantur ex *subiectionis vinculo*. Ergo *coactio* hic haud excludenda est. Interim certum est precibus sæpe plus obtineri, quam imperio, quod probat Liuius lib. IV. c. 6.

(k) Quod notandum contra eos, qui vestigal iniustum esse

§. XX. Præterea ad ostendendum dominium vel imperium in mare, vel littora, quod iuri naturæ haud repugnat, non iniquum est, (l) si imperans nauigantibus quoque vectigal imponit.

§. XXI. Quæ res autem vectigalibus esse debeant obnoxiz, & qua pœna afficiendi defraudantes vectigal, ex imperantis determinatione pendet, neque hac in doctrina explicari (m) potest.

§. XXII. Quodsi viatores damnum in via publica passi sunt, multi imperantem obligatum

---

esse contendere satagunt, quod transeuntibus imponitur. His quippe etiam utilitas singularis in eo queritur, quod secure commercia agere possint per aliorum territoria, & sic merito ad conseruandam illam securitatem, quæ sumtus requirit, aliquid contribuere debent.

(l) Ziegl. *de iur. mai. lib. 2. cap. 7. §. 13.* ex hoc *aquitatem vectigalis maritimi* deducit. Postquam enim imperium in certam maris portionem sibi afferuerunt imperantes, iure suo quoque in signum imperii aliquid exigunt; Sed etiam præterea ratio antea adducta hic quoque occurrit, quæ proinde hic non separanda.

(m) In hac doctrina tantum illa duo explicari merentur 1.) quod habeat *Ius determinandi collectas*, 2.) *Ius puniendi* eos, qui vectigal non solunt, & quidem si extranei sunt, naturale est medium cogendi & coercendi *detentio corporis & honorum*. Neque ita extraneis infertur iniuria, qui quamdiu commorantur in territorio alterius imperantis, eius legibus subiecti sunt. Si subditi sunt, pœnis aliis ordinariis subici possunt.

(n) Da-

tum esse volunt ad eius refusionem, si vectigal percepit. Verum id ex *ratione damni perpesti, & causa vectigalium solutorum* (n) iudicandum.

§. XXIV. Quod si damnum culpa ipsius viatoris contigit, (o) sibi, non alii imputare hoc debet.

§. XXV. Si vero casu fortuito ex viarum corruptione vel depradationibus damnum datum, tunc si quidem vectigal soluit *ob securitatem viarum, vel ob viarum reparationem, sine dubio* damnum ipsi ab Imperante refundendum. (p)

§. XXVI. Quod si vectigal, ob commerciorum libertatem & securitatem, solutum sit, idem videtur dicendum. (q)

CAP.

(n) Damnum ordinarie is, cui illatum est, ferre debet, non alius, nisi sit, quod alii imputari quid possit, veluti quod debuisset & potuisset præcavere damnum, nec tamen fecit, atque adeo per tertii culpam damnum contigerit.

(o) Quid enim si nimis oneravit currum? quod si ansam inimicitæ dederit, ut ab hoste in via publica violaretur? quid si debitam curam in vehendo non observavit, vel in equis regendis.

(p) Naturale est, ut qui aliquid solvere debet pro facto ab altero præstando, id quoque exigere possit; alioquin qui sua culpa id non præstiterit, tenetur ad damnum perpestum restituendum. Si vero casu fortuito impeditus sit, aliud dicendum. Quod etiam hic applicandum, utut damnum passis executio deficiat, & inde actio plerumque inanis sit.

(q) Ita recte Ziegl. *de iur. maiest. lib. II. c. 13. §. 1. seqq.* Nam qui

CAP. X.

De

Iure imperantis circa ἀδείκτοτα.

§. I.

STatus rerum naturalissimus (r) consistit in Deo, quod sint ἀδείκτοτα, seu quod quidem hominum vñibus inserviant, a proprietate tamen omni alienæ sint.

§. II. Dominium itaque, corrupto statu generis humani id postulante (s) demum introductum

qui commercia agunt per territoria extranea, subsidia solvunt propter securitatem commerciorum, quam si non habeant, republ. eo ipso fidem illis tacite datam non servat.

(r) Et hoc est quod Imp. in §. 1. I. de R. D. dicit, quasdam res esse *naturali iure* communes, cum Stoici sæpe ius *naturale* pro *statu naturali* sumant. Theologi contrarium sentiunt ex *Genes. II.* quasi statim Deus Adamo dominium dederit, ille vero hoc ad posteros transtulerit. Sed has fabulas alii iam satis profligarunt. Dedit DEUS hominibus *facultatem*, rebus in medio positis vtendi, non *dominium* seu *proprietatem* in singulas res. quin magis voluisse videtur, vt inter homines *communes* essent, & in tantum cuiusvis vñibus paterent, in quantum necessitas id postularet.

(s) Proprietatis origo est ex *invidia* & *avaritia*, hæc enim denotat cupiditatem omnia sibi habendi, & appropriandi, & ab vñibus rerum sibi appropriatarum alios excludendi. Multiplicato genere humano, & amore mutuo extincto, mox a communione recessura est, & singuli ad proprietatem inclinaverunt, & quia *communio* inter corruptos homines est *mater litium*, non aliud

ductum est præcedente facto humano, i. e. *occupatione*.

§. III. Quæ vero occupata nondum sunt, nec commode occupari potuere, mansere in statu suo naturali (t) & sic ἀδικοπῶσα dicuntur.

§. IV. Quicquid itaque ab initio homines in res omnes iuris habuere, id, si in statu naturali considerantur, adhuc retinere, vt scilicet vacua a dominio, occupanti cedant. (u)

§. V.

aliud medium tollendarum litium fuit, quam vt dominia rerum introducerentur, & agris termini ponerentur. Atque id iuri *Gentium* adscribitur, quatenus absque dominii introductione non potuit subsistere generis humani quies. *Occupatio* autem est naturalissimus modus sibi res appropriandi, illas scilicet, ad quas occupandas ius naturæ omnibus facultatem dedit, quibus ita occupatis, alii ab usu eiusdem rei excluduntur. Et hoc est quod *Nerva Ictus in l. 1. §. 1. de acquir. vel amitt. possess.* dicit: *dominia rerum cepisse ex naturali possessione, quæ incipit ab occupatione.*

(t) Huc pertinent insulæ in mari repertæ, & alia plura, quæ nondum occupata sunt. Inde recte *Bojocalus* apud *Tacit. lib. XIII. annal.* censet, sicut cælum diis, ita terras generi mortalium datas, quæque vacuæ, eas publicas esse. Imo nequidem omnia occupari poterunt, vel quod proprietatem effugerent, vel quod non necesse in eam fuerit, vt redigerentur, quibus enim homines facile carere, vel absque discordia communiter uti poterant, facilius primævam suam retinere indolem, uti sunt vastus oceanus, terræ omnem in habitationem perpetuam repudiantes &c.

(u) Hæc enim est natura τῶν ἀδικοπῶσων, non quod acquiri non possint, sed quod hæctenus nondum sint occupata,

§. V. In statu civili receptum est, ut certus tractus terrarum, intra quem subsisteret res. publ., per *uniuersitatem* occuparetur, & terminis circumscriberetur, (x) qua occupatione facta, quic-

cupata, & sic adhuc ante occupationem in statu suo naturali subsistant, donec ab aliis occupentur. Occupari autem non tantum possunt a *singulis* fundi, vel agri alique res mobiles & se mouentes, sed etiam ab *uniuersitate*, vel *populo* integri tractus terrarum, insulæ, & districtus quidam ipsius maris, ut scil. tractum talem in uniuersum quidem possideant, & singuli deinceps intra illum tractum aliquid sibi rursus approprient. Contra hæc principia videtur peccasse Grotius, existimans, mare a gentibus acquiri, & in proprietatem reduci non posse, quod quidem de *basio* mari haud negandum, bene tamen de *accolente*.

- (x) Consistit quidem primario ciuitas in *uniõne* *subditorum*, nec ita præcise ad certam & perpetuam adstricta est sedem, ut tamen eo *stabilior tutiorque* fiat, nullum conuenientius medium esse potest, quam ut in certo loco constitutur, & firmetur. Notæ interim sunt variz populorum migrationes, qui magis de raptu viuere, & nullibi subsistere, quam certam sibi sedem constituere amauerunt, ut interim rempublicam quandam inter se constituerint. De antiquis Germanis ipse Tacitus hæc memorat: *Nullas Germanorum populis vrbes habitari satis notum est, nec pati quidem inter se munitas sedes. Colunt discreti ac diuersi vt fons, vt campus, vt nemus placuit.* De Sueuorum gente ita Cæsar lib. IV. de bello Gallico c. 1. n. 7. *Sic neque agricultura, neque ratio, neque usus belli intermittitur. Sed priuati ac separati agri apud eos nihil est, neque longius anno remanere vno in loco incolendi causa, licet.* De Scythia Arrianus rerum indic. libr. ait: *Scythæ arationem*

quicquid intra illum tractum continetur, ad *republicam* spectat. (y)

§. VI. Sicuti autem quæ ab *uniuersitate* occupantur, ad illam *qua talem* quidem spectant; ita tamen ratio ordinis ciuilibus postulauit, vt simul singulis peculiariter quædam res attribuerentur, & ita intra illum tractum *loca* quædam

nem non exercent, sed in plaustis degentes incertis sedibus vagantur, neque vrbes incolunt, quod etiam de Sclauis memorat *Procop. lib. 3. hystor. Gotib. Conf. Dn. Hertius in elem. prud. ciuil. P. I. Sect. 5. §. 18.* Tales quoque olim *Nomades* fuisse, supra memoratum est. Verum postquam populi magis magisque *cultiores* redditi, certis tandem sedibus subsistere incepterunt, & tum quidem necessum fuit, certum tractum sibi appropriare, & terminis, quibus a vicinis distinguerentur, distinctis includere, quod *territorium* vocare solemus.

(y) In hoc occupato tractu multæ quoque dantur *res singulorum*, sed quæ extra illas sunt, merito reipubl. adscribuntur, & sic ad *adspota* stricte loquendo referri nequeunt. Dicuntur *adspota* quædam stricte, *qua ab omni proprietate vacua sunt*, vt insula a nemine hactenus occupata, & hoc respectu, quæ intra territorium sunt, pro talibus haberi nequeunt, quippe quæ iam occupata sunt, quod terminorum circumscriptio indicat. Quædam *latius* ita dicuntur, quæ quidem per *uniuersitatem* occupata sunt, sed tamen ad *vsus promiscuos* singulorum adhuc conceduntur, & hoc sensu etiam, quæ intra territorium sunt, vt syluæ, montes, lapides, valles, loca deserta, antra, aliquando *adspota* dicuntur, quatenus singulorum vsibus post occupationem adhuc patent. Vnde nunc fluit sequentes vsus.

(z) Nam

dam *particularia* subditis assignarentur, quibus frui possent. (z)

§. VII. Quæ autem subditis (zz) haud assignata sunt, vel in eorum proprietatem venerunt, ad republ. pertinent, & in eius proprietate sunt. (a)

§. VIII. Et ita penes imperantem est, an singulos ad promiscuum & communem harum rerum vsum adhuc admittere [b] an eosdem

(z) Nam quæ ratio ante conditas ciuitates homines induxit, vt, *multiplicato genere humano*, a communiōe recederent, hæc ratio eo magis, *introducitis ciuitatibus*, vbi homines cohabitant & arctius coniunguntur, postulabat, vt quilibet proprium quid haberet, nec in commune subditi agris & pascuis fruerentur. Cum enim status ciuitatum potissimum in vnione tot hominum consistat, illa aliter conseruari non potuit, quam vt singulis sua particularis regio, vt ita loquar, attribueretur. Sic itaque quædam in republ. pertinent ad *singulos*; quædam ad *republicam*, vt thesis sequens demonstrabit.

(zz) Sub his etiam *corpora*, *collegia* & *vniversitates* in republica comprehendo, vtpote quæ instar *primariorum* & subditorum iudicantur, & ita bona eorum non sunt bona reipublicæ, sed *privata*.

(a) Idem iudicium ferendum est de tractu maris occupati, & in dominium reipubl. redacti, cum non tantum terræ, sed etiam maria sub reipubl. dominium cadere possint, vti eleganter Cornelius van Bynkershuck *diss. de dominio maris* ostendit.

(b) Quamdiu imperans, quæ extra singulorum proprietatem in territoriis reperjuntur, sibi soli aut reipubl. vsum non adscriptis, *communia* vocantur, & singulo-

Na

rum

dem ab illo excludere, & res illas in vfus publicos conuertere velit.

§. IX. Intelligendum autem hoc tantummodo de illis, quæ ita intra territorium fita sunt, vt firmiter eidem cohæreant, (c) quæ tantum per vniuersitatem occupata intelligi possunt: Ceteræ res hinc inde in territorio vagantes adhuc ad *ἀδικοτά* proprie dicta referendæ sunt. (d)

§. X.

rum vfibus patent, vt multis locis adhuc sunt lapidinz ingentes, fyluz latissimæ &c. & hoc intuitu nullius dicuntur h. e. non sunt in *priuatorum* bonis, & sic nullius non *absolute*, sed *respectiue* vocantur: cum alias omnino reipubl. sint. Ast quicquid in his imperans subditis indulget, hoc ex mera *gratia* facit, nec *suo iure* subditi vfum talem promiscuum præterdere possunt. Quin potius *suo iure* imperans has res, reipubl. proprias, suo fisco adscribit, quia ille rempubl. totam repræsentat, & eius imaginem gerit. Sic itaque ad rempubl. spectant *montes, fontes publici, flumina, maria parua intra territorium sita, insula in fluminibus nata, deserta, vales, lapidina, promontoria, via publica, loca alia ad singulos non pertinentia, mineralia, & alia subterranea &c.*

(c) Quas ad §. *antec.* recensui res, sunt tales, vt ad immobilia quæ constanter & inseparabiliter tractui occupato cohærent, referantur, & ita cum sint pars territorii, simul quoque, integro tractu occupato, singulæ res occupatæ videntur, & hæcenus non sunt *absolute ἀδικοτά.*

(d) Sunt adhuc plures aliæ res, quæ territoriis non cohærent, & tamen ab omni omnino vacuæ sunt proprietate, vt sunt fera bestia, pisces in fluminibus, aues &c. Neque etiam quamdiu in hoc tractu vagantur, ad ipsum territorium pertinent, vel eius accessio-

§. X. Et hæc res naturali ratione cedunt occupanti. (dd)

§. XI. Possè tamen subditos ab vsu huius iuris, acquirendi scil. hæc ἀδικία, excludi, vel inde patet, (e) quod libertas naturalis per leges ciuiles ex iusta ratione restringi, determinari, & imperans illa vsibus publicis applicare queat, quæ singulorum patrimonium non lædunt.

§. XII. Quin quod subditi eo ipso non priuentur iure quodam *questito*, sed tantum *acquirendo* (f) circa quod imperans facilius disponere potest.

§. XIII.

cessorium dici possunt, non magis ac auis in mea arborè sedens mea esse intelligitur. Sunt itaque feras adhuc omnino nullius ante omnem occupationem, nec in dominio singulorum, nec reipublicæ.

(dd) Sæpe dictum est, per conditas ciuitates non omnem subditis adini libertatem naturalem, & ita quoque non debet censerì, in statu ciuili indistincte ipso iure singulis ius occupandi feras bestias ademptum esse, cum hoc nullo modo rationibus ciuilibus aduersetur, & plures gentes adhuc hodie vnice inde se alant.

(e) Veteres Moralistæ valde desudarunt in eruenda iustitia huius iuris. Disquisiuerunt, quo iure princeps sibi potuerit adscribere ius venandi seu occupandi feras bestias, vid. Zigl. *de iure mai. lib. 1. c. 14. §. 14.* cum tamen venatio dicatur *iuris naturalis*. Sed tamen non est iuris naturalis pro lege accepti, sed *libertatis naturalis*, quæ tamdiu subditis salua manet, donec iusta ex ratione subditis restringatur.

(f) Ratio differentiæ est, quod ius *acquirendum* proprie

Nn 2

non

§. XIII. Sic itaque iure imperans sibi soli vindicat (I) ius occupandi feras bestias, & vi huius iuris quoque recte de iure venationum disponit.

§. XIV. Asserto semel hoc iure, subditis haud amplius integrum est, prouocare ad libertatem naturalem, quin potius iam in crimen (g) incidit, quod antea erat libertatis naturalis, nisi expressa concessio a Principe doceatur.

§. XV. Si de concessione constat, firmitus ius (h) subditus habet, ac quidem antea ex sola libertate

---

non fit ius perfectum, *quisitum* enim denotat, quando res ad me iam spectat cum iure excludendi alios ab usu & prohibendi, ne in eius prauiudicium ab aliis quid inique fiat: Ibi non est res propria, ut hic: In iure acquirendo manent res *ἀδικοτάται*.

(g) Prohibitio poenalis inducit delictum, licet antea res erat libertatis naturalis. Neque itaque amplius quis pro se praesumptionem habet, licet id negari non possit, tam diu pro libertate subditorum praesumi, donec de prohibitione constet, haec autem si adsit, iam per se praesumptio cessat. Ex quo etiam fluit, quod stante prohibitione is, qui ius venandi exercet, concessionem imperantis pro se allegare & docere debeat, imo etiam haec concessio solet plerumque esse restricta, quo casu quoque intra restrictionem exercenda est.

(h) In statu naturali quilibet in suo venari poterat, in loco communi vero quilibet absque praerogativa, sed ubi quis illud exercet ex *speciali concessione*, non tantum in suo, sed etiam in omnibus illis locis, ad quae concessio porrigitur, illud exercere potest. Manet
tamen

bertate habere poterat, scil. respectu *conciuium*. Respectu *imperantis* non idem obtinet, quippe qui ius conuentionis adhuc exercere potest, nisi expresse hoc etiam remittit; Quamuis etiam ex aliis iustis causis illud reuocare valeat: Quicquid enim conceditur ab imperante, *subordinate* concessum esse intelligitur.

§. XVI. Ita vero sibi imperans ius venandi tribuere debet, vt subditi indemnes (i) præstentur in aliis suis bonis.

§. XVII. Pertinet huc (II) *ius vindicandi loca deserta & inculta, montes siluasque*, cum hæ res per se proprie reipublicæ sint (k)

§. XVIII.

tamen penes principem semper suprema directio, quia regalia concedendo non *priuatiue* concessisse dici potest. Imo si imperans ius venandi intra certum locum concessit, non sibi aliquid adimere, & suam libertatem venandi restringere voluisse, sed tantum prohibitionem, quoad subditos in genere factam, soluere & laxare ratione certæ personæ præsumitur. Breuiter, quicquid princeps alicui concessit contra leges publicas, *saluo iure suo* concessisse videtur.

(i) Sic itaque non iniqua est sententia existimantium, principem teneri damnum refarcire, quod a feris datum in frumento, dum eas capere nequeunt. *Ziegl. c. 1. §. 29.*

(k) Potest itaque de *montibus* vario modo disponere, vt & de *locis desertis*, illa aliis colenda concedere sub certis decimis, quod hodie fieri solet; dicitur talis ager noualis *Neubruch*, vnde recte dominus territorii talia suæ reseruat concessioni, quemadmodum olim a Cæsaribus in feudum data sunt, inde tot locis vo-

Nn 3

cem

§. XVIII. Ex iure in sylvas dependent plura alia iura, quæ communiter iura *Forestalia* (l) appellari solent.

§. XIX. (III.) Sic etiam iura *subterranea & mineralia* (m) omnis generis suo adscribere potest

cem *rode* tributum esse credunt, quod idem est quam *ausrotten*, quia locus incultus concessus fuit in feudum, ut in culturam reduceretur.

(l) vid. Myler ab Ehrenbach *de iure stat. & Princip. Imp. cap. 73. §. 1. seqq.* Huius iuris virtute imperans sylvis præficit præfectum, qui præcauet, ne per excisionem arborum eæ deuantentur, lignandi & pascendi vsu in sylvis aliis concedit, statuta syluestria condit. *VVald und Forst- Ordnung*, exercet & prohibet ius glandis legendæ, aliasque utilitates. v. c. *Holtz, Koblen zu brennen, Pech, Tebr &c.* iurisdictionem itidem in Forestum exercet. &c.

(m) Cum enim a singulis non possideantur, vel occupata sint, ad rempublicam spectant. Imo & hoc procedere puto, licet in priuatis bonis inueniantur, quia dominus fundi non statim possidet iure proprietatis mineralia, quod dominus fundi est, sicuti hoc argumentandi genere vititur Iure consultus in *l. 3. ff. d. A. vel O. poss.* Olim quidem hæc todinæ priuati iuris fuerunt, & adhuc sunt, quamdiu imperans illas non sibi tribuit *l. 7. §. 13. fol. matr.* Sed si lege publica excludit subditos ab vsu iuris, aliud dicendum. Sic iam olim teste Suetonio *c. 49.* pluribus priuatis ius metallorum ademptum est. Deuictis regibus Macedoniæ respublica Romana per Paulum pronunciauit, *metalli, auri atque argenti non exerceri, ferri & aris permitti.* *Liuius lib. 45. c. 29.* Quemadmodum in Saxoniâ metalla minora priuatis concedi solent. De Philippo Rege Macedonum refert *Liuius Lib. 39. c. 24. quod*

est fisco, ut ad usus publicos adhibeantur.

§. XX. Ita tamen hoc ius exercendum, ut illudsum maneat ius subditorum in fundis ad eos spectantibus.

§. XXIV. (V.) Ex hoc fundamento plures Respublicæ sibi adscribunt *thesaurum*, (n) qui itidem inter *admonera* refertur.

§. XXII. (V.) Item huc refero iura circa flumina, (o) vi quorum omnes redditus ex fluminibus perceptibiles sibi adscribere potest.

LIBER

24. quod metalla vetera intermissa recolverit, & nova multis in locis instituerit.

(n) Omnis thesaurus habet quidem dominum, sed quia ignoratur, pro eo est ac si non adesset dominus. Neque recte dicimus, eum possidere thesaurum, qui possidet fundum, cum ne quidem is sciat, ibi latere thesaurum. Iam autem absurdum est, alicui tribuere dominum earum rerum, quæ ab ipso ignorantur. Quamdiu autem fisco non adscripti sunt, occupanti cedunt.

(o) Fluvius adeo varia iura, quæ hic quidem in compendio referam, scilicet (1) ius piscandi, (2) ius insularum, (3) ius alvei, (4) ius aluvionis, (5) concessionis aquæ ductus, (6) concessionis malendini navalis, (7) ius postonem habendi, (8) grana auri legendi, (9) ius grana, (10) iurisdictionia in flumen, (11) ius disponendi de navigatione, (12) ius vectigal navigantibus imponendi. &c.

Na 4

(a) Su-

LIBER III.
DE
OBLIGATIONE ET IURI-
BVS SVBDITORVM.

CAP. I.

De

Statu Subditorum vario.

§. I.

 Um respublica quælibet potissimum nexu subditorum cum imperante, & illorum inter se constet, euidens est, ad ius publicum vniuersale quoque spectare obligationes & iura subditorum (a) qua talium. (aa)

§. II.

(a) Supra dictum, duplicem esse nexum (r) imperantis cum subditis (2) subditorum inter se, quatenus ciuili vinculo inter se coniuncti sunt. Non ergo sufficit, iura imperantium tantum considerare, sed præterea, etiam vterius ex correlatis inspicienda sunt iura & obligationes subditorum, sicuti in societate qualibet hoc iuris est v. c. coniugali, vbi & mariti, & vxoris iura considerata sunt. Præsertim autem hæc doctrina vel ideo est necessaria, quod non pauci sint, qui vel nullum ius subditis adscribunt, vt Machiavellistæ, vel nimium iuris eis tribuunt, vt Monarchomachi, cum tamen ab vtraque doctrina maxime cauendum sit.

[aa] Habent enim subditi alia iura, quatenus considerantur simpliciter vt homines, de quibus hic non agitur. Aliud

§. II. Sicuti autem *status personarum* vt plurimum *diuersitatem iurium* arguit, ita quin idem in *iure subditorum* (b) dicendum fit, dubium esse non potest.

§. III. Diuersitas status, prout inæqualitatem inducit, non est a natura, (c) sed in statu naturali omnes homines sunt æquales.

§. IV.

Aliud est *officium hominis*, aliud *ciuis*, vt Pufendorff. *de offic. hom. & civ.* accurate distingit.

- (b) Pro statu personarum iura variare certum est. Iam quidem omnes subditi intuitu principis in vno eodemque statu generali sunt, quod sint *subditi*; inter se tamen diuerso adhuc *statu speciali* gaudent, & sic diuerso vtuntur iure, tum respectu sui ipsius, tum respectu imperantis, quamuis etiam subditi respectu imperantis alium præterea ex eius voluntate induere possint statum, ex quo adhuc specialius imperanti suo obligantur.
- (c) Sensus huius thesios hæc est, quod ante omne factum humanum, p̄buit a natura homines generati sunt, homines sint æquales, nec alteri in alterum competat imperium, quo & tendit Icti monitum in *L. 32. de R. I. ciens: quod in naturale attinet, omnes homines sunt æquales.* Nam quod de *imperio maritali* asserunt, id itidem non necessarium, sed *arbitrarium* est, nec generatio liberorum per se inducit aliquod imperium in patre, nisi quod *educatio*, quæ parentibus incumbit, absque *imperio* quodam in liberos esse nequeat, & inde per consequentiã *patria potestas* fluat. Interim tamen non talis inæqualitas in statu naturali obtinet, qualis est in *statu civili*, vnde, vt dubiis eo magis occurramus, admittamus in hoc casu hanc inæqualitatem in *statu naturali* in *sensu comparati-*

Nn, 5

90:

§. IV. Atque adeo omnes *aquali* inter se fruuntur *iure*, (d) & nihil huic *æqualitati* contrarium a quocunque fieri potest.

§. V. Introductis autem ciuitatibus, nata est simul *status diuersus*, & maxima *inaequalitas*, (e) & quidem primo generalis, qualis est inter *imperantem & subditos*.

§. VI. Confistit hæc inæqualitas inprimis in eo, quod imperans adhuc *liber* sit, nemini obnoxius,

So: sed extra hunc casum omnes *æquales* inter se erant, & liberi quoque *ex post facto*, vbi propriam instituebant familiam.

(d) Iura naturam status sequuntur, atque adeo supra iam inde suppositum est, inter ipsos imperantes esse *æqualitatem*, nec alterum alteri cedere teneri, nisi pactum intercesserit, vel regulæ prudentiæ & decori aliud postulent: sunt enim imperantes inter se adhuc in statu naturali, & sic *æquales*.

(e) Inæqualitas hæc satis evidens est, qualis alias differentia est inter *parere & imperare*. Alii quidem iam ante ciuitates eiusmodi inæqualitatem fuisse, veluti in familia aiunt, sed illi supponunt, quod ex pluribus familiis ortæ sint ciuitates, id quod vniuersaliter asseri nequit. Est autem hæc tanta inæqualitas, ve vix maior reperiri possit; atque hinc facta quoque *inaequalitas iurium* inter imperantes & subditos. Sed hæc inæqualitas tantum attenditur, quatenus prædictæ personæ in statu illo considerantur; extra illum si considerantur, *et homines*, subditi & imperantes *æqualibus* vtuntur *iuribus*, quia per susceptionem imperii, & subiectionem homines non amittunt naturam humanam, vt tamen, prout supra monitum est, iura subditorum intuitu imperantis, non tam efficacia sint.

(f) Hæc

noxius, atque adeo in statu naturali constitutus; subditi autem *libertatem naturalem* depouuerint, & suam voluntatem arbitrio imperantis subiecerint. (f)

§. VII. Hoc posito inæqualitatis summæ statu, simul constat, *iura* subditorum pauca, vel saltem *imperfecta* respectu imperantis superesse, & parendi gloriam magis in eis produxisse *vinculum obligationis*, seu *necessitatem* quam *libertatem* (g) agendi, sicuti in imperante mansit *libertas* agendi.

§. VIII.

(f) Hæc est quasi principalis ratio differentiæ; unde tot noua iura enata esse supra dictum est, quæ partim fluunt *ex iure libertatis*, quo adhuc fruitur imperans intuitu aliarum gentium, cum ille adhuc in statu naturali subsistat; partim *ex iure imperii*, quod præterea ei acquisitum est in subditos. Contra subditi, amissa naturali libertate, amiserunt quoque omnia iura, quæ antea obtinuerunt, & imperio civili agnito, *grauissimam* subiere *obligationem* & *subiectionem*; quarum antea expertes erant. Unde euidentius est, statum subditorum *magis* producere *obligationem* quam *iura*; cum contra status naturalis, seu libertatis ab hac obligatione speciali liber sit, & magis *iura* producat.

(g) Differunt *iura* & *obligatio* ut *libertas* & *necessitas* agendi; loquor autem de libertate & necessitate *externa* agendi, quatenus de iure naturæ aliquid libere quilibet agere, vel non agere potest, & inter homines absque sua voluntate ad aliquid faciendum cogi nequit. Imperans itaque quia *liber* manet, libertatem agendi retinuit, & ita infinitis gaudet iuribus respectu subditorum: sed *subditi* cum imperio & voluntati imperantis subfint, magis subfunt *necessitati* agendi, & si vel

§. VIII. Interim non vna eademque omnium subditorum est ratio, sed prout *adstrictior* est *libertas* agendi imperantis, ita subditorum eminentiora sunt iura, & status liberior.

§. IX. Licet enim propterea subditi non desinant tales esse, tamen *necessitas* (i) ipsa agendi habet suos *gradus*, atque adeo in aliis *laxior* & *remissior*, in aliis *adstrictior* esse potest.

§. X. Prout ergo ciuitas vel *ab initio* constituta,

si vel maxime adhuc ius quoddam habeant, illud tamen valde *imbecille* est propter necessitatem agendi, qua premuntur propter statum suum.

(h) Iura correlatorum potissimum diiudicantur ex vtriusque natura. Neque enim naturam alterutrius recte ex correlatis possum considerare, nisi vtriusque comparationes instituerim. Consequenter quo magis libertas principis adstringitur, eo magis laxatur necessitas agendi in subditis, & vice versa; quo magis imperans libertate agendi gaudet, eo adstrictior est necessitas agendi in subditis. Neque adeo, *subditi* cum *seruis* sunt comparandi *simpliciter*, licet non negauerim, quorundam subditorum conditionem a seruorum subiectione vix differre.

(i) Necessitas per se non est vnus eiusdemque naturae. Sic serui absoluta necessitate agendi ducuntur. Non eandem vbique sortem habent liberi, qui liberalius educandi, licet nihilominus sint sub patris imperio, neque eadem potestas hodie in vxores competit maritis, vti quidem olim. Simili ratione omnes subditi in eo conueniunt, quod imperanti subiecti sint, sed *modus subiectionis* variare potest, & hinc ordinariae conditio eorum ex prima Reip. constitutione petenda.

(k) Per

tuta, vel *ex post facto* paulatim mutata, ita status subditorum variat, (k) inter quos quidam *absolute* parent, & dicuntur *κατ' ἐξοχήν* *subditi*, quidam maiori immunitate gaudent, & dicuntur vel *ciues*, vel *status Reipubl.*

§. XI. Ciuium autem & statuum Reipublicæ præminentia potissimum in eo conspicua est, quod in quibusdam (l) concurrant ad reipublicæ administrationem, salua tamen submisio-

(k) Per inductionem omnium rerumpublicarum res potest probari; si bello deuicti sunt populi, absoluti subditi inde oriuntur, qui necessitate agendi in omnibus vtuntur. Ceterum qui antea liber populus erat, & post sibi elegit imperantem, ibi certum & probabile est, eligentes vel saltem proceres ciuitatum sibi maiorem reseruasse libertatem, qui *ciues*, vel *status prouinciales* vocantur, quod vel ex rerumpublicarum Germanicarum ratione & statu apparet. Alias quidem *ciues* dicuntur quoque illi, qui in Democratia concurrunt ad summa rerum, sed itidem hoc intuitu, quod maiorem retinuerunt potestatem. vid. Puffend. *lib. 7. c. 2. §. 64.* Submisio voluntatis utrobique adest, sed diuerso modo. Ægre hanc diuersitatem admittit Hobbes, sed experientia & ratio rerumpublicarum ipsi contrariatur.

(l) In hoc adhuc differentia conspicua est a statu vero Democratico, vel Polyarchico. Hic enim omnia iure Imperii per *concilium* vel *procerum*, vel *plurimum* expediuntur: sed status prouinciales, vel *ciues* in quibusdam tantum adhibentur in concilium, ita vt absque horum præconsultatione absolute imperans nihil determinare possit, in ceteris tamen adhuc subiecti manent, & parent imperio imperantis.

(m) Sub-

missione in ceteris actionibus, quibus interesse nequeunt.

§. XII. Hæc submissio voluntatis, quæ subditum constituit, afficit magis *personam* (m), quam *bona*, quo intuitu proprie non est subditus, qui sub alio principe bona sita habet.

§. XIII. Præterea illa ipsa submissio voluntatis in constitutis iam rebus publicis non de nouo declarari præcise debet, sed *ipso facto* censetur fieri, quo quis in districtu & territorio imperantis commoratur, quia versari in republica alterius, & noluisse se imperanti submittere, hostilitas foret.

§. XIV. Atque adeo inde est, quod iudice
Gro-

(m) Submittere voluntatem imperanti, est declarare, quod actiones suas in posterum ad eius nutum in causis ad rempublicam pertinentibus instituere velit, & sic subiectio supponit *personæ præsentiam ordinariam* sub alicuius imperio, quo sensu quis ibi proprie subditus est, ubi habitat, & domicilium suum habet; non autem ubi tantum bona habet, quia suam voluntatem ibi non in omnibus submitit voluntati imperantis, licet ad leges *rebus* dictas in illa republica obstrictus sit.

(n) Alia ratio est *ciuitatis constituende*, quo casu voluntas nonnunquam expresse declarari potest, sed ciuitate iam constituta, natura ordinis non aliter patitur; quam ut qui vult commorari in eo districtu, debeat se accommodare ad conditionem communem omnium, qui ibi commorantur. Nam & paterfamilias, qui suæ præest domui, his potest leges præscribere, qui ædes suas intrare volunt.

(o) Con-

Grotio, peregrini, quamdiu in territorio aliquo commorantur, pro *subditis temporaneis* (o) habeantur.

§. XV. Quinam vero in classem subditorum sint recipiendi, & inter reliquos subditos tolerandi, (p) imperans solus (q) determinat ex statu

(o) Conclusio hæc fuit ex antecedentibus. Inde ius statuendi in extraneos, extraneos ibidem delinquentes puniendi, eorum personam vel bona detinendi, quod *arrestum* vocatur; ab extraneis subsidia exigendi, u- sibus reipublicæ inseruientia, illos excludendi a communi iure subditorum strictè dictorum &c. fuit; quatenus tamen eis tacite est concessa immunitas singularis, qualis *legatis* solet concedi, in eo merito ab aliis sunt distinguendi. Ceterum a reliquis perpetuis subditis adhuc in eo differunt, quod nexu illo non contineantur, qui peculialiter, inter *ciues perpetuos* constitutus est.

(p) Recipere extraneos in classem subditorum est *res mera facultatis*, receptos defendere, *necessitatis*, sæpe receptio extraneorum potest esse damnosa reipubl., quia mores subditorum ex commercio extraneorum corrumpi possunt, quod tunc inprimis attendi debet, si ingens multitudo in ciuitatem admitti petat. Romani quoscunque *asciscebant* ciues. Audiamus Ciceronem *orat. pro Cornel. Balbo*, ubi fatetur *nullam esse gentem ex omni regione terrarum, neque tam disidentem a populo R. odio quodam, atque dissidio, neque tam fide beneuolentiaque coniunctam, ex qua nobis interdicitum sit, ut neque adsciscere ciuem, aut ciuitate donare possimus.* Atque id ipsum ex Romuli instituto fluxisse videtur, per ea, quæ refert Dion. Halicarnass. *lib. II.* ubi simul taxat græcorum mores. *Dum græcorum mores, ait, cum his confero, non possim illo modo laudare*

statu reipublicæ.

§. XVI. Potest tamen libertas subditos quoscunque recipiendi restringi vel fœdere (r) cum aliis gentibus inito, vel alio pacto publico, (s) vel

laudare illam consuetudinem Lacædemoniorum & Thebanorum & Atheniensium, qui de se ob sapientiam magnificentissime sentiunt: qui quod suam nobilitatem retinere vellent, nec ulli, nisi raro iura suæ civitatis impertirentur, (illud enim omitto, nonnullos etiam solitos esse hospites expellere) non solum nihil commodi ex hac sua arrogancia perceperunt, sed etiam maxima propter eam damna perceperunt. Damna ipsa in sequentibus refert, quæ recensere supersedeo. Terrarum Brandenburgicarum status florentissimus non minimum incrementum accepit ex peregrinorum receptione, quos tam indulgentissime habet habuitque Rex noster potentissimus, qui Borussiae sceptrum tenet, ut fere dicere possis, quæ incommoda ex exterorum receptione metuenda sint, compensari insigni accessione commodorum, quæ Respublica inde percipit.

- (q) Magistratus inferioris non est, recipere subditos, quos imperans lege publica recipere prohibuit. Inde vnicè ratio petenda, quod receptio iudeorum principum regalibus adnumeretur. Cum enim tolerantia iudeorum ex principiis clericalibus semel generaliter interdicta sit, uti ostendi *diff. de caut. iudeor. tolerant.* inde si recipiuntur, ex sola dispensatione recipiuntur, quæ principi, non magistratui inferiori, competit.
- (r) Tale exemplum adfert Cicero *orat. pro Cornel. Balbo*, inquit: *quædam fœdera extant, ut Germanorum, Insularum, Helvetiorum, Lapidum, nonnullorum item ex Gallia barbarorum, quorum in fœderibus exceptum est, ne quis eorum a nobis civis recipiatur.*
- (s) Huc referre solent dispositionem instrumenti pacis, quæ

vel lege fundamentali imperii. (t)

§. XVII. Recepti subditi solent quidem ordinarie *homagio* obstringi, sed id non necessitatis absolutæ, (tt) sed meræ tantum securitatis gratia fieri solet.

§. XVIII.

qua cautum esse volunt, principes imperii hæreticos recipere non posse, quales omnes illi indicandi, qui a tribus illis approbatis religionibus recedunt, & alii sectæ v. g. Socinianorum, Arrianorum adhzrent: Ita enim in I. P. art. VII. in f. disponitur: *præter religiones supra nominatas nulla alia in sacro imperio Romano recipiatur vel toleretur.* Sed obseruarunt iam alii, *vsu sacrorum peregrinorum* hic prohiberi, non *receptionem hominum*, his sacris addictorum, si absque vsu sacrorum publico in prouincia vel territorio degere velint.

(t) Huiusmodi lex fundamentalis erat itidem apud Romanos, vti ostendit Cicero *Orat. pro Cornel. Balbo* vbi ait: *Nos non possumus & huius esse ciuitatis: & cuiusuis præterea: ceteris concessum est.* Qui ergo aliarum ciuitatum ciues manebant, non poterant ciues R. fieri. Pomponius Atticus, ne ius ciuitatis Romanæ amitteret, ciuis Atheniensis fieri recusauit, Cornel. Nepos in eius *vita.* Lege vero fundamentali id prouisum esse, itidem ostendit Cicero *cit. l. O iura præclara atque diuinitus iam inde a principio Romani nominis a maioribus nostris comparata, ne quis nostrum plus quam vnius ciuitatis esse possit; dissimilitudo enim ciuitatum varietatem iuris habeat necesse est.* Sic itidem per leges publicas imperii non sunt tolerandi Zingari, vulgo *Zigeuner*, genus hominum turpe & nefandum, quod variis legibus publicis cautum est. vid. Dn. Hertius *de subiect. territ.* §. 10.

(tt) Non ideo quis fit subditus, quia homagium præstitit, sed

§. XVIII. Sed præter homagium etiam aliis iudiciis subiectio solet & potest probari, si scilicet membra alicuius civitatis actus imperii in se admiserint, admittendo enim alterius in se imperium, (u) tacita submissio inde deducitur.

§. XIX.

sed per homagium illi, qui iam sunt subditi, publice profitentur, quod sint subditi. Solet proinde homagium tanquam *iudicium subiectionis* adhiberi, si dubius sit status subditorum. Neque vero heri aut nunc tertius hæc solennis homagii præstatio inualuit, sed iam antiquissimum est institutum. Apud Athenienses, qui in numerum civium cooptabantur, in hæc verba iurare debebant: *Non ignominia afficiamur arma sacra, neque deseram meam adfitem, quocumque iustus fuero. Dimicabo pro sacris & profanis siue solus siue cum multis. Patriam non relinquam in deteriori statu, sed ampliori meliorique, quam acceperim. Semper magistratui præfecto prudenter obediam, & legibus constitutionis parebo, atque aliis quibuscunque plebis consensus doretis. Quodsi quis leges vel irritas facere vel eis non obtemperare velit, non concedam, sed ulciscar tam solus, quam cum pluribus. Sacra quoque patria colam. Horum mihi Dii testes & conscii sunt.* Io. Stobæus *sermo XLI. Iul. Pollux lib. VIII. Onomast. c. 9. n. 25.*

- (u) Necessarius respectus est inter imperium & subiectionem; qui admittit alterius imperium supremum, eo ipso libertatem suam negat. Huc refero (1.) si pareat civitas quædam mandatis emissis alicuius imperantis; (2.) Si pœnis eiusdem se subiecerit; [3.] Si comparaverit ad Dicitas provinciales, ad sequelam &c. [4.] Si collectas ex imperio impositas soluerit &c. quæ materia sæpe occurrit in causis exemptionis, quia hisce & similibus probatur *exemptio*, qua probata, exempti subiecti imperio eximentis.

x) Sic

§. XIX. Sed caueas, ne a *titulis* vel aliis externis *signis* (x) subiectionem petas, si cetera, submissionem voluntatis denotantia, desint.

§. XX. Fluit quoque ex haftenus dictis nullo iure *Clericos* exemptionem a statu subditorum prætendere posse, (y) cum fruantur Republicæ commodis, & in ciuili societate uiuant.

§. XXI. Imo quacunq; etiam dignitate, quis præfulgeat (z) siquidem in Republica quadam

(x) Sic quando *reuerentiæ* intuitu ciuitas principem extraneum salutat *unsern gnädigen Herrn*, inde nulla infertur subiectio. Quando Electores ad Cæsarem scribentes se nominant *allerunterthänigste Churfürsten*, quando a Cæsare per mandata euocantur, quando Cæsar dicit: *WVir befehlen euch Churfürsten* &c. hæc & similia plane non conueniunt cum libertate præsentâ statuum imperii, licet olim conuenerint: non enim infrequens esse solet, vt formulæ antiquæ & stylus curiarum durent, licet status Reipublicæ iam mutatus sit. Merito itaque status Reipublicæ non vnice iudicandus est ex huiusmodi externis rerum figuris, sed potius hæ formulæ iam aliam interpretationem accipiunt ex *præsenti statu*. Sane ignorantiam summam profiteretur, qui hodie ex formula iuramenti a statibus imperii præstari solita, *treu hold gehorsam und gewärtig seyn*, subiectionem eorum concludere vellet.

(y) Plenius hoc Dn. Cocceius *de Potest. fundat. in terris, c. 2.* ex omni antiquitate & rationibus naturalibus & ecclesiastica praxi illustrauit, & supra quoque de eodem iam actum est.

(z) Sic multi principes in Gallia, Bohemia &c. item comites aliique subsunt imperio imperantium, licet di-

quadam viuit, subditorum classe eximi nequit, cum destitutus adhuc sit libertate naturali, & agnoscat imperium alterius.

§. XXII. Neque ordinarie aliud dicendum de vxore (a) imperantis, liberis ceterisque cognatis, nisi

gnitatem singularem habeant, quamuis ita non statim in *infamam sortem subditorum* sint abiiciendi, interim cum non sint liberi ab imperio imperantis, manent utique dependentes, & ratione imperantis *subditi* sunt.

(a) Querunt publicistæ, an Augusta sit subdita? id quod negant, quod sit sociæ thori; sed hoc quidem quoad rationem *matrimonii* certum est, propterea tamen non statim est *sociæ imperii*, nam actus omnes imperii in solo imperante resident, atque adeo non dubium, quin possit iurisdictionem in eam exercere, qua *imperans*. Quid enim si de *adulterio*, vel *insidiis vitæ mariti* *struclis* suspecta sit? Adsunt non pauca exempla imperantium, qui ob has & alias rationes ius vitæ & necis in vxores exercuerunt. De liberis idem dicendum. An etiam in patrem vel matrem? Nec hoc negauerim. De Fabio maximo Plutarch. in *Apophtegm. Rom. p. m. 196. lit. a.* hoc refert, quod senectute eius ingrauescente, cum filius eius consul in publico magna hominum frequentia officio fungeretur, consensu equo ad eum adiuerit. Sed cum filius misso lictore descendere eum ex equo iussisset, reliquis pudore affectis, defluit ex equo, at contentiore, quam ætas ferret, impetu accurrit ad filium, amplexusque eum, *recte*, inquit, *sapis, fili, sentiens, quibus præsis, & quantam imperii maiestatem adeptus sis.* Conf. Lilius lib. XXIV. c. 43. Hodiernum exemplum Reginz Angliæ ostendit, imperasse eam, qua *Reginam*, marito vt *subdito*. Quod hodie in Germania Principibus

nisi quod quædam libertas & exemptio iis indulgeri soleat.

§. XXIII. In eo quoque est differentia subditorum, quod quidam *immediate* parent, quidam *mediate*: [b] Hi subsunt aliis, qui tamen itidem intuitu imperantis pro subditis habentur.

§. XXIV. Ex quo fluit, mediatos non amplius esse subditos ei, cui olim *mediate* subiecti erant, quando ille, cui *immediate* subiecti sunt, non amplius ab imperio superioris dependet, sed suam libertatem recepit. (c)

§. XXV.

pibus denegetur imperium in apanagiatos, magis est ex antiqua obseruãtia, quam ex iure vniuersali. At in Gallia res secus sese habet.

(b) Sic multi nobiles habent suos subditos *ihre Vnterthãmen*. Quando nunc quæritur cui adstrictius obligentur, sine dubio pro *imperante summo* est pronuncian- dum, quia huic ipse nobilis subest. Interim cum hic quædam subordinatio adsit, cauendum, ne subordinatio euertatur. Obtinuit olim hæc distinctio in Germania, vbi terræ quædam fuere *mediata* quædam *immediata*. In illis incolæ vel subditi sub ducibus erant, hi autem sub Rege.

(c) Id iam applicari potest ad nostrum imperium. Communiter dicunt subditos imperii sub statibus degentes esse *mediatos*, item ciuitates esse vel *mediatas* vel *immediatas* &c. Quæ omnia si sensu proprio secundum *S. anteced.* essent intelligenda, sequeretur, vt ipsi statibus adhuc essent subditi, quod neutiquam asserendum. Unde & in quæstione, *cuiam subditi magis obligentur, an Imperatori, an Principi suo?* facilis fane est deci-

§. XXV. Non mutatur status subditorum, mutata persona Imperantis; licet enim huic submisisse tantum suam videantur voluntatem, tamen cum respublica per obitum imperantis non intercidat, sed maneat eadem, manet quoque status subditorum idem, (d) qui ante fuit.

§. XXVI. Si autem in totum extincta sit linea imperantis, cui ius imperii quæsitum, populus vel omnis, si *æqualis* est conditio omnium, vel saltem status Reipublicæ, si *inequalis*, redeunt ad primævam libertatem. (e) quam vel

---

fio, quod huic magis obligentur, quia huius intuitu proprie sunt subditi. Et licet hodie ex antiqua forma nomina retineantur, sufficit tamen, quod mutata iam sit rerum facies.

(d) Huc pertinet illud Taciti *Lib. IV. annal. Principes mortales, Rempublicam æternam*, quod eo magis obtinet, si iure succesivo imperium certæ familiæ deferatur. Cum ergo ex primæva submissione semel subditi sint, cuicumque habenas tenenti parere debent, siue iam ex familia sit, siue voluntate ipsius imperantis alii imperium delatum, modo pacta non resistant. Sic itaque, qui territorium cum omni iure pignoris detinet, ætatum exercet potestatem, & subditi huic parere debent, quod etiam dicendum de eo, qui *sequestri iure* Reipublicæ præest; licet enim vterque non habeat summam potestatem *proprio iure*, sed ex conventionione, subditorum tamen conditio semper manet eadem, cum imperium duret, quamvis per aliam personam nunc exerceatur.

(e) Est necessarius respectus inter subditos & imperantem. Hoc ergo cessante, deest, cui submittant voluntas-

vel retinere, vel de nouo imperium alicui deferre valent.

§. XXVII. Idem dicendum, si plures provinciz antea inter se diuersz, postea sub vno capite coaluerint, & haftenus vnum quoddam corpus constituerint, tunc singulaz liberz & sui iuris erunt, (f) nisi de nouo in idem consentiant imperium & nexum.

§. XXVIII.

luntatem, atque adeo conditio subditorum mutari potest, praesertim *potentiorum*, quod contigit in nostro imperio, extincta domo Carolingica. Item in Franconia & Sueuia extinctis ducibus, quo ipso plures ciuitates ad libertatem redactz sunt, non quidem omnimodam, sed ne amplius ducum potestati subessent.

(f) Exemplum extinctz linez imperantis Germania nouit anno 912. in *Ludouico Infante*. Provinciz antea coherentes liberz, & sui iuris factz fuisse videntur i. e. *potuissent, si voluissent, & si expediuisset, suo iure vti, & in plures abire particulares, & a se distinctas, vel solum nexu systematico confederatas Respublicas; sed an hoc factum fuerit, quaestio facti est, & ex historiis decidendum. Circumstantias autem temporum perscrutanti apparebit, omnino verosimilius esse, respublicas illas Germania in pristinam rediisse sortem, electo Conrado, cui cum nihil iuris detractum sit, idem, quod antecessores habuere, legitime exercere potuit, vti praeclare docuit Dn. Gundeling de statu Reip. German. sub Conrado 1. §. 4. vtque adeo ab hoc zuo superioritatis territorialis initia peti nequeant, sed longe ex aliis causis, quas per erudite explicat Dn. Hertius de orig. & progress. special. Rom. Germ. Imper. resum. publ. Quia cum non omnes*

§. XXVIII. Tunc autem reuera recedunt a statu subditorum, si imperio imperantis non amplius proprie subsunt, nec suam voluntatem submittere tenentur eius voluntati, sed libere agunt, (g) licet figura antiqui imperii superfit.

§. XXIX. Sed etiam alii modi sunt, quibus conditioni subditorum prouinciarum se eximere possunt, si internis seditioibus coactus imperans in libertatem consentire debuit. (h)

§. XXX. Status subditorum inter se, quo æqualior est, (i) eo magis tranquillitas Reipublicæ

æquali iure a regibus Franciæ acquiræ, & sub iugum redactæ sint prouinciæ, dubitari posset, an quoque omnes & singulæ possent fieri liberæ.

(g) Sic itaque *status* imperii non amplius sunt *subditi*, nam (1) non dependent ab imperio Cæsaris, sed in suis territoriis libere agunt, omnia iura imperii exercent, nec (3) proprie illis Cæsar imperare potest, quin potius (4) ipsimet coimperant, (5) quo nomine Cæsari adhuc obstricti sunt, magis eidem obstringuntur *expa-
no* & vt *Vasalli*, quam vt *subditi seu vi imperii*.

(h) Sicuti enim per bellum imperia sæpe constituuntur, ita sæpe prouinciæ se in libertatem vindicant. De iustitia huius vindicationis ex circumstantiis diiudicandum.

(i) Inæqualitas mater litium est, & semina seditiois parit, quo magis paucorum potentia crescit: eo minus secura est imperantis gubernatio, quod bene explicat Forstner in *not. ad Tacit. p. 1. p. 143. seqq.* Vnde in Republica Hebraica maxima æqualitas semper fuit, donec in Regium statum degeneraret.

(k) Inde

publicæ obtinetur, cum ita *jure aequali* fruantur.

§. XXXI. Sicuti vero per ambitionem ple-
ræque ciuitates ortæ, ita fieri aliter vix potuit,
quin etiam inæqualitas inter ipsos oriretur sub-
ditos, cum enim omnia per ambitionem rege-
rentur, necessarium erat, vt *instrumenta ambi-
tionis* (k) ex subditis adhiberentur, quibus *præ-
minentia* præ aliis indulgebatur.

§. XXXII. Sic & *fama* & *existimationis* valor
inter ciues (l) maxime vigere vel vilescere in-
cipit,

(k) Inde est, quod in rebus publicis regis plus valeat
potentia inter ipsos subditos, plus per *ambitionem* a-
gatur, quia hi, qui ad regimen simul adhibentur, &
simul quandam prærogatiuam habent, *proceres* dicun-
tur, item *nobiles*: ceteri, *serui* vel *ignobiles*. Regis ad
exemplum totus componitur orbis. Imperat hic, præ-
cellit ceteris, ergo quos rex adhibet ad administratio-
nem regiminis, prærogatiuam querunt, quasi imagi-
nem imperantis gerentes, vnde nobilitas prima in re-
bus publ. orta. Sic Romulus statim sub auspiciis re-
gni subditos in *patricios*, qui *proceres* erant, & *plebem*,
qui infimæ conditionis homines, diuisit; sed euentu
apparuit, multa mala ex hac notabili inæqualitate or-
ta esse.

(l) In statu ciuili homines sunt *fama integra*, vel *dimi-
nuta*, quod ex iudicio aliorum dependet, quod in
statu naturali cessat. Contemptus quidem aliquis inter
gentes ex turpi facto oritur, v. c. qui pacta non ser-
uat, qui pacem vel foedera frangit, sed vt talis in-
famis fiat proprie, dici nequit, licet id quidem Pufend.
Lib. 8. c. 4. §. 5. exitimet. Semper enim in statu na-
turali actionum suarum quilibet causas iustificas alle-

cipit, prout nimirum quis ex vita sua vel inter *optimos ciues* haberi vel non haberi meritus est: nam in statu naturali cessat hic valor, quia iudicium alterius in alterum cessat.

§. XXXIII. Et hinc potissimum in statu civili attenditur distinctio: vtrum quis sit integræ famæ nec ne? ad effectus scil. civiles, quatenus in corpore civili ei valor (m) quidam attribui debeat.

§. XXXIV. Sed & hi, qui integræ existimationis sunt, ex *impositione imperantis* (n) cœperunt inter se distingui quoad valorem civilem,

---

gare potest, quæ an veræ, an falsæ sint, nullius iudicio *decisivo* determinari potest.

(m) Valor quidem proprie prædicatur de rebus in commercio positis, quæ certam æstimationem ex impositione humana habent, ubi quædam res sunt, quæ nullum valorem & pretium habent; aliz autem valorem quendam, sed variantem habent. Sic etiam in ciuitatibus ciuibus aliquis valor inter se attribui cœpit, & alius quidem *communis*, propter quem in genere in subditorum numero haberi potest, cui opponuntur isti, qui per turpia facta communem valorem amifere, vt propterea in rebus publicis pro putido membro haberi debeant, & quasi nullius pretii sint, adeo vt collegiis, aliisque honorificis actionibus interesse non possint.

(n) Omnis hic valor *aduentitius* est, non *naturalis*, vti antea monitum, & hic valor aliis maiorem tribuit dignitatem, & maiorem efficaciam in negotiis civilibus, id quod ex particularibus rerum publicarum structuris metiendum.

[o] Sic

lem, secundum quem alii aliis præferuntur, & vt alii iis cedant, *iure perfecto* exigere possunt, quo ipso factum, vt certæ leges de *proëdria* sint introductæ.

§. XXXV. Hic valor potissimum sese exserit in excellentiori gradu honoris, & vel *sanguini* [o] in genere tribuitur ab imperante, diciturque *dignitas nativa*, omnibusq; liberis cohæret, vel pro meritis personarum imponitur, & cum persona extingui solet, nisi ad liberos primos simul lege protrahi cœpit.

§. XXXVI. Quemadmodum autem valor hifce subditis ab imperante impositus tantum concernit *ciues* inter se ratione reipublicæ, in qua sunt positi, ita euidens est, extra rempublicam valoris huius nullam haberi rationem, sed *ius tantum imperfectum* (p) producere.

§. XXXVII.

(o) Sic nobilitas sanguini cohæret, & secundum varias dispositiones rerumpublicarum variat, variaque iura habet, quæ ex iure publico particulari addiscenda sunt. Generatim prærogativa eorum in eo consistit, quod maiori libertate gaudeant, nec in infimam conditionem subiectorum abiecti sint.

(p) Hæc conclusio fuit ex potestate circumclusa territorio ipsi. Nobilis Gallus prærogatiuam, quam in Gallia habet, non potest *iure suo* prætendere in Germania, nisi forsan, vti communiter fieri solet, ex *complacentia* eidem tribuatur, nec si nobilis Gallus & Germanus in tertio loco concurrant, prætendere hic potest, vt ille ei cedat, quia prærogatiua rempublicam non egreditur.

(q) Banni-

§. XXXVII. Sic etiam, qui infamis inter suos esse cœpit, non statim apud alios extra rempublicam(q) in eodem statu consideratur.

CAP. II.

De

Obligatione subditorum intuitu imperantis,

§. I.

Obligatio ex natura imperii & subjectionis potissimum consistit in necessitate agendi ex imperantis prescripto, quæ alias dicitur obedientia.(r)

§. II.

(q) Bannitus extra imperium potest a Rege Galliæ ad omnes admitti honores, quoniam infamia se non extendit ultra territorium, quod etiam in relegatis cum infamia ex academiis dicendum est. Et si vel maxime infamia perpetuo & ubique personæ cohæreat, posset tamen extra rempublicam ab alio imperante aboleri ad effectum, ut intra ipsius territorium ad omnes dignitates admitti queat.

(r) Imperans se refert ad subditos, ex cujus imperii indole sequitur, ut ei sit obediendum, adeoque inde statim regula juris: *imperanti pare*. Si enim ei non esset parendum, non foret imperans. Quin cum respublica tota hac mutua relatione cohæreat, & præterea societas inæqualis sit, *obedientia* per se inde fluit. Inane foret imperium sine obedientia. Non sunt subditi, qui ad obedientiæ léges non sunt adstricti, licet imperans quidam quoad nomen, non quoad rem in tali republica detur: Apud Germanos antiquos fuerunt reges *autoritate magis suadendi quam imperandi*: ergo nec

§. II. Dependet hæc ipsa obligatio ex *submissione voluntatis & agnitione imperantis* (s) quæ si in totum deficiat, obligatio quoque cessat.

§. III. Et quia hæc obligatio salutem humani generis prospicit, & ex præcepto legis naturæ venit, & præterea in statu civili absolute necessaria, hinc etiam stringit conscientiam. (t)

§. IV.

go nec subditos proprie dictos habuere, cum non *vis*, sed *precibus*, non *imperio*, sed *consilio* omnia peragere debebant. Prout itaque ratio imperii se habet, ita quoque de *subjectione* iudicandum.

(s) Ab initio quidem respUBLICÆ plerumque violenta subiectione ortæ sunt, sed, iis semel introductis, omnes, qui rempublicam intrant, se submittere, & imperium imperantis agnoscere tenentur. Imo qui antea liberi populi erant, statim obligationem hanc subeunt, quoties se voluntati vnius subiiciunt. Et sic obligatio hæc *ex pacto* quoque *tacito* deduci potest, prout supra id expositum. Imo ne quidem *submissio* sufficit, si ne quidem ab imperante recipiuntur. Sic Astri cum Pœnis bellum gerentes ad Romanos confugerunt & *futureos se sub imperio Romano dixerunt, si illis videatur, non sunt tamen recepti.* Appianus de bello Punic. p. 7. edit. Amst. Sic quoque victi in bellis se submittere victori tenentur. *Quamdiu adhuc resistunt hostes, non subditi sunt, atque adeo cessat omnis ad parendum obligatio.* Neque hæc obligatio pro inani habenda, quod *violenta* sit, cum vis in statu belli pro *iniuste* medio haberi nequeat, quippe quod inter gentes, vt licitum medium acquirendi imperia, receptum.

(t) Id ipsum est, quod Paulus inculcat *Rom. XIII. conf. Grot. lib. 1. c. 4. §. 4.* Obligatio in conscientia dicitur, quæ simul internam obligationem inducit, ut si contra agamus, Deum lædamus, omnis boni ordinis auctorem

§. IV. Comprehendit autem hæc obligatio necessario in se (1) *renunciationem omnis resistentiæ*, quæ in statu naturali obtinuit, (u) cum renitentia pugnet cum obedientiæ vinculo.

§. V.

torem & approbatorem. Cum itaque hæc obedientia in hominum salutem a Deo approbata sit, non potest non inobedientia Deum lædere. Accedit, in ipsa felicitatem totius reipublicæ contineri, quam supra in unione quæsi, hanc autem non aliter obtineri posse evidens est, quam si omnium voluntas imperantis voluntatem sequatur, id quod per obedientiam fit. Optime hoc animadversit Agesilaus, qui interrogatus, quam ob causam Spartani aliis feliciôres essent? respondit: *Quia plus quam alii se exercent imperando & obediendo.* Plutarchus in *apophthegm. Lacon. p. m. 212.* Idem quoque Agis Archedami filius interrogatus, *quam disciplina maxime Sparta exercebatur?* corroboraui, respondens: *peritia imperandi & parenti Id. ibid. p. 215.* Eleganter id ipsum Chrysantus apud Xenophontem *L. VIII. Cyrop. p. m. 201. lit. a. b. c.* illustravit, & inde perpetuam rerumpublicarum felicitatem deduxit his verbis: *Cogitate, quam urbs hostium ab iis capi possit, qui nolint imperio parere? quam amicorum urbs conseruari possit ab iis, qui nolint imperio parere? qui militum contumacium exercitus victoria potiri possit? quomodo facilius possint in præliis homines vinci, quam sibi ceperint seorsum singuli salutis propriæ consilia capere: quid aliud rei præclaræ perficere possit ab iis, qui se potioribus haud parent? quæ urbes legitime administrantur? quæ domus seruari queant? quo pacto naues eo perueniant, quo tendunt? Nos ipsa ea commoda, quæ modo nobis adsunt, quamquam alia ratione magis comparauimus, quam principi parendo &c.*

(u) In statu naturali homines æquales sunt, ergo ad resistendum

§. V. Quibus positis perspicuum est, populum, qui imperio alterius paret, nullam retinere maiestatem seu summam potestatem, (x) id quod statuunt Monarchomachi.

§. VI.

stendum proclives, inde *bellum*. Sed in statu *ciuili* necessario a statu illo renitendi recedendum fuit, alioquin potius diffociata multitudo, quam ciuilis societas foret & status belli non cessaret. Accedit, quod obedientia statim cesset, ubi resistentia potest locum habere.

- (x) Contradictionem inuoluit subditos habere quandam maiestatem h. e. summum imperium, & tamen eos debere obedire, eosque renuciassse resistendi facultati. Monarchomachi id ideo asserunt, vt populo ius tribuant insurgendi contra imperantem, si male agat, sic enim putant, populum superiorem esse, qua sententia perniciosior in hac disciplina reperiri non potest. Nec obstat, quod imperium *propter populum* sit, & sic ex nobilitate finis populus superior iudicari debeat, nam hoc tantum ad *officium imperantis* pertinet, quomodo ipse debeat esse comparatus, non vero ad *ius populi*. Sic & pater utilitatem liberorum quaerit, non tamen liberi superiores sunt, & patri resistere possunt. Inde non possunt non arma subditorum contra imperantem mota iuri publico vniuersali repugnare. Cum contra Emericum Hungariae regem a fratre Iuniore Andrea arma sumta & subditi ad seditionem deducti essent, & iam res ad proelium spectaret, Emericus depositis armis & stipatoribus, corona sceproque ornatus per mediam aciem seditiosam incesit, illamque his verbis compescuit: *Non cum mortali vobis res est, miseri, sed cum eo, cui pra diuina dignitate supra mortalitatem aliquid accedit. sub omnipotentia Dei tutata reges degunt, quorum lesa Maestas vix populo-*

§. VI. Sed voluntatum submissione semel facta imperanti etiam *duro, impio, & infideli* parendum, (y) nec sub *prætextu impietatis aut, hæreseos*

populorum exitio expiari potest. Bonfinius rer. Hungar. decad. 2. l. 7.

(y) Contrarium plures antiquitus censuerunt, tam Ethnici quam Christiani. Satis notanter ait Seneca *in Herc. fur. victima hæud ulla amplior potest, magisque opima mactari Ioui, quam rex iniquus.* Clerus Romanus ad stabiliendam suam potestatem populo impie persuadere tentavit, regem impium, h. e. *a clero non dependentem, non esse regem.* Sic Nicolaus Pontifex Lotharium regem esse negat propter commissum adulterium, *si tamen, ait, rex veraciter dici possit, qui nullo salubri regimine corporis appetitus refranat, sed lubrica enervatione magis illicitis eius motibus cedit c. 21. c. 2. qu. 1.* Similia in patrum scriptis passim obveniunt. Hoc intuitu Clerici autores fuisse videntur, ut reges electi iurare & solenniter promittere necessum haberent *de pietate & iustitia conservanda*, ut si regem impium deprehenderent, iam amplius eidem subditos non obligari crederent, qualis est impia Rosæi philosophia. quin talem regem impium *Tyrannum* esse allegabant, hunc autem legitime a quovis interfici posse, imo interfectorem adhuc præmiis affici debere voluere. Atque hæc philosophia est illa pestis nefanda, quæ tot rerum publicarum eversioem procuravit, suffragante clero impio. Magis sobria certe philosophia veterum Christianorum fuit, qui Iuliano Apostatæ non denegaverunt obedientiam ob apostasiam. Ab hac impia sententia profluxerunt seditiones & bella ciuilia, quæ tamen iudice Plutarcho *in Bruto c. 17. peiora & deteriora sunt tyrannide & iniusto imperio.* Breuiter, sicut princeps propter impietatem non amittit imperium, ita subditorum obligatio durat. Si amitteret illud, vel

hærescos (z) ei obedientia deneganda.

§.VII.

vel ex *natura status civilis* hoc fieri dicendum esset, quod absurdum, cum potius statui civili eiusque quieti repugnet, vel ex *precedente pacto*, quod tamen hic deficit, & si vel maxime adfit, deest tamen, qui de eo iudicare possit, cum populus *proprio iudicio* se obligationi eximere nequeat.

- (z) Romanæ aulæ ius publicum aliud docet, quod ita principes Hierarchiæ & iugo cleri se subducant, & quasi rebelles fiant, quod dogma mirifice excoluerunt ab omni tempore hi, qui societatem Iesu profitentur. Bellum omnibus regibus hæreticis grauisimum indixit iam olim anno 1592. V Vilhelmus Rossæus, vel, qui sub hoc nomine latitat, Gilbertus Genebrandus in *tr. de iusta reip. Christ. in reges impios & heret. potestate*, ubi reges hæreticos non esse reges, sed excommunicandos, imo bello persequendos contendit. Quantas turbas seditionesque hoc impium dogma excitauerit, historiæ omnium seculorum loquuntur. Facile vero apparet, hoc dogmate nefando aulam Romanam tantum intendisse, imperantium potestatem supremam supprimere regiaque sceptrâ pedo suo subiicere. Est in bibliotheca regia Berolinensi Codex MStus Gratiani antiquissimus, seculo XIII. manu elegante in membrana conscriptus, ubi prima litera decreti Gratiani, H. scilicet, in parte superiore Pontificem, altera manu benedicentem, altera manu fasciam quandam tenentem; in parte infima literæ, imperatorem altera manu gladium, altera prædictam fasciam apprehendentem repræsentat, ipsi fasciæ vero hic notabilis & simul fastuosus versiculus inscriptus legitur:

Rex ego sum regum, lex est mea maxima legum.

Te facio regem, tu rectam dilige legem.

qua sententia totum ius publicum aulæ Romanæ, vniuersali e diametro contrarium, depingitur; insimul-

Pp

que

§. VII. Multo minus Pontifici vel vlli alii potestas erit, vinculum obedientiæ, quo subditi constringuntur, relaxandi. (a)

§. VIII.

que offenditur, Reges tam diu reges esse, quamdiu *rectam* diligant *legem*, h. e. cleri Romani placita. Vtinam vero omnes eodem ausu pontifici restitissent, quo Philippus Pulcher Bonifacio VIII! sed forsan in aliis non defuit voluntas, quin subditorum superstitione executionem impediuit. Hæresis, nec religio ipsa, quæcunque sit, statum publicum tollit, mutat, aut eam afficit, & res conscientiæ est, quæ sicuti subditis est relinquenda, ita eadem libertate imperantes multo magis frui debent. Est hæresis *dissensus a religione dominante*, & ita nouam *sectam*, vel, ut loquuntur, *nouam religionem* constituit, quæ iura imperii non concernit, cum ethnici reges idem imperium, quod Christiani gerunt, optimo iure exercent.

- (a) Vinculum obedientiæ est ex propria subditorum submissione, qua imperanti simul potestatem in se dederunt. Aut itaque imperantes alteri subsunt, aut non. Priori casu non sunt imperantes, cum possint a superiori deponi & actionum suarum rationes eidem reddere teneantur: Posteriori deficit superior, qui vinculum subiectionis in subditis tollere possit. Equidem Pontifex imperium in imperantes sibi arrogat, & ut huius tot imperatores excommunicauit, subditosque a vinculo subiectionis absoluit. Ast talis relaxatio *iuri vniuersali* e diametro repugnat, quod singulis rebus publicis *independentiam* tribuit, & hactenus monstruosa illa Monarchia, cui etiam reges colla submittere deberent, ab omnibus seculis ita impugnata est, ut quæ a Pontifice acta sunt, *vi, astutia & subdolis artibus* gesta sint. Nulla grauior pestis rebus publ. imminere potuit, quam hæc sacra Tyrannis, quæ Monarcho-

§. VIII. Et in hoc principio naturalissimo confenserunt omnes, quibus curæ cordique salus reipublicæ fuit, nec studio Hierarchiæ abrepti sunt. (b)

§. IX.

narchomachismum adhuc superat, cum prætextu *authoritatis diuina* adhuc instructa sit, quæ facile vulgus superstitione captum decipere potest. Sensit Germania hanc pestem, cum Henrici IV. & Friderici I. exautoratio subditos armaret, & bellum ciuile excitaret, vs fere dicere possis, non grauiorem hostem vnquam rebus publicis imminuisse, quam Pontifices, qui animam & spiritum rerumpubl. extinguere conati sunt. Et forsan illa pictura, de qua ad §. præcedentem mentio facta, adumbrare voluisse videtur Friderici I. fata, quorum memoria eo tempore adhuc recens erat. Sed ab hac Tyrannide reipublicæ hoc tempore prouidentia diuina liberatæ sunt.

- (b) Haymo Episcopus Halberstadiensis in c. 13. ad Romanos fatis conuenienter ait: *Sine bona sit illa potestas sine mala, quicumque ei resistit, subtrahendo seruitum ab ea, denegando tributum, & honorem non præbendo, quem ei debet præbere, Dei ordinationi resistit & dispositioni, cuius ordinatione illi principantur.* Veteres Christiani aperte profitebantur, se pro imperatoribus ethnicis, qui in ipsos tamen læuiebant, preces fundere, ceu pluribus ostendi diff. de iure precum publ. c. 1. §. 10. seqq. Aneas Syluius lib. de ort. & aut. Imp. Rom. c. 16. in hunc sensum ita loquitur: *Tolerandum est patienter, quicquid princeps facit iniuriam, expectandaque est vel successoris commendatio, vel superni correctio iudicis, qui violentias & iniurias non sunt esse perpetuas.* Cum Darius a Bello lethaliter vulneratus esset, Alexander hoc nefandum facinus vindicare studuit hac ratione, quod ad vltionem pertineat, iam non suam, sed exempli, communiemque o-

§. IX. Quatenus tamen voluntatem suam submittere potuerunt, & voluerunt, eatenus obligantur, & ita in hac obligatione censetur exceptus ipse Deus, tanquam superior. (c)

§. X.

mnium regum esse causam, quam negligere illi & indecorum & periculosum esse, quippe cum in altero iustitia eius, in altero etiam utilitatis causa versetur. Justin. lib. XI. c. 15. Curt. lib. V. in f.

(c) Notum est vulgatum: Deo magis obediendum esse, quam hominibus, h. e. quævis extrema potius esse toleranda, quam ut secundum præceptum principis illa agamus, quæ voluntati Dei aduersantur. Veritas huius asserti satis certa est, sed non raro homines sibi fingunt præcepta Dei, ut sub hoc prætextu obedientiam imperantibus denegent. Iussus erat Ambrosius, ut templum traderet imperatoris delegatis, respondet: *Mandatur: trade basilicam h. e. dic aliquod verbum in Deum & morere, nec solum dic aduersus Deum, sed etiam fac aduersus Deum.* Ita interpretabatur Ambrosius mandatum imperatoris, de templo hæreticis tradendo, & sub hoc prætextu obsequium denegabat, cum tamen *traditio templi* nihil contra voluntatem diuinam continet, cum Deus templis non indigeat, sed templa potius sint in imperantis potestate. Inde pergit: *allegatur imperatori licere omnia, ipsius esse vniuersa.* respondeo: *noli te grauare imperator, ut putes te in ea, quæ diuina sunt, imperiale aliquod ius habere, noli te extollere, sed si vis deuitius imperare, esto Deo subditus.* scriptum est, *quæ Dei Deo: quæ Caesaris, Casari.* Ad imperatorem palatium pertinet, ad sacerdotem ecclesiæ. *Publicorum tibi manuum ius quæsitum, non sacrorum.* Interum dicitur: *mandasse imperatorem: debeo & ego vnam basilicam habere.* Respondit: *non licet tibi illam habere. Quid tibi cum adultera? adultera enim est, quæ non est legitimo Christi coniugio copulata c. 21. c. 23. qu. 8.*

Miserr-

§. X. Si modo manifeste constet, mandatum imperantis esse impium & iniquum: in dubio (d) enim potius parendum.

§. XI.

Miserrima sane est philosophia Ambrosii, quæ super-
 stitionem circa templa ubique præ se fert, ne dicam,
 quod manifeste ius supremum imperanti circa sacra de-
 neget. Meliorem philosophiam secutus est Papinia-
 nus, qui cum a Caracalla iussus esset, ut fratricidi-
 um Getæ colore iuris defenderet, detrectavit recte ob-
 sequium, asserens: *non tam facile esse parricidia excusare,*
quam admittere, & ita gloriosam sustinuit mor-
 tem. Rusi e contrario domino in omnibus, quic-
 quid etiam tyrannice mander, obedientiam præstare
 dicuntur, cum Dei voluntate omnia geri existiment,
 Chytr. *Chron. Saxon. lib. 1.* ad quam obedientiam ta-
 men ius publicum vniuersale eos non adstringit. conf.
 Grot. *de iur. bell. & p. lib. 2. c. 26. §. 3.* & in not. ibidem,
 ubi plena manu id illustrat.

(d) Alias quidem in dubio abstinendum esse ratio docet,
 sed tantum in iis negotiis, quæ nullam necessitatem
 agendi habent, sed æque facile omitti possunt. Ast
 in iis, quæ necessitatem agendi habent ex *vinculo sub-*
iectionis, talis electio haud salua est, quin potius tam
 diu præcise obedientiæ præstari debet, donec de in-
 iquitate manifeste constet. Nulla est a civili socie-
 tate magis aliena opinio, quam *in dubio non esse pa-*
rendum, cum ita subditi facile sibi dubium fingere
 possint, ad detrectandum obsequium. Et ita subditi
 pro causa sui principis in hostem ire debent, vtur de
iustitia cause illis non satis constet. Si sibi inbeantur,
 philosophatur Otho apud Tacitum *lib. 1. Histor. quære-*
re singulis liceat, perante obsequio, etiam imperium in-
tercedit. & paucis interiectis: *parendo potius quam im-*
perie ducim sciscitando res militares (subditorum) con-
tinetur.

§. XI. Præterea idem præceptum applicari nequit, si *iubentia* tantum iniquitas adfit, non *exequentis*. (e)

§. XII. Sunt quoque subditi *ex voluntate imperantis* magistratui subalterno (f) ad obedientiam obstricti; sed sicut hæc obligatio est *subordinata*, ita semper censetur excepta imperantis persona.

§. XIII. Extendit quoque hæc obedientia se ad ea, in quibus subditi sibi libertatem, imperantis pacto præcedente, (ff) retinere.

§. XIV.

(e) Non semper peccatum est in executione. Inique sæpe princeps extorquet a subditis tributa, in quorum *solitione* nihil iniqui latitat. Peccabat David iubendo, ut populus numeretur. Ioabum eum a proposito graviter dehortabatur, tandem vero, rege idem mandatum urgente, obtemperavit.

(f) Magistratus subalterni intuitu subditorum, publicam personam & autoritatem habent, sed non *ex horum submissione* sed *imperantis voluntate*, intuitu cuius *meri* subditi sunt. Cum itaque subditi hiæ ad obedientiam obstricti sint *ex voluntate imperantis*, certe *contra voluntatem* eius illis obedientiam præstare nequeunt. Nequaquam itaque audiendi sunt, qui inferiori magistratui facultatem resistendi principi concedunt, si forsitan contra officium agere videatur, inter quos est Danæus *lib. 4. polit.* & Stephanus Iunius Brutus, cum tamen inferiores magistratus omnem suam autoritatem a summo imperante habeant, ab eo dependant, & intuitu eius plus iuris non habeant, quam ceteri subditi. Hoc unicum tantum eis relictum est, ut, quæ obstat executioni mandati videantur, referre imperanti possint, sed neutiquam eidem resistere.

(ff) Non raro subditi in delatione imperii quædam excipere.

§. XIV. Præterea (II:) subditi quoque obligantur ad *patiendum*, (g) quæcunque etiam illis

pere solent, quorum libertatem imperans ipfis pacto publico promittit, v. c. ne turbentur a principe in *immunitatibus, privilegiis aliisque iuribus*, quin quando armata manu ciuitates occupantur, capitulatione præuia, plerumque pactum hoc ei inferi solet, *de iuribus ciuitum non imminuendis aut tollendis*. Quid itaque dicendum, si princeps postmodum ea tollat, imminuat? Contra fidem pactorum utique agit, iniurius est in subditos, sed *conditio subiectionis* facit, vt obedientiam tandem nec in hoc casu possint recusare, aut eidem resistere, cum talis resistentia cum subiectione consistere non possit. Quodsi vero tertius guarantiam horum pactorum in se recepit, *iure gentium* defendere, subditos alterius imperantis poterit, vt pactis stetur: ast subditi contra principem nihil tentare possunt, cum iis nunquam colores iuris deficiant, quibus facta sua incrustare possint, de quibus tamen iudicare subditis integrum haud est. Valet hic quoque illud Valentiniani imperatoris ad milites: *Vestrum fuit, vt me extolleretis ad imperialem dignitatem, res autem administrare, non iam vestri sed principis ipsius esse, vos ipsi quoque dixeritis: itaque vos deinceps imperata facere & quietos esse, me autem, quid facto opus sit, curare decet*. Equidem Huberus *de iure ciuitatis lib. 1. sect. 9. c. 3. §. 27. & 28.* excipit casum, si *lex commissoria* adiciatur pactis publicis, *vt si rex non seruet iura fundamentalia, populus omni obsequii vinculo solutus sit*, vti Poloni hodiernum adhuc stipulari solent: Verum tale pactum statui ciuili contrariati & plane inane esse iudico, cum deficiat superior, qui de eo iudicare possit, an & quatenus contra leges fundamentales imperans peccauerit, nec vnquam rationes, iuris deficiant, quibus facta sua iustificare possit, de quo infra pluribus.

(g) Duplex obligatio ex *subiectione* fluit a) ad *obediendum*

lis iniuria inferatur.

§. XV. Atque adeo nequidem ob religionem, eiusque illibatam conseruationem (h) arma contra

dum β) ad patiendum. Supra vbi de limitibus imperii actum est, hoc satis excussum, & simul ostensum, principis potestatem se quidem non extendere ad iniuriam subditis inferendam, interim subditos in *publici boni gratiam* resistere non posse, & hactenus facta eiusdem effectum externum iuris habere, quod etiam Deus innuit in descriptione iuris regii *1. Sam. VIII.* Plenius hac de re egit Grot. *de I. B. & P. lib. 1. c. 4.* Non posset salutis publicæ ratio subsistere, si promiscuum resistendi arbitrium singulis concessum foret. Tyranno tamen, qui *exercitio talis* sit, resisti eumque occidi posse volunt. Huber *cit. l.* Verum recte animaduertit illustris Thomasius *in obseruat. ibid.* vix *in hypothesi* definiri posse, quisnam pro tali habendus sit, & si vel maxime de eo constaret, singulis tamen ius resistendi vel occidendi haud competeret, vt ita tota hæc doctrina ad speculationes meras referenda videatur. Bene Tacitus: *Bonos imperatores voto expetendos, qualescunque tolerandos.* Idem alibi: *quomodo sterilitatem aut nimios imbres & cetera natura mala, ita luxum & auaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, sed neque hæc continua, & meliorum interuentu pensantur.* Alii asserunt, eum pro Tyranno, cui resisti possit, habendum esse, *qui notorios imperii fines excedit in detrimentum totius reipubl.* Sed quis subditorum de eo iudicabit? Non *singuli*, quia nullo iure hoc iudicium sibi arrogare possunt; *non omnes*, quia populus de eo, quod reipubl. conducit, arbitrari nequit, quod iudicium omne in imperantem transtulit.

(h) Fuga potius amplectenda, quam armis huiusmodi vtendum ad exemplum primitiuorum Christianorum, de quibus

contra imperantem subditi capessere possunt, sed potius quævis mala tolerare debent.

§. XVI. Equidem Grotius quibusdam in casibus hanc obligationem cessare defendit, sed vel *ad regulam* non spectant, (i) vel admodum dubii sunt. (k)

§. XVII. Quodsi hostis inuadat territorium, quamdiu quidem subditi hosti resistunt, eidem non obligantur; ast postquam a suo legitimo impe-

---

quibus plura egregia adduxit Grotius *de I. B. & P. lib. 1. c. 4. §. 7.* De conuallensibus plura singularia adduxit Dn. Henninges *in Comm. ad Grot. cit. l. Fratrum Bohemorum* exemplum quoque insigne est, quod ad illustrandam hanc materiam adferatur, quorum fata sane admiratione digna sunt.

(i) Sic *lib. 1. c. 4. §. 8.* huc refert casum, si principes sub populo sunt. Sed ita summum imperium non habent, quin populi ministri potius dicendi sunt. In §. 9. huc refert casum, si imperans imperium abdicauit, aut manifesto pro derelicto habuit. Sed ita in sortem principatorum incidit, qualitate enim deposita, cessant omnes effectus qualitati illi coherentes. Tale quid imputant Venceslao, quod imperium pro derelicto habuerit, de quo ex circumstantiis historicis iudicandum.

(k) Huc refert in §. 11. si hostili animo in republ. sciat, sed talis casus vix dabilis est, & plerumque in applicatione priuatae iniuriae quorundam pro *hostilitate in vniuersam rempublicam* assumuntur. In §. seq. habet casum de *clausula commissoria*, de quo iam supra actum est. Idem iudicium formandum de casu in §. 14. proposito.

imperante amplius defendi nequeunt, (l) & victoris iugum subire coguntur, soluti sunt a priori nexu, & nouo imperanti tamdiu obligantur, quamdiu eius potestati subsunt.

§. XIIX. Ceterum vinculum hoc subiectionis, obligatio tam arcta ad parendum, non aufert singulis libertatem emigrandi, (m) & pristi-

(l) Supponi ergo casus debet, vbi omni auxilio legitimi imperantis destituti sunt, ita enim se submittere hosti licite potuere, cum legitimus princeps in hoc consensisse præsumendus sit, vt potius hostis potestatem subeant, quam cum totali destructione ciuitatis resistent. Neutiquam itaque contra obligationem subditorum existimandæ sunt pactiones, quas cum victore tales subditi omni defensione destituti ineunt, vti plerumque fieri solet, cum ita se potius conferuent in sui legitimi principis commodum. Vnde licite homagium victori præstant, præces pro eo fundunt in ecclesiis &c. cum hæc omnia sint subiectionis consequentia.

(m) Loquor hic de iure publico vniuersali, si præterea libertas subditorum emigrandi haud restricta fuerit. Hoc enim conclamatum est, posse imperantem hanc libertatem restringere, vel certis demum sub conditionibus admittere, qua lege deficiente, subditis hæc libertas salua manet. Equidem obstare videtur vinculum arctissimum, quo imperanti sunt obstricti, quo se liberare posse, inuito imperante, non videntur, eadem ratione, qua serui iugum seruitutis declinare haud possunt. Verum sicut magna diuersitas occurrit inter seruos & subditos, ita argumentum ab illis desumptum non stringit. Et licet subditi semel voluntatem suam imperantis voluntati submiserint, seque ad obedientiam obstrinxerint, ex natura tamen rerumpublica-

pristinam sedes derelinquendi, quatenus tali emigratione nullum ciuitati præiudicium creatur.

§. XIX. Quodsi enim migratio tenderet in gra-

blicarum per se non fuit *perpetua subiectio*, vel quod se ad *perpetuam subiectiorem* obstrinxerint, sed quod, quamdiu subditorum numero continentur, sinceram & debitam obedientiam præstare velint. Potuit ergo singulis libertas emigrandi relinqui, quæ vires rei publicæ nec minuit nec supprimit. Nunquam deficit alter. Et denique cum tot circumstantiæ obuenire possint, quæ pro varia vitæ humanæ conditione urgeant emigrationem, quæque in tanta copia hominum ciuitati non possunt, imperans, naturæ humanæ optime conscius, potius emigrandi facultatem singulis reliquisse, quam ademisse videtur, id quod exempla gentium quoque docent. Cicero *Orat. pro L. Cornel. Balb. p. m. 719.* hoc exemplo ciuium Romanorum declarat aiens: *iure nostro neque mutare ciuitatem quisquam inuitus potest, neque, si velit mutare, non potest, modo adsciscatur ab ea ciuitate, cuius esse se ciuem ciuitatis velit.* & post pauca inter iura præclara atque diuinitus a maioribus comparata inter alia refert, *ne quis in ciuitate maneat inuitus.* Hæc sunt enim, pergit, *fundamenta firmissima nostra libertatis, sui quemque iuris & retinendi & dimittendi esse dominum.* Equidem Bodinus de *republ. lib. 1. c. 6.* distinguit inter *domicilii commutationem & patriæ repudiationem*, ut illam quidem permissam, non æque hanc licitam censeat, quo ipso respexisse videtur ad placita iuris R., secundum quæ forum originis immutabile erat. Ast de eo non est quæstio, sed tantum de iure publico vniuersali disputamus. Mere ciuile est, quod de *origine* disponitur in iure Romano, cum iure naturæ, mutata origine, omne vinculum relaxetur & soluetur.

(n) Sapiq-

grauem reipublicæ iacturam, (n) vel in fratrem eius (o) fieret, delictum constitueret, & ab imperante impediri posset.

§. XX.

(n) *Sapientissime*, ait Bodinus *de republ. lib. 1. c. 6. principes ingeniosos homines pramiorum magnitudine ac immunitatum illecebris ad se pertrahunt, siue ad finitimos principes debilitandos, siue ad suos ciues erudiendos, siue ad opes & copias cogendas &c.* Debet discessus esse innoxius, alioquin imperans illum recte prohibet, ne respublica detrimentum capiat. *Quid enim si plures ex ciuitate discedere vellent, maxime illi, ex quorum commercio respublica floruit? quid si artifices aliorum se conferre velint, cum tamen interfit imperantis, ne huiusmodi artifices ad vicina loca emigrent?*

(o) *Huc respexit R. T. de anno 1512. ibi: und nachdem sich mannsfältig im Reich begiebt, daß etliche leichtfertige Unterthanen umb verschuldete Sachen von ihrer Herrschafft oder Nachbarwn empören, and unwillens besteißigen, ihre Herrschafft oder desselben Unterthanen bedrauen, und umb ihre vermeinte Forderung nicht ordentlich billig recht nehmen wollen: haben wir denselben zu begegnen geordnet und gesetzet, daß hinführo dieselbe niemand wissentlich enthalten, haussen berbergen und dergleichen fürschub thun &c.* Similiter in R. I. de anno 1544. §. 83. cauetur: *Doch soll kein stand dem andern zu seiner Religion dringen, noch dem andern seine Unterthanen abpracticiren oder wieder iede Obrigkeit in Schutz und Schirm nehmen &c.* Idem repetitum in R. I. de anno 1551. §. 93. Pertinent huc etiam, quæ in A. B. tit. 16. de Phalburgeris constituta leguntur: *Ceterum quis nonnullis ciues & subditi principum, Baronum & aliorum hominum, sicut frequens ad nos quærela deduxit, iugum ordinariæ subiectionis querentes abittere imo ausu temerario contemptentes in aliarum ciuitatum ciues recit;*
se pro

§. XX. Præterea emigrandi libertas restringi potest (I.) si aliud insuper vinculum peculia- re (p) adfit, ob quod discedere subditus non possit.

§. XXI. (II.) Si lege publica (q) emigratio prohi-

se procurant, & frequentius in præterito procurarunt, & nihilominus in priorum dominorum, quos tali fraude præsumserunt vel præsumunt deserere, terris, civitatibus oppidis & villis corporaliter insistentes, civitatum, ad quas hoc modo se transferunt, libertatibus gaudere, & ab eis defensari contendunt, qui in partibus Alemannia Phalburgeri consueverunt vulgariter appellari. Quoniam autem patrocinari non debent alieni fraus & dolus &c.

(p) Subditi ad officium publicum ab imperante adsumpti discedere, vel illud deserere, invito eo, non possunt, cum vinculum illud, quod ex officio suscepto eosdem stringit, indissolubile sit intuitu subditorum, vt eo se liberare non possint, sed imperans tantum eos remouere queat, prout suo locò dictum est. Similiter glebæ adscripti, proprii homines, & VVildfangi tam adstrictissimæ conditionis sunt, vt discedere haud possint, eodem modo, quo serui iugum herile excutere non possunt.

(q) Talem legem vt *inhumanam* iuualidam esse quidam asseruerunt. vid. Klock. *de Veltigal. concl. 63.* Schepliz *ad consuet. march. P. 4. tit. 14. §. 2.* quod libertati naturali aduersetur, & contra ius gentium sit, contra quod princeps nihil disponere possit, Myler ab Ehtemb. *de princ. & stat. imp. c. 63.* Ast enim vero, si huiusmodi argumentis røbur quoddam inesset, imperanti interdictum esset, in aliis rebus quoque libertatem subditorum restringere, id quod tamen, minime asseri potest, prout supra euictum. Quin semper libertas subditorum restringi potest, quatenus rei-
publicæ

prohibita sit. (r)

§. XXII. (III.) Si alias intempestiva (s) fuerit, h. e. eo tempore suscipiatur, quo subditis imperans valde eget.

§. XXIII. Sicuti autem in totum prohiberi, ita quoque ita restringi lege publica potest, ut discessurus onera quædam (t) præstet in commodum illius reipublicæ, quam deserere intendit.

§. XXIV.

publicæ utilitas, salus & incolumitas id postulat. Neque hæc emigrandi libertas simpliciter potest dici *iuris gentium*, prout *legem*, sed tantum quatenus *facultatem naturalem* denotat, quæ tamen mutari omnino potest. Quia si lege publica emigrandi libertas prohibetur, id agnovisse videntur, qui in illam se recipiunt, scientes, se legibus reipubl. ligari.

(r) Sic Mediolani Senatus decreto nec ius alienæ civitatis capere nec domicilium in eiusdem imperii finibus commutare fas est, nisi prius impetrata venia & honorario principi soluto. Plura alia exempla collegit Bodin. *de republ. lib. 1. c. 6.*

(s) Ita enim vergeret discessus in reipubl. præiudicium, nec innoxius amplius dici posset, quod tamen requiritur, prout ad §. 19. dictum; Inde ratio postulat, ut discessurus emigrandi propositum imperanti mature significet, nisi satis constet, quod nullam in emigratione reipublicæ imminet periculum, vel decrementum.

(t) Ita in multis civitatibus receptum est, ut subditus, deserere civitatem volens, de omnibus suis bonis certam pecuniæ summam solvere cogatur, quam pensitationem vulgò vocant *die Nachsteuer*, *Abzug*. Antiquissimum hoc collectandi genus esse, vel inde constat, quod

§. XXIV. Ceterum vtut subditi omnia iura, quibus ad se suaque inter homines tuenda egent, in imperantem transtulerint, & se ad omnimodam subiectionem obligauerint, quædam tamen iura illis illibata manserunt tum *inter se*, tum *intuitu imperantis.* (u)

§. XXV.

quod iam Cæsar Augustus eo vsus legatur ad varia bellorum incommoda sustinenda Dio *lib. LV. Tacit. IV. anal. 55.* Fundatur hæc pensitatio optima sane iuris ratione; quoniam enim discessurus tot comoda ex securitate publica, per rempublicam constituta, & conseruata, percepit, æquum quoque est, vt in horum compensationem aliquid largiatur in vsus publicos, vnde porro onera publica sustineri possint. Et cum hæc ratio vniuersalis sit, singuli ad huiusmodi onera obligantur, nisi se exemptos doceant. Ipsa exemptio est iuris positini, nulla iuris vniuersalis, & ita in hac disciplina explicari nequit. Potest etiam pacto mutuo ciuitatum exemptio constitui, qualia pacta hinc inde in Germania occurrunt. vid. Knipschild *de ciuit. imp. lib. II. c. 20. n. 22.* Myler. *de Stat. imper. c. 63. n. 8. seq.* Befeld. *thes. pract. voc. Abschoss.*

- (u) Iam *P. gener.* ostensum est, in republ. dari duplicis generis negotia, *publica & priuata.* Illa quidem ad disciplinam præsentem spectant, hæc vero ad *ius priuatum*; quod identidem vel *vniversale* vel *particulare* dici potest. Ceterum iura subditorum priuata sunt infinita, prout status subditorum varius est, quæ tamen ad hanc disciplinam primario non pertinent, quæ principaliter iura negotia publica dirigentia complectitur. Equidem Huberus *de iure ciuit. lib. 2.* hæc quoque fusius explicuit, verum, vt supra iam monitum est, intra terminos huius doctrinæ non stetit, & plura aliena immiscuit. Quædam tamen, quæ huc perti-

§. XXV. Iura quæ intuitu imperantis sibi vindicare subditi possunt, ea potissimum concernunt, circa quæ imperanti ius nullum competit, quorsum refero illa quæ ad religionem spectant, (x) quæ iure naturæ subditis libera manserunt.

CAP.

pertinere videntur, & ex statu civili quandam necessariam determinationem accipiunt, ad caput sequens referuabo.

- (x) Supra iam libertatem subditis circa ea, quæ religionem concernunt, asserui *lib. II. c. V. §. 5. seqq.* quæ huc quoque repetenda sunt. Commendari hac in re meretur Gerardi Noodtii dissertatio erudita *de religione ab imperio iure gentium libera*, quæ a Dn. Barbeyracio in gallicum quoque versa est sermonem, & Becmanni *diff. de iure subditorum circa sacra*. In ceteris iuribus priuatis princeps pro salute publica disponit, sed hæc Deus benignitati suæ referuauit, cuius solius imperium in conscientias fundatum est. Neque etiam excogitari potest, in quem finem imperans subditis formulam religionis præscribere vellet, quæ ad intellectum & animum vnice spectat, & tantum commodum & periculum eius vertitur, qui religionem veram vel falsam amplectitur. Et sane omnis coactio a religione tam aliena est, vt merito verendum sit, *ne tandem populus ad impias libertinorum & de numine male sentientium opiniones hi nimia & magistratus seueritate adigatur, adempto religionis, quam probant, cultu, & inculcata eius, a qua abhorreant. profutenda necessitate, vti monuerunt Protestantes Belgici anno 1566. in literis ad Ducem Parmensem scriptis apud Thuanum lib. XL. p. 44.* Quantas calamitates sententia contraria pepererit, docent nuptiæ Parisienses, varia gentium excidia, imprimis vero iudæorum miserimæ clades, vti omnibus notum est.

(y) Faci-

CAPUT III.

De

Iure & obligatione ciuium quatuor
talium inter se.

§. I.

Est inter subditos eo arctius vinculum, quod non tantum *sub vnus imperio* in vnum corpus coaluerint, sed *inter se* quoque societatem æqualem (y) constituent.

§. II. Hæc societas æqualis inter subditos ante imperium imbecillis fuit, sed vires suscipit ex imperio eidem accedente. (z)

§. III. Proinde imperium superueniens non sustulit *unionem illam æqualem* inter ciues, sed potius firmavit, (a) cum absque imperio illa conseruari haud potuerit.

§. IV.

(y) Faciunt subditi vnum corpus cum imperante, & hætenus societas summe inæqualis est, & ex natura sua *inaequalem obligationem & iura* producit. Deinde inter se, non habito respectu ad imperantem, æqualem societatem colunt, id quod ex *genesis rerumpubl.* earumque *nexu* conspicuum, & *lib. I. c. 2. P. Spec.* demonstratum est: antequam enim cætus se vnus voluntati subiiciat, inter se *nexu æquali* coherere debet, qui *nexus per imperium* accedens non absorbetur, sed firmatur, constringitur, augetur.

(z) Actum est supra de huiusmodi vnionibus earumque defectibus, ex imbecillitate naturali deductis.

(a) De hoc itidem plenius actum supra. c. 2. Patet exinde, quod *subditorum* inter se fit longe diuersa ratio, ac *extraneorum*, qui in eandem societatem civilem non

§. IV. Et quidem manente eodem nexu, censetur adhuc eadem societas esse, quæ olim fuit, (b) licet mutata personæ sint.

§. V. Cum vero subditi, vni imperio subiecti, non semper vno contineantur loco, hinc inde nascuntur plures subditorum *speciales societates*, [c] quæ inter se quoque separatas rationes habent.

§. VI.

sunt suscepti. His non æque ad defensionem obligantur, ac sibi met ipsis. Qui *ἀνεμίχην* exercuerunt, in alios, non in semet ipsos illam iure fundatam esse credere. Non possunt denegare iura conciuibus, quibus in communi fruuntur, bene extraneis, quibuscum talis peculiaris societas non est inita. Hinc quod ciues extraneis præferantur, habet rationem. Olim apud Romanos, peregrini in totum a *communione iuris Romani* excludebantur, saluis iuribus naturalibus & Gentium. Nec proselyti iuris Hebræorum participes erant, quin omne commercium iudæis cum incircumcisis erat interdictum, quo conciuem priuare non poterant. Hinc Antiochi amici Iudæos accusabant, *solos ex omnibus populis insociabiles esse extraneis, ita ut ceteros pro hostibus ducant, cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos alius velit*. In hoc tamen Iudæi leges naturæ minime obseruabant, cum per talem societatem peculiarem non tollatur vinculum humani generis.

(b) Ita ex his principiis philosophatur Ictus in l. 76. de iudic. l. 7. in f. quod cuiusque vni. nem. id quod omnibus collegiis æqualibus commune est, consequenter quoque omnia iura, priuilegia & obligationes ducant.

(c) Ab initio quidem singuli costus in vno loco collecti suum

§. VI. Et quia plerumque status subditorum diuersus est, diuersa quoque iura inter se quodammodo habent, (d) quatenus status diuersus

suum peculiarem imperantem habuere, sed mox vni plures subiecti sunt. Inde originem traxerunt *provinciæ, vrbes, pagi, vici*, qui cœtus singuli inter se peculiarem constituunt *vniversitatem*, vti vocantur in iure R., & peculiaria iura inter se habent. Agunt inter se ad instar singulorum. Possident bona in commune, quin omnia, quæ de collegiis dicta sunt supra, his applicari possunt. Vnde respectu summi imperantis ad instar *privatorum* sunt, quod recte obseruarunt Icti Romani, qui ciuitates imperio Romanæ subiectas *privatorum* instar esse iudicarunt, vnde *iura reipublicæ propria* sibi vindicare nequeant, sed tantum *iura collegiorum*. Sic ius fisci haud exercent, nec quæ priuilegia illi data sunt, sibi vindicant, quæ bona ad ciuitatem, pagum vel vicum spectant, sunt in eius patrimonio, nec confundenda cum bonis reipublicæ, de quibus *c. ult. lib. 2.* actum est. Sunt tamen suo modo *publica*, quatenus imperanti plus iuris in illa competit, quam in singulorum patrimonium, cum eius interfit, hæc bona vniversitatibus perpetuo conseruari & bene administrari. Plura sunt permissa singulis in res proprias, quam vniversitati in res suas &c.

- (d) Ciues quidem inter se in *statu* conueniunt, quod sint subditi; quia tamen subiectionis dantur diuersi gradus, inde etiam maior libertas quibusdam in reipublica competere potest, quæ aliis denegatur, prout *cap. antec.* dictum. Interim hoc certum est, eo firmius cõherere corpus ciuile, quo minus inæqualitate libertatis inter se differunt. Dat hæc ansam ad inuidiam, hæc discordiam operatur, & mutua odia alit, dum qui maiori libertate in republ. pollent, facile quoddam imperium in plebem sibi arrogant. Ser-

uius

Qq 2

uius Tullius apud Dion. Halicarnass. lib. IV. ait: *pre-*
cipue decreuit ius civium aequare, ut omnes inter se pari
& a quo iure in iudiciis certare possint. Hoc ipsum, ut
 fieri solet, ægre tulerunt patricii: nam idem alibi
 ait: *communis omnium dolor est, quia ex legibus vivere*
assuescent, pari iure vobiscum disceptantes, nec quod iam
faciunt, pauperibus tanquam mancipiis abutentes. Un-
 de tot discordiæ in Rom. republica, quam ex patrici-
 orum studio suppressendi plebem? quæ æquo iure
 cum illis frui volebat, quod in plurimis plebi de-
 negabatur. Nata est inæqualitas subditorum ex vi-
 tio reipublicæ, & ita ex eodem vitio iura inæqua-
 lia orta sunt. Monuit iam suo tempore Cicero lib.
 2. de oratore p. 180. lit. e. sit erga, ait, *in iure civili fi-*
nis hic legitima atque usitata in rebus causisque civium
aequalitatis conservatio. At in omnibus rebus publicis
 fere euenit, ut qui vel diuitiis abundant, vel quibus
 simul reipublicæ administratio committi solet, ab al-
 iis infimæ fortis subditis & iurium inæqualitate &
 conditione distinguantur. Sic Romulus populum
 undique collectum more iam vñtato statim diuisit
 in plebeios & patricios. Inter hoc connumerabantur
 genere & virtute celebres & opibus abundantes, & penes
 quos simul erat reipublica administratio, ut ait Dion.
 Halicarn. lib. 2. Hac distinctione facta statim quo-
 que constituit, ut patricii sacra curarent, & magistra-
 tus gererent, & ius dicerent, & secum rempublicam ad-
 ministrarent, & urbana munia assidue obirent: plebei
 vero horum quidem negotiorum essent immunes, sed agros
 colerent, pecus alerent, & artes quæstuosas exercebant.
 Eodem modo Theseus Atheniensem rempubl. ita ad-
 ornasse legitur apud Plutarch. in eius vita f. 11. aien-
 tem: *Primus discreuit seorsim patricios, agricolas & opi-*
fices. Patriciis curam sacrorum & magistratuum ex or-
dine suo dandorum permisit ius, legumque disciplinam &
interpretationem, quid ius fas esset. De cetero cives ad-
æquavit, quod dignitate patricii, utilitate agricola, arti-
fices

sus hoc postulat, in cæteris æquali inter se iure fruuntur. (e)

§. VI. Ut vero iura priuatorum primario ad ius publicum vniuersale non spectent, cum subditi tantum eis inter se fruuntur,

feces numero viderentur præcellere. At vero hæc prima distinctio sicuti in aliis ciuitatibus, ita quoque in republica Romana perpetuas aluit lites. Ipse Dion. Halicarn. cit. l. hoc non dissimulat de aliis ciuitatibus dum aut humiliores a potentioribus contemniuntur, aut viles & egeni excellentioribus inuident. Atque ex hac diuersitate subditorum primo orta distinctio inter nobiles & ignobiles. Interim dum in huiusmodi diuersam conditionem subditi se coniectos vident, singuli sua sorte contenti sint, necesse est: est enim respublica quodammodo corpori humana similis. Vtrumque est compositum & constat ex multis partibus, quarum singula nec eandem vna habent, nec usus pares exhibent. nam in republica vnaqueque gens proprium aliquem reipubl. vsu præbet, vt: membra corpori. Alii enim agros colunt, alii pro ipsis pugnant cum hostibus, alii mercatoriam exercentes multa commoda reip. ex mari afferunt, alii necessarias artes exercent. Dion. Halicarnass. lib. VII. Si igitur membra propter diuersa studia, conditionem, & iura inter se dissentire, & omnia vnum ideraque munus & officium obire velent, non posset non præsentem interitum sibi attrahere.

(e) Status diuersus subditorum tantum quandam diuersitatem iurium inducit, quæ scilicet ex peculiari illo statu permanant; dantur præterea alia iura infinita, quæ nullum respectum ad statum peculiarem, quò distinguuntur, habent, in quibus æquali iure fruuntur. Sic nobiles in contractibus & commerciis communibus non plus iuris sibi vindicare possunt, quam ignobiles &c.

antur, pleraque tamen ex statu civili diuersam fortiuntur indolem, (f) & quodammodo alterantur, vt in hoc statu non eodem modo amplius exerceri possint, ac quidem in statu naturali.

§. VIII. Incipiam a matrimonio tanquam seminario reipublicæ, propter quod reip. interest, vt matrimonium sit constans & bene ordinata societas, (g) nec promiscuæ cohabitationes tolerentur.

§. IX.

(f) Extra statum civilem actiones singulorum ad propriam & peculiarem diriguntur vtilitatem, quæ in statu civili ad reip. salutem & ordinem compositæ esse debent. Quod præclare Pericles apud Thucydidem *lib. II. n. 138.* ita demonstrat: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse civitatem, quæ tota recte se habet, quam si qua priuatis floreat vtilitatibus, ipsa autem vniuersim laboret. Qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen euersa, pereat Et ipse necesse est. Contra vero etiam si quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis seruetur. Quare cum ciuitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item, quid est, cur non vniuersim ipsi consulere ipsamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti iactura rei familiaris salutem proditis reipublicæ.* Vnde propter statum civilem in iuribus subditorum priuatis quædam necessaria mutatio inducitur, quæ hic non prætereunda. Quæ vero vtrique statui communia sunt, omittenda sunt, quos limites Huberus plane non obseruauit.

(g) Equidem *regule honestatis* id quoque in statu naturali docent, aut *ius natura* non præcise præcipit, hanc societa-

§. IX. Neque etiam ius naturæ præcisè potestatem marito in vxorem concedit, (h) cum finis huius consuetudinis absque imperio huiusmodi obtineri possit; Ast in ciuili statu cum ordinata matrimonia esse debeant, hoc ipsum

cietatem debere esse perpetuam, & ita in statu naturali vel ad breue tempus hæc consuetudo contrahi potuisset. Ast in statu ciuili ordo reipublicæ aliud postulat, & quod in statu naturali regulæ honestatis exigunt, in ciuili quoque ratio ciuilis postulat, ne promiscui concubitus tolerentur, cum ex hac inordinata consuetudine non possit non ratio reip. periclitari. Unde in omnibus rebuspubl. matrimonia ordinata requiruntur, quæ constans & perpetuum vinculum postulant, saltem vt non facile disruptatur. vid. Dion. Halicarnass. lib. II.

(h) Hoc etiam agnoscit Pufendorf. lib. 6. c. 1. §. 11. cum per se ex natura societatis coniugalis hoc imperium non suar. Equidem Hieronymus relatus in c. 15. C. 25. q. 5. ad ius naturæ prouocat, asserens, quod etiam gentiles femine viris suis seruiant, communi lege natura. & in c. 12. C. 33. q. 5. ait: est ordo naturalis in hominibus, vt seruiant femina viris, filii parentibus, quia nulla iniuria est, vt maior seruiat minori. Ast vero nec ego nego, imperium hoc in naturali ratione fundatum esse, maxime in ciuitatibus, in quibus matrimonia potissimum ita instituenda, vt reipubl. ciuib. repleatur, & familia quæuis fortunæ bonis abundet, quæ necessitatibus reipublicæ succurri possit, quem in finem in familiis singulis imperium quoddam requiritur; Ast extra rationes hæc ciuiles necessitatem naturalem non deprehendo, nec in statu naturali femina cogi potuit, vt mariti imperium subiret, quippe quæ sui iuris fuit. Dicunt, imperium hoc esse ex iure diuino pos-

ipsum vero sine aliquo imperio obtineri haud posfit, marito illud, quod conuenientius est, (i) concedi debuit.

§. X. Exinde quoque quædam prerogatiua imperii paterni (k) in liberos nascitur.

§. XI.

tuo, & iam obtinuisse ante conditas ciuitates Gen. III. 16. 1 Tim. II. 12. seqq. Ast Deus tantum prædixit feminae mala futura, quæ subire necesse haberet, inter quæ etiam fore dicebat *subiectionem*, quæis homines carere potuissent, si in statu integritatis mansissent. Paulus vero non loquitur de origine imperii maritalis, sed tantum prohibet, ne vxor marito imperet, si aliquod imperium adesse debeat, vt in statu civili requiritur, quin tunc potius conuenientius esse, ait, vt maritus imperet, vt in thesi dixi.

(i) Etiam Hobbes *de cive c. IX. §. 5.* inter statum naturalem & civilem distinguit, & imperium maritale huic recte adscribit. cum itaque status civilis imperium aliquod in familia postulet, cui illud ex naturali ratione deferendum? masculo an feminae? Illi sine dubio, cum etiam per masculos integrum corpus reipubl. simul sustineatur, conseruetur & defendatur, vnde masculorum est, omnia ita domi instruere, quo reipubl. bene fit. Equidem Arrianus *2. H. Alex. M. c. 7.* ait: *receptam solitumque in Asia iam inde a Semiramis, etiam feminas imperium in viros exercere*, nec desunt exempla in Europa imperiorum muliebrum sat feliciter gestorum; ast de imperiis civilibus hic non loquor, & vero talia exempla irregularia sunt nec inde argumentum vniuersale ad domesticam societatem inferri potest.

(k) Vtrique parenti ius naturæ committit educationem infantis recens nati, & cum hæc absque imperio esse non possit, vtrique illud concedit, quatenus ad educationem

§. XI. Porro in statu civili officia humanitatis non raro transeunt in necessitatem, si illa vñibus reipubl. necessaria visa fuerint. Atq; hinc (I.) nascitur *necessitas suscipiendi tutelam* (I) impu-

ducationem necessarium est, & cum ad hanc tale imperium non sit necessarium, quod simul *ius vita & necis* in se contineat, dubito, an in statu naturali illud parentibus ex hoc imperio adscribi possit; interim si liberi hostilia quaedam in parentes machinati fuissent, omnia in eos licita fuissent, quæ in hostem. Cum vero in *statu civili* inter sit reipubl., liberos educari in spem patriæ, & pater in familia imperium habere debeat, etiam in ipsam uxorem, non potest non quoque prerogativam imperii habere in liberos præ liberorum matre. Quantum autem imperium esse debeat, determinat ut plurimum lex civilis.

- (I) Suscipere educationem liberorum alienorum est *officium pietatis*, & *humanitatis*, & in statu naturali cuius liberum est, cogi autem ad hoc nemo potest, cum officia pietatis coactionem in hoc statu non recipiant, cum singulis hoc incumbat, & ita alter ab altero id ipsum iure perfecto exigere non possit. Ast in statu civili sicuti omnes subditi sunt in tutela reipubl., ita multo magis hi, qui maiori tutela indigent, quales impuberes aliique, & hinc Ictus in l. 2. §. 1. ff. *ne de stat. defunct.* ad hanc rationem naturalem prouocat, aiens, quod impuberes sint in *tutela publica*. Cum itaque tutela harum personarum ad rempubl. spectet, ab imperante vero commode expediri non possit, illam subditis recte imponit, ad exemplum ceterorum munerum publicorum, quo intuitu recte Romani tutelam dixerunt esse *munus publicum*, & ita imperans est *supremus tutor*, qui inhabiles ex officio remouet, & quos habiliores iudicat, substituit.

Qq 5

(m) Sunt

impuberum, aliorumque, qui se ipsos regere non possunt.

§. XII. Præterea (II.) pauperes, languidi & debilitati sunt alendi a republica, (m) & consequenter singuli ad hoc officium pietatis aliquid conferre debent.

§. XIII. In contractibus ineundis, (III.) quibus res inuicem permutantur, ratio reipubl. postulat, ut pretia rerum non ex cuiusvis arbitrio, sed communi (n) determinantur.

§. XIV.

(m) Sunt hi eodem sensu in tutela publica, quo impuberes. Dare elemosynas est res misericordiae; sed in statu civili conuerti potest in necessitatem, si ditiores nimis obdurati sint. *Hac benignitas, ait Cicero lib. 2. de offic. reipubl. utilis est, reddim e seruitute captos, locupletari tenuiores.* Apud Græcos lex erat: *mutilati in bello, publice aluntor.* Plutarchi: *in Solon.* Nam ut ait Arist. 1. *Polis. 10. aliquo modo est eius, qui ciuitati præest, & eius, qui rem domesticam administrat; etiam bonæ valetudinis suorum curam habere.* De Thebanis *Alianus lib. 2. c. 7. hæc refert: lex hæc Thebanorum reuerentissime & humanissime posita est, ne cui Thebanis liceat exponere infantem, neque in solitudinem abiicere; capitis supplicio constituto. Verum si extrema mendicitate pater labores, siue mas sit, siue femina infans, iubet lex, eum statim a materno partu ad magistratum cum ipsis fasciis afferre: qui acceptum alitui tradit leui pretio, cum quo pactum & condiciones intercedunt, bona frate infantem aliat, & aditum seruis vel serua loco habeat, sic ut pro mercede educationis operas eius accipiat.*

(n) In statu naturali quilibet est rerum suarum arbiter, quilibet pretium rebus suis statuere potest, ut alter non possit conqueri de læsione, cum res per se pretium

§. XIV. Non eadem quoque potestas de rebus suis disponendi (o) singulis permiffa est in ftatu ciuili, quæ obtinuit in ftatu naturali.

§. XV. Imo in genere omnia iura fubditorum inter fe funt faluti reipublicæ fubordinata, & imperantis difpofitioni (p) fubfunt.

§. XVI.

tium non habeant, fed ex hominum affectione confequantur. Aft in ftatu ciuili vnio peculiaris inter fubditos poftulat, vt finguli fe accommodent ad iudicium maioris partis in reipublica, vt res fuas haud maioris æftiment, quam communiter æftimari folent. Quod maxime tunc attendendum, fi quis æftimationem rei vel damni inire, vel alias pretium petere debeat. Et hoc eft, quod vocant *iufum pretium*. Aft fi contra-hentes ipfimet pretium definiuerint, maior & laxior adhuc eft libertas in pretio definiendo, modo dolus abfit, vt neuter facile de læfione conqueri poffit. Optime Seneca *lib. VI. de benef. c. 15.* *Quædam, inquit, pluris funt, quam veniunt, & ob hoc mihi aliquid extra pro illis, quamuis emta funt, debes. Primum quid intereft, quanti funt, cum de pretio inter ementem & vendentem conuenerit? Deinde non veniit illud, fuo pretio fed tuo. Pluris eft, inquit, quam veniit. Sed pluris venire non potuit. Pretium autem cuiusque rei pro tempore eft. Cum bene ifta laudaueris, tanti funt, quanto pluris venire non poffunt. Præterea nihil venditori debet, qui bene emit. Conf. Illuftr. Thomafius de *aquit. cerebr. l. 2. C. de refc. vend. t. II. §. 29.**

(o) In ftatu ciuili obtinet regula: *expedit reipublica, ne quis re fuamale ftatur*, manet quidem adhuc quiuis rerum fuarum arbiter, fed non quoad vsum reipubl. noticiuum. Inde olim apud Romanos profluxit ius declarandi prodigos.

(p) Pacta, contractus, transactiones & quævis alia negotia

§. XVI. Porro defensio sui ipsius iure naturæ singulis permessa est, tam in *naturali* quam *civilis* statu; sed in hoc nemini tam laxum spatium (q) indulgetur, vti quidem in illo.

§. XVII.

tiæ inter subditos possunt celebrari, & hactenus robur habent, quatenus ab imperante non reprobantur, ex ratione reipubl. Aiunt, *principem non posse tollere ius questum subditorum. Adde, sine iusta causa.* Atque hæc semper supponitur, si ratio reipublicæ resistat pactis conuentis, de quo imperans vnice iudicat. In casu *publicæ inopiæ* creditores ius suum nimis acerbè & amare persequi nec possunt nec debent. Quædam imperans ad debitorum leuamen iuste remittit, imò ad aliquod tempus suspendit exactiones debitorum. Inde nata sunt rescripta *monitoria.* Ad seditionem in republica Romana sedandam senatus plebi debita remittere debuit. Suetonius *lib. I. c. 49.* refert, Iulium Cæsarem dictatorem tulisse legem occasione belli civilis, per quod multi ciues ad incitas erant redacti, vt creditoribus satisfacerent, æstimatione possessionum, quantæ illæ ante bellum erant comparatæ, fœnus vero omne in vniuersum remitteretur, numerato de sorte deducto. Qua ratione quarta fere pars deperibat. Similis lex lata fuit, dicta Licinia apud Liuium *lib. VI. c. 38.* Eodem modo & iuramenta subditorum relaxare imperans potest, vt non habeant effectum civilem agendi, Grot. *lib. II. c. 13. §. 20.* Generatim Cicero *lib. II. de LL.* huc respicit: *Respubl. nomen vniuersæ ciuitatis est, pro qua mori, & totos nos dare, & omnia nostra ponere & consecrare debemus.*

(q) In statu naturali qui se hostem mihi profitetur, & rupto fœdere humani generis, vt Florus de latronibus loquitur, quæuis mala mihi intentat, non tantum *illatam*, repellere, sed etiam *imminentem* præoccupare
fas

§. XVII. Et denique libertas subditorum in quibuscunque negotiis restricta (r) est ad salutem reipublicæ, quæ illimitata est in statu naturali.

CAP. IV.

De

Iuribus subditorum vacante imperio.

§. I.

QUO magis iura subditorum, *stante imperio*, intuitu regiminis publici quiescunt; ita, *eo vacante*, eo plenius sese exerunt, cum deficiat illud vinculum, (s) quo antea constringebantur.

§. II.

fas est. Sed in statu civili defensio quasi in puncto consistit, si iudicis copia deficiat, adeoque eius auxilio utendum est, si tantum vis e longinquo imminet, & tantum priuata vindicta licita est, si quis aliter se suamque vitam defendere nequit. Porro in statu naturali non tantum *presentem* vim depellere, sed etiam *in futurum* mihi securitatem procurare possum, & ita defensio non censetur finita, si vel maxime vis præfens feliciter fracta & depulsa sit; ast in statu civili securitas in futurum non a vindicta priuata, sed a magistratus ope & autoritate est petenda &c. vid. Pufendorff *lib. II. de iure nat. & gent. c. 5. §. 3. seqq.*

- (r) De hac restrictione aliquoties supra iam actum est, ut non necesse sit, illud denuo hic repetere.
- (s) Per imperium in vnum vel plures collatum desinunt velle singuli intuitu eorum, quæ ad summa rerum spectant, cum quoad hæc voluntatem suam in princi-

pis

§. II. Non loquor autem de *totali interitu rei publicæ*, (t) quo accidente, nullum civile vinculum

pis voluntatem contulerunt, prout fufius hætenus dictum eft. Vacante imperio res quodammodo redit ad fua primordia, finguli regulariter, vel qui tanquam proceres fingulos repræfentant, libertatem primariam *quodammodo* recipiunt, & ad voluntatem priſtinam redeunt, ex quo neceſſario maior libertas iis competit. Verum cum variis modis vacare poſſit imperium, & præterea non vniformis fit ratio rerum publicarum, diſtincte de his iuribus edifferendum eſt.

- (t) Mors ciuitatum oritur ex *difſolutione vñionis*, quæ *ſpiritum & vitam* earum conſtituit, qua ſublata diſſociata multitudo inde oritur. Quamdiu vinculum quoddam inter homines in ſocietate civili olim coniunctos remanet, tam diu ciuitas quodammodo durat, licet fedes antiquas relinquant, vti ex migrationibus variis populorum conſtat. De Heluetiis refert Cæſar *lib. I. de bell. gall. c. 5.* quod oppida omnia ſua numero ad duodecim, vicos ad quadringentos & reliqua priuata ædificia incenderint, frumentumque omne, præterquam quod ſecum portaturi erant, combuſſerint, & *damnum reditionis ſpe ſublata paratiores ad omnia pericula ſub-eunda eſſent.* Hi licet fedes ſuas reliquerint, co hæferunt tamen ſuo modo, & vinculo quodam civili fuerunt conglutinati. Aſt ſi aratrum ciuitati inducitur, id quod Carthagini contigit, ſi diſpergitur vndique populus, *moritur* ciuitas, cum vitam ſuam, qua co hæſit, amittat, & ſic quoque iura ſua ſimul habere deſinit, vt philoſophatur I Ctus in *l. 21. ff. quib. mod. vsusfr. amitt.* Tale factum habuit reſpublica iudaica ex iuſtiſſimo DEI iudicio, quæ antea tam celebris, & ab ipſo Deo ſapienter adornata erat, vt in hunc vsq; diem iudæi diſperſi totū peruagentur orbem. Cauſæ

cūlum inter conciuēs remanet, & consequenter iura reip. in totum expirant. (u)

§. III. Quodsi ergo, qui supersunt ex ruinis prioris reipublicæ, in societatem ciuilem de nouo consentiant, (uu) noua inde emergit respubli-

Causæ huius mortis ciuitatē sunt variz, inprimis vero ipsa discordia subditorum hic nominanda est, quæ vnionem tollit. Nulla enim domus tam stabilis, nulla ciuitas tam firma, que non odiis & dissidiis funditus possit eueri, vt ait Cic. de Harusp. respons.

(u) Extincta reipublica, extinguī quoque iura eius necesse est, siue totus populus excindatur, siue in seruitutem publicam deducatur, vti Iudæis fecit Salmanasser Rex Assyriorum 2. Reg. 17. Vbi Albani a Romanis deficerent, funditus vrbs eorum diruta, & omnes exire iussi & Romam traducti sunt. Sic Roma creuit ex Alba ruinis, vt ait Liuius lib. I, c. 29. ipse autem Albanus populus desinit ciuitatem propriam constituere, & propria iura amisit. Capua, postquam in bello cum Hannibale a Romanis esset recuperata, idem fere fatum habuisset, ni consiliū mutatum esset. Principes senatus interfecti sunt, & nobiles trecenti alio modo perierunt. De vrbe quoque reliqua consultatio fuit: (sunt verba Liuii lib. XXV, c. 16.) quibusdam delendam censentibus, prauā, propinquā, inimicā. Ceterum præsens vtilitas vicit. Ipsa interim reipublica in se destructa fuit, vti addit Liuius: Ceterum habitari tantum, tanquam vrbem, Capuam, frequentarique placuit: corpus nullum ciuitatis, nec senatus, nec plebis conciliū, nec magistratus esse sine consilio publico, sine imperio multitudinem, nullius rei inter se sociam ad consensum inhabilem fore. Præfectum ad iura reddenda ab Roma quotannis missuros.

(uu) Rarissime quidem hoc contingit, cum destructa reipublica

publica, a priori in totum diuersa, & ita non antiquo iure, sed eo, quo conglutinata est, gaudet.

§. IV. Diuersa est ratio *vacantis imperii*, ubi corpus ciuile non dissociatur, sed præsens imperium tantum exstinguitur, salua ciuitate. (x)

§. V

publica populus in seruitutem publicam, deduci exemplo iudæorum, vel alias dispergi solet. Interim non desunt exempla, ex ruinis antiquæ reipubl. natam esse nouam rempubl. Sic ex ruinis Ilii, ab Achæis capti & funditus deleti, Troianos nouum regnum in Italia condidisse aiunt, si vera est fabula, de qua plenius edisserit Dion. Halicarn. *lib. 1.*

- (x) Inde *interregnum*, in quo non totalis *anæxia* apprehenditur, cum status ciuitatis quandam speciem Democratiz constituat: interim tamen illud pactum, quo se alteri subiecerunt, suamque voluntatem in alterius contulerunt, solutum est, vt tamen, quia inter se adhuc corpus manent, conuenire, & de summis rerum deliberare possint. Bene Houtuyn in *Polit. gen. §. 100. n. 8.* *Manent primæ ante instituta imperia obligationes, quæ & ipsa vim pacti habent. Manente & populo, vt conueniendi de nouo rege vel alia forma erigenda iure, sic in eo conuentu interim per se negotia publica curandi: tacite enim placuisse populi vniuersi ad modum democratiz cura censeri debet, donec de alia forma expresse conuenierit.* Si magistratus interim creatus sit, vti *interreges* apud Romanos erant, donec Rex crearetur, ciuitas magis quidem coheret, sed quia imperium tantum est temporarium, populo nihilominus saluum est ius constituendi nouum imperantem, vt constat de interregno primo Romanorum. Defuncto Romulo interrex creatus est, sed nihilominus *patres populo ad concionem tributim & curiatim conue-*

§. V. Vacante ita imperio, status ciuitatis ad democratiam (y) vergere videtur, vtut pri-
stino imperio extincto, imperfecta, laxa &
imbecillis vnio, (z) quæ inter subditos est, e-
uadat.

§. VI.

*conuocato ipsi de reipubl. forma consultare permiserunt, utrum regi, an magistratibus annuis reip. administratio-
nem committere vellet &c. Dion. Halicarn. lib. II. Non enim interreges proprio, sed magis vicario iure admi-
nistrant, iure penes totam rempublicam residente, cui rationibus reddendis obnoxii sunt, nisi forsitan in-
terrex antea lege publica generaliter sit constitutus.*

(y) Antequam imperium vni deferretur expresso vel taci-
to consensu, vnio quædam inter ipsos, qui ciuita-
tem constituunt, præcedere debuit, vti *lib. 1. c. 2. P. Spec.* dictum est, quæ vnio etsi ab initio democrati-
am hæud constituerit, vti contra Huberum *cit. l. eui-*
ctum est, interregni tamen tempore, vbi res ad pri-
mum statum reduci videtur, aliud dicendum vide-
tur. Ratio differentiæ hæc est: antequam respubli-
ca constituitur, multitudo, ex qua nascitur, sine vilo
in se imperio est, & in statu naturali viuunt: vbi
autem semel in rempublicam transit, & imperium
præ statu naturali voluit, perfectius inter se conglu-
tinata est, nec, vacante forsitan imperio, dissociari a-
nimum habere videtur, quin potius cum ab initio
rempublicam constituit, in statu ciuili perseveratura
credi debet: inde, præsertim imperio extincto, sum-
ma potestas, quæ semel placuit, ad populum, vel
qui illum repræsentant, redit, & ita manet reipubli-
cæ ratio, siue ad democratiam, vt in primo casu,
siue ad aristocraticam, vt in altero, redeat.

(z) Hoc tunc contingit, quando ad vniuersum populum
summa rerum redit, & quidem ideo, quia Democra-
tia per se satis turbida & intuta est, nisi pactis per-

Rr

spicius

§. VI. Et ita in potestate populi est, imperium cuicunque deferendi, vel formam imperii immutandi. (a)

§. VII. Hinc populus non obstringitur testamento defuncti, quo successor declaratus est, quod sicuti per se inter gentes effectum iuris

spicuis suo modo temperata fuerit, quæ hoc casu deficere solent. Vnde tot mala interregnum nascuntur, vt fere crederes, in statum naturalem rempublicam rediisse, ceu diuturnum Germaniæ interregnum docet.

- (a) Romulo extincto, patres populo ad concionem tributim & curiatim conuocato, ipsi de reipublicæ forma consultare permissuerunt, vtrum regi, an magistratibus annuis reipublicæ administrationem vellet committere, vt refert Dion. Halicarn. lib. II. Perinde autem est siue totus populus de eo deliberet, & aliquid certi constituat, siue negotium certis personis committat, cum ita ex harum institutis & factis obligentur, quemadmodum fecisse legitur populus R. cit. l. Populus tamen, ait Dionysius, eam optionem sibi non vindicauit, sed eius rei cognitionem ad senatum reiecit, lubenter admissurus, vtrum reipubl. administranda genus illi approbassent, & in eo acquieturus. Illis vero omnibus visum est regem creare &c. Similis deliberatio instituta fuisse legitur apud eundem lib. IV. regibus eiectis, quo ipso imperium vacare incipiebat. Primo disputatum fuit de iure indicendi comitia. Hoc Brutus tanquam tribunus Celerum sibi vindicauit. Deinde deliberatum est, quisnam magistratus post exactos reges vrbis imperium sit habiturus, & quæ sit futura forma reipublica. Tandem placuit consilium de tradendo duobus viris imperio, & quidem temporario, quod deinceps ab vniuerso populo approbatum est.

(b) Car-

iuris (b) non habet: ita multo minus valere potest

(b) Cardinalis quaestio est: an testandi facultas tantum fit ex iure positivo, an vero etiam ex iure naturali. Si illud asserimus, testaments inter gentes, quae solo reguntur iure naturae, effectum nullum habent, cum ad quod quis ius nullum habuit, effectum iuris producere non possit: Si vero hoc defendimus, etiam testaments principum vigorem obtinebunt. Cum vero illustris Cocceius *diff. de testam. princ.* & ill. Thomafius *diff. de orig. success. testam.*, in hac iuris naturae disciplina facile principes, satis iam demonstrarunt, testaments factionem, seu, ius testaments ordinandi non esse ex iure naturae, sed ex iure mere positivo, thesin hanc pluribus exornare nolo. Res huc redit: testaments est dispositio vnus solitaria, ergo iure naturae adhuc imperfecta & inualida; cum hoc iure ius perfectum in alterum transferri demum possit *striusque consensu concurrente*; cum ideo actus reuocari & impugnari non possit, quia alter dispositionem seu promissum accepit, ex qua acceptione ius perfectum natum est. Porro dominium hoc natura sua infert, vt, quamdiu viuit dominus, ius suum in alterum transferre possit: at vero, vt quis dominium in alterum transferat eo tempore, quo nullum ius amplius habet, ratio iuris non patitur. Morte ius omne exspirat. Testaments autem non tribuit ius viuente domino, sed eo demum tempore, quo nullum ius habet. Neque obstat, quod ex antecedente voluntate tribuat ius, nam *voluntas haec antecedens confertur in id tempus, quo nullum ius amplius habet, nec transferre potest. Postumus antecedens aliquid velle, modo voluntas durare possit. Quod antecedens volumus, tunc effectum habet, si eo tempore, quo effectus sese exerere debet, adhuc ius habemus. Nemo rem suam in eum casum, quo sua non sit, promittit*

Rr 2

re passit

potest in præiudicium populi. (c)

§. VIII. Quod etiam dicendum est, si vel maxime *facultas alienandi* ipsi competat, sub qua testamenti factio non complectitur. (d)

§. IX.

re potest. Dubia reliqua resolvuntur in *alleg. Dissert.* Exempla testamentorum imperantium non deficiunt, sed hæc ius nec faciunt, nec arguunt. Fluit exinde, principes imperii nostri secundum solennia iuris R. testamenta condere debere. Id omnes concedunt, quod habeant ius testamenta condendi; si hoc, illud non ex *iure natura* habere possunt, sed ex *positivo*, quale est Romanum. E. secundum præscriptum legis positivæ testamenta quoque condere debent.

- (c) Voluntas imperantis est quidem voluntas reipubl. sed quamdiu velle potest, ut & de rebus, rempublicam concernentibus. Post mortem velle amplius nequit, & consequenter subditos obligare, ad successorem nominatum recipiendum. Tale testamentum in effectu nihil aliud est, quam nuda *commendatio*, quæ *necessitatem* non infert, sed *populi consensum* desiderat, ut effectum iuris consequatur. Unde quæ testamenta inter gentes valere, vel ex *approbatione* reipubl. seu populi, vel ex accedente *coactione*, cui resisti non potuit, effectum sortita sunt.
- (d) Id quidem Grotius de *I. B. & P. lib. II. c. 6. §. 6lt.* asserit, sed inuita ratione iuris. Alienatio est translatio iuris in alterum acceptantem, quæ hic deficit. Dum testamentum condit, nihil in alium transfert, nec post mortem transfert, cum velle amplius non possit, nec *ius transferendi* eo tempore amplius habeat. Vbi potuit transferre, noluit: vbi non potuit, ibi voluit; ergo frustra disposuit. Quando itaque imperans moritur, non alienato imperio, populus suæ potestatis fit, & pro lubitu sibi imperantem eligere potest.

(e) Su

§. IX. Quin si imperans imperium, se vi-
uente, in alterum transferret, imperium vaca-
re credendum est, cum talis translatio fit nul-
la. (e)

§. X.

(e) Supra Lib. I. c. III. §. 32. euictum est, sub imperio haud
comprehendi *ius alienandi* & consequenter imperan-
tes id habere *ordinarie* non possunt. Actus autem,
qui *facultate agendi* destitutus, est ipso iure nullus, &
subditi hoc ipso a vinculo obsequii liberati sunt.
Non ei, in quem alienatio facta, obligantur ad obe-
dientiam, quia voluntatem suam ei haud submiserunt,
absque qua submissione subiectio nulla oritur: nec
amplius priori suo imperanti obligantur, qui *alienan-
do* vinculum remisit, subditosque a se dimisit, quo
ipso fit, vt per indirectum sui iuris fiant. Equidem
contingere potest, vt alienatio subsistat, quod subditi
resistere & suo iure vti non possint; sed ita fere eo-
dem modo ad obedientiam obligantur, quo hi, qui
bello subiungantur, qui itidem coacti voluntatem sub-
mittere debent. vid. Houtuyn. *in polit. gen.* §. 98. Pro-
inde ad validitatem alienationis necessarius est subdi-
torum consensus, quippe de quorum præiudicio agi-
tur, quique sui iuris sunt, libertatemque consequun-
tur familia regnatrice extincta. Ceterum non idem
dicendum est, vbi subditi nunquam ad libertatem re-
dire queunt, sed, vacante imperio, ad dominum feu-
di imperium redit: hoc casu sufficit illius consensus,
ad quem respublica, vacante imperio, redire potest,
insuper habito populi consensu. Hæc ratio facit, vt
status imperii nostri, consensu imperatoris acceden-
te, alienare prouincias possint, cum, extincta familia,
territoria ad imperatorem deuoluantur, nec subditi sui
iuris fiant, & ita iis per alienationem nullum præiu-
diciu inferatur.

Rr 3

(f) Hoc

§. X. Nisi (l.) populus imperanti facultatem alienandi dedisset, vel *expresso* vel *tacite*, (f) aut conditio imperii (g) id ita postulet.

§. XI. Vel (II.) imperium familiz certæ delatum fuerit. Sic enim, quod ab antecessore nulliter alienatum est, a successoribus (h) recte reuocatur.

§. XII. Vacat autem principaliter imperium (I.) *per mortem imperantis*, ad cuius personam imperium restrictum fuit, id quod etiam in dubio

(f) Hoc tunc censetur factum, si præter *imperium* in se, etiam *proprietatem* rerum suarum in eum contulerunt, uti fecerunt *Ægyptii*, tempore annonæ, admodum *Ægyptum* prementis. Iosephus enim Pharaoni omnes agros subditorum coemit, quo factum, ut omnis terra *Ægypti* in proprietatem Regis redacta fuerit, ipsi vero subditi facti fuerint harum terrarum coloni. *Gen. XLVII.* Ut itaque alias in ipso imperio non contineatur alienatio, in rerum *proprietate* tamen comprehenditur.

(g) Si bello acquisitum sit imperium & ita inuitis subditis, alienari posse facilius crediderim. De *herili* id etiam affirmant, quod tamen dubium est, cum ex libero consensu constituentur, id quod praxis regnorum *herilium* affirmat.

(h) Hoc casu populus alienatus sui iuris non fit, cum ius imperii successoribus quæsitum sit, imo etsi vel maxime colla ei, in quem alienantur, submittere non teneantur, & hætenus sui iuris fiant, successoribus tamen suam obedientiam subtrahere non possunt, cum regnatrici familiz se semel submiserint, quo ipso omnibus, qui sunt de familia, ius regni quæsitum est.

(*) Id

dubio præsumi debet. (*) Hoc casu ipsa collatio imperii in alium fit per *electionem* populi, (i) vel cui hanc commisit. (k)

§. XIII.

(*) Id supra iam euietum est p. 224. seq. lit. z.

(i) Cum enim populus sui iuris factus & a priori vinculo liberatus sit, voluntatem suam cuiunque libere submittit. Ergo consensu eius opus, qui per *electionem* explicatur. Non autem *singulorum* consensum requirit ratio naturalis, sed *maioris partis*, ut in *democratia* fieri solet. Ante respublicas constitutas *singulorum* consensum requiri, facile concesserim, cum nemo alterius consensu adstringatur, ut in societatem civilem eat. vid. P. II. lib. 1. c. 2. §. 2. seqq. p. 159. At ubi semel in ciuitatem abierunt, vacante imperio, vel potius *sede*, *democratia* quædam oritur, ut supra §. V. dictum est, in qua, quæ expediuntur, consensu *maioris partis* expediuntur. Maior pars iudicari debet ex *presentibus*, qui absentes obligant, quibus imputatur, quod non comparuerint. *Electio* ipsa *libera* est, nisi *primordialiter* certo pacto determinata fuerit, veluti ratione *gentis*, *religionis* &c. quod tamen pactum intelligi debet sub clausula: *rebus sic stantibus*. Quid enim si populus extranea sacra receperit? salus publica, quæ suprema lex est, postulat, ut sacris suis addictum imperantem eligat. Cessante omni pacto vel lege fundamentali, *extraneum* etiam eligere potest. Post Romuli discessum, electores iudicarunt, *querendum aliquem extraneum, & neutrarum partium fautorem, ut hoc potissimum modo omnis seditionis materia tolleretur, eumque regem creandum*. Dion. Halicarnass. lib. II. Sic nulla lex imperii adest, quæ *electionem* imperatoris ad *Germanum* adstringeret.

(k) Romulo extincto, *populus* optionem sibi non vindicauit, sed eius rei cognitionem ad *senatum* reiecit, Dion.

*Halicarn. lib. II. Post Anci Marci mortem senatus denuo, cum populus ipsi permisisset, ut quam vellet, civitatis formam constitueret, in eadem manere statuit, & interreges creavit. Illi vero, convocata multitudine ad comitia, regem elegerunt L. Tarquinium. Id. lib. III. Permisit ergo populus senatui facultatem & de forma imperii cognoscendi, & eligendi imperantem. Sola electione commissa, non potuissent simul de forma decernere, cum commissio nihil ulterius tribuat, quam quod commissum est. Potest quoque ius eligendi perpetuo in quosdam transferri, uti in *Archi-Officiales imperii nostri* factum est, quo ipso populus arbitrium circa electionem a se abdicavit. Cessante hoc pacto ius eligendi nemo suo iure sibi vindicare potest. Insulsa fuit Iohannis XXII. constitutio, qua sibi electionem imperatoris vindicavit. In nostram, ait, & fratrum nostrorum deductum est notitiam, quod licet de iure sit liquidum & ab olim fuerit inconcussa servatum, quod, vacante imperio, sicut & nunc per obitum quondam Henrici Romanorum imperatoris vacasse dignoscitur, cum in illo ad secularem iudicem nequeat haberi recursus, ad summum pontificem, cui in persona beati Petri terreni simul & celestis imperii iura Deus ipse commisit, imperii predicti iurisdictio, regimen & dispositio devoluntur, & ea ipse (durante ipsius vacatione imperii) per se vel alium seu alios exercuisse noscitur in imperio memorato vid. c. vn. ne sede vac. in extrab. Ioh. XXII. Ita philosophari, est cum ratione insanire, & quia tot falsa, tot erronea in paucis hisce verbis continentur, non mirandum, quod hæc philosophia nullibi locum inuenire potuerit. Lædit ista omnium imperantium iura independentia, facitque Reges ipsos Pontificis ministros, vicarios vel procuratores. Similis philosophia rationi omni contraria fuit illius Monachi, cuius supra p. 593. mentio facta, quamque pictura ibidem exsculpta, expressit hoc versiculo:*

Rex ego sum regum, lex est mea maxima legum.

Te.

§. XIII. Quæ commissio non tantum *expressa* declaratione fieri potest, sed etiam *tacita*, concurrente obseruantia diuturna, & eorum acquiescentia, (1) qui alias ad electionem concurrere.

Te facio Regem &c. Olim non erat sic. Olim Pontifices profitebantur, se constitui & confirmari ab imperatoribus, quibus etiam rationem reddere debebant, si querelæ contra eos essent motæ, vti historiarum docent.

- (1) Iura etiam tacite remitti possunt per non-vsum & intermissionem accedente diuturnitate temporis, quæ maximum in moribus robur habet. Olim in electionibus imperatorum *suo modo* concurrerant omnes principes, voto primario electoribus, κατ' ἐξουσίαν sic dictis, concesso. Solebant principes reliqui nominare solenniter candidatum imperio præficiendum, quæ nominationem *prætationem* appellabant: subsequatur deinceps solennis electio, Archiofficialibus competens. Ita enim Albertus Stadenfis in Chronico ad ann. 1240. *Papa Gregorius insolentias imperatoris contra ecclesiam metuens principes super electione atterius sollicitauit, sed nihil profecit: quia quidam principum ei resistentes, non esse sui iuris imperatorem substituere, sed tantum electum a principibus coronare. Electio enim ad illos dignoscitur pertinere. Ex prætatione principum & consensu eligunt imperatorem Treuirrensis Mogontinus & Colonienfis. Palatinus eligit, quia dapifer est, Dux Saxonia, quia Marefcalcus & Margrauius de Brandenburg, quia Camerarius. Clarius rem totam adumbrat VVelbertus Capellanus Conradii III., adductus a Gewoldo de Septemuiratu c. VI. ubi ita: Martino Henrico rege, multi principes ex toto regno congregati sunt in Moguntinensi vrbe, ubi de electione noui regis magnus erat tractatus. Initio in magna curia*

Rr §

ria

currere olim poterant, qui ita in posterum a iure eligendi excluduntur, cum ad iura remissa haud detur regressus.

§. XIV. Modus eligendi specialis iure publico particulari determinatur, nec huc spectat, quo etiam qualitates personæ eligendæ (m) circumscribi solent.

§. XV.

ria collecti erant omnes, qui ibi fuerunt seculares ac spirituales principes, quorum plerique nude & simpliciter nominabant, quem optabant per alios eligi, & tamen ipsi non eligebant, quia non habebant voces suffragiorum realium. Cum igitur nominauerunt Lutherarium, dixerunt, huic prompti sumus obedire, si vos eum inthronizabitis in regnum, vestris annuentibus satis & beneplacito nulla discordia erit. Pauci autem spirituales & temporales primates examinantes personam Lutherarii & bellicosa facta & merita erga Christi seruos & vniuersam ecclesiam eum votiue elegerunt &c. Vtut vero ex his satis appareat, suo modo omnes principes electionibus imperatorum interfuisse, postea tamen pedetentim electio tota in vniuersum ad electores deuoluta est, omni deinceps prætaxatione, nominatione, & assensu cessante, quæ remissio nulla expressa declaratione facta legitur, sed ipsa intermissione & non-essu stabilita & patientia diuturna confirmata est.

(m) Veluti vtrum ex certa familia electio fieri debeat? qua ætate, quibus moribus & virtutibus eligendus præditus esse debeat? an extraneus admitti possit? Sane iure publico iudaico contrarium cautum legitur, quo Deus statuit, *ne populus Israel aliunde sibi regem eligere possit, quam ex fratribus suis i. e. ex gente Hebræa Deut. I. 7.* Ius publicum vniuersale nihil aliud requirit, quam vt talis eligatur, qui huic rei sufficere possit.

(n) In

§. XV. Sicuti vero in electione populus vel qui hunc repræsentant, libere consentiunt in delationem imperii, seque electo ex pacto submitunt; ita eodem pacto certas conditiones ei præscribere, (n) & sub illis demum ei imperium deferre possunt, ad quas seruandas iure naturæ obligatur.

§. XVI. Circa quas conditiones & pacta si dubium in interpretando occurrat, interpretatio non populo, sed imperanti indulgenda videtur, saltem per indirectum. (o)

§. XVII.

(n) In omni electione duo concurrunt: (1) *designatio personæ* (2) *delatio imperii personæ designatæ*; & ab eo subsequuta *acceptatio*. Hæc *delatio* & *acceptio* nihil aliud est quam pactum, seu duorum in idem placitum consensus. Quodcunque autem pure alicui deferri, & sub conditione potest. Neque obstat, quod populus imperanti nullas leges præscribere valeat, ut superiori, ut domino: nam quando populus sub certis conditionibus alicui defert imperium, nondum imperans est, cum pari paciscitur; acceptione autem facta, & conditionibus assensu confirmatis, ex postfacto imperium adipiscitur, nec propter imperium acceptum nexu antea conciliato soluitur, id quod Hobbes voluisse videtur, eo quod imperans populo obligari non possit, nam id quidem *lib. I. c. 5. satis præfixatum est.*

(o) Noui, grauissimas dubitandi rationes non deesse, quibus populo interpretatio concedenda videtur. Quid enim? nonne populus conditiones concepit, præscripsit, composuit? quilibet vero est verborum suorum interpres. Imperans simpliciter in verba concepta iurare coactus est, cum alia ratione imperium suscipere haud potuerit. Sed salua res est. Populus imperanti

§. XVII. Vbi vero imperium non *certa persone*, sed toti familiae primi imperantis, collatum est, (p) morte imperantis non vacat imperium, sed *successiani locus*, adeoque populus ad libertatem non redit.

§. XVIII.

peranti detulit imperium summum in se: quicquid ergo non clarissimo pacto excepit, id libere imperans agere potest. In conditionibus suam peculiarem, quaesivit utilitatem, & ita si verba sint dubia & obscura, contra se interpretationem admittere & pati debet, in cuius potestate fuit, clarius loqui. Semper enim interpretatio contra eum faciendâ, qui clarius loqui debuisset, qualis est ille, qui peculiarem & extraordinariam quaesivit sibi utilitatem. Hæc regula non est iuris Romani inuentum: fundata est in ipsa ratione naturali. Dum itaque in dubio contra populum interpretatio faciendâ, per indirectum inde euenit, vt interpretatio imperantis præualere debeat.

- (p) Successio a populi voluntate *expressa vel tacita* dependet in *libera imperii delatione*, quia cum imperantem sibi constituit, designare etiam potest, vtrum tantum eius *personæ*, an *integra familiae* imperium deferatur. In Theocratia iudaica quidem ex Dei arbitrio hoc vnice dependebat, cum Deus iudæis ab initio quoque regem daret, & successionem demum in Dauide stabiliret, quocirca ex populi consensu hæc successio non dependebat, vti in aliis rebus publicis voluntate populi constitutis. Hac ratione *electiua* imperia in successiua mutari possunt, si populus *ipso facto* consentiat in successionem, liberos imperantis sine noua electione sponte admittat, & ita successioni locum relinquat. Quæ *iure belli* acquiruntur imperia, non ita dependent ex voluntate populi, quam quæ ab initio libera voluntate delata fuere. Vnde fit plerumque,

§. XVIII. Ratio succedendi iure naturali non est determinata, (q) & proinde ex voluntate populi expressa vel *presumpta* (r) diiudicanda, quatenus libera voluntate imperium familiz delatum est: si bello subactus populus in imperium

rumque, ut victor ius successionis constituat, adornetque, & populus subactus sicuti in imperium, ita quoque in hanc conditionem imperandi consentire debeat.

(q) Quæ rationes adducuntur pro successione ex iure naturæ adornanda, magis *suasoria* sunt, quam *preceptiva*, & plerumque tantum ostendunt, quid expediat & decorum sit in successione, non quid necessario fieri debeat. Et hoc eo magis in successione hac, de qua quæritur, admitti debet, ubi simulabilitas singularis in successore adesse debet. Vtut itaque ex moribus gentium successio ad liberos deuoluatur, non tamen desunt rationes, quæ quandoque suadere possunt, ut potius fratri defuncti, quam eius filio deferatur imperium, si forsitan hic infans sit, frater vero ad imperandum aptissimus. Hoc casu æque prægnantes & suasoriæ rationes adsunt pro fratre quam filio defuncti: utrobique dubitandi rationes occurrunt, quæ ratione iuris adæquata vix dissolui possunt. Ergo aliunde tales quæstiones discutiendæ sunt.

(r) Raro contingere solet, ut lege fundamentali expressa populus in delatione imperii successionis rationem determinet, ergo plerumque recurrendum ad voluntatem præsumptam, quæ ex *natura ipsius imperii delati* potissimum desumi debet, cum tales censentur voluisse successores esse, qui apti ad imperium sunt. Qualem habilitatem enim populus in primo imperante prælegit, talem in posteris quoque respexisse videtur, quod in seqq. specialius demonstrandum erit.

(s) Populi

rium consentire debuit, ordo succedendi potius ex *arbitrio victoris* dependet. (s).

§. XIX. Et quidem quod *presumptam voluntatem populi* attinet, credendum merito est, illam talem in delatione imperii fuisse, vt (1) successio futura se haberet secundum *mores gentium vniuersales* [t], & ita successio ad liberos aliosque proximiores deuolueretur.

§. XX.

(s) Populi arbitrium vel ideo hic attendi nequit, quia victoris est, legem victis præscribere, non a victis accipere. Hæc fuit philosophia Ariouisti apud Cæsarem *lib. I. de bello Gall. c. 36. n. 1.* afferentis: *ius esse belli, & qui vicissent, iis, quos vicissent, quemadmodum bellent, imperarent: idem populum R. vicis non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consueisse. Si ipse populo R. non præscriberet, quemadmodum iure suo vteretur; non oportere se a populo R. in suo iure impediri.* Et licet vel maxime in imperio, bello acquisito, consensus populi deuicti excludi nequeat: (quamdiu enim dissentiant, resistuntque, *hostes, non subditi* sunt) consensus tamen talis vltima necessitate extortus est, & hic ius & potestas victoris præualet.

(t) Dum modum ordinemue succedendi populus non determinauit, nihil noui constituere, sed se accommodare voluisse videtur ad mores aliarum rerumpubl. communes. Sunt homines ita comparati, vt exempla & mores aliorum facilius imitentur, quam contrarios ritus assumant, maxime si aliorum exempla autoritate grauisima præfulgeant. Primis imperantibus, vtpote qui per vim sibi alios subiecerunt, hoc semper vnice curæ cordique fuit, vt imperium in sua familia stabiliarent, & in perpetuum ad posteritatem suam deriuarent. Sicuti enim ex ambitione & imperii cupiditate alios

§. XX. Cum vero in successione agnatorum mores gentium variant, adeoque sapissime controuersiz inter plures ex regia familia de

success-

alios sibi subiecerunt, ita ex eadem ambitione, gloriæ sibi esse duxerunt, si imperium ad posteros suos deuolueretur. *Certe, ait Cicero pro Archia poeta in f., characterem ambitiosorum hominum & qui gloria imperii ducuntur, depingens, si nihil animus presentiret in posterum, & si, quibus regionibus vita spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas: nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis vigilisque aueretur, neque toties de vita ipsa dimicaret: nunc insidet quadam in optimo quoque virtus [ambitio], que noctes & dies animum gloria stimulis concitat, atque admonet, non curi vita tempore esse demittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adæquandam.* Non itaque aliud medium fuit, immortalitatem nominis & imperii sui indipisci, quam ut illud ad liberos suos deuoluerent. Crediderunt enim gentiles, utpote qui *ambitionem & gloriæ cupiditatem* in virtutum classem collocarunt, idcirco nos filios filiasque concipere atque edere, ut ex prole eorum earumque diuturnitatis nobis memoriam in auiam relinquamus, ut philosophatur Callistratus in l. 220. §. 3. d. V. S. Et inde factum est, ut prima imperia mox ad liberos ceterosque posteros deuoluta fuerint, indeque gentium plerarumque communis obseruantia originem traxerit, ut in successione liberorum ante omnia haberetur ratio. Hoc more communi semel introducto, nihil conuenientius est, quam ut credamus, populum in delatione imperii successiui idem voluisse obseruare, quod aliæ respublicæ, penes quas est successio, obseruare solent. Ex eadem ratione quoque reliquorum agnatorum successio adornanda, si forsan liberi desint, & quia *communi praxi gentium* proximiores, puta fratres

successione incidere possint, populi est, (u) hanc litem decidere, nisi alter litigantium iam imperium

tres aliisque imperia sibi vindicauerint, inde ad morem quoque hunc deferentes imperia successiua se accommodare voluisse credi debent.

- (u) Paradoxa hæc sententia videtur, indeque a plerisque negatur. Huberus *de iure ciuitatis lib. I. sect. 7. c. 7. §. 52.* arbitratur, controuersiz huius non alium esse iudicem quam ferrum. Deinceps §. seq. pergit: *Populus enim, quamdiu stirps familia regnatricis superest, omni iurisdictione manet exutus*, quibus verbis iudicium populi negat. Addi posset, si iudicium hoc casu populo indulgeretur, redire rem ad electionem, quæ tamen populo minime competit, quamdiu successioni adhuc locus esse potest. Enimvero ante omnia notandum, sermonem hic esse (I.) de *regno libera voluntate populi delato*, vt per successiõnem in familia regnatrice subsisteret (II.) de casu, *vbi neuter litigantium in possessione est*, sed vterque tantum de iure contendit. Hoc casu neuter litigantium imperium exercet, sed de eo adhuc contendit, neutri actualiter populus subiectus est, sed subiectio in lite est; ergo quamdiu lis de successione superest, neuterque ad possessionem admissus a populo fuit, populus interim ad libertatem redit, & ita de hac lite eo facilius iudicare potest. Accedit, quod decisio huius controuersiz ex *presumpta voluntate populi* desumenda sit, de qua nemo rectius, quam ipse populus iudicare potest. Et si populi, vel eorum, qui populum repræsentant, quales sunt *proceres aut status regni*, iudicium declinamus aut reiicimus, nullum superest iudicium, & ita vi armis-que agendum est: quæ sententia statui ciuili admodum inimica existit. Neque vero ita electionem sibi arrogat populus, cui renunciauit; cum non eligit, sed *vice inter litigantes ius dicat*. Si electionem affectet,

perium occupauerit, subditosque in verba sua iurare coegerit, quia ita ob possessionem imperii subditi ad obedientiam obligantur, nec de *iure imperantis* iudicare possunt. (x)

§. XXI.

ret, posset neutri imperium adiudicare, & plane extraneum eligere, id quod fieri nequit. Neque denique obstat, quod populo nullum imperium, nulla iurisdictio competat, quamdiu ex gente regnatrice aliquis superest; nam hoc concedo in casu successio-
nis *certa & indubia*; sed si de ea non constat, si dubia sit, neuterque litigantium possideat, *ex accidente* euenit, vt populus *interim* liber, sui que iuris fiat, donec certum successorem constituerit. Non adeo dissentire Grotius *lib. II. c. 7. §. 27. in f.* videtur; vt vt enim eandem negandi rationem, qua Huberus vitur, alleget, statim tamen subiungit: *attamen si de primaua populi voluntate quaestio incidat, non abs re erit, populum qui nunc est, quique idem cum eo, qui olim fuit, censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit.* At vero cum semper in huiusmodi quaestionibus de *primaua voluntate* quaestio incidat, semper quoque voluntas populi inquirenda erit. Atque hoc eo magis dicendum, quando lege fundamentali id ipsum disertis verbis cautum est, ex quo fundamento summum tribunal Noui Castri sententiam de successione controuersa tulit, illamque Augustissimo regi nostro *iure optimo* adiudicauit.

- (x) Hic quoque valere debet illud: *beati possidentes.* Eo ipso, quo imperium non vacat, quo ab aliquo possidetur, subditi *per indirectum* iudicium de hac causa amittunt, cum, postquam semel voluntatem suam ei submiserint, de *iure* eius iudicare amplius nequeant. Si possessio adhuc vacua est, nemini interim subsunt, & iudicium ita formare possunt, cum adhuc quod-

§§

dammodo

§. XXI. Regi autem adhuc regnanti, si post fata eius lites immineant, nullum de successione iudicium esse recte asserit Grotius, (y) nisi primus acquirens sit, qui *iure victoriae* regnum possidet; quippe qui de futura successione leges posteris præscribere potest.

§. XXII. Id quoque (II.) præsumitur voluisse, ut eo modo imperium in posteros devoluatur, quo in primum, a populo electum, collatum est, (z) cum successio sit continua

tio

---

dammodo pares, saltem non *inferiores* videantur: illa occupata, inferiores sunt; iam autem inferiorum *de iure superioris* non datur iudicium.

(y) *Lib. II. c. 7. §. 27.* ubi hanc rationem addit, quod successio imperii non sit *sub iure imperii*, quippe quod se refert ad subditos eorumque actiones, post fata autem se non extendit. Sic cum Henricus Lusitaniz Rex, quod spe prolis destitueretur, & lites de futura successione essent metuendæ, rogaretur, ut successorem designaret, isque Antonium fratris sui illegitimum filium nominaret, asserens eundem legitimum esse, iudicium tamen effectu caruit, cum huic non tantum Rex Hispaniæ Philippus II. contradiceret, sed ipse Henricus tandem a proposito desisteret, quod videret, iudicium hoc inane futurum esse. Thuanus *lib. LXV.*

(z) Ratio connexionis hæc est, quia voluntas præsumta ex *ipsis factis*, & *actionibus* concludi debet. Quales fuerunt actiones populi eo tempore, quo delatum est uni imperium, talis censetur quoque voluntas fuisse, ut scilicet in perpetuum in successione idem observaretur, quod observavit in prima electione. Voluntatem enim non tantum verbis, sed re ipsa declarari posse, ex moralibus factis constat.

(a) Cum

tio iuris ab initio delati. Et ita inde concludo, voluisse populum, vt imperium esset indiuiduum, (a) nec in plures, sed in *unum* deuolueretur. [b]

§. XXIII. Quomodo vero is *vnus*, qui tantum succedit, comparatus esse debeat, rursus voluntas præsumta populi indicabit. Hæc autem talis videtur fuisse, vt primogenitus, (c) & quidem qui sanguinem ab acquirente trahit

(a) Cum *vni* delatum sit, non pluribus coniunctim, cum *vni indiuiduo nexu* commissum sit imperium, hæc voluntas præsumta inde elicitur, quod in perpetuum quoque idem in successione obseruari debeat. Est hæc voluntas præsumta *lex fundamentalis imperii*, ad quam in his controuersis recurrendum. Accedit, quod populus id omnino noluisse præsumendus sit, ex quo vires imperii debilitantur, securitas reipublicæ hostibus externis exponitur, & illi dissociantur, qui in *vnus* corpus ciuile transferre, id quod ex diuisione imperiorum necessario sequitur. Quilibet & sic etiam populus magis conseruationem suam, quam periculum interitus intendit.

(b) Quando *regnum* alicui defertur, ex vi vocis per se fuit, *vnus* esse debere imperium. In genere si *vnus* eligitur, *Monarchiam*, non *Dyarchiam*, prælegisse populus præsumitur, & hoc quidem eo magis, quia ex plurium regimine, *pro indiuiso* suscepto, infinita incommoda oriuntur, quæ expeditionem publicorum negotiorum remorantur, ne dicam in totum impediunt. Qualem itaque formam ab initio constituit, dum *vnus* eligeret, talem quoque in successoribus obseruandam esse voluisse videtur.

(c) Ex ipsa delatione imperii hæcenus deductum est, quod

quod imperium debeat esse *indivisum*, & ad *unum*, non plures devolui. Quodsi iam imperans plures liberos relinquat, *unus* tantum ex iis imperio præesse potest, non omnes. Cum autem omnes æque liberi sint primi acquirentis, itidem ex voluntate populi æstimandum, quem ex pluribus præferre voluerit. Iam vero pro *primogenito* sequentes rationes militant: (I.) quod ante omnes fratres ius succedendi ex ipso ordine natiuitatis consecutus fuerit, cum statim in ipso momento natiuitatis ipsi ius quæsitum fuerit ad successionem, ante quam reliqui nascerentur. (II.) Quod moribus plerarumque gentium, penes quas imperia indivisa fuere, primogenitis hæc prærogatiua data fuerit, vt reliquos fratres in successione excluderent. Cum itaque populus aliam succedendi viam non elegit, ad communem succedendi morem in *dubio* se accommodasse videtur, qui in ceteris rebus publicis obtinet. Sic Cyrus in extrema oratione, quam apud Xenophontem *lib. VIII. Cyropæd. p. m. 235.* ad liberos suos habuit, eundem fere in modum philosophatus est, aiens: *Complector equidem, filii, pari vtrumque vestrum benevolentia: verum & consilio providere & ducis officio fungi, quacunq; in re usus & tempus postulet, eum iubeo, qui natu maior est, & usum rerum maiorem de consentanea quadam ratione habet. Equidem sit ab hac mea vestraque patria sum institutus, natu maioribus non modo fratribus, sed civibus etiam, de via, sedibus, dicendi loco cedendum esse: sic & ipse, filii, ab initio vos institui, vt natu maioribus honorem principem deferatis, & vicissim minoribus honore præeatis. Quamobrem ita, qua a me dicuntur, accipite, vt qui tum prisca, tum moribus recepta atque etiam legibus consentanea proferam &c.* Hoc intuitu quoque *primogenitura* apud Herodotum *lib. VII. pr.* vocatur *ætatis privilegium*, ius gentium & vniuersorium hominum. Similiter ad hoc ætatis privilegium prouocat Perseus apud Livium *lib. XL. c. 9.* aiens: *regnare vtiq; his: huic spei*
sua

trahit, (d) tantum succedat.

§. XXIV.

tua obstat aetas mea, obstat gentium ius, obstat vetustas Macedonia mos. Sic etiam Iustinus lib. XVI. de Ptolomæo Egypti Rege ait, quod *contra ius gentium minimo natu ex filiis ante infirmitatem, ex qua mortuus est, regnum tradidit.* (III.) Cum omnes fratres sint æquales, & tamen aliqua prærogativa inter eos obseruanda sit in successione, non potest alia, quam quæ a natura ipsa seu ordine nascendi petitur, locum habere. Cum itaque in primogenito ius succedendi ita radicatum sit, statim apparet, etiam huius posteros ex iure, patri in successione quaesito, præferendos esse primogeniti fratribus, vtut senioribus, cum eadem prærogativa, quam ordo nascendi patri dedit, ad eius liberos quoque deuolui debeat.

- (d) Hæc videtur populi intentio fuisse, qui familiae *primi acquirentis* ius imperandi detulit, extraneosque ita admittere noluerit. Ex quo concludo, imperanti, liberis destituto, integrum haud esse, regno dare successorem extraneum per *adoptionem*, quia, cum non possit imperium alienare, nec etiam permissum erit, per *adoptionem* imperium in alium deuoluere, cum ita imperium in effectu & per *indirectum* alienaretur. Non desunt quidem exempla adoptionum huiusmodi, ex quibus tamen ad ius ipsum nullum argumentum duci potest. Galba Pisonem adoptauit, sed quo iure? videamus. Ait ipse Galba, olim successorem obtinuisse, *jam, pergit, loco libertatis erit, quod eligi cepimus.* Si ergo eligendus erat imperator a populo, adoptio eo minus valere poterat. Et tamen ait: *Finis Iuliorum Claudiorumque domo optimum quemque adoptio inueniet. Nam generari & nasci, a principibus, fortuitum, nec ultra aestimatur: adoptandi iudicium integrum; & si velis eligere, consensu monstratur.* Ast ipsemet Galba iudicauit, consensu populi ado-

Se 3

ptionem

§. XXIV. Præterea vt, exclusâ femina, masculus

ptionem muniendam esse, & quia penes milites in constituendis imperatoribus magna autoritas erat, placuit: *iri in castra, honorificum id militibus fore, quorum fauorem vt largitione & ambitu male acquiri, ita per bonas artes non spernendum.* Interim Galbæ conatus effectu caruit, Tacit. lib. I. Histor. Sed præterea noua conclusio inde oritur. Quæritur scilicet, *an primi acquirentis descendentes tantum succedant, an vero præterea etiam eius collaterales?* Equidem facilis est decisio, si constat, qua ratione primitus delatum fuerit imperium. Si enim primo acquirenti & liberis seu posteris eius delatum sit, hi tantum succedunt, non primi acquirentis collaterales: sed si electo, eiusque genti vel familia delatum sit, maior ratio dubitandi oritur: an etiam collaterales primi acquirentis hac appellatione vocati fuerint? quemadmodum eadem ratio dubitandi occurrit, si, quod plerumque fit, non satis distincte constat, *strum electi posteris, an gentis imperium delatum sit?* Recte notat Huberus de iure ciuitatis lib. I. sect. VII. c. 7. §. 19. *hereditatem regni a primata hereditate diuersum quid esse:* hinc sedulo cauendum, ne a successione priuata argumenta ducamus. *Gentis* quidem & *familia*, sicuti *heredum* appellatio est latissima, sed pro substrata materia merito restringenda, cum constet, quod imperia non ita libere successioni subint, vti patrimonia priuatorum. Accedit, quod *familia* significatus non semper collaterales comprehendat, sed magis patrem cum liberis, cum inter hos strictè loquendo *familia* sit, quæ per nuptias constituta & per liberos propagata est. Cum itaque successio ex iure naturæ non determinetur, sed vnice ex voluntate populi dependeat, credendum merito est, populum vnice ad descendentes ex primo electo respexisse, non eius cognatos,

(e) Pro

sculus, (e) aliasque ad imperium habilis
(f) succedat. Tales enim qualitates populus
in

(e) Pro masculis hæ rationes militant (1.) quod *femina* non æque ad imperium aptæ sint, ac quidem *masculi*, nam plerumque indigent alieno auxilio & directione, quemadmodum multis legibus ex hac ratione cautum & constitutum fuit, vt sine curatoribus nihil agere possint, ne ob imbecillitatem sexus decipiantur. Non conuenit, vt illæ imperent, quæ alterius auxilio indigent, quo sensu forsitan Aristot. I. Polit. VIII. ait, *mas ad imperandum, femina ad parendum nata est*. Ad sunt exempla heroicarum feminarum, sed rariora, a quibus regulæ non struuntur. (2.) Facile ita imperium in extraneos deuolui posset, cum per matrimonium in aliam transeant familiam, id quod contra intentionem populi fuisse videtur. (3.) Accedit rursus gentium consensus & praxis plerarumque rerum publicarum. Et in priuatis causis feminas nequidem ad aliquod imperium admittimus, multo minus ad imperium ciuile, quod grauius est, quod maiori iudicio, & sollicitudine administrandum est. Hinc Tacitus de *morib. Germ.* inf. morem Sironum refert, & vtro a reliquis differre ait, *quod femina dominetur: in tantum*, addit, *non modo a libertate, sed etiam a seruitute degenerant*. Saltem ex his rationibus fuit, præsumtam intentionem populi in dubio fuisse, ne femina regimini adiuuere-
tur. Hunc in finem *masculum* elegit, non *feminam*. Dico in dubio; Si enim satis constat, quod feminas a successione excludere noluerit, omnino admitti debent, quemadmodum in Anglia alibiq; receptum est. Non enim *absolute* inhabiles sunt, sed tantum non *æq; idoneæ*, vti quidem masculi, & comparatiue loquendo masculi sunt aptiores quam feminae. Ergo ex voluntate populi admitti possunt.

(f) Alia est ratio *imperialium*; alia *patrimonii priuati*. In

in primo electo potissimum desideravit, & consequenter easdem in quolibet successore requirere voluisse videtur.

§. XXV. Interim *impuberes*, licet ob defectum ætatis ad tempus gubernacula reipublicæ suscipere non possint, a successione excludendi non sunt, nec id ipsum ex voluntate præsumpta populi colligi potest, postquam semel in successione consensit, (g) & a furioso & mente capto adhuc distingui debeant. Nam hos qui-

hoc succedere possunt mente capti, furiosi, aliq; inhabiles, qui ad quævis negotia peragenda idonei sunt. Regna & imperia de sui natura eiusmodi præsidem & successorem requirunt, qui republ. administrare, regimen obire, & subditorum actiones dirigere possit, qualem successorem etiam populus tantum admittere voluisse videtur. Vnde necessario excluduntur, qui vsu rationis destituti sunt. Defectus corporis hanc inhabilitatem non operatur, cum nihilominus sana mente & prudentia regendi republ. instructus esse possit. Exemplis variis id declarat Petrus Gregorius *de republ. lib. VII. c. 6.*

(g) Si in genere alicuius familiæ ius succedendi in regnum datum est, impuberes quoque ex voluntate populi comprehenduntur, quia hi quoq; de illa familia sunt, & defectus ætatis tantum temporarius est. Et hoc eo magis dicendum est, cum non desint exempla, etiam infantes voluntate populi electos esse ad imperium. Sigebertus Gemblacensis *ad annum 983. de Ottonis III, adhuc pueri, electione hæc habet: Principes puerum de manu Henrici extorquentes in regno sublimant.* Similiter VVippo *in vita Conradi Salici ad annum 1026. de electione Henrici II. refert: Anno incarnationis Christi 1026.*

quidem exclusisse probabile est, non illos, utpote qui ad breve tempus tantum inhabiles sunt

§. XXVI. Hoc posito, necesse quoque est, ut, impubertate durante, seu quamdiu gubernacula suscipere nequeunt, sint in tutela (h) aliorum, qui interim curam reipubl. suscipiant.

§. XXVII.

1026. Chunradus Rex, consilio & petitione principum Regni, filium suum, Henricum puerum, regem post se designauit, illumque Brunoni, Augustensis ecclesie episcopo, in tutelam commendauit. De Henrico IV. testatur Sigebertus Gemblacensis ad annum 1054, quod puer quinquennis electus fuerit. Godofredus Colonienfis ad ann. 1196. de electione Friderici II. hæc refert: *Imperator ab omnibus imperii principibus, summa precum instantia, obtinet, ut filium suum, Fridericum nomine, sex triennem in regem eligant.* Sic etiam praxis gentium vniformis fere demonstrat, filios impuberes in successiuis imperiis admissos fuisse.

- (h) Qui negant, tutelas esse *iuris natura*, illasque mere *iuris ciuilibus* esse asserunt, tutelas regias impuberum negant, nisi legibus fundamentalibus de his cautum sit. Imperator interim ad ius naturæ prouocat asserens: *Impuberes in tutela esse, naturali iuri conueniens est, ut is, qui perfecta ætatis non est, alterius tutela regatur.* Quicquid sit, sicuti successio impuberis ex præsumta populi voluntate deduci potest, uti ad §. antec. dictum; ita ex eadem præsumptione tutelæ quoque inferri possunt, qui antecedens voluit, necesse est, ut etiam consequens velit. Cum enim impuberes defectum ætatis patiantur, ob quem summam potestatem exercere non possunt, necesse est, ut, dum populus eum, ad successionem admittit, interim quoque in tutelam eius consenserit. Ceterum quamdiu durare debeat tutela, vel certa lege fundamentali determinandum, vel, hac ces-

§. XXVII. Hæc tutela debetur iis, quibus voluntas populi, in lege fundamentali expressa, eam detulit. Cum enim successionem definire possit, potest quoque determinare, quis impuberi successori tutor esse debeat. Si de voluntate populi non constat, (i) locum habebit, quod bonum æquumque est, h. e. vt primario patris defuncti voluntas obseruetur, hac

fante, ex maturitate ingenii colligendum; neque enim ius naturæ certum tempus definitiuit.

- (i) Valde titubant circa hanc materiam, cui tutela deferenda? Si voluntas expressa adfit, res conclamata est. At hic plerumque iterum ad coniecturas recurrendum. Illud niterim voluisse videtur populus, quod pupillo utilius, reipublicæ conducibilius, in se vero æquum bonumque est. Hoc intuitu in patris iudicio & electione acquieuisse videtur, vtpote qui optimum consilium pro educatione pupilli & salute reipubl. suscepisse præsumitur. Vtut itaque testamenta de ipso regno non valeant, eatenus tamen valebunt, vt de iudicio patris circa tutelam inde constet: nam etiam citra testamentum suam voluntatem declarare potest. Accedit, quod patri educatio pupilli principaliter incumbat, ergo æquum est, vt eius electioni stetur, cui illam commiserit. Et licet hæc tutela non sola absoluat pupilli educationem, sed præterea gubernationem reipublicæ annexam habeat, de qua non æque post mortem disponere potest, præsumitur tamen populus, dum de tutela nihil determinauit, & tamen impuberes a successione non exclusit, totam rem in arbitrium patris, vtpote de salute filii sui valde solliciti, contulisse, cui iudicio tam diu standum, donec contrarium euidenter appareat, quod illustrat Dn. Hertius diss. de tutela regis sect. 1. §. 13. Sic vbi Conradus

hac cessante, tutela ex voluntate populi dependeat. (k)

§. XXVIII. Hactenus de primo modo, quo vacat imperium. Vacat (II.) per *abdicationem* seu spontaneam (l) *renunciationem* imperantis, quæ etiam inuitis subditis (m) fieri potest, siue regnum

---

radus impetrauit, vt filius suus impubes Henricus III. eligeretur, statim eum Brunoni in tutelam commendauit, vt dictum *ad §. 35.*

(k) Non desunt, qui illis, quibus aliquando successio debetur, tutelam deferunt, quæ sententia tamen & pupillo & reipublicæ periculosa videtur, cum a proximo successore pericula varia imminere soleant, nec argumentum a tutelis priuatorum hic applicari queat, quæ lege mere ciuili proximioribus deferuntur, tanquam *onus. §. 6n. I. de legit. patron. tut.* In tam periculosam autem tutelam nunquam consensisse videtur populus. Cum ergo ab initio nihil de tutela statuit, integrum sibi iudicium reseruauit, & regimen interim, quibus visum est, committere potest. Nec inde præiudicatur proximis agnatis, utpote qui nondum ius succedendi habent.

(l) Quæ per metum extorta est vel a populo vel ab hoste, proprie non est renunciatio, sed *depositio* vel *destronisatio*, quod exemplo Alphonsi Regis Portugallie declarat D. Palthenius *diff. de destronis. §. 4.*

(m) Equidem dubitari poterat, an in imperiis libera voluntate populi delatis id admittendum sit; cum enim electione vel consensu populi ad imperium euectus, & ita cum populo, vel proceribus, populum representantibus, pactus est, merito quoque consensu populi illud deponendum esse videtur, cuius interest, imperium non temere deponi. Verum vtut supra adstruxerim, imperantem populo obligari, non tamen vltimus obli-

regnum libera voluntate delatum, siue bello
acquisitum sit. §. XXIX.

us obligatur, quam quatenus promisit: in ceteris pro libertate sua, qua pollet, agit. Non autem promisit populo, se imperium deponere nolle, nec in perpetuum se ad imperandum adstrinxit. Non est minister populi, utpote cui alias negatum est, deponere imperium commissum, sed supremam potestatem in populum habet, virtute cuius etiam eidem renunciat. Sic Casimirus Rex Poloniae anno 1667. imperio libere renunciauit, quod etiam de Carolo V. constat, uti fatetur Ferdinandus I. in *R. I. de anno 1559.* verbis proemialibus: *Alß VVeyland miltter und hochlöbl. Gedächtnis Kayser Carl der fünffte, unser negster Vorfahr, Bruder und Herr, aus merckl. großen, dapfferen und treffl. Ursachen, sonderl. aber, von wegen ihrer Liebden und Kayserl. Mai. obliegenden Alters und immerwährender Schwachheit &c. mit Vorwissen itzgedachter des heil. Reichs Churfürsten (die Administration vnd Verwaltung des Römischen Reichs) verlassen, resigniret vnd übergeben, vbi quidem dicitur, quod electorum praesentia hoc factum sit, sed non consensu specifico & praerequisito.* Quodsi tamen in capitulatione electus promississet, quod nunquam abdicare vellet, aliud dicendum: quale exemplum pralaudatus Palthenius *cit. l.* adducit de Michaeli VViznowizio, qui in pactis conuentis diserte promittere debuit: *Regno Poloniae nunquam abdicabimus.* Quod pactum pro inani haud iudicandum: Vtut enim haud consultum sit, inuito imperium obtrudere; non tamen quaestio iam est de regulis prudentiae, sed iuris. Eodem modo Pontifex libere resignare potest, uti exemplo Coelestini constat, quam facultatem successor eius Bonifacius VIII. in *c. 1. de renunc. in 6.* confirmauit. Cum vero Pontificii vrgeant, a Pontifice regna & imperia dependere, hinc mirum non est, quod etiam praetendant, resignationem imperiorum fieri debere in manus Pontificia. At cum prius falsum, falsum quoque esse debet posterius.

(n) Aliud

§. XXIX. Vacante hoc modo imperio, populi ius variat, prout imperium vel *electivum* vel *successivum* fuit. In illo populus fit sui iuris, nec resignatione imperium in alterum transferre potest, nisi ex consensu populi. (n) In hoc vero statim successioni locus est, in cuius præiudicium nihil renunciare facere potest, (o) adeoque populus non fit liber.

§. XXX. Abdicatione facta imperans in sortem priuatorum incidit, & ceterorum subditorum sorte fruitur, (p) nisi aliter pacto in abdicatione prouisum fuerit. (q) §. XXXI.

(n) Aliud est *abdicare* & *resignare*; aliud *cedere*. Per *resignationem* resignans nude ius suum amittit, per *cessionem* ius suum in alterum transfert. Ast vero alienationem imperiorum valide fieri non posse, sæpe dictum est. Valebit tamen cessio imperii ex *voluntate populi*, qui consentiendo in cessionem elegisse de nouo videtur. Hac cessante cessio irrita est, ceu apparet exemplo Io. Casimiri Regis Poloniae apud Pufendorfium *rer. Brandenb. lib. IX. seq.*

(o) Inde *renunciatio* patris filio non præiudicat, quo minus post patrem succedere possit. Quodsi post abdicationem demum natus esset, imperio iam ad alium deuoluto, nulla superesset ratio succedendi, cum ex eo natus sit, qui tempore natiuitatis nullum ius amplius habebat.

(p) Eo ipso, quo imperium imperans deponit, simul statui libertatis renunciat, ceterisque, quibus antea imperauerat, æqualis fit, & consequenter nouo imperanti subiicitur. Perpetuus ille dictator Sylla, imperio suo satis tremendus, postquam imperium deposuit, priuatorum sorte facile contentus fuit, uti plenius refert Appianus.

(q) Sic notum est *pactum independentiæ*, quam Regina Christiana

§. XXXI. Vacat porro (III.) imperium per *derelictionem*, quæ est tacita quædam resignatio, modo de animo (r) satis constat.

§. XXXII. Tandem (IV.) vacare quoque imperium, & populum sui iuris fieri volunt per *depositionem* seu *detronisationem*, quam iuri publico

stina sibi in abdicatione reservavit, de qua vid. Ill. Dn. Thomaf. *ad Huberum de iure ciuit. lib. 1. sect. 9. c. 6. n. 19. lit. p.*

(r) Non facile præsumitur animus derelinquendi, maxime intuitu earum rerum, quæ summa contentione ab hominibus appetuntur, & tot bellis acquiri solent. Sola *desertio*, quam necessitas exprimit, pro derelictione haberi nequit ob cessantem animum derelinquendi, quale exemplum fuit in Iacobo II. rege Angliæ. Est autem derelictio duplex, *expressa & tacita*. Hæc colligitur ex *negligentia & intermissione exercitii eius iuris*, quod quis poterat exercere, vel vindicare, quo intuitu *prescriptionem* inter gentes fundari in *presumpta derelictione*, ait Grotius, & eruditissime contra Gallos, speciatim vero contra Petrum Puteanum, defendit Dn. VVerlhoff. *diss. de prescript. inter gentes liberas*. Hinc non dubitandum, quin populus hæc modo per *tacitam derelictionem* seu *prescriptionem* liber ab imperio alterius fieri possit. Ut ut enim alias derelictio non præsumatur, hæc præsumtio tamen est generalis, & ex specialibus circumstantiis eliditur. Quot modis autem talis *derelictio prescripta* contingere possit, explicat Conring. *de sensibus imper. lib. II. c. 19. §. 13.* Equidem obici posset, quod inter gentes liberas quidem *prescriptioni* locus sit, sed non inter *subditos & imperantem*, seu quod subditi libertatem contra imperantem præscribere non possint propter *vinculum subiectionis*. At cogitandum est, in omni derelictione a parte imperantis adesse *remissionem tacitam vinculi subiectionis*, adeoque non tam populus iugum imperii excutit, quam potius imperans populum manumittit, rempublicam derelinquendo.

(s) De

blico vniuersali non aduersari aiunt, (s) si imperans Tyrannus, hostis publicus, aut pactorum publicorum, legumque fundamentalium transgressor reperiatur. §.XXXIII.

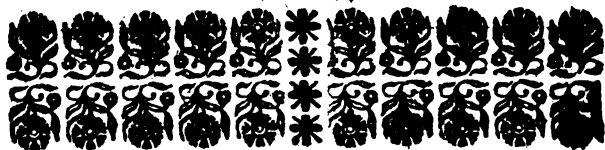
(s) De hac materia plenius egit Dn. Palibemius *differt. de dethronisat.* vbi §. II. distinguit inter regnum *arbitrarium & legitimum seu limitatum*, & porro concludit, ibi quidem populum absolute ad patientiam obligari, & imperantes deponere non posse; verum in regnis limitatis imperantem a populo postulare non posse, vt pactis stet, si ipse imperans excedat limites sibi prescriptos, & monitis, consiliis precibusq; subditorum corrigi nequeat, inesse omni pacto duplex promissum, & reciprocam obligationem, ergo vno pacto non seruante, ab altero idem tuto negligi, iam autem constare, quod omne imperium per pactum constituitur, adeoq; pacto ita dissoluto, imperium exspirare, populum fieri liberum, imperantem in sortem subditorum conici. Neque vero requiri iudicium superioris, an pactum sit violatum, agi hic de renunciatione pacti, ad quam nulla requiratur superioritas, non requiri iudicium populi, id quod nec legitimum esse potest, sufficere publicam per iustas querelas accusationem, sufficere illam quae in ipsis rerum monumentis laet, facti aut agnitionem aut probationem, &c. Autor *sr. du Gouvernement civil. cap. 64.* adhuc liberalior est, quippe qui partes populi vbiq; sequitur. Non tantum enim ex hoc capite, h. e. *violati- one pactorum*, sed multis aliis causis deponi principem posse asserit, quae tales sunt, vt vbiq; plebem ad rebellionem irritare, populoq; ius dare possint, iugum excutiendi. Deniq; Barclaius *contra monarchiam lib. III. et 16.* exautorationem tunc demum admittit, *si id committat, propter quod ipso iure rex esse desinat*, id quod duobus casibus contingere possit (1) *si regnum disperdat* more Neronis & Caligulae, & omnem regnandi curam & animum abiiciat; (2) *si rex in alicuius clientelam se conferat, ac regnum, quod liberum a maioribus & populo traditum accepit, aliena ditioni mancipet.* Alii aliter.

(c) Fate-

§. XXXIII. Ast quis de eo iudicabit, an talis fit, qui deponi possit? (t) Ne dicam, vinculum subiectionis omnem ad resistendum copiam subtrahere, (u) vt adeoque *ius deponendi* imperantes vel tantum fingatur, vel in effectu ita comparatum fit, vt exerceri non possit.

(t) Fatetur ipse Dn. Palthenius, quod populus de eo iudicare & cognoscere non possit, an Tyrannus? an violator pactorum imperans dicendus sit? vid. §. 14. d. *diff. lit. a.* Ergo nunquam in *hypothesi* constabit, an hic vel ille pro tali iudicandus sit. Plures aiunt, imperantem esse Tyrannum, plures negant, nec hic maiora sufficiunt, vbi non per modum *decisionis*, sed in *tumultu* proceditur. Nunquam desunt rationes, quibus excusari facta regum possunt, & consequenter nunquam *notorie*, id quod supponunt, constare potest de *Tyrannide*, de *violatione pactorum* &c. Nec releuat, quod de *publicis querelis*, de *publica accusatione* adfertur: sæpe nullum fundamentum habent, sæpius vnus facto existere possunt. Si querelæ principem reum faciunt, quis rex erit innocens?

(u) De eo iam actum in c. 3. lib. III., simulque hinc inde dictum, quod ius subditorum aduersus imperantem *imperfectum* fit, h. e. destitutum *efficacia cogendi* imperantem, id quod ex *conditione subditorum* fluit. Omnis depositio fit per *coactionem*, ergo necessario subditi conditionem pristinam deponere, & ad statum primæuum redire debent. Id ipsum autem non aliter fieri potest, quam si imperans hostilitatem publicam erga vniuersam rep. exercent, sic enim vt hostis publicus repelli potest. Neq; enim ita amplius *imperans*, sed *hostis respubl.* dicendus est, nec subditi deponunt imperantem, sed ipse subditos dimittit, & *ipso facto* vinculum illorum relaxat: hoc facto illi vt *hosti* resistunt. Ast iterum in *hypothesi* difficulter iudicabitur, an imperans *hostis resp.* factus sit, id quod ab homine sanæ mentis concipi nequit, sed demum a tali, qui *insania & dementia* laborat. Ergo quocunq; te veritas, omnia, quæ vulgo de *depositione* disputantur, applicari tuto nequeunt. IN-

INDEX PRIOR CAPITUM.

PARS GENERALIS.

Cap. I. De Iurē naturæ in genere.

Cap. II. De Diuisione iuris vniuersalis in priuatum & publicum.

Cap. III. De Differentia iuris publici vniuersalis a iure gentium, politica, notitia singularis reipubl. & iure publico particul.

Cap. IV. De necessitate & vtilitate huius doctrinæ.

Cap. V. De autoribus, subsidiis & cautionibus circa hanc doctrinam.

PARS SPECIALIS.

LIBER I.

De natura & indole rerumpublicarum & imperii ciuilis.

Cap. I. De origine imperiorum ciuiliū.

Cap. II. De nexu imperii ciuilis.

Cap. III. De vario imperii ciuilis statu.

Cap. IV. De summa imperantis potestate.

Cap. V. De limitibus summæ in republica potestatis.

LIBER II.

De Iuribus summi Imperii.

Cap. I. De iuribus imperantium circa publicam securitatem externam.

Tt

Cap. II.

INDEX.

- Cap. II. De iuribus tranquillitatem internam
reipublicæ respicientibus.
- Cap. III. De iure imperantium dirigendi actio-
nes subditorum per leges.
- Cap. IV. De iure imperantium circa collegia &
vniuersitates.
- Cap. V. De iure imperantium circa sacra.
- Cap. VI. De iure imperantium circa publica
officia.
- Cap. VII. De iure imperantium circa iudicia.
- Cap. VIII. De iure imperantium circa pœnas.
- Cap. IX. De iure imperantium exigendi a sub-
ditis subsidia.
- Cap. X. De iure imperantis circa *adversaria*.

LIBER III.

De Obligatione & iuribus subditorum.

- Cap. I. De Statu subditorum vario.
- Cap. II. De obligatione subditorum intuitu im-
perantis.
- Cap. III. De iure & obligatione ciuium qua ta-
lium inter se.
- Cap. IV. De iuribus subditorum vacante im-
perio.

POSTE-

POSTERIOR INDEX

MATERIARVM PRAECIPVARVM.

Abdicatio regni an invito populo fieri possit. 652. quid iuris tunc competat populo. 653. quid imperanti post illam. *ibid.*

Absolutum imperium vid. imperium.

Actiones hominum intuitu aliorum diuersæ. 24. 25. e. f. diuersi harum effectus 25. 26. aliæ iustæ, aliæ honestæ, aliæ decoræ 31. q. publicæ quænam 55. 10. o. p. priuatæ quænam 54. 9. actiones gentium a publicis differunt 56. 11. q. differentia a factis publicis 57. 12. r. de externis tantum leges sunt 420. 43. item voluntatis *ibid.*

Adulatio plus tribuit imperantibus quam eis competit 279. 13. insigne malum in republ. 279. o.

Alienare imperium quando imperans possit. 630.

Anima humana quid. 3. 4. eius scopus. 4. 4. quo sensu diuina vocata sit a gentilibus. 4. e. de eius facultatibus, 5. 6.

Appellatio a iudice inferiore. 513.

Applicatio iuris publ. vniuers. quid requirat 76. 5. seqq. legum quomodo institvenda 419.

Aristocratia origo 211. 17. g. quid sit 212. 18. quemodo gubernetur 212. 19. h.

Armorum instruendorum ius 316. 15.

Auaritia admodum noxia rebuspubl. 202. 2.

Beatitudo civilis in quo consistat 193. 5. t. de mediis ad illam ducentibus 194. 6. pietas subditorum multum confert ad illam obtinendam 194. u. minime quærenda in latissimo imperio 198. seqq. nec in luxuria 201. 9. nec in auaritia 202. 10. 2. deprehenditur potissimum in rebuspubl. quæ simplicitati student. 206. 12. b. conseruatur & promouetur per voluntatis harmoniam inter principes & subditos 210. 16. vid. *Salus reip.*

Bellum an iustum 305. r. ius eius quomodo imperanti competat 305. seq. quatenus ad ius G. spectet 306. 4. r. restrictum ad defensionem reip. 307. 5. iustæ eius causa 307. seqq. de eo

INDEX.

fufcipiendo imperans arbitratur 309. 8. quando ius belli cef-
fet 311. 10. debet eſſe vltimum ſubſidium ibid. q. non compe-
tit magiſtratu inferiori 313. reſtringi poteſt 314. t.

Bona extraneorum intra territorium ſita ſubſunt ſupremæ
potentiati 257. n. ſubditorum augenda 298. 37.

Bonum vtile honeſtum & iucundum 85. extraordinarium
quid 126. 2.

C*ivitas* vid. *reſpubl.* quid ſit 187. 1. varius eius ſtatus 188. 2.
p. non eſt propter religionem 454. 4.

Clerici obligantur legibus civiliſibus vt alii ſubditi 412. x.

Clientsela non tollit ſupremam potentiati 249. non liberat
ſubditos ab obſequio. 347. 47. quotuplex ſit 346.

Collecta propter fortalitionum extruccionem. 320. 18. b. ab
imperante indicuntur 546. ſeq. voluntariæ & neceſſariæ. 548. 2.
quando inferior magiſtratus illas poteſt indicare 549. 9. ſub-
colleſtandi ius. 549. 10. an ſubditorum conſenſus neceſſarius
551. 12. quibus imperentur 551. 13. ſeq. immunitas ab illis no-
cua 552. modus 553. 7. vid. *Subſidia*.

Collegia ſtatuta condere poſſunt 402. queſuque valeant 403.
28. quid ſint. 442. an illa inire permiſſum ſit 443. an princeps
ſe illis adiungere poſſit. 444. inſpectio principis in illa 445.
poſſunt prohiberi in republ. 446. vel ſub lege publ. confir-
mationis admitti. 447. que publica dicenda. 448. an ad illa
cogi poſſint ſubditi 449. quale ius circa privata princeps ha-
beat 449. 11. ſtatuta eorum principis inſpectioni ſubſunt 450.
abusus eorum. ibid. quem effectum ſtatuta eorum habeant.
451. de limitibus iſtis præſcribendis. 452. non habent ius pu-
niendi. 535. 13. carere nequeunt redditibus & bonis. 544. 1. ha-
bere poſſunt arcam communem. 545. 2. membra eius conferre
debent. ibid. 3.

Commiſſiones decernendi ius. 490. ex officio decerni poſſunt
491.

Concordia republ. conſervat 350. ſeq.

Conſilii differentia a LL. 387. 1. an imperans qua talis con-
ſilia det. 388. 13.

Conſuetudo vim legis vnde habeat. 392. 17. 2. an etiam irra-
tiona-

tionabilis. 393. a. quomodo imperans se gerere debeat in ha
eliminanda. 395.

Contractuum ratio diuersa in statu ciuili. 618.

Coronatio quid 265. z. eius origo. *ibid.* summum imperium
non afficit. *ibid.*

D*ecreta* iudiciorum non sunt leges 396. 19.

Defensio nemini adempta in rebuspubl. 501. 4. quando ces-
sant iudicia. 502. 5.

Democratia origo 213. 20. quomodo gubernetur 213. 21.

Dependentia qualis supremæ potestati noceat 245. 15. seq.

Derelictio imperii quando fiat 654.

Deserta imperans sibi vindicat. 565. 17.

Detronisatio. an licite fiat 654. seq. an vnquam applicari
possit. 656.

Deus quale imperium in homines exerceat. 27. 28. an ex-
terne obliget. 28. m.

Disciplina publica ad curam principis pertinet 294. seq.

Discordia inter subditos præcauenda 298. f. republ. frangis
350. seq.

Dispensatio cui competat 441.

Doctores non habent ius puniendi 535. 14.

Doctrina in republ. perniciose quænam dicenda. 365. u. quo-
modo dogmata differant a LL. 386. 10. q. an imperans qua ta-
lis doceat 388. 13. leges de illis non fiunt 420. 44. nisi citra
modum docendi. 473. g. an decisionem iudicalem admittant
475. publicæ doctrinæ possunt lege determinari 476. illas sub-
ditis per modum legis obtrudere nequit. 479.

Dominium eminentis quid. 257. 27. an detur 257. o.

Dominii origo inter homines. 557. 2. quæ res in illud trans-
ferunt. 558. 3.

Duella in republ. illicita. 500. 3.

Dyarchia quid & quomodo differat ab Aristocratia 213.

E*ccllesia* vid. *Sacra*. est collegium æquale. 461. non ciuile.
462. potest doctores constituere. 463. non fit status ci-
uilis, si princeps ei accedit. 464. Princeps habet inspectionem
in

INDEX.

in illam. 465. inspectionis huius necessitas. 466. seq. maxime in eius ministros 468. sq. & eorum constitutionem. 468. 17. potest ei præscribere ordinationes. 470. an possit censuras infringere. 474. princeps in illa certos districtus constituere potest 479. 29.

Electiva regna quando & quæ habenda 224. 31. seq. 2. an ex successione mixta esse possint 226. 33.

Electio quando populo salva sit. 631. a quibus peragatur. 632. seq. modus eligendi 634. in illa electum pactis infringere potest. 635.

Emigrationem subditis princeps iniungere potest ob peregrina sacra. 457. 7. p. an subditis maneat salva & quousque 602. seqq.

Excubiartus ius 324. 24. omnes subditi ad illas obligantur 324. i.

Existimatio subditorum unde fit 585. 32. quousque se extendat. 587.

Exemplorum efficacia. 12. q. plus prodest imperans exemplo bono quam legibus. 377. h.

Expectativa an licita. 494. k. renocari possunt. 495. maxime a successore. 496. 20.

Extranei quatenus legibus alterius reipubl. ligentur. 413. 37.

F*actiones* præcauendæ 367. 17.

Felicitatem in quo homines querant, 9. k. eam omnes appetunt. 9. 11. in quo consistat 9. l. quo medio impetretur 10. 12. sq.

Femina in regnis non succedunt. 647.

Ferme occupandi ius sibi imperans soli adscribere potest. 564. 13. non obstante naturali libertate subditis competente. ibid. 14.

Feudalis usus non tollit supremam potestatem. 247. 17.

Flumina ad imperantem pertinent. 567. 22.

Fœderum ius 339. 40. cui competat 340. quousque obligent 341. an cum infideli licite ineantur 342. quomodo restringi possit libertas circa ea ineunda 343. an subditis commerciorum causa illa inire liceat. 344. 44. an pro sui defensione 345. 45. u.

Fortalitia extruendi ius. 317. seq. privatis non competit. 319. 17. a eo nomine collectæ imponuntur 320. 18. bona privarorum

1108

INDEX.

rum in eorum usus licite adhibentur. 320. 19. quin etiam templa & castra nobilium. 321.

Futura legum obiectum sunt. 421. 45.

G*entes* quid 48. 5. earum iura 29. g. moralem personam induunt 52. 7. eadem durante, durant obligationes. 52. 1.

Grotius restaurator iuris nat. 109.

H*eresis* non tollit vinculum subiectionis. 593.

Hertii opera in iure publ. vniuersali 116. 10. 1.

Historia utilis ad ius publ. vniuers. 118. 14. quid circa illam cauendum 119. 0. euoluenda quoad usus iuridicos. 120. 15. p. quinam hac methodo vsi fuerint. 121. 16. seqq.

Hobbesius ius publicum vniu. restaurauit. 111. sed non absque noxiis. 112. d.

Homagium an necessarium 577. seq.

Homines considerantur vel ratione sui ipsius vel quoad alios. 20. q. inter se vinculo communi conglutinantur 32. seqq.

Houtuyn ius publicum vniu. quomodo restaurauerit 112. e.

Huberus ius publ. vniuers. scripsit 114. f.

Humanitatem legislator in legibus intendere debet 407. seq.

I*mbecillitatis* humanæ ratio in legibus ferendis habenda 411.

Immunitas a collectis est nociua reip. 552. quando cesset 553. 16.

Imperator non habet supremam potestatem in vniuersum orbem. 261.

Imperantes obligantur iure naturæ intuitu subditorum 58. seqq. quale ius consequantur ex submissione subditorum 175. 19. seq. temperatum ad obligationem eorum. 176. b. se obstrinxerunt subditis 177. 21. d. curare debent, vt subditi pie viuant. 195. quod illi volunt, subditi velle censentur 209. 15, 210. e. eorum dignitas externa arbitraria 216. 24. an pro arbitrio successorem constituere possint. 225. An primitus belli causa constituti fuerint. 233. k. se possunt propriis dicerariis submittere sine læsione supremæ potestatis. 247. b. vel subditis aliquid promittere sub lege nullitatis 252. h. ex-

tra territorium supremum potestatem non habent, quatenus in alieno commorantur 254. l. eorum facta semper habent effectum externum iuris 268. sed ex accidente 277. affectibus libere indulgere solent 282. q. dicuntur patres patriæ 291. seq. exemplo plus proficiunt quam LL. 377. h. leges ferunt 384. seqq. suis legibus non obligantur 413. seq.

Imperium societatem firmat 158. 1. an ab initio pacto expresso delatum sit. 167. t. an non magis tacito, vel consensu coacto 170. seqq. male partum male gubernatur 197. * eius iura non minuit proedria 216. 23. pactis circumscribi potest 223. electivum & successivum. 224. eius iura. vid. *Potestas suprema*. Plenum non habent, qui papæ iura circa sacra largiuntur 238. p. absolutum an in sacris fundetur. 286. t. an legitimetur exemplis tot monarcharum 287. 19. non est extendendum ad illa, quæ imperium non recipiunt. 299. 30.

Imperium vacans subditos liberat a subiectione 621. salua manente ciuitate 624. republ. in democratiam vertit 625. populo dat liberum arbitrium de republ. disponendi. 626. vacat, si alienat illud. 629. item morte. 630. 12. abdicatione 651.

Impuberes an succedant in regnis. 648.

Iniuria vnde nascatur 44. b.

Inquisitio in crimine ex officio suscipienda 538.

Intellectus vnde. 5. 6. a voluntate diuersus. 5. f. corruptus. 15. 19. ei leges non scribuntur 420. h. eius actus an puniendi. 542. 25.

Interpretatio authentica quando requiratur. 417. 40. quæ sit doctrinalis. 417. 41. e.

Iudicatorum publica debet esse autoritas 519.

Iudices imperans constituit. 510. 15. sunt imperantis subditi. 511. princeps tamen ipse iudicare potest. 512. ab illis pro-uocari potest. 513. 18. vel de eorum iniquitate recurri ad imperantem. 514. 19. ultra suos limites non iudicant. 515. quomodo differant a principe iudicante. 515. 22. eorum habitas. 517. remoueri possunt. 518.

Iudiciorum necessitas in republica. 499. effectus eorum. 500. 2. causas quas respiciant. 508. 12. ordinem requirunt. 519. 20.

719. 20. qualis sit naturalis 520. seqq. quid cis ordinem obseruandum 520. y.

Iura imperii vnde nascantur 239. r. duplici modo considerantur 267. a. quid proprie sint 268. 2. nou sunt primario estimanda ex illimitata potestate 277. a.

Iuramentum contra nullitatem actus nihil operatur 425. 50. nisi lege publ. noua vis ei sit tributa 426. 51.

Iurisdictio sola non tribuit ius statuendi. 399. h. quid sit 506. seq. constat tribus partibus. 508. principi competit. 509. 13. subordinate concessa censetur. 512. 17. subditi illam sibi arrogare nequeunt. 516. criminalis 537. ex officio exercenda. 538.

Iurisprudentiæ conceptus 418. 42. quibus absoluantur partibus 418. f. 419.

Ius pro facultate sumtum quid sit. 42. seqq. 427. 53. determinatur lege ciuili 427. 54. sibi nemo in republ. dicere potest. 502. 6. princeps ipse potest. 509. 14.

Ius ciuile aliquid addit vel detrahit iuri naturæ 90. c. 381. k.

Ius gentium quid 49. g. facta & mores G. abusive ita vocantur 51. 6. h. i.

Ius regium quale in sacris sit 270. an r. Sam. VIII. illud describatur prout esse debebat. 271. seqq. verum quale sit 290. y.

Ius natura quos limites habeat 28. 29. externam felicitatem humani generis pro scopo habet. 29. o. eius principium cognoscendi 30. 30. p. obligat externe. 38. seq. quid sit. 40. 36. fundamentalis eius propositio 40. 37. y. ius nat. pro libertate nat. sumtum quid. 41. 38. z. qui eius limites 42. est vel publicum vel priuatum 58. 13. imperantes obligat intuitu subditorum 58. seqq. eius necessitas & utilitas 93. f. 94. g. an inter Christianos excolendum, 101. 9. r. facta eius 105. seqq. simplicissimum, & statui ciuili aptissimum est 380. 5. per leges ciuiles inculcandum 405.

Ius publ. vniuersale est pars iuris naturalis 1. an detur 58. 14. Dubia contra existentiam eius remouentur 62. seqq. quotupliciter sumatur 70. 1. 2. an demonstrationem admittat 74. h. fundamentum eius 75. 4. i. quid in eius applicatione obseruandum 76. 5. seqq. particulare quotuplex 79. n. differt ab vniuersali 90. 19. b. studii iuris publ. vniuers. necessitas. 92. r.

Te §

seqq.

seqq. 95. 4. an in academiis docendum 97. 6. l. dubia contra necessitatem & vtilitatem eius remouentur 98. seqq. fata huius studii 105. seqq. a Ictis deprauatum 107. restauratio eius 109. seqq. Auctores 111. seqq. subsidia 118. seqq. cautiones 122. 19. seqq.

Iustitia in statu naturali datur. 48. seq. in sensu aiente & negante. 85.

Iustitium quid. 503. 7. vnde oriatur. 504. quotuplex. 505. eius effectus 506. 9.

L *Atrocinitas* gentium vtitata. 144. 18. s. producere republ. 146. 20. u. 162. n. 171. 15. x.

Leges non scriptæ quid. 301. o. traditæ quid. 302. o. pacem reipubl. firmant 374. earum necessitas ibid. f. multitudo earum indicium corruptæ reip. 375. g. an naturales in republ. sufficient 380. euiles sæpe luxum & corruptionem promouent 382. 6. quando ciuiles ferendæ 383. n. quis eas ferre possit 384. & quidem independenter. 389. an procerum consensum requirant 391. per alios quoque ferri possunt. 392. y. quatenus extranæ valere queant. 396. 20. d. 397. quatenus magistratus inferior eas ferre possit 399. absque concessione imperantis nemo ferre potest 403. 29. o. in quem finem ferantur 404. quænam imperfectæ 404. p. quæ iuris N. sunt, primario in ciuilibus inculcanda sunt 405. 31. ad humanitatem subditos disponere debent 407. irritamenta passionum præsciendant. 409. seq. imbecillitatis humanæ rationem habeant 411. omnes subditos ligant. 412. per indirectum extraneis 413. non imperantem ipsum 413. z. promulgandæ 415. seqq. perspicuæ sint 417. eorum sensus & applicatio erui debent 418. seq. de quibus actionibus ferantur 420. seqq. an ad præterita trahi possint. 421. 45. addunt iuri naturæ & detrahunt 422. seq. obligatio eorum 423. tolluntur contraria voluntate 439.

Libertas naturalis quousque se extendat 42. a. est inter gentes & diuersas republ. 47. 4. f. eius iura differunt a iuribus supremæ potestatis 229. 2. quæ sint iura illius 231. 3. quomodo ab imperante exercenda 231. 4. h. subditorum ab imperante

INDEX.

rante restringi potest 238. 10. nisi sit innoxia 299. 29. h. tunc per leges restringenda 406. r.

Limites summæ potestatis 267. seqq. quinam illos reiiciant 272. seqq. variis argumentis dissentientes refelluntur 274. nec doctrina de limitibus potestatis est periculosa reip. 281. 14. Sed contraria potius 282. vnde illos accipiat suprema potestas 284. 17. s. limitata potestas est ex populi voluntate 292. 23. a. *Luxuria* corrumpit respubl. 201. y.

M*achiavellicismus* pugnat cum iure publ. vniuers. 123. u. a quo ortum traxerit. 271. f.

Magistratus inferior non habet ius belli. 313. s. leges ferre nequit 399. 23. nisi ex imperantis indulgentia 399. 24. subditi eos sibi an constituere queant. 484. restrictiorem habes potestatem in pœnis quam princeps. 537.

Maiestatica iura quæ. 232. i. quid sint. 266. 35. illa populus non retinet. 598.

Manuductionis necessitas 15. 19. u. vnde desumenda 17. quid operetur in cognitione veritatis. 18. 20.

Matrimoniorum ratio in statu civili. 614. seq.

Media emergendi ex miseria homines appetunt, 10. m. quænam sint. 10. 13.

Metationes 328. 27. an ad onera realia pertineant 329. p. quid iuris magistratui inferiori hic competat. 330. 30.

Milites conscribendi ius 325. 25. an in territorio alieno exerceri possit. ibid. l. 326. quomodo sint conscribendi 327. m. illos subditos suis sumptibus recipere debent. 329. 29.

Miseria hominis vnde ? 7. 8. quid sit. 7. h. tum respectu sui ipsius tum aliorum. 8. 9. seqq.

Moderamen inculpata iustitia in statu civili & naturali diuersum. 620. seq.

Monarchia origo 208. 13. in primis rebuspubl. obtinuit & quare 208. c. subditos vt plurimum seruos facit. 209. 14.

Monarchomachorum doctrina abhorret a iure publ. vniuersali 123. 20. u.

Mores subditorum causa tot morborum in republ. sunt 364. quomodo reformentur. 364. 5. boni plus profunt, quam leges multæ 382. 7. corrupti leges requirunt 383. a. *Mesco-*

Moscovitarum sententia de potestate imperantis 288.

Natura quid 2. §. 3. humanæ cognitio necessaria ad iuris naturæ cognitionem solidam 2. b. humana in quo consistat. 3. 4.

Nephibalarum mores 143.

Nimrod ex violentia condidit imperium 143. 17. r.

Nomadum vita & mores 161. m.

Norma quid 11. 14. eius necessitas. 11. n. o. Quis illam præscribat. 12. 15. An homines? 13. 16, 14. r. an potius Deus? 14. 17. quomodo Deus præscripserit. 15. 18. t. est voluntas Dei. 18. 21. Obligat homines. 18. a. qualis homini præscripta intuitu aliorum. 21. c. qualis intuitu sui ipsius 23. 24. d. conditio eius, qui normam præscribit, consideranda. 26. 27. i. Variant inde obligationes. 27. k. virtutis & legis. 31. 31. r. differentia utriusque normæ 33. 32.

Notitia singularis reipubl. quid? 80. 9. differt a iure publ. univ. 80. p. 81. 10. quomodo comparanda 82. q.

Nullitatis clausula quid operetur contra imperantem. 252. h. quid in legibus. 424. 49. 425. p. an iuramentum nullitatem tollat. ib.

Obedientia debetur etiam duro & impio imperanti. 592. eam tollere nequit Pontifex 594. quousque se extendat. 596.

Obligatio necessitas 18. a. est vel interna vel externa 19. a. quæ actiones internam operentur 23. 24. d. quæ externam 25. 26. legum obligatio vnde. 423. 47. in quo consistat 424. seqq. quæ pœnalis ibid. illam determinat imperans 427. 55. subditorum qualis. 588. vnde fit. 589. stringit conscientiam. 589. 3. excludit resistantiam 590. seqq. ad patiendum stringit. 599. seqq.

Observantia antiqua qualem vim habeat 301. o. an principem obliget. 303.

Officiales ad rationes reddendas obstricti sunt. 485. nullo obstante privilegio. 486. ab illis datur recursus ad superiorem. 487. Quomodo debeant esse comparati. 487. 10. seq. an iniuri cogi possint ad officium suscipiendum. 489. remoueri possunt. *ibid.* eorum qualitates princeps determinat. 492. perpetuos an temporarios 493. substituere illis alios potest. 497.

de

INDEX.

de renunciatione eorum iudicat 498. 25.

Officium principis an a iure eius separandum sit 289. x.

Officiorum publicorum constituendorum necessitas in republ. 481. dependent ab imperante 482. nec priuatus sibi illa arrogare potest 483. 4. quo intuitu officiales publicam habent auctoritatem. 483. 5. hereditaria an adimi possint. 490. an pretium pro illis possit exigi. 497. seq.

Ordo in iudiciis obseruandus naturalisimus. 520. seqq. vid. *iudicia*. in quibusdam causis negligi debet. 528. 39.

Ostracismus 359. seq. an defendi possit 360. seq.

P*acta* inita cum subditis imperans seruare debet 363. 12. nisi iuri naturæ contraria sint 363. 13. r. an cum rebellibus inita obligent. 371. differunt a LL. 387. 12.

Pater quale ius habeat in statu ciuili 607.

Pax ab omnibus colenda 34. 34. obligatio ad illam singulis ius præbet. 35. t. Homines ad illam sibi met ipsis obligantur 36. 35. u. extra ciuitatem ægre obtinetur 192. s. Princeps pacis cultor imprimis esse debet 299. 38. interna & externa est reipubl. salus. 304. q. externa in quo consistat 304. 1. propter hanc bellum suscipitur 333. h. Pax aliquando reipubl. nocet 334. b. quis pacem inire possit 334. seq. obligatio pacis 336. 37. capita pacis ibid. l. an successorem stringat. 338.

Perduccionis crimen. 368. 18.

Pæna in statu naturali cessat. 526. seq. differt a vindicta 527. necessaria est in statu ciuili 529. repellit hominum audaciam. 530. 6. finis. 530. 7. diuina ab humana differt 531. finis alius inflictarum, alius propositarum. 532. eius conceptus formalis. 533. ius puniendi penes imperantem. 533. 11. subordinanda saluti reip. 534. ius eius nec collegiis nec doctoribus competit. 535. an quidam ex subditis 536. tenet eos, qui deliquerunt. 538. 20. 539. quæ delicta illi subiaceant. 540. seqq. qualis infligenda 543. 27. quod ex intentione delinquentis quoque æstimandum. 544. 28.

Politica differt a iure publ. vniuersali. 83. 11. seqq. vnde vtriusque confusio orta. 83. x.

Pontifex inique sibi arrogat potestatem legislatariam in Sacris.

INDEX.

eris. 403. o. non potest tollere vinculum subditorum 593. seqq.

Potentia vicini non est iusta belli causa 309. 9. o. subditorum princeps constringere potest 353. vnde oriatur ibid. d.

Potestas *suprema* vnde nascatur 229. 1. e. an a populo in imperantem deferatur 229. f. eius iura respectum habent ad subditos 232. 5. non attenditur vltra limites territorii 235. 1. nisi pactis aliter provisum 236. 7. iura eius imperanti denegari nequeunt 237. 9. nec alteri in territorio concedi sine laesione supremæ potestatis. ibid. debet esse independens 242. 13. & sic non dependet a Papa ibid. 2. apparens dependentia non nocet 245. seq. non tollitur per nexum feudalem. 247. nec clientelam. 249. nec per pactum aliud. 250. nec per promissionem sub lege nullitatis 252. h. debet esse vna. 253. competit in omnes personas territorio inclusas. 254. 23. & bona 256. & territorium 258. non augetur vel minuitur ex territorii quantitate. 259. non æstimanda ex titulis 260. non augetur ex forma imperandi 263. t. an limites habeat 269. 3. illimitata pugnat cum iure nat. 275. 10. 1. vid. *Limites*. conclusa est intra terminos iuris nat. 289. 20. x. & restricta ad salutem reip. 293. restringitur per pacta 301. an etiam tacita 302.

Præcepta differunt a legibus 385.

Præsidarium ius. 322. 22. an ciuitates imperanti illud possint in dubium vocare 323. 23.

Primogenitura in regnis vnde? 644.

Præiulia quid 428. y. quis concedat. 428. 56. quomodo differant a iure singulari 429. b. 430. quibus dari possint. 430. 58. sunt titulo oneroso vel gratuito concessa. 431. realia, vel personalia 432. 60. quale ius præiulgiato acquiratur 432. 61. an reuocari possint 433. seqq. quando suspendantur 437.

Prædria rerum publ. vnde æstimanda sit. 215. 1. non minuit iura summi imperii 216. 23.

Promulgatio in LL. necessaria 415. 35. quomodo fiat 415. b. in quem finem fiat 416. c. quo idiomate. ibid.

Pufendorffii diligentia in iure publico vniuers. 114. 8. g.

Ratio status differt a iure publico vniuers. 89. 17. a. exemplum pessimæ rationis status 359. 7.

Rebellio

INDEX.

Rebellio quomodo fiat 369. an contra rebelles princeps v. tatur iure belli 370. an pacta cum iis inita sint seruanda 371. quid si dimissi sint? 372.

Receptio iuris extranei probanda 398. 12.

Reformandi ius in republ. 354. quomodo exercendum. 355. seq. quibus mediis 357. ante causæ morborum indagandæ 362. 12.

Regalia vnde tot nascantur. 239. r.

Regnum electiuum & successiuum 224. patrimoniale & non patrimoniale 227. 35. c. 228. tributarium an summam potestatem retineat 250. seqq. seruire quomodo a ceteris regnis differat. 256. m. Regnum per se non plus tribuis potestatis imperanti, quam in aliis rerumpubl. formis locum habere potest. 283. r.

Religio non præbet iustam bellandi causam 312. 11. r. errorum circa eius conceptum 453. g. quotuplex sit. ibid. h. societatem per se non requirit. 453. i. propter illam ciuitates non sunt conditæ. 454. 3. libertas subditorum circa eam. 455.

Repressaliarum ius 348. an differat a pignoratione 349.

Res omnes a natura sunt nullius. 557. 1. quæ post occupationem tales manserunt 558. 3. nullius cedunt occupanti 558. 4. reip. quæ sint. 561. 7. quæ proprie adespotæ in republ. 562. 9. adhuc cedunt occupanti 563. 10. nisi subditi excludantur ab eorum acquisitione *ibid.* 11.

Resignatio vid. *abdicatio.*

Resistentia subditorum pugnat cum subiectione 590. ne quidem ob religionem illa permissa est. 600. an certo casu permissa 601. 16.

Respublica ad bonum extraordinarium referendæ 126. 1. non fuerunt in statu naturali 127. 2. b. non sunt ex iure nat. præceptiæ 128. 3. c. nec ad illas condendas homines a natura ducuntur 129. 4. d. ineptitudo hominum ad illas 131. e. nec origo earum deducenda a societatibus simplicibus 132. 6. f. nec indigentiaæ humanæ adscribenda 134. 7. g. nec a metu mali ortum traxerunt 134. 8. seqq. a violentia & ambitione natales earum deducuntur 141. seqq. pii non condiderunt resp. 149. 21. non fuere ab initio constitutæ bono consilio 150. 22. y. fuerunt ab initio rudes 151. 24. paulatim ad-

INDEX.

ad iustitiam comparata 152. 25. e. de nexu earum 154. seqq. an pacto expresso constituentur 159. seqq. præsupponunt multitudinem inordinatam 163. 10. Quid sit. 187. 1. varius status. 188. 2. primæ aberrarunt a fine 189. q. ex vitiosis primordiis earum finis non est æstimandus 191. qq. finis verus. 191. 4. an etiam in eo consistat, vt subditi ad veram pietatem deducantur 194. 6. u. quæ male partæ sunt, malis artibus reguntur. 197. * earum felicitas vera falsaque, vid. *beatitudo*. Earum magnitudo plus nocet, quam prodest. 200. tria vitia in illis 203. 11. * irregulares seu morbida quid. 204. 2. an inter regulares referri debeant regna absoluta 205. quo simpliciores, eo meliores. 206. 12. quæ simplices dicendæ. 207. inter se æquales sunt 215. vnde earum proedrix æstimandæ. 215. an mixtæ dentur 218. seqq. earum systemata 220. electiuæ & successiuæ 224. seq. quomodo differant 237. 34. vid. etiam *Regnum, imperium*. Eius salus in quo consistat vid. *salus*. mala eius interna vnde 351. c. 353. d. eius administratio est penes principem. 480. res quæ ad illam spectent. 561. 7. ab illis excludi possunt subditi 561. 8. quid si in totum intereat. 622.

Ritus in ecclesia sunt sub dispositione principis. 471. f. seq.

S*acra* habent finem internum. 454. 3. coactionem respiciunt. *ibid.* principis cura in illa 457. 6. publica prohibere potest, salus privatis. 458. An in quavis sacra princeps ius habeat. 459. Societates eorum nomine contractæ æquales sunt. 461. non sunt collegium ciuile. 462. quando Schema politicum induant 463. fundamentum iuris circa ea. 466. seq. ius illa reformandi. 470. iurisdictio in illa est penes principem. 477. k.

Salus reipubl. principi debet esse proposita 293. b. in quo consistat 293. 24. 304. 1. illam ante oculos habere debet 293. c.

Sanctitas imperanti debita vnde. 240. s. quousque se extendat 241. t. quatenus extra territorium 241. 12.

Scriptura S an a iure nat. removenda 17. x. diuersi generis præcepta habet. *ibid.*

Sectas imperans extirpare nequit 364. 15.

Sequela ius 330. 31. r. quousque locum habeat 331, 32. s. an subditi

INDEX:

subditi suo victu & sumtu imperantem sequi teneantur 332.
34. an liberare se possint subditi per praestationem eius quod
interest. 332. t.

Societas inter omnes homines a natura est constituta 32.
seq. Quid in genere societas 154. i. e. nexus eius 155. 2.
quomodo concilietur 155. 3. g. vel aequalis vel inaequalis 156.
4. h. inaequalis species 157. 5. aequalis inter quos potissimum
sancte colatur 165. 11. inter impios imbecillis 166. 12. s.

Societas civilis non est a natura 129. 4. homines ab ea alieni
sunt 131. 5. e. quid sit 157. 5. praesupponit consociationem a-
qualem 159. 6. k. Vnde oriatur 159. 7. ab initio rudis fuit. 163.
10. non fuit inter omnes populos societas civilis 164. an
pacto expresso constituta 167. t. seqq. nexus in illa non sem-
per est ex condicto 173. 17. 2. quid operetur 174. seqq. va-
rius eius status. 188. 2.

Sponsio quid 335.

Statuta magistratus quo iure condant 399. 24. an confir-
manda sint. 400. quatenus condi possint ibid. 401. an etiam
collegia? 402.

Status hominum quid 45. d. quotuplex 45. 2. naturalis quid
46. 3. est inter diuersas republ. 47. 4. datur in eo iustitia &
iniustitia 48. civilis quid 53. 7. m. diuersitas status vnde 569.
3. seqq. maxime in ciuitate 612.

Status civilis vitia vnde 362. q.

Subditi non concurrunt ad leges ferendas 389. u. 390. re-
tinere libertatem circa religionem. 455. seq. peregrinis sa-
eris addictos imperans potest non recipere. 457. o. eorum
nexus duplex 568. 1. eorum ius variat pro diuerso statu. 569.
2. 611. differentia eorum a principe 570. 6. libertatem deponunt
quodammodo 571. eorum diuersitas. 572. 8. & diuersus status
573. quinam primarii 573. 11. an peregrini sint subditi 575.
qui sint recipiendi. 575 receptio eorum aliquando restricta
est. 576. mediati & immediati 581. 23. quando sui iuris fiant.
582. seqq. sint aequales 584. 30. vnde inaequalitas 585. 31. quan-
do hosti subiiciantur. 602. an iura salua habeant. 607. seq.
inter se societatem aequalem habent 609. 1. propter illam sem-
per eandem personam representant, 610. 4. inter se specia-

Vr

100

les habent societates. *ibid.* 5. iura subditorum ex statu civitatis alterantur. 613. seqq.

Subiunctio in quo consistat 174. 18. a. nititur pacto quoddam 176. 20. qualem obligationem producat 177. c. 571. 7. gradus suos habet. 572. 9. afficit personam 574. 12. ipso facto declaratur. *ibid.* 13. quomodo probetur. 578. non petenda a titulis & externis signis. 579. 19. Clerici ab illa non sunt exempti 579. 20. nec dignitas eam tollit 579. 21.

Subsidia varia exigit respubl. 545. 4. imperans exigit. 546. 5. 547. * ex quo fundamento 547. 6. non inferior magistratus 547. 7. nisi certis casibus. 548. possunt ex consensu subditorum determinari 548. 8. eorum determinatio dependet ab imperante 550. 11. ad ea subditos imperans cogit. 554. 18. a quibus exigantur *ibid.* 19. *vid. collecta.*

Subterranea in rep. ad imperantem spectant. 565. 19.

Successio in regnis quando locum habeat. 636. qualis ratio succedendi 637. seqq. populus de illa iudicat. 640.

Successiva regna qualia dicenda 224. an ex electione mixta dentur 226. quomodo differant ab electivis 227. 24.

Sylva ad quem spectent in rep. 165. seq.

Synodi convocantur a principe. 477. earum statuta confirmat. 478. seq.

Systemata civitatum quomodo contrahantur 220. 27. q. expresso foedere vel tacito. 221. quae magis cohaereant. 222. 29. u. in iis potest alteri in civitatem alterius ius aliquod competere 237. 8. o. an singulis ius belli competat. 315. 14.

Templa muniri a principe possunt ad defensionem resp. 321. c.

Territorio includitur suprema potestas. 237. p. in illud summum ius principi competit 258. p. in quo consistat. *ibid.* amplitudo vel quantitas eius non auget vel minuit supremam potestatem 259. q. ad illud spectat quicquid reperitur intra illud 559. seq. nisi singulis propria probentur 559. 6.

Testamenta an sint iuris naturae 627. non valent de imperio 628. ne quidem facultate alienandi imperanti concessa 628. 8.

The SAUTNER